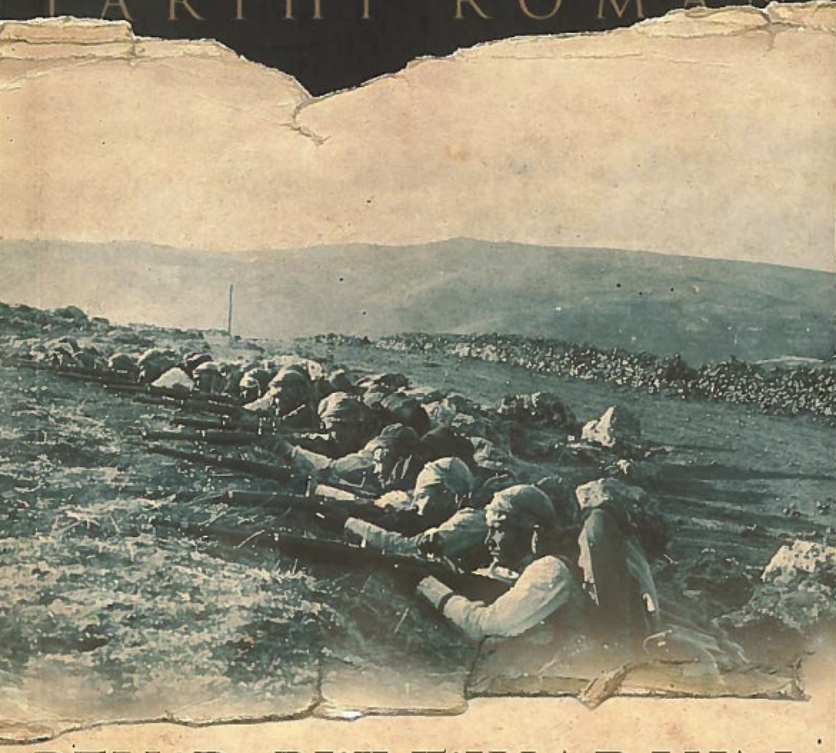
TARİHİ ROMAN

BEKİR BÜYÜKARKIN

BOZKIRDA SABAH

KURTULUŞ SAVAŞIMIZIN ROMANI

ÖTÜKEN

“Kurtuluş savaşımızı içine alan bir roman yazmayı düşünmüştüm. Dostlarım, gezip dolaştığım yerlerde tanıdıklarım bana anılarını anlattı, bir kısmı da özel notlarını vermek nezaketini gösterdi. O günler böylece yaprak yaprak önüme döküldü...

Köylüler vardı kanla, köpükle yoğrulmuş topraklar üzerinde; yaşları çok ilerlemişti. Kimisi susuyor, kimisi de, “Ya, işte böyle!..” diyordu sadece...

Ben onları deşmeye çalışıyordum; karşımdakiler ise rüyasız geçen bir uykunun sonundaki insanlar gibi tüm gecenin nasıl olduğunu anlamak için hâlâ bakışlarını gezdiriyorlardı etraflarında.

Çal köyü, Zafertepe, ilerde Dumlupınar susan köylülerin yanında, “Biz buradayız” dercesine geçmişi seriyordu ufuklarımıza.

Çal’da Atatürk’ün haritasını üzerine koyup savaşı izlediği kağnıyı görünce ağlamıştık için için.

Bitmiyordu ki savaşın yapıldığı yerler. İnönüler, Uşaklar, Afyonlar, Aydınlar...

Hep dolaşıyorduk, binlerce kilometre... Geride ise Ankara vardı. Ankara bir bozkırdı. Orada, Kalaba’da bir adam Ayaş sırtlarından gelen tüfek seslerini dinleye dinleye yalnızlığın buruk acısını, iradenin çırpınışını tadıyordu.”

BOZKIRDA SABAH

BEKİR BÜYÜKARKIN

9 789754 377781

THQ
Q500344
RZP

BOZKIRDA SABAH

BEKİR BÜYÜKARKIN

ÖTÜKEN

Bozkırda Sabah

Bekir Büyükarkın

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 824
EDEBÎ ESERLER: 349

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-975-437-778-1

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 1969, Hakan Yayınevi
5. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
Istiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ.SAN.VE.TİC.A.Ş
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk. Güven İş
Merkezi No:6/13, Bağcılar / İstanbul
Sertifika Numarası: 20699 Tel: (0212) 446 05 99

Tarama ve Düzenleme : Kutluk Bilge Kağan

İstanbul- 2020

Bekir Büyükarkın: 1921 yılında İstanbul'da Etyemez Davutpaşası'nda dünyaya gelmiştir. Babası Ahmet Bey Malatyalı, annesi Nadire Hanım'ın babası ise Kastamonuludur. 1939 yılında Vefa Lisesi'ni, 1942'de Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'nu bitirmiştir. İkinci Dünya Harbi yıllarında askerlik görevini İslâhiye'de yedek subay olarak yapmıştır. Mart 1945'ten 1953 yılına kadar Anadolu Sigorta Şirketi'nde muhasebeci, daha sonra Kasım 1960'a kadar Türk Ticaret Bankası'nda Genel Muhasebe Müdürü olarak vazife gördükten sonra özel bir büro açarak "Serbest Malî Müşavirlik" yapmıştır. Eserlerinin çoğunu 1960-79 yılları arasında kaleme almıştır.

Yazı hayatına henüz lisede iken tiyatro eserleri yazmakla başlamış, çeşitli dergi ve gazetelerde şiir, hikâye ve romanları yayınlanmıştır. Vefa Lisesi'nde öğrencilik yıllarında "Efe" piyesini yazmış ve oynatmış, ilk hikâyeleri 1942 yılında "On İki Masal" adıyla *Yapı Dergisi*'nde yayınlanmıştır. 1945 yılında *Son Telgraf* ve *Akşam* gibi gazetelerde de hikâyeleri çıkmış, ilk romanı olan *Cadıların Kırbacı*, *Son Telgraf* gazetesinde tefrika edilmiştir.

İlk tiyatro eseri olan "Dökmeci" 1947 yılında C.H.P.'nin açtığı tiyatro yarışmasında Ahmet Muhip Dıranas'ın "Gölgeler" adlı oyunuyla birlikte ödül kazanmıştır. "Dökmeci", "Yarısı", "Duman", "Soytarı", "Tanyeri" gibi tiyatro eserleri İstanbul Şehir Tiyatroları'nda oynanmıştır. "Duman" Berlin'de de sahneye konmuş ve başka yerlerde de oynanmıştır. "Soytarı" adlı oyun TRT Televizyonu'nda dizi film olarak gösterilmiştir. "Yarısı" adını taşıyan oyun da yine senaryosu yapılıp filme çekilip TRT'de gösterilmiştir. Romanlarının birçoğu önce gazetelerde tefrika edilmiş, sonra kitap halinde yayınlanmış ve müteaddid baskıları yapılmıştır. *Son Akın* isimli romanı film yapılarak sinemalarda gösterilmiştir.

"Kavuk" adlı oyun Kültür Bakanlığı'nın açtığı Orta Oyunu Metin Yarışması'nda ödül kazanmış (17.12.1986), *Gece Yarısı* romanı Kültür Bakanlığı'nın "Edebiyat" ödülünü almış (28.3.1988), *Bozkırda Sabah* romanı tiyatro eserine çevrilip İnönü Vakfı Tiyatro Yarışması'nda ödül kazanmıştır (1988).

Bekir Büyükarkın, uzun yıllar tarihî araştırmalar yapmış ve romanlarından çoğunu bu araştırmalarının ışığında Türk tarihinden aldığı ilhamla yazmıştır. Romanlarında geçmişi günümüzde canlandırmıştır. Dünü bugünde göstermek, dünü iyi tanımak amacını gütmüştür. Tarihimizin derinliği ve millî kültürümüzün zenginliği gözler önüne konmuştur. *Tanyeri* romanında özellikle Türk kültürü ve millî şuurun varlığı ön alanda canlanmıştır. *Son Akın*'da serhat boylarındaki akıncıları ve millî duyguları dile gelmiştir. *Bozkırda Sabah*'ta Kurtuluş Savaşımızın yaşanılan görüntüleri, tarihî gerçekler ve değerlendirmeler dikkati çeker. *Suların Gölgesinde* romanı yerli ve yabancı tarihî kaynakların ve arşivlerin incelenmesiyle tarihin karanlığından gün ışığına çıkartılan büyük Türk denizcisi Kurdoğlu Muslihittin Reis'in hayatını ve Rodos Adası uğrunda yapılan fedakârlıkları gözlerimizin önünde canlandırır. Rodos ve 12 Ada'nın Türkiye'nin güvenliği için stratejik ve jeopolitik önemini, ibret dersi olacak tarihî olayları anlatır. Tarihî olaylara ait bilgisinin genişliği, millî kültürümüze olan vukufu,

san'at ve şairane duygu inceliği, vatan sevgisi ve Türklük şuurunun yüceliğini roman sayfalarına aksettirmiştir. Bekir Büyükarkın'a "Türk Kültürünün tarihî ve zengin birikimi üzerindeki çok değerli çalışma ve katkılarından dolayı" Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkez Başkanlığı tarafından "şeref üyeliği" berâtı verilmiştir (4.11.1997).

Eserleri ilk basılış tarihlerine göre şöyle sıralanabilir:

Tiyatro Oyunları; Dökmeci (1947), Yarısı (1967), Armutlar (1970), Yolcular (1970), Duman (1970), Keçiler (1970), Soytarı (1974), Balıkçı (1974), Genç Osman (basılmamış), Kuşak (basılmamış), Masal (basılmamış), Atilla (basılmamış), Tanyeri (1981), Kavuk (1987), Bozkırda Sabah (1988).

Romanları: Uğrak (basılmamış), Cadıların Kırbacı (1945), Maske (1956), Bir Sel Gibi (1961; Ötüken Neşriyat, 2014), Son Akın (1962), Belki Bir Gün (1964), Suların Gölgesinde (1966; Ötüken Neşriyat, 2014), Tanyeri (1967), Bozkırda Sabah (1969; Ötüken Neşriyat, 2013), Yoldaki Adam (1972; Ötüken Neşriyat, 2010), Gün Batarken (1976; Ötüken Neşriyat, 2010), Kutludağ (1979; Ötüken Neşriyat, 2011), Gece Yarısı (1987; Ötüken Neşriyat, 2014).

Film Senaryoları: Son Akın, Soytarı, Yarısı, Yoldaki Adam.

Hikâyeler: On İki Masal (1942), Tarihten Hikâyeler (1966; Ötüken Neşriyat, 2014)

Şiirler: Rüzgâr (1965)

Bekir Büyükarkın'ın uzun yıllar çeşitli derneklerde çalışmaları olmuştur. Vefadan Yetişenler Derneği'nin kurucusu (1947) ve başkanı, Vefa Kulübü'nün Divan Başkanı, Musiki Kültür Derneği'nin kurucusu (1960) ve başkanı olarak çok değerli hizmetleri vardır.

Bekir Büyükarkın evlidir (1965); eşi kültürlü bir İstanbul hanımefendisi olan Matematik öğretmeni Güher Büyükarkın'dır.

Bekir Büyükarkın, son eseri olan *Kervansaray*'ın son bölümünü yazdığı günlerde, 6.8.1998 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. 8.8.1998 günü öğle vakti Şişli Camii'nde namazı kılınarak Edirnekapı Şehitliği'nde toprağa verilmiştir. Kendisine Tanrı'dan sonsuz rahmet diler, aziz hatırasını saygı ile anarız.

Av. Kemaleddin NOMER

Bozkırda Sabah

KURTULUŞ SAVAŞIMIZI içine alan bir roman yazmayı düşünmüştüm. Dostlarım, gezip dolaştığım yerlerde tanıdıklarım bana anılarını anlattı, bir kısmı da özel notlarını vermek nezaketini gösterdi. O günler böylece yaprak yaprak önüme döküldü...

Köylüler vardı kanla, köpükle yoğrulmuş topraklar üzerinde; yaşlan çok ilerlemişti. Kimisi susuyor, kimisi de, "Ya, işte böyle!.." diyordu sadece...

Ben onları deşmeye çalışıyordum; karşımdakiler ise rüyasız geçen bir uykunun sonundaki insanlar gibi tüm gecenin nasıl olduğunu anlamak için hâlâ bakışlarını gezdiriyorlardı etraflarında.

Çal köyü, Zafertepe, ilerde Dumlupınar susan köylülerin yanında, "Biz buradayız" dercesine geçmişi seriyordu ufuklarımıza.

Çal'da Atatürk'ün haritasını üzerine koyup savaşı izlediği kağnıyı görünce ağlamıştık için için.

Bitmiyordu ki savaşın yapıldığı yerler. İnönüler, Uşaklar, Afyonlar, Aydınlar... Hep dolaşıyorduk, binlerce kilometre... Geride ise Ankara vardı. Ankara bir bozkırdı. Orada, Kalaba'da bir adam Ayaş sırtlarından gelen tüfek seslerini dinleye dinleye yalnızlığın buruk acısını, iradenin çırpınışını tadıyordu. İstiyorum ki, bozkırda sabah bizi bize versin. Ve tüm gerçek üzerine otursun. Bir kere daha görelim kendimizi. Bu gerçek, bir romancının gerçeği olacaktı elbette, fotoğraf değil. Başarılması çok güç bir çalışmaydı. Bu yüzden başardığımı sanacak değilim.

Bana yardımcı olan bütün dostlarıma, tanıdıklarıma teşekkür ederim.

Bekir Büyükarkın

İZMİR

TAKVİMLER 15 Mayıs 1919 tarihini gösteriyordu. Yunan askeri İzmir'e çıkmıştı...

Gök bulutluydu. Sabahın erken saatlerinden beri halk sokaklara dökülmüştü. Rum, Ermeni, Yahudi, Türk çeşit çeşit insanlardı bunlar... Kimisi mutlu ve taşkın, kimisi ürkek ve meraklı, kimisi de üzgün ve heyecanlıydılar...

Yerli Rumlar en ön sırayı tutmuşlar, âdeta bütün Kordon boyunu doldurmuşlardı. Ellerindeki Yunan bayraklarını sallıyor, yollara çiçekler serpiyorlardı. Bu coşkunluğa, tabancalarını patlatıp katılanlar da vardı. İşte İzmir böylesine çalkalanıyor, böylesine dalgalanıyordu o gün.

Gerilerde, çok gerilerde ise kavrulmuş bir toprak, inleyen insanlar vardı. Ta doğuya, büyük dağların göğe baş kaldırdığı doğuya kadar Anadolu'da perişan, çökük, açlıktan kıvranan kişiler yaşıyordu. Âdeta nefislerini, nasırlaşmış, tırnakları uzamış parmaklarıyla toprağı kazarak körletmeye çalışıyordu bu insanlar... Ne yazık ki, doğuyu, gerideki toprakları düşünecek kimse yoktu o anda İzmir'de...

Birden bando sesi duyulmaya başladı. Pasaport iskelesine ayak basan Evzon askeri yürüyüşe geçmişti. Başta alay kumandanı, alay sancağı ve büyük bir Yunan bayrağı olduğu hâlde yürüyüş kolu Kordon boyunca Hükümet Konağı'na doğru yaklaşıyordu.

Yerli Rumlar alayın etrafını sarmışlardı. Durmadan gırtlaklarını yırtarcasına bağırıyorlar, durmadan kahkahalar atıyorlardı;

- Zito!...

- Zito Venizelos!
- Sen de bağır Türk!
- "Zito Venizelos" de, Türk!
- Devirin şu herifi, yıkın yere!
- Zito demiyor, öldürün!

Yürüyüş kolunun baş tarafı Saat Kulesi'ni dönmüş, Kışla hizasına gelmiş, tramvay yoluna sapmıştı. Buralar Türk mahallesiydi. Askerî kıraathanenin önü, Kemeraltı Caddesi'nin baş tarafı, başları eğik, ne yapacağını şaşırmış Türklerle doluydu.

Bir jandarma eri Hükümet Konağı'nın kapısında nöbet bekliyordu. Onun yüzünden, nasıl bir duygunun altında ezildiğini anlamak çok güçtü. Sadece elindeki silâhı nereye koyacağını şaşırmış gibi kıpırdatıyor, adımlarını ileri, geri atıyordu.

Hükümet Konağı da, Kışla da sakindi. Sanki içindekiler oraları tüm bırakmışlardı...

Yunan alayıyla beraber yürüyen İzmir Metropolidi Hristostomos bağırıyordu şimdi:

- Feslileri öldürün; "Zito Venizelos!" demeyen herifleri öldürün!

Türkler de bağırıyorlardı artık, başları önlerine eğik, yumrukları sıkık, gözleri yaşlı da olsa bağırıyorlardı:

- Zito Venizelos!
- Zito!...

Kemeraltı Caddesi'nin köşesinde, birden genç bir adam belirdi; elleri arkasındaydı, önünden geçmek üzere olan Yunan Alayı'na gülümseyerek bakıyordu. Başında fesi yoktu; ince bıyıkları, kalın kaşları, kıvırcık saçları vardı. Bir an bakışları Hükümet Konağı'nda nöbet bekleyen jandarma erine takıldı. Er, ne yaptığının farkında olmadan nöbet yerini bırakıp birkaç adım ilerlemişti herhalde. Genç adam:

- Hemşerim, diye seslendi, hemşerim!.. Geriye git, kapıya gizlen! Sana zararım dokunmasın!...

Sonra kollarını arkasından çekti; gizlediği tüfeğini hemen omuzuna dayadı. Dolu dolu, Evzon Alayı'nın bayraktarlığını yapan yerli Rum'a baktı:

- Gelin, diye fısıldadı, gelin bakalım; sonu nereye varacak anlarsınız elbet günün birinde!

Artık daha fazla oyalanmadı; nişan aldı, tetiği çekti, ilk kurşunu attı...

Etraf bir anda karıştı. Alayın bayraktarı yerde kıvranıyor, Yunan askerleri ise geldikleri yere, Kordon'a doğru arkalarına bile bakmadan kaçıyordu. Hristostomos da, alay kumandanı da atlarının üzerine kapanmışlar, canlarının derdine düşmüşlerdi.

Kemeraltı Caddesi'nin baştarafını tutan kalabalık, kıraathanedeki seyirciler, otellerin damlarına çıkmış meraklılar bile kaybolmuşlardı. Hatta jandarma eri de gözükürlerde yoktu...

Galiba başka yerlerden de silâh sesleri geliyordu. Bu seslere uzaktan uzağa bağırtılar, küfürler karışıyordu.

Yağız delikanlı gülüyordu şimdi; daha doğrusu gülmek değil, bir inlemekti bu.

Bir kişinin karşısında şaşkın ve perişan dağılıveren şu askerler onu iğrendirmiş olmalıydı. Fakat birden gülmesini kesti, hemen yere diz çöktü, üzerine doğru gelen bir muhafaza ikinci kurşunu, bir başkasına üçüncü kurşunu attı. Sonra tüfeğini koltuğunun altına aldı, geriye doğru çekildi. Telâşsız ve endişesizdi; çekindiği hiç kimse yoktu sanki. Âdeta gezme yerinden gelen mutlu bir çocuk gibi afacan afacan etrafına bakınıyordu. Heyecanını yitirmişti. Sanki o, duygudan uzak, kalıplaşmış bir kişiydi. Hatta sorulsa, hatta içine gömüldüğü şu yaşantısından dışarıya çıkartılsa bu tarz davranışının nedenini gerektiği gibi anlatamazdı o anda.

Beyler Sokağı'nı geçip başka bir sokağa sapınca arkasından iki kişinin koşmakta olduğunu yeni farketmiş gibi yere diz çöktü, bekledi. Bir kurşun geçti başının üzerinden. Yana sıçradı; sokağın başında beliren iki Yunanlıya son iki kurşununu da attı... Devirmişti onları da... O sırada ahşap bir evin kafesi kalktı. Yaşlı bir kadın, başını beyaz bir yemeniyle örtmüş bir kadın, alın çizgileri derinleşmiş bir kadın, yıllarca özlediğini beklemekten gözlerinin feri kaybolmuş bir kadın eğildi;

- Oğlum, diye inledi, ne yapıyorsun sen burada? Öldürecekler seni!

O zaman yağız delikanlı gömüldüğü rüyadan uyanmışçasına:

- Ana, dedi. Ana! Allahım da tanıktır, sen de tanık ol; mavzerimde kurşun kalmadı, bunun için bırakıp gidiyorum. Ama sadece burayı bırakıp gidiyorum. Yine peşlerindeyim onların, ölünceye dek. Tasalanma ana; daha benim gibi binlercesi, on binlercesi var. Elbet bir kurtuluş yolu bulunur. Hadi kapa pencereni, gir içeri... Gamlanma ana, hiç gamlanma!

Kadın cevap vermedi, kadın hıçkırarak kafesi indirdi. O zaman yağız delikanlı tüfeğini omuzuna vurdu; sokağın sonuna doğru hızlı hızlı yürümeye başladı.

Yeniden ayak sesi duyuldu; bir Evzon askeri belirdi, hemen yere diz çöktü, elindeki tüfeği omuzladı, hâlâ gözden kaybolmayan yağız delikanlıya doğrulttu. Onu arkasından vuracaktı, onu yere yıkacaktı. Yağız delikanlı ise gerisine hiç bakmaz görünüyordu.

İşte ne olduysa o anda oldu. Bir kapının girintisine sığınmış, âdeta sinmiş başka genç adam eğildi, yerdeki bir parke taşını tetiği çekmek üzere olan Yunan askerinin kafasına fırlattı.

Evzon askeri ne olduğunu anlayamadan yere yığıldı; başı yarılmıştı. Yağız delikanlı ise köşeyi dönmüş, gözden kaybolmuştu.

Şimdi silâh sesleri işitiliyordu; uzaktan. Konak tarafından. Sık ve insafsızca bir yaylım atışıydı bu; sanki savaş alanındaymış gibi durmadan tüfekler patlıyordu.

Koşuşmalar da duyuluyordu; yaklaşan, uzaklaşan koşuşmalar.

O anda, kaldırım taşını atan delikanlı, yaptığı işi bir türlü anlayamamışçasına şaşkın şaşkın etrafına bakınıyordu. Olduğu yere yapışıp kalmıştı sanki...

Birden bir Yunan askeri daha döndü köşeyi; hiç oyalanmadı, tüfeğini doğrulttu, hemen ateş etti. Genç adam dizini tuttu, kıvrandı, sadece:

- Ah, dedi, ah!..

Bu "Ah"ın içinde neler gizli değildi, neler! Fakat Yunan askerinin tüfeğini ikici defa boşaltmasına vakit kalmadı. Bu sefer orta yaşlı

bir adam gözüktü. Bıyıkları kırlaşmış, saçları beyazlaşmış, bakışları donuk bir adamdı bu. Elini beline attı, bir tabanca çıkarttı, hiç istifini bozmadan, hiç heyacanlanmadan, sadece dudağını çarpıtarak tabancasını ateşledi ve Yunanlıyı devirdi.

Şimdi sokakta iki kişi vardı. Olduğu yere çömelmiş, dizini tutup kıvranan genç bir adamla bıyıklarına kır düşmüş, saçları ağarmış, orta yaşlı bir adam karşı karşıyaydılar...

Etrafı, bir an için bile olsa, derin bir sessizlik kaplamıştı. Sanki bu sokakta kimse oturmuyordu, herkes kaybolmuş, uzaklaşmıştı.

Orta yaşlı adam ağır ağır ilerledi. Yerde kıvranan gence bir an baktı;

- Yaralandın ha, dedi, yaralandın. Olur böyle şeyler. Ama niye attın şu Yunanlının kafasına kaldırım taşını? Giden delikanlıyı tanıyor muydun yoksa?

Genç adam başını kaldırdı; karşısındakini derin derin süzdü:

- Kimsin sen? dedi. Ya sen beni niçin kurtardın?

Orta yaşlı adam delikanlıyı duymamış gibi sorusunu tekrarladı;

- Neden attın o kaldırım taşını Yunanlının kafasına? Gideni tanıyor muydun?

O zaman genç adam:

- Yok, dedi, tanımam gerekli miydi? Tanımıyordum. Attım işte kaldırım taşını!

Orta yaşlı adam, delikanlının yanına çömeldi:

- Ey, dedi, ne olacak şimdi? Belki de sardılar bizi! Yakında her iki köşeyi birden dönüp ikimizi de avlarlar burada. Hoş değil mi? Doğru şöyle bana; niye attın o kaldırım taşını Yunanlının kafasına? Halbuki korkudan kapıya sinmiştin, nerdeyse yapışacaktın tahtalara!

Delikanlı hiddetlenmişti. Bir an için bile olsa dizinin ağrısını, oradan akan kanı, karşısındaki kurtarıcısını unutmuştu sanki.

- Çok sual soruyorsun, dedi, ya o giden adam niçin silâhını ateşledi? Hem de bir düşman alayına karşı; tek kişi!.. İlk kurşundu bu!.. Neden attı? Bunu düşündün mü sen?

Orta yaşlı adam elini bıyıklarına götürdü:

- İzmirli misin? diye sordu, konuşmandan buralı olduğunu sanmıyorum.

Genç adam;

- Değilim İzmirli, dedi, İstanbulluyum.

- Ya ne arıyorsun bu şehirde?

- Hiç!.. İş bulmak için amacımın yanına gelmiştim. Bekârdı, beraber oturacaktık amcamla. Onu biraz evvel öldürdüler. "Zito Venizelos" demediği için öldürdüler.

- Sen neredeydin o zaman?

- Yanında!

- Seni niye öldürmediler?

Genç adam başını çevirdi; bakışlarını yaralı dizine götürdü. Sonra inlercesine;

- Ben, "Zito Venizelos" dedim! dedi. "Zito Venizelos" dedim. Onlar da belime bir tekme vurup beni kaldırıma fırlatıverdiler. Korkumdan Kemeraltı Caddesi'nin başında toplanmış halkın arasına karıştım. İşte o sırada tanımadığım o delikanlı, tüfeğini boşalttı. Bir alaya karşı tek kişi ve ilk kurşun! Bırak beni; utanıyorum kendimden!... Bırak da git.

Orta yaşlı adam gülümsedi:

- Utan istediğin kadar, dedi, utan; ne çıkar? Yine de anlamadım; neden attın Yunanlının kafasına o kaldırım taşını? Bak, kafası tüm parçalanmış! Hem korkmuşsun, "Zito Venizelos" demişsin, hem de şimdi bir Yunanlı öldürmüşsün! İkisi bağdaşmıyor bunların; işte buna şişiyorum ben. Hadi kalk; gidelim buradan. Sararlar bizi; basarlar da hiç acımazlar, canımıza okurlar.

Şimdi de yağmur yağıyordu. Sabahtan beri hiç gülmeyen bulutlar artık isyan ediyordu sanki... Gök gürlüyor, iri iri taneler sokağa dökülüyordu. Onlar ise yağan yağmurun farkında değillerdi belki de...

Delikanlı elini tekrar dizine götürürken karşısındakine sordu:

- Senin ne işin vardı bu sokakta? Onu söylesene bana.

Orta yaşlı adam bulanık gözlerini, bir an için dahi olsa, kapattı; âdeta sallandı, sanki başı dönüyordu:

- Hapishane boşalmıştı, dedi; ben de çıktım; canına yandığımın

dünyası, çıktık işte hapishaneden. Hadi gidelim buradan. Yahut şu dizinin bir çaresine bakalım.

Genç adam diretti;

- Sen, git dedi, boş yere başını derde sokma. Sen kaçabilirsin hiç olmazsa. Benim yürüyecek halim yok. Parçalasınlar beni; ne çıkar bundan sonra? Hani "Redd-i İlhak", hani Yahudi Mezarlığı'nda dün gece verilen söz, edilen yemin? Bastı işte Yunanlılar İzmiri!

Yağmur artık durmamacasına yağıyordu, bardaktan boşanırcasına yağıyordu. Sanki akıtılan kanları temizlemek istiyordu gök... Sokağı şimdiden seller kaplamıştı. Ahşap evin kafesi yine kalktı. Aynı yaşlı kadın yine başını uzattı. Bu iki yabancıya acıyarak baktı:

- Oğullarım, dedi; neden oyalanırsınız orada? Yazık değil mi size? Hadi siz de kaçın! O yağız delikanlı gibi kaybolun ortadan...

O zaman orta yaşlı adam, yaşlı kadını derin derin süzdü:

- Hey nine, dedi, aç bakalım şu kapıyı!

Kadın duraladı:

- Ne yapacaksın? diye sordu.

- Hele aç; bu delikanlıyı nereye bırakayım?

Kadın irkildi. Kadın ürktü, kadın kafesi indirmek istedi. Sonra;

- Getir, dedi, getir!... Ne çıkar sanki; getir! Ben yalnız ve dul bir kadınım. Torunum da öldü, oğlum da öldü, kocam da... Kimisini Yemen'de, kimisi Balkanlarda harcadık. Getir; basarlarsa benim evimi bassınlar.

Orta yaşlı adam delikanlıyı çömeldiği yerden kaldırmaya çalıştı. Delikanlı ise dişlerini sıkıyor, dudaklarını büzüyordu. Belki utanmasa ağlayacaktı. Yahut hıncından bağıracak, haykıracaktı. Hiçbirisini yapamadı.

Sadece;

- Bırakın beni, dedi, bırakın. Ne bu ninenin başı derde girsin, ne de senin. Burada öleyim daha iyi.

Orta yaşlı adam dinlemedi:

- Oldu bir kere, dedi. Karışmazdım böyle işlere ama; oldu bir kere. Hani sana acıdığımdan değil; neden attın o kaldırım taşını? Hiç de zorun yoktu; bunu düşünüyorum da... Yürü benimle...

Sonra delikanlıyı kaldırdı, sırtına vurdu, aralanan kapıdan içeri girdi.

Yaşlı kadın onları taşlıktaki bir kerevetin önüne doğru götürdü:

- Buraya, dedi. Buraya uzatıver.

Orta yaşlı adam, sırtındakini, dikkat etmeden, sanki basit bir yükmüş gibi sedire bırakıverdi. Sonra ev sahibine döndü:

- Nine, dedi. Vaktimiz az; benim ise oyalanmaya hiç niyetim yok. Buraya girdiğimizi görmeseler bile birazdan sokağı tararlar. Evinin kapısını da çalarlar. Ne yapalım, kaderde dayak yemen de varmış. Hani sadece dayak yesen iyi Senin anlıyacağın bu adamın yüzünden başın bir hayli derde girecek. Sen şimdi bir bezle sıcak su getir de yarasını temizleyelim şunun. Sonra da sıvışıp gideyim.

Yaşlı kadın biraz hayret, biraz korku, biraz da hiddetle orta yaşlı adamın yüzüne baktı:

- Sen istedin? dedi. Oğul; sen istedin? Ben de kapımı açtım. Hadi git, sıvış. Ben yaralıya da bakarım, onu bağrıma da basarım. Ölürsek beraber de ölürüz. Korktunsa hadi git oğul, git.

Yabancı adam kerevetin yanına diz çöktü:

- Bugün işlerim ters gidiyor, dedi, ters gidiyor nine. Hapishane boşaldı; orası iyi de gerisi kötü. Şunu bil, benim artık kimseden korkacak halim kalmadı. Allahımdan bile... Söyletme beni kötü kötü. Yapacak bir yığın işim var. Neden tanımadığım birisi için kelleyi Yunan gâvurunun eline vereyim? Hani Yunanlının kafasına kaldırım taşını atmasaydı bu; işin içine hiç karışmazdım. İsteseydim, o yağız delikanlıyı vurmaya kalkışan Yunanlıyı haklayamaz mıydım ben? Hadi git de sıcak suyla bez getir.

Kadının elleri titriyordu. Yemenisinin düğümü çözülmüştü. Galiba, yüzündeki çizgiler daha derinleşmişti:

- Ben bakarım ona, dedi, keşke oğlum da, torunum da savaşlardan böyle yaralı gelselerdi de onları kendi elcağızımla iyileştirmeye çalışsam, sonra da dizlerinin dibinde gözlerimi yumuverseydim.

Orta yaşlı adam kadına cevap vermedi artık; cebinden bir sustalı bıçak çıkardı, yaralının paçasını kesti, diz kapağının üzerindeki yaraya derin derin baktı:

- Amma da ödlekmişsin, dedi. Bu da yara mı? Ben de birşey sanmıştım. İnsan buna tükürüğünü basar da koşarak uzaklaşır. Yine de şansın varmış; herifin eli titremeseymiş gömecekmiş mermiyi oraya. Baksana kurşun sıyırmış gitmiş. Öyle olur bu işler. Ava giden avlanır!... Hadi üzülme; birşeyciğin kalmaz birazdan. İstersen şu nine dediklerimi getirinceye kadar çene çalalım seninle.

Birden yaşlı kadın ağlamaya başladı. Belki de sevinçtendi bu gözyaşları... Hem ağlıyor, hem de yalvarıyordu:

- Kalıyorsun ha, bakacaksın bu oğlancağıza, onu yalnız komayacaksın değil mi? Daha pek genç! Kal evlâtçığım, kal. Ben sizi gizlerim; yüke sokarım, üzerinizi şiltelerle örterim. Kal aslanım; bak, o da senin bir kardeşin sayılır, küçük kardeşin... Yardım et küçük kardeşine. Yunanlılar evimize girse göğüslerim onları, göğüslerim...

Yaşlı kadın artık oyalanmadı; mutfağa doğru sendeleyerek uzaklaştı. Galiba duvarda bir çalar saat vardı; saatin tiktakları insanın beynini oyuyordu sanki. Dışarıda ise ayak sesleri, yağmurun şakırtısına karışan bağırtılar duyuluyordu.

Delikanlı yumruğunu havaya kaldırdı;

- Biz oracıktaydık, dedi, amcamla beraber seyrediyorduk. Düşman gemileri toplarını İzmir'e çevirmişlerdi. Yunanlılar Pasaport ve Alsancak iskelesinden karaya ayak basmışlardı. Metropolit Hristostomos onları takdis etti, dualar okudu. Ne uğultuydu o; insanın kanı donuyordu. Biz oracıktaydık dedim sana, oracıkta, amcamla beraber... Ne işleri vardı onların İzmir'de? Ne yapmıştık; suçumuz yenilmek miydi? Vali Kambur İzzet Paşa Yunanlılara karşı gelmeyin diye bağırıp durmuştu. Bütün asker kışlasına çekilmişti. Kolordu Kumandanı Nadir Paşa bile kışlanın penceresinden, elini kolunu sallayarak yürüyen işgal askerlerini seyrediyordu. Ya işte o kurşun, o zaman patladı. Ne yazık ki, amcamı daha evvel öldürmüşlerdi; göremeyişti bunu...

Orta yaşlı adam, cebinden çıkarttığı tabakadan aldığı bir tutam tütünü delikanlının yarasına basarken:

- Sonra başkaları da attı, dedi, birkaç yerden daha patladı tüfekler. Neyse... Sen şu kâğıdı gördün mü? Yunan kumandanınmış, Albay

Zafirlu diyorlarmış adına; bastırıp duvarlara yapıştırmış. Okuma bilir misin?

Delikanlı içini çekti; tütünün acısından ve gittikçe artan sokağın gürültüsünden kurtulmak istercesine dudaklarını büzdü:

- Elbet okumak bilirim, dedi. Ne yazılı o kâğıtta?

Orta yaşlı adam cebinden birkaç kere katlanmış, âdeta buruşturulmuş büyükçe bir kâğıt çıkarttı. Delikanlı ise acısını unutmuş gibi âdeta kâğıdı kaptı, bir solukta içindekileri okumaya başladı:

> "Müttefiklerin izniyle hareket eden Yunan hükümetinden aldığım emir gereğince İzmir ve civarını işgale başlıyorum. Maksadımız bütün ahalinin refah ve emniyetini sağlamaktır. Bununla beraber üç bin yıldan beri Yunanistan'a çeşitli sebeplerle bağlı bulunan bu topraklar hakkında devletlerin görüşerek verecekleri karardan evvel herhangi bir davranışımız olmayacaktır... Herkes işiyle gücüyle uğraşsın... Komutanlığımızın kapısı açıktır..."

Birden orta yaşlı adam gülmeye başladı. Başını arkaya doğru atıyor, âdeta göğsünden hırıltılar çıkararak gülüyordu. Delikanlı onun bu tutumuna bir mana veremeyip hayretle yüzüne bakarken adam:

- Yeter, dedi, gerisine lüzum yok. Gördün mü niye ayak basmışlar Yunanlılar İzmir'e? Üçbin yıldan beri ilişkileri varmış bu topraklarda. Anladın mı? Hesap soruyorlar işte adamdan böyle!.. Boş ver; sorsunlar bakalım! Sen de gülsene. Refah ve emniyetimiz de sağlanacakmış! Hadi, gülsene...

Delikanlı gülmedi, aksine sarardı, hırsla kâğıdı karşısındakine verirken:

- Sen İstanbul'u bilir misin? diye sordu; orası da böyle. Ezdiler Türk'ü, kalmadı hiç bir şeyimiz. Yok mu bizi kurtaracak, hiç mi yok? Üvey babamla bunun için anlaşamıyordum zaten; birdenbire değişti o! Sanki düşman taraflısı oldu. Siyasetle uğraşmadığı halde, nedense İtilâfçı kesildi. İşte bu yüzden İzmir'e geldim ben; amcamın yanına. Daha çok anam istedi; git dedi bana, uyma babalığına, başın derde girecek.

Orta yaşlı adam, belki de dinlemiyordu genci, tekrar tekrar gülüyordu:

- Masalı bırak, dedi. Masal bunların hepsi; biz işimize bakalım. Bak, senin de başında bir fesin yok, benim de. Papuçlarının altı da delik, benimki gibi. Elbiselerin eski, tıpkı bana benziyor. Yalnız ben senden silâh bakımından zenginim; bir tabancam, dört kurşunum, bir de sustalı çakım var.

Birden hatırlamış gibi ekledi:

- Sahi yahu, Yunanlının tüfeğini niye almadık biz, hay gözü çıksın; belki lâzım olurdu. Sen tüfek atmasını bilir misin?

Delikanlı;

- Bilmem, dedi, daha doğrusu nişancı değilim.

- Ama iyi savurdun kaldırım taşını Yunanlının kafasına. Bileğin kuvvetli gibi. Açıkça söyle bana; niye attın o taşı, niye attın? O taşı atıp da beni şaşkına çevirmeseydin kurtarmazdım seni.

Bu sırada yaşlı kadın mutfaktan çıktı; elinde bir leğen, koltuğunun altında bezler vardı:

- Getirdim oğul, dedi. Getirdim; hadi başla, kurbanın olduğum başla.

Yaşlıca adam sıcaklık derecesini anlamak için serçe parmağını suya değdirdi;

- İyi, dedi, kıvamında. Bezleri de bırak. Hemen bitiririm bunun işini. Değmez zaten, yıkamasak da olurmuş. Görmüyor musun, kanamıyor artık. Sıyrık dedim ya sana. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki, bundan sonra hayır beklemeyin benden, giderim.

Tam yarayı sarmıştı ki, birden sokak kapısı çalmaya başladı. Yaşlı kadın duraladı. Yaralı başını kaldırdı, öteki adam ise sadece gülümsedi;

- Oldu olan, dedi. Gözü çıksın; geldiler.

Bozuk bir Türkçe ile dışarıdan sesleniyorlardı.

- Açın, kapıyı açın, evi arayacağız!

Nine yaşlı gözlerle karşısındakilere baktı; heyecanını yenmeye çalışarak;

- Ne yapacağız? diye fısıldadı. Ne yapacağız şimdi?

Delikanlı ayağa kalkmak istedi, sendeledi:

- Yüke gidelim, dedi. Bizi yatakların arasına gizleyecektin ya nine!...

Orta yaşlı adam geri döndü. Telâşsız görünmeye çalışarak cebinden çıkardığı büyük bir mendille taşlıktaki çamurlu ayak izlerini sildi:

- Çocuk musun sen, dedi; biz şilte miyiz, yoksa fare mi? Ne işimiz var yükte? Nine; bu evin arka tarafı nereye açılır?

- Öteki evin bahçesine oğul.

- Kuyunuz nerede?

- Kuyumuz yok, sarnıcımız var; mutfakta.

- Hadi, git kapıyı aç, oyala biraz onları. Ver sıcak suyu da bana, kalmasın ortalıkta.

Hemen leğeni kaptı, delikanlının arkasından gelip gelmediğine aldırmadan mutfağa doğru yürüdü.

- Açın kapıyı diyoruz size!...

Yaşlı kadın ayağını sürüyerek yürüdü. Sakindi, artık heyecan duymuyordu. Kendisinden daha fazla yıpranmış kalbinin atışı olmasa, ona bir kukla dahi denebilirdi.

- Açsanıza ulan kapıyı!... Kırın şunu!...

Kapıya ilk tekme indi, arkasından iri bir taş gömüldü, bir dipçik kapının aynasını çökertti.

- Geldim efendiler, geldim; yürümekte güçlük çekiyorum. Birazcık bekleyemez misiniz?

Sesi hiç de titrek çıkmıyordu; aksine gürdü, dışarıdaki gürültüye rağmen işitiliyordu.

- Aç öyleyse yere batası; kaldır sürgüyü!

Kadın durdu, yemenisini bağladı, gözlerindeki yaşı elinin tersiyle kuruladı. Belindeki torbasını düzeltip hırkasının önünü iliklediği.

- Şimdi efendiler, dedi, şimdi. Dizlerim tutmuyor, yaşlı bir kişiyim ben!...

Sonra yavaş yavaş kapının kilidine uzandı, sürgüyü kaldırdı.

- Buyurun! Ne istiyorsunuz?

İçeriye bir Yunan subayı ile iki asker ve bir tercüman girdiler. Kadını göğüslediler, kerevetin yanına kadar koştular.

- Nerede? Nereye sakladın onları kocakarı?

- Kimi sorarsanız efendiler, kimden bahsedersiniz?

Kapı açık kalmıştı, yağmur hâlâ yağıyordu, karşıdaki evlerden feryatlar geliyordu. Sokakta sürünenler, dipçik altında ezilenler vardı...

Yunan subayı tercümana Rumca birkaç söz söyledi, sonra geri dönüp yaşlı kadının gırtlağına yapıştı. Onun hiç ses çıkarmadığını görünce yanağına, kırış kırış olmuş yanağına arka arkaya iki tokat indirdi. Kadın inlemeden dizlerinin üzerine çöktü, bir elini ağzına götürdü. O zaman tercüman yaklaştı;

- Hadi söyle, dedi, saklamakta fayda yok. Sonra pişman olursun... İki adam girmiş bu eve!...

- Ben kimseyi gizlemedim, bu evde de benden başka kimse yok! Dul bir kadınım ben!

Yunan subayı kadına bir tekme indirdi. O, sırt üstü taşlığa uzanırken Rumca:

- Arayın, dedi. Odaları, dolapları, yatakları, çatıyı!... Kıymetli bir şeyler de bulursanız getirin buraya!...

İki Yunan askeri, tüfekleri ellerinde, hemen merdivene doğru koştular, üst kata çıktılar.

Subay tabancasını çekti, tercümana;

- Kaldır şu cadıyı yerden, dedi, oturt sedire.

Tercüman nineyi sürüyerek yerden kaldırdı; sedire bıraktı. Kadın göğsünü tutuyor, güçlükle nefes alıyordu. Yemenisi çözülmüş, ak saçları dağılmıştı. Yine de şikâyetçi değildi. Durgundu, endişesiz görünüyordu. Yukarı kattan gelen gürültüler, Yunan subayının elindeki tabanca, hatta sokaktaki feryatlar onu hiç etkilemiyor gibiydi. Yalnız dudaklarından süzülen kanları dindirmek için bir elini ağzına götürmüştü, sırtını farkında olmadan mutfak tarafına çevirmişti.

- Adın ne senin?

- Zehra!

- Bak Zehra kadın!.. Bu eve iki kişinin, iki azılı katilin, asil Yunan askerlerini öldüren iki caninin, alayımız bayraklarını yere seren, çete

reislerini kaçırmak için pusu kuran iki serserinin geldiğini biliyoruz. Karşındaki komşun da, yandaki evde oturan bir çocuk da böyle söylüyor. Onları nereye sakladınsa hemen göster; ölümden kurtulursun...

- Yalan söylemişler!... Ben kimseyi gizlemedim, kimseyi görmedim!

- Onları burada yakalarsak gebertirler seni. Bunu böyle bil.

- Gebertsinler!.. Ne çıkar sanki? Gebertsinler! Korkum yok kimseden; anladınız mı efendiler, bundan sonra bana yaşamak ne gerek?

Tercüman:

- Cadı, dedi, cadı bu karı; dilini çözmek çok güç!...

Yunan subayının gözleri hırsından gittikçe parlıyordu. Parmakları elindeki tabancasının tetiğinde dolaşıyordu. Oraya bir dokunsa şu kadını hemen öteki dünyaya göç ettirir, belki de rahata kavuşurdu.

Birden âdeta sıçradı, tabancanın namlusunu kadının göğsüne dayadı. Tercümanın Türkçeye çevirmede güçlük çekmesine aldırmadan ağzından tükürükler saça saça bağırmaya başladı:

- Söyleyecek misin doğrusunu, söyleyecek misin? Tanıyor muydun o iki serseriyi daha evvel sen? Yoksa bütün mahalleyi ateşe vereceğim. Deleceğim kalbini, deleceğim!

Kadın gözlerini kapadı, bayılmamak için elini ağzından çekip mindere dayandı. Kirpiklerinin arasından artık tutamadığı gözyaşları süzülürken;

- Del, dedi. Ne duruyorsun öldür beni; ben kimseyi tanımıyorum.

Subay soludu, subay dişlerini sıktı, parmakları tetiğin üzerindeyken birden vazgeçip sol eliyle Zehra ninenin gözüne bir yumruk indirdi. Sonra kerevete sıçradı, yaşlı kadının üzerinde âdeta tepindi. Bununla da yetinmemiş olacak ki, şimdi de kadının üstünü başını yoluyordu...

Kadın sessizdi; kadın cansızdı, kadın diretmiyor, kadın konuşamıyordu artık!...

Merdivenden gürültüler gelmeye başlamıştı. Yukarıdaki askerler, sırtlarına şilteler, yorganlar yüklemiş oldukları halde aşağıya iniyorlardı.

- Yakaladınız mı, yakaladınız mı?

- Hayır kumandan; kimseler yok! Karının sandığını da kırdık; dişe dokunur birşey bulamadık. Konsolun üzerinde iki gaz lâmbası vardı, ikisi de çatlaktı.

- Çatıya çıkmadınız mı?

- Orada da kimse yok.

- Ben buradan sokak kapısını kollarım; siz nöbetçiyi de alıp mutfağı araştırın şimdi.

- Olur kumandan!...

Yunan askerinin biri omuzundaki şilteyi yere bıraktı, sokak kapısında duran üçüncü askeri çağırdı...

Şimdi üç asker mutfağa açılan kapıya doğru yürüyorlardı. Subay birden arkalarından bağırdı; hiddetle, kinle bağırdı;

- Bu evin bahçesi yok mu? Niye oraya daha evvel bakmadınız ahmaklar? Bahçeden kaçmışlardır, bahçeden!

Tepiniyordu âdeta, neredeyse kendi üstünü, başını da yolacaktı. Onu ayıltan tercüman oldu;

- Hiddetlenmeyin kumandan, dedi, bu evlerde bahçeye ekseriya mutfaktan çıkılır. Hem nereye kaçarlar? Arka evlerde de askerlerimiz var!

Yunan subayı yatışır gibi oldu;

- Yürüyün, dedi, yürüyün öyleyse! Çok oyalandınız!...

Askerler mutfağa girdiler. Etraflarına çekinerek bakıyorlardı. Gerçekten, soldaki küçük bir kapı bahçeye açılıyordu. Kapı aralıktı. Sağda bir sarnıcın ağzı görünüyordu. Sarnıcın kapağı, iyice kapanmamıştı. Karşıda bir ocak vardı; ocağın içinde bir mangal yanıyordu, üzerinde bir leğen duruyordu. Mutfağın taşları çatlaktı. Yer yer topraklaşmıştı, etraf hafifçe küf kokuyordu.

Yunan subayı olduğu yerden seslendi;

- Buldunuz mu, yakaladınız mı?

- Bahçe kapısı burada kumandan!

- Öyleyse hemen bahçeye bakın!

- Kimsecikler yok kumandan; duvarlar da yüksek.

- Bahçenin öteki tarafında başka ev var mı?

- Var kumandan!

- Hemen seslenin, oradaki askerlerimiz kimseyi görmüşler mi?

Ayak sesleri işitildi; askerlerin koşuştuğu duyuldu. Yunan subayı tercümana baktı. Tercüman hareketsiz duruyordu; belki de içlerinde en sakini oydu;

- Bir de şu kerevetin altına bakın kumandan, dedi, buraya da gizlenmiş olabilirler.

Yunan subayı irkildi, geri geri çekilirken:

- Sen bak, dedi. Hadi eğil de bak. Ben yanındayım!

- Bu iş bana düşmez kumandan.

- Dursun öyleyse! Askerler gelince ararlar. Sen burada kal; ben onların yanına gidiyorum.

Daha fazla oyalanmadı, hemen mutfağa daldı. Askerin bir tanesi bahçeden geliyordu;

- Kimse bahçeye çıkmamış kumandan, dedi, duvarın üzerinde nöbet bekleyen bir askerimiz var!...

- Kim dikmiş onu oraya?

- Arka evdeki çavuş!

Yunan subayı etrafına bakındı. Karşıdaki ocak is tutmuştu. Leğendeki su gittikçe kaynıyordu. Teldolabın bir ayağı kopuktu, yerde bir çamaşır sepeti vardı.

- Burada, sarnıcın içinde onlar! Biriniz hemen sarnıca girsin. Hadi, durma; aç kapağı, sen dal içeri!

Yunan askeri, subayına dik dik baktı; tüfeğine daha sıkı sarılıp bir adım geri çekildi.

- Korkaklar! Kıstırdık onları diyorum size; ne oyalanıyorsunuz?

Askerler cevap vermiyorlardı; başları önlerine eğilmişti. Subay birden tabancasını kılıfına soktu, yanındaki askerin tüfeğini kaptı, dipçiğin ucuyla sarnıcın kapağını itti, hiç yaklaşmadan gelişi güzel ateş etmeye başladı. Kurşunlar vınlayarak gidiyordu, sarnıcın içinde derin bir uğultu vardı.

- Hadi, durmayın, siz de ateş edin.

Askerler tüfeklerini doğrultular, kumandanları gibi mermilerini sarnıca boşalttılar.

- Daha yakından atın! Her tarafını tarayın sarnıcın! Dinleyin sonra, inilti duyuluyor mu içerden?

Galiba Yunan askerlerine cesaret gelmişti. Şimdi sarnıcın ağzına iyice yaklaşmışlar, boşalan şarjörlerini tazeleyip durmadan tüfeklerini ateşliyorlardı.

- İnilti var mı, inilti?

- Hayır kumandan.

- Ya öldüler, ya başka yerdeler onlar, ama nerede? Şimdi de biriniz kerevetin altına baksın, taşlıktaki kerevetin altına.

Evvelâ subay, taşlığa çıktı, sonra arkasından gelen bir askeri âdeta yere itti. Asker çekinerek kerevetin örtüsünün eteğini kaldırdı:

- Burada da kimse yok, dedi. Belki de bu eve girmediler.

- Hayır girdiler; girdiler de kaçtılar. Alçaklar, namussuzlar!... Yakalayacağız ama.

Birden gözüne kerevetin üzerinde kıpırdamadan yatan yaşlı kadın ilişti. Güldü, âdeta sırıtarak güldü;

- Soyun bu kadını, dedi, oracıkta becerin!..

İki asker tüfeklerini bıraktılar; kadını doğrultmaya çalıştılar. Kadın şimdi sayıklarcasına inliyordu. Kadını olduğu yere oturtmak, üzerindekileri çıkartmak çok güçtü. Askerin biri;

- Olmayacak kumandan, diye söylendi, başka bir dişi arayalım biz; bu kocakarının yerine.

Mutfaktan galiba ayak sesleri geliyordu. Daha doğrusu bir hışırtı işitiliyordu. O zaman tercüman işe karıştı;

- Kumandan, dedi, burada artık oyalanmak için sebep yok. Şu kadının belindeki keseye baksınlar da gidelim.

- Ne var orada?

- Türk karıları kıymetli eşyalarını yanlarında taşırlar.

Askerler subayın emrini beklemeden Zehra ninenin beline bağlı keseye el attılar. Bu, bezden yapılmış siyah bir keseydi, biraz yıpranmış, biraz aşınmıştı. Ağız tarafı bir kancalı iğneyle kapatılmıştı.

- Kumandan; bir cüzdan var burada, maaş cüzdanı. Bir de düğümlenmiş iki bez parçası.

- Cüzdanı atın, düğümleri çözün.

Askerler Zehra ninenin maaş cüzdanını fırlattılar, hemen düğümleri çözdüler.

Mutfakta yine hışırtılar vardı; birisi ayaklarını sürüyerek yürüyordu sanki.

- Ne belâ yer burası be? Kim dolaşıyor orada? Bakın şuna, gebertin kim varsa. Onlar mı yoksa? Kaçan o iki serseri mi?

Askerin ikisi istemeyerek mutfağa girdi, ötekisi ise düğümleri çözülmüş bez parçalarının içinden çıkan taşı kırılmış iki altın yüzükle bir miktar kâğıt parayı gösterdi.

- Karı zenginmiş kumandan! dedi.

- Verin onları bana; sonra paylaşırız!

O zaman Zehra ninenin kıpırdadığı görüldü. Sırt üstü uzanmıştı, gözleri kapalıydı, bir gözü morarmış, âdeta çökmüştü. Dudaklarındaki kan hâlâ süzülüyordu. Birbirine karışmış beyaz saçlarını yer yer kan lekeleri kaplamıştı. Terlikleri ayağından çıkmış, çorap bağları çözülmüştü.

- Bırakın onları, diye inledi, bırakın; süt kızım Ayşe'nin çeyizi için sakladım. Dokunmayın!...

Dul maaşı alırdı herhalde Zehra nine, yüzükler ise kimbilir hangi savaşta ölüp giden kocasının yüzgörümlüğü olmalıydı. Bunca yıl saklamıştı onları koynunda.

- Bırakın!... Ne hakkınız var, ne hakkınız var?

Yunan subayı yine hiddetlenmeye başladı; Zehra ninenin sayıklarcasına inleyişi sanki onun beynine bir balyozla çivi çakıyorlarmış gibi geliyordu.

- Hâlâ konuşuyor mu bu karı, hâlâ konuşuyor mu? Gebermeyecek mi?

Yine sedire sıçradı, yine yaşlı kadını tekmelemeye başladı.

- Hiç bir işe yaramazsın! İlk tekmede bayılır, işin içinden sıyrılırsın. Seni ne yapmalı? Geberteceğim, geberteceğim!...

Hiddetini alamamıştı; yere atlamış, Zehra nineyi bacaklarından yakalamış, malta taşlarının üzerinde sürüklüyordu:

- Askerlerimizi öldürürler ha! Öldürürler!... Bir kişi değildi Evzon Alayı'na ateş eden. Kimisi daha ileride, kimisi otelin damındaydı.

Belki bin kişiydiler... Daha da fazla. On bin belki de... Yakalayacağız, hepsini temizleyeceğiz! Bütün İzmiri yakacağız!... Kışlaya öyle bir yaylım ateşi açtık ki, Hükümet Konağı'nın öyle altını üstüne getirdik ki... Kolordu Kumandanı ile avenesini önümüze katıp yağmur altında Kordon'a doğru öyle bir sürdük ki, görülmeye değerdi. "Zito Venizelos" demeyenleri de geberttik orada. Biz her şeyi yaparız; biz kuvvetliyiz...

Bir tekme daha indirdi, bir tükürük attı, sonra kadını bir köşeye fırlattı. Şimdi kadının üstü başı tamamen yırtılmıştı. Porsumuş etlerinin bir kısmı gözüküyordu. Beyaz saçları yüzünü örtmüştü. Halbuki vaktiyle o, değerli bir kişiydi. Sevmişti, sevilmişti. Özlemiş, özletmişti. Evlenmiş, çocuğu olmuş, torunu olmuştu. Sonra bu topraklar uğruna hepsi gitmişti elinden. Şimdi ise hiç bir şeyi kalmamıştı.

Mutfağa giren askerler gözüktü. Birinin koltuğunun altında yarım bir ekmek, diğerinin elinde bir kaç baş kuru soğan ile bir sahan papara vardı.

- Mutfakta kimseler yok kumandan; ocağın içine bile baktık, mangalı da devirdik. Bir şişe zeytinyağını delikli taşa döktük. Namussuzun tel dolabı da boş; soğanla paparadan başka bir şey çıkmadı; yer misin?

Subay askerlere dik dik baktı:

- Haydi defolun, dedi, çıkın dışarı. Boşaltın bu evi.

Dışarıda yağmur hiç dinmemişti. Bir gözü tamamen patlamış, dudağı çarpılmış, ölümle hayatın arasında dolaşan Zehra nine, belki de dinmeyen bu yağmurun sesiyle serinliyordu...

Savaş

Gece çökmek üzereydi... Sağda, doğuda yamacına evler oturmuş bir tepe görünüyordu. Solda, batıda demiryolu ve onun ardında deniz vardı. Daha ilerde çıplak tepeler bir karartı halinde seçiliyordu.

Bir ağaç bile yoktu ovada, ekilmemişti de... Yaşlıca adam yamaçtaki evleri göstererek delikanlıya:

- Oraya kadar yürüyebilecek misin? diye sordu. Yunanlılar peşimizden geliyorlar; hissediyorum onları. Geceyi açıkta geçiremeyiz.

Genç adam yere oturmuştu; çok yorgundu:

- Henüz adını bile bilmiyorum senin, dedi, ismini söylesene.

- Remzi. Savaşta Gayret Remzi derlerdi bana. Gayreti, mayreti kalmadı artık! Ya seninki ne?

- Ali. Sadece Ali...

- Bu iyi işte; tanıştık artık... Hadi yürü!

- Ben gidemeyeceğim daha fazla. Dün geceden beri yoldayız.

- Ayrılalım istersen. Başının çaresine bakarsın elbet. Göbeğimiz beraber kesilmedi ya. Menemen'den bir trene atlar, Bandırma'da inersin. Sonra bir taka buldun mu, İstanbul'a varırsın. Otursun ananın yanında. Başka gidecek bir yerin var mı ki?

- Yok, dedi delikanlı, hiç bir yerim yok; üvey babamın evinden gayri.

Önlerinde Menemen'e, daha sonra da Bergama'ya uzanan bir yol vardı. Onlar yolun biraz kenarında duruyorlardı. Görünürlerde kimseler yoktu.

Remzi de gencin yanına çöktü:

- Acıtma kendini bana, dedi. Üvey de olsa hiç değilse babanın bir evi var. Bende o da yok ya. Hani maksadım; seni yanımdan kovmak değil, Yunanlıları geride bırakmışken rahat rahat İstanbul'un yolunu tutabileceğini söylemek... Yoksa benimle Menemen'i geçip Bergama'ya gelirsen tren yolundan uzaklaşmış olursun. Karadan güç varılır Bandırma'ya.

Delikanlı:

- Olsun, dedi, bekleyenim yok benim. Yalnız Bergama'da ne yapacağını söylemedin bana.

- Ne mi yapacağım? Şey... Bir kızım var da benim... Onu arayacağım...

- Kızını mı arayacaksın? İnsan kızının nerde olduğunu bilmez mi?

Remzi birden ayağa kalktı; kırçıllaşmış saçlarını parmaklarıyla taradı. Renginin sarardığı belli oluyordu.

- Bilmez, dedi. Benim gibi mapusanede yatan birisi bilmez işte! Var mı başka bir diyeceğin? Çocuksun sen! Hadi kalk, varalım şu köye; Yunan gâvuru gelmeden biraz karnımızı doyuralım.

Ali kıpırdanmak istemedi; ayağı şişmişti, yara yeri sancıyordu:

- İstersen sen git köye kadar, dedi, Yunanlı gelmez artık buralara.

- Gelmez mi? Ardına bakmadan gelir hem de. Senin ayağınla yol alınmıyor; düşe kalka gidiyorsun. Bir de oyalanırsak, ezip geçerler bizi... Ayrıca hoşlanmıyorum da buradan; böylesine durgun, böylesine sahipsiz bir yer sarmıyor beni... Hadi, bir daha tekrarlamam; bırakıp giderim sonra seni!

Remzi arkasını döndü, tam bir iki adım atmıştı ki, çalıların arasından bir hışırtı duydu. Başını çevirip bakacağı sırada sol taraftaki bir çukurun içinden bir gölge sıçradı:

- Dur, diye bağırdı, yakarım; sökül paraları!

Bu, bir Türk askeriydi; bacağına dolak sarmıştı, çarığının bir teki yoktu, başını bir bezle örtmüştü. Elindeki beylik tüfeğini doğrultmuş, tetiğine parmağını dayamıştı.

Remzi:

- Biz iki kişiyiz, dedi, seni nasıl olsa haklarız aslanım. Çek o tüfeği; ne istiyorsan doğru dürüst söyle.

- Olsun! İkinizi de öldüreceğim; sökül paraları!

- Ne parası be? Ne gezer bende o dediğin? Paramız olsa böyle yaya mı giderdik? Elbet bir merkep bulur, binerdik tepesine.

- Oyalama beni; çık paraları!

- Senin ne işin var buralarda? Kışlana gitsene!

- Kışla mı kaldı?

- Ne oldu?

- Dağıldı!

- Neden dağıldı?

Asker başını salladı. Alay edercesine Remzi'ye baktı. Hiddetliydi, bir taraftan da olduğu yerde rahat hissetmiyordu kendini.

- Neden dağılacak, dedi, dağıldı işte...

- Neredeydi sizin kışlanız?

- Gaziemir'de!...

- Sen oradan mı buraya kadar geldin?

- Ne sandın?

- Çüş eşşoğlueşşek! Ulan Gaziemir neresi, Menemen yolu neresi? Hayvan, güneye inseydin bari; Tire taraflarına!...

Asker sırıttı; Remzi'nin küfüründen hoşlanmıştı galiba.

- Herkes bir yana gitti, dedi. Dün sabah silâhlı bir takım siviller Gaziemir'e gelip "Ne duruyorsunuz?" diye bağırdılar "Yunanlılar İzmir'e ayak bastı; asker, çoluk, çocuk bakmayıp herkesi öldürürler." Onlar uçak bölüğüne henüz varmışken arkalarından İzmir'den kaçan askerler sökün etti. Onlar da "Yunanlılar İzmir'de subay, er, karşılarına ne çıkarsa keserler." deyince yerimizde duramaz olduk. Sen olsan durur musun gayri? Silâhını kapan savuştu! Birinci Tabur Komutanı Binbaşı Aziz Beyin yalvarıp yakarmasına kimse aldırmadı. Bizden sonra subaylar da Tire yolunu tutmuşlar ya, neyse... Hadi, çok oyalandık; koyun keseleri ortaya, geldiğiniz yere dönün.

- Demek kışlayı da bıraktınız, Yunan gâvuruyla bile çarpışmadan beylik tüfeği çalıp koyuldunuz yola! Üstelik de adam soyarsınız!

- Öyle yaptık ya; geberip gidecek miydik Gaziemir'de? Şimdi dokunurum tetiğe, kızdırma kelimi!

Birden bir silâh sesi duyuldu; etrafı bir an keskin bir barut kokusu kapladı... Asker dizlerinin üzerine çöküp yere kapaklanırken Remzi elindeki tabancayı cebine soktu:

- Üç kurşunum kaldı, dedi, yeniden kurşun bulmalı.

Sonra askeri sarstı; elinden tüfeğini aldı, kütüklüğündeki şarjörleri öteki cebine yerleştirdi, kendisine şaşkın şaşkın bakan Ali'ye:

- Yürü, dedi, hâlâ oyalanacak mısın?

- Ne yaptın, neden vurdun onu?

- İşitmedin mi, kulağın mı sağırdı yoksa? Ne haltlar karıştırmış hergele? Kaçmış be, kıçına bile bakmadan kaçmış!... Merak etme, ölmez. Ödlekliğinden çöktü yere!

- Sen kanun musun?

- Kanun mu? Elbet kanunum; kanunun kalmadığı yerde kanunum ben. Yaşarsan göreceksin; daha ne "Kanun benim" diyenler çıkacak karşına. Hem sonra, biraz daha geç kalsaydım, gözümüzün yaşına bakmadan temizleyecekti bizi kereta...

Ali'nin vereceği cevabı beklemeden tüfeği omuzuna vurdu; sallana sallana yamaçtaki köye doğru yürümeye başladı.

*
* *

Gece artık iyice çökmüştü. Yakından köpek ulumaları geliyordu. Köy karanlıktı. Remzi yolunu bulmakta güçlük çekiyordu. Ayağının altından taş parçalarının yuvarlanmakta olduğunu anlayınca arkasından gelen Ali'ye:

- Yavaş ol, diye fısıldadı, birileri var galiba önümüzde. Hırlı mıdır, hırsız mıdır; bir anlayalım.

Fakat daha fazla konuşamadı; birden bir yaylım ateşi duydu; ardından Rumca küfürler işitti. Rumcayı gayet iyi biliyordu; söylenenleri olduğu gibi anlıyordu.

- Yat, dedi, sakın kıpırdama; Rum çeteleri bunlar, köyü bastılar. Talihe bak, yine aç kaldık.

Ali, dizinin ağrısına aldırmadan sürünerek Remzi'nin yanına geldi:

- Yardım edelim, dedi, kurtaralım köylüleri. Ver o tüfeği bana.

- Yardım mı edelim? Delirdin mi sen?

Şimdi silâh sesleri bazan uzaklaşıyor, bazan yaklaşıyordu. Köyün içinden kulakları çınlatan feryatlar geliyor, kadın ve çocuk haykırışları önlerine seriliyordu.

- Yardım edelim diyorum sana; gebertelim şunları! Dayanamayacağım artık.

- Ne duruyorsun öyleyse? Gidip, kışalasana Rum çetelerini!

- Benim silâhım bile yok; ne yapabilirim yalnız başıma?

- Silâhın olsa ne yapardın sanki? Kal olduğun yerde!

Önlerinden yine taşlar yuvarlanmaya başladı. Remzi geri geri çekildi; Ali'yi de yakasından yakalayıp bir kayanın arkasına götürdü.

Çete geri dönüyordu; köy ise yanıyordu... Rumların kimisinin sırtında şilteler, bohçalar vardı, kimisinde de bakraçlar ve kürekler.

Gece oldukça aydınlıktı. Köyden yükselen alevler etrafı renk renk yapıyordu. Bir Rum, genç bir kızı kolundan yakalamış, yamaçtan aşağıya doğru sürüklüyordu.

Onların önüne, kayanın biraz ilerisine gelince, çeteci genç kıza bir yumruk indirdi; kız çöktü. O zaman çeteci kızın örgülü saçını kavradı, Türkçe:

- Yat, dedi, şalvarını da çıkar.

Kız inledi, kız çırpındı, kız otlara yapıştı.

Ali'nin gözleri alabildiğine açılmıştı. Bağırmamak, küfretmemek için parmaklarını dişlemeye başladı.

Remzi ise olduğu gibi duruyordu; hareketsizdi, hatta sakindi bile.

- Irzına geçecek, kirletecek kızı; vursana, öldürsene şunu!

Çeteci bir hamlede kızın şalvarını parçalamıştı; şimdi ısırıyordu onu. Vahşi bir hayvan gibi homurdanıyor, acayip sesler çıkarıyordu.

- Yürü; uzaklaşalım buradan.

- Vur diyorum onu, vur!

- Yürü; sürüne sürüne gel ardımdan!...

- Hayır, ver o tüfeği bana!

- Dur Allah'ın belâsı; delirdin mi sen?

Bir silâh patladı; çeteci endişeyle doğruldu. Etrafına bakmaya çalıştı. Tam ayağa kalkacaktı ki, ikinci bir kurşun vınladı; çeteci yüzükoyun, altında baygın yatan kızın üzerine kapandı.

- Kaç Allah'ın belâsı, kaç! Yürüyebilirsen; benimle beraber şu dağlara tırman...

- Kaçmayacağım! Ben "Zito Venizelos!" dedim. Kaçmayacağım; öldürsünler beni. Kaç kere söyleyeceğim bunu sana?

Remzi bir tokat indirdi Ali'nin yanağına; sonra tüfeğini omuzuna vurup onu sürüklemeye başladı.

Uzaklaşan çeteler geri dönüyordu galiba; koşuşmalar vardı...

- Sersem; vuramayacaktın da niye kaptın tüfeği? Elinden alıp da ikinci defa ateşlemeseydim, halimiz nice olurdu, bilir misin sen? Nereden çıktın karşıma, nerden çıktın? Keşke o kaldırım taşını atmasaydın Yunanlının kafasına! Şimdi bir süre de düze inemeyiz. Dağlarda oyalanırız. Nasıl varacağız Bergama'ya söylesene bana? Bu çete peşimizi bırakır mı sanıyorsun?

Arkalarından tüfek sesleri geliyordu; yine de aydınlık gece onları gizliyordu. Kayalardan sekiyorlar, ağaç köklerine yapışıyorlardı. Yorgunluktan nefessiz kalmışlardı. Hele Ali, adımını atacak gücü bile çok az bulabiliyordu.

- Oturalım şuraya, oturalım.

Remzi etrafını dinledi, hiç bir ses işitmiyordu artık. O da çöktü, tüfeği yanına bıraktı. Tütün paketini çıkardı; bir sigara sardı:

- İçer misin? dedi. Birkaç nefes çek!

- Hayır.

- Uzan öyleyse. Soluğunu tazele. Ayağın nasıl? Çocuksun sen, daha çocuksun.

Ali eliyle yüzünü kapatmıştı; hıçkıra hıçkıra ağlıyordu:

- Bir eziklik hissediyorum içimde; eziklik, midem bulanıyor. Şu anda en mutlu olayları bile serseler önüme avunacağımı sanmıyorum. Başım da ağrıyor, çatlarcasına. Benim gibi oldun mu sen hiç?

Anlar mısın acaba halimden? Şu kocamış yaşına rağmen sırım gibisin; hiç bir şeye aldırdığın yok, taştan da betersin.

- Hangi kocamış yaş, diye sordu Remzi, hangi kocamış yaş? Ben daha otuz beşimi bitirmedim. Yine herkes beni yaşlı sanıyor. Neden bu? Sen hiç ot yedin mi; hayvanlar gibi ot yedin mi? Böcek topladın mı, çöllerde? Çöp tenekelerini karıştırdın mı?

Birden sustu; avucunun içine gizlediği sigarasının ateşine baktı, sonra bir nefes daha çekti:

- Neyse bırakalım bunları, dedi, ne gereği var? Olan oldu bir kere. Biliyor musun, insan hayvandan da beter. Hayvan kendi cinsini yemez, hiç yemez. İnsan, öyle mi; hem kendini, hem hayvanı parçalar. Baksana durmadan öldürüyoruz. Tarlaya döndürdük etrafı; kesip biçiyoruz.

Sustu, sigarayı parmaklarının arasında söndürdü. Sonra birden hatırlamış gibi gülümsedi:

- Nasıl, diye sordu, sen olsan, atabilir miydin ilk kurşunu? O yürek var mıydı sende? Doğru söyle; yabancı değiliz artık. Bilirim; çok gördüm savaşlarda ben. İlk kurşun, ilk adım önemlidir: kafana yerleştir bunu. Yürekli misin, ya yaşar ya ölürsün. Hepsi bir; sürünmektense... İlk kurşun atıldı işte; bakalım ilk adımı kim atacak?

Ali bir süre cevap vermedi ona. Şimdi yüzükoyun uzanmıştı, alnını toprağa değdirmişti. Halsizdi, derin derin solumasından büyük bir heyecan içinde olduğu anlaşılıyordu. Kısa zamanda çok şey görmüştü, kısa zamanda asla hatırından bile geçirmeyeceği olayların içine karışmış, çalkalanmış durmuştu. Şimdi ise ne yapacağını bilemiyordu. Yanındaki şu adama sığınmış gibiydi; halbuki onu da hiç tanımıyordu, sadece ismini öğrenmişti, o kadar.

Kimdi, neden hapishaneye girip çıkmıştı? Nereliydi, evi barkı neden yoktu? Arada bir savaştan da bahsediyordu. Umursamaz görünüyor, sonra da bir asker kaçağını vurmaktan çekinmiyordu. Korkak sayılacak kadar çekingenlikleri vardı; fakat birden cesurlaşıyor, en yürekli insanlara taş çıkaracak davranışlarda bulunuyordu. Katı yürekli göründüğü halde yardım da ediyordu. Gözünün önünde bir kızı kirletmeye kalkışan çeteciye aldırmıyor, sonra onu bir kurşunda yere

serebiliyordu. Haindi de galiba; kendine bunca yardımı dokunan nineden söz bile etmiyordu.

- Hadi kalk! Ezdiğin toprağı da düzelt; daha yukarılara gidelim. Belki karnımızı doyuracak bir yer buluruz. Bir süre düze inemeyiz, dedim sana. Bunu aklına sok. Kulağın da gerilerde olsun. Fırsatını bulursam tüfek atmasını da gösteririm sana.

Remzi Ali'ye aldırmadan ayağa kalktı; önündeki keçi yolundan yavaş yavaş ilerlemeye başladı.

Artık sabah oluyordu; günün ilk kırçıl ışıkları dökülmeye başlamıştı. Dağ havası serindi; insanı âdeta titretiyordu.

Çam ormanlarına dalmışlardı; gözleri kamaşmış gibi günün ışıklarından kaçmışlardı sanki. Etrafta kimseler yoktu; bir köylüye bile rastlamıyorlardı. Belki de yönlerini şaşırmışlardı. Remzi:

- Hiç değilse şuradan su içelim, dedi. Yorulmuşa benziyorsun yine. Yunan askerleri ninenin teldolabını yağmalamasaydı; hiç olmazsa oradan karnımızı doyuracak bir şeyler alırdık yanımıza. Midenin gürültüsü nasıl? Benimkisi fena çalıyor!

Sonra yine Ali'yi beklemedi, tüfeğini yere koydu, yüzükoyun uzandı, bir süreden beri yanlarında akan bir derenin suyundan içmeye başladı.

Ayağa kalkınca karnı doymuş gibi midesini bastırdı, tüfeğini bıraktığı yerden aldı, ilerdeki bir ağaca sırtını dayayıp oturdu:

- Nineyi düşünüyorsun değil mi? Onu neden yalnız bırakıp da kaçtık diye için içine sığmıyor değil mi? Ne yapacaktık ya? Söylesene ne yapmamız gerekirdi? Bağrımıza basıp, sırtımıza alıp onu da beraberimizde mi getirecektik yoksa?

Ali, su içmekten vazgeçip, ters ters Remzi'ye baktı, sonra topallayarak onun yanına otururken:

- Anlayamıyorum, dedi, kimsin sen? Ne biçim adamsın? Benimle alay etme artık; sabrım kalmıyor! Çocuk da değilim; doğru dürüst konuş benimle.

- Çocuksun! Daha çok görmen gerek. Yaş denen nesne yıllarla sayılırsa yanılır insan. Bizim bir ordu komutanımız vardı; adı Mustafa Kemal'di. Sarı Paşa derdik ona. Yıllara vurursan yaşı gençti. Gel gör

ki geride bıraktığı yılların üç mislini, belki de daha fazlasını yaşamıştı. Bizi kurtardı Suriye'de İngiliz'in elinden. Nasıl mı diyeceksin? Gördüğü için kurtardı. Ananın karnından çıkalı kaç yıl geçmiş senin?

- Yirmi iki, dedi Ali, yirmi iki yıl. Az mı? Sonra senin söylediğin Mustafa Kemal Paşa'yı ben de bilirim! Anafartalar kahramanı değil mi?

- O, işte!

- Bir kere Perapalas otelinde görmüştüm. Babalığım çok kızar ona; adını bile ettirmez. Eski İttihatçılardanmış!

- Yalan. Enver Paşa'yla hiç geçinemezlermiş. Enver Paşa çekinirmiş ondan. Neyse, sırası değil bu konuşmaların. Uykum var benim; iki geceden beri uyumadık, farkında mısın? Yine de yola çıkmamız gerek; yürümeliyiz, uzaklaşalım buralardan. Gece kuytu bir yerde dinleniriz.

Ayağa kalktı: birden hatırına gelmiş gibi, tüfeğin eksilen iki kurşununu tamamladı:

- Gidiyoruz, dedi, dayan bakalım; akşama yaranı bir daha temizlerim. Rum çeteciyi öldürdük de ne kazandık; kızı kurtardık mı sanki? Üstelik peşimize bir yığın hergele de taktık, dağ yollarında sürünmeye başladık! Kârı neresinde bu işin?

O zaman daha fazla dayanamamış olacak ki, Ali, Remzi'nin omuzlarından kavradı. Ondan daha boyluydu, üstelik gençliğin verdiği bir kuvveti de vardı. Yine de karşısındakini hırpalayacak gücü kendinde göremiyordu. Sadece onu sarsmaya çalışarak;

- Sus! diye bağırdı. Yeter artık. Hep sen mi doğrusunu düşünürsün? Yanıldığın olmadı mı sanki? Ninenin evinde sarnıca girmeyi istemediğin zaman duvardan atlayalım diyen ben değil miyim sana?

- Sonra ne oldu? Omuzuma binip duvara çıkar çıkmaz yakayı ele verdin; ben yetişip Yunan askerini haklamasaydım, onun elbiselerini giyerek duvarın üzerinde görünmeseydim çoktan öteki dünyayı boylamıştın. Marifet yapmış gibi övünme benim karşımda.

Ali ellerini indirdi, geri geri çekildi; büsbütün yorulmuş gibiydi. Kendini tutmasa yeniden ağlayacaktı. Başını önüne eğerken:

- Senden nefret ediyorum, dedi, ilk fırsatta ayrılacağım.

- Şimdi niye gitmiyorsun? Hadi uzaklaş. Ne duruyorsun; ezdirmesene kendini bana? Yapamazsın ama! Gücün yetmez. Bu dağlarda kendi kendine yol bulup kurtulamazsın. Bunu düşünecek kadar akıllısın. Görüyorsun ya, sen de çıkarını yaşıyorsun! Niye beni suçluyorsun öyleyse? Elbet nineyi bırakıp gidecektik! O da dudaklarını kıpırdatıp konuşabilseydi şayet böyle yapmamızı isterdi. Yatırdık sedirine, üzerini de örtük ve ayrıldık.

Tüfeğini hiddetle yere vurdu:

- Bana baksana, diye bağırdı; hem ben bundan sonra kendimi yaşıyacağım. Sadece kendimi! Beni asıl düşündüren gittikçe kirlenen şu ellerimi nasıl temizleyeceğimdir. Beni rahat bıraksınlar, ilişmesinler bana artık. Sen bile beni kendi hâlime komadın; şimdi de geçmişsin karşıma, durmadan konuşuyorsun.

Derin derin soludu, tüfeğini omuzuna vurdu, karşısında ne diyeceğini şaşırmış gibi duran Ali'ye son defa baktı.

- Dinle, dedi, bundan sonra "Yaşa Venizelos" dersen sakın bir daha kimsenin kafasına kaldırım taşı atma, eğer atacaksan "Yaşa Venizelos" deme! Hepsi bu kadar!

Oyalanmadı artık, ayağını sürüyerek yürümeye başladı. Arkasına bakmıyordu, peşinden gelen Ali'den habersizdi sanki.

Dalları aralıyor, duruyor, etrafı dinliyor, yine yürüyordu.

Ormanın bir kenarında sönmek üzere bir ateş görünce hemen yolunu değiştirdi; ters yöne doğru ilerlemeye başladı.

Dinlenmek niyetinde değildi. Bakışları büsbütün donuklaşır, beyazlaşmış saçları alnına dökülürken, hatta kırlaşmış bıyıkları tel tel olurken bile oyalanmıyordu. Açtı, uykusuzdu, yorgundu o. Yine de baskı yapıyordu kendisine...

Bir aralık Ali tek ayağının üzerinde sekerek yetişti ona; önüne geçti:

- Dur artık, dedi, dur!
- Hayır!
- Şurada bir adam görüyorum.
- Biliyorum; keçi çobanı!
- Konuşsana onunla; yemek versin bize!

- İstemez!

- Neden? Beni düşün biraz. Açlıktan, yorgunluktan öleceğim.

Durdu, tüfeğini eline aldı, çobana doğru yürümeye başladı. Çoban ürkmüştü; keçilerini bırakıp kaçmaya hazırlanıyordu. Remzi:

- Kıpırdama, dedi, bir kötülüğümüz dokunmaz sana! Sadece soracağıma cevap ver; hiç Rum çeteleri gördün mü buralarda?

Çoban başını salladı:

- Aşağılarda dolaşıyorlar, diye cevap verdi, ormana kadar uzanmadılar daha.

- Yunanlılar da gelmedi mi?

- Hayır.

- Gelirlerse ne yaparsın?

- Onlar Yunanlı değilmiş, halife ordusuymuş, padişahımız efendimizin ordusu! Efendimize karşı gelenler varmış; onları temizleyecek, bizi kurtaracakmış.

Ali gözlerini kapadı, sonra çobana iyice yaklaşmaya çalışarak:

- Yalan! diye bağırdı. Yunanlıların İzmir'de yaptıklarını işitmedin mi sen?

- Ne yapmışlar? Ne yapmışlarsa iyi yapmışlar, padişahımızın emri ile yapmışlar. Subay mısınız siz?

Ali yere oturdu; başını iki elinin arasına aldı. Remzi'nin sustalı çakıyla kestiği pantolonunun paçası yukarı sıyrılmıştı; yaralı dizi gözüküyordu. Bezlerin üzerine bir parça kan çıkmıştı.

Remzi de Ali'nin yanına oturdu:

- Hayır, dedi, subay değiliz.'

Çoban sevindi; o da onların karşısına geçti.

- Biz subaylardan hoşlanmayız, dedi. Memleketi savaşa sokan subaylarmış. Enver Paşa da subaymış; padişahımız efendimizi dinlememiş de başımıza bu hâller gelmiş. Şimdi halifemiz idareyi doğrudan doğruya eline almış; artık savaşmayıp padişahımıza dua edecekmişiz. Halife ordusu da bizleri subaylardan temizleyecekmiş. Yemen'e giden bir daha geri dönmedi; biliyor musunuz siz bunu?

Ali başını kaldırdı, yumruklarını sıktı, sesi kısılmışcasına bağırdı:

- Sende hiç vatan tutkusu yok mu? Ne biçim konuşuyorsun? Tıpkı babalığım gibisin; lanet olsun.

Remzi güldü, âdeta keyiflendi:

- Vatan tutkusu mu? diye sordu. Bırak bu boş lâfları şimdi. Kaç kişide kaldı o dediğinden? Hele bu çoban ne anlar? Ninenin evi önünde kıvranırken "Redd-i ilhak"tan, "Meşatlıktaki toplantı"dan bahsedip durmuştun bana. Neredeler onlar şimdi? Sen kâğıda yazılan yazıya, dudaktan çıkan söze bakma; halife ordusuna bak! Çobanın gerçeği bu; suçlandırma onu sakın!

Ne kadar da sâkin konuşuyordu? Akla uygundu da söyledikleri. Ali ona, şu andaki kadar yakın hissetmemişti kendini. Bıraksa dizine yatacak, oracıkta uyuyacaktı.

- Hey çoban; biz şimdi gideriz. Rum çeteleri gelir de bizi sorarsa, halife ordusu yüzüsuyu hörmetine bizi görmediğini söyle. Bir de ekmeğin varsa bir parça ver ki açlığımızı bastıralım.

Çoban torbasından yarım saç ekmeği çıkardı; bunu evvelâ Ali kaptı. Ağzına atarken Remzi'ye baktı; sonra başını eğdi, ekmeğin bir parçasını arkadaşına uzattı. Remzi:

- Ye, dedi, sen ye; kalırsa artanını verirsin bana.

Oyalanmadı daha fazla; ağır ağır uzaklaştı...

*
* *

O geceyi bir su kenarında geçiriyorlardı. Otların üzerine uzanmışlardı. Derin bir sessizlik vardı etrafta.

Remzi tüfeğini yanına koymuştu, eli tetiğindeydi:

- Sen uyu, dedi Ali'ye. Gece yarısından sonra nöbete girersin.

- Hiç uykum yok; istersen ben bekleyeyim. Yine başım ağrıyor; çatlayacak sanki.

- Yorgunluktandır; yorulunca böyle olur insan.

Sonra güldü:

- Sana bir ninni söyleyeyim mi, diye sordu, ninni?

Ali diklendi; sesinde bir sertlik, hatta kızgınlık vardı:

- Alay etme benimle, dedi. Buna niye lüzum görüyorsun?

- Ne yapılır ya burada? Takılacağız işte birbirimize. Küfür mü etmemi istiyorsun yoksa?

- Hayır. Konuş, anlat bana. Kimsin?

- Sen kimsin?

- Söyledim ya... İstanbul'dan geldim ben, İzmir'e amcamın yanına.

- Onu biliyorum. Daha evvel ne yapıyordun İstanbul'da?

- Okuyordum; Vefa Sultanisi'nde. Sonra hukuka yazıldım, yarıda kaldı hepsi. Tam askere gidecektim ki, harp bitti... Mondros Mütarekesi sarstı bizi. Hele bundan altı ay kadar evvel düşman donanmasının İstanbul'a girişi büsbütün çökertti beni. Koca koca zırhlıların toplarını şehre çevirmesi, sokaklarda yabancı çizmelerin dolaşması dayanılacak gibi değildi. İzmir'de de böyle oldu; daha kötüsü.

Ali yutkundu. İçindeki duygu, ezilmiş, yayılmış, çiğnenmiş duygu onu kendisine doğru çekiyordu:

- Talât, Enver ve Cemal Paşalar kaçtı, diye devam etti. Meclis kapatıldı, Damat Ferit Sadrazam oldu. Kars'ı Ermeniler aldı. Ardahan elden çıktı. Bütün Suriye, Irak, Mısır zaten gitmişti. Antalya'ya da İtalyanlar ayak bastı. Kuşadası'nda bile şimdi İtalyanlar var. İzmir'i de Yunanlılar aldı. Ne kaldı bize? Ellerini çabuk tutuyorlar, hiç vakit kaybetmiyorlar. Yaşanır mı artık, yaşanır mı? Ben savaşmak istiyorum bundan sonra, savaşmak; gelenleri geri göndermek için.

Remzi kıpırdadı, belki de farkında olmadan tüfeğinin tetiğiyle oynadı.

- Savaşmak mı istiyorsun, diye sordu. Gelenleri geri göndermek için öyle mi? Nasıl yapacaksın bunu? Padişahımız Efendimiz Mehmet Vahdettin hazretleri ne âlemde acaba? Keyiflerini sormalı, bir kere de öyle davranmalı.

Ali sevindi, hatta uzandığı yerden doğruldu:

- Sen de bizdensin demek, dedi. İtilâfçıları tutmuyorsun, padişaha da, Damat Ferit'e de inanmıyorsun. Hoşuma gidiyor; benim gibi düşündüğün hoşuma gidiyor. Biz birkaç arkadaş buluşup konuşu-

yorduk. İstiyorduk ki, birşeyler yapalım, çalışalım... Fakat babalığım bırakmıyordu. İşte bunun için gelmiştim İzmir'e; daha önce de söylemiştim sana.

Remzi yeniden kıpırdadı. Hatta sırtını Ali'ye döndü. Onu görmek, onu işitmek istemiyordu sanki.

- Neden susuyorsun, neden arkanı çevirdin bana? Sen de konuşsana. Anlat, dertleşelim beraber.

- Dertleşelim mi, seninle mi?

- Tabii benimle, kiminle olacak?

- Dinle öyleyse; önce şunu bil ki, ben kimseyle değilim. Savaş da istemiyorum.

- İstemiyor musun?

- Evet! Ben savaşın nasıl olduğunu bilirim; kimlerin elinde nasıl savaşıldığını yakından gördüm. Yaşarsam daha da göreceğim. İnsan savaşırken ardından emin olması gerekir. Çünkü günün birinde geri dönerse şayet, yenilmiş olsa bile, kendisini avutacak, yaralarını saracak bir kuvvetin varlığına inanmalıdır o savaşçı. Nerede, söylesene bana, nerede o kuvvet? En ufak bir zafer hissesini bile hakkı olmayanlar paylaşırken insan, göğsünü seve seve düşmana açamaz. Hayâlle kurtarılmaz bu topraklar; bunu kafana sok!

Ali doğruldu, elini karşısındakine doğru uzattı:

- Yazık, dedi, sen korkağın biriymişsin meğer!

- Korkak mı? Böyle de olsa ne çıkar? Çocuk! Ben Balkan Harbi'nin nasıl kaybedildiğini gördüm; oradaydım. Bütün Rumeli elden çıkarken, İstanbul'da "Savaş, savaş!" diye bağıranların izleri bile yoktu Trakya'da... Söyletme beni daha fazla... Bok yerine Cihan Savaşı'na girdiğimiz zaman Çanakkale'de de kanımı akıttım ben. Onbinlercesi gözümün önünde şehit oldu. Siperlerin içinde korkudan titreşenlerin sonradan namları göklere çıktı. Mısır patlar gibi elenen toprağa kanlarını akıtanların ise adı bile anılmadı. Sarı Paşa da oradaydı; bizim Sarı Paşa. O zaman yarbaydı... Siperlerden siperlere atlıyordu bizimle beraber. Bir sabah elini omuzuma koymuştu "Gayret Remzi" demişti bana!.. "Gayret Remzi!.."

Birden ayağa kalktı. Bir tekmede yerdeki tüfeği Ali'ye attı:

- Al da kullan, dedi, sıkıysa kullan Yunanlıya karşı! Lâfı bırak da kullan!...

Ali sinmişti sanki. Hiç sesini çıkarmıyordu; bu adamı anlamak güçtü, çok güçtü.

- Bu topraklar kaynıyor, bana bak, kaynıyor; tıpkı bir çamaşır kazanı gibi. Fokur fokur... Rum'u da, Türk'ü de dağda eşkiya geziyor. Asker tüfeğini omuzlayıp kaçtığı yetmiyormuş gibi yol kesiyor. Köylüsü Halife Ordusu bekliyor. Daha kim bilir neler bekleyenler var? Rusya'da da başka türlüsü olmuştu bunun birkaç yıl önce!

- Rusya'da mı?

- Evet orada.

- Ne işin vardı senin Rusya'da?

- Keyfimden gitmedim; bu topraklar sürükledi beni. Gördüm oradaki korkunç yaşantıyı da. Acaba biz şimdi ne yapacağız, nerelere kadar gideceğiz? Tüm esir mi olacağız, yoksa adımız silinip de hepimize Yunanlı mı diyecekler? Yahut bulanık suda balık avlayanlar çıkıp tepemize bambaşka şekilde mi oturacak? Lâf canbazları kimlerin sırtına binip milleti bir kere daha uyutmaya çalışacaklar? Hiç düşündün mü bunları sen? Belki de Halife Efendimiz gönderdiği ordularıyla her şeyi halleder.

Ali içini çekti, gözleri yaşlıydı, beyni uyuşmuş gibiydi. Dönüp dolaşıp hep aynı noktaya geliyorlardı. Sonu bilinmeyen bir hikâyeyi durmamacasına anlatıyorlardı birbirlerine... Olmuş ve olacak, tozlu bir yol gibiydi önlerinde. Şu anda gördükleri ise Ege'nin kollarını açıp Yunanlıyı beklediğiydi. O kadar sakindi ki etraf, sanki herkes rahata ermişçesine evlerine çekilmiş, uykuya yatmıştı...

- Kurtulacağız, dedi Ali, o yağız delikanlı da böyle söylemişti. "Tasalanma ana" diye seslenmişti. "Daha benim gibi binlerce, onbinlercesi var." Ben inanıyorum o yağız delikanlıya. Bildiği bir şey olmalıydı.

- Onun sadece yüreği konuşuyordu, dedi Remzi. Bir şey bildiğini sanmıyorum. Hadi uyu. Gevezelik neye yarar?

- Uyumayacağım. Şu anda seni anlamaya çalışıyorum. Sana inanmak istiyorum. Nasıl davranırsan davran, göründüğün gibi değilsin. Yıkma beni. Rusya'da ne yaptın sen?

- Uzun sürer, çok uzun; sabahı buluruz. Hem niye ilgileniyorsun bu kadar?

- İstanbul'da Çar ordusunun döküntülerini gördüm ben. Beyaz Ruslarla şehir dolmuştu. Armonika çalıp dilenenler vardı. Fuhuş yapıp karınlarını doyurmaya çalışanlar vardı...

- Göç, dedi Remzi, göç!... Gelen itiyor önündekileri. Arkadaki de mutluluk getirdiğini söylüyor. Halbuki mideler durmuyor. Bu baş uyumak için yastık arar. Olaylar oluyor; sonra bir takım kişiler bu olaylara birer kulp buluyorlar. Kendi açılarından nedenler yaratıyorlar. Fikir diyorlarmış bunun adına. Yaptıkları da, yapacakları da, söyledikleri de insanların iyiliği, mutluluğu, özgürlüğü içinmiş. Kendileri için değilmiş sözde...

- Türk bu göçü yapmayacak, diye fısıldadı Ali, yapmayacak. Sen de böyle düşünüyorsun değil mi?

Remzi hemen cevap vermedi; demincek Ali'ye doğru ayağıyla ittiği tüfeği eğilerek aldı, yanına koydu, sırtını yine ağaca dayadı. Bir süre su sesini dinledi. Etrafta başka hiç bir ses yoktu zaten. Bir de ayaz çıkmıştı; ikisi de farkında olmadan yakalarını kaldırmışlardı.

- Seninle anlaşacağız galiba. Ben aksini savunsam, olmaz diye küfredip bağırsam da aldırma. İçimdeki dengesizlikten gelir bu. Ne kadar diretirsem direteyim bazan söz geçiremiyorum kendime. Biliyor musun; ben şimdiden göç etmiş bir insan gibiyim. Bazan şu topraklara, şu ağaçlara, hatta şu insanlara bakıp da, buraları benim yurdum mu diye soruyorum. Anlıyor musun?

Remzi yine sustu, Ali'nin cevap vermediğini görünce derin derin düşündü. Sonra dudaklarında acı bir gülümseme toplanırken:

- Balkan Savaşı dediler gittik, diye fısıldadı. İki yıl sonra da Cihan Savaşı'na girdik; ona da soktular beni. Kızım ve karım vardı, bir de yatalak anam. Yine onları yüz üstü koyup vardık İstanbul'a. Yıldız'da, Orhaniye Kışlası'ndaki küçük zabit okulunda bir süre okuttular beni. Orayı bitirince, Meclis-i Mebusan'ın Muhafız Depo Taburu'na öğretmen olarak gönderdiler. Neftî yakamız, püsküllü kasaturamız vardı. Başımıza Enveriye giyerdik. Ayağımıza kilot pantolon geçirir, üzerine dolak sarardık. Potinlerimizi boyatır, caka satardık. Fakat ca-

kamız uzun sürmedi; Sarıkamış'ta kışa kıyamete aldırmadan Enver Paşa'nın Ruslara karşı ileri sürdüğü doksan bin kişilik üçüncü ordunun erimesi bizi çökertti. Arkadan Kanal hareketinin başarısızlığı bunu kovaladı. Bunların hiç birisini gazeteler yazmıyorsa da fısıltı halinde taburumuza kadar geliyordu. Memleket evlâtları eriyordu. Bir taraftan da İngiliz, Fransız donanmaları Çanakkale'yi zorluyordu.

Remzi sustu. Karıncalaşmış gibi sırtını uğuşturdu, sonra sol elini ensesine götürdü.

- Sabahı ettireceksin bana, dedi. Senin uykun yoksa da ben uyuyacağım. Anlatırken hiç heyecan duymuyorum, canım sıkılıyor âdeta. Yüzbinler gitmiş, insanlar yerlere serilmiş; ne kadar kolay. Yağma mı var; devrilenler ağaç kütüğü değil! İnsan hepsi!... Onlardan veya bizden. Kişileri yönetmeye kalkışanların hırsı bu. Enver'in, Kayzer'in, Nikola'nın, Loyt bilmem kimin... Gel senin yaranı yeniden sarayım... İstersen ceketimi de çek üzerine, uzan şuraya.

- Hayır, dedi Ali. Seni dinleyeceğim. Vazgeçme.

- Heyecan duymuyorum dedim sana. Yeri yok belki de bu hikâyenin şimdi. Ben bir kahraman değilim evlât; hiç de olmadım. Kahramanlık ucuza satılmamalı bu memlekette. Göğsünü düşman mermilerine açan adamın bu davranışı cahilliğinden mi yoksa cesaretinden mi ileri gelir; bilinmez. Acaba göregeldiği için mi böyle yapar? Ya şehit, ya gazi tekerlemesidir belki de... Çukur doldurmak marifet mi sanki? Hadi, konuşturma beni daha fazla.

- Konuş. İstersen küfret; sabredeceğim karşında. Elbet senin ne biçim adam olduğunu anlayacağım.

- Dinle öyleyse. Bıkarsam şayet, keserim yarı yolda. Bu sefer hiç aldırmam sana.

Remzi bir sigara sardı. Yine onu avucunun içinde yaktı. Bir iki nefes çektikten sonra:

- Bu paketteki tütün de biterse, dedi, başkası yok. Neyse! Nerede kalmıştık? Çanakkale'de de işler sıkışmıştı. Bizi Makriköy'e götürdüler, apar topar trene bindirip Uzunköprü'de indirdiler. Oradan Keşan yolu üzerinden Gelibolu'ya geldik. Gelibolu'nun Bigalı köyünden Maydos'a giden Ondokuncu Tümen karargâhına katıldık.

Daha evvel de söylemiştim sana galiba; Tümen Kumandanımız Yarbay Mustafa Kemal'di. Yıllar sonra ona ben Suriye'de rastladım. Çanakkale'nin havası hergün durmamacasına duman, barut, kan ve çürümüş insan eti kokardı... Süveyş Kanalı'nda yenilmemiz, Sarıkamış'ta erimemiz hep bencilliğin, çeşitli oyunların yüzünden olmuştu. Çanakkale'de durum biraz farklıydı; orada biz tutunmaya çalışıyorduk, toprağımızı koruyorduk. Hem de nasıl koruyuştu bu!... Açtık, uykusuzduk, ayağımızda çarığımız bile yoktu. Yine de bizde bir dev canlanmamıştı; Rusya'da olduğu gibi, aç kalınca saygı değer koruyucularını yemeyi düşünen dev henüz yoktu içimizde. Ama şimdi, şimdiden sonrası ne olur bilinmez aslanım. İngilizler istiyorlardı ki, Çanakkale'yi delip geçsinler, Karadeniz'e çıksınlar, dostları Çarlık Rusya'sına yardım etsinler, onu çökmekten kurtarsınlar. Olmadı; dövüştük orada, İngilizler de yaramadı bizi. Tümen Komutanımız Yarbay Mustafa Kemal'in bir sözünü hep hatırlarım: "Size ben taarruzu emretmiyorum" derdi, "ölmeyi emrediyorum; biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimizi başka kuvvetler, başka kumandanlar alabilir!" Öyle de oldu. Etrafımıza dökülenler leblebi değil kurşundu. Bazan kendimi unutur "Gayret" diye bağırırdım. O da, belki de hırsını yenebilmek için, mavi gözlerini bana diker "Gayret Remzi" diye gülümsemeye çalışırdı. Yaman adamdı o. Korku nedir bilmezdi, olayları gelmeden evvel anlardı. 57. Alayı Koçaçimen'e o sürmüştü. Conkbayırı'nda düşmana ilk defa karşı koyan, onu durduran Mustafa Kemal olmuştu. Yanındaydım o zaman. 261 Rakımlı tepeden bizim perişan askerimiz kaçıyor, İngilizler kovalıyordu... O perişan askeri de olduğu yere mıhlıyan Mustafa Kemal olmuştu. Günler geçtikçe saldırılar, boğuşmalar öylesine sıklaştı ki, düşmanla kucak kucağa, burun buruna geldik âdeta. Neredeyse karşılıklı kahve içip sohbet de edecektik. Sorulsa bu insanlara ne istedikleri birbirlerinden; cevap veremezlerdi. Ama yine de bizim için onlar, onlar için biz düşmandık.

- Şimdi öyle değil, diye bağırdı Ali. Yunanlılar da, hatta İngilizler de düşmanımız. Kanımızı emiyorlar; yanılmıyorum değil mi Gayret Remzi?

Remzi zorla güldü... Galiba heyecanlanmıştı. İsteksiz hali yavaş yavaş kayboluyor, sesi boğuk çıkıyordu:

- Bana bak, dedi. Çeneni kapa da dinle. Madem istedin, dinle. Biz Çanakkale'de ikiyüzbin vatan evlâdını toprağa gömdük. Aylar sonra, kış bastırmaya başlayınca İngilizler çekilip gitti. O zaman bizim tümenden sağ kalanlardan bir kaçımızı Kumkale'deki Onuncu Tümen'e verdiler. Ayrıldık eski kumandanlarımızdan, eski arkadaşlarımızdan. Galiba Kafkas cephesinde işler yeniden karışmıştı. 1916 yılının Ocak ayı içinde Onuncu Tümen'le birlikte İstanbul'a döndük. Yusuf İzzettin Efendi'nin intihar ettiği gün İstanbul'dan trenle yola çıkıp Ulukışla'ya geldik. Sonra cebrî yürüyüş başladı. Tam kırkbeş günde Bayburt'a vardık. Ruslar burnumuzun dibindeydi. Bir gece yarısı düşmanla çarpışmak üzere Masat Dağları'na yürüdük. Dincekrek ve Müşekrek köyleri arasında sabaha karşı Ruslarla karşılaştık. Karlı ve puslu bir gün başlıyordu. Göz gözü görmüyordu. Bazı sesler işitiyorduk, "Ahmet Çavuş, Mehmet Çavuş; buraya gelin!" diye bağırıyorlardı. Ermeni şivesiydi bu; yine de düşünemiyor, seslerin geldiği yöne doğru kayıyorduk. Birden tepemizden kurşunlar sekmeye başladı. Karların içine gömüldük; pusuya düşmüştük. Elimiz, ayağımız donuyordu. Silâh kullanmakta güçlük çekiyorduk. Yine de akşama kadar çarpıştık. Kar birbuçuk metreyi geçmişti. Hâlâ lapa lapa yağıyordu. İnsan susar mı böyle bir havada? Açlıktan ziyade susuzluk hissediyorduk. Birden Kazak süvarileri yalın kılıç sarıverdi etrafımızı. "Osman teslim!" diye bağırıyorlardı. Kardan başını kaldırıp ayağa kalkmaya çalışanların ise bir kılıç darbesiyle başını gövdesinden ayırıyorlardı. Kafa uçuyordu, gövde bir süre yürüyordu... Kendisini biçeni yakalayabilse atından aşağıya indirirdi o gövde... Ölüm karşımda, daha doğrusu yanımdaydı. Ben sana kahraman olmadığımı söyledim. Belki de tabansızın biriyim. Hemen elimdeki Alman malı mavzer tüfeğini yere bıraktım. Yanıbaşımdaki bir şehidin kanını yüzüme sürüp sırt üstü karlara uzandım. Kazaklar tepeme dikildiği zaman nefes bile almıyordum. Kılıçlarıyla dürttüler beni, sonra çekilip gittiler. Yine de kıpırdamadım. İnsan başka zamanlarda zatürre olur böyle vaziyette; nezle bile olmadım. Yaşıyorum işte; görmüyor musun?

Nefes de alıyorum, konuşuyorum da.. O sıralarda Ruslar Erzurum'u, Bitlis'i, Muş'u ele geçirmişler, hatta Mama Hâtun'u da almışlardı. Bayburt da gidecekmiş, Erzincan düşecekmiş, kimin umurundaydı; ben hâlâ ölü taklidi yapıp karlar üzerinde yatıyordum... Hani sen, "Zito Venizelos" dedikten sonra kaldırım taşını Yunanlıya attın ya!... Ben de aksine, çarpıştıktan sonra yattım. Gülsene!... Gül; bak ben de gülüyorum. Gelin yatağı gibi rahattı karın üzeri... Gül diyorum sana...

Konuşmadı artık. Belki de karanlıktan olacak Ali'nin kendisine doğru uzanan elini dahi görmedi. Dizlerinin üzerinde yürümeğe başladı, suyun kenarına sokuldu; sıcaktan yanmış gibi avuç avuç içti. Sonra tüfeğini omuzladı, başka bir ağacın dibine çöktü; kıpırdamadan oturdu, sabahı bekliyordu herhalde...

VATAN

DAĞDAN inip Menemen'e doğru yaklaşırlarken Remzi durdu:

- Gelmişler, dedi, buradalar; uzan şuraya.

Sonra hemen Ali'den evvel kendisi yere yattı. Belki de eski alışkanlığından olacak, toprağa yapışmış gibiydi.

- Kasabadan kaçanlar da var. Göç bu! Sen istediğin kadar diret. İşte Yunanlılar önümüze geçti. Oyalandık dağlarda. İzmir'in işgalinden bu yana tam bir hafta oldu. Niye attın o kurşunu Rum çetecisine?

Ali sesini çıkarmıyordu. Belki de kapana girmişlerdi. Herhalde geldikleri yerlerde de Yunan gözcüleri vardı; bilmeden aralarından sızmış olabilirlerdi.

- Ağlayabilirim, dedi, buralara kadar geldiler demek.

- Ne sandın? Ellerini kollarını bağlayıp İzmir Kordonu'nda boy gösterecek değillerdi ya?

Menemen'den uzaklaşan bir grup halk gittikçe onlara doğru yaklaşıyordu. Tren yolunun üzerinde ellerini bellerine dayayan iki Yunan askeri kaçanların ardından alayla bakıyordu.

Bir kadın çocuğunu sırtına bağlamış, omuzuna bir şilte vurmuştu; elinde bir bohça vardı. Kadının yanında, başı bezle sarılı bir adam elindeki uzunca bir sopayı yere süre süre yürüyordu. Menemen'den göç eden halk bir yelpaze gibi dağılıyordu. Kadınla adam yanlarına gelince Remzi biraz doğruldu.

- Dur bakalım ahbap, dedi, nereye böyle?

- Hiç!.. Gideriz!..
- Nereye?
- Bilmeyiz, gideriz.
- Menemen'e Yunan geleli çok oldu mu?
- Yok. Dün geldiler!
- Nereden?
- Çekel'den derler. Bilmeyiz.
- Bergama'ya da gitmişler mi?

Adam düşündü, kafasını yokladığı belliydi. Neden sonra:

- Yok, dedi, duymadık. Yalnız yerli Rum'lar söyledi; Bornova, Sabuncubeli, Belkahve, Nife dek uzanıvermişler Yunanlılar.

- Menemenliler ne yaptı? Çarpışmadı mı Yunanlılarla?

- Niye çarpışsın? Halife ordusu geliyor dediler; subayların şerrinden kurtaracaklarmış bizi. Rumlar Yunan bayrağı dikip dükkânlarının önüne sarkıtmışlardı. Hükümetin orada davul zurna çalıyorlardı. Karşı da çıktılar Yunan askerine. Oldu da bitti!

- Türk askeri yok muydu Menemen'de?

- Asker mi kaldı memlekette? Savuşup gittiler!

Remzi birkaç kere kirpiklerini oynattı. Sol eliyle toprağı kazıdı. Sonra yeni görüyormuş gibi Ali'ye bakarken:

- Ne rahat, dedi, keyifler tamam desene ahbap? Gelenin Halife ordusu olduğuna inandın mı şimdi sen?

- İnanmadım! Dün geceden beri inanmadım. Padişahımız efendimiz elin gâvurunu neden sarsın başımıza?

- Bilmem! Salar da salar; keyif onun değil mi?

- Olmaz! Yunanlılar Menemen'e hem Rumları, hem de Türkleri korumak için gelmiş. Kardeş kardeş yaşayacakmışız!...

- Öyleyse niye ayrılıyorsun Menemen'den?

- Karıma göz diktiler, bir göz evimizi aldılar elimizden. Hindilerimizi de kesip yediler. Yediler de, ses edemedik. Gidiyoruz işte. Niye kavga edelim?

- Git, dedi Remzi, durup dinlenecek bir yer bulursan bana da haber ver!

Adam daha fazla oyalanmadı; karısının sırtında ağlayan çocuğuna

bir sopa vurduktan sonra Remzi'yle Ali'nin geldiği yere doğru uzaklaştı. O zaman Remzi:

- Biz de gidelim, dedi, evvelâ eğilerek yürü; gözden uzak olunca doğrulursun.

Çiğnedikleri toprak ekiliydi. Zeytin ağaçları bu toprakları yer yer süslemişti. Doğudaki dağlar yine çıplaktı.

Kadının biri bir eşeğe binmişti; iki yanına birer sepet asmıştı. Eşeğin kuyruğuna da uyuz bir at bağlamıştı.

Yolda üstü hasırla kaplı, kenarından yorganları sarkan iki tekerlekli at arabaları ilerliyordu.

Öküzlüsü, develisi, yayası ağır ağır uzaklaşıyorlardı. Kimisi doğuya, kimisi kuzeye gidiyordu bu insanların. Yalnız hepsi güneyden geliyordu...

Göç vardı, göç... Gidecekleri yeri bilemeyen kişilerin göçüydü bu. Kimbilir ne vakit, belki de bu gece bir baskınla yere serilecekler, eriyip kaybolacaklardı. Ama yine de sakindiler o anda; sessiz, şikâyetsiz, yavaş yavaş ilerliyorlardı...

Önlerinden akan Gediz'in suları kahverengiydi. Bulutsuz gök bile bu suların rengini biraz olsun açamamıştı.

Köprü başında Ali durdu:

- Bu yollar, yaya yürümekle bitmez, dedi, daha ne kadar gideceğiz?

- Ne yapalım? Hayvan alacak paramız mı vardı? Sana bir marşandizin kıçına takılıp savuş demiştim. Peşimi bırakmadın; katlan şimdi.

Yine sertti, yine kızgındı Remzi. Dokunsalar patlar, yakar, yıkardı etrafı. Galiba Ali onu anlıyordu artık; hiç ses çıkarmadı. Bilemediği sonuna doğru ayaklarını süre süre yürümeye başladı.

Buruncuk'u geçtiler. Sağda dağ eteklerinde köyler görünüyordu; sessiz duruyorlardı.

Remzi birden hatırına gelmiş gibi Helvacı'ya yaklaşırken önünde giden bir adamı dürttü:

- Ahbap, dedi, şiltenin altına şu tüfeği gizlesene, sonra alırım senden.

Adam irkildi; hızlı hızlı yürümeye başladı.

- Niye kaçıyorsun ahbap; anlamadın mı dediğimi?

Adam başını çevirmeden cevap verdi:

- Git işine, başımı derde mi sokacaksın benim? Yunanlılar üstümüzü aradılar da öyle bıraktılar. Silâh bana gerekmez.

Şimdi toprak kuraklaşıyordu. Çıplaktı her taraf. Tek tük bodur ağaçlar vardı. Bir köylü gidenlere bakmadan çift sürüyordu. Sakindi insanlar; hiç bir şeye aldırmıyorlardı, endişeleri, kederleri yoktu âdeta. Yunan gerilerindeymiş, Yunan belki de önlerine geçecekmiş, Yunan topraklarını almış, İzmir'de kan gövdeyi götürmüş umurlarında bile değildi. Yürüyorlardı onlar sadece. Kadını, erkeği, çocuğuyla... Ya da böylesine çift sürüyorlardı işte.

Deniz görünüyordu şimdi; sollarındaydı. Bir koya girmiş, kıvrılmış, uzanmıştı deniz. Sağda ise hâlâ tepeler vardı; küçük küçük çıplak tepeler vardı.

Çingeneler çadır kurmuşlardı. Kıl çadırlarının önüne serilip oturmuşlardı. Çalgı da çalıyorlardı. Alay edercesine gidenlere bakıyorlardı. Remzi yanlarına sokuldu; biraz para verip ekmekle peynir aldı:

- Akşam oluyor, dedi, gece neler getirir bilinmez. Dağlara doğru çekilelim yine...

Uzaklaştılar gidenlerin ardından. İsteksizdi adımları. Her ikisinin de kararsız bir halleri vardı.

*
* *

Tüfeği yine yanındaydı. Biraz evvel sustalısıyla incelttiği tahta parçasıyla dişlerini karıştırıyordu:

- Tütünü yine içim çekmeye başladı, dedi, azalınca böyle olur; hep içmek isterim. Karnın doymadı değil mi?

- Doymadı, dedi Ali, ne yedik ki?

- Ne yapalım; bu kadarını bulabildik. Yarın bir yerlerden tütün toplamalı. İnce ince kıyarım onu ben.. Sen de alış; bazan iyi geliyor insana, yalnızlığını unutturur. Göç ediyorlar işte. Gönderirler insanı böyle; bazan sürüye sürüye, bazan da kıçına dipçik vura vura.

Kuvvetlinin zayıfa diş bilemesidir bu. Hak kuvvetindir derler; bunu böyle bilesin. Sen kuvvetli olsaydın Yunanlılar buraya adım atabilir miydi? Ama zayıfsın; pide gibi. Bu gidişle kuvvetli de olamazsın. Birlik yok ki! İtilâfçısı çıkmış, İttihatçısı çıkmış, açı çıkmış, midecisi çıkmış, cahili çıkmış; birleşemiyorlar ki bir türlü. İşte böyle topuğuna bile bakmadan, donunun uçkurunu bile bağlamadan bırakırsın doğduğun yerleri.

Elindeki sigara bitince yine tabakasını çıkardı; içindeki tütün kırıntılarını topladı, güçlükle sardı. Sigarasından derin bir nefes çektiği zaman âdeta rahatlamıştı...

Dayandığı kayadan doğruldu. Gecenin sesizliğini dinledi:

- Eee, dedi, sen de konuşsana biraz.

Ali hemen cevap vermedi. Altındaki taşlar kaba etine batıyordu. Yer değiştirdi:

- Bergama'da ne yapacağız? diye sordu. Doğrusunu söyle bana?

- Kızımı arayacağız dedik ya!

- Bulamazsan?

- Bulacağız..

- Karını, anamı niye aramıyorsun? Kızın ayrı mı oturuyor onlardan?

Remzi avucunun içindeki sigaradan bir nefes daha çekti. Sonra Ali'yi duymamış gibi:

- Biliyor musun, dedi, bir zamanlar tütün bulamayınca ayaklanmıştık biz. Sonra da Ruslardan bir araba dayak yemiştik!... Sana nasıl esir olduğumuzu anlatıyordum değil mi? Yarıda kalmıştı... Kazak süvarileri gidince ardından piyadeler geldi. Hemen dizlerimin üzerinde doğrulup ellerimi havaya kaldırdım. Azarbeycan Ermenileri tercümanlık yapıyordu onlara. Bizim yüzbaşı da yakalanmıştı. Dört altın liraya bir vidala çizme yaptırmıştı kendisine. Rus'un biri zorla ayağından çizmeleri çıkardı yüzbaşının, kendi çizmelerini giydirdi. Ondan sonra yola koyulduk.

Sigarasından iki nefes arka arkaya çekti:

- Bitiyor namussuz, dedi, ne ise!.. Karakoç'tan İspir'e giderken öyle yemeği yedirdiler bize. Kar hâlâ yağıyordu. Karı orada görme-

liydin sen! İspir'den atlara bindirip Süphan'a kadar götürdüler bizi. Sonra yine yaya olarak Narman yoluyla Kars'a geldik. Gediksatılmış köyündeki tutsak kampına tıkadılar... Canın sıkılıyor mu?

Sigaradan son bir nefes daha çektikten sonra parmaklarının arasında söndürüp yere attı. Bu onun alışkanlığıydı galiba.

- İstersen uyuyalım, dedi, yahut sen uyu. Bilir misin; benim uykum çok azdır.

- Hayır, dedi Ali, ben de uyuyamıyorum artık. Anlat.

- Papuçlarımızın altı büsbütün delindi. Paran var mı?

- Ne gezer? Belki birkaç kuruş çıkar.

- Bende de çok az. Nasıl gideceğiz böyle? Daha kilometrelerce yolumuz var. Biz de adam mı soysak dersin?

Zorla güldü. Canı sıkıldığı, hem de çok sıkıldığı belliydi. Konuşurken dişleri ıslık çalıyordu sanki:

- 1916 yılının Mayıs'ına kadar kaldık o tutsak kampında; tam iki ay. Sigara buluyorduk, karnımız da doyuyordu. Fena değildi. Havalar ısınmaya başlayınca, "Hadi, dediler, oturmak yok." Trenle Tiflis'e geldik. İstasyonda vagonun kapısından bakarken Ermeniler sopalarla saldırdılar bize. Kıçları yırtılıncaya kadar, "Namussuz Türkler!" diye bağırıyorlardı, "Ermenileri niye kestiniz?" Susmadık, "Biz kesmedik." dedik. "Siz kestiniz!" diye direttiler. "Kesen olmuştur ama," diye cevap verdik, "biz değildik onlar. Siz de Türk'ü kesmişsiniz." O sırada kafama öyle bir sopa yedim ki, alnımın ortalık yeri sovan cücüğü gibi sivrildi. Tren düdük çalıp uzaklaşırken bile Ermeniler sopalarıyla vagonların yanı sıra koşuyorlardı. Tiflis'ten sonra Bakü'ye, oradan da Kafkasya'nın merkezi Elmavir şehrine götürdüler bizi. İşte bundan sonra tüm angarya başladı. Tam tutsaklıktı bu; ağız açmaya, oturup dinlenmeye, uyumaya, hatta karnımızı bile doyurmaya vakit bırakmıyorlardı. Demiryolu yapıyorduk, yüz sekiz Türktük. İçimizde askeri, subayı, bizim gibi küçük zabiti de vardı. Lifer Petroviç isimli bir müteahhidin emrine vermişti bizi Rus hükümeti. Kafkasya'nın Stavropolis'inin Tatarka köyünde kamp kurmuşlardı. Büyük bir yarmayı tam ondört ayda tamamlayabilmiştik. Üzerimizden soğuğu da, sıcağı da geçti. Durmadan kazma kullanıyorduk, çıplak ayakla çalışı-

yorduk. Para vermiyorlardı hergeleler; vermedikleri için de tütün alamıyorduk, sigarasızlıktan imanımız gevriyordu. Birgün çalışmadık, daha doğrusu çalışamadık; başımız dönüyordu. Ot bulsak onu yakıp içecektik. Her yer buz tutmuştu. Kazmaları, kürekleri olduğu yere bırakıp mevlevî dervişleri gibi dönmeye başladık. Hemen sırtımızda kırbaçlar şakladı. Kurtulmanın imkânı yoktu. Ayaklarımıza paçavralar, başımıza koyun pöstekileri sarmıştık; onlar bile fırladı yerlerinden. Hatta elbiselerimize yuva yapan bitler bile ürktü. Bununla da yetinmediler; hapsetmek için onbeş tutsağı toplayıp Stavropolis'e doğru yola çıkardılar. Ben de vardım aralarında. Donacaktık neredeyse. Yağmur iliklerimize kadar işliyordu. Muhafızlara öylesine yalvardık ki bize bir tutam tütün verdiler, sonra da biraz dinlenmemiz için yol kenarındaki boş bir eve soktular. Sigaralarımızı tüttürürken donan ayaklarımız da ısınsın diye düşündük. Keyiflenecektik sonra da. Peçka denen ocağı, bulduğumuz kuru tahtalarla yakar yakmaz baca parladı. Aman zaman demeğe kalmadan evin her tarafını ateş sardı. İşte dayağın en korkuncunu burada yedik; âdeta halı gibi silkelediler bizi. Ben küfürün en yakası açılmamışını da o gün Rusya'da öğrendim. Bırak anamızı, kızkardeşimizi, avradımızı; yedi ceddimizle birlikte kendi vücudumuzda dahi el sürülmemiş, dil uzatılmamış bir yer kalmadı. İnsan burnu değil mi; burun bu, ne olacak? Oraya bile uzandılar. Göz, kaş, kulak gırla gitti. Yağmura çoktan razıydık; böylesine yıkandığımı hiç hatırlamıyorum.

Yine gülmeye çalıştı.. Başaramadı.. Dopdoluydu herhalde. Nedenini bilmeden anlatmak isteğiyle yanıyordu. Karşısında Ali de olmasa kendi kendisiyle konuşurdu herhalde. Neden geçmişi yaşamak tutkusuna kapılmıştı? Neden umursamaz göründüğü halde olayların üzerinde bazan direnip duruyor, onları kendi açısından değerlendirmeye çalışıyordu? Bu adam, vatanını seviyor muydu acaba? Hangi duygular altında eziliyordu? Anlaşılamıyordu gerektiği gibi.

Remzi sanki yol arkadaşının kafasının içinden geçenleri okumuş gibi:

- Ben kimseyi umursamıyorum artık, dedi, vız geliyor herşey!.. Biraz da başkaları yapsın da görelim diyorum. Sıkıysa sıvasınlar pa-

çaları. Bıkmış herkes! Kimbilir ne kadar sürecek bu bıkkınlık, bu inanmamazlık, bu güçsüzlük? Sen de öyle; ağzında bir yığın lâf, kim kurtaracak diye bağırmalar, sonu yok. Birgün seni bir işe yaramış görürsem sevinirim doğrusu.

Ali aldırmadı ona; herhalde sözlerine alışmış olmalıydı. Sadece:

- Hikâyene devam et, dedi, elbet günün birinde beni de görürsün. Ölmek istemiyorum artık. İzmir'deki gibi de karamsar değilim; kızmıyorum kendime. İçim suçlamıyor beni. İyi ki "Zito" demişim, demişim de sağ kalmışım; ilerde çalışabilmek, yararlı olabilmek için bu gerekliymiş.

- Sen öyle san, öyle san da bir süre avun... Nerede kalmıştık? Hoşuna gitti demek bizim tutsaklığımız? Stavropolis'teki zindan dostlar başınaydı doğrusu. Bizi oraya, dayaktan kıpırdayacak halimiz kalmadığı için sürüye sürüye götürmüşlerdi. Ayağımızda zincirlerle ne kadar yattık bilmem; başka bir müteahhidin yanında çalışmak için postaladılar bizi. Karadeniz sahilinde Tuhapsu denen bir yere vardık. Bütün esirler, Alman'ı, Avusturyalısı, Türk'ü orada toplanmıştı. İçlerinden seçtikleri yüz Alman ve elli Türk'le beraber tekrar yola koyulduk. Adler, Soçi, Novigagre, İstarigagre'yi geçip Sokum yakınlarında bir ormanda durduk. Ağaç kesip yol açmaya başladık. Tuhapsu'dayken ihtilâlin başladığını öğrenmiştik. Bulunduğumuz yerde ise işlerin gevşemekte olduğunu görüyorduk. Etraf Ermeni, Gürcü ve Çerkezlerle doluydu; zaman zaman bize saldırıyorlardı. Silâhlanmışlardı; hükümetin güçsüzlüğünü anlamışlardı. Bizi koruyan askerlerin adedi de gün geçtikçe azalıyordu; birer ikişer kaçıyorlardı keratalar. Kendi kendimizin koruyucusu olmaya başladık. Civarda banka bulunmadığı için müteahhidi faytonla Adler'e götürmek de bize düşüyordu. Bir sabah erkenden yola çıktık; arabayı ben sürüyordum. Bir orman içinde posta arabasını soyulmuş gördük. Yerde kelleler birer karpuz gibi yan yana yatıyordu. Adler'de kaldı müteahhit. Ben yalnız başıma geri dönerken Novigagre civarında üç silâhlı Çerkez yolumu çevirdi. Arabayı da, hayvanları da bıraktığım gibi orman içine daldım. Bir karakol arıyordum; sığınacaktım. Ne gezer; karakollar da kaybolmuştu ortalıktan. Novigagre'ye dönüp aptal aptal dolaşırken esir kampından onbeş kadar Türk'le karşılaştım:

"- Ne oldu," dedim, "ne arıyorsunuz burada?"

"- Kamp filân kalmadı," dediler, "herkes kendi başının çaresine düştü. Sen bize ön ayak ol, kaçalım!"

Nereye kaçacaktık? Geriye dönsek Ermeniler, Çerkezler keserlerdi bizi. İleriye gitsek ne yol, ne iz bilirdik. Rusçayı biraz öğrenmiştim; kasabanın kaymakamına vardım. O da bizi bir nakliye vapurunda ambarın içine tıkadı; Novorosisk'e geldik.

Rus askeri dağılmıştı; kışlalar bomboştu, ihtilâl alabildiğine sürüyordu. Kiliseler durmadan çan çalıyordu. Kıyasıya çarpışıyorlardı Ruslar kendileriyle... Daha çok Bolşeviklerle Menşevikler öldürüyorlardı birbirlerini. Bize neden kaçtınız diyen yoktu. Boşalan kışlalardan birine yerleşmiş, sonumuzu düşünüyorduk. Onbeş Türk esirinin en kıdemlisi ve en üst rütbelisi bendim. Hinoğluhin Bayram derlerdi bir er vardı; nedense beni çok sever, kıçımın dibinden ayrılmazdı.

"- Ulan Bayram," derdim ona, "babanı bilmem ama senin neren hin?"

"- Görürsün komutanım," diye cevap verirdi, "gün olur, görürsün. Bi furdum mu ben dağlar inler. Korkma sen garik; yanındayım. Yakında kaççaz buradan."

Bayram ayağını sürüye sürüye yürürdü. Kalçasının birini pek atamazdı. Egeliydi Bayram. Armut gibi bir kafası, boncuk gibi gözleri vardı.. Bayram'ı ben de severdim doğrusu:, severdim de eğlenir, avunurdum onunla:

"- Bu gâvurları kescez, ardından da yakcaz," derdi Bayram, "hinliğim bi tutmasın garik!..."

Ben Bayram'ın hinliğinin tuttuğunu görmedim hiç. Ama o hinliğine inanmıştı, bana inandığı kadar.

Bir gün kışlayı Menşevikler ayrı, Bolşevikler ayrı bastı. Hepsi de kendilerinden yana olmamızı istiyordu. Silâhlandıracaklardı bizi, tutsaklık filân hiç kalmayacaktı ortalıkta, özgür yaşayacaktık. Bayram'ın hoşuna gitmemişti bu istek, yüzünü ekşitti. Ben de, "Düşünürüz." dedim. Bir başka gün kurşun yememek için Bayram'la beraber duvar diplerinden yürüye yürüye dolaşırken büyük bir ev gördüm. İspanya Konsolosluğu'ymuş burası. Yalvardım konsolosa. O da bizi Boğazlar

kapandıktan sonra Karadeniz'de kalan İtalyan gemilerinden biriyle Maryepol'a gönderdi. Yolda Azak Denizi kıyılarında bulunan Kerç'e uğradığımız zaman iki saatlik moladan yararlanarak dışarı fırladım. "Kırım Cemiyet-i İslâmiye" lokalini bulup yardım istedim onlardan. Elli ruble verip savdılar beni. Bu parayla ekmek, peynir, salatalık, turşu ve sigara alıp vapura döndüm. Hinoğluhin Bayram'ın sevincine diyecek yoktu.

"- Furduk yine turnayı gözünden." diye şarkı söylüyordu.

Hepimize sigara sarıyordu Bayram. Yemekten önce sigaralarımızı tüttürüyorduk. Keyiflenmiş, âdeta sarhoş olmuştuk. Biz onbeş Türk, onbeş tutsak, Karadeniz kıyılarında, Rus topraklarında tüm başıboş kişilerdik. Bu öyle bir özgürlüktü ki, ürkütüyordu insanı. Orman kanunlarına bile razıydık o anda. Ölmek veya yaşamak aynı sınırdaydı. Soru soran yoktu, fakat kendimize sorduğumuz soruya kendimiz cevap veremiyorduk. İhtilâlin armağanıydı önümüzdeki yol. Ama nereye çıkacağını bir türlü kestiremiyorduk. Vapur bizi Maryepol'da bırakınca özgürlüğün dişleri arasında ezileceğimizi sandık. Yine kışlalarda gecelerimizi geçiriyorduk. 1917 yılının Aralık ayıydı. Kar ve soğuk şehri tüm kaplamıştı. Oluklardan buzlar sarkıyordu. Üzerine uzanacağımız bir şiltemiz, ısınacak bir ocağımız bile yoktu. Elbiselerimiz parçalanmış, pabuç diye ayağımızda bir şey kalmamıştı. Dileniyorduk. İhtilâl ise ne soğuk, ne kar, ne de dilencilik tanıyordu. Tırpanını vuruyor, kendi başını kesiyordu. Kaçanlar çoktu, kapıları bile kapamaya lüzum görmeden göç edenler vardı.

Hükümet yoktu, Kerenski'nin adamları ortalıkta hiç gözükmüyordu. Yine çarpışanlar Menşeviklerle Bolşeviklerdi. Asker ikiye bölünmüştü.

Durdu, nefes aldı, yumruğunu şiddetle dizine vurdu:

- Söyledim ya sana, dedi, söyledim ya; o dev bize dokunmuyordu, daha doğrusu bizi hiç önemli görmüyordu ama, geçmişin koruyucu efendilerini bulamayınca kendi kendini yemeye çalışıyordu. Belki de aradığını yutmuştu dev. Şimdi ise asalak sandıklarını temizliyordu. Zaten dev kendi kendine gökten zembille inmez. Bir kedi yavrusu düşün; efendisinin vereceği ekmek kırıntısıyla, yemek artıklarıyla

karnını doyurmaya çalışan bir kedi yavrusu, başı önüne eğik, tıslamaya bile gücü yetişmeyen bir kedi yavrusu... Günün birinde şişmeye başlar bu kedi yavrusu; evvelâ dişlerini gösterir, sonra pençesini uzatır, daha sonra gittikçe irileşir, bakarsın günün birinde bir dev oluvermiş! Ya kuyruğuna basmışlardır, ya uzun süre aç bırakmışlardır onu. Artık önüne değil ekmek kırıntıları, ciğer, işkembe de koysan durmaz o; başını çevirip bakmaz bile. Gözünü çıkartıverir senin... Hadi uyu; yeter artık bu kadar, neredeyse sabah olacak. Yine yollar var önümüzde; kilometreler devireceğiz... İyiliğini istiyorum senin galiba; acımak değil bu, belki de bir sevgi...

Ali cevap vermedi; gözlerini kapadı. Kar ve fırtına içinde Gayret Remzi'nin Maryepol sokaklarında dilenmekte olduğunu gördü. Hinoğluhin Bayram da yanındaydı. Ayağını sürüyerek yürüyordu. Sipsivri kafasını örtecek bir bez bile bulamamıştı. Avuçları açıktı:

"- Bir kapik," diyordu, "ekmek alcaz da yicez!..."

*

* *

Vakit akşam üstüydü. Zeytin ağaçlarının arasından aşağıya doğru inmeye başladıkları sırada Remzi:

- Yine buradalar, dedi; şurada birkaç top görüyorum, atlılar da var. Yunanlılarla yarışıyoruz sanki.

Solda, batıda bir köy vardı. Küçük bir tepe köyün yarısını gizliyordu. Onların geldikleri tepeler ise kayalık ve ağaçlıktı. Uzaktan deniz gözüküyordu. Mavinin çeşitli rengi vardı sularda.

- Reşadiye'ye de gitmişler midir? diye sordu Ali. Halbuki bu geceyi orada geçirmeyi düşünüyordun sen.

- Elbet girmişlerdir; dururlar mı?

- Ya Bergama? Uzanmışlar mıdır oraya kadar?

- Bilmiyorum. Dön geri. Geceyi geçirecek başka bir yer seçelim kendimize.

- Karşı koyan çıkmayacak mı hiç bunlara? Hep böyle ellerini kollarını sallaya sallaya mı yürüyecekler?

Remzi cevap vermedi. Başını önüne eğmişti. Geldikleri yere doğ-

ru hızlı hızlı yürüyordu. Elindeki tüfek ağır geliyormuş gibi omuzları çökmüştü.

- Bu silâhla yakalarlarsa bizi, diye söylendi, hapı yuttuğumuzun resmidir. Hiç acımazlar.

- Bırak öyleyse onu, at bir kenara. Şu pabuçları değiştirebilseydik, daha hızlı yürürdük değil mi? Ayaklarım da şişiyor.

Birden bir inilti duydular. Birisi boğuk boğuk sesleniyordu sanki onlara.

- Sus, dedi Remzi, yanlış yere saptık biz. Bir şeyler oluyor burada. Önümüzü mü çevirdiler yoksa?

Yüzükoyun yere uzandılar; toprak ıslaktı. İlerde bir su akıyordu galiba.

Sürüne sürüne sesin geldiği tarafa doğru ilerlediler. Yaklaştıkça iniltiler artıyor, akşamın loşluğunda sesler dalga dalga geliyordu.

Toprak birden çamurlaştı; o zaman doğruldular. Remzi:

- Üstümüz başımız büsbütün kirlendi, dedi, niye gidiyoruz biz buraya doğru sanki? Dağlara vurmak en iyisi.

Yine de merakını yenemiyordu. Bir ağaca tutundu, başını uzattı ve gördü.

İleride bir bataklık vardı. Toprağı sular kaplamıştı. Bir adam çırpınıyor, önündeki sazlara tutunmaya çalışıyordu. Remzi tüfeğini uzattı, çekti onu. Adam yere kapaklandı, Ali'nin dizlerine yapıştı.

Her tarafı çamura bulanmıştı. Tel tel beyaz sakalından sular sızıyordu. Bu çok yaşlı bir köylüydü. Ne papucu, ne de şalvarı vardı ayağında. Güçlükle konuştu:

- Gidememiştik ki, yürüyememiştik ki!.. Gücümüz yetmemişti ki... Bizim avratla burada kalakalmıştık. Mustafa Ağa da yanımızdaydı. 93 Harbi'nde kalçasından vurulmuştu o, yürüyemezdi zaten. Yunanlılar geldi arkamızdan; siz niye göç etmediniz diye tekmelediler. Sonra da keyif için bataklığa fırlatıverdiler bizi.

- Nereye gittiler Yunanlılar şimdi?

- Geri döndüler. Köydeler. Bir kolu da Reşadiye'ye doğru ilerliyordu.

- Karınla Mustafa Ağa dediğin adama ne oldu?

İhtiyar gözlerini kapadı. Son nefesini harcarcasına başını bile çevirmeden:

- Oradalar, dedi, oradalar!... Ne olsunlar istiyorsun?

Şimdiye kadar nedense farkına varmamışlardı. Bataklıkta iki baş daha görünüyordu; yüzü gözü çamurlu, hiç konuşmayan iki baş. Galiba sazlar gibi bu iki baş da yavaş yavaş sallanıyordu.

- Basalım, diye bağırdı Ali, köyü basıp bunların acısını Yunanlılardan çıkaralım!

Remzi ona ters ters baktı :

- Dalgalanıyorsun yine, dedi, demincek tüfeği elimden attırıyordun, şimdi köy basmaya kalkıyorsun. Aklından zorun mu var?

- Ne yapacağız bu ihtiyarı, ne yapacağız?

- Bilmem; bataklıktan çıkardık işte. Sırtımıza vurup taşıyacak halimiz yok ya? Hem sen bana baksana...

Remzi sözünü tamamlayamadı; ensesinde bir namlunun soğukluğunu hissedince irkildi. Bir an gözlerini kapadı, hatta olduğu yerde sallandı. Sonra Rumca:

- Çek onu, dedi, ne istiyorsan çabuk söyle. Yoksa bizi de mi bataklığa atacaksınız?

Fakat gelenler Yunanlı değildi. Bunlar bir Türk subayıyla iki Türk askeriydi.

- Ne yapıyorsunuz burada, kimsiniz siz?

Remzi zorla gülümsedi. Tüfeğinin dipçiğindeki çamurları dizinde silerken:

- Allah belasını versin, dedi, korkuttun beni teğmen!.. Ödlekliğimize ver. Ne yaparız? Yunanlılarla yarışa giriştik. Onlar yürür, biz yürürüz, bakalım kim kimi geçecek? Ya sen ne arıyorsun buralarda? Savaştan çıkmış bir halin yok.

Bu, genç bir subaydı. Yaşı belki de Ali kadar vardı. Ne yapacağını kestiremeyen bir insanın üzüntüsünü yaşıyordu:

- Buralarda askerlere rastladınız mı? diye sordu. Kaçtılar çoğu! Hatlar da kesildi; komutanla görüşemez oldum artık. Bıraksam, bu askerler de savuşacak. Bekir Sami Bey Onyedinci Kolordu Komutanı olmuş diyorlar; bir bulsam onu.

- Güneye mi gideceksin, diye sordu Remzi, yoksa doğuya doğru mu?

- Bilmem. Bayındır, Germencik, hatta Manisa Yunanlıların eline geçmiş. Oralara nasıl uzanırım?

Remzi birden irkildi. Hatta olduğu yerde sallandı;

- Manisa da mı? diye sordu. Hiç diretmemişler mi, tüfek patlamamış mı oralarda?

- Sanmam!

- Başka yerlere de el atmışlar mı Yunanlılar?

- Aydın'ı da, Tire'yi de almışlar. Ödemiş'te biraz çarpışmışlar galiba. Akhisar da onların elindeymiş. Ayvalığa da denizden asker çıkartmışlar. Bilmem ki ne yapsak?

- Yaşasın, dedi Remzi, yakında herifler Sivas'a kadar uzanıp oradan selâm gönderecekler galiba.

- Ne biçim lâf o, dedi teğmen, söylediğini kulakların işitiyor mu?

- İşitiyor, diye diklendi Remzi, bilmem ki ne yapsak diye bana sorup durursan Sivas'tan daha öte yerlerden de selâm gönderirler sana.

- Soma'ya gitmeliyim, diye söylendi teğmen, galiba orada millî bir cephe kuruluyormuş.

- Git öyleyse; ne oyalanıyorsun? Vur dağlara. Böyle Yunanlıların burnunun dibinde sohbet etmekten iyidir.

- Siz de gelin benimle.

- Bizim yolumuz başka. Bir an evvel Bergama'ya varmalıyız. Orası nasılmış, haberin var mı teğmen?

- Pek bilmiyorum; nasıl karşı konur bu heriflere? Tüfek yok, mermi yok, asker yok. Alayların, tümenlerin de lâfı var sadece. Hepsi boşaldı. Hem askeri terhis ettiler, hem de İngilizler daha evvelden bütün depolara el uzattılar. Benim takımda sekiz askerle, üç tüfek vardı. Askerlerin altısı iki tüfeği de alıp gitti, iki askerle bir tüfeğe kaldım ben.

- Efeleri bulun. Hani dağlarda karı kız oynatan, avırlarından tavırlarından yanlarından geçilemeyen, haraç yiyip burunlarından kıl aldırmayan efeler nerede? Kızanlarıyla insinler yüze bakalım!

- Belki de inmezler, dedi teğmen; ah, hiç olmazsa askerî bir bir-

likle karşılaşsam, içim rahat edecek... Yine de kurtaracağız elbet bir çaresini bulacağız.

Daha fazla konuşmadılar; teğmen askerlerine işaret etti. Onlar bir an anlamamazlığa geldi, sonra zorla kumandanlarının arkasından tepeye doğru tırmanmaya başladılar.

- Etrafımızı tüm Yunanlılar sarmış, dedi Remzi, Akhisar'da bile onlar varmış... Doğuda, batıda, güneyde, hatta Ayvalığa ayak bastıklarına göre kuzeyde bile. Bu garip teğmen de ortalık yerde şaşkın şaşkın dolaşsın bakalım. Yolda yanındaki askerler onu vurursa hiç şaşmam. Hadi biz de gidelim. Geceyi kuytu bir yerde geçiririz. Yarın Bergama'da olmalıyız.

Sonra eğildi, yerdeki ihtiyara baktı. Adam hiç kıpırdamıyordu.

- Ne oldu buna, diye sordu, uyudu mu yoksa?

- Öldü galiba, dedi Ali, siz çene çalarken ihtiyarcık sessiz sedasız göç etti. Yazık, çok yazık.

Remzi çömeldi; ihtiyarın başını düzeltti, hatta gözlerini kapattı. Doğrulurken:

- Keşke biraz tütün isteseydik teğmenden, dedi, köylülerden aldığım yine yetişmeyecek...

Artık hiç oyalanmadı. İyice çöken gecenin içinde pabuçlarının burnunu görmek istiyormuş gibi boynu eğik yürümeye başladı.

*

* *

Biraz zeytin ve biraz da ekmekle karınlarını doyurduktan sonra oturduğu yerden Remzi:

- Hiç âşık oldun mu, dedi, yok mu bir yavuklun senin?

- Yok, dedi Ali, âşık da olmadım. Niye sordun?

- Lâf olsun diye. Sevda iyi şeydir. İstanbul'a gidince bir yavuklu edinmeye bak kendine. Sonra da evlenirsin onunla. Muradına erersin. Ne yapacaksın; dünya dönüyor, durduramazsın ki...

- Yavuklu filân düşünmüyorum şimdi ben. Sırası mı bu lâfların?

- Vatanını mı düşünüyorsun?

- Evet, vatanımı!

- Lâfla mı? Hep soruyorum bunu sana; lâfla mı? Keşke o teğme-

nin peşinden gitseydin! Ürküyorsun değil mi? En güvenilir beni buldun; peşimden ayrılmıyorsun. Ne de olsa az buçuk huyumu, suyumu da öğrendin. Zarar gelmez bu heriften bana diyorsun. Sıkışırsam, İzmir'de yaptığı gibi yine kurtarır beni diye düşünüyorsun. Yağma mı var? O bir kere olur; kaldırım taşının hatırına. Kim kurtardı bu güne dek beni ki, ben de başkalarını kurtarmaya çalışayım? Dilendik dedim sana, ta Rusya'da. Bu gün de kendi topraklarımda aynı şeyi yapıyorum. Biraz zeytin, biraz ekmek için, daha kötüsü tütün için avuç açıyorum. Bu benim ağırıma gitmiyor mu sanki? Dilendik durduk işte. Rusların kızıl yumurta bayramında, Proznik'te, bize ekmek ve patatesten başka domuz eti de verdiler. Ayrıca ceplerini karıştıra karıştıra bir kaç kapik de attılar önümüze. Kasaplardan bulursak kemik parçaları da alıyorduk. Bunları bir evden çaldığımız bir tasın içinde kaynatıyor, suyunu tahta kaşıklarımızla içiyorduk. Sokaklarda dolaşırken kurşunlar vızlıyordu tepemizden. Bir köşe başında bir Menşevik nutuk çekiyordu. Onu bir kurşunla deviren Bolşevik yerine geçiyor, bu sefer o bağırıp duruyordu. Nihayet göze batmaya başladık. Öldüreceklerdi de belki bizi. Kışladan da koğmuşlardı. Dayanamadık daha fazla, tahta kaşıklarımızla, yemek çanağımızı da yanımıza alıp bir gece yarısı hammal katarına atladık. Yüzova'ya gelince yakalandık. Bir hayli tartakladılar. Sonra makinist acıdı galiba bize. Hinoğluhin Bayram kömürcü çırağı oldu, biz de vagonların tepesine uzandık, yola koyulduk. Karadeniz'in kuzeyinden Rusya'nın içerilerine doğru gidiyorduk hep. İslavyaniski'ye geldiğimiz zaman istasyon yanıyordu. Kızıllar tutuşturmuştu burasını. Her taraf alev içindeydi. İmdat isteyenler, yerlere yatanlar vardı. Etrafı öyle bir uğultu sarmıştı ki, yangından ziyade bu uğultu bizi ürkütüyordu. Tren istasyonda hiç oyalanmadı; arkamızdan silâh atmalarına rağmen acı acı düdük çalarak kaçtık oradan. Bazan lokomotifin penceresinden uzanan Hinoğluhin Bayram'ın yüzünü görüyordum. Sipsivri kafası, isten simsiyah olmuş gözleri ile beni arıyordu. Uzandığım yerden el sallıyordum ona. Nihayet Kiev'e geldik. Kaç gün sürmüştü bu yolculuk, şimdi bilemem. Yere indiğim zaman yürüyemiyordum. Belim öylesine ağrıyordu ki, güçlükle kıpırdayabiliyordum. Açlığa

alışmıştık âdeta. On kişi kalmıştık. Diğerleri ya zatürreden yahut kızılların attıkları kurşunlardan ölmüşlerdi. Benim sadık dostum Hinoğluhin Bayram yine yanımdaydı.

"- Kumandanım," diyordu, "bir koyun bulup kescez, pişirip yicez. Sen tasalanma garik!.. Anlıyon mu beni?"

Koyun nerede, kedi yavrusu bile yoktu sokaklarda. Kiev'de milisler hâkimdi şehre. Halk hiç sesini çıkarmadan gidip geliyordu. Bizim ise gidip gelecek halimiz yoktu. Hepimiz, Hinoğluhin Bayram gibi ayağımızı süre süre yürüyorduk. Milisler yakaladı bizi; bir trene tıkıp Odesa'ya gönderdiler. Yine Karadeniz önümüzdeydi; geceleri rıhtımda yatıyorduk. Denizin ötesinde, ufukların ardında bizim topraklarımız, Anadolu vardı. Yurdumuzu gözlerimizde canlandırıyor, özlemini çekiyorduk. Ağlıyorduk da belki... Gündüzleri Hinoğluhin ile beraber sigara kâğıdı ve kibrit satıyordum. Gemiciler yüzümüze tükürerek alıyorlardı bunları. Bu sırada Rusların Türklerle bir anlaşmaya vardığını öğrendik. Bir Rum, Türk Konsolosluğu yapıyordu Odesa'da. Başvurduk ona; yüzümüze aptal aptal bakıp kapı dışarı etti bizi. Birgün Peyk-i Şevket torpitomuzla bir yelkenli gördük limanda. Türk bayrağı önünde âdeta yerlere kapandık, göz yaşlarımızı hiç tutamadık. Fakat almadılar bizi. Yelkenliye binmek istedikçe kolumuzdan tutup dışarı fırlatıverdiler. Nihayet Peyk-i Şevket yaralı ve hasta esir Türkleri alıp yelkenliyle birlikte uzaklaştı Odesa'dan. Hinoğluhin Bayram:

"- Biz de gitcez komutanım," diyordu, "gitcez de bu gâvurları kescez!... Gün gelecek garik!..."

Hinoğluhin'in beklediği bu muydu bilmem; bir gece yarısı içtiği votkayla olduğu yerde sallanan bir kaptan ayağının ucuyla dürte dürte uyandırdı bizi. "Bedava çalışırsanız götürürüm sizi." dedi. Hemen gemisine aldı bizi. Yandan çarklı bir gemiydi bu. Odesa'dan kaçıyordu. Kaçak eşya da yüklüydü. Âdeta forsaya çaktılar bizi. Eli kırbaçlı muhafızlar altında durmadan ocağa kömür atıyor, yer paspaslıyor, yemek pişiriyorduk... Kuzey Karadeniz kıyılarını kollayarak batıya doğru yol alıyorduk. İşte böyle... Canım sıkıldı artık; bu gecelik yeter bu kadar. Al şu tüfeği; biraz da sen nöbet bekle. Bir ses işitirsen haber ver bana...

Ali diretti, heyecanlanmıştı. Bu adamı anlamak ne kadar güçse, ondan uzak kalmak da o kadar güç geliyordu.

- Olmaz, dedi, hep yarıda kesiyorsun; bitir artık şu hikâyeni.

-Uzun sürecek. Ben de hevessizim; zevk duymuyorum söylerken. Kuru kaçıyor, bir çok önemli yerleri atladığıma da eminim. Boş lâf kalıyor geride. Sana niçin anlatmak istediğimi de unuttum.

- Olsun, dedi Ali. Yine de benim için önemli. Değerlendirmeye çalışırım; bulurum senin söylemek isteyip de söyleyemediklerini.

- Öyle olsun. Belki bir gün gelir, söylemek istemediklerimi de anlatırım; bir yığın lâf ebeliği yaparım. Aklımın erdiği kadar gerçeklere bıçak vurmaya çalışırım... İşte biz o yandan çarklı gemiyle Tuna'nın ağzına, İsmail'e kadar geldik. Oradan sarhoş kaptanın sızdığı bir gece, bizi bırakmak istemediğini anlayınca, muhafızların kamçılarını boynuna dolayıp İbrail'e kadar kaçtık. Bu sefer Almanlar çevirdi bizi. Alyans okulunda tam yirmi bir gün karantina altına aldılar. Sonra Romanya'daki Onbeşinci Türk Tümeni'nin bulunduğu Bükreş'e gönderdiler. Merkez Komutanlığı'na teslim ettiler. Dinlemediler bile bizi. "Siz asker kaçağısınız." dediler. Bulgaristan yoluyla İstanbul'a postaladılar. Sevinemiyorduk nedense... Yıllardan beri özlemini çektiğimiz vatan bize sırıtarak bakıyordu sanki. Biz on kişi, omuzları çökmüş, açlıktan, yorgunluktan adım atacak gücü kalmamış on kişi; bir Ramazan gecesi Meserret Oteli'nin önünden geçiyorduk. Orada oturanları hâlâ hatırlarım; nargilelerini guruldatarak içiyorlardı. Sonra da bize "Asker kaçağı" diye iğrenerek bakıyorlardı.

İstanbul Merkez Komutanlığı'ndaki yüzbaşı da sağlı sollu iki tokat çekip beni yere yıktıktan sonra;

"- Götürün bu hergeleleri," dedi, "tıkın içeri."

Selimiye Kışlası'nın topçu ahırlarına hapsedildik. Kışlada on binden fazla asker kaçağı olduğunu söylerlerdi. Kapıdaki nöbetçi beş liraya adam salıveriyor, tel örgülerin önündeki başka bir nöbetçi yakalayıp sille tokat tekrar ahırlara tıkıyordu. Onlar da bu suretle geçimin yolunu bulmuşlardı. Yemek zamanları zebilâne bardağı gibi sıralanıyor, bazan hiçbir şey bulamadan geri dönüyor, bazan bir karavananın başına Rusya'dan getirdiğimiz tahta kaşıklarımızla köpek

yavruları gibi üşüşüyorduk. Yirmi dört saatte yüz dirhem kurtlu bakla ekmeği veriyorlardı. Bir gün yolunu bulup ahırlar komutanı yüzbaşının yanına çıktım. Pos bıyıklı, şaşı gözlü bir herifti.

"- Ne istiyorsun ulan?" dedi, "sabah sabah kaşınıyor musun?"

"- Biz kaçak değiliz," dedim, "yargılayın bizi; derdimizi anlatalım."

"- Ulan kaçak değildiniz de Romanya'da ne işiniz vardı?"

"- Tutsak olmuştuk; Rusya'dan geliyorduk."

"- Çüş be hayvan; Romanya'da mı çarpışırken Ruslar yakaladılar sizi?"

"- Hayır Doğu'da Bayburt dağlarında!.."

"- Ulan eşşeoğlueşşek; sen kimi kandırıyorsun? Doğuda tutsak olacak, sonra hergeleyi Ruslar pamuklayıp, paketleyip İbrail'e bırakacak!.. Git bunu babana yuttur sen!..."

"- Babam yok benim yüzbaşım!"

Yüzbaşı öylesine hiddetle ayağa kalktı ki, sanki zelzele oluyor sandım.

"- Tıkın bu keranacıyı!" diye bağırıyordu, "Tıkın içeriye dürzüyü! Şimdi elimden bir kaza çıkacak!"

"- Zaten tıkmışlar yüzbaşım," dedim, "daha nereye tıkacaklar?"

"- Yıkın öyleyse şuraya, yıkın!"

Hemen, merkep sırtından odun devirir gibi yıktılar beni; ıslatıp ıslatıp dövdüler. Gözlerimi açtığım zaman şaşı yüzbaşı hâlâ bağırıyordu:

"- Ulan!.. Biliyor musun sen? Vatan gidiyor elden, vatan gidiyor!"

İnadım tutmuştu galiba:

"- Hangi vatan?" diye sordum.

"- Senin kaç tane vatanın var a dürzü?"

Yine yıktılar, yine ıslattılar, sonra da ahırda gübrelerin üzerine fırlatıverdiler. Günlerce öyle yattım. Hinoğluhin Bayram yanımdan hiç ayrılmıyor, kendi kurtlu bakla ekmeğini bile bana yediriyordu; kuvvetlenip canlanayım diye.

Ahırda mektup da yazıyorduk evimize; sağız, buradayız diyorduk, başımızın çaresine baksınlar istiyorduk. Mektupları toplayan asker

bir mecidiye karşılığı alıyordu bunları bizden. Sonra kıçını dönüyor, gözümüzün önünde mektupları yırtıyor, parayı da cebine atıyordu.

Bir gün "Hamama," diye bağırdılar, "hamama!" İşte o sırada Hinoğluhin'i kaybettim ben. Daha evvel mi gitmişti, ayağını kolay kolay atamadığı için yetişememiş miydi bilemem; ortaklıkta yoktu. Hamamda bitlerimizi döktük, parçalanmış elbiselerimizi bıraktık. Bizi, oldukça yeni asker elbisesi giydirip Selimiye'nin camii avlusunda musalla taşının önüne sıraladılar. "Cepheye gidiyorsunuz," dediler, "Padişahımız efendimiz affettiler. Dişinizi sıkın, bir daha kaçayım demeyin; kurşuna dizilirsiniz bu sefer." Hangi cepheye gittiğimizi dahi soramadık. Yine yollar, yine dingil gıcırtıları, yine önümüzde devrilen telgraf direkleri ve sonra yine yaya yürüyüş... Nereye kadar? Suriye, çöller, kavuran sıcaklık, zaman zaman kopan kum fırtınaları... 7'nci Ordu emrine verilmiştik. Geçtiğimiz her yerde ya bize kinle bakan Araplar yahut da paçavralara bürünmüş ölümü bekleyen köylüler görüyorduk. Anadolu da öyleydi; boşalmış köyler, sönmüş ocaklar, sürülmemiş tarlalar sayılmayacak kadar çoktu. İstasyonlarda insan da yoktu. İstasyon memuru borazanını üflerken bile nefesi yetişmiyordu. Tren bazan düz yolda hızlıca giderse de biraz yokuşta uflayıp pufluyor, inlemeye başlıyordu. O zaman yük vagonlarından aşağıya atlıyor, âdeta treni itiyorduk. Yine de binbaşının, "Başlayın ulan" demesi karşısında zafer marşları söylüyorduk. Sıtma almış yürümüştü; katırların bile bacaklarını gerip zangır zangır titrediğini görüyorduk. Askerin biri devriliyordu; genç bir er, taptaze, daha baharına bile gelmemiş. Bakıyorlardı yüzüne, "Sıtmadan." diyorlardı; sonra onu bırakıp uzaklaşıyorduk. Kaderiyle başbaşa idi artık o; ne geriye, ne ileriye gidebilirdi. Sıcak onu büsbütün kavuracak, susuzluk kanını kurutacaktı.

Cepheye geldiğimiz zaman askerin yarısı yollarda dökülmüştü. O sırada Kudüs'ün elden gittiğini, Yafa - Eriha hattında Türk ordularının güçlükle tutunmakta olduğunu öğrendik. Arap aşiretleri Hicaz emirlerinin ve İngilizlerin emriyle Türk ordusunu yandan, geriden durmamacasına vuruyordu.

8'inci Ordu merkezdeydi, batıda 4'üncü Ordu vardı. Bizim 7'nci

Ordu ise doğu kanadını tutuyordu. Beni yine ordu karargâhına vermişlerdi. Hattımız Nablus şosesinden Şeria kesimine kadar uzanıyordu.

O gün, "Yeni paşa geliyor." dediler. Hep sıralandık. Birden onunla karşılaştım; benim yarbayım, Çanakkale'deki Tümen Kumandanım Mustafa Kemal'di bu. Paşa olmuştu; 7'nci Ordu Kumandanı'ydı. İçim eridi onu görünce... Sarı Paşa biraz sararmıştı ama, yine o gözleri insanın kalbini deliyordu. O kadar askerin içinden beni tanıdı:

"- Gayret Remzi," dedi, "bu ne hal? Hani senin işaretlerin?"

"- Öyle oldu paşam," dedim dizlerim burkularak, "şimdi neferiz!.."

Ben sulu gözlülere kızarım biliyor musun; fakat bazan ağlamak iyi gelir insana. Boşandım orada, "Hakkını helâl et paşam," dedim, "hakkını helâl et." Hakkı vardı onun bende, ılık adamdı o! Mert adamdı o! Eşine az rastlanırdı. Burnum da akıyordu; nezle olmamıştım halbuki. Sırtımı okşayıp geçti paşa!.. Durdum durdum ağladım arkasından; sanki bir daha göremeyecekmişim gibi. Anlatamam ki duygularımı; bu, yılların çöküntüsüydü de... Kavrulmuş yüzüm, beyazlaşmış saçlarımla yaşadığımın en aşağı üç misli ömür geçirmiştim ben. Tıpkı Hinoğluhin Bayram gibi; o ayağını sürmüştü, ben ömrümü sürmüştüm yerlerde.

Nihayet savaş yeniden başladı; İngilizler yüklendiler bütün güçleriyle. 18 Ağustos 1918 idi tarih. Derhal 8'inci Ordu çöktü. Düşman kuvvetleri aşiretlerle birlikte gerilere sarkmışlardı. Uçaklar da tepemizdeydi; yine de bizimle beraber at üzerindeydi Mustafa Kemal Paşa. Bir erinin bile kaybolmasını istemiyordu. Dağılan 8'inci Ordu'nun kalıntıları bize çarptıkça dayanma gücümüz azalıyordu. Durmadan geri çekiliyorduk, 23 Eylül'de Şeria'yı zorlukla geçip Acun Dağları'na vardık ve sonra Der'a demiryolu kavşağına ulaştık. Bize hep Sarı Paşa rehberlik ediyordu. Unutamam o günleri, hiç unutamam.

Araplar peşimizi bırakmıyorlardı. Sıkışınca kaçıyorlar, sonra başka bir yerden gözüküp pusu kuruyorlardı. İngiliz atlıları da öyle. Bir avuç Türk askeri, yanmış kavrulmuş Türk askeri, açlıktan, yorgunluktan silâh tutacak gücü bile kalmamış Türk askeri garipti, peri-

şandı orada. Mustafa Kemal olmasaydı birimiz dahi sağ çıkamazdık. 30 Eylül'de Riyak'da cephe kurup tutunmaya çalıştık. Bizim paşanın emrindeki kolordu kumandanlarından Ali Fuat Paşa ile Albay İsmet Beyin gayretlerini de unutamam. Hepsini gördü bu gözlerim. Perişan, dağınık Türk askerini onlar toplayabildi ancak...

Şam'ın düştüğü haberi bizim ordu karargâhına geldiği zaman; 4'üncü Ordu da dağıldı diye konuştu birkaç subay. Nitekim de doğru çıktı; biz Halep'teyken 4'üncü Ordu'nun da esir olduğunu öğrendik...

Kaçan askeri bilir misin sen? Onu durduracak yürekle bilek ister. Korku bir kere sardı mı, panik başladı mı, öleceğini bilse yüzgeri etmekten kolay kolay caymaz asker. 4'üncü Ordu'yla 8'inci Ordu böyle olmuştu işte. Suriye cephesinde yalnız bizim ordumuz kalmıştı, Mustafa Kemal'in ordusu.

Halep'te sokak savaşları da yaptık, Mustafa Kemal de katıldı buna. Sonra da Halep'in kuzeyinde İngiliz ve Arapları öyle bir yenilgiye uğrattı ki Mustafa Kemal, kaçanların arkasından kurşun bile yetişmezdi. Tüfek atmaya bile gücü kalmayan bir askerle Türk'ün son savaşı ve son zaferi olmuştu bu!...

O'nun sesi durmadan kulaklarımda çınlar, telefondan geliyormuş gibi. Başka bir dünyadan sesleniyormuşçasına... Boğazım düğümlenir bu sesi hatırladıkça. Ağlamak isterim; sanki elimde bir kuvvet varmış da kullanmak istememişim sanırım; affedemen kendimi bir türlü. Halbuki ben "Gayret" demeye başlamıştım yeniden. Ahırlar yüzbaşısına "Hangi vatan" diye soran ben değildim artık. Çanakkale'deki bendim. Yanımda ölenlere, düşüp düşüp yere serilenlere kızıyordum durmadan; eriyoruz, yakında hiç kalmayacağız, bu düşmanı nasıl kışalayacağız, diye. "Ölmeyin ulan!" diye bağırıyordum, "Dişinizi sıkın biraz daha!"

Sonra ne oldu? Savaş bitti, Mondros geldi çattı, Mustafa Kemal Adana'ya Yıldırım Orduları Kumandanlığı'na atandı. Bizi de terhis ettiler... Memlekete dönerken, "Tanrım bir daha bu acıyı gösterme bize." diye iki elimi şakaklarıma koyup dua ediyordum.

Askerlik şubesinde ise, "Harp içinde şehit düştü." gerekçesiyle kaydımı silmişlerdi benim. Şube reisi de:

"- Ne arıyorsun ulan buralarda?" diyordu, "Sen ölüsün; hadi git!"

Gittik işte; gördük ki, bağımız da, dükkânımız da, evimiz de, bahçelerimiz de mirasçılar tarafından bölünmüş. Yan gelip yatmışlar üzerine. Anam da kahrından ölmüş. Anladın mı? Bitti benim hikâyem burada.

- Kesme, diye bağırdı Ali, sonra ne oldu, sonra ne oldu?

Remzi uzanmıştı olduğu yere; dudaklarının arasına yerleştirdiği bir sigarayı durmadan tüttürüyordu.

- Üstüme varma, dedi homurdanırcasına, bitti; sana anlatacak başka bir hikâyem yok. Diretirsen küfrederim sonra. Rahat bırak beni...

Hiç konuşmadılar artık; yarı uykulu, yarı uyanık sabahı beklediler. Bergama'ya varmak istiyorlardı; Yunan girmeden evvel.

Bergama

Bergama'ya akşama doğru geldiler. Sokaklar tenha, dükkânların çoğu kapalıydı. Evler sahipsiz gibiydi. Yalnız arada sırada davul sesleri işitiliyordu. Remzi:

- Buradan sapalım, dedi, Yoncaaltı'ndan, Efelerin Kahvesi'nin önünden geçelim. En kestirme orasıdır. Yunandan evvel vardık işte Bergama'ya!

- Sen nereden biliyorsun buraları?

Remzi cevap vermedi. Önlerinde bir adam yürüyordu; adımlarını güçlükle atıyordu, çok yorgun olduğu anlaşılıyordu. Onu geçmek istediler. Adam onları görünce sevinçten gözleri parladı, yollarını kesti:

- Nihayet geldiniz mi? diye sordu. Kaç kişisiniz?

- İki kişiyiz, dedi Remzi, birilerine benzettin bizi galiba.

- Ben Bergama Kaymakamı Mehmet Rasim. Kuvvetler gelecekti, askerler gelecekti; Bergama'yı kurtarmak için. 17. Kolordu Komutanı Bekir Sami Bey'e telgraf çekmiştim. Rum çeteleri de baskınlar yapıyor buraya. Bir tabur asker istemiştim. Bugün Haziran'ın onbiri... Çok vakit kaybettik. Yollarda kimseye rastlamadınız mı?

- Biz Yunan'la yarış ettik, dedi Remzi, Reşadiye tarafından geliyoruz; hiç bir Türk müfrezesiyle karşılaşmadık.

- Bize yardım Soma'dan gelecekti. Bergama halkı düşmana karşı koymaya kararlı ama, kendilerini yönetecek bir subaya ihtiyaçları var. Ben asker değilim. Sizin ne işiniz var burada?

Birden başka bir adam sokuldu yanlarına, hırsından bıyıklarını kemiriyordu:

- Sen neden bahsediyorsun Kaymakam Bey? diye sordu. Kim karşı koyacakmış Yunan gâvuruna? Hayal oldu onlar. Git de, kahve önlerinde konuşulanları dinle!

- Ne olmuş, dedi kaymakam, ne olmuş yine?

- Halk çekinir. Yunan propagandası alıp yürüdü. Yerli Rumlar evlerinin önüne Yunan bayrağı sarkıtıp davul zurnayla şenlik yapar. Bergama müfrezesindeki bir avuç asker de kaçmış. Nasıl karşı koyacakmışız bakalım?

- Sus, dedi kaymakam, sus Hafız Efendi; konuşma böyle.

- Konuşurum artık. Gerçeği görmek gerek. Kaymakam Bey! Ya Rumların kolları arasına sığınıp ırzımızın, namusumuzun korunmasını onlardan isteyelim yahut da bırakıp gidelim burasını. Bırakabilirsek!

- Yine de çarpışacağız, Hafız Efendi; aklını başına topla.

- Benim aklım başımda Kaymakam Bey. Hangi kuvvetle çarpışacaksın sen? Düz Efe'nin başkanlığında Hamit Çavuş, Bektaş Aloğlu, Parmaksız ve Çerkez Kara Mehmet'in katıldığı millî kuvvetten hayır mı beklersin hâlâ?

- Yerli Rumlarla uyuşmak, Yunanlıların yapacağı zulmü durdurmaz Hafız Efendi!

- Kaymakam Bey; o senin düşüncen. Biz hükümet miyiz? Hükümet askerini göndermez, sen kalkar çarpışacağız dersin. Irz, namus bir tarafa; evlerimiz, mallarımız, dükkânlarımız ne olacak? Yunanlıyı kızdırdık mı hepsini topa tutup cayır cayır yakar vallahi.

Kaymakam Mehmet Rasim Bey duraladı; üzüntüsünden farkında olmadan gözlerini kapadı, sonra etrafına toplanan birkaç kişiye derin derin baktı:

- Ben, Hamit Çavuş'la şimdi görüşürüm, dedi, o geçsin başa.

- Hangi Hamit Çavuş? Hamit Çavuş, Mehmet Çavuş'un çiftliğinde Yunan kumandanıyla konuşup anlaştı derler. Eh, gayri kime söz kaldı bundan sonra?

- Komisyon Başkanı Üsteğmen Nuri Bey nerede? Onun emrinde

ikiyüz kadar kuvvet vardı. Hiç bir yardım gelmezse de yine dayanırız bir süre.

- Millîcilerin hepsi dağıldı. Nuri Bey yapayalnız kaldı. "Yunan Bergama'ya girerse cephaneleri patlatırım." deyip duruyor. Bilmemezlikten gelme Kaymakam Bey.

Bu sırada başka bir adam sokuldu kaymakamın yanına. Ayağında bir şalvar, sırtında redingot vardı. Hiddetinden gözleri alabildiğine büyümüştü;

- Bana baksana sen Kaymakan Bey! diye bağırdı. Senin bu millete kastın ne? Biz Rum çorbacılarıyla dost olduk, Yunan ordusu Bergama'ya girince kimseye dokundurtmayacaklarına dair söz aldık. Biz savaş istemeyiz gayri. Mütareke'nin ilânından sonra tütün, üzüm ve diğer toprak ürünlerimiz para etmeye başladı. Köylünün cebine birşeyler girdi. Niye rahatımızı bozmaya kalkışırsın? Allah'tan korkmaz mısın? Otur oturduğun yerde. İşte Yunan askeri toplarıyla, makinalarıyla Reşadiye'den buraya doğru geliyor. Yok bunun ötesi!

Adam geriye döndü; arkasında duran bir sarıklıya seslendi:

- Öyle değil mi hoca efendi?

- Doğrudur!... Allah'ın dediği olur. Bütün bunlar kıyamet alâmetidir. Günahlarımızın ceremesini çekeceğiz! Evlerimize kapanalım; başımızı secdeden kaldırmayalım. Kim ki padişahımızın emrini dinlemezse, neuzübillâh kâfir olur!...

Remzi omuzundaki tüfeği hırsla eline alırken:

— Yürü, dedi Ali'ye, ben de kâfir olacağım galiba! Ne eğlendik, ne eğlendik; iyi ki rastladık bunlara! Yürü!...

Sonra Ali'yi beklemeden arkasında duran bir Bergamalı'yı itti, yandaki bir sokağa saptı... Şimdi hiç duralamadan ilerliyordu; ne tepesine sürünen Yunan bayraklarına, ne kulağının dibinde öten zurna sesine, ne de kahvelerde ayak ayak üzerine atıp akşam çayı içen Rumlara aldırıyordu.

Bir evin önüne gelince soludu. Kapısı yeşil boyalıydı bu evin. Perdeler sımsıkı kapalıydı. Sokakta hiç kimse yoktu. Başını çevirmeden:

- Sen biraz bekle, dedi Ali'ye, fazla kalmam.

Elini kapının tokmağına uzattı, bir an duraladı, galiba heyecanlanmıştı. Tıraşsız yüzünden rengi pek belli olmuyorsa da alnındaki kırışıklıkların büsbütün arttığı görülüyordu.

Sonra daha fazla oyalanmadı; tokmağı birkaç kere indirdi. Evvelâ içeriden hiçbir ses gelmedi. Sanki evde kimse yoktu. Bu sefer tüfeğinin ucuyla dürttü kapıyı. Beklemeye hiç sabrı kalmadığı anlaşılıyordu.

- Açın kapıyı, diye bağırdı, açın; ben geldim!

Bu sefer bir erkek sesi duyuldu; kalın, biraz da endişeli bir sesti bu:

- Kimsin sen, ne istiyorsun?

- Remzi!... Enişten!...

- Remzi mi?

Başka bir ses işitilmedi içeriden. Yalnız pencerenin kalktığı, perdenin aralığından birinin dışarıya baktığı sezildi. Sonra ayak sesleri duyuldu. Kapının arkasında bazı itişmeler oldu. Aynı adam, bu defa daha titrek bir sesle sordu:

- Ne arıyorsun burada? Hapishaneden nasıl kaçtın?

Remzi güldü, acı acı güldü:

- Aç kapıyı da öyle konuşalım, dedi, korkuyor musun?

- Korkmuyorum! Fakat yüzünü görmek istemem senin.

- Kız nerede?

- Hangi kız?

- Emine! Kızım!... Onu almaya geldim ben!

Bir süre cevap veren olmadı. Sonra bir kadın sesi duyuldu:

- Enişte; tüfeğini bırak da buyur içeri.

Remzi tüfeğini Ali'ye uzattı. Kapı aralandı.

- Buyur... Bu gece konuğumuz ol; çok yorulmuşsun.

Kadın yüzünü örtmüştü, yine de titrediği belli oluyordu. Remzi:

- Hayır, dedi, burada konuşalım. Kayınbirader nereye sıvıştı? Emine'yi sormuştum ondan?

- Bizde değil enişte; hiç görmedik.

- Yanınıza almamış mıydınız?

- Hayır. Hoşlanmazdı ki bizden!...

- Ya nerede şimdi?

Kadın duraladı. Başını geriye çevirdi; kapının arkasından bir türlü dışarıya çıkmayan kocasına baktı:

- Bilmiyoruz, dedi, nereden bileceğiz?

O zaman Remzi ayağını kapıya dayayıp cebinden ağır ağır tabancasını çıkardı.

- Doğru konuşun, diye fısıldadı, hileye sapmayın! Kız nerede?

- Vallahi enişteciğim; bizim bildiğimize göre Menemen'deydi. Hoca Hurşit Efendi derler birisi evlâtlık almıştı onu yanına. Aylar var ki, haber gelmedi kendisinden.

- Menemen mi dedin? Kandırıyor musunuz yoksa beni?

- Kur'an çarpsın ki doğru söylüyoruz! Bir Emine için seninle kötü kişi niye olalım enişteciğim?

- Menemen öyle mi? Yunanlılar var şimdi orada!...

Remzi konuşmak istemedi daha fazla; âdeta elleri titriyordu. Tam ayağını çekecekti ki, birden vazgeçti. Elindeki tabancaya, yeni görüyormuş gibi baktı. Sonra dudaklarını çarpıtarak sordu:

- Zeytinliklerden kaç kuruş kazandınız şimdiye kadar?

- Hangi zeytinliklerden?

- Hani vaktiyle benimdi de, ben ölünce paylaşıvermiştiniz aranızda! Bağ, ev, tarla gibileri de vardı ara yerde.

- Haberimiz yok, biz elimizi bile sürmedik! Vallahi sürmedik!

- Yalan söylemeyin; araştırsam öğrenirim hepsini. Canınızın kıymetli olduğunu bilirim. Okşarım sonra; çıban çıkarırsınız. Kızı da başınızdan savmak için evlâtlık verdiniz Hoca Hurşit dediğiniz herife.

Durdu, soludu; bir türlü gerçek yolu seçemeyen, elinde bütün yapıcı kuvvet olduğu halde bunu kullanamayan kişilerin ezik yaşantısı içinde çırpınıyordu sanki... Hiç cevap alamayınca:

- Para verin bana, dedi, sonra gelip hesaplaşacağım sizinle. Borçlu kalırsam öderim.

Yine cevap alamadı. İçerden güçlükle işitilen bir fısıltı geliyordu... Kişiler çıkarlarını yaşıyorlardı o anda. Remzi'nin çıkarı, evdekilerin çıkarı, hatta Bergama'daki insanların çıkarı hep çelişme halindeydi.

Kişiler ekseriya anı değerlendirirlerdi. Ve o anın içinde çok zaman kendileri olurdu. Gelecek çoğunun umurunda bile değildi; o sonraki işti, şu an önemliydi...

- Hâlâ cevap vermeyecek misiniz? diye bağırdı Remzi. Silkeleyeyim mı tozunuzu?

Bu sefer, kapının aralığından bir el uzandı:

- Al enişte, dedi kadın, madem paraya ihtiyacın var, al.

Remzi uzatılanı aldı, saydı, daha istedi, sonra hepsini cebine soktu. Ayağını kapıdan çekip geri dönerken hâlâ kendisine şaşkın şaşkın bakan Ali'ye:

- İşte böyle, dedi, kanundan bahsedersin sen bana değil mi? Kanunu ben yürütüyorum şu anda. Daha evvel de söylemiştim bunu sana. Olmayınca, kişilerin avucundadır kanun; lâstik top gibi. Yürü gidelim şimdi. Bir yerde oturup Menemen'e dönmenin çarelerini araştıralım.

Durdu, düşündü. Yine alnı kırış kırış olmuştu. Acı çektiği, yaptığı işten iğrendiği, içinde bulunduğu gerçeğe omuz silkemediği anlaşılıyordu.

Köşeyi dönerken:

- Sen istersen git, dedi, oyalanma hiç. Buradan Soma'ya uzan. Oradan Balıkesir'e geçersin. Bandırma yoluyla İstanbul'a varırsın. Bir hayli güç olur ama; başka çare yok. Arkadaşlığımız burada biter; günün birinde karşılaşırız belki de. Tüfek de sende kalsın. Şu mermileri de al. Lâzım olur yollarda.

Bu sefer Ali diretti:

- Hayır, dedi, gitmiyorum. Seni yalnız bırakmayacağım. Menemen'e de geleceğim; ne olursa olsun.

- Ayak bağısın bana. Doğru dürüst tüfek bile atmasını bilmiyorsun.

- Öğrenirim!

- Yunanlılar yakalarlarsa bu sefer ananı belletirler.

- Senin de...

Remzi istemeyerek güldü:

- Tartsan kimbilir kaç dirhem gelir, dedi; insan yüreğiyle insan

beyni. Ama kişiler ne çekerse o beyinle o yürek yüzünden çeker. Halbuki bir kedinin karnını bile doyuramaz tümü... Yeme kendi kendini. Ayakların havada dolaşmasın. Yalancı pehlivanlardan hoşlanmam ben. Yüreğinle beynini denk getirdinse gel peşimden. Belki de yollarda canım sıkılırsa konuşurum seninle. Başka türlü yardımını beklediğimi sanma...

Sonra hızlı hızlı yürümeye başladı... Kaymakamlık binasına yaklaşıyorlardı ki, birden şiddetli bir gürültü işittiler. Yer sarsılıyordu sanki.

Kasaba hemen karıştı. Koşuşmalar başladı; feryatlar, bağırtılar duyuldu. Ağlayanlar da vardı galiba.

- Yunan geliyor, Yunan geliyor!...

Biri tüfeğini almış hızlı hızlı Efeler Kahvesi'ne doğru gidiyordu, bir diğeri yatağını omuzlamış kaçıyordu. Davul sesleri ise bu gürültüler arasında bile daha sık işitiliyordu.

- Kaçın! Bergama'yı koruyacak hiçbir kuvvet yoktur. Çoluğumuza, çocuğumuza yazıktır.

- Kaçmayın! Yunanlı'yı karşılayın, onlara hoş görünün.

- İşte Depo başkanı Üsteğmen Nuri bütün cephaneleri tutuşturur. Onun dahi ümidi kalmamıştır. Yunan'a kucak açmak, onu kardeş gibi kabul etmekten başka çare yoktur.

Bu bağırtılar akşamın loşluğunda bir sel gibi akıp gidiyordu. Remzi:

- Daha Yunanlılar girmedi, dedi, bu patlamalar tutuşturulan cephanelikten geliyor! Üsteğmen Nuri kimse yine de cesur ve aklı başında adammış. Düşmanın eline geçeceğine...

Kaymakamlık binasının önüne gelmişlerdi. Orada merdivenlerin üst basamağına çıkmış bir yüzbaşı gördüler. Yakasını açmış, yumruğunu sıkmıştı bu yüzbaşı; etrafına toplananlara sesleniyordu:

- Ben Yüzbaşı Kemal! Soma'dan geldim buraya! Kuvvetliyiz!... Yunan'ı sokmayacağız daha fazla topraklarımıza. Soma'da Kuva-yi Milliye kuruldu! Balıkesir'den gelen 188. Alay da Soma'da şimdi. Size başka müjdelerim de var. Akhisar'ı ele geçiren düşman oradan savuştu. Ben evvelâ Ondördüncü Kolordu Kumandanımız Yusuf

İzzet Paşa'nın da emirleriyle Akhisar'a gidiyordum. Yunanlıların çekildiğini öğrenince geri döndüm...

Yüzbaşı Kemal bir süre sustu; kendisini dinleyenlerin yüzlerine baktı. Neden bilinmez, hiç kimse o anda gerçek duygularını belli etmiyordu. Kimisinin başı eğikti, kimisi ise donuk gözlerle onu süzüyordu.

- Bergamalılar!... İşte ben Akhisar yakınlarından geri dönerken Kırkağaç'ta şunu gördüm ki, Yunanlıyı karşılamak için şenlik hazırlayanlar, düşmanın yüzgeri etmesi üzerine şaşkına dönmüşler, utançlarından ne yapacaklarını bilemez hale gelmişlerdi. Siz asla bu duruma düşmeyiniz. Şunu da bilesiniz ki, Bergama düşerse Ayvalık ve Balıkesir de düşman çizmeleri altında çiğnenir. Sonra düşman Marmara'ya kadar da uzanır. Yazık olur bu vatana. İşte ben, Bergama Müfrezesi Komutanı adıyla ayağımın tozuyla buraya vardım. Ayvalık'tan da, Balıkesir'den de daha birçok kuvvetlerimiz Bergama'nın yardımına koşacak.

Yüzbaşı Kemal tekrar sustu, gerilerden bazı anlaşılmaz konuşmaların gelmekte olduğunu işitince bakışlarını oraya doğru çevirdi.

- Susun, diye bağırdı, susun ve beni dinleyin. Ey Bergamalılar. Esasen daha evvel kaymakam beyin de söylediği gibi düşmana karşı komaya karar verdiğinizi biliyorum. Şimdi sizden istediğim şudur. Reşadiye yönünden yürüyüşe geçen Yunanlılara Ayvalık ve Balıkesir'den gelecek kuvvet yetişene kadar hep beraber karşı koyalım. Bu kasabayı çiğnetmeyelim. Yedi yaşından yetmişine kadar Allah'ını seven silâhını kapıp hükümet meydanına gelsin. Bütün mahallelere bu yolda haber salınsın.

Cephaneler hâlâ patlıyordu. Evleri sarsan şiddetli gürültüler kaybolmakla beraber yine de insana bu sesler, yaklaşmakta olan bir düşmanı haber verir gibiydi. Birisi ileri atıldı:

- Ben varım, dedi, silâhım da yanımda!

Başka birisi:

- Ben de varım, diye ilk ortaya çıkanın önüne geçti.

Böylece otuz kişi kadar oldular. O zaman Yüzbaşı Kemal:

- Gidelim, dedi, ben Bakırçayı üzerindeki Eğrigöl Köprüsü'nde veya civarındayım. Sonradan toplanacak olanlar oraya gelsin.

Yürüdüler. Otuz kişilik bu millî kuvvete yüzbaşıyla beraber gelen altı asker de katıldı.

Sakalını sıvazlayan bir Bergamalı, giden askerden birini dürttü:

- Sen bu yüzbaşının kumanda ettiği müfrezeden misin?

- Heee!...

- Kaç kişisiniz?

- Yirmiydik altı kaldık.

- Gerisi ne oldu?

- Kaçtı!

Sakalını sıvazlayan Bergamalı sinsi sinsi gülerken asker daha fazla oyalanmayıp Yüzbaşı'nın arkasından koştu.

O zaman Remzi dolu dolu baktı gidenlere:

- Yoruldum, dedi Ali'ye, şimdi yoruldum. Uyumak istiyor canım!

- Uyumak mı? Sırası mı? Biz de katılalım onlara. Yunanlı'yı yenersek Menemen'e dek ilerleriz. Kızını da buluruz orada.

- Evvelâ kendimize birer papuçla ekmek alalım. Bir aşçı dükkânı bulsak sıcak sıcak bir şeyler yerdik, paramız var!...

- Anlamıyorum seni, hiç anlamıyorum, insan bu durumda midesini düşünür mü?

- Ya ne yapar? Kim midesini düşünmüyor ki? Yürü benimle. Göreceksin birazdan olup biteni! Karnı acıkanla, açlığa sırt çevirenin kim olduğunu öğreneceksin yakında.

- Öğrensem de, öğrenmesem de ben çarpışmak istiyorum Yunanlı'yla. Anladın mı?

- Git öyleyse; elinde silâhın da var. Sonra gelip anlatırsın bana yaptığın kahramanlığı.

Remzi konuşmadı daha fazla; sırtını döndü, ilerdeki kahveye doğru yürüdü. Hasır bir sandalyeye oturduğu zaman hemen ayağından yırtık papuçlarını fırlattı. Çoraplarının topuğu da, burnu da delinmişti. Onları da çıkardı. Sonra kahveci çırağını çağırdı.

- Al şu parayı, dedi, koca bir ekmek, içine peynir, sucuk ne bulursan doldur. İki paket de tütün...

- Peki amca!

- Dur gitme ulan. İki çift çorapla, iki çift de kundura alacaksın. Bu büyüklükte. Başarırsan bunları, sana para veririm. Hadi, uç bakalım şimdi.

Çocuk yerdeki yırtık papuçları kaptı, yangına koşar gibi köşeyi döndü.

- Demli bir çay, dedi kahveciye, çocuğu öteberi alması için gönderdim; kusura bakma.

- Gördüm, dedi kahveci, yabancısın galiba.

- Yabancıyız... Nasıl da bildin?

Kahve gittikçe kalabalıklaşıyordu. Çeşit çeşit kılıkta kişiler vardı şimdi orada; feslisi, takkelisi, sarıklısı, şalvarlısı, poturlusu, entarilisi, hatta külâhlısı bile. Remzi gibi başı açık olanı da, kafasını birer tülbentle örteni de karışmıştı aralarına.

- Çeçen Hamit Çavuş'la Tuzsuz Efe geliyor, dedi birisi.

- Buyursunlar!

Yerlerinden kıpırdadılar. Çeçen Hamit Çavuş çok kızgındı:

- Yirmi kişi daha gitti yüzbaşının arkasından, diye bağırdı. Savaşın sırası mı şimdi? Padişah efendimiz Yunanlı'nın dostudur. Kim ki Yunanlı'ya karşı korsa padişah düşmanı sayılır! Bunu böyle bilesiniz!

Birisi, kafasını usturayla kazıyıp bir bez dolayanı:

- Doğru söylüyor Hamit Çavuş, dedi, zinhar karşı komaya gelmez. Ben çavuştan yanayım.

- Şu cephaneleri neden patlatırlar ki? diye hiddetle söylendi bir başkası. Yazık günah değil mi? Padişah malıdır o; yanacağına Yunanlı'nın eline geçsin. Nasıl olsa biz kullanmıyoruz!

Köşede tesbihini hiddetle çeken çember sakallı, başı dolama sarıklı bir Bergamalı birden söze karıştı:

- Durun ağalar, dedi, boşa konuşursunuz. Maksat gidenleri alakoymaktır. Yunan'a karşı gelinmeyeceğini Hamit Çavuş pek güzel söyledi. Maazallah padişah dostu Yunan'ı bir kızdırırsak halimiz nice olur? İzmir'de yaptığı gibi burasını da yakar. Bunca malımız, ambarlardaki buğdayımız, top top kumaşlarımız hep kül olur. Onun için vakit geçirmeden harekete geçmek gerekir.

- Doğru, dedi Hamit Çavuş, hemen birisi koşsun; yüzbaşının peşinden gidenleri geri çevirsin.

Orta yaşlı bir adam:

- Ben giderim, dedi.

- Durma öyleyse.

Haberci uzaklaşınca Hamit Çavuş büsbütün güçlenmiş gibi etrafına bakındı, göğsünü şişirdi, elindeki tüfeğin dipçiğini birkaç kere yere vurdu.

- Zaten, dedi, Bergamalı'nın tümü de Yunan'ın gelmesini ister. İmza toplamışım, parmak bastırmışım. Birkaç kişi çatlak seslerini çıkartırlarsa da onların hiç önemi yoktur. Sustururum.

Kahvede hiç sesini çıkarmayanlar da vardı. Hatta konuşulanları beğenmeyenler yavaş yavaş uzaklaşıyordu.

Hamit Çavuş'un taraftarlarından Bektaş ile Ali Rıza gidenlerin arkasından kinle bakıyorlardı.

Remzi çırağın getirdiği çorabı giyip, papuçları ayağına çekerken:

- Geç kaldın ulan, dedi, dikilme karşımda. Koy yemekleri şuraya, paranın üstü de sende kalsın!...

Bayağı rahatlamıştı. Bunlarla yarın daha iyi yürüyebilecekti. Bir de yıkanırsa dinçleşir, gücü artardı.

Ekmeğe elini attı, birkaç lokma çiğnedi:

- Bir çay daha, dedi, iyi olur inşallah!

Hamit Çavuş başını çevirdi; Remzi'ye dik dik baktı:

- Ne söyleniyorsun be, dedi, çeneni kapa; konuşuyoruz burada.

- Kaparım, dedi Remzi, siz keyfinize bakın. Karnım biraz acıktı da, çaylar da güzel, çoraplar ne kadar renkli değil mi çavuş? Pabuçları da yeni aldım.

- Kimsin sen?

- Hiç! Uğradık işte Bergama'ya!.. Yunan yürüdü, ben yürüdüm. Sonra onlar geride kaldı; bilmem neredeler şimdi?

- Bir daha çeneni açarsan patlatırım.

- Ne patlatırsın çavuş?

Hamit Çavuş tüfeğini kaldırdı. Remzi ağzına bir lokma daha attı:

- Doğrusu, dedi, karnım çok acıkmış! Keratanın oğlu bayat ek-

mek getirmiş. Ama insanın karnı acıkınca bayatını, tazesini gözü görmüyor! Bir kahve içmez misiniz çavuş? Parası benden!

- Konuşuyor hâlâ hergele, dedi Hamit Çavuş, canına susadı galiba?

Hamit Çavuş hışımla bir adım attı; Remzi'nin karşısına dikildi. O zaman Hamit Çavuş'un omuzuna birisi dokundu:

- Çok ileri gittin, dedi, yeter artık. Rahat bırak herkesi. Dokunma bu yabancıya! Bergamalıları da kışkırtma daha fazla.

- Hüseyin Çavuş! Hüseyin Çavuş! Karışma işime! Otur oturduğun yerde.

- Bu yaptıklarının hesabını elbet birgün senden sorarlar! O zaman pişman olursun Hamit Çavuş.

- Kimse benden hesap soramaz! Karşı çıkanı delik deşik ederim ben. Şimdi o yüzbaşının olduğu yere gideceğim. O kadar kişiyi kandırıp padişaha kafa tutmanın ne demek olduğunu soracağım ona. İstersen engelle beni. Göster kendini. Ne duruyorsun Hüseyin Çavuş?

Hüseyin Çavuş, Remzi'nin yanına oturdu.

- Git, dedi Hamit Çavuş'a, ne halin varsa gör. Mehmet Çavuş'un çiftliğinde Yunan kumandanıyla konuştuklarınızı herkes biliyor burada.

Hamit Çavuş, Hüseyin Çavuş'a kinle baktı. Sonra ona önem vermiyormuş gibi omuz silkip:

- Tuzsuz Efe, dedi, sen de gel benimle. Hatta Bektaş ile Ali Rıza da katılsın. Yürüyün!

Dört kişi hiç konuşmadılar; hemen uzaklaştılar. O zaman Hüseyin Çavuş:

- Sen de git, dedi Remzi'ye, kızdırdın bu adamı. Sağı solu belli olmaz, attığını vurur. Başına bir belâ gelmesin. Yabancısın.

Kahve yavaş yavaş boşalıyordu. Şimdi patlamalar da azalmıştı. Remzi kahveciye döndü:

- Gidecek bir yerim yok benim, dedi, bu gece bu sandalyenin üzerinde uyumama izin ver. Yarın zaten yola çıkarım.

- Nereye?

- Bilemem.

Hüseyin Çavuş, ayağa kalktı. Sonra arkasında duran adamlarına işaret etti, ağır ağır uzaklaştı. O zaman kahveci:

- Hüseyin Çavuş, dedi; neden durdurmadı acaba Hamit Çavuş'u? O da korkuyor. Yalnız kalırım diye çekiniyor. Dikkat et yabancı; Yunan geldiği zaman uyuyup kalmayasın burada.

Remzi cevap vermedi. Başını yanındaki masaya koydu, ellerini sarkıttı, hareketsiz kaldı. Belki uyumuyordu, belki düşünüyordu, belki de durmadan kendi kendini suçluyordu. Fakat o kadar gizliyordu ki duygularını, onu gören her türlü üzüntüden uzak bir adam sanırdı.

Bergama sokaklarında koşuşmalar vardı. Zaman zaman uykuya yatmışçasına sessiz duran şehir, zaman zaman da kâbuslu bir rüyadan uyanmışçasına heyecana kapılıyordu. Belki yağma da başlamıştı. Uzaklardan tüfek sesleri geliyordu. Ayaklarını sürüyerek yürüyenler görülüyordu, göç devam ediyordu. Kınığa, Soma'ya, kuzeye doğru leğenlerini, beşiklerini, yataklarını sırtlayıp doğdukları kasabayı bırakarak gidenler çoktu. Soma'da millî cephe kurulmuş diyorlardı. Balıkesirliler Yunanlı'ya karşı komaya karar vermiş diyorlardı. Asker, Yunanlı'dan şehri geri alırsa, belki bir gün geri döneceklerdi bunlar. Ama yalnız başlarına ne yaparlardı, nasıl karşı çıkarlardı? Olacak iş miydi bu? Koskoca padişah bile sesini çıkartmıyordu. Sultan Vahdettin, aynı zamanda halifeydi. Halife istese Yunan'ı süremez miydi sanki? Demek Hamit Çavuş'un dediği doğruydu; Yunan padişahın dostuydu. Yine de onlar göç edeceklerdi!...

Remzi başucunda birinin durduğunu anlayınca gözlerini açmadan mırıldandı:

- Sen misin? Neden geldin?

Ali çok heyecanlıydı. Burnundan soluyordu. O kadar yorgundu ki, ayakta duracak hali bile yoktu. Yine de oturmayı düşünemiyordu:

- Hemen gidelim, dedi, lanet olsun!... Biz bitmişiz, tüm bitmişiz!...

- Sana bir çift çorapla bir çift pabuç aldım. Giy onları da öyle konuş! Şurada biraz ekmek de var! Tüfeği bırakmadın ya bir yere?

- Hayır, dedi Ali, canım hiç bir şey istemiyor. Dağıldı hepsi. Evvelâ bir adam geldi arkamızdan. Elli kişinin arasına daldı; mırıltılar başladı. Yüzbaşı Kemal onları yatıştırmaya çalışırken dört kişi daha sokuldu. Çeçen Hamit Çavuş dedikleri bir tanesi, "Yunan padişahın dostudur, sen Yunan'a karşı çıkıyorsun, padişah düşmanısın." diye bağırdı. Yüzbaşı Kemal birşeyler söyleyecek oldu ona; hemen kıskıvrak yakaladılar. Öldürüyorlardı Yüzbaşı'yı. Tuzsuz Efe denilen eşkiya bozuntusu ölümden kurtardı Yüzbaşı'yı. Hepimiz dağıldık. Yunan yakında buradadır; yürü, gidelim.

Remzi başını kaldırdı, alnını oğuşturdu. Belki de başı ağrıyordu. Gözleri kanlanmıştı. Dudakları başka türlü çarpılmıştı. Âdeta tiksinerek sordu:

- Sen niye kurtarmadın Yüzbaşı'yı? Elinde tüfeğin de vardı.

- Yalnız başıma bunu nasıl yapabilirdim? diye sordu Ali. Kime gücüm yeterdi benim?

- Öyleyse niye gittin? Otursaydın oturduğun yerde. Gösteriş değil mi? Bir gün, sırası gelince, Bergama'yı ben de korudum diye caka satmak için değil mi? Sen kararlı hiç bir iş yapamazsın zaten. Kaldırım taşını bile düşünmeden attın Yunanlı'nın kafasına! Sonu hatırına gelseydi elini dahi kıpırdatmazdın o anda. Bunu daha iyi anlıyorum şimdi, anlıyorum ve nedenini de buluyorum. Hadi giy şu pabuçları. Ben de bir sigara tüttüreyim. Kalkarız sonra buradan...

*

* *

Remzi sigarasını derin derin çekti:

- Vay canına, dedi, vay canına; birşeyler olacak galiba!

Belligediği'nde yere yatmışlardı. Biraz geride Ayvalık'tan ikiyüzelli kişilik Kuva-yi Milliye ile gelen Binbaşı Cemal duruyordu. Emrindeki iki ağırmakinalı tüfekten birinin yerleştirilmesine bakıyordu. Binbaşı Cemal'in yanında bir miktar da asker vardı:

- Buradan öteye götürmeyeceğiz Yunan'ı, diye söyleniyordu binbaşı, Bergama'yı da alacağız! Bunu böyle bilin. Ayvalık'ta Yarbay Ali Bey iyi dayandı.

Belligediği, Bergama'nın kuzeyindeydi; 14 Haziran 1919 yılının sabahında ağaçlar, kayalar, dağlar renk renk aydınlanıyordu.

Binbaşı, Remzi'ye sokuldu:

- Siz iyi atıcı mısınız? diye sordu. Bana keskin nişancı lâzım.

- Biraz vururuz, dedi Remzi, iş düşerse bize. Sen keyfine bak binbaşım.

- Sizin niye bir tüfeğiniz var? İki kişiye bir tüfek!

- O kadarını bulabildik binbaşım. Fazla varsa bize bir tane versene.

- Yok, dedi binbaşı, tüfeği nereden bulmalı? Mermi bile yok! Az kullanacağız; hedef görüp öyle çekeceğiz tetiği.

Sonra dişlerini gıcırdattı:

- Olmuyor, diye bağırdı, olmuyor! Daha çok topumuz, tüfeğimiz, adamımız bulunmalıydı bizim! "Gel" diyorsun. Yüzüme hayretle bakıp "Gitmeyiz." diyor çoğu. Çerkez'i, "Evvelâ Türk'ü gitsin." diye diretiyor, "Görelim onu da biz arkadan nasıl olsa geliriz!.." Türk'ü ise, "Bu Çerkez eşkiyasını başıboş mu bırakalım?" diye cevap veriyor. "Biz tüfeğimizi sırtlayıp Yunan'a karşı çıkalım da eşkiya evimizi basıp karımızı, kızımızı mı kaldırsın, bunca malımızı mı yağmalasın?"

Binbaşı bu sefer yumruğunu sıktı.

- Olacak ama, dedi, yine de olacak! Balıkesir, Soma iyi çalışıyor. Alacamescit'te Balıkesirliler mevlût bahanesiyle toplanmışlar. Daha evvel de Saat Kulesi yanındaki Öğretmenler Birliği'nde bir araya gelmişler. Leblebici Raşit isimli birisi, "Ne duruyorsunuz, bu işi silâh halleder." demiş. Kanına ateşi sokmuş milletin! Bize cephane, erzak, para gönderecekler. Topluyorlar... Ölmedik daha... Bunu böyle bilin; yılmayın sakın!...

Binbaşı geri döndü; makinalı tüfeğin yanındaki bir erin sırtına vurdu:

- Çök, dedi, boy gösterme.

Aşağıdan yukarıya doğru bir adam sallana sallana geliyordu. İleride tüfeklerinin üzerine yatmış birkaç Bergamalı onu görünce kıpırdadılar. Binbaşı;

- Durun, dedi, habercidir! Bakalım ne çıkacak sonu? Bekliyordum zaten!...

Adam güçlükle yürüyordu; neden sonra yanlarına varabildi. Yorgundu çok.

- Ne haber, dedi binbaşı, bir su iç de öyle anlat.

Adam hemen oturdu, uzatılan mataradan birkaç yudum su içti:

- Kötü, dedi soluyarak, kaymakam şikâyette bulunmuş. Yunan taburu kumandanına; "Ne işiniz var Bergama'da" diye. Yunan komutanı da elli imzalı bir kâğıt gösterip "Bergama halkı beni çağırdı da öyle geldim." diye cevap vermiş!

Bergamalı'nın biri:

-Hamit Çavuşun marifeti bu, dedi. Hamit Çavuş'un! Ah namussuz! Kandırdı hepimizi! Yunanlı Bergama'ya girer girmez saldırdı etrafa... Gözümüzün önünde!

-Senin gördüklerin birşey mi? dedi gelen adam. İşgalin ilk günü Selimiye kahvesinin önünde oturan Karcı Mehmet'in oğlu Hulusi'yi alıp götürmüşler. Sonra da başı bedeninden ayrılmış, gözleri kasaturayla oyulmuş olduğu halde ortalık yere bırakıvermişler. Bahçetepe'deki göçmenlerin küçük kızlarını kirleti kirletivermişler. Halk sokağa da çıkamıyor, evinde de duramıyor! Rumlara sığınanlar tekmeyi yiyip tepe aşağı gidiyor. Beş drahmilik Yunan parası zorla yetmiş beş kuruşa sürülüyor. Yağma da başladı. Herkes şaşkın.

- Kaymakam ne yapıyor? diye sordu binbaşı. Haber yok mu ondan?

- Kaymakam Mehmet Rasim Bey, gizlice makine ile Soma Mıntıka Komutanı Yarbay Akif Bey'le konuştu; Bergama'yı işgal eden Yunanlılar 800 piyade ile 130 süvari imiş. Dört ağır makinalı ile iki de topları varmış. Koyun Köprüsü ile Dikilitepe'ye kadar uzanıp oralarda durmuşlar.

- 61. Tümen Kumandanı Albay Kâzım'la, Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa almıştır bu haberi, dedi binbaşı, başka söyleyeceğin var mı bize?

- Yok binbaşım!

- Öyle ise Kozak'a kadar uzan. Rahmi Efe'yi gör; ona da anlat.

Yakındır Yunan'ın hesabı; gireriz Bergama'ya. Efeler adamlarını toplayıp kaysın aşağıya doğru.

Adam güçlükle doğruldu, sonra güçlenmiş gibi hızlı hızlı yürümeye başladı. Fakat fazla ilerlemedi:

- Binbaşım, diye seslendi, hatırıma geldi; Yunan kuvvetlerinin çoğu Bergama'nın güney batısında çadırlı ordugâhta kalıyor.

- Daha iyi, dedi binbaşı, onları lokum gibi yutarız!

Keyiflendi âdeta binbaşı, bir daha adamın arkasından bakmadı. Bir sigara yaktı, dumanını savura savura sabahın ılık havasını ciğerlerine doldurmağa başladı. O zaman Ali, arka arkaya üçüncü sigarasını içmekte olan Remzi'nin yanına iyice sokuldu:

- Sen de katılacak mısın millî kuvvetlere, diye sordu, yürüyecek misin Bergama'ya Gayret Remzi?

- Gayret Remzi mi? Nereden geldi aklına şimdi bu?

- Ben seni hep Çanakkale'deki, Halep sırtlarındaki Remzi olarak görmek istiyorum. Nedir bu uyuşukluğun; anlamıyorum bir türlü?

- Belki de hiç anlamayacaksın! Sana kaç kere söyledim. Ben senin sandığın o adam değilim artık. Selimiye Kışlası'nda ki "Hangi vatan?" diye soran Tutsak Remzi'yim!.. Messeret Kıraathanesi'nde nargilelerini fokurdatıp arkamızdan "asker kaçakları" diye seslendikleri Remzi. İçimden bir türlü "gayret" demek gelmiyor. Şu topraklarda çok kimse de diyemiyor bunu; tıpkı benim gibi...

- Yalan söyleme... Biraz evvel "Birşeyler olacak" diyen sen değil miydin? Bunu söylerken mutluydun âdeta. Birşeyler olmasını gönülden istiyordun. Olacak o birşeyler işte; biz de içinde bulunacağız!

Remzi bir sigara daha yaktı; cebinden tabancasını çıkarıp kurşunlarını saydı:

- Bana bak, dedi, gözümün önünden iki kişi hiç gitmiyor şimdi. Birisi İzmir'de ilk kurşunu atan o yağız delikanlı, diğeri ise Bergama'daki Hamit Çavuş. İkisinin arasında o kadar fark var ki, kıyaslayamazsın bir türlü. Birincisi bir ay evvel tek başına karşı koydu düşmana. İkincisi de sağında solunda biraz kıpırdama olduğu halde buyur etti Yunanlı'yı! Şimdi ise burada, tanımadığımız insanların yanındayız. Kimisi isteyerek, kimisi zorla silâha sarılmış. Bazısı

ne yaptığının farkında, bazısı hiç değil. Nereye varır bunun sonu? Bergama'ya girsek bile çözülmüş sayılır mı bu dava? Hep söyledim ya; sonuna kadar inanmadan insan günlük yaşantısının dışına çıkamıyor. Kavgadan bıkmış, yalnız bir adama ne yapabilirsin sen? Ağız dolusu küfür savursan da sindiği yerden kıpırdatamazsın onu...

Remzi belki de bocalıyordu. Kararsızlığının farkındaydı. Konuşmadı Ali'yle daha fazla; doğruldu, binbaşının yanına gitti:

- Binbaşım, dedi, bir aydan beri dağlardaydık biz, daha evvel de hapishanede yatıyordum. Anlatsana bana biraz olup bitenleri:

- Neyi öğreneceksin? diye sordu binbaşı. Bizim de pek birşey bildiğimiz yok, çarpışacağız işte. Askeriz biz; emir alacağız, çarpışacağız!... Milis kuracağız, halkı silâhlandıracağız, çarpışacağız!... İstanbul'dan hayır yok artık. Yine de Harbiye Nezareti görünüşte Yunan'a karşı gelmemizi istemiyorsa da esasında diretmemiz taraftarı. Elde asker olsaydı, işin rengi değişirdi.

Binbaşı Cemal bir sigara yaktı; bir süre bakışlarını aşağıdaki düzlüğe çevirdi, sonra:

- Çok meraklı görünüyorsun, dedi, akıllı bir adama da benziyorsun. Mustafa Kemal Paşa'yı tanır mısın sen?

- Tanırım, dedi Remzi heyecanla, ne olmuş?

- 9'uncu Ordu Müfettişliği'yle Samsun'a gitmiş. 17'nci Kolordu Komutanlığı'na vekâlet eden Albay Bekir Sami'yle telgraflaşmışlar. Ege'de şimdilik Yunanlı'ya millîlerle karşı gelinmesini istermiş Mustafa Kemal Paşa! Salihli, Alaşehir, Denizli taraflarında da millî cephe kuruluyormuş...

- Mustafa Kemal, diye söylendi Remzi, bizim sarı paşa. Yamandır! Ama Samsun çok uzak buraya!

Daha fazla konuşamadılar; bir kayanın arkasındaki gözcü:

- Binbaşım, diye bağırdı, bir atlı geliyor! Bizden olsa gerek.

Beklediler. Biraz sonra yorgun, atının üzerinde dik durmaya çalışan bir millîci gözüktü. Fişeklerini çarprazlama omuzlarına asmıştı. İki el bombasını sağlı, sollu kemerinden aşağıya sarkıtmıştı. Başına bir kalpak oturtmuş, ayağına eski de olsa bir çift çizme çekmişti. Atından atladı, bir an soluk aldı:

- Binbaşım, dedi, haber getirdim.

- Hayırdır herhalde.

- Soma Mıntıka Komutanı Yarbay Arif Bey Poyracık'a geldi. Şimdi Poyracık'ta 150, Göçbeyli'de de 150 kişilik iki millî müfreze var. Bu iki müfreze, bu akşam karanlık çökerken Dündarlı ve Turanlı yönlerinden Bergama'ya baskın yapacak. Sizin de emrinizdeki millî kuvvetlerle birlikte Belligediği'nden ilerleyip İncecikler köyü yönünden bu baskına katılmanızı Yarbay Arif Bey emrediyor!

Binbaşı Cemal topuklarını birbirine vurdu, selâm vaziyetinde durdu:

- Soma Mıntıka Komutanı Yarbay Arif Bey'in emri yerine gelecek, dedi, hemen yürüyüşe geçiyoruz.

Artık oyalanmadı; gelen millîcinin geri dönmesine bakmadan seslendi:

- Ayazmendli Nazmi Bey! Yüz kişilik bir kuvvetle öne geçsin. Bergama'nın batı yolunu ve Dikili ile Menemen'e giden telgraf hatlarını kessin. Bu gece Bergama'dayız.

Hemen kıpırdama başladı. Heyecanla yutkunanlar, ayakları taşlara takılarak yürüyenler, silâhını okşayanlar vardı.

- Dörder kişilik gruplar halinde gidilecek. Emrim olmadan ateş açılmayacak. Haydi; Allah hepimizin yardımcısı olsun.

Askerler makinalı tüfekleri yüklerken Ali, Remzi'nin elini tuttu:

- Biz ne yapacağız? diye sordu. Söylemiyorsun bir türlü!

- Yürüyeceğiz, dedi Remzi. Binbaşıyı gözüm kesti. Bergama'yı geçer, Menemen yolunu tutarız elbet. Varmalıyız oraya. Ne kadar oyalandık biliyor musun sen?

- Biz de birer kalpak geçirsek kafamıza. Fişekliklerimizi de boynumuza assak! Sen de bir tüfek bulsan kendine.

Remzi güldü, bayağı keyiflenmişti. Ellerini oynatıyor, Ali'ye bir garip bakıyordu. Nihayet:

- Hoşuna mı gitti, diye sordu, Kuva-yi Milliye kılığı?... Onlar da senin gibi; asker elbisesi geçirsen sırtlarına bir an durmazlar. Görüyorum ki, asker olmak kimsenin işine gelmiyor şimdi!

Ayağa kalktı, hafifçe eğildi, gidenlerin arasına katıldı.

*
* *

Gece saat onbuçukta evvelâ Kuva-yı Millîye, biraz sonra da bir avuç asker girdi Bergama'ya. Uzaktan makinalı tüfeklerin sesi geliyordu.

Sokaklarda koşuşanlar, karanlığa sinip gözden uzak kalmaya çalışanlar vardı.

Silâhlar patlıyordu yer yer. Feryatlar uzaklaşıp yaklaşıyordu. Bir yerli Rum:

- Dokunmayın mallarıma, diye bağırıyordu, kumaşlarım gitti, top top kumaşlarım!...

Yunan bayrakları çoktan inmişti. Şimdi davul ve zurna sesi, Rum mahallesi yerine Efeler Kahvesi tarafından geliyordu.

Efeler Kahvesi'nin önü çok kalabalıktı. Şarkı söyleyenler, bağıra bağıra konuşanlar vardı.

- Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa gelecekmiş, dedi birisi; başıbozukluk istemiyormuş. Din farkı gözetilmeksizin Türk'ü, Rum'u, Yahudi'si hep bir olacakmış burada.

- Niye karşı koyduk Yunanlı'ya öyleyse? diye sordu bir efe. Neden girdik Bergama'ya? Boşuna kan mı dökülürmüş?

- Bu iş burda bitti efe, diye cevap verdi öteki, biz yapacağımızı yaptık; gerisi askerin işi. Evde çoluk çocuğumuz bekler. Yunan'ın peşinden koşamayız ya bundan sonra! Tam 400'den fazlasını hakladık. Geri kalanı da Reşadiye ve Dikili'ye doğru arkasına bakmadan kaçtı.

Bu sırada yanındaki adamlarını bir an süzdükten sonra Hüseyin Çavuş söze karıştı:

- Bırakın bu lâfları, dedi, etrafa fitne sokup Yunan'ın bunca ırza geçmesine sebep olan Hacı Ali Rıza ile Dabbak Hüseyin'i isterim sizden. Çeçen Hamit Çavuş'u bile yakalamadınız henüz!

- Hamit Çavuş'un evinin önüne diktiğimiz gözcüden bir haber gelmedi, dedi bir efe, Hamit Çavuş'a kolay kolay sokulunmaz; yaman atıcıdır.

O anda koşarak bir adam girdi kahveden içeriye:

- Müjde, diye bağırdı, Dabbak Bektaş'la Hacı Rıza yakalanıp öldürüldü.

- Hamit Çavuş'tan bir haber yok mu?

- Yok! Kapısına diktiğimiz gözcü de korkusundan savuşup gitmiş.

Hüseyin Çavuş hışımla ayağa kalktı, yanındakilere:

- Gelin benimle, dedi, bu işi ben temizlerim.

On kişi kadar vardılar: Sür'atle kahveden çıkıp koşarcasına uzaklaştılar.

Bir süre sessizlik oldu etrafta. Nihayet birisi:

- Böyle oturacak değiliz ya, diye sordu, biraz eğlenmek gerek. Rum mahallesini dolaşalım, birkaç Rum dükkânı basalım!

- Doğru, dediler, doğru! Hadi yürüyün!...

Sekizi, onu fırladı ayağa. Davul zurna yeniden çalmaya başladı. Silâhlarını boyunlarına asıp göbek atarcasına uzaklaştılar.

Kahvede kalan efelerden bir tanesi:

- Sofular Mahallesi'nden kasabaya girdiğimiz zaman, dedi, eşraftan pek az kimse karşıladı bizi; gerisine ne oldu?

- Ne olduysa oldu efe, diye cevap verdi yanında oturan, sen onu bırak da çok az kimse kaldı ortalıkta, ona bak. Balıkesir'den, Ayvalık'tan, Kırkağaç'tan, Soma'dan, hatta Akhisar'dan Bergama'ya yardıma gelenler de dağıldı. Yunan bir geri dönerse...

Efe doğruldu, etrafına bakındı. Tozluklarını düzeltti:

- O zaman biz de tekrar dağa çıkarız, diye cevap verdi. Dağlar ne güne durur?

Yeniden aldırdığı birkaç paket tütünü ceplerine yerleştiren Remzi:

- Gidelim, dedi Ali'ye, yol açıkken Menemen'e ne kadar yaklaşırsak o kadar kârdır. Sen de birkaç tane fişek savurdun işte... Yaman atıcı olacaksın yakında.

- Gitmeyelim, dedi Ali, yeniden katılalım millîcilere. Nerede olursa olsun karşı koyalım Yunanlılara. Gerekli olanı yerine getirelim.

Remzi bir an duraladı, düşündü, sigarasını ayağının altında ezerken:

- Fena değil bu fikir, dedi, sen kal Bergama'da. Binbaşı Cemal

Bey'e katıl; çarpışırsınız. Soma'ya da gidersiniz. Sonra anlatırsınız kahramanlıklarınızı birbirinize... Yahut...

- Yahut?

- Bir türlü uyanmadı şu millet der, dövünürüz.

- Hayır, dedi Ali, yolculuğumuz beraber başladı, beraber bitecek. Seviyorum seni artık; iyi adamsın. Kızını bulalım, onu bir yere bırakalım, sonra katılırız millîcilere. Kalpağımız da olur başımızda. Daha kolay kolay bitmez bu savaş değil mi? Zaten yeni başladı. Başladı bile sayılmaz. Bir aydan beri ne yapacağını kestirememişti ki kimse.

- Şimdi kestirdi mi?

Ali, Remzi'ye cevap vermedi. O anda kafasının içinden geçen bir sorunun nedenini aradığı, bir türlü bulamadığı anlaşılıyordu:

- Bir şey soracağım sana, dedi, sırası geldi galiba. Karını neden aramıyorsun, o nerede?

Remzi ayağa kalktı, kahvecinin parasını attı masanın üzerine. Âdeta sararmış gibiydi.

- Yürü, dedi, madem benimle geleceksin, ayağını çabuk tut. Pabuçlar sıkmıyor ya? Yaran da geçti. İyi dayanırsın yollara artık.

- Sualime cevap ver Gayret Remzi, bu hakkı görüyorum kendimde; karını niye aramıyorsun?

Remzi iğrenerek baktı Ali'nin yüzüne; sanki tiksiniyordu ondan:

- Çok mu merak ediyorsun, diye sordu, çok mu merak ediyorsun?

- Evet!

- Karım öldü benim.

- Ne vakit, nerede?

- Nerede mi? Evinde! Onu ben öldürdüm, hem de bir kurşunla!... Anladın mı şimdi? İçin rahat etti mi?

Dinlemedi artık Ali'yi, yüzüne bile bir daha bakmadı; hızlı hızlı yürüdü. Dimdik gidiyordu, hiç yorgun görünmüyordu...

Menemen

Yunanlılar Reşadiye'den de çekilmişti. Atlı milisler onları bir hayli kovalamış, sonra geri dönmüşlerdi.

Şimdi Remzi'yle Ali yalnızdı. Karanlık işlerine yarıyordu; gizliyordu onları yabancı gözlerden...

- Bir yatak bulsam yatarım, dedi Ali, günlerce gözlerimi açmamacasına uyurum.

- Yatakta herkes uyur, diye cevap verdi Remzi, ayakta uyuyabiliyor musun sen?

- Ayakta mı?

- Lâzım olur birgün. Bakarsın; ya sürmekten, ya da sürülmekten, duracak oturacak vaktin kalmaz. Ne yaparsın o zaman? Neyse; biz bir an evvel varmalıyız Menemen'e. Şu karanlıktan yararlanıp girmeliyiz kasabaya. Hoca Hurşit Efendi'nin evini bulduk mu işimiz tamam demektir. Sen de farkında mısın; Yunanlılar yerli Rum kopillerini askere almışlar. Er diye kullanıyorlar taburlarında. Tıfıl oğlancıklar. Senin kadar bile tüfek atmasını beceremiyorlar.

- Ben öğreniyorum artık, dedi Ali, hem eski ben değilim. Bambaşka havanın içindeyim şimdi. Bunu sana borçluyum.

- Kimin kime borçlu olduğu bilinmez. Sen olmasan bu yollar yalnız başıma kolay çekilmezdi. Yoruldunsa oturalım biraz.

- Hayır; yürüyelim.

- Dinlenelim. Hem ne yapacağımızı da düşünürüz.

Hemen bir zeytin ağacının dibine çöktü. Gediz biraz ilerilerinde olmalıydı; sesini duyar gibiydiler.

- Sen de bir sigara yak; avucunda içersin, ateşi görünmez. Alış artık.

- İstemem, dedi Ali, yine yollardayız. Sigara içersem belki nefesim tıkanır.

- Keseden geldik bu sefer. Heriflerin korkudan burunlarının ucunu görecek halleri yoktu.

- Gediz'i nasıl geçeceğiz?

- Köprü tehlikeli. Bir geçit yeri buluruz elbet. Sabaha karşı Menemen'e gireriz, Kaymakamlığa varırız. Oradan öğreniriz Hoca Efendi'nin evini. Sokaklarda dolaşmaya gelmez.

- Sen nerelisin? Bunu söylemedin bana şimdiye kadar?

- Egeli!... Bilirim buraları karış karış. Askere gitmeden evvel mal alıp satar, dolaşırdım. Ahret sualine mi başlıyorsun yine?

- Peki, sıkılıyorsan sormam bir daha. Kızmanı istemiyorum hiç. Seninle hep dost kalmak niyetindeyim.

- Bayağı gözüme girmeye başladın. Şu işleri bitirelim; seninle kafa da çekeriz karşılıklı; o zaman daha iyi anlaşırız. Doğrusu birkaç kadeh yuvarlamayı öyle canım istiyor ki...

- Ben içmem, dedi Ali, hiç rakı koymadım ağzıma.

- Sen de amma toymuşsun be! Alışırsın; gamını dağıtır, keyfini yerine getirir rakı!... Boncuk boncuk kadehe döküldü mü? Hele dinlenmişse!... Ağzım sulandı şimdiden.

Düşündü, yavaşça güldü. Gözleri parlıyordu sanki. Biraz eğildi, toprağı okşadı. Sonra etrafı dinledi. Uzaklardan tüfek sesleri geliyordu. Bir makineli dilini çıkarmış, durmadan soluyordu. Bir top patladı makinelinin ardından: bir an bir kızıllık geçti önlerinden.

- Ben alışığım bunlara, dedi Remzi, sen de alışırsın. Bak, dinle beni... Buzlu buzlu rakıları kadehe doldurup mezeleri de önüne serince senden daha keyiflisi çıkmaz dünya yüzünde. Şöyle sigarayı tüttürürken bir de yanındaki yavuklunun göbeğinde elini gezdirdin mi, yaşamanın tadını anlarsın o zaman... İnsan yapabilmeli bunları kendi memleketinde; hiç çekinmeden. Tutmamalı seni kimse elin-

den, kınamaya kalkışmamalı. Ilık bir kadın nefesini yakından duymak, onun soyunuşunu seyretmek, sonra göğsünü okşamak ne zevk! Yine de başkasının malına sulan demiyorum sana. Hiç istemem bunu zaten. Zorla da değil!...

Toprağı yine okşadı. Bir zeytin tanesi geldi avucunun içine, fırlatıp attı onu. Bir sigara daha yakacaktı, vazgeçti. Karşıdaki bağda bir hışırtı vardı; kısa bir süre onu dinledi.

- Şaştın mı? diye sordu. Siz İstanbullular böyle konuşmaz mısınız hiç? Hele senin yaşındakiler? Duymaz mı bu ihtiyacı? Kadın bu; nefret etsek de yine sokuluruz o musibete. Başka türlüsü olmuyor. Ama şimdi? Hele hapishanedeyken! İnsan ne hayaller kuruyor? Barbut atarken bile zarların üzerinde kadınlar geziniyor gibi geliyor adama... Sen sevmemişsin hiç! Sevgi de başka! Bir kere yakalandın mı o tutkuya, başını kurtaramazsın kolay kolay. Vız gelir ötesi... Önüne dünyanın güzelini serseler dönüp de bakmazsın tutulduğun yosmadan gayrısına.

Yorulmuş gibi toprağa dayandı; tekrar tekrar okşadı yeri.

- Hadi gidelim, dedi, anlaşıldı konuşmayacaksın bu gece... Daha bana açılacak kadar yakın değilsin... Emine'yi, bizim kızı bir evlendirsem; yüküm kalkacak sırtımdan... Ondan sonra ne hali varsa görsün! Kafamı bile çevirip bakmam hiç. Yanlış anlama; yol yapıp, seninle Emine'yi baş göz etmeye kalkıştığımı sanma sakın. Damadım olmanı hiç istemem. Aksini düşünseydim konuşmazdım böyle zaten. Kız babası olmak güç; herkes onu benim gözümle görmez ki... Bir tarafını çimdiklemeye, salt etinden yararlanmaya çalışırlar. İşte buna dayanamam ben. Gözünü oyarım adamın.

Bayağı heyecanlanmıştı, biraz evvelki yumuşaklığından eser kalmamıştı. Tabancasını çıkardı, kabzasını okşadı. Sonra sırtını kamburlaştırarak yürümeye başladı.

Uzaktan makinelinin tıktıkları hâlâ geliyordu.

*
* *

Sabaha karşı Menemen'e vardılar. Kasabada acayip bir rüzgâr esiyordu. Yunan devriyeleri köşe başlarını tutmuşlardı. Askerler geçiyordu, top arabaları katanaların ardından sivri taşları çökertircesine ilerliyordu.

Remzi Rum'ca konuşuyordu Ali'yle. Ali anlamasa da o, yine konuşuyordu. Kolkola girmişlerdi; çok keyifli görünüyorlardı.

Hükümet konağının önüne gelince durdular. Remzi hemen kapıyı çaldı. Sırtında ceketi, ayağında paçalı beyaz donuyla bir jandarma neferi karşılarına dikildi:

- Ne istiyorsunuz ?

- Sus hemşerim! Girelim de öyle söyleriz!

Jandarmanın başka birşey sormasına vakit bırakmadan içeri daldılar. Asker kızmıştı galiba:

- Ben, dedi, kaymakamın seyisiyim. Adım Kozbeyli Hüseyin; böyle vakitsiz ne işiniz var kapıda?

- Birisini arıyoruz da, dedi Remzi, onun için geldik.

- Kimi?

- Hoca Hurşit Efendi'yi!

- Tanımıyorum; yenilerden olacak.

- Kimden öğreniriz?

- Gürültü etmeyin; kaymakam bey, Mal Müdürü Tevfik Bey'in odasında uyuyor. Başka da kimse yok burada. Hadi gidin.

Sağdaki bir odanın kapısı açıktı. Bir jandarmayla bir hademe masaya başlarını dayamışlar, horuldayarak uyuyorlardı.

- Nereye gideceğiz? diye sordu Remzi. Dışarının halini gördün mü sen? Sokak sokak ev mi arayacağız? Kaymakamın uyanmasını bekleriz. Yahut o zamana kadar bir bilen çıkar.

Jandarma ters ters baktı Remzi'ye. Bu sefer Ali lâfa karıştı:

- Kaymakam beyin adı ne? dedi. Biz Bergama'dan geliyoruz; buranın yabancısıyız.

Kozbeyli bu defa ilgilendi onlarla. Ayağındaki takunyalara, bir de uzun paçalı donuna baktı:

- Bergama'dan mı yolculuk? diye sordu. Yıkmışlar orda gâvuru, ne yıkmışlar! Köpürüp dururlar şimdi burada. Başka yerlerden

Menemen'e habire gâvur taşınır! Dolup da taşar kasaba. Kaymakam bey, Bergama'ya yürür bunlar diye hayıflanır durur. Kemal'dir kaymakamın adı; ne kaymakamdır o!... Bir yürek var; nah, manda gibi... Boyun eğmez gâvura. Üzülüp durur garip. Üzülüp durur da elinden birşey gelmez. Hadi, çıkın yukarı; oturun bir köşede, şimdi varırım yanınıza. Anlatırsınız Bergama'da olup biteni bana; ben de kaymakamıma söylerim.

Merdivenler gıcırdıyordu, biraz da küf kokuyordu bina. Yukarı katta, merdiven başında yarıya kadar boşalmış bir su kovası duruyordu. Köşede bir helâ vardı; ibriği ters devrilmişti. Sofaya açılan odaların kapısı kapalıydı.

İki hasır sandalyeye oturdular. Nedense bu haziran gününde üşüyorlardı onlar, ezikti içleri...

Kozbeyli Hüseyin aşağıdan seslendi:

- Oda kapılarını kurcalamayın ha! Evraklara, mevraklara da el atmayın.

Birden sokak kapısının çalındığını duydular. Yorgun bir ses:

- Kaymakam nerede? diye sordu. Uyandır şu odada uyuyanları da!

- Başım üstüne yüzbaşım; kalkın ulan!.. Kaymakamım uyuyor yüzbaşım, mal müdürünün odasında.

- Haber ver hemen. Yunan'ın niyeti kötü.

Birden bir silâh patladı dışarıdan, arkasından bir makinalı birkaç kere tıkırdadı.

Kozbeyli Hüseyin bir ayağında çorapsız takunya, öteki ayağında papuçsuz yün çorapla fırladı yukarı. Arkasından iki jandarma yüzbaşısı geliyordu. Üzüntülerinden şaşkın şaşkın bakınıyorlardı etraflarına.

Seyis Hüseyin bir odanın kapısını vurdu:

- Kaymakam beyim; Yüzbaşım Aziz Bey'le, Yüzbaşım Asım Bey gelmişler; sizi görmek isterlermiş, vaziyet kötüymüş.

Kaymakam uyanıktı galiba:, hiç oyalanmadan kapıyı açtı. Üzerinde gecelik entarisi vardı, çıplak ayaklarına bir çift terlik geçirmişti:

- Hayrola, dedi, ne oluyor yine?

Yüzbaşının biri, üzüntü ve hiddetini belli etmemeye çalışarak:

- Kaymakam bey, diye âdeta bağırdı, oyalanmaya gelmez; şimdi haber aldığımıza göre Yunanlılar Bergama'daki yenilmelerinin acısını Menemenlilerden çıkarmaya kalkışacaklarmış. Tedbir almak gerek.

- Nasıl olur, diye sordu kaymakam, ne hakla?

- Bergamalıları Menemenlilerin, hatta sizin kışkırttığınızı söylüyorlarmış.

- Keşke yapabilseydik bunu, keşke Menemenlileri ayaklandırıp biz de bir ders verebilseydik Yunanlıya. Şimdi kumandanlarına ihtarda bulunacağım.

Kaymakam Kemal Bey yumruklarını sıktı. Odasına doğru yürümek istedi. Birden gözüne Remzi'yle Ali ilişti:

- Siz kimsiniz, diye sordu, ne arıyorsunuz burada?

- Bergama'dan geldik, dedi Remzi, Hoca Hurşit Efendi'yi görecektik. Evini bilmiyoruz.

- Tanırım, dedi kaymakam, arka mahallede oturur. Zengin, kendi halinde bir zattır. Evleri iki katlıdır. Mahalleye girer girmez görürsünüz. Etrafında başka ev yoktur. Yalnız hemen gitmeyin; Bergama hakkında bilgi verin bana.

Sokakta makineli birkaç kere daha tıkırdadı. Arkadan bir düdük sesi işitildi. Kaymakam irkildi. Hızla odasına girip telefona sarıldı. Fakat ona cevap veren olmadı.

- Hattı kesmişler! dedi. Kim koparttı teli?

Birden merdivenden ayak sesleri geldi. Hükümet Doktoru Süreyya Bey'le Mal Müdürü Tevfik Bey koşarak çıktılar yukarı.

- Felâket, dedi, hükümet doktoru, Yunanlılar sardı bütün mahalleleri. Zor gelebildik buraya kaymakam bey! Bergama'dan kaçan Yunan askeriyle yerli Rumlar evlerin kapılarını yumrukluyorlar!

- Kaçın kaymakam bey, diye söze karıştı mal müdürü, başlıca hedeflerinden bir tanesi de sizmişsiniz; sizi öldüreceklermiş!..

Kaymakam duraladı; gözlerini birkaç kere kırptı:

- Hayır, diye bağırdı, şimdi giyinip Yunan kumandanına gideceğim. Bu yaptıkları, Mondros Mütarekesi'ne tamamen aykırıdır. Yeter artık.

Birden sokaktan koşuşmalar, bağırtılar gelmeye başladı. Rumca küfürler duyuluyordu. Birisini eziyorlardı sanki ayaklar altında.

Doktor pencereye doğru koştu, tam başını dışarıya uzatmıştı ki, bir kurşun vınladı: hasır fesini delip geçti...

Remzi'yle Ali birbirlerine bakındılar. Ali sararmış, ufalmıştı sanki. Remzi ise sırtını duvara dayamış, eline tabancasını almıştı:

- Geç kaldık, dedi, yine kıstırdılar bizi; suç benim. Helâ penceresinden aşağıya atlayabilir misin?

- Evet, diye cevap verdi Ali, gerekirse!

- Gerekecek, dikkat et!

Şimdi makinelinin dili tamamen çözülmüş gibi tiktaklar alabildiğine artmıştı. Bir cızırtı, bir uğultu yayılmıştı etrafa.

Jandarma Kozbeyli Hüseyin farkında olmadan takunyasını eline almıştı:

- İçeri girdiler, diye bağırıyordu, merdivenin alt başındalar.

Gerçekten aşağıda on kadar Yunan askerinin önünde bir Yunan teğmeni duruyordu. Yerli Rumlardan tüccar Ananiya Efendi de onun yanındaydı; tercümanlık yapacaktı:

- Kaymakam neredeyse gelsin buraya?

Kemal Bey duramadı artık; Mal Müdürü Tevfik Bey'in önüne geçmesine aldırmadan merdivenin üst başına koştu:

- Kaymakam benim, dedi, ne istiyorsunuz? Derhal boşaltın burayı! Şikâyet edeceğim sizi! Utanmak, sıkılmak yokmu hiç? Çıkın dışarı!...

Bir silâh patladı. Birşey dolaştı havada. Yunan teğmeni elindeki tabancasının namlusunu üflerken Kaymakam Kemal Bey sendeledi, dizleri burkuldu, elini göğsüne götürdü, sonra bir top gibi yuvarlandı merdivenden aşağıya doğru. O zaman:

- Kaçalım, dedi Remzi, gir şuraya; kapıyı hemen kapa!

Yukarıda bir şaşkınlık, bir ne yapacağını bilememezlik, bir kararsızlık başlamıştı zaten.

Kozbeyli Jandarma Hüseyin, tahrirat kâtibinin odasında masanın altına girmişti; yine de gerisi açıkta kalmıştı. Evvelce aşağıda uyuyan hademe nasıl olmuşsa yukarıya çıkmış, iki dizinin üzerine çöküp na-

maz kılmaya başlamıştı. Diğerleri ise donup kalmışçasına kaymakamın vurulup öldüğü yere bakıyorlardı.

- Tıkın şu herifleri odaya! Yere otursunlar, elleri havada kalsın. Sonra canımız ne vakit isterse kiliseye götürüp hapsederiz.

Bir Yunan çavuşu selâma durdu:

- Emredersin teğmenim, dedi.

Beş kişiyi kaymakamın odasına götürürlerken Yunan teğmeninin sesi tekrar duyuldu:

- Diğer odaları da arayın! Şu herif de ne yapıyor masanın altında? Bir kurşun sıkın kıçına!

Yunan askerinin biri tüfeğini patlattı; Kozbeyli Hüseyin geriye fırladı. Kıvranıyordu yerde, yine de elindeki takunyasını bırakmıyordu...

Dışarıdaki gürültüler gittikçe artmıştı. Feryatlar kulakları tırmalıyordu. Makinalı sanki ölüm saçıyordu...

*
* *

Helânın penceresinden yere atlar atlamaz kaçmaya başladılar. Arkalarından silâh sesleri geliyordu.

Bir duvara tırmandılar, bir evin bahçesinden geçtiler, aralık duran bir kapıdan sokağa çıktılar. Önlerinde ölüler vardı; birbirlerinin üzerine yığılmışlardı. Bir grup Yunanlı sarhoş olmuşcasına bağırarak uzaklaşıyordu.

- Dur, dedi Remzi, uzan ölülerin yanına!..

İkisi de yatıverdi hemen. Sonra Yunanlılar gidince emekleyerek ilerlediler. Yolun ortasından çamurlu bir su akıyordu. Çatlak duvarlarda yer yer kurşun izleri vardı. Bazı evlerin kapısı ardına kadar açıktı. Bir yaşlı kadın, küçük bir erkek çocuğunu bağrına basmış, bir taşın üzerine oturmuş ağlıyordu. Genç bir kız, üstü başı yırtık, başı açık, yüzü gözü tırmık içinde, yolunu şaşırmış gibi dolaşıyordu. Bir adam sırtını duvara dayamış, önünde yatan oğluna kıpırdamadan bakıyordu.

Köşeyi döner dönmez:

- Burası olacak, diye fısıldadı Ali, kaymakamın tarifine uyuyor!

Remzi konuşmuyordu artık. İğreniyordu belki de. Kabil olsa kızını aramadan geri dönerdi o anda. Görmekten korkuyordu; gerçekle karşı karşıya kalmak istemiyordu. Bu direniş, başka bir kuvvetle, başka bir ümitle çarpışıyordu içinde.

Sadece aralık duran kapıyı eliyle gösterdi. Tabancasını çıkardı, daldı içeriye.

Alt katta kimseler yoktu. Yalnız yukarıdan bir inilti geliyordu.

Boncuk boncuk terlemişti Remzi. Hatta elleri bile titriyordu. Durdu, düşündü:

- Sen kal burda, dedi; iyi değil! Birşeyler olmuş bu evde. Emine!... Allanın belâsı!... Hiç rahat bir nefes almayacak mıyım ben?

Oyalanmadı artık, Ali'nin arkasından gelmesine de aldırmadı. Bir solukta çıktı yukarıya. Gördü ve titredi. Karşıda bir oda vardı. İki adamla yaşlı bir kadını bağlamışlar, konsolun önüne dikmişlerdi. Yerde genç bir kız çırpınıyordu. Çırılçıplaktı bu kız; elbiseleri tüm ortaya saçılmıştı. İnliyor, elleriyle kilimleri kavrıyordu.

Bir Yunan askeri süngüsünü takmış, bağlı olanların önünde duruyordu. Diğer bir Yunan askeri ise yarı yarıya soyunmuş, kızın üzerine abanmıştı. Saçlarından kavramıştı kızı. Bir eliyle de memelerini, göbeğini, kalçalarını sıkıyor, yer yer ısırıyordu onu. Kız yine de dayatıyordu... Fakat gücü kalmamıştı; büsbütün çökecek, büsbütün teslim olacaktı...

Elleri bağlı iki erkekle yaşlı kadın, göğüslerine dayanan süngünün acısıyla gözlerini bile kapayamadan dudaklarını ısırarak yerdeki olayı seyrediyorlardı.

Birden bir tabanca patladı; süngülü Yunan askeri elini başına götürdü ve yere yığıldı. Yerdeki Yunanlı ise ihtirastan kavrulan nefesini yutup korkuyla ayağa kalkmaya çalışırken tabanca ikinci defa patladı. O da başını tuttu, o da dizlerinin üzerine çöküp hareketsiz kaldı.

Remzi tabancasını elinden bırakmadan atıldı içeriye:

- Emine, diye bağırdı, kalk ayağa! Namuzsuz, namussuz!... Yıktın beni!...

Vuracaktı onu da; kaldırmıştı bile tabancasını havaya. Fakat eli birden gevşedi, acı acı bakındı etrafına.

Korkudan gözleri alabildiğine açılan genç kız doğrulmuş her tarafının gözükmesine aldırmadan dizlerinin üzerinde yürüyerek Remzi'ye doğru yaklaşıyordu. Ellerini uzatmıştı; ellerini öpmek istiyordu kurtarıcısının.

O zaman Remzi geri geri gitti. Tekrar inlercesine etrafına bakındı. Gördüğü sadece bir yığın çamaşırdı. Topladı onları yerden; saygıyla uzattı genç kıza. Sonra bakmadı bir daha ona. Şaşkınlıktan ne yapacaklarını şaşırmış, heyecandan göğüsleri durmadan inip kalkan elleri bağlı iki adamla yaşlı kadına sokuldu, sustalısını çıkarıp iplerini kesti:

- Emine nerede, diye sordu, Emine nerede? Sen Hoca Hurşit Efendi misin?

Adamlardan bir tanesi çok yaşlıydı. Ağlıyordu şimdi. Gözyaşları beyaz sakalına damlıyordu:

- Evet oğul, diye cevap verdi, ben Hoca Hurşit Efendi'yim! Emine'yi ne yapacaksın, nesi oluyorsun sen onun?

- Babası! Ne oldu Emine'ye?

- Meraklanma oğul! Sağ Emine; Aydın'da!...

- Aydın'da mı?

- Evet... Yunanlılar İzmir'e çıkmadan bir hayli evvel halası gelip aldı onu bizden. Aydın'a götürdü. İyi ki götürdü; görüyorsun halimizi. Yoksa o da şimdi...

- Sus, diye bağırdı Remzi, sus!... Emine Aydın'da demek!... Orada da Yunanlılar var şimdi!...

- Canın sağolsun, dedi ihtiyar adam, kederlenme o kadar... Bizi düşün... Bizim başımıza gelen kimin başına gelmiştir? Yerdeki kız gelinim olur. Bunlar da karımla oğlum. Hadi git oğul, arkadaşını al da git. Sana borcumuz çok; hayatımızı, şerefimizi kurtardın bizim. Yunanlılar basarlar birazdan yine burayı. Öldürürler seni sonra; çok üzülürüm buna.

- Siz ne yapacaksınız, diye sordu Remzi, bekleyecek misiniz burada? Siz de gidin.

- Düşüneceğiz elbet... Sen söyledikleri gibi değilmişsin oğul!... Neyse! Hakkını helâl et. Bahçeye çıkın, ahır var orada. İki at kapatın, hemen uzaklaşın.

Remzi eğildi; Yunanlının tüfeğini aldı yerden, kasaturasını çıkartıp fırlattı. Sonra gülümsedi:

- Böyle oluyor, dedi, hep batağa saplanıyorum ben. Gırtlağıma kadar gömülüyorum. Şöyle uzanıp bir uyusam... Duyuyor musun beni beybaba? Şöyle bir uzanıp uyusam diyorum sana! Gübre kokuyor etrafım. Nasıl temizleneceğiz?

Birden sustu. Hırsından titriyordu. Bir tekme attı Yunan askerine. Şerit gibi uzanan kanların üzerinden atladı.

Dışarda bekleyen Ali'nin omuzuna yapıştı; onu âdeta aşağıya doğru sürükledi...

MİLLET

- MENEMEN boğazını geçtik, dedi Remzi, Manisa'yı uzaktan dolanırız. Kendini nasıl hissediyorsun?

Ali atının üzerinde sallanıyordu; deniz tutmuş gibiydi. Bazan gözlerini kapıyor, bazan etrafına bakınıyordu:

- Şu tüfek olmasa daha rahat edeceğim galiba, dedi, omuzuma batıyor. Duralım biraz, yere bir inebilsem.

Remzi hayvanının dizginlerini kastı. Canı sıkılmışa benziyordu. Atından atlarken:

- İn, dedi, yalnız fazla oyalanmak yok, yolcu yolunda gerek.

Ali atından aşağıya doğru kaydı. Güçlükle ayakta duruyordu, bacakları çarpıktı. Kaba etleri ağrıyordu. Tüfeğini çıkarıp yere bıraktı.

- Ben sana yetişemem, diye söylendi. Ata yeni biniyorum. Aydın'a ne yoldan gideceğiz?

- Ben de pek kestiremiyorum. Manisa'yı bir geçelim. Kasaba, Ödemiş, Tire üzerinden Aydın'a ineriz diye düşünüyorum.

- Ben bilmem bu saydığın yerlerin hiç birini. Yalnız oralarını Yunanlılar tutmuş diyorlar. Kuş değiliz biz.

- Kuş olmadığımızı ben de biliyorum. Yunan gâvurunun gözünün içine baka baka da geçecek değiliz. Dağ yollarına vuracağız; Menemen boğazını aştığımız gibi. Tekrar ediyorum sana; istersen ayrıl benden. Akhisar'a git, gerisi kolay olur senin için. Oradan Soma'ya varırsın.

Remzi atının yanına oturdu, hemen bir sigara sardı. Ayağının ucuyla önündeki keçi pisliklerini itti, çam kozalaklarında bakışlarını gezdirdi.

Bir saksağan havalandı ağaçların birinden, acayip bir sesi vardı kuşun. Etraf sessiz görünüyordu.

Ali güçlükle oturdu yere:

- Bergama'da sözleşmiştik seninle, dedi, ne olursa olsun beraberiz. Aydın'da da Kuva-yı Millîye vardır belki. Kızını bulduktan sonra onlara katılırız. Artık Soma'ya dönmek güç olur. Elbet ata da binmesini öğrenirim.

Remzi yanındakine bakıp gülümsedi:

- Böyle konuşursan beni yenersin, dedi, lâf bile edemem sana. Yunan Akhisar'dan çekilmiş ama, nereye kadar çekilmiş bir bilsek. O zaman daha rahat geçerdik buralardan.

Durdu, hırsla yumruğunu yere vurdu:

- İnsan neden hayata sarılıyor böyle, diye sordu, ne var bu bok dünyada? Hep çıkar yol düşünüyorum; tehlikesiz gidebilmek için. Bir kurşun beynimi delip geçse ne fark eder sanki? Bilir miyim ondan sonrasını? Yine de olmuyor. Neredeyse yaşamak için şu keçi pisliklerini de yiyeceğiz.

Ayağa kalktı, yana kaymış gibi eğeri düzeltmeye çalıştı:

- Gidelim, dedi, binebilecek misin hayvana? İstersen kısa bir süre yedeğinde çek; aşağıya ininceye kadar.

Tam ayağını üzengiye atacaktı ki, bir çıtırdı duydu; hemen sıçrayıp tüfeğini doğrultmaya çalıştı. Fakat geç kalmıştı, kulağının dibinden bir kurşun vınladı.

- Kıpırdarsan gebertirim; atın tüfekleri elinizden.

Üç silâhlı adam dikildi karşılarına.

- Şaban, dedi bir tanesi yanındakine, topla şunların elindeki oyuncakları!

Gelenler tüfeklerini onlara doğru çevirmişlerdi. Başlarında kirlilikten rengini kaybetmiş birer yarım fes, ayaklarında kaytanları kopmuş birer çarık vardı. Saçları sakalları birbirlerine karışmıştı. Cepkenleri dar geliyordu sırtlarına, gömleklerinin uçları dışarı çıkmıştı; etleri görünüyordu. Şalvarları lime limeydi. Omuzlarına fişeklik asmışlardı.

Şaban denen, onların elinden tüfeklerini aldı, bir de yumruk indirdi göğüslerine:

- Atlar fena değil, dedi, ceplerini de yoklayayım mı reis?

- Ne varsa çıkar dışarıya; şurada paylaşırız!

- Tütün, para, fişek, tabanca ve sustalı var bu hergelede!

- Al hepsini!

- Ötekisi kokoz! Birkaç metelikten başka birşey yok namussuzda!

Reis sırıttı, sonra dilini ağzının içinde dolaştırdı. Şabanın önüne koyduğu ganimete yan gözle bakarken:

- Çökün olduğunuz yere, dedi; anlatın bakalım; ne dolaşırsınız bu dağlarda? Adam mı çevirirsiniz? Bu yollar bizim; haraç yedirmeyiz kimseye!

Remzi yere oturdu; heyecansız, duygusuz görünüyordu. Ali ise kızarıyor, yutkunuyor, güçlükle nefes alıyordu.

- Ulan size sorarım; ne ararsınız bu dağlarda?

- Ulan babandır, dedi Remzi, ödlek; bu kadar kişinin yanında yiğitlik mi taslarsın?

- Bana mı bu lâflar, bana mı?

- Başkası var mı karşımda? Yol keseceğine git de Yunan'a karşı koy.

- Bana mı ha, bana mı?

- Sana dedik ya!...

- Ben insanı bi kurşunda...

- Ne yaparsın?

- Bi kurşunda...

- Bileğin titrer senin! Var mısın teketek? Bir tüfek sende bir tüfek bende. Üç sen at, bir ben atayım. Anlayalım o zaman reisliğini. Yoksa şu iki şaşkolozu ardından sürüklemek marifet mi? Onlar da reisliğe kalkarsa ne yapacaksın? Gücün yeter mi?

- Bilir misin sen beni? Ben insanı bi kurşunda diyorum, bi kurşunda; anasını bellerim.

- Bir halt yiyemezsin! Göster hadi marifetini. Sonra da tabanını yağlayıp kaç! Arkandan Yunan geliyor; o belleyecek asıl senin ananı. Üç kurşun sende bir kurşun bende!... Var mısın?

Reisin yüzü büsbütün karıştı. Sakallarını kazıdı elinin tersiyle. Yere bir tükürük atıp ayağıyla kazıdı toprağı:

- Ne söylüyorsun sen be, dedi, Yunan gelmiş geleceği kadar; ilerde Manisa, çöreklenmiş oraya. Daha da öteye gitse kime ne? Teketek de ne imiş?

- Sen üç atacaksın ben bir; kim kimi vurursa helâl olsun! Korkuyorsun değil mi? Yandın kaltaban! Bu şaşkolozlar bir daha dinlemez seni. Yakında donunu indirirler aşağıya; önüne arkana bez bağlayıp dolaşırsın buralarda.

- Ben kimseden korkmam! Senden de korkmam, Yunan gâvurundan da korkmam! Yunan da soyar milleti, ben de soyarım. Geçinip gideriz, bundan sonra! Başkaları da soymuştu vaktiyle!

- Milleti mi soyarsınız dedin?

- He, milleti.

- Ben millet miyim?

- Milletsiniz ya!... Hem de domuzuna millet! Açlıktan insanın kursağı birbirine yapışır, nefesi kokar da bi lokma bile komazsınız önüne. Soyulmayı beklersiniz hep! Fırsat geçmiş bi kere elime.

- Daha geçmedi. Sen öyle san. Şu aldıklarını kul taksimi de yapsan; iki kafadarın, senin bu ödlekliğini gördükten sonra, ibiğine basıp hisseni alırlar elinden. Hem de birazdan. Sabreyle bak; neler olur? Hem bizim iki atımız üç kişiye yetmez ki! Kim yaya yürüyecek içinizde?

Reis yine sakalını kaşıdı. Sonra arkadaşlarına baktı. Onlar kaşlarını çatmışlar, derin bir düşünceye dalmışlardı. Bir tanesi tüfeğini koltuğunun altına almış göğüs kıllarını kazıyor, diğeri ağzını çarpıtmış salyalarının aşağıya doğru akmasına bile aldırmıyordu. Ali ise artık solumasını kesmişti. Gittikçe sararan yüzüyle reisi seyrediyordu.

- İlk önce kim atacak? diye sordu adam. Ben üç kurşunu boşalttıktan sonra mı sıra sana gelecek? Açıkta mı olacak bu iş?

- Deve! Şurada birer ağacın arkasına gizleneceğiz. Başla dedim mi, tamam! Elin titremezse vurursun. Rahat!... Dolanır dolanır etrafımda vurursun! Mıhlarsın beni; kurtarırsın şanını, şerefini.

- Tekinde çökertirim seni. Hem de ağzının tavanından. Oturursun kıçının üzerine; bir daha kalkmamacasına!... Şaban; bir kurşun sürüp ver şunun tüfeğini eline.

Şaban, tek kurşunlu mavzeri uzatırken Remzi:

- Olmaz, dedi, sende kaç mermi var?

- Kaçsa kaç!

- Mızıkçılık seninki; gerisini boşalt, üç tane kalacak.

- Öyle olsun, dedi reis, öyle olsun, dua et Allah'ına.

Tüfeğini indirdi, mekanizmayı açtı; o zaman Remzi yana sıçrayıp:

- Kıpırdama, dedi, eşek cennetini boyladın şimdi. Kafadarların eğer bize dokunmaya kalkışırlarsa yandın gitti! Hiç amanım yoktur; mıhlarım nal gibi!...

- Ha, diye haykırdı reis, nasıl iş bu? Seninkisi orospu çocukluğu!

- Seninkisi ne idi? Gizlice yolumuzu çevirip kurşun sıkmak erkeklik mi?

- Efeler bu dağlarda böyle yapar!

- Tüküreyim senin efeliğine! Ali; al tüfeklerini şu şaşkalozların elinden. Yoksa postunu deldirir bu ayı!...

Ali hemen yerinden sıçradı; iki eşkiyanın silâhlarını kaptığı gibi aşağıya, kayaların ötesine fırlattı. Sonra keyfinden, yağlanmış bir pehlivan gibi göğsünü şişire şişire:

- Şimdi ne yapayım Gayret Remzi? diye sordu. Emret Gayret Remzi!

- Doldur tüfeğini; geç şu sudan reisin karşısına! Kıpırdarsa gözünün yaşına bakma.

Ali coşmuştu sanki; ayağının paytaklığı, baldırlarının ağrısı bir anda kaybolmuştu. Hemen Remzi'nin dediğini yaptı. O zaman Remzi de reisin elinden silâhını çekip aldı. Fakat onu Ali gibi atmadı; makanizmasını düzeltip sırtına vurdu. Sonra yerdeki eşyalarını topladı; ceplerine yerleştirdi:

- Tamam, dedi, dizilin bakalım karşıma. Bu bir şaka idi. Şaka! Gülsenize; ne somurtuyorsunuz? Ava giden avlanır! Yoksa silâhlarınızı ödünç mü almıştınız? Ne yapalım, millete kaptırdık dersiniz, olur biter!

Gülmeye başladı. Uzun uzun, solurcasına gülüyordu. Belki sevincinden, belki de üzüntüsündendi bu gülüş.

- Anlatın bakalım; Manisa'da neler oldu? Düşman nerelere kadar uzandı? Oralı mısınız siz?

- Sana ne, dedi reis homurdanarak, sana ne? Bırak bizim yakamızı! Şeytan mısın sen?

- Sen söyle Şaban? Yunan Manisa'ya girdiğinde neredeydin?

- Şehirdeydim, dedi Şaban, ne olacak?

- Manisalı hiç kurşun sıkmadı mı Yunan gâvuruna?

- Sıkmadı!... Neden sıksın, enayi mi?

- Ya ne yaptı?

- Benim sana verecek cevabım yok. Eğleniyor musun bizimle?

- Kerataya bak! Ne eğlenmesi? Geçip gideceğiz oradan da. Senin anlayacağın biraz da merak ettik. Tabanı yağlayıp kaçtın mı sen Yunan gelince?

- Yalnız ben kaçmadım ki, asker de kaçtı. Piyade Taburu daha evvel gitmişti zaten. Topçu Alayı kalmıştı. Ne alay ama! Askerlerini parmakla say. Zaten topçuların bir kısmı da topsuz çekilmişti şehirden.

- Toplarla diğer silâhlar ne oldu?

- Hiç! Kaldı ortalık yerde! Ha gayret dediler millete; "Asker niye gitti, bize mi düştü bu toplarla cephaneleri taşımak." diye soranlara da bastılar küfürü. Şehrin kenarına getirildi bu suretle meretler. Bir de baktık ki geriden bir herif koşar; meğerse İzmirli Rumlardan olup İngiliz teğmeni elbisesi giyerek İngiliz'i savunurmuş bu adam. Bağırıp durdu kerata. Mevki Komutanı Ahmet Zeki Bey de çekindi bu heriften; yüzgeri edip tekrar getirdik bunca tüfek, cephane ve topları Manisa'ya!

- İyi etmişsiniz, dedi Remzi, herifi orada tepelemek varken hammallık yapmak daha kârlıdır. Ne hayır gelir zaten toptan tüfekten değil mi?

- Doğru söylersin, hayır gelmesine gelmezdi ya. Bekir Sami derler bir kolordu kumandanı varmış; illa toplarım, tüfeklerim diye diretirmiş, Mevki Kumandanı Ahmet Zeki Bey'in de ona karşı yüzü tut-

mazmış... Bizi gece yine topladılar, topları koştular, tüfekleri, makinelileri, cephaneyi yığdılar, "Taşıyın bakalım yine." dediler. Direttik bu sefer; namussuzum direttik.

- Ne yaptınız?

- Ne mi yaptık? "Yunan gâvuru gelince bizi kim kurtaracak?" diye sorduk, "Anamızı beller alimallah. Beller de öteye bile geçerler." İyi dedik mi?

- İyi demişsiniz! Bu iş bu kadar olur; yaşa be Şaban!

- Hamiyetten, vatandan, milletten bahsettiler bize. "Kurtarmaz bunlar Manisa'yı." dedik, "Hamiyet, vatan uğruna zaten oturmuşuz kazığa. Maymunun gözü açılmış! Yunan gelsin daha iyi."

- Böyle mi dediniz? Hoşuma gitti doğrusu.

- "Bir şartımız var." dedik, "Bize de tüfek, mermi verin; biz de silâhlanalım. Ondan sonra bakarız bir çaresine."

- Akıllılık etmişsiniz, keyiflendim bayağı! Sonra ne oldu?

- Toplandılar, fiskos ettiler aralarında. "Olmaz," dediler, "Şimdiden silâh verelim de çapula çıkasınız e mi? Dağlara vurup da yol kesesiniz e mi? Milleti soyup da Yunan'dan beter edesiniz e mi? Hamiyyet-i millîyenin ne demek olduğunu anlamaktan yoksun sizin gibi kişilere biz nasıl güveniriz?" İyi mi?

- Acı lâf etmişler, diye gülümsedi Remzi, ciğerinize oturmuştur. Dövseydiniz bari kerataları orada.

- Dövmedik, diye cevap verdi Şaban, dövmedik ama biz de acı konuştuk.

- Ne dediniz?

- "Ya biz size nasıl güveniriz?" dedik; "Çekip gittiniz, topları, tüfekleri de aldınız. Sonrası ne olur? Kim bakar yüzümüze?" Cevap veremediler. Biz de savuştuk. Toplar da, tüfekler de, cephane de kaldı ortalık yerde.

- Ya bu elinizdeki silâhları nereden buldunuz? diye sordu Remzi. Doğrusunu söyle Şaban; tetiğe bastım mı nalları diktiğinin resmidir.

Şaban sırıttı; yanındakilere baktı. Onlar da sırıtıyordu. Hatta reis, sakalını kazımaktan vaz geçip keyiflenmişti bile.

- Konuşsana köpoğlu; niye sustun? Canına mı susadın boş yere? Mıhladım gitti seni!

- Yok, dedi Şaban, söylemesine söylerim ya! Hoşumuza gidersin sen bizim. Bu millet başka millet; değil mi reis?

- Öyle, diye onayladı reis, öylesine öyle ya; hadi cevaplandır da şu tabanı yarılası defolup gitsin aramızdan. Biz de başımızın çaresine bakalım.

- Daltaban, dedi Remzi, sizi davar gibi sürerim ben; sürerim de Manisa'nın ötesine geçinceye dek Yunan gâvuruyla karşılaşırsak kurşunu ilk önce siz yersiniz göbeğinize. Tamam mı? Hadi anlat.

- Kızma be yiğit! Yaptık işte bi şeyler. Sahipsiz mala kim el uzatmaz? Onlar vermedi ama biz aldık. Daha bizim gibi niceleri, birer ikişer, Allah ne verdiyse kaldırdı meydandan tüfekle cephaneyi; vurdu sırtına, daldı sokaklara. Yalnız makinelilerle, toplara el atan çıkmadı. Ağır meretler; taşınmaz ki!

- Bir kolayını buluverseydiniz de onlar da yüzüstü, öksüz malı gibi kalmasaydı ortalık yerde.

- Fena mı ettik? Bizden sonra çoğuna Yunan el koydu. Senin anlayacağın paylaştık milletin malını Yunanlıyla biz.

- İyi etmişsiniz! Yunan nasıl geldi; bir de onu anlatsana bize. Yanımdaki arkadaşımın çok merakı vardır hikâye dinlemeye.

- Yunan demiryoluyla Menemen boğazından, bir de Sabuncubeli üzerinden geldi... Geldi de elini kolunu sallaya sallaya girdi 26 Mayıs sabahı Manisa'ya.

- Kimse birşey demedi mi buna?

- Kim ne desin? Millet ikiye ayrılmıştı. Mutasarrıf ile, belediye üyelerinden Hafız Efendi ve bir de eşraftan Kâmil Efendi; gelsin isterlerdi gâvuru. Silâh patlamazsa kan da dökülmezdi. Sonra da çekilip giderdi gâvur. Cemiyet-i islâmiyeye reislik eden Manisa Müftüsü ise diretirdi yobaz! İzmirli Vasıf Bey'le Bahri Bey de müftünün tarafını tutardı; kazmayla, kürekle de olsa Manisalı çarpışmalıydı Yunanlıyla. Nihayet Bahri Bey'i kaçırttılar da şehirden millet de rahat etti. İşte o sabah başta mutasarrıf, arkasında bir heyet, yanlarında yerli Rumlar karşı çıktılar Yunan gâvuruna.

- Oh, oh! Sevindim bayağı!... Sonra ne oldu?

- Ne olsun? Geldiler, karakollara yerleştiler. Bağırdılar, çağırdılar. Meş'ale yakıp göbek attılar. Daha sonra da Rumlara kötü davrandılar diye milletten bazılarını öldürmeye başladılar. On beş, yirmi kadarının ölüsünü ben gördüm. Bir çukura atı atıvermişlerdi:

- Siz ne yaptınız ya keratanın evlâtları? Keyifler tamam oldu mu ondan sonra?

- Ahmetli civarında toplanan Manisa'daki piyade taburu ile topçu zabitleri, oraya Yunan gelince bu sefer diretmişler. Vay sen misin direten? Keli kızmış gâvurun büsbütün. Yakaladıkları subayları sallandırıvermişler! Ee, biz de baktık ki şakası yok bu gâvurun; vurduk dağlara kendimizi. Şükür ettik Allahımıza!

Birden sigaraya sarıldı Remzi; halbuki onu nedense bir süreden beri unutmuştu. Dumanını derin derin içine çekerken:

- Bağla şu hergelelerin ellerini, dedi Ali'ye, sıkıca; çözemesinler.

- Neylen, diye sordu Ali, ip yok ki?

- Uçkurlarıyla. Oyalanma fazla.

Ali yine Remzi'nin dediklerini yaptı; onun hiç sesini çıkarmadan atına binmekte olduğunu görünce kendisi de hayvanının dizginine yapıştı. Ağır ağır, aşağıya doğru yürümeye başladı.

Yol ince ve kavisliydi, taşlar yuvarlanıyordu ayaklarının altından. Karnı birdenbire acıkmaya başlamıştı Ali'nin. Belki de dağ yolları her şeyden evvel insanın midesine dokunuyordu...

Geride kalan üç kişi de açtı. Yalnız onlar o anda kursaklarından evvel ilk defa Yunanlıyı düşünüyorlardı. Şaşkın ve korkaktılar; böyle elleri bağlı Yunanlıyla karşılaşırlarsa ne yaparlardı? Hiç acımaz, canlarına kıyardı gâvur doğrusu!...

*

* *

Akşam oluyordu, hayvanlar yorulmuştu. Dağlar, tepeler, çam ormanları, kayalar, yalnız başlarına akan ırmaklar, uzaktan uzağa gelen silâh sesleri, şaşkın dolaşan halk, boşalmış köyler, çeteler, efeler, hepsi hepsi yollarının üzerindeydi.

Kasabaya hiç uğrayamamışlardı, Ahmetli'nin açıklarından dolanmışlar, Salihliye girmeden güneye doğru ilerlemişler, Ödemiş'in doğusuna düşmüşlerdi: Bazan sinmişler, bazan kaçmışlar, bazan at sürmüşler, bazan de göç eden köylünün arasına karışmışlardı.

Atından inerken Remzi:

- Ben de yoruldum, diye söylendi, bu gece şurada uyuyalım. Bırakırlarsa şayet güneş doğmadan yine yola çıkarız. Hayvanları gezdir biraz.

- Dağ yolları, dedi Ali, bir tepe çıkıyor önüne, bitti artık diyorsun, aşıyorsun onu; bir tepe daha gözüküyor. İniyorsun, tırmanıyorsun; çok güç iş bu. Nasıl dayanılır uzun süre?

Remzi cevap vermedi Ali'ye; uzandı, sırt üstü yattı, bir sigara yaktı. Fakat dinlenemedi; birden doğruldu, elini tüfeğine attı.

- Kim var orada? diye seslendi. Silâhını bırak; vururum yoksa!

Dağlar mora bürünmüştü, kayalar karanlığa gömülüyordu; akşamın renkleri daha fazla huzursuz yapıyordu kişileri. Ağaçlar bile başka türlü şekillenmişti. Bir adam uzattı kayaların ardından başını:

- Dostum ben, diye seslendi, zararım dokunmaz, indir silâhını evlât!...

Beyaz sakallı, beli iyice kamburlaşmış bir ihtiyardı bu. Elinde bir sopa vardı, başına yırtık bir şal sarmıştı, sırtına bir torba vurmuştu.

- Sefa geldin, dedi Remzi, nereden böyle baba?

- Ya siz nereden oğul? Buralı değilsiniz!

- Yol uzun. Aydın'a gideceğiz biz.

- Aydına mı? Ne taraftan?

- Tire üzerinden diye düşünüyorum.

İhtiyar oturdu; sopayla torbasını yanına koydu, Remzi'nin uzattığı tütünden bir sigara sardı. Kurumuş dudaklarını tükürükleyip sigara kâğıdını yapıştırmaya çalıştı. Ağzında hiç diş yoktu. Avurtları çökmüştü. Uzun burnu, feri kaçmış gözleri, kırış kırış yüzüyle bir garip kişiydi o:

- Ben tam dört göç yaptım, dedi, dört göç!.. Balkanlar'dan buraya kadar. Ayyıldız neredeyse ben oradayım. Yaşayamam başka yerde. Bundan sonra nereye gidilir acaba?

- Gerilere, diye cevap verdi Ali, gerilere doğru baba... Yürüyebildiğin kadar! Ne işin var Ödemiş dağlarında?

İhtiyarın eli titriyordu; doğru dürüst sigarasını bile içemiyordu. Kısa bir süre öksürdü.

- Gıcık geliyor, dedi, arada bir nefesim de daralıyor. Beni dinlerseniz evlâtlar; Tire üzerinden inmeyin Aydın'a. Başınıza bir dert gelir. Kaymakçı yönünden Beydağı'na vurun. Nazilli'nin doğusuna varın; Kuyucak'a. Sonrasını orada düşünürsünüz.

- Çok uzun, diye başını salladı Remzi, vakit kaybederiz. Kısa yol lâzım bize.

- Ödemiş, Tire, Aydın, Nazilli hep Yunan'ın elinde. Denizli'den Komiser Hamdi Bey gelmişti de anlattı. Rahat komazlar sizi. Hele düze indiniz mi, bir devriyeye yakalanırsınız. Kuyucak'tan karşıya, Menderes'in öteki yakasına geçtiniz mi işiniz kolaylaşır. Ta köprü başına, Aydın'ın güneyine dek tehlikesiz gidersiniz. Oralara henüz Yunan ayak basmamış!

Ali ihtiyarı okşadı; rahatlamıştı bayağı.

- Doğru söylüyorsun baba, dedi, Allah gönderdi seni bize. Öyle yaparız; bir kaç gün geciksek ne çıkar?

- Ya oğul; iyi oldu karşılaştığımız. Gerilere de giderim ben elbet. Beşinci göçüm olur bu o zaman. Göçün ne olduğunu kimse bilmez benim kadar. Ay yıldız sönmedi ya!... Sönmeyecek de... Baş lâzım bu millete!.. Yok şimdilik!...

Remzi dizlerinin üzerine oturdu, sigarasını dudağının kenarına iliştirdi. Farkında olmadan cebinden çıkardığı kurşunları sayarken:

- Ödemiş'te ne iş yapıyordun sen? diye sordu.

- Hiç! Hükümetin orada otururdum. Kaymakam Bekir Sami Bey bir yer vermişti bana. Arada bir odasını temizler, kahvesini pişirirdim. Hani çok mert bir adamdı bizim kaymakam. Askerlik Şubesi Reisi Ali Rıza, Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Tahir Fethi Beyler de öyle.

İhtiyar kuruyan dudaklarını diliyle ıslattı, bir sigara daha arandı. Ali'nin önüne serdiği yemek çıkınına istemiyerek baktı.

Bu sefer hazır bir sigara, "Ahali" sigarasından bir tane uzattı Remzi ona.

- Eyvallah oğul! Karanlık da bastı; göremiyorum yüzünüzü. Bu geceyi burada mı geçirirsiniz?

- Öyle olacak baba... Ya sen ne yapıyorsun geceleri?

- Ben de öyle. Ödemiş'in elden gittiğinden bu yana onbeş-yirmi günden beri buralarda yatar kalkarım işte. Bu dağlarda efeler çok; çok ya; yine de gitmem yanlarına. Hani iyileri de var içlerinde. Seferberlikten sonra efeler çoğaldı; askerden kaçan dağa çıkıp efe oldu. Yanına üç-beş kişi toplayan köy bastı, avrat, oğlan kaçırdı. Jandarma da apıştı kaldı. Çok çekti ya bu millet, daha da kim bilir ne kadar çeker?

Remzi yemek çıkınından biraz ekmekle birkaç zeytin attı ağzına. Sonra ilerideki bir suyun kenarına gitti, yüzükoyun uzandı, başını soktu, serinledi, geri dönüp eski yerine oturduğu zaman:

- Buranın suları iyidir, diye söylendi ihtiyar, havası da güzeldir. Püfür püfür eser dağlar. Toprağı da bereketlidir hani. Eh, kaptırdık bir kere Yunan'a. Yine de Ödemişliler diretti ha. İlk kurşunu Ödemişliler attı Yunanlılara karşı. Sonu gelmedi ama, hiç yoktan iyi değil mi?

- İlk kurşun, diye söylendi Ali, ilk kurşunu bence İzmir'de yağız bir delikanlı attı. Ona hayranım ben baba... Onun uğruna sürüklendim buralara kadar.

Remzi yine durgundu; hatta ihtiyarın bir an evvel gitmesini ister gibi bir hali vardı. Belki de aynı hikâyeleri dinleyeceğine, yer ve kişilerin adları değişse bile olayların birbirlerinin eşi olarak sıralanacağına emindi. Tekrarında hiç fayda yoktu bunların.

- İstersen şuraya uzan da biraz uyu baba; biz de uyuyacağız.

- Tire'ye Yunanlı bir bölükle girmiş, dedi ihtiyar, Bayındır'dan gelmiş 30 Mayıs günü. Belediye Reisi'yle Askerlik Şubesi Reis'i buyur edivermişler. İzmir'den kaçıp gelen Türk subaylarını da kovmuşlar kasabalarından. Millet ne yapsın; baş yok!...

- Yeter, dedi Remzi, anlatma daha fazlasını; ihtiyarlayınca insanın çenesi düşüyor galiba. Belediye reisi, askerlik reisi, kaymakam, şu,

bu; hoca efendi, hacı efendi, Hafız Emmi, Hüseyin Ağa, Rıza Efe, bir yığın kişi. Bağdaş kurup, tesbih çekip, baş sallayarak konuşurlar, konuşurlar, sonra da dağılıp giderler... Millet de bakar onlara; oldu, olacak, oluyor diye. Ümit kesesinin dibi deliktir ihtiyar. Her sokuşunda avucuna gelmez bir şey. Yine de insan elini daldırmadan edemez oraya. Gevezelikle vakit geçirmeyelim; sus artık.

İhtiyar Remzi'yi sanki duymadı. Bağdaş kurmuş oturuyordu. Sağ ayağını sol ayağının üzerine aldı. Ağzındaki zeytinin çekirdeğini çıkartırken:

- Hacı İlyas köyüne bundan böyle "İlk kurşun" diyecekler Ödemişliler, dedi; Yunanlılara karşı ilk kurşun orada patladı. 150 kişi kadar vardı. Çarpıştılar uzun süre; Yunan attı, bizimkiler attı...

- Sus dedik sana ihtiyar!

- Gökçen Efe de yardım etti ama, sonunda çekilip gitti. Hepsi dağıldılar, tutunamadılar daha fazla. Baş ister; baş! Başsız olmaz bu millet; İstanbul'dan hiç hayır yok. Bana silâh verselerdi ben de vururdum; onlar gibi de hiç kıpırdamazdım yerimden. Gelip geçselerdi bakalım o zaman...

Ali okşadı ihtiyarı. Onun parça parça anlattığı bu olaylar bir araya gelirse, hatta sıralanabilirse daha fazla değer kazanacak, nedenleri meydana çıkacaktı. İhtiyarın hafızası sağlam, fakat sürekli değildi. Yıllar öylesine üzerine çökmüştü ki, ondan her şeyini öylesine geri almıştı ki, nasıl olup da yaşadığı bile gerektiği gibi anlaşılamıyordu. Vücudu kadar beyni de yorgundu. Dinlendiği anda bulup çıkarıyordu; yorulunca düşünceleri ondan uzaklaşıyordu.

- Tamam, dedi, dört göç! Ay-yıldız neredeyse ben oradayım. Bırakmam, hiç bırakır mıyım? Kaymakam Bekir Sıtkı Bey dövünüp dururdu odasında. Yunan gelirse ne yapacağız diye de; İstanbul'dan sormuştu. Dahiliye Nezareti'nden Kirya Timolyon Efendi diye birisi "Talimatı İzmir valisinden al." diye emir göndermişti kaymakama. Bereket versin başka bir Bekir Sami, Kolordu Kumandanı, bir yüzbaşısını göndermişti Alaşehir'den; "Bana bağlanın, karşı koyun." demişti. O zaman dirilmişti bizimkiler.

Remzi gözlerini açtı; hatta dudaklarının arasında sönüp kalmış olan sigarasını atıp bir yenisini yaktı. Nedense etkilenmişti birdenbire:

- Baba, dedi, Albay Bekir Sami'yi gördün mü sen? Geldi mi Ödemiş'e hiç?

- Geri çekmişler onu! Dayanamamış İstanbul; başımıza bir iş açar, Yunan'ı da ötekileri de büsbütün kızdırır diye uzaklaştırmışlar buradan. Bizim kaymakam kâtibine yazdırırken ben kahvesini getirmiştim. İzmir'deki gâvurlara veryansın ediyordu. "Cinayet bu yaptığınız." diyordu, "Gelirlerse görecekler günlerini, kan dökeceğiz artık." diyordu. Telgrafı böylece göndermişlerdi İzmir'e.

- İhtiyar, diye seslendi Remzi, doğru dürüst anlat şunları bana. Hoşuma gitmeye başladı. Ödemiş'te çok şeyler olmuş; hiç ummuyordum. Baş ister derken doğru söylüyorsun galiba.

- Bana bir tüfek verseler, yeniden basarım Yunan'ı, girerim Ödemiş'e. Öldük mü? Bunlar ölmüş ama. Göç'ün ne demek olduğunu bilmez onlar. Kanları donmuş hepsinin. Er kişi bayrağının altında yaşar. O gün Rufai şeyhi Bahtiyaroğlu Ali Efendi dua etmişti de Ödemiş Kuva-yı Millîye Müfrezesi cepheye gitmişti. Komutanı bizim Jandarma Yüzbaşı Tahir Bey'di. Askerlik Şubesi'nin deposunu açıp da silâh dağıtmışlardı bunca kişiye. Binbeşyüz tüfek verdiler ve yüzelli kişiyle yola çıktılardı. "Gerisi gelmez." dedimdi ama "Gelir." diye tersledilerdi beni. Adını da koymuşlardı; "Yiğit Ordusu Millî Müfrezesi" demişlerdi gidenlere. Tren yolunu da atmışlardı. Yine de yenildiler.

- Yiğit Ordusu mu? İyi isim bulmuşlar. Bu kadarı bile önemli. Olacak bir şeyler galiba ihtiyar!.. Ne dersin? Sana bir tüfek versem çarpışır mısın?

- "Hacı Yorgi," dedimdi ona, "Gel etme; sen bu topraklarda doğdun büyüdün. Ne kötülük gördün de şimdi Yunan'a yol göstermeye kalkışırsın?" Hacı Yorgi sevincinden uçardı önümde. Girdi işte gâvur Ödemiş'e, Birgi'ye kadar da yürüdü. Biz de bu dağlara tırmandık.

Remzi tekrar uzandı yere; üstünü örtmek için bir şey aradı, galiba üşüyordu. Halbuki buralarda haziran ayları insanı üşütecek kadar soğuk geçmezdi.

- Rakı olsa içer misin baba? Ah bir rakı olsa! Demlenirdik seninle karşılıklı şimdi. Bu delikanlı içmiyormuş! Sigara da içmiyor ya. Sevdiği kadın da yokmuş hiç! Bir yosmanın göbeğinde elini bile dolaştırmamış. Doğru dürüst tüfek atmasını da beceremez, ata binemez! Vatan kurtaracak şimdi. Millîci olacağız diyor; kalpak geçirecekmiş başına, boydan boya fişeklik oturtacakmış göğsüne. Belinde de iki tane bomba. Atı ile tüfeği de var nasıl olsa. Bir de ayağına çizme geçirdi mi cakasından yanına varılmaz. Eh gerisi kolay. Yunan gelirse çekilirsin, durursa sen de durursun! Tabanı kuvvetli olan yakayı kurtarır.

Birden Ali yerinden fırladı; karanlıkta ellerinin hareketleriyle bakışları belli olmuyorsa da, yine de onun sendelemekte olduğu anlaşılıyordu:

- Alay etme, diye bağırdı, alay etme diyorum sana! Neden küçük görüyorsun herkesi? İçmeden sarhoş oluyorsun. Senin peşine takıldımsa suç mu işledim? Bir de kendine baksana; sıkışınca ölü gibi karların üzerine serilmesini biliyorsun. Yalan mı? Gerçekten senin askerden kaçmadığını kim iddia edebilir?

Remzi birden doğruldu. Sırtı ağrımış gibi elini arkasına götürdü:

- Kapa çeneni, dedi, anlamazsın daha sen birşey bu olup bitenlerden. Elbet seni de göreceğiz günün birinde. "Yandım Allah." diye başını dağlara vurmazsan iyi! Belki de üvey babanın evinde alırsın soluğu; bırakırlarsa şayet!

- Kavga etmeyeceğim seninle, dedi Ali, delisin sen. Bazan duruluyorsun; o zaman kafan çalışıyor. Büyüyorsun gözümün önünde. Bazan da bir illetin tutuyor, ne söylediğini kendin bile bilmiyorsun. Niye öldürdün karını, neden arıyorsun şimdi kızını? Bırak zavallıyı; rahattır herhalde halasının yanında! Seninle gelip ne yapacak? Bakabilecek misin sanki? Millete gelince, ne olursa olsun kurtulacak günün birinde, kurtulacak!... Sen yine de inanma.

- Dilin çözüldü, dedi Remzi, bu ihtiyardan sonra sıra sana geldi. Gittikçe palazlanıyorsun. Ben hapishanedeyken bir kısım İttihatçıları da tıkmışlardı içeriye. "Gâvur İttihatçı!" diye yüzlerine karşı bağırırlardı zavallıların. İttihatçılar da, bir gün gizli örgütlerinin yardımına

geleceğini, kendilerini hapisten çıkaracaklarını beklerlerdi. O zaman İtilafçıların çanına ot tıkayıp memleketi güllük gülistan yapacaklarını sanırlardı Senin gibi bağırırlardı böyle. Geride bıraktıkları marifetlerini unuturlardı her nedense. Hadi göster kendini; palavrayla iş yürümez. Dök ortaya hünerlerini! İçimi görebiliyor musun sen benim, içimi? Ben kendi kendimden kopmuşum. Bu millet de kopmuş. Koparmışlar onu, çekip çekip uzatmışlar, sonunda daha fazla gerilememiş, bölünüvermiş birçok yerinden. Hocası çekmiş, imamı çekmiş, efesi çekmiş, mutasarrıfı çekmiş, askeri çekmiş, malmüdürü, defterdarı çekmiş, ağası asılmış! Buğday ekmiş darı bile biçememiş, biçse de elinde kalmamış. Yürü demişler yürümüş, koş demişler koşmuş, çök demişler çökmüş! Göstermemişler kendisine kendini bir türlü. Görse ayılacak, öğrense bilecek. Ne olduğunu, nereden geldiğini anlayacak, değerini tartacak! Olmamış. İşte böyle. Boğazım kurudu benim. Uyuyacağım!

Bırakmadı Ali yakasını; yanına iyice sokuldu, elini omuzuna attı:

- Uyuyamazsın, dedi, senin de lâfların kopuk. Bir öz çıkarmak güç bunlardan. Öyleyse neden kaçan millete, ürken millete, sesini çıkarmayan millete kızıyorsun, onunla için için alay ediyorsun?

- Hiç! Sen, alay ediyorum san! Öyle düşün! Vız gelir bana. Bir rakı olsa içiverirdim şu su kenarında; sızardım, herşeyi unutup avunurdum bal gibi. Hiç değilse birkaç saat rahat ederdim. Altımdaki şu kara toprağı yumuşak bir döşek sanırdım. Su sesini de...

Birden sustu. Elini Manisa dağlarındaki eşkiya reisinin yaptığı gibi sakalında gezdirdi:

- Sahi, diye fısıldadı, sahi; ben yıllar yılı yatak yüzü görmedim. Tâ Çanakkale Savaşları'ndan bu yana, dört-beş yıldan beri evden uzaktayım. Ya açıkta, ya tahtada, ya da samanların üzerinde gecelerimi geçirdim.

Boğazı şişmiş gibi sesi boğuk çıkıyordu; tükürükleri kurumuştu sanki. Yutkundu tekrar tekrar:

- Bir yorgan, diye fısıldadı, hani kadınlar onun altına çarşaf geçirirler, dikerlerdi kenarlarından. Şimdi kullanırlar mı evlerde, bilmem? Belki de yorganın şeklini unuttum; üstünde de çarşaf var

mıydı acaba? Çekerdi insan yorganı başına kadar. Kış geceleri daha tatlı uyunurdu yorgan altında. Eşin de varsa şayet yanında, sarılırdın ona...

Hemen ayağa kalktı. Ali'den uzaklaştı, kendisini artık şaşkın şaşkın dinleyen ihtiyardan kaçtı. Tekrar su kenarına gitti, döndü, atının sağrısını okşadı. Yine su başına vardı; elini yüzünü yıkadı, birkaç yudum içti. Geldi, eski yerine oturdu:

- Ne gereği vardı böyle lâfların? diye sordu. Şaka ettik birbirimizle değil mi? Duygulanıverdik nedense birdenbire. Boş ver; arada bir oluyor işte. Sen nöbet bekle bakalım; uyku bastırırsa uyandırırsın beni. Allah rahatlık versin baba; sen de kıvrıl şuraya!...

Arkasını döndü, yan yattı, gözlerini kapadı.

Nazilli

Beydağı'nda rüzgâr serin serin esiyordu. Şimdi onlar sabahın ilk ışıkları altında etrafı daha başka türlü görüyorlardı.

Beydağı'nın yer yer karlı tepelerini bulutlar kaplamıştı. Aşağıda, kademe kademe sıralanmış vadilerin sonunda Nazilli ovası görünüyordu. Renkler, mor ve yeşilin koyusuydu hep... Bir köy vardı yaylada.

- Sinekçiler, dedi yanlarındaki adam, verin paramı da ben gideyim; işim burada bitti. İşte Nazilli ayağınızın altında; gerisini bilmem gayri...

O gece çok az uyumuşlardı; yol almışlardı saatlerce. Beydağı'nın keçi yollarına tırmanırlarken bir klavuz bulmuşlardı. Doğrusu adam yolunu şaşırmamıştı; iyi getirmişti onları. Fakat Yunanlılara dair fazla bir bilgisi yoktu.

- Biz biraz dinlenelim, dedi Ali, dayanamayacağım fazlasına. Bir saat daha uyusam belki açılırım. Sonra da kendimize şu köyden bir şeyler alırız, durumu da öğreniriz.

- Sinekçiler köyü, diye tekrarladı adam, halkı iyidir; zararları dokunmaz size. Hadi benim paramı verin.

Remzi onun parasını uzattı; köylü de hiç oyalanmadan geldiği yere doğru uzaklaştı. O zaman Remzi:

- Uyumanın sırası değil, dedi, köyün burnunun dibinde durup da köylüyü pirelendirmenin yeri yok. Köy kahvesi mi olur, muhtarın evi mi olur, bir yere sığınalım; sonra ne yapacağımızı düşünürüz.

Ali'nin cevap vermesini beklemedi bile; yavaş yavaş ilerlemeye başladı.

Köyün ilk evlerine vardıkları zaman onları yanık bir gübre kokusu ile horoz sesleri karşıladı. Bir çoban keçileri önüne katmış uzaklaşıyordu. Fakat çobana birşey sormalarına vakit kalmadı; aşağıdan bir takım kalabalığın gelmekte olduğunu gördüler. Gelenler altmış kişi kadar vardı; çeşit çeşit kılıklara bürünmüşlerdi. Kimisi sivil pantolon üzerine asker elbisesi giymiş, kimisi başına bir kalpak oturtmuş, kimisi sarık sarmıştı. Çoğu da işlemeli, diz kapaklarını açıkta bırakan şalvar geçirmişti ayağına. Bellerinde kuşak, üzerlerinde ise cepken vardı. Başlarındaki feslerin kenarına telli ipek çevre sarmışlardı. Ayaklarındaki yemenilerin çoğu kırmızı renkliydi. Bazısı da çizme giymişti. Hepsi çifte fişeklik atmıştı omuzlarına. Bellerine birer ikişer bomba takmışlardı. Tüfekleri ellerindeydi.

- Zeybekler, dedi Remzi, Zeybekler!... Ne işleri var bu köyde acaba?

Grubun en önünde iki kişi yürüyordu. Biri daha gençti; belki yirmibeş yaşında bile yoktu. Orta boylu, kumral, balık etinde, ablak çehreliydi. Yanındaki ise, daha uzun boylu, buğday tenli, ince yapılıydı. Köy erkekleri hemen evlerinden fırlamışlardı; gelenlere endişeyle bakıyorlardı. Bazısı titriyordu. Donsuz bir çocuk babasının dizine sarılmıştı. Bir kız çocuğu omuzundaki su testisini düşürüp kaçmıştı. Testi kırıkları oracıkta, yerde duruyordu. Bir inek şiş memeleriyle salına salına aralarından geçiyordu; başını bile çevirip bakmıyordu hayvan.

En önde yürüyen genç zeybek biraz soluyarak durdu:

- Köylüler, diye seslendi, konuk geldik size; zararımız olmaz, bunu böyle bilesiniz! Muhtar hanginiz?

- Ben, dedi birisi, sefa gelmişsiniz efe! Buyurun, dinlenin!

- Beni tanıdın mı?

- Adını bağışla bize efe!

- Bana Yörük Ali Efe derler; bunlar da kızanlarım. Yanımdaki ise kardeşliğim Kıllıoğlu Hüseyin Efe!... Ben bu köye bir kere daha uğ-

ramıştım. Dağda gezerdik o zamanlar; Osmanlı'yla davamız vardı. Şimdi yüze indik.

Muhtar ezilip büzüldü, ellerini uğuşturdu:

- Kusura bakma efe, diye kekeledi, namını çok işitmiştim. Bir gaflet ettik; bağışla bizi.

Yörük Ali Efe'nin ince bıyıkları vardı. Muhtarla konuşurken bile gözlerini açıp kapıyor, etrafını kolaçan ediyordu. Uykusuz olmalıydı; esnemek istediği halde kendini tuttuğu anlaşılıyordu:

- Yol göster muhtar, dedi, nerede oturtacaksın bizi?

- Bütün köy sizin efe! Nerde gönlünüz dilerse. Yorgunsanız yatak serelim, açsanız yemek verelim. Şöyle geçin. Evvelâ sütümüzü, ayranımızı için!

Köylüler hemen koşuştu evlerine doğru; kimisi karısına sesleniyor, kimisi anasını çağırıyordu.

Bir çardak vardı ilerde. Yörük Ali Efe oraya doğru yürürken yine durdu. Sol elini kaldırıp işaret etti:

- Şurada iki kişi görürüm muhtar. Yanlarında tüfekleri de var; sizin köyden mi bunlar?

- Değil efe. Şimdi gelmiş olacaklar. Tanımam hiç!

Yörük Ali muhtarı kenara çekti; bir kaç adım attıktan sonra seslendi:

- Bizim oğlanlar! Yaklaşın buraya! Ne işiniz var dağ köylerinde?

Remzi'yle Ali hayvanları bırakıp ilerlediler. Tam efenin önüne gelince Remzi:

- Buyur efe, dedi, ne istersin bizden? Biz de yolcuyuz.

- Ne yolcusu? Çeteye mi çıktınız?

- Alış verişimiz yok öyle şeylerle. Yanımdaki arkadaşım İstanbullu, ben de Egeliyim. Bir işimiz var Aydın'da. İzmir'den dolana dolana geldik onun için buraya. Asla kötülüğümüz dokunmaz.

- Aydın'a nasıl girersin, diye sordu Yörük Ali, kuş musun? Yunan dolmuş ki içeri, sinek bile uçurtmaz...

- Bir çaresine bakarız efe!... Hiç mi sızan olmadı oraya?

- İyi tüfek atar mısın sen? Hem de omuzunda iki tane var. Bir tanesini ne yapacaksın?

- Bir ehlini bulursam, vereceğim. İşe yarasın.
- Bulamadın mı ehlini?
- Rastlamadım daha!
- İçimizde vardır.
- Hepsi silâhlı.
- Havaya bir taş atsam vurur musun?
- Deneriz!

Efe duraladı, dudaklarını büktü. Kızmıştı galiba. Yine de hiç renk vermedi. Sol elini kuşağına sokarken seslendi:

- Sağırın İbrahim! Fırlat bakalım şu taşı; bizim oğlan marifetini göstersin.

Remzi omuzundaki tüfeğin birini Ali'ye verdi, ötekinin emniyetini açtı. İbrahim de yerden küçücük bir taş alıp havaya fırlattı. Remzi telâşlanmadan tetiği çekti. Taş yere düşmedi, görünmedi bile; parçalanmıştı.

Efe'nin birden gözleri parladı. Elini kuşağından çekerken:

- Fena değil, dedi, yine de ister. Alışırsın elbet! Oturalım şuraya bizim oğlan. Siz de katılın aramıza. Aman vermeyeceğiz biz Yunan'a! Belki sizi, bir kolayını bulup Aydın'a sokarız. Haber de getirirsiniz oradan. Ne dersin kardeşlik, ne dersin Yüzbaşı Ahmet Bey, sen ne dersin Teğmen Zekâi Bey? Sen de fikrini söyle Asteğmen Necmi Bey?

Efe, oyalanmadı daha fazla. Hatta arkadaşlarının vereceği cevabı da beklemedi. Köylülerin çardağın altına serdikleri döşeklere gidip oturdu. Muhtarın uzattığı bir tas ayranı içtikten sonra:

- Dört gün evvel Malgaç köprüsünü uçurduk, dedi, kıstırdık Yunan'ı orada. Bir tanesi sağ çıkmadı. Sultanhisar'dan yardıma gelen Yunan jandarmasını da dağıttık. Gâvur bizi arar şimdi. İsbeyli'de bu gece dinlenirken ulu yol üstünde Yunan gâvurunun gidip geldiğini söylediler. Nazilli'de bizim Arap Yüzbaşı Nuri Bey'e mektup yazmış, Demirci Mehmet Efe'ye artık yüze inip gâvura karşı çıkması için haber göndermesini tembihlemiştik. Bekleyemedik cevabını; şüphelendik Yunan'dan, bir baskına uğramayalım diye zifiri karanlıkta yola koyulup buraya kadar tırmandık. Köyünüz de serin olurmuş.

Yörük Ali Efe'nin gözü yine Remzi'yle Ali'ye takıldı. Onlar atlarına doğru ağır ağır gidiyorlardı:

- Bizim oğlanlar, diye seslendi, nereye? Dönün geri.. "Can pazarında satılık malımız yok." deseniz de biz buradan ayrılmadan bir yere kıpırdayamazsınız.

Remzi yaklaştı, tüfeğini dayayıp efeye baktı. Durgun ve isteksiz bir hali vardı:

- Canımız o kadar tatlı değil, diye cevap verdi. İşimiz başka. Bitirirsek belki yanımdaki arkadaşım katılır size. O, çarpışmak istiyor. Henüz acemiyse de alışır günün birinde.

- Sen?

- Ben... Düşünüyorum. Burada mı, başka yerde mi, yahut hiç mi? Nasıl, niçin? Sorularım var kendime göre.

- Sen bu toprakları sevmez misin? Analar, kızlar, oğlanlar elden gider! Kim kurtarır onları?

- Ben de bunu sana sorayım efe; kim kurtarır onları?

- Osmanlı'ya mı güveniyorsun yoksa? Osmanlı'ya hiç güven olmaz. Osmanlı tavşanı araba ile avlar.

- O kadarını bilmem efe; Osmanlı'yla da alış verişim yok benim.

Yörük Ali Efe birden dizlerinin üzerinde doğruldu. Gözleri hırsından çakmak çakmak olmuştu. Âdeta dudakları büzülmüş, nefesi sıklaşmaya başlamıştı.

- Ne acayip lâf eder bu adam? diye bağırdı. Bana bak; ben bir kancıklamaya kurban gitmek istemem. Otur oturduğun yerde! Kıpırdayayım deme sakın!

Hemen tabancasını çıkardı; havaya madenî bir para fırlattı, bir atışta parçaladı parayı. Sonra hırsını almış gibi tabancayı kuşağına sokup bağdaş kurarken:

- Yüzbaşı Ahmet Bey, diye seslendi, bu adama ne etsek gerek?

- Kötü bir niyeti olacağını sanmıyorum efe, dedi Yüzbaşı Ahmet Bey, henüz daha içi bizim gibi kan ağlamıyor. Biz dahi bir araya gelebilmek, birbirimize inanabilmek için az mı uğraştık?

Birden lâfa Kıllıoğlu Hüseyin Efe karıştı:

- Tutsaklayalım onları, dedi, uygun bir yerde sıkıştırıp dillerini

çözelim! Nereden geldiklerini bile doğru dürüst söylemediler. Ne yapacaklarmış Aydın'da?

- Doğru düşünürsün kardeşlik! Zeybek usulü hatırını sormak gerek bu herifin! Yağcılarlı Kör Ahmet; gel beri. Al şu adamların ellerinden silâhlarını, bağla şu ağaca!

Bu sefer başka bir subay, Yörük Ali Efe'nin yanına sokuldu; üzgün görünüyordu:

- Affet efe, dedi, yazık olur hiç tanımadığımız bu adamlara sonra. Belki ilerde yararlanırız onlardan. Biz İzmir'de Yunan'ın zulmünü gördük. Kaça kaça buralara kadar geldik. Şimdi Yunan'ın yaptığını yapmak uygun mudur? Hem bunu duyarsa 57'nci Tümen Kumandanı Albay Şefik Bey de üzülür!

Yörük Ali Efe bir türlü yumuşamıyordu. Belki de içine kurt düşmüştü. Yahut kararından hemen vazgeçse kızanlarının saygısını kaybedeceğini sanıyordu:

- Biz Çine'de Askerlik Şubesi'nde Albay Şefik Bey'le konuştuk, dedi, Yunan gelirken tümeni Aydın'dan Çineye nasıl taşıdığını anlattıktan sonra vatana millete yararlı olmamızı istedi. Elbette biz, Mütareke'den sonra Demirci Mehmet Efe'nin yaptığı gibi dağdan inmeyip zeybekliği yürütmesini de bilirdik. Ama gördük ki işler kötüye gider, vatan bizden yardım bekler. Yunanlı'yla dost geçinmeye çalışan bazı Aydın zenginleri gibi gözümüz kapalı dolaşıp günümüzü gün etmeye kalkmadık. Elbet milletini düşünmeyene aman vermeyiz! Haydi Kör Ahmet; başla işine.

Tam Kör Ahmet, Remziye doğru yürüyordu ki, aşağıda gözcülük yapan bir kızanın koşarak gelmekte olduğu görüldü:

- Efe! Bir mollacık yaklaşır köye. Telâşlı bir hali var.

- Çevir, getir buraya!

- Başüstüne efe!

Kızan hemen uzaklaştı; biraz sonra yakaladığı yolcu ile birlikte geri döndü.

Yörük Ali ayağa kalkmıştı; gelene yine o endişeli ve şüpheli haliyle bakıyordu.

- Ne işin var senin burada, diye sordu, kimi ararsın?

Yolcu korkmuş, ürkmüştü. Bakışlarını karşısındakinden ayıramıyordu:

- Vallahi kötü bir maksadım yoktur Yörük Ali Efe, dedi, Nazilli'den gelirim, haber getiririm.

- Ne imiş o?

- Demirci Mehmet Efe Nazilli'yi bastı, Yunan'ı kovdu. "Yörük Ali Efe oyalanmayıp gelsin." diye haber göndermiş; bana söylediler.

- Kim söyledi?

- Çarşıda rastladım, bir adam; hiç tanımam.

- Ülen bu ne biçim iştir? Daha iki gün önce jandarmaları öldürüp, Bozdağı'nı basan Demirci Efe bu kadar adam toplayıp Nazilli'ye nasıl girer? Yunanlıları nasıl söküp atar? Senin buna aklın yatıyor mu?

- Fazlasını bilmem efe; gözümle gördüm, gâvur Nazilli'yi boşalttı.

- Nazilli Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Arap Nuri Bey ne der buna? O haber salmasın?

- Nuri Bey'i hiç görmedim efe!

- Ülen!... Yalan söyleyip tuzak kurarsan barsaklarını dökerim önüne senin!... Düşün kızanlar ardıma! Şu üç yabancıyı da katın aranıza. Anlarız birazdan ne olup bittiğini!

Yörük Ali Efe artık hiç oyalanmadı. Muhtarın karşısında kıvranmasına bile aldırmadan âdeta koşarcasına köyden çıktı.

Yokuş aşağıya iniyorlardı şimdi. Yollarda karşılaştıkları köylüler onları görünce bir kenara siniyorlardı.

Bir köylüyü çevirdiler:

- Yunan nerde, diye sordular, Yunan nerede?

- Nazilli'den çekilip Uluyol üzerinden Atça, Sultanhisar demeyip Aydın'a doğru geri döner derler!

Yürüyüşlerini bu sefer büsbütün hızlandırdılar; dere yataklarından geçiyorlar, taşlardan sekiyorlardı. İki saat yürüdüler. Nazilli'ye çok yaklaşmışlardı artık. Evlerin damları görünüyor, kasabadan uğultular geliyordu.

Yayıldılar etrafa. Baktılar Nazilli'ye derin derin. Yine de inanmıyorlardı; bir şeyler olacak, bir tuzağa düşeceğiz diye düşünüyorlardı. Köylüler gelmeye başladı karşıdan; hepsi sevinçliydi:

- Buyurun, buyurun! Nazilli kurtuldu; sizi bekliyor halk!

- Demirci Mehmet Efe nerede?

- Görmedik biz efeyi! Yunan kendiliğinden gece yarısı çekilip gitti buradan. Şehir kaynıyor... Yetiş efe!...

Tüfek sesleri de işitiliyordu. Aydınlık bir gün, bulutsuz bir gök sarmıştı tüm Nazilli ovasını.

Koşmaya başladılar. Kasabaya girince bayraklarla karşılaştılar. Her evin önünde Türk bayrakları sarkıyordu. Bir bayram havası esiyordu etrafta.

Pınar başından itibaren bütün mahalleler, bütün camiler dolup taşıyordu. Yıldırım Camisi'nin, Kestane Camisi'nin, Büyük Cami'nin, doğuda Hacı Şehoğlu Camisi'nin minarelerine bile çıkanlar vardı. Yalnız Rum ve Yahudiler gözükmüyordu etrafta; geçenlere kapı aralıklarından bakıyorlardı.

- Her sokak başına bir kızan dikilsin, dedi Yörük Ali, gâvura, gammaza dikkat edilsin!

Önlerine çıkan sarılıyordu onlara; sanki kan dökmüşler, sanki Nazilli'yi onlar ele geçirmişlerdi.

El öpüyor, sırt sıvazlıyordu halk. Alkış tutup ağlayanlar da vardı. Zeybeklerin göğüsleri de gittikçe kabarıyor, adımları daha sert basıyordu toprağa...

- Allah sizi bize bağışlasın, Allah sizi başımızdan eksik etmesin!...

- Yaşasın Yörük Ali Efe!... Yaşasın Kıllıoğlu Hüseyin Efe!...

Böylece çarşıya kadar vardılar; artık daha fazla ilerleyemediler, yolları tamamen kesilmişti.

- Buyurun, şöyle geçin! Dinlenin!...

- Bize konuk olun, evimizi şenlendirin!...

- Ne isterseniz verelim!... Ne isterseniz yapalım!...

Yürük Ali Efe gururla bakındı etrafa. Zevkinden gülüyor, başını iki yanına durmadan sallıyordu.

- Yunan Malgaç baskınından sonra bizim korkumuzdan kaçtı buradan, dedi, kovalayacağız onu; elimizden kurtulamaz! Nasıl oldu bu iş?

- Gizlice sıvıştılar, dedi birisi, yirmi kadar Türk'ü de tutsak olarak beraberlerinde götürdüler.

- Yaptıkları kötülüklerden ürken bir kısım yerli Rum da onlarla gitti, dedi bir diğeri; sonumuzu bilemeyiz!..

- Fakat efe; yağma başlamak üzere Nazilli'de, Mustafa Efendi'nin dükkânını kırdılar biraz önce. Hükümet yok; kim korur bizim can ve malımızı?

Yörük Ali Efe duymamazlıktan geldi bu lâfı:

- Kardeşlik, dedi Kıllıoğlu Hüseyin Efe'ye, senin adamlarından Kuruköylü Ahmet şöyle bir dolaşsın etrafı; ne var ne yok, bir öğrensek nasıl olur?

- İyi olur, dedi Kıllıoğlu; bak oğlum Ahmet dolaş da gel; anlarsın ya!...

Nazillili eşraf yardım bekliyordu efelerden; sevinçle birlikte fırsat gözetenlerin ne yapacağı belli olmazdı o anda.

- Efe; kurbanın olalım, bu iş uzar, halkın sevinci dinmezse evimiz barkımız da yıkılır. Irzımız, namusumuz elden gider. Buna bir çare bul! Bunca malımız kapanın elinde kalır!... Yunan gâvurundan beter ederler bizi...

Yörük Ali Efe başını çevirdi, ayak ayak üzerine atıp oturduğu sandalyeye biraz daha yerleşti:

- Korkuyor musun? diye sordu. Kim çağırdı Yunan'ı Aydın'a, Nazilli'ye? Maldan mülkten olmayalım diye haber saldınız elin gâvuruna! Şimdi de yardım mı istersin bizden? Böyle olur bu işler!... Karşı koysaydınız ya o zaman!...

- Vallahi efe; bizim suçumuz yoktur! Gücümüz nasıl yeterdi? Ses çıkaramadık Yunan'ın gelmesine.

Yörük Ali Efe güldü bu lâfa. Sonra ince bıyıklarında elini kısa bir süre dolaştırdı:

- Sarayköy'de millî kuvvetler toplanmış, dedi, doğru mu? Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi vaaz verip halkı örgütlermiş, para toplayıp çete kurarmış. Denizli'de Polis Komiseri Hamdi Bey'le, 57'nci Topçu Alay Kumandanı Binbaşı İsmail Hakkı Bey de başa geçmiş. Sarayköy'e gelmişler. Aslı var mı bunların?

- Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi yamandır efe, diye söze karıştı Terzi Avni, ben o sıralarda Denizli'deydim; Tahsildar Ahmet Efendi çete kaydıyla görevlendirilmişti. Hızır Salih Efendi dervişlerle bakkalları, Eyüp Ağa arabacılarla hancıları, Halil Bey manifaturacıları, Çakır Ahmet ayyaşlarla sarhoşları kandıracaktı. Yunan'ın İzmir'e girdiğinin ertesi günü Müftü Ulucami'deki sancağı çıkararak sokaklarda tekbir getire getire halkı Belediye binasının önüne topladı, Yunan'ın İzmir'de yaptıklarını anlattı. Denizli de bu felâkete uğramak istemiyorsa karşı komanın gerekeceğini, silâhı olmayanın dahi Yunan'a bir taş atmak zorunda bulunduğunu söyledi. O gün tellallar bağırmıştı hep, Mutasarrıf Faik Bey de Denizlilileri yardıma çağırmıştı. Bir dernek de kurdular sonunda, adı galiba Müdafaa-yı Hukuk ve Redd-i İlhak'tı.

- Çok şey biliyorsun sen be bizim oğlan! Denizli baskın çıktı desene. Öyleyse neden yardıma gelmez Nazilli'ye?

- Belki de Sarayköy'de toplanan Denizli millîcilerinin korkusundan kaçmıştır Yunan Nazilli'den! Denizli'de halk çeteye yazılırken yerli Rumlar ile Hürriyet ve İtilâf partisi taraftarları "Yunanlılara karşı gelinmezse kimsenin malına birşey olmaz." diyorlardı, "Aksi yapılırsa herşey yakılıp yıkılır. Hem İtilâf devletlerinin desteğiyle ilerleyen Yunan ordusuna bir avuç çete ile nasıl karşı konur? Padişah dahi bunu istemiyor." Böyle söylüyorlardı işte. Ayrıca Müftü'yü de öldürmeye kalkmışlardı.

- Yeter, dedi, Yörük Ali kaşlarını çatarak. Nazilli'den efelerin korkusundan kaçtı Yunan. Sarayköy'dekiler gelsinler de görelim.

Bir zeybek omuzundan itti Terzi Avni'yi. Kahveler durmamacasına gidip geliyordu. Çay isteyene çay, ayran isteyene ayran dağıtılıyordu. Tütün keseleri açılmış, sigara paketleri ortaya serilmişti.

Şimdi silâh sesleri yeniden duyulmaya başlamıştı. Bağırtılar da geliyordu yakınlardan. Yardım arayan birileri vardı galiba.

Efeler birbirine bakındı.. Sonra yanlarındaki iki kızana işaret ettiler; onlar hemen uzaklaşırlarken:

- Kalkalım, dedi Yörük Ali, bu adamları da başı boş bırakın.

- Hadi gidin, diye seslendi bir zeybek, savuşun! Bir daha efenin gözüne gözükmeyin.

Mollacık hemen kaçtı. Remzi'yle Ali oldukları yerde durdular. Sonra Yörük Ali ile Kıllıoğlu'nun arkalarını dönüp uzaklaştıklarını görünce etraflarına bakındılar.

Nazillililer bu sefer başka türlü şaşkınlık içindeydiler; âdeta Yunan'ın gittiğine bile sevinmeyenler vardı.

- Bittik, diye bağırdı birisi koşarak, efeler nerede? Zeybekler dükkânımdaki kasayı kırdılar; ne kadar param varsa götürdüler.

- Top top kumaşlarımı yerlerde sürüyorlardı, diye soludu bir başkası, altınlarımı da aldılar.

Remzi yüzünü buruşturdu. Tüfeklerini omuzuna iyice yerleştirdi, hayvanın dizginlerini çekerken:

- Yürüyelim, dedi, böyle oluyor işte; böyle oluyor! İstasyonda bir yer bulursak dinleniriz biraz.

- Karnım aç, dedi Ali, hâlâ ağzıma bir lokma bile atmadım.

Remzi bir sigara yaktı hemen, bir tane de Ali'ye uzattı. Ali farkında olmadan aldı sigarayı; dumanını ciğerlerine kadar çekti, öksürmeye başladı birden. Fakat aldırmadı, tekrar tekrar içti; gözlerinden yaşlar geldiği halde ağzından bırakmadı.

Yürüyorlardı başları önlerine eğik. Yerde sürünen insanlara, dökülmüş un çuvallarına, yollara serpilmiş kuru üzümlere, sırtlarda kaçırılan peynir tulumlarına, kepenkleri indirilmiş dükkânlara bakmamaya çalışıyorlardı...

- Vay kumandanım!... Seni gördüm çok şükür! Gözlerdim yolunu mütamiyen! Sefa gelmişsin hamdolsun!

Remzi hemen durdu; hatta hayvanın dizginlerini de bıraktı. Baktı kendine seslenene; gözlerine inanamamacasına baktı. Sonra âdeta bağırdı:

- Sen misin Hinoğluhin Bayram? Ne ararsın buralarda?

- Ver elini öpeyim kumandanım. Kalbim duracak birdenbire. Ölsem de gam yemem garik!...

Hinoğluhin Bayram atıldı; ayağını güçlükle sürüyüp yapıştı elleri-

ne Remzi'nin. Sonra öylesine sarıldı ki ona, doyamıyor, kanamıyordu bir türlü...

- Ulan Hinoğlu; bu ne hal? Katır tepmişe dönmüşsün. Kafan büs-bütün uzamış, ayağını kalçandan hiç atamaz olmuşsun.

- Oluverdi birdenbire kumandanım! Kescez dedikdi ya gâvuru; dün gece birinin karşısına dikiliverdim birdenbire. Bir dipçik vurup attılar beni hendeğe; sızlar göğsüm mütamiyen.

- Mütamiyen lâfını da nereden çıkardın? Eskiden yoktu ağzında.

- Geldi aklıma birdenbire. Seni düşünürken geldi kumandanım. Hani dedim tutsaklık kötüyse de, tutsak olsak da yine kumandanımla olsak dedim mütamiyen.

Remzi bayağı gülüyordu şimdi, âdeta keyiflenmişti. Okşuyordu sırtını Bayram'ın. O da durmamacasına mırıldanıyordu; çok mutluydu. Küçücük gözleri parlıyordu, ağzını açıp kapıyordu.

- Bize biraz yiyecek bul Hinoğlu. Sonra gidip bir yere oturalım. Konuşuruz tatlı tatlı; anlatırsın bana Selimiye Kışlası'ndan bu yana yaptıklarını. Al şu parayı.

- Benim param var kumandanım. Gayrik Nazilli'de parayla sana yemek yedirir mi Hinoğlu?

Bayram hemen geri döndü. Ayağını güçlükle sürüyerek uzaklaştı. Beline bir ip sarmıştı. Daracık bir pantolonu, yırtık bir ceketi vardı. Başına bir takke oturtmuştu. Çorapsız ayağına bir çift çarık geçirmişti.

- İşte bu benim Hinoğluhin Bayram'ım, dedi Remzi, bayağı sevindirdi beni. Anlatmıştım onun hikâyesini sana; Rusya'dan nasıl kaçtığımızı! Ölmemiş kerata.

- Seviyorsun sen Bayram'ı; o da seni çok seviyor. Buluştuğunuz iyi oldu; ne yapacaksın, alakoyacak mısın yanında?

- Gelirse! Bir iş tutarız belki de onunla. Yahut...

Sözünü tamamlayamadı; önünden avucundaki paraları saya saya geçen bir zeybeğe baktı...

Bağrışmalar hâlâ işitiyordu. Gülenler, nara atanlar da vardı galiba... Karşıdaki evin penceresinden bir Türk bayrağı sarkıyordu.

Remzi uzandı ona; okşadı avucunun içiyle. Yeni görüyormuş, hasret kalmış gibi okşadı.

- İyi dikmişler bu bayrağı, dedi, kumaşı da güzel. Boyası atmaz bu kumaşın; yağmura, güneşe dayanır. Dayanır ya; ne yapsın?

Gittikçe yoruluyordu galiba; sesi güçlükle çıkıyordu. Ali'de de bezgin bir hal vardı; buralara kadar geldiğine pişmandı sanki.

- Zor buldum kumandanım; Ramazan-ı şerifte gündüz yemek yenir mi diye sordular. Hoş, yiyecek de, ekmek de kalmamış pek. Yağmalamışlar hepsini. Fırınlar tüm kapalı.

- Seferiyiz, dedi Remzi, oruç tutulmaz böyle sıralarda. Öyleyse neden Yörük Ali ile kızanlarına kahve, çay, ayran sunmuşlar?

- Sormadım kumandanım... Altmış bin lira diyorlardı efeler için toplanan para. Gerisini kızanlar paylaşıyormuş!... Başka türlü Yunan'la çarpışılmazmış! Dövünüp duruyordu bakkal, çakkal mütamiyen. Kafama fırlatıverdiler yiyecekleri birdenbire.

Remzi Hinoğluhin Bayram'ın getirdiklerini aldı; bunlar biraz ekmek, kuru üzüm ve zeytindi...

Büyük Cami'ye kadar yürüdüler. Hayvanları bağlayıp duvarın dibine oturdular. Çok aç olmalarına rağmen lokmaları ağızlarında güçlükle çiğniyorlardı...

- Candarma yüzbaşısına varmıştım da, dedi Bayram, "Bana bir tüfek ver, ya da Candarma yaz." dedimdi. "Napıcan ülen?" diye sorduydu Nuri Bey? "Yunan'ı furucam." demiştim. Gülüp de kışalamıştı beni oradan! Öteki kalçama kastım varmış meğer; iki kalçam da tutmazsa hiç yürüyemezmişim sonra...

- Bir tüfek sahibi olmak ister misin Hinoğlu?

- İsterim be kumandanım! Düşmanı kescez ya!... Kescez de yakcaz ya! Bi fururum, bi fururum ona; kaçar da kuyruk sokumuna bakmadan...

- Al öyleyse şuradakini; bir tanesi fazlaydı bana zaten. Şu kurşunları da cebine koy. Üzme tatlı canını. Düşünürüz sonra hep beraber ne yapacağımızı...

- Sahi mi söylersin kumandanım? Yüreğim hop etti birdenbire. Temizlerim ben bunu güzelce; düşeriz birazdan Yunan'ın ardına.

Süreriz mütamiyen geldiği yere. Katılır millet de peşimize! Efelere hiç iş kalmaz; herkesin parası, malı da cebinde durur.

Hemen doğruldu; tüfeğini aldı, bastırdı göğsüne. Bir çocuk gibi seviyordu onu; durmamacasına okşuyordu:

- Arap Yüzbaşı'ya dedimdi; kumandanım bi olsa burada, olsa da düşman nasıl sürülürmüş gözleri görse şu gözü kapalıların. Hiç kimse başedemez benim kumandanımla. Yol gösterdi bize ta Rusya'da bile. Arap Yüzbaşı tuttu da kolumdan sokağın ortalık yerine bırakıverdi beni; başlarım şimdi senin kumandanından diye!..

- Kumandan dedikçe herkes beni paşa sanacak Hinoğlu! Ülen benim nerem kumandan?

- Senin şu kafan çalışır mütamiyen kumandanım. Birazdan şeerden çıkalım, görür cümle nasıl kumandan olduğunu birdenbire. Tuttuğunu fursun. Nah, manda gibi de yüreğin var. Ben sana inanırım kumandanım!

Remzi nedense lâfı değiştirmek istedi. Ağzındaki lokmayı güçlükle yuttuktan sonra;

- Çarıkların yeniymiş Hinoğlu, dedi, ne vakit aldın? Sen mi diktin yoksa? Rusya'da da başarırdın bu işi!

- Ben ne hinoğluhinimdir! Ayaklarımızın altı delinirdi Rusya'dayken. Sen gösterirdin bir hayvan leşini oracıkta. Sığır mı olur, at mı hemen yüzerdim mereti. Derisinden birer çarık yapardım hepimize. Geçirirdik ayaklarımıza sıcak sıcak birdenbire.

- Biraz yürüyünce yayılırdı o çarıklar; genişlerdi, ayağımız dönerdi içinde. Donardık be Hinoğlu!..

- Sen bunun da çaresini bulmuştun kumandanım.

- Çöplüklerden paçavra toplardık. Çorabımız yoktu. Ayağımıza dolardık paçavraları, çarığın içine de korduk; biraz rahat ederdik.

- Askerler geçerdi sokaklardan; fururlardı da ayaklarını rap rap! Yer gök inlerdi sanki. Sen bana, "Nasıl böyle yürüyebilir misin?" diye sorardın. "Bu çarıklarla böyle nasıl yürünür?" diye cevap verirdim o zaman. Ah, bir çizmelerim olsaydı gösterirdim gâvura yürümenin ne olduğunu; utandırmazdım seni be kumandanım. Şimdi de yok ya; yine biz çarıkla kovalarız Yunan'ı. Yetmez mi kumandanım?

Remzi, Bayram'ın sırtını okşadı; neredeyse öpecekti onu. Âdeta Ali'yi unutmuştu. Bu eski tutsaklık arkadaşının daha başka şeyler söylemesini, kendisini avutmasını istiyordu sanki. Birden hatırına gelmiş gibi sordu:

- Biraz da Selimiye'den bu yana ne yaptığını anlatsana Hinoğlu. Ne işin var Nazilli'de senin?

- Ne olsun kumandanım? Hammallık yaparız çok şükür, geçiniriz hamdolsun!

- Nasıl taşırsın bunca yükü şu bozuk kalçanla?

- Kalçam dayatmasına dayatır, dayatır da ayağımla arası açıktır mütamiyen!

- Biz Selimiye Kışlası'nda hamama giderken sen ortalıktan niye kayboldun Hinoğlu?

- Kaybolmasına kaybolmadım da kumandanım; kapıdaki o onbaşı "Yürü" diye bir tekme savurdu gerime, gübrelerin üzerine düştüm. Yetişemedim sonra ardından. "Kumandanım nerde?" dedim de, "Hamamda..." dediler bana. Bulamadımdı seni. Sürdüler bizi cepheye birdenbire.

- Hangi cepheye gittin sen?

- Aşağıya; ta Kudüs'e yakın yerlermiş oraları...

- Biz de oralardaydık. Kaçıncı orduydu seninki?

- Dördüncü Ordu. Mersinli Cemal Paşa derlerdi bizim büyük paşaya!... Şam'a çekildik de dağıldık birdenbire. İngiliz gâvuru mütamiyen kurşun sıkardı üzerimize. Fururdu bizi; öyle fururdu ki domuzuna. Ne dini vardı, ne imanı. Ben de atardım hani, atardım da kısa düşerdi meret! Yapıştıramazdım bi türlü hınzıra.

- Yaralandın mı yoksa Hinoğlu?

- Yaralanmadım kumandanım çok şükür; tutsak oldum hamdolsun!

- İkinci defa mı?

- İkinci defa ya!... "Kumandanım bi yanımızda olsa," derdim arkadaşlara, "bi yanımızda olsa; bizi tereyağından kıl çeker gibi kurtarır İngiliz gâvurunun elinden birdenbire." Çok dokundu bana bu tutsaklık; memleket elden gitti derlerdi de kumlara sokardım başımı. Savaş bitmiş de, salıverdiler sonra bizi!

- Şimdi nasılsın Hinoğlu?

- Hamdolsun dersem yalandır kumandanım! Daha beteri var karşımızda. Biz de kescez elbet günün birinde birdenbire. Kovalayacağız Yunan'ı çok şükür. Yoksa niye Kafkas'ta, Suriye'de, Çanakkale'de kan döktük boş yere kumandanım? Nah, şurama dokunur namussuzum! Dokunur da, "Hadi yürüyün." diye bağırırım bizimkilere. Kimse dinlemez beni. "Ulan eşşeoğlu," derler, "başımızı derde mi sokacaksın sen?" Geldin ya; işler yoluna girdi demektir bundan sonra! Bir de tüfeğim var; ölüm ayıramaz onu benden.

Remzi nedense yine lâfı değiştirmek istedi. Neşesi kaçmıştı. Hinoğluhin Bayram olduğundan fazla büyüyordu gözlerinin önünde. Âdeta onu, istemediği yönlere sürüklüyordu. Belki de Bayram'ın karşısında küçüleceğinden korkuyordu.

- Söylemedin bir türlü, dedi, Nazilli'ye nasıl geldiğini?

- Tutsaklıktan dönüşte vardım köyüme. Bir de baktım; ne dam var, ne inek! İzi bile kalmamış köyün. Ağacını da kesip semer yapmışlar merkeplere. Zeybekler basmış meğer; kafa kaldırdı diye doğramışlar tüm köyü birdenbire. Furmuşlar satırı. Ben de Nazilli'ye geldim; şikâyet ettim candarmaya. "Git ülen," dediler bana, "işin mi yok senin? Kim yakalamaya kalkışır zeybeği bu zamanda? Padişah bile baş edemiyor onlarla. Affetti çoğunu da kurtardı memleketi." Baktım olacak gibi değil, aç da dolaşamam mütamiyen; bir ip bulup hammallığa başladım...

Remzi sigarasını fırlatıp ayağa kalktı:

- Hadi, dedi, gidiyoruz artık. Yolda da konuşuruz! Aydın'da işimiz var bizim Hinoğlu! Bir kolayını bulursak gireceğiz. İstersen sen bizi burada bekle. Er geç döneriz.

- Daha kaçan Yunan Aydın'a varmadı bile kumandanım. Geçit vermez kolay kolay namussuz! Beni kimlere korsun da gidersin birdenbire? Furalım Yunan'ı; Aydın'dakileri de sürelim, o zaman elini kolunu sallaya sallaya girersin şeere!

- Kiminle vururuz Yunan'ı?

- Milletle kumandanım!

Ali durmamacasına gözlerini açıp kapatıyordu; sanki omuzuna dayanamayacağı kadar ağır bir yük oturtmuşlardı, altında eziliyordu:

- Ben gidemeyeceğim, dedi, hiç gücüm yok, adımımı bile atamam. İstasyonda dinleniriz demiyor muydun demincek?

Remzi diretmedi, o da gücünü yitirmişti galiba. Yol yürümekten mi, uykusuzluktan mı, Bayram'ın anlattıklarından mı, yahut haftalardan beri görüp işittiklerinden mi bilinmez, şimdi yorgunluğunu daha iyi anlıyordu:

- Hinoğlu, dedi, en iyisi, biz şu camiye girip biraz uyuyalım. Sonra yola çıkarız!

- Kescez ama Yunan'ı!...

Pabuçlarını çıkarıp Büyük Cami'ye girdiler, hasırlara uzandılar; hemen uyudular...

*
* *

Sabahleyin güç kalktılar. Bütün bir gece, müezzinin dürtmesine aldırmadan yatmışlardı. Ayılamamışlardı bir türlü. Hasırlar yanaklarında iz bırakmıştı. Hinoğlu gitmiş gelmiş; onları gözlemişti. Atlara da yem ve su vermişti.

Hasırın üzerinde uyku sersemliklerini gidermek için yüzlerini uğuştururlarken Hinoğlu yine tepelerindeydi.

- Kumandanım! Sabaha karşı Yörük Ali kızanlarını alıp da gitti; gelirken yayaydılar da giderken hepsi atlanmışlardı. Kovalayacaklarmış Yunan'ı mütamiyen Aydın'a kadar, öyle demişler. Bu sefer Nazilli'ye başkaları geldi, Sarayköy'deki Denizlililerin müfrezesi. Başlarında Komiser Hamdi varmış!... Millîci diyorlar bunlara. İyi adamlara benzer. Korkusundan bir deliğe sinen candarmayı tüm toplayıp çapulun önüne geçtiler birdenbire...

Remzi ayağa kalktı. Esnedi, kendini toplamaya çalıştı. Elini yüzünde gezdirirken:

- Çarşıya gidelim, dedi, hem sakallarımızı kestiririz, hem de ne olup bittiğini anlarız.

Ali yine keyifsizdi, hiç dinlenmişe benzemiyordu. Yürür gezer gibi hali vardı:

- Usandım, diye fısıldadı, usandım. Çok güç işmiş bu! Neye karar vereceğimizi de bilemiyoruz. Millîcilere mi olur, efelere mi olur katılalım bitsin gitsin. Neden oyalanıyoruz sanki?

- Sen istedin, sen geldin benimle. Yine de benim bir görevim var; kızımı göreceğim. Ne çıkacak görüp de diyorsun. Belki tanımak bile istemeyecek beni!... Kötü konuşmuşlardır ardımdan. Korkuyorum, bir şeyler olacak diyorum, kendi kendime. Bu birşeyler olmamalı! Anlıyor musun beni?

- Anlamıyorum!

- Baba değilsin! Geçmişle ilgili bir yaşantın da yok. Menemen'deki Hoca Hurşit Efendi'yi düşün.

- Sen de biraz memleketi düşün. Parçalanan şu topraklar yanında kadının, kızın değeri mi var?

- Bana vatan dersi vermeye kalkışma. Var ya; kadının kızın, toprağın, sana ait olan her şeyin değeri var! Niye savaşıyoruz yoksa? O değerleri senden almasınlar diye. Özgürlük de böyle; giderse elden direnir kişi. Anlamalı ama gittiğini. Ödemiş'teki ihtiyar doğru söylüyordu.

Camiden çıkmış yürüyorlardı. Bayram'ın yedekte çektiği iki atla uzaklaşmasına aldırmadan konuşuyordu Remzi; hırslanmıştı yine:

- O baş, beni de inandırmalı. Kime, ne için hizmet ettiğimi, kanımı akıtırken başkalarının keyif sürmeyeceğini bilmeliyim. Başka türlü savaşa aklım ermez artık.

Bir berber dükkânı gördü; hemen girdi içeriye.

Nazilli sokakları oldukça tenhaydı. Halk yatışmışa benziyordu. Bir inanç gelmişti kişilere sanki. Jandarmalara da rastlanıyordu. Etrafta yağmadan sonra kalanlarla yetinmeye boyun eğen şehirlilerin durgun hali vardı.

Ali de berberin önüne oturduğu sırada istasyon tarafından düdük sesleri işitildi. Bir takım insanların koşuşmakta olduğu görülüyordu. Denizli'den Sarayköy'e, Sarayköy'den de Nazilli'ye gelen gönüllülerden biri silâhını eline almış, ekmek torbasını kalçasının üzerine oturtmuş, köşe başında duruyordu.

- Denizlili gönüllülerin kumandanı Komiser Hamdi Bey istasyona gitmişti, dedi berber, nihayet tren de geldi.

- Kimi bekliyorlardı? diye sordu Ali.

- Topçu Binbaşısı İsmail Hakkı Bey'i. Bir miktar piyade askeri de göndermiş Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi. Bir de un ve ekmek gelse. Denizli Mutasarrıfı Faik Bey değirmencilerle bakkallara emir vermiş; yakında açlıktan kurtaracakmış Nazilli'yi.

- Açlık mı?

- Yunan aldı götürdü, Zeybekler devirdi, dağıttı, çapulcular yağmaladı; yiyecek pek birşey kalmadı!

Öteki köşenin başından Bayram gözüktü; atlarla ayağını çeke çeke geliyordu. Dükkânın önüne çıkan Remzi sordu:

- Nerelerdesin Hinoğlu? İşimiz bitti; seni bekliyoruz!. Bize biraz yiyecek bir şeyler bulabilecek misin?

- Onu aradım mütamiyen kumandanım. Aşçı amuca halime acıdı da birdenbire, "Gelsinler de yesinler gizlice şurada," dedi, "seferîlere ses çıkarılmaz gari!..."

- Birer de çay içtik mi keyfimize diyecek yoktur Hinoğlu. Sonra yola koyuluruz. Sen benim hayvanımın terkesine binersin.

- Ben derim ki kumandanım; Denizlileri de beklesek. Nazilli'den de toplayacaklarmış eli tüfek tutanları; hep beraber yola koyulurduk. Denizli Müftüsü de gelecekmiş, gelecekmiş de, "Aman vermeyin gâvura ha!" diyecekmiş. Bu kadarla da kalmaz çok şükür; sağdan, soldan katılanlar da olur. Bir ordu kurarız. Dökeriz Yunan'ı İzmir'den denize. Nasıl, dediklerim çıkmıyor mu mütamiyen kumandanım?

- O da olur, dedi Remzi, yalnız biz önden gitmeliyiz. Aydın'da işimiz olduğunu söyledim sana.

- Yine birşeyler düşünürsün sen kumandanım. Hinoğluhinimdir ben; anlarım. Dedimdi; kumandanım bi burda olsa bulur çaresini diye de güldülerdi bana. Görsünler şimdi günlerini hamdolsun!...

Remzi Bayram'la daha fazla konuşmadı; sadece:

- Yürü bakalım, dedi, göster şu aşçı dükkânını.

Bayram hayvanları çekti, köşeyi döndüler...

AYDIN

YOL ALDIKÇA önlerindeki gerçek daha fazla koyulaşıyordu.. Tarlalarda, köylerde, sazların dibinde bile bir kıpırdanma vardı.

Köylülerin bir kısmı yol kenarına oturmuştu; Aydın'a doğru kinle bakıyorlardı. Bir kadın, kucağındaki çocuğuna meme verdiğini unutmuş, durmadan yere tükürüyordu. Topal bir çoban, önündeki koyun sürüsünü hırsla sürüyordu. Eşeğe binmiş bir adam, ardındaki deveyi çekiştirip duruyordu...

Bir yere yetişmek, bir şeyler yapmak ister gibi halleri vardı köylülerin.

Çardaklı bir köy kahvesinin önünden geçerken Remzi;

- Merhaba, dedi, niye toplandınız buraya?
- Hiç, diye cevap verdi köylünün birisi, hiç!
- Yunan buralarda gözüktü mü Aydın'a dönerken?
- Gözüktü!
- Ne yaptı size, bir kötülüğü dokundu mu?
- Dokunmadı.
- Irza filân da el atmadı mı?
- Atmadı!
- Atmış diyorlar.
- İleriki köyde olmuş, ileriki köyde!
- Olmuş mu?
- He, dedi köylü, bizde yok!

Remzi duraladı, hatta sarardı. Nedense sesi titremeye başlamıştı.

- Nasıl olmuş, diye sordu, nasıl olmuş?

- Sorma, dedi köylü, neyine gerek? İşine git. Yakalamışlar birkaç kızı, soyuvermişler orada! Kirli kirli bırakmışlar yolun kenarına. Babaları geldi de öldürdüler kızları; kirli kalmasın diye.

- Öldürdüler mi?

Köylü cevap vermedi artık. Remzi atının üzerinde sallandı. Ali hayvanın dizginlerini çekti. Bayram tüfeğini elledi.

Sultanhisarı'ndan geçerken yol kenarına uzanmış bir adamla karşılaştılar; baygın gibiydi. Onları görünce doğrulmaya çalıştı:

- Beni de alın, dedi, dermanım yok. Şu atın terkisine de ben bineyim.

- Niçin, diye sordu Ali, nereye gideceksin?

- Çeteye yazılacağım! Yörük Ali mi olur, başkası mı, bilmem. Ardına komayacağım Yunan'ın!

- Ne yaptı sana?

- Döve döve serdiler beni yere! Nazilli'den kaldırdıkları yetişmemiş gibi Atça ve Sultanhisarı'ndan da on beş Türk tutsakladılar. Vurdular, kırdılar etrafı, sonra da çekilip gittiler.

- Yörük Ali geçmedi mi buralardan?

- Geçmiş! Yanında da Nazilli'den, Atça'dan yakaladığı Rumlar varmış! Ben baygın yatıyordum. Kovalamış Yunan'ı! Çeteler kaçırtmış zaten gâvuru... Çetecilik iyi... Köylüler de benim gibi düşünüyor şimdi. Bir karşıya geçip Menderes'in öbür yakasına varabilsem.

- Menderes uzak mı buraya?

- İlerde, ovanın ötesinde, epice çeker!

- Bizim yönümüz ayrı, dedi Remzi, kusura kalma; seni alamayacağız. Bu yol Aydın'a gider mi?

- Gider. Köşk ve Umurlu'dan sonra Aydın.

Uzaklaştılar. Pamuk ve mısır tarlaları vardı şimdi yanlarında. İlerde, dağ yamaçlarında köyler gözüküyordu. Tarlaların kenarındaki sazlar gittikçe sıklaşıyordu. Bu sazlardan sepet yapan köylüler bile kafalarını sallayıp dudaklarını büzerek hısla çalışıyorlardı.

Karanlık basmadan Köşk'e geldiler. Fakat hemen irkildiler. Gözlerine inanamıyorlardı. Yol kenarlarında ölüler vardı. Birbirinin üzerine serilmişti. Kimisi alay edercesine dilini çıkarmış, kimisi

utancından yüzünü kapamıştı sanki. Bazıları da ortadan ikiye biçilmişti.

- Nedir bu, diye haykırdı Ali, nedir bu? Yeter artık!

Harap bir kulübenin yanındaydılar. Uzaklardan silâh sesleri geliyordu. Etrafta kimseler gözükmüyordu.

Ali'nin midesi bulanıyordu. Remzi dalgın ve sessizdi, Bayram küçücük gözlerini durmadan kırpıyordu.

- Daha susacak mısın Gayret Remzi, daha susacak mısın? İşte doğramışlar bütün Türkleri Yunanlılar. Sonra da savuşup gitmişler. Oyalanma Gayret Remzi!...

Bir çıtırdı işitildi. Bir adam belirdi; tüfeğini doğrulturken:

- Kıpırdamayın, dedi, kimsiniz?

Remzi ağır ağır atından indi; adamın sorduğunu duymamış gibiydi. Bayram'a baktı, Ali'ye baktı, çömeldi; toprağı elledi.

- Kimsiniz diyorum size, ne işiniz var Köşk'te?

Kasaba karanlığa gömülmek üzereydi. Akşamın garipliği gittikçe çöküyordu.

- Biz, dedi Remzi, biz de Türküz!.. Nazilli'den geliyoruz. Ne oldu?

Adam dokunsalar ağlayacaktı. Tüfeğini indirdi. Bir an geri dönmek istedi. Sonra bakışlarını dalgın dalgın karşısındakilerin üzerinde gezdirirken:

- Gömemedik ölüleri daha, dedi, gömemedik.

- Yunanlıların marifeti değil mi bu?

- Onların! Nazilli'den kaldırdıkları Türklerle yolda topladıklarını burada kurşuna dizdiler. Hiç acımadılar. Biçtiler hepsini. Bizimkiler de saldırdı onlara. Dağdan inen zeybekler, köylüler, subaylar çevirdi yollarını. Zor kurtuldular; belki de şimdi Aydın'a varmışlardır.

- Umurlu'da olmasınlar?

- Sanmam! Tutunamazlar! Bırakmayacağız onları, Aydın'ı da alacağız! Menderes köprüsü başındaki 175. Alay Kumandanı Binbaşı Hacı Şükrü Bey, bir subayını gönderip haber salmış; "Geliyorum," demiş, "yürüsünler." Gittiler bile bizden bir çoğu! Ölüler gömülsün ben de gideceğim.

Remzi adamın sırtını okşadı:

- İyi yaparsın, dedi, Nazilli'den, Sarayköy'den de gelecekler var. Yörük Ali de diş biliyor...

- Siz katılmayacak mısınız?

- Biz Aydın'a gireceğiz!

- Eskiden olsaydı belki... Şimdi güç. Bir haftadan beri Aydın'dan gelen gidene rastlamadık pek. Öldürür sizi Yunan.

- Hoşçakal, dedi Remzi, Umurlu'ya kadar gidelim de bir karara varırız elbet.

*

* *

Menderes, önlerinden akıyordu. Kuzeyde, on iki kilometre kadar ötede Aydın vardır.

Haziran sıcağı ovaya çökmüştü. Köylüler hâlâ tarlalarında çalışıyorlardı. Menderes köprüsünden gelip geçenler ter içindeydi.

Onları Umurlu'dan buraya getiren köylü:

- Ben dönerim, dedi, Ortakcılı Kara Mehmet hemen gelmemi söyledi. Yirmibeş kişiyiz zaten...

- Daha başkaları da var Umurlu cephesinde; acelen ne, biraz dinlen?

- Olmaz, diye diretti köylü; keseceğiz gâvuru; biz Aydın'a Umurlu'dan gireceğiz!

Remzi adama parasını verdi, köylü de sekerek uzaklaştı.

Köprübaşı kalabalıktı... Öylesine bir kalabalık ki, kimin ne yaptığı, kimin ne konuştuğu gerektiği gibi anlaşılamıyordu. Kimisi Menderes'in rutubetli sıcağına aldırmadan yol kenarına uzanmış, kimisi ağaç gölgelerine sığınmıştı. Bağıranlar, gülenler, el çırpanlar, oyun oynayanlar vardı. Şendi o anda oradaki insanlar... Yalnız hepsi silâhlıydı, hepsi fişekliğini omuzuna asmıştı.

Bayram, başındaki takkesini çıkarıp sivri kafasında birikmiş terleri eliyle kurulamaya çalışırken:

- Kumandanım, dedi, Umurlu'dan giremedik Aydın'a, burdan gircez mi dersin oraya? Cephe de kuruldu; ordu oluyor neredeyse!... Dediğim çıkıyor mütamiyen.

Remzi Bayram'a cevap vermedi; birilerini arar gibiydi, etrafına bakınıyordu... Zayıf bir köylü çocuğu geçiyordu önlerinden. Başındaki çeki oyalıydı. Ayağında dizlikleri vardı, pabuçları yırtılmıştı. Yine de silâhını sıkı sıkı kavramıştı. Karşıdaki ağacın dibine bir hoca oturmuştu; fişekliğini siyah cübbesinin üzerine dolamış, başına abanî bir sarık geçirmiş, mavzerini omuzuna dayamıştı. Bir köy ağası elini beline koyup, yanındakiyle hızlı hızlı konuşuyordu. Poturlusu, şalvarlısı, pantolonlusu, kalpaklısı, feslisi, yazmalısı, sarıklısı, hepsi oradaydı; Menderes köprüsü başında...

Yanlarına bir yüzbaşı sokuldu; toza toprağa bürünmüştü. Yorgun olduğu ilk bakışta anlaşılıyordu; yine de gözlerinin içi gülüyordu.

- Ne arıyorsunuz? diye sordu. Oturup dinlensenize. Birazdan Tümen Kumandanı Albay Şefik Bey hepinizi toplayıp bir konuşma yapacak. Umurlu'dan dün gece Komiser Hamdi Bey kumandasındaki Denizli Müfrezesi de geldi. Şimdi Yörük Ali Efe'yi bekliyoruz. Siz kimlerdensiniz?

Bayram hemen hayvanın dizginlerini bıraktı. Göğsünü şişirip yüzbaşıya baktı:

- Şaşırttın beni yüzbaşım birdenbire. İşte bizim kumandanımız; adına Gayret Remzi derler. Biz kimseden değiliz, biz bizdeniz mütamiyen. Bir kolayını bulursak şeere gireriz birdenbire...

- Bekleyin, dedi subay, ben haber salmadan bir yere gitmeyin. Albay Şefik Bey'le de, Binbaşı Hacı Şükrü Bey'le de görüşürsünüz. Yakında yükleneceğiz Yunan'a!

Subay uzaklaşırken Remzi somurtu. Bayram ise neşelenmişti. Mutluydu âdeta. Ayağını kaldırabilse tepinip oynayacaktı. Yine de iki yanına sallanıyor, tek ayağının üzerinde zıplamanın çarelerini araştırıyordu.

Birden Remzi gürledi:

- Ulan Hinoğluhin; sen eşek herifin birisisin! Anladın mı? Sırsıklam eşek! Ahmak; kafanı sivrilteceğine aklını sivriltseydin ya! Hadi yıkıl karşımdan.

Bayram duraladı; boynunu büküp Remzi'ye baktı. O, şimdi başı-

na sardığı mendili çıkarmış serinlemek istiyormuşcasına ilerideki bir ağaca doğru yürüyordu.

Yere oturur oturmaz bir şeyler aradı. Bir kaç ot kopardı, dişlerinin arasında ezmeye başladı. Ali yanına geldiği halde yüzüne bile bakmadı.

- Niye kızdın Hinoğlu'na, ne yaptı sana?

- Kızdım mı?

- Korkuyorsun!

- Kim?

- Sen! Savaş lâfı bile ödünü patlatıyor. Düşündüğüm gibi değilmişsin. Oyaladın beni. Bütün anlattıkların yalan. Sadece çenen kuvvetli.

Remzi ağzındaki otları tükürdü. Bir sigara yakarken:

- Çocuk, diye söylendi, çocuk! Seni de göreceğiz. İşte dediğiniz oluyor. Elimiz kolumuz bağlandı burada.

- Umurlu cephesinde kalsaydık ya! Topçu Binbaşısı İsmail Hakkı Bey de böyle istemişti. Direttin. Âdeta kaçtın oradan. Kızını bulacakmış; bahane bunlar! Nihayet millet ayıldı. Ben çarpışacağım.

Remzi ayağa kalktı; umurunda değildi sanki hiç bir şey. Çok arzuladığı bir sonucu elde edemeyen bir insanın bir süre çırpındıktan sonra gerçeği kabul edişi gibi durulmuş bir hal gelmişti üzerine.

- Hinoğlu, diye seslendi, darıldın mı bana?

Bayram hayvanların sırtını okşuyordu. Küçücük gözlerini kapatmıştı. Hemen ellerini indirdi; dudakları iki yanağına doğru yayıldı:

- Kumandanım, dedi, bana mı söylersin? Şaşırdım birdenbire. Suçumuzu sen affedersin mütamiyen. Ver, elini öpeyim.

Remzi arkasını döndü; galiba ağlayacaktı. Öylesine çeşitli duyguların baskısı altındaydı ki, yaşamanın güçlüğünü o anda bir kere daha anlıyordu.

Demincekki yüzbaşı göründü; çete reislerini, efeleri ve grup başlarını çağırıyordu:

- Albay Şefik Bey sizlerle görüşmek ister. Yörük Ali Efe'yle Kıllıoğlu Efe de geldi. Buyurun. Sen de gel Gayret Remzi.

Ağaçların altına uzananlar, açıkta yatanlar, şarkı söyleyenler, şa-

kalaşanlar doğruldu; subayın arkasından yürümeye başladılar. Bir çitin kapısını itip bir bahçeden içeriye girdiler. Ortada bir kuyu göze çarpıyordu. Kuyunun yanındaki bir çardağın altında 57. Tümen Kumandanı Albay Şefik Bey duruyordu; arkasında bir emireri, yanında da 175. Alay Kumandanı Binbaşı Hacı Şükrü Bey vardı.

Denizli Müfrezesi Kumandanı Komiser Hamdi Bey, Yörük Ali Efe, Kıllıoğlu Hüseyin Efe karşıdaki tahta peykenin üzerine oturmuşlardı.

Denizli'den gelen ve Umurlu'daki cepheyi kuran Topçu Binbaşısı İsmail Hakkı Bey, Mesutlarlı Mestan Efe, Teğmen Kadri, Makineli Bölük Kumandanı Teğmen Şerafettin, Teğmen Zekâi, Asteğmen Necmi, Koçarlı Müfrezesi Kumandanı Teğmen Selâmi Beyler de oradaydı.

Remzi de bir kenara çekildi. Biraz merak, biraz da heyecanla, düşünce, yaşayış, bilgi, anlayış ve davranış bakımından tamamen birbirine zıd olan bu insanları seyre başladı.

Albay Şefik Bey'in dalgın bir hali vardı. Sanki omuzlarındaki ağır yükü taşıyamıyormuş gibi sırtı biraz kamburlaşmıştı. Gülümsemeye çalışıyordu, yine de kaşları çatıktı. Karşısındakileri teker teker süzerken bile zihninin başka düşüncelerle dopdolu olduğu anlaşılıyordu.

Güçlükle konuştu:

- Arkadaşlar; burada ne maksatla toplandığımız hepinizce bilinmektedir. Çok üzgünüz. Düşman hâlâ Aydın'dadır. Şehirde yapmadığı işkence kalmamaktadır. Bir karar vermemiz gerekir; yine de tedbiri elden bırakmamalıyız. Çünkü kuvvetimiz az olduğu gibi Yunanlılar da her gün bir parça daha asker yığmaktadır. Beni "Bir an evvel Aydın'a girelim." diye haber gönderip sıkıştıranlar belki bu işin sonunu düşünemiyorlar. İyice hazırlanmadan savaşa katılmak bunca mücahidin kanına girmek olur. Bir de ben, tümen kumandanıyım. İstanbul'dan Yunanlılara karşı koymayın diye emir alıyorum. Mutasarrıf Abdurrahman Bey de buraya kadar gelip "Millîler Aydın'a yürürlerse daha korkunç olaylar olacak." dedi. Elbet elimizi kolumuzu bağlayıp duracak değilsek de en uygun çareyi bulup çıkarmamız şarttır. Ben Aydın'da iken düşmanın şehre yürümekte olduğunu öğ-

renince, bundan aşağı yukarı bir ay kadar evvel, tümenimle birlikte Menderes'i geçip Çine'ye çekildim. Yunanlılara karşı koyacak güçte değildim. Firarlar yüzünden tümenim bir iskelet haline gelmişti. Yine de çekilirken telsiz telgraf anten direğini yıktırdım, makinelerini kullanılmaz bir hale getirdim. Maksadım düşmanın bunlardan yararlanmamasını sağlamaktı. Şunu demek istiyorum ki...

Albay Şefik Bey birden sustu; çitin kapısı açılmış durmadan soluyan perişan kılıklı bir adam içeriye girmişti:

- Albayım! Albayım! Aydın'dan geliyorum! Korkunç, çok korkunç! Güçlükle kaçtım.

- Ne oldu, ne var?

- Silâh aramak bahanesiyle evlere giren Yunanlılar ne bulurlarsa çalıp savuşuyorlar. Annelerinin babalarının yanında kızları kirletiyorlar.

Adam bir an sustu. Yutkundu. Güçlükle konuştu:

- Yunanlılar dinimizi de ayaklar altına aldılar; Kur'an yapraklarıyla pisliklerini temizliyorlar, istasyondaki mühimmat ve ağırlıklarını garnizonlarına getirdiler. Rum kadınları durmadan Yunan garnizonunun bulunduğu Topyatağı'ndan Rum mahallelerine sepetlerle mermi taşıyor. Rum erkeklerinin çoğu silâhlandı. Bütün karakollar işgal edildi. Dükkânlar kapandı. Kimse sokağa çıkamaz oldu. Yiyecek bulamayanlar bahçelerden ot topluyor. Bundan üç gün evvel Orhaniyeli Kara Durmuş ile Koçarlılı Milislerin başı Selâmi Beyin Tellidede baskınını Yunanlılar hiç unutamaz. Sebep bulup adam öldürürler. Gayri dayanmak mümkün değildir. Ne yapacaksanız yapın, kurtarın Aydın'ı.

Adam yere kapandı. Albay Şefik Bey'in kaşları büsbütün çatıldı; âdeta nefes almakta güçlük çekmeye başladı. Acı duyduğu belliydi. Yine de konuştu:

- Takviyeli bir Yunan alayına, tedbirini almadan, ikmal işlerini düşünmeden, birlikler arasında ilişki sağlamadan hücum etmek ne derece doğrudur? Aydın'ı alsak bile güvenliği kim sağlar orada?

O zaman Yörük Ali Efe'nin sesi duyuldu:

- Albayım; biz yüze inmiş zeybekleriz! Düşmanı kovmak için and

içmişiz! Yunan'ın yüreği adımızı işitince pıt pıt atar. Elbette her yönden yapılacak bir yürüyüşle düşman Aydın'dan def edilir. Beklemek boşunadır. Zaten olan olmuştur, bunca kişiyi oyalamak kabil değildir.

Albay Şefik Bey yine karşısındakilere baktı. Hepsi Yörük Ali Efe'yi onaylıyordu. Remzi ise sessiz duruyordu. Şefik Bey son defa diretti:

- Bu savaşa, dedi, subaylar da katılacak. Topçular da bulunacak. Ben başınızda gözükürsem işler büsbütün karışacak. Hükümet, "Askeriniz savaşa girdi." diye baskı gösterecek olan işgal kuvvetlerine cevap veremeyecek. Hükümetin işgal kuvvetleriyle, benim ise hükümetle aramız büsbütün açılacak. Bütün tümeni dağıtacaklar, Albay Bekir Sami Bey'e yaptıkları gibi beni de geri çekecekler. O zaman ne yapacaksınız? Buralarda hiç asker kalmayacak. İyi düşünün; biraz daha bekleyin.

Bu sefer, 175. Piyade Alay Komutanı Binbaşı Hacı Şükrü Bey söze karıştı:

- Albayım, dedi, bu işi de ben hallederim. Beni asi bir binbaşı olarak ilân edin. Sözünüzü dinlemedim, subaylarımla birlikte askerlikten istifa ettim, Kuva-yı Millîye Kumandanı olup bütün millîcilerle Aydın'a yürüdüm. Böyle duyurursanız durumu, size kimse bir şey yapamaz, hükümetin de İtilâf devletleriyle başı derde girmez.

- Çok güç Şükrü... Sözünü dinletebilecek misin, bütün cephelerle ilişki kurabilecek misin?

- Çalışacağım albayım! Siz yine kumandanımız olacaksınız! Sizden emir alacağım!

Albay Şefik Bey başını önüne eğdi; bir süre konuşmadı. Sanki ayakta sallanıyordu. Diretirse bütün millîcilerin hışmına uğrayacağını, efelerin pususuna düşeceğini, daha karışık bir şekilde Aydın'a girmeye kalkışacaklarını artık iyice anlıyordu. Başını kaldırırken:

- Hayırlı olsun, dedi, Cenab-ı Hakk'ın yardımına sığınalım. Biraz sonra herkes dağılsın. Topçu Binbaşısı İsmail Hakkı Bey Umurlu'ya dönüp o cephenin kumandanlığını üzerine alsın. Efeler ve Kuva-yı Millîye yerlerine gitsinler. Evvelâ Yunanlıların iki gün içinde Aydın'dan çekilmelerine, aksi takdirde dökülecek kanın sorumlusunun biz olmayacağımıza dair bir beyanname yazalım. Beyannameyi

bütün Milis Müfreze Kumandanları, efeler imzalasın. Bir nüshasını Aydın'daki İngiliz Kontrol Subayına, bir nüshasını Mutasarruf Abdurrahman Bey'e, bir nüshasını Yunan Kumandanı'na, bir nüshasını da Rum Metropolidi'ne gönderelim. Uygun buluyor musunuz kardeşlerim?

Efeler duygularını belli etmemek için başlarını çevirdiler. Şefik Bey'in bu son teklifinden hoşlanmadıkları anlaşılıyordu. Yine de seslerini çıkarmadılar. Kararlı görünüyorlardı; Yunan'ı vuracaklardı. Köylüler de ayaklandıktan sonra bu iş kolay olacaktı. Esasen yapılan çeşitli baskınlardan sonra düşmanın kendine olan güveni çok sarsılmıştı. Hiç değilse Milisler böyle düşünüyorlardı.

Remzi, hepsinden evvel ayrıldı; adımlarını izleye izleye Ali'yle Hinoğlu'nun bulunduğu yere doğru yürümeye başladı.

*
* *

Ertesi sabah güneş yeni doğmuştu. Aydın ovası hafif bir sisle kaplıydı. Remzi yattığı yerden başını kaldırdı. Biraz ilerideki bataklığın üzerinde uçuşan sineklere, merak etmiş gibi derin derin baktı. Sonra gülümsedi, bir sigara yakarken Ali'yle Bayram'ı dürttü:

- Makinalı tüfek sesleri işitiyorum. Dikkatli olun.

Şimdi makinalı tüfeğin hırlaması daha iyi duyuluyordu; hatta gittikçe yaklaşıyordu. Derin bir uykuya gömülenler dahi uyanıyordu. Yine o yüzbaşı koştu; dürbünüyle seslerin geldiği tarafa derin derin baktı. Sonra:

- Yunanlılar, diye fısıldadı, yaklaşıyorlar. Şimdilik bir bölük kadar görünüyor. Atlı keşif müfrezemiz ise önlerinden kaçıyor. Kalkın, silâhlanın, hazır olun!

Bir anda etraf karıştı. Şalvarlarını çeken, çarığını giyen, fişekliğini yerleştiren, başlığını düzelten, evinden getirdiği dürbünle Yunan'ı gözetleyen yanyanaydı, omuz omuza...

Kahkaha atanlar, sevinçten tepinenler, bir kenara sinip gözlerini kırpıştıranlar da vardı.

Bir molla namaz kılıyordu, bir çocuk büyük aptestini ediyordu, orta yaşlı bir adam çırılçıplak soyunmuş kuyunun kenarında gusul aptesti alıyordu. Bir ihtiyar iki elini kaldırmış dua ediyor, bir diğeri yanındakinin sırtını sıvazlıyordu.

Birden Binbaşı Hacı Şükrü Bey gözüktü. Elini belindeki tabancasına atarken:

- Kardeşler, diye bağırdı, ben hepinizin kumandanıyım. Şimdi Albay Şefik Bey'in emrini bildiriyorum. Komiser Hamdi Bey'in emrindeki Denizli Müfrezesi'yle, Bakırköylü Teğmen Kadri Bey'in emrindeki Muğla Müfrezesi hemen ileri atılıp düşmanı karşılasın. Bir atlı, bu geceyi Gölhisar köyünde geçiren Yörük Ali Efe'ye, bir atlı da Umurlu'daki Topçu Binbaşısı İsmail Hakkı Bey'e haber versin. Allah bizimledir. İşte biz yürüyüşe geçmeden Yunan üzerimize gelir, bundan sonra dökülecek kanın vebali düşmana aittir.

Silâhlar şakırdadı; iki müfreze ileri doğru koşmaya başlarken, iki atlı da doludizgin hayvanlarını sürdüler.

- Kumandanım biz şimdi napcaz? Furucaz değil mi gâvura? Kescez, kescez de yakcaz! Ne diyon kumandanım; şaşırdım birdenbire.

Remzi Bayram'a cevap vermedi, Ali'ye döndü:

- Hadi, dedi, istediğin oldu. Yürü bakalım; göster ustalığını, erliğini!

Ali sararmıştı; elindeki tüfeğin namlusuyla oynuyordu. Bir kulağı da silâh seslerindeydi. Makinalı tüfeklerin hırıltısı gittikçe şiddetleniyordu. Etrafa yayılan bağırtılar Ali'nin asla alışık olmadığı bir dünyadan gelir gibiydi.

- Ölürsem, eğer ölürsem anama bildir olur mu?

- Bildiririm. Anan da övünür seninle. Niye Bergama'da anan hatırına gelmediydi de burada anar oldun kadıncağızı? Bergama'daki bir rüyaydı; karanlıkta göz kırpmıştın. Gerçeği burada görüyor ve titriyorsun! Düş bakalım önümüze.

Ali silkindi; tüfeğini omuzuna vururken farkında olmadan Remzi'nin yakasına yapıştı:

- Senden nefret ediyorum, diye bağırdı, nefret ediyorum! Asıl sen

korkaksın! Sende hiç millî duygu da mı yok? Geçirdiğin olaylardan bir daha bahsetme bana; sebep değil bunlar. Bayram da seninle beraber yaşamış hepsini. Üstelik iki kere de tutsak olmuş. O neden çekinmiyor? Neden Yunan'ı bir an evvel kovmak için çırpınıyor? Yalancı!

Ali koşmaya başladı. Dümdüz gidiyordu. Birkaç kilometre ilerde çarpışanlara bir an evvel yetişmek istiyordu sanki.

Yunanlılar Aydın-Çine şosesinin doğusundan tarlalar arasından ilerliyordu. Yer yer harman yığınlarından, yer yer tümseklerden yararlanıyorlardı. Bir an evvel Köprübaşı'na varıp oradaki mücahitleri dağıtmak amacını güdüyorlardı herhalde...

Remzi:

- Hadi, dedi, biz de gidelim Hinoğlu. Hayvanları bağla bir yere, çalarlarsa da zararı yok. Yahut sen kal burada.

- Olmaz, dedi Bayram, kescez ya, kescez de sürcez ya Yunan'ı! Hinoğlu hiç durur mu kumandanım? Göster şunlara kumandan olduğunu mütamiyen!

- Şu avanağı kolla öyleyse Hinoğlu, baksana gezintiye gider gibi ilerliyor!

Remzi'den evvel Bayram ayağını sürdü. İki harekette bir adım atıyordu. Yine de bayağı hızlı yürüyordu.

Uzun süre eğilerek ilerlediler. Etraflarından kurşunlar sekmeye başlayınca yere yattılar. Ali'yi gözden kaçırmıyorlardı; şaşkın şaşkın bakınıyor, tüfeğini doğrultmaya çalışıyordu.

Yunanlıların makinelisi bir çizgi çeker gibi önlerini taradı. Bir millîci yere kapandı, Ali dizlerinin üzerinde doğrulup alnındaki terleri kuruladı. Yutkunduğu anlaşılıyordu. Birden otların arasından bir Yunan askeri belirdi; Ali'ye nişan aldı. Remzi tetiğini çekti:

- Furdun be kumandanım! Geberdi gitti gâvur! Nasıl da pusuya yatmış birdenbire?

- Sus, dedi Remzi, şuna bak kaçıyor!

Bir köylü delikanlısı, ardına baka baka koşuyordu; yere yatmak bile hatırına gelmiyordu. İki Yunan askeri durmamacasına kovalıyordu onu. Kurşunlar köylünün kulakları dibinden sekiyordu.

- Hadi, dedi Remzi, göster kendini Hinoğlu! Sağdaki benim, soldaki senin!

İki tüfek birden patladı, bir Yunan askeri yere düştü.

- Vuramadın Hinoğlu! Bırak bana!

Yine bir tüfek patladı; öteki Yunan askeri de yere düştü. Köylü delikanlısı duraladı, eliyle kalbini yokladı; sağ kalıp kalmadığını anlamak istiyordu herhalde.

Yanında bir incir ağacı vardı; yel inciri vermişti. Köylü tüfeğini yere bıraktı, uzanıp bir incir attı ağzına. Sonra bağırmaya başladı:

- Turfandayı tattım, ölümü ardıma attım!

Şimdi silâhını kapmış, geldiği yere doğru koşuyordu.

Komiser Hamdi Bey'in sesi duyuldu bu sırada:

- Dayanın kardeşler! Birazdan yardım geliyor!

Makineliler tıkır tıkır işledi, silâhlar tek tek patladı. Yerde kıvranan lar vardı.

Yine o yüzbaşı sokuldu Remzi'nin yanına:

- İyi nişancısın, dedi, attığını vuruyorsun. Burayı beraber tutalım. Albay Şefik Bey neredeyse diğer çeteleri de gönderir.

- Sonu ne olur, diye sordu Remzi, kaç kişi varız?

- Bilmem. Artar da, azalır da. Bu cephede; milis olarak Kadri Bey'in Muğla ve Çine gönüllüleri, Komiser Hamdi Bey'in Denizli gönüllüleri, Kara Durmuş'un Çakırbeyli ve Boydere gönüllüleri, Yörük Ali ve Kıllıoğlu Zeybekleri Selâmi Bey'in Koçarlı gönüllüleri, asker olarak da 175. Alayın Birinci Taburu, Mızraklı Süvari Bölüğü, 175. Alayın Üçüncü Taburu, bir makineli tüfek bölüğü, bir de obüs takımı var. Ayrıca sizin gibi nereden geldiği bilinmeyen bazı gönüllüleri de katabiliriz bu hesaba.

- Umurlu cephesinde kimler var?

- Asker olarak bir makineli tüfek bölüğü, bir sahra top takımı, 175. Alayın Üçüncü Taburu. Milis olarak da Denizli Yedek Subaylar Müfrezesi, Fehmi Bey kumandasındaki Tavaslı Ömer Ağa müfrezesi, İbrahim Bey'in gönüllüleri, Nazilli'den Dokuzun Hasan Hüseyin ve Mehmet Efelerin gönüllüleri. Bu iki cephenin yekûnu bin beş yüz kişiyi geçmez.

- Yunanlılar?

- Beşbin diyorlar!

Hem konuşuyorlar, hem de hedef görüp ateş ediyorlardı. Remzi göz ucuyla Ali'ye baktı; onun olduğu yerde kıpırdanmakta olduğunu görünce:

- Biraz ilerliyelim yüzbaşım, dedi, şu delikanlı yine sıkıştı galiba. Kolay olmuyor. Duygular başka, gerçek başka. Bilirsin herhalde bunları...

Sürünerek Ali'nin yanına vardılar. Ali onları görmemiş gibi tüfeğini gelişi güzel ateşledi. Makineli yine taradı önlerini...

- Susturamazsak tutunmamız güçleşecek, dedi subay, geciktiler geride kalanlar.

- Tutunsak da, sürsek de sonu ne olur, diye tekrar sordu Remzi, bu savaşı nereye kadar götürebiliriz yüzbaşım?

- Bilemem. Çok azız!

- Bergama'dan ne haber?

Yüzbaşı içini çekti; üzüntülüydü. Tüfeğini iki kere doldurup boşalttıktan sonra:

- Bergama'yı tekrar Yunanlılar ele geçirmiş, dedi, dağılmış bütün millîciler. Soma cephesine çekilmişler.

- Sonu, yine sonu? Söylesene bana bunu yüzbaşım; ne düşünüyorsun?

Subay hırsla tüfeğinin tetiğini çekti. Önünde yığılıp kalanlara içi titreyerek baktı:

- Sonu bu, dedi, öleceğiz! Kaçmaktan iyidir! Elbet bir gün gelecek direnmenin faydasını göreceğiz. İnanıyorum! Sen başka türlü mü düşünüyorsun yabancı?

- Evet, dedi Remzi, salt ölüm bir fayda sağlamaz! Ölümün bir değeri olmalı bence. Yunanlılar ölülerimizi çiğneyeceği yerde, dirilerimizle, inanmışlarla çarpışmalı. Bir kişinin, beş kişinin inanmışlığı neye yarar?

Yüzbaşı bu sefer arka arkaya tüfeğini üç kere ateşledi:

- Mustafa Kemal'i tanıyor musun, diye bağırdı. Mustafa Kemal'i tanıyor musun?

- Tanıyorum! Onu çok iyi tanırım ben!

- Erzurum'a geçecekmiş! Bir kongre toplayacakmış; vatanın kurtulması için! Senin dediklerin o zaman olacak işte. Gücüne güven, Gayret Remzi!

Remzi derin bir soluk aldı. Bir anda içinde bulunduğu gerçeği unutmuş gibiydi:

- Erzurum çok daha uzak, diye fısıldadı, çok daha uzak! Bizim Sarı Paşamız!... O olsa yanımızda tüfeklerimiz başka türlü patlardı! Doğru söylüyorsun yüzbaşım; gücüne inananlar diretir. Gücüne inanmayanlar ise saman alevi gibidir; yanar ve hemen söner. Mustafa Kemal gücüne inanmış kişiydi. Yılmak nedir bilmezdi o... Ayrıca yılmamayı, güçlülüğü, inancı aşılardı etrafına...

Daha fazla konuşmadılar. Bir gürültü duydular; gerilerden bir ses:

- Yörük Ali yetişti, diye bağırdı, Yörük Ali kızanlarıyla geliyor!...

Bir dalgalanma oldu, toprağa yapışanlar kıpırdadı. Komiser Hamdi Bey'in sesi yeniden duyuldu:

- İleri!

Şimdi tüfek ateşi çok daha şiddetlenmişti. Yörük Ali Efe ile Kıllıoğlu Hüseyin Efe yatıp kalkıyor, kızanlarıyla birlikte ileri atılıyorlardı. Yaman vuruyordu Yörük Ali. Düşmanın üzerine gidiyordu, yılmıyordu. Remzi de beğendi onu:

- Gördün mü, diye seslendi Ali'ye, nasıl savaşılacağını biliyor efe!

Şimdi Yunanlılar çekiliyordu, makineliler susmuştu. Komiser Hamdi Beyin Denizli Müfrezesi'yle Yörük Ali'nin zeybekleri yarışa kalkmışlardı sanki.

Çok geçmeden Eymir ve Telsiz Tepe sırtlarına sokuldular.

Yunanlılar direttiler burada. Makineli yine tıkırdamaya başladı. Geriden yardımcı Yunan birlikleri de geliyordu. Çatışma tam bir savaş halini almıştı.

- Nasılsın, diye sordu Remzi, nasılsın? Neden ağırdan alırsın; kurşunun mu bitti yoksa?

- Herkes duraladı, diye cevap verdi Ali, ne istiyorsun benden, derdin ne?

- Bizim Hinoğlu bile bozuk kalçasıyla geçti seni. Tüfeğini öyle

tutma. Gerisi yok; hedef görüp de ateş et. Kafanı da fazla kaldırma! Hele topukların; niye havalanmış onlar? Mıhlarlar sonra. Çukur doldurursun.

Ali cevap vermedi; sararıyor, eli titriyordu. Onun yerine Bayram'ın sesi duyuldu:

- Kescez kumandanım, kescez de yakcaz! Dayanamaz garik gâvur!...

Keyifliydi Bayram; sanki yıllarca bu günü beklemiş gibi ne geçmişi, ne de geleceği hatırından geçiriyordu. Onun için hal, o anki yaşantısı önemliydi. Belki de bu savaşa katılan çok kimse Bayram gibi düşünüyordu. Şenlik vardı.

Birden geriden bir kaç askerin koşuştuğu görüldü. Tekerlek sesleri işitildi. Bir çeteci:

- Teğmen Şerafettin Bey'in makineli tüfek bölüğü, dedi, şimdi deldik düşmanı.

- Bu mübarek arife gününde Allah bizimledir!

Teğmen Şerafettin Bey'in makineli bölüğü Yörük Ali Efe'yi destekliyordu. Takırtılar alabildiğine hızlanmıştı. Tek tek yere yığılanlar, bunaltıcı öğle sıcağı altında terini bile kurulamaya vakit bulamayanlar vardı.

- Tövbe, dedi birisi, tövbe; Yunan gâvurunun silâhı sakız gibi patlıyor!...

Yayılıyorlardı etrafa; Denizli Müfrezesi daha doğuya doğru kayıyordu. Galiba silâhını omuzlayıp geri çekilenler de vardı. Önlerinde bir boşluk açılıyordu.

- Deyindi arslanlarım!...

- Deyindi yiğitlerim!...

- Mestan Efe de Tepecik'ten yürürmüş; deyindi yavrularım!...

Remzi başını çevirdi; köylü kadınları geliyordu. Bağıra bağıra, âdeta göğüslerini kabartıp şarkı söylercesine köylü kadınları savaş hattına yaklaşıyordu. Kimisi ayran güğümlerini sırtlamış, kimisi su testilerini omuzlamıştı. Kimisinin elinde ekmek torbası, kimisinin elinde katık sepeti vardı.

- Deyindi arslanlarım!... Ayranımız, suyumuz, ekmeğimiz var; biz yanınızdayız! Vurun gâvura!

Sokuluyorlardı... Hiçbiri eğilmek, korunmak gereğini bile duymuyordu.

Bir kurşun vınladı; öndeki ihtiyar kadının omuzundaki testisini parçaladı. O farkında bile değildi; yürüyordu durmamacasına.

Ali, yerinden fırladı, başka bir kadının ayran güğümünü kapıp başına dikti; kanmadan içiyordu. Tüfeğini bırakmıştı. Hiç birşey düşünecek halde değildi. Sıcak ve silâh sesleri onu öylesine bunaltmış olacaktı ki, dizleri titriyordu. Yine de ayran güğümünü bırakmıyordu.

Remzi ayağından çekti onu; yere kapaklandı. Makineli önlerine yeniden bir çizgi çekti. Köylü kadını yere yığıldı.

- Bu günleri de gördük kumandanım çok şükür, birazdan susuzluğumuz da gidecek hamdolsun!

Ayranlar, güğümün ağzından yere sızıyordu. Kadının kanıyla, ayranın beyazı birbirine karışmaya başlamıştı.

- Deyindi yavrucuklarım; Telsiz Tepesi'ni de Koçarlılılarla Orhaniyeli Kara Durmuş tutarmış, deyindi!...

Köylü kadınları durmadan yürüyorlardı. Ayakları çatlaktı, şalvarları parçalanmıştı, elleri nasır bağlamıştı. Ter cepkenlerinden dışarıya çıkmıştı. Yemenileri kaymış, saçları dökülmüştü. Bu saçların bir kısmı apaktı, bir kısmı kınalı.

- Deyindi!... Biz Balta köylüyüz arslanlarım!.. Karşı tepelerden gözetledik sizleri. Bağırları yandı yiğitlerimizin dedik de geldik!...

Ekmek dağıtıyorlardı, su veriyorlardı, peynir uzatıyorlardı. Çömelip çömelip okşuyorlardı savaşanları. Makineliler yine tıkırdıyor, tüfekler yine patlıyor, zeytin ağaçları yanıyordu.

Şimdi milisler gizlendikleri mevzilerinden fırlamış, sekerek ilerliyorlardı. Yörük Ali Efe en öndeydi. Sıçrayışı, yatışı, kalkışı, kıvraklığı, tüfeğini kullanmaktaki ustalığı Remzi'nin gözünden kaçmıyordu.

Onlar geri kalmışlardı. Ali soluyor, Bayram kalçasını oynatıyor, Remzi bambaşka bir şeyler düşünüyordu.

İki milis bir Yunan makineli tüfeğini ele geçirmişlerdi. Yakaladıkları bir Yunan askerini yumrukluyorlar:

- Öğretsene ulan bize bu meretin nasıl kullanıldığını, diye bağırıyorlardı. Öğret kâfirin dölü!...

Güneş artık yavaş yavaş hızını kaybediyordu. Gölgeler karşı sırtlara düşmüştü bile...

*
* *

Gece büsbütün çöktüğü zaman tüfek sesleri yine de tek tük işitiliyordu. Eymir köyünün kahvesindeydiler. Binbaşı Hacı Şükrü Bey, bir kenara çekilmiş, Tümen Kumandanı Albay Şefik Bey'e rapor yazıyordu. Sinsi bir rüzgâr, sinsi bir nefes dolaşıyordu etrafta. Heyecanını yenememiş insanların havasıydı belki de bu.

- Umurlu'dakiler de ilerlemiş, dedi kahveci, yarın Aydın'dayız!... Kuşattık dört bir yandan gâvuru!

Hacı Şükrü Bey başını kaldırdı, kahveci sustu. Bir asker ayağındaki tek pabucuna aldırmadan binbaşıya selâm verdi, uzatılan raporu aldı, koşarak uzaklaştı. O zaman kahveci, Remzi'nin yanına sokuldu.

- Efe, diye seslendi, Karacasu'da Demirci Mehmet Efe Ziraat Bankası'nı soymuş! Ne dersin? Karacasu neresi ki? Burnumuzun dibi!

Remzi gülmeye çalıştı. Masaya başını dayayıp uyuyan Ali'ye, küçücük gözlerini kırpıştırıp etrafı süzen Bayram'a baktı. Sanki kahvecinin sözlerini duymamıştı.

- Yunanlı'yla birlik mi olur bu Demirci Efe? Biri içeriden, biri dışarıdan mı vurur bizi? Niye konuşmazsın efe; yorgun musun?

Remzi bu sefer kahveciye baktı. Kaskatı kesilmişti. Mısır patlar gibi işitilen silâh seslerini bir an dinler gözüktü. Sonra:

- Bilmem, dedi, kimin ne yapmak istediğini anlamak güç. Niye sorup durursun bana?

- Demirci'yle kolay kolay başedilmez de. Hani buralara da gelirse haraca bağlar ortalığı. Verecek paramız da kalmadı.

- Bulursunuz! Toplarsınız sağdan soldan; o da çekilip gider. Gerekirse karşılar, kurban kesersiniz, şenlik de yaparsınız!...

Öfkeleniyordu gittikçe. Kahveci onu anlamaktan çok uzaktı:

- Şenlik mi? diye sordu. Biz onun nasıl yapıldığını geçenlerde Sarayköy'de gördük. Oradaydım. Denizli'den Topçu Binbaşısı İsmail Hakkı Bey'in kumandasında mücahitler yeni gelmişti. Sarayköy Rumları biri Tosunlar tarafındaki yol üzerinde, diğeri de istasyon civarında Yunanlılar gelirse karşılamak için iki zafer takı kurmuşlardı. Evvelâ mücahitleri Yunanlı sanmışlardı da yeri göğü inletip davul, zurna çalmaya başlamışlardı. Sonra da korkudan evlerine kapanmışlardı. Gönüllülerimiz de zafer taklarına Türk bayrağı çekmişlerdi. Gözlerimiz yaşarmıştı efe; sen ne diyorsun?

Remzi'nin dediği hiç birşey yoktu. Sigarasını, arka arkaya birkaç nefes çektikten sonra yere attı:

- Hadi Hinoğlu, dedi, sen de şurada biraz kestir. Belki ben de uyurum. Yarın erken yola çıkmak gerek...

Beklemedi kimseyi, kahveden çıktı... Bir kadın dövünüyordu oracıkta:

- Aydın yanıyor, aşağı Müslüman mahallesi yanıyor!

*

* *

Ertesi sabah Yunanlılar top atışına başladılar. Buna karşılık olmak üzere Menderes Köprüsü'nün ilerisinde bulunan Türk obüs taburuna ait toplardan birisini de ihtiyar köylüler ve çocuklar çekerek bir tarla içine mevzilediler.

Şimdi iki taraf biribirini top ateşiyle dövüyordu. Telli-dede sırtlarına saldıran mücahitler devriliyor, toprağa yapışıyor, kimisi de bir daha ayağa kalkmıyordu.

Mevzilere yuvalanmış her makinelinin başında bir Türk subayı vardı. Atışlarıyla gönüllüleri koruyor, onların daha ilerilere doğru gitmelerini sağlamaya çalışıyorlardı. Remzi, Yörük Ali'yi kolluyordu... Efe, bir gün evvelinden daha hızlıydı. Zaman zaman yere yatıp geride kalanlara işaret ettikten sonra yine ileri atılıyordu...

Yunan durmadan çekiliyordu. Tellidede'yi geçmişler, şose yönünden, bahçelikler arasına dalmışlardı. Henüz öğle olmamıştı. Umurlu tarafından da top sesleri geliyordu.

- Hey bizim oğlan, diye bağırdı Yörük Ali, sen burada mısın? Yüreğin yerindeymiş. Eşkiyalık mı yaptın vaktiyle? Biz Aydın'a gireriz birazdan; katıl aramıza!...

Ağaçlar kurşun yağmurundan delik deşik olmuştu. Ezilmiş bostanlar, kovaları parçalanmış kuyular vardı. Makineli, tüfek ve top sesleri bahçelerin yarı rutubetli havası içinde uzayıp kısalarak duyuluyordu.

Remzi çökük bir duvarın kenarındaydı. Tam ayağını duvarın üzerine atacaktı ki Ali'yi gördü. Ali bir ağacın arkasından ellerini havaya kaldırmıştı. Bir Yunan subayı hışımla tabancasını ona doğru tutmuştu. Bayram bir çukurun içinden mermisi kalmamış tüfeğinin tetiğini çekiyordu.

Remzi, hiç beklemedi, iki el ateş etti; sonra duvarı geçip koşmaya başladı...

Burunlara hafif bir yanık kokusu geliyordu. O zaman, "Gayret" diye bağırmak geçti içinden Remzi'nin. Fakat nedense dudakları ona boyun eğmedi.

Bir kaç kere ateş etti, yine koştu. Kozdibi'nin ilk evlerini görünce yere yattı. Yörük Ali de, zeybekleri de yatmıştı. Bir makinalı tüfek tarıyordu önlerini. Daha korkuncu sanki bir alev dağlıyordu gözlerini.

- Aydın yanıyor!

Dün gece bir kadın da söylemişti bu lâfı, şimdi de bir kızan haber veriyordu.

Etrafına bakınmaya çalıştı; sürüne sürüne efenin önüne geçti, sahipsiz bir arabanın arkasına sığındı. Makineli tüfek durmamacasına tarıyordu. Remzi, onun nerede olduğunu anlamıştı. Yaklaşabilirse susturacaktı. Eski gücü, eski çevikliği kalsaydı, bu işi daha çabuk bitirirdi. Fakat şimdi nefesi kesilmişti; bayağı soluyordu.

Bir kurşun sekti. Hemen soldaki bir çukura attı kendini. Orada biçilmiş gibi yere çökmüştü. Şakağı kanıyordu... Yokladı; derin değildi.. Tüfeğini karnının hizasına çekti. Tekrar sürünmeye başladı.

Kestirdiği yere gelince bir gübre yığınının arkasına çöktü. İlerdeki caminin minaresine tüfeğini doğrulttu. Üç kere ateş etti... İki kişi yuvarlandı minareden aşağıya, bir de bir makineli tüfek!

- Yamansın bizim oğlan!

Yörük Ali gizlendiği yerden kalkmış koşuyordu. Remzi kıpırdayamadı. Şakağı zonkluyordu, bir de kesiklik hissediyordu dizlerinde. Başını mendiliyle sardı.

Yanan evleri görüyordu. Birbirlerinden uzaktılar, parça parça tutuşuyorlardı. Bir kısmı çoktan kül olmuştu.

- Kescez kumandanım, biz de yakcaz kumandanım. Şaşırdım birdenbire... Aklım başıma geldi hamdolsun!... Mermi buldum kendime çok şükür!

Bakmadı bile Bayram'a. Güçlükle kalktı, yokladı kendini. Yörük Ali'nin açtığı yoldan ilerledi.

Şimdi çitlerin kenarından, duvar diplerinden yürüyordu.

Bir sokağı kıvrılacaktı ki hemen durdu. Bir ev yanıyordu orada. İki Yunan askeri yere çömelmişti. Yangından kurtulmak için kapıdan dışarı fırlayan ev halkını keyifle avlıyordu.

Devirdi Yunanlıları; sokağı geçti. Yörük Ali görünürlerde yoktu. Yine de çok uzaklaşmadığı anlaşılıyordu. Silâh sesleri yakından geliyordu.

Öğle güneşi gölgeleri silmişti. Sıcak iyice çökmüştü... Bir patlama duyuldu. Top ateşinden daha başka bir sesti bu. Evler sarsılıyordu.

- Zeytinyağı depoları yanıyor!...

Bu sesi bile duymak istemedi. Hatta sararmış yüzü, çökük omuzları, kanlanmış gözleri ve titreyen elleriyle ardından gelen Ali'yi bile görmemeye çalıştı. Bir hedefi vardı onun o anda, bir hedefi! Bir buçuk aydan beri bu hedefin peşinde koşmuştu. Ona birazdan, çok kısa bir zaman sonra varacaktı.

Ama neden böylesine boğuluyordu? Şu yüreğinin üzerindeki sızı, hava almasını bile engelliyordu!

Aldırmadı; darmadağınık duygularına hiç önem vermedi. Ameliyata giden bir hasta gibi sendeleye sendeleye yürüdü... İki sokak sonra aradığı evi buldu.

Evin kapısı açıktı. Bir yalağın kenarında bir horoz, tavuğunun üzerine çıkmış gagalıyordu. Başka değişik bir şey yoktu ortalıkta.

Açık kapıya çok kısa bir süre boynunu bükerek baktı. Sonra tüfeğini omuzuna vurdu, tabancasını çıkardı. O sırada bir Yunan subayı fırladı kapıdan; ceketini omuzuna atmıştı, hem koşuyor, hem de pantolonunun kemerini bağlıyordu. Gerçeği anlamak istemedi birdenbire. Sanki acıyormuşçasına subaya baktı. Hatta burun buruna denecek kadar sokuldular birbirlerine. O zaman Yunanlı silâhına davrandı; Remzi'nin tabancası daha evvel patladı.

Çiğnedi düşmanını; basıp geçti üzerinden. Tüm nefessiz kalacağını bilse bile bir sırtlan gibi kapıya atıldı. Hatta merdivenleri çökerterek çıktı. Sofada durdu. Bir adamla bir kadın baygın yatıyordu yerde. Bir genç kız ise çırılçıplak Remzi'ye korkuyla bakıyordu.

Kızın göğüsleri çürük içindeydi. Kalçaları morarmış, hatta kanamıştı. Saçları tel tel yolunmuştu. Göbek çukuru sanki parmak sokulmuş da zorla genişletilmiş gibi büyümüştü. Bir saz gibi titriyordu kız!...

- Emine!

- Baba!...

- Nedir bu halin?

Kız cevap veremedi, dizlerinin üzerine çöktü... Gözleri parladı yalnız; cam gibiydi. Göz çukurlarının etrafını çerçeveleyen siyah lekeler koyulaşıp açılıyordu.

- Söyle Emine! İlk defa mı oldu bu?

- Hayır baba!...

- Daha evvel dölledi miydi seni?

Kız yere kapandı. Şimdi tüm sırtı görünüyordu. Kaburga kemikleri sayılıyordu. Titremesi geçmişti. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu:

- Hiç çarpışmadın mı onunla? Korumadın mı kendini? Neden, neden teslim oldun?

Emine durmamacasına ağlıyordu. Tel tel yolunmuş saçları omuzlarının üzerine düşmüştü.

- Kaç kere dölledi diyorum sana? Kaç kere dölledi?

- Bugün üçüncüsü baba!... Affet beni; hiç suçum yok!...

- Gebe mi kaldın ondan yoksa? Karnın mı şişti?

- Bilmiyorum, hiç bir şey bilmiyorum baba; götür beni, gizle beni. Babamsın!... Bir kerecik olsun yardım et bana!...

- Şu eşek halanla, şu eşek enişten neden karşı komadılar, neden kurtarmadılar seni?

- Ne yapsınlar baba? Ne yapabilirlerdi? Bayıldılar işte!... Götür beni! Çok uzaklara! Unutmak istiyorum!...

- Sevdin mi onu yoksa?

- Hayır, hayır! Sevmedim, hiç sevmedim.

- Öldürdüm onu! Sokağın ortasında serilmiş yatıyor şimdi. Ne dersin buna?

- Öldürdün mü? Nasıl yaptın bunu baba? Sen her eve dönüşte birilerini öldürürsün zaten. Elin boş durmaz! Beni de öldür öyleyse! Öldür de kurtulayım.

Remzi dişlerini gıcırdattı... İnsanlıktan çıkmış gibiydi; canavarlaşıyordu gittikçe... Uzamış sakalları, sarkık göz kapakları, şakağındaki kan pıhtıları, tabancalı elinin yavaş yavaş havaya kalkışı, onu başka bir dünyanın adamı haline sokuyordu.

- Hatırını kırmayacağım kahpenin kızı! Ananın yanına boylayacaksın. Böylesi ikimiz için de iyi. Temizlenir hiç olmazsa ortalıktaki kir!

Kız başını kaldırmıştı. İki elini babasına doğru uzatmıştı. Bir yardımcı arar gibiydi. Ölmeyi hiç istemiyordu; dudakları yalan söylemişti:

- Yapma, yapma baba!... Acı bana! Yetmez mi çektiklerim? Kulun olayım baba!...

Remzi'nin kulakları çınlıyordu; gerçekten Emine'nin söylediklerini duymuyordu. Tetiği çekti. Silâh patlamadı. Bir daha çekti. Bir daha çekti. Sonra hırsla tabancayı fırlattı.

- Mermi kalmamış, diye bağırdı, son kurşunu Yunan subayının beyninde patlatmıştım.

Hemen omuzundaki tüfeğine sarıldı. Fakat onu doğrultmaya vakit bulamadı. Ağır bir cismin üzerine çöktüğünü hissetti. Birisi eziyordu onu altında. Tüfeği bir kenara fırlamıştı.

- Yeter! Yeter artık!... Canavar!... Ne istiyorsun bu kızdan? Ne yaptı sana?

Ali'nin haykırışıydı bu. Bütün gücüyle Remzi'yi kıskıvrak yakalamış, durmadan tartaklıyordu.

Remzi silkinmeye çalıştı; zorladı kendini. Başı yere vurdu. Güçlükle tüfeğine uzandı; kavradı onu dipçiğinden. Yine de Ali bırakmadı peşini; bileğine yapıştı:

- Kendini ne sanıyorsun? Neden kimseye değer vermiyorsun? Bulama artık elini kana. Yeter senden çektiklerimiz!

Remzi tüfeğini kendine doğru yaklaştırmaya başladı. Tüm soluyordu; ciğerleri bir körük gibiydi. Buna rağmen başaracaktı belki de. Fakat birden durdu, sanki yere yapıştı. Bayram tüfeğin namlusundan tutmuş, onu olanca gücüyle Remzi'den uzaklaştırıyordu.

- Yıpranırsın mütamiyen kumandanım. Hiddete kapılırsın birdenbire kumandanım. Garik gidelim buradan kumandanım.

Remzi tüfeği bıraktı. Alnı bir süre yerde dayalı kaldı. Emine'nin elleri hâlâ havada duruyordu. İndirirse şayet babası doğrulacak, silâhını ateşleyecek gibi geliyordu. İncecik vücudu ter içindeydi; büsbütün ufalmış, kavrulmuştu.

Remzi ayağa kalktı; Bayram'ın elindeki tüfeğine baktı. Kız inledi.

- Baba!... Baba!...

Omuz silkti Remzi. Donuk gözlerle etrafta bir şeyler araştırdı. Kız kardeşiyle eniştesinin ayıldıklarını fark ettiği halde aldırmadı. Bir köşede Emine'nin parçalanmış elbiselerine gözü takıldı, onları alıp kızının yüzüne fırlattı. Sonra ağır ağır merdivenlerden aşağıya doğru inmeye başladı.

Sokağı geçti, köşebaşında durdu. Silâh sesleri hiç kesilmemişti. Üstelik bir uğultu, bir bağırtı yayılmıştı etrafa... Ardına bile bakmadan kaçanlar vardı. Ayakları taşlara, çamurlara takılanlar, çocuklarını kollarından tutup sürükleyenler, yırtılan şalvarlarından etlerinin görünmesine aldırmayanlar, göğsünden fırlayan memelerini dahi unutanlar bir sel gibi akıp gidiyorlardı. Yunan'ın çekildiği aşağı mahallelerden başlamıştı bu göç. Güneye doğru ilerliyorlardı. Menderes'i geçecekler, sadece canlarını kurtaracaklardı.

İhtiyar bir karı koca lağıma bulanmıştı. Her taraflarından pislik akıyordu:

- İki gün helâ çukurunda gizlendik, diye seviniyorlardı, gizlendik de kurtulduk.

Aydın'ın aşağı mahallelerine başka gönüllüler de giriyordu şimdi... Denizlili Komiser Hamdi Bey Müfrezesi yayılmıştı sokaklara. Her köşe başında bir direnme, her caminin şerefesinde bir makineli vardı.

Balcılar, Terziler, Kozdibi, Güzelhisar, Torlak gibi mahalleler milislerin eline geçmişti. Yunanlılar bütün güçleriyle gönüllülerin istasyon yönüne, çarşıya doğru sokulmalarına engel olmaya çalışıyorlardı. Çarpışma zaman geçtikçe daha fazla şiddetleniyordu. Top mermileri havada vınlıyordu ve Aydın yanıyordu.

*

* *

O gece çarpışma mahalleler arasında devam ediyordu. Remzi boş bir kahvenin peykesine oturmuştu. Karşısında Ali ayakta duruyordu. Biraz ilerde kanadı kırılmış bir hint horozu gibi Bayram çırpınıyordu. Omuzunda iki tüfek, elinde boş bir tabanca vardı. Kalçası, ona hiç aldırmıyordu artık; Bayram olduğu yerde dönüyordu.

- Bana bak, dedi Remzi Ali'ye, beni dinle de sonra çekil karşımdan. Seninle dostluğumuz burada bitti.

Sesi ıslık gibi çıkıyordu. Kendine olan inancını tüm yitirmiş bir insanın son çırpınışıydı bu. Belki de güç kazanmak, haklı çıkmak istiyordu. Anlatacaklarına kendisi de kanarsa rahatlayacağını sanıyordu.

- Ne demiştim sana? Nerede kalmıştım? Askerlik şubesi, "Sen ölmüşsün" diye kovmuştu beni. Eve gelmiştim o hızla; karımı, kızımı görürsem üzüntülerimin bir kısmı gider sanmıştım. Mahalle bakkalı yüzüme acayip bakıp selâmımı almadığı halde aldırmamıştım. Emine taşlıktaydı. Tanıdı beni. Yine de sokulmadı yanıma. Kollarımı uzatmıştım; okşamak istiyordum. Kaçtı; mutfağa kapandı. O zaman birşeyler sezindim. "Annen nerede," diye bağırdım, "annen?" Cevap

bile vermedi kızım. Sür'atle yukarı çıktım. Oda kapısını açınca karımı bir yabancı adamla koyun koyuna buldum. Bizim yatağımızdaydılar; çırılçıplaktı her ikisi de. Kim hazırlamıştı bana bu rastlantıyı? Sonradan başkası söylese belki de inanmazdım. Beni tanımakta güçlük çekmemişlerdi. Yabancı adam; "Gebermemiş." diye bağırıyordu, "Geldi işte!" Karım ise yorganın altına gizlenirken, "Git." diye kovuyordu, "Sen ölüsün; malın mülkün ne varsa paylaşıldı. Hiç bir şeyin yok bu evde. Gelme bir daha!" Konuşamadım, hatta bağıramadım bile, sadece üzerine doğru yürümeye başladım. Adam hemen yastığın altından bir tabanca çıkardı; vuracaktı beni. Birden etraf kararadı. Sadece o iki kişi önümde bir yıldız gibi parlamaya başladı. Ben de tabancamı çektim; ateşledim. İkisini de öldürmüştüm oracıkta. Ağızlarından kanlar akarak karyoladan aşağıya nasıl yuvarlandıklarını hâlâ hatırlarım. Kaçmadım; gelenlere hemen teslim oldum. Hapishaneye tıktılar beni. Yıllar süren savaş ve tutsaklıktan sonra bana kapılarını açan, bu topraklarda hapishane olmuştu.

Sustu. Bir süre Bayram'ın bir mevlevî dervişi gibi dönüşüne baktı. Bayram kendisini affettirmenin çarelerini arıyor, çırpınıyordu orada.

- Biliyor musun; Emine beni severdi. Onu dönüşümde büyümüş de görmüştüm. Kocaman kız olmuştu. Biraz kavruk ve solgundu yavrucak.

Elini dizine vurdu, pişman olmuşçasına başını salladı. Hiç hoşlanmamıştı son sözünden:

- Yavrucak mı dedim, diye âdeta bağırdı, ağzımdan kaçtı. Böyle konuşmam ben, yufka yürekli de değilim. Ağzımdan kaçtı diyorum; inan! Benim kızım filân yok zaten; hiç yok!

Sesi sertleşiyordu. Boynu dikleşmiş, boyun damarları şişmeye başlamıştı.

- Sana gelince; bir kibrit çakacak güçte bile değilsin. Mankafa, ahmak, sersemin birisin! Gözün görmez, elin tutmaz. Marifetlerini de seyrettik. Köprübaşı'ndan bu yana şaşkın ördek gibi hep kıçtan dalmaya çalıştın. Bu dağlar, bu ovalar, bu silâhlar sana göre değil. Durma buralarda. Hemen git. Ata bin, merkebe bin, arabaya bin, yaya yürü, İstanbul'un yolunu tut. Otur ananın dizi dibinde. Sakın

bir daha da işime karışayım deme. Ben savaştan tiksiniyorum; bunu da böyle bil. Savaştım da ne oldu? Yunanlılar İzmir'i de bastı, Aydın'ı da yaktı, kızımı da becerdi.

Yine korkunçlaşıyordu. Tükürükler saçıyordu ağzından, dudakları çarpılmıştı.

- Sakın lâf söylemeye, cevap vermeye kalkışma. Seninle zaman zaman iyi geçinmiştik. Ama bundan sonra yüzüme bile bakmana dayanamam. Görüyorum; bileğin kuvvetliyse de hamsın, belki de hiç yontulamayacaksın. Yaşına da güvenme; bu topraklar senin gibi gençliğine güvenen nice kişileri eritmiş, un ufak etmiştir. Çok acıdınsa, gönlün çektiyse o kahpenin kızını da yanına al öyle git. Git hadi; Allah'ın belâsı, git!... Defol!...

Yerinden fırladı, Bayram'ın uzattığı tüfeğe bile bakmadı, hatta elinin tersiyle itti onu. Nereye gitmesi gerektiğini düşündü bir an. Kestiremedi, yönünü çizemedi, olduğu yere çöktü... Saatlerce böyle kaldı. Doğrulduğu zaman içecek bir yer arıyordu.

*

* *

Sigarasını yakmıştı; keyiflenmiş gibi dumanını savuruyor, sokağa doğru bakıyordu. Galiba biraz da sarhoştu...

Etrafta hâlâ yanık kokusu vardı. Remzi bu kokuyu da ciğerlerine dolduruyor, sigarasının dumanıyla karıştırıyordu.

Oturduğu sandalyenin bir ayağı kırıktı; belki de bu yüzden olacak, olduğu yerde sallanıyordu.

Kahvedeki müşterilerin çoğu ihtiyar, kendilerini koruyacak güçten uzak kişilerdi. Bir tanesi bastonuna dayana dayana Remzi'nin yanına oturdu:

- Aydın'ın yarısından fazlası yandı, dedi, üç gün süren çarpışmanın sonunda Yunan şehri bırakıp gittiyse de barınacak bir yerimiz kalmadı. Halimiz nice olacak efe?

- Bilmem, dedi Remzi, keyfini bozma ihtiyar! İstersen sana biraz içki bulayım. Çek, unutursun...

İhtiyar gülmeye çalıştı; dişsiz dudaklarını açıp kapadı. Sonra için-

deki ezikliğin etkisinden kurtulamamanın üzüntüsüyle Remzi'nin elini tuttu:

- İslâm mahallelerini ateşe vermişlerdi, dedi, yangının bir ucu Yahudi mahallelerine kadar da uzanmıştı. Hatta Dükkânönü mahallelerinden Rum mahallesine de atlamıştı yangın. Her yer cayır cayır yanıyordu. Rüzgâr da alevleri durmadan savuruyordu.

Remzi sigarasını yere attı. Parmaklarını oynattı, ayağının ucuyla toprağı kazıdı.

- Sokaklar kadın, çocuk, erkek cesetleriyle doluydu. Üç gün tepemizde kurşunlar, mermiler uçmuştu. Bayılıp bir daha ayılmayanlar da vardı.

Remzi gıcık tutmuş gibi öksürdü. Elini ağzına götürdü, dudaklarını kıvırdı.

- Kuva-yı Millîye Aydın'a tüm girip Yunanlılar kaçarken bir çok Rum da onlarla beraber gitmişti. Geri kalan Rumlar, Çakıroğlu Bahçesi'nden, Sörler Okulu'nun oradan toplanıp hükümet konağına getirilmişti. Neme lâzım çoğu Yunan'ın arkasından beddua ediyordu; "Gül gibi yaşarken, Yunan geldi de başımızı belâya soktu." diyorlardı. Ben hepsini gördüm, hepsini işittim.

Başka bir ihtiyar sandalyesini çeke çeke yanlarına sokuldu; çubuğunu titrek elinde tutmaya çalışırken:

- Tellâl Sakido'nun bağırdığını duydun mu Hüseyin Efendi? diye sordu.

- Ne demiş?

- "Fransız hastahanesinde müslüman kardeşlerimiz var; yangından kurtaralım." diye sesleniyordu. Sonra boşalan hastahaneyi yağmaladılar.

Evvelki ihtiyar, ötekinden daha dertliydi. Ne kadar anlatsa susacağa benzemiyordu:

- Yörük Ali Efe hapishaneyi de boşaltmış, dedi, boşaltmış da, bunca katili, hırsızı, uğursuzu dışarı salıvermiş. Aydın'ı bu soysuzlar yağmaladılar.

- Yörük Ali, üç-dört gâvuru da öldürüverdiydi. Hükümetin önünde; gördün mü Hüseyin Efendi?

Remzi ayağa kalkmak istedi; kulakları çınlıyordu, yüzü gittikçe sararıyordu. Fakat yürüyecek, uzaklaşacak gücü kendinde bulamadı; birisi dokunsa yere yığılacağını sanıyordu.

İlk gelen ihtiyar bu sefer elini omuzuna attı Remzi'nin:

- Efe, diye inledi, geldiler, kan döktüler; Aydın'ı kurtardılar. Allah razı olsun. Fakat sonraki yağma? Yunan gittiğinden beri de silâh sesleri dinmedi hiç!... Niye önlemediniz? Üç gün içinde çarşıda ne mal, ne yiyecek kaldı!... Allah'tan reva mı?

Öteki ihtiyar çubuğunu ağzına götürmeye çalıştı; güçlükle dudaklarının arasına yerleştirdikten sonra:

- Düşmanı kovalayacakları yerde, yağmaya başladılar, dedi, Kuvayı Millîye'nin ardından nereden çıktığı bilinmeyen binlerce insan karınca sürüsü gibi çarşıya üşüştü. Çingeneler de vardı içinde, milisler de, hapishaneden boşalanlar da, köylüler de, askerler de, zeybekler de. Kucak kucak götürdüler. Çuval çuval taşıdılar. Evlere bile girdiler. Binbaşı Hacı Şükrü Bey tabancasını çekip üç beş askeriyle önlemeye çalıştıysa da bu rezaleti; başaramadı. Sonunda da hepsi savuştu; artık Aydın'ı koruyacak ne asker, ne gönüllü kaldı. Yunan yine burnumuzun dibinde. Buna bir çare bulun efe!... Yunan'ı aratmayın bu millete!...

İşte o zaman Remzi dizine bir yumruk vurdu. Başı arkaya doğru kaydı; kürek çeker gibi gidip geldi:

- Susun, susun artık!... Dinlemek istemiyorum sizi!... Yüzü toprağa dönük iki kişi geçmiş karşıma, bana milletten bahsediyor!... Yağmayı yapan da, soyan da, soyulan da, ölen, öldüren de bu millet işte. Kim Yunan'ı arayacakmış? Üç gündür şenlik var diye havaya sıkılan kurşun, çarpışma sırasında Yunan'a atılmadı. Rüzgâr yangından önce barut kokusunu getirdi önümüze. Çarşı yağmalanır, evler soyulurken, "Helâl olsun" diye bağıranları işitmediniz mi? Evvelâ şımart, başının üzerine getirt oturt, o da etsin tependen aşağıya, sonra feryadı bas; yüzüm gözüm kirlendi diye. Tepenize oturtmadan düşünsenize a bunaklar!

Ferahlamış gibiydi... İhtiyarlar şaşkın şaşkın yüzüne bakarken

ayağa kalkmayı başardı. Dengesini sağlamaya çalıştı; birkaç adım attı.

Havada uçak sesi vardı; bir Yunan uçağının sesi olmalıydı bu. İlerdeki çınar ağacına bir adam bir kâğıt çiviliyordu. Sokuldu yazının başına; güçlükle okudu:

"Resmen hükümet kurulmuş, vazifeye başlamıştır. Herkes işinin, gücünün başına dönsün. Kimse silâhlı dolaşmasın. Silâhlarını hükümete teslim etmeyenler cezalanacaktır....

51. Tümen Kumandanı
Albay Şefik"

Geri döndü; yürüyebiliyordu artık. Hâlâ kendilerini toparlayamayan ihtiyarlara yaklaştı, bağırdı:

- Sevinin; hükümet kurulmuş!... İşler tıkırında gidecek bundan sonra. Hani, "Aydın kurtarıldı, işimiz bitti." diye savuşan milisler, askerler, bilmem neler var ya hep yakalarından tutulup geri getirilecek. Sevinsenize moruklar!...

Remzi niye kızıyordu bu ihtiyarlara? O, belki de onlara bağırmıyordu. Sadece karşısına çıktıkları için bu zavallılardan hıncını alıyordu. Gerçekte onun dayanamadığı kendisiydi. Söylendikçe ağzındaki rakı kokuları tükürükleriyle birlikte etrafa saçılıyordu.

Bir at sesi duydu; soluyan, yorgun bir atın nal sesleriydi bu. Geri döndü; toza bulanmış bir adamın hayvanından aşağıya indiğini gördü. Yandaki manav, gelen yolcunun yanına sokulmuştu:

- Ne haber Rüstem, diye soruyordu, ne haber?

- Haberler kötü amca. Ekizdere bahçelerine Yunanlılar baskın yapmış. Doğramışlar oradakileri. İlerliyorlarmış buraya doğru!... Yerli Rumları başka yere götüren treni de Aydınlı Türkler çevirip dolmuşlar içine. Atmışlar Rumları dışarıya. Aydın'da hiç Türk kalmayacakmış bu gidişle. Bizimkilere rastlayamadım amca!... Yunan bi gelirse...

Manav dükkânını olduğu gibi bıraktı; haber getirenle birlikte yorgun hayvana bindi, uzaklaştı.

Remzi yere bolca bir tükürük bıraktı. Sonra onu ayağıyla ezip toprağa gömdü. Şimdi gözleri kızarmıştı, ihtiyarlar gibi eli de titriyordu. Omuzunda çifte tüfeğiyle Bayram'ı karşısında görünce dayanamadı:

- Ulan, diye bağırdı, sen ne arıyorsun burada? Sana kim gel dedi; defol git! Mankafa!

- Kumandanım! Şaşırdım birdenbire! Ali Bey'i kollardım mütamiyen!... Sizden ses çıkmayınca dayanamayıp selâm etti ardından. Başı önüne eğik, İstanbul'un yolunu tuttu çok şükür...

- Gitti demek, kurtulduk sonunda ondan. Hangi yolu seçti?

- Denizli'ye varırım da düşünürüm derdi. Trene bindi de gitti. Ana baba günüydü tren; düdüğünü çalardı mütamiyen.

- Sen de git, sen de çek arabanı. Beni yalnız ko!... Ben kendimi yaşamak istiyorum; anlıyor mu bunu senin şu kaz kafan?

- Kumandanım. İşler kötü gidermiş. Yunan gelirmiş buraya doğru. Karşı çıkmazmış kimsecik. Hacı Şükrü Bey bırakmış gitmiş de Teğmen Kadir Bey onbeş yirmi kişiyle oyalamaya çalışırmış gâvuru...

- Eşek! Katırdan da ahmak!... Hani ordu kurup İzmir'e kadar sürüyordun Yunan'ı? Ne oldu orduna? Kafa yok ki sende. Akıllar dağıtılırken sen tarlada turp mu topluyordun? Kescekmiş de yakcakmış! Sersem!...

- Bir aralık da vardım Emine kardeşimin evine. Çam sakızı çoban armağanı; bir torbacık üzüm de götürdüm elcağızımla, hatırı hoş olsun diye. Halası açtı da kapıyı; "Emine hasta yavrum." dedi bana birdenbire. Enişten de öksürürdü yukarıda mütamiyen. Verdim üzümü de döndüm geldim kumandanım.

Remzi başını çevirdi; birşeyler aradı sanki etrafında. Gözleri benek benekti, dudakları çarpık. Sendeleyerek uzaklaştı. Sonra da arkasına bakmadan seslendi:

- Gelme sakın peşimden!... Canın nereye isterse oraya git!... Bir daha Emine'nin lâfını da edersen ayaklarını kırarım senin!

Yürüyordu... Bir sokağa sapıyor, dolanıyor, yine aynı sokaktan geçiyordu... Sarhoşluğu gittikçe artıyordu galiba; duvarlara tutunuyordu. Bir köşe başına gelince yere yapışmış gibi durdu:

- Hinoğlu, diye seslendi, işitiyor musun beni?

- Buyur kumandanım!

- Emine çok mu hastaymış?

- Halası öyle demişti. Demişti de fazla birşey söylememişti.

- Senin hatırın için son defa gideceğim onun yanına. Ama bir daha diretirsen, Emine'den bana söz açarsan kendini yok bil.

- Sen aslansın kumandanım!... Sende bir yürek var manda gibi. Sende bir yürek var serçe gibi. Kızdınsa yapıştır Hinoğlu'na birkaç tokat. Pıt pıt atan o yüreğin dinlensin birdenbire.

Bayram'ın elini tuttu. Başı önüne eğikti. Kabahat yapmış bir çocuk gibi karşısındakinin yüzüne bakamıyordu. Sonra kendini toparlamaya çalıştı, kız kardeşinin evine doğru yürümeye başladı.

Sokakta kimseler yoktu. Horoz tavuğunu kaybetmiş gibi yalnız dolaşıyor, kanat çırpıyordu.

Kapıyı çaldı. Elini yüzünde gezdirip ayılmaya çalıştı. Ayak sesleri duyunca geri çekildi.

- Kim o?

- Ben!... Aç...

- Sen misin ağabey? Ne istiyorsun bizden?

- Aç!... Emine hastaymış!...

- Bir kötülüğün dokunmasın bize... Kıyma kıza...

- Silâh filân yok yanımda; aç!...

Kapı aralandı. Remzi bir solukta içeriye girdi. Kız kardeşinin yüzüne bakmadı bile.

- Ağabey!... Biraz konuşalım şurda!...

- Ne konuşacağım seninle? Birbirimize söyleyecek bir şeyimiz mi var?

- Olmaz mı ağabey? Bunca yıl görüşmedik! Beni yanlış anlamanı istemem.

- Seni doğru anlıyorum ben! Hesaplaşmaya gelmedim zaten...

- Ne yapabilirdik ağabey? Ölmüştün, böyle demişlerdi bize. Herkes malını paylaşıyordu; biz de istedik. Ne suçumuz var?

- Sonra da döndüm!.. Ölmediğimi anladınız hepiniz!.. Niye hapishanede yoklamadın beni? Kocan neden semtime bile uğramadı?

- Emine'yi aldık ya yanımıza... Ona baktık!... Senden çekiniyor-

duk. Küçükten beri vurup kırıcıydın... Ne yapacağın belli olmazdı. Nerde kavga, nerde çatışma varsa atılırdın. Öğrenciyken bile okulda kafasını yarmadığın arkadaşın kalmamıştı. Korktuk! Bizimki de hasta; kötü laf etme ona. Olan oldu bir kere...

Remzi dudak büktü. Ağır ağır merdivenleri çıkmaya başladı. Sofada duraladı. Sanki Emine çırılçıplak yerde yatıyor, bir Yunan subayı ise patolonunu bağlıyordu.

- Şu odada kızın ağabey... Halimize acı! İstermiydik? Kim isterdi? Kaderiymiş Emine'nin bu!...

Kız, bir sedirde yatıyordu. Gözleri yine alabildiğine açılmıştı. Dudakları çatlak, yüzü sapsarıydı. Ufalmıştı da.

- Emine!...

- Sen mi geldin baba?

- Ben geldim; seni götüreceğim kızım! Güvenilir bir yere taşırım. Doktor getiririm. İyileştiririm seni. Meraklanma... Neyin var?

- Bilmiyorum baba! Ateşim yükseldi! Geceleri sayıklamaya başladım. Halam iyi bakıyor bana.

Kız birden başını yastıklara gömdü; hıçkırıyordu:

- Onu öldürdüğünü söyledindi baba... Gerçekten vurdun mu onu? Nasıl yaptın bunu?

- Öldürmese miydim yoksa?

- İyi etmişsin! Ne diyeyim?... Fakat!... Korkunç, çok korkunç baba!... Bundan sonra nasıl yaşarım ben?

Remzi farkında olmadan diz çöktü. Elini kızının saçlarına götürdü; okşadı onları bir süre. Galiba gözleri de yaşlıydı:

- Kalk yavrum, giyin!... Seni sırtımda da taşırım; uzaklâşalım şu Aydın'dan. Gerisi kolay.

Kız doğruldu; babasının elini yakaladı, öpmeye başladı onları. Hasret kalmışçasına öpüyordu o nasırlı, damarlı, çatlak elleri.

- Baba beni affet! Hoş karşıla! Seninle gelemem ben.

- Neden? Yunanlılar yeniden alacak Aydın'ı. Ne yaparsın sonra?

- Gelemem baba!... Halamın yanında kalacağım. Kaderime razıyım. Enişte iyileşirse şayet biz de gideriz buralardan belki.

- Niçin? Sebebini söyle bana! Buraya ilk geldiğim gün seni götürmemi, hatta kaçırmamı istemiştin!

- Sana güvenemem ben baba! Şu ellerin, şu ellerini gördükçe!...

Şimdi öptüğüm şu ellerin ne kadar cana kıydı! Bana bile!... Benim babamsın!... Anlatamıyorum gerisini!

- Son sözün bu mu?

- Evet baba!.. Git artık. Yine de unutma beni! Acı çekmeni istemem; kendine iyi bak!

Kız tekrar başını yastıklara gömdü. Remzi ağır ağır ayağa kalktı. Tanımadığı bir yerdeymiş gibi etrafına hayretle bakındı.

Kız kardeşi oda kapısı önünde duruyordu. Eniştesi duvara dayanmış öksürüyordu. Perdeler kapalıydı. İçerde bunaltıcı bir sıcak vardı.

Terlerini kuruladı. Yürüdü, ayaklarını sert basarak yürüdü. Sokağa çıktı, derin bir nefes aldı. Kendisine bakan Bayram'ı görünce:

- Ver şu tüfeği, dedi, gel peşimden... Hinoğlu; beni bırakmayacaksın değil mi?

*

* *

Köprübaşı'na doğru yürüyorlardı. Aydın'dan çıkmışlardı. Onlarla beraber yürüyenler de vardı... Hem de yüzlerce. Atlısı, yayası, arabalısı, merkeplisi, develisi vardı... Geçiyorlardı yanlarından.

- Geliyor!... Yunan yine geliyor!...

Tüfek sesleri işitiliyordu uzaktan. Bu seslere arada sırada bir topun gürlemesi karışıyordu.

Şu topraklar, şu ova, şu bahçeler, hatta şu küçücük tepe Remzi'nin beş gün evvel Aydın'a doğru gittiği yerlerdi. Gönüllüler, zeybekler, millîciler çarpışmıştı burada Yunanlılarla; Aydın'ı geri almak için.

Uzaklarda, güneyde ise Menderes nehri vardı. Göç üzerine göç tazeleyen şu insanlar oraya varırlarsa kendilerini kurtulmuş sayacaklardı.

At sesleri duydular arkalarından. Yana çekilip yol verdiler. Gelenler onbeş kadar atlıyla Albay Şefik Bey'di. Aydın'ı bırakmış, o da göç edenlerle birlikte Köprübaşı'na, belki de daha gerilere, Menderes'i geçip Çine'ye, karargâhının bulunduğu yere çekilecekti.

Bir adam çıktı Albay Şefik Bey'in karşısına. Yorgunluktan bitkindi; toza, toprağa gömülmüştü.

- Albayım, diye bağırdı, haber getirdim.

- Nedir o?

- Demirci Mehmet Efe iki yüz yarar adamıyla Umurlu'ya gelip millîcilere katılacakmış.

- Kim söyledi?

- Nazillili Arap Yüzbaşı Nuri Bey, Demirci Mehmet Efe'ye yine adam gönderip "Artık yaptıkların yeter," demiş, "erliğini Yunan karşısında göster." O da kızmış da geliyormuş...

Üzüntüden omuzları çöken, gözleri uykusuzluktan kapanan Albay Şefik Bey:

- İyi, dedi, belki de Yunan'a karşı Umurlu'da bir millî cephe kurulur. Demirci yararlı olur elbette...

Sonra daha fazla oyalanmadı, atını sürdü, Tellidede' ye doğru uzaklaştı.

- Biz de furmayacak mıyız kumandanım? Yunan gâvuru gelir yine mütamiyen.

Remzi'nin ağzında bir sigara vardı şimdi, nefesi hâlâ rakı kokuyordu, bir sel yatağından yürüyordu. Önünden, sümükleri akmış, düşen donunu durmadan çekip anasına yetişmek için koşan bir çocuk gidiyordu.

Çocuk tökezliyor, çocuk çıplak ayağına batan taş parçalarına aldırmıyor, çocuk geri kalmamak için çırpınıyordu. Hayat tatlıydı, özgürlük de tatlıydı. Hayatta kalmanın da, özgür olmanın da çeşitli anlamları vardı. Kişilere göre bunların değer ölçüleri de değişirdi.

Remzi bir taşın üzerine oturdu. Akşamın loşluğunda gittikçe kaybolan, sallanan bir saz gibi yapıştığı topraktan kopmamaya çalışan çocuğa bir süre baktı.

Çocuk tüm yorulmuş olmalıydı. Donunu bile çekmekten vazgeçmiş, onu bırakıvermişti ardına. Kıçı olduğu gibi görünüyordu artık. Gayesi annesine yetişmek, gayesi biraz daha güvenilir bir yere varmaktı.

Remzi tüfeğini omuzuna dayadı, başını çevirirken:

- İşte böyle Hinoğlu, dedi; sen de yak bir sigara!

- İçmem kumandanım. Yüreğim yanar benim. Ali Bey'i düşünüp acırım mütamiyen. Gitmeseydi keşke.

- Hatırlar mısın Hinoğlu? Biz de bu çocuk gibi geride birçok şeyler bırakıp yürümüştük hep; güvenle yaşayacak bir yere varmak için! Bizim gözümüzde en inandığımız yer vatandı. Dağlar, ormanlar, şehirler aşmıştık durmamacasına. Hatırlar mısın?

- Hatırlarım kumandanım. Karnım acıkırdı mütamiyen de bulup buluşturup ağzıma bir şeyler tıkardın. "Kumandanın yanında oldukça sen aç kalmazsın Hinoğlu." diye söylenirdim kendi kendime.

- Orada da insanlar vardı; karanlık bir geçmişten sıyrılıp aydınlık bir geleceğe yaslanacaklarını sanırlardı. Bilerek, bilmeyerek umarlardı bunu. Zaten gelecek hep ümitle doludur. En kötüsü bile, en iyi geçmişten daha iyi gelir kişilere. Hatırlar mısın Hinoğlu?

- Bir fırında ekmek pişirirlerdi de kumandanım; mis gibi kokuları gelirdi burnumuza. Bir kapiğimiz bile yoktu kıyısından köşesinden yemek için bu ekmekleri. Sen bana, "Burnunu tıka, Hinoğlu" demiştin, "Gözlerini kapayıp başını da çevir. Yaparsan bu dediklerimi burada ekmeğin var olduğunu anlamazsın. Rahat edersin." Öyle yapmıştım da kumandanım, fırının önünden kolay ayrılmıştım. Sonra sen nasıl bulduysan buldundu da yuvarlak, tepsi gibi bir ekmek atıverdiydin akşama önümüze. Ardından üç gün de hasta yattıydın. Öksürüp durduydun da kan tükürdüydün.

- Hinoğlu! Bunlar nereden gelir hatırına? Bana borçlu olduğunu söylemek istemedim. Geleceğe nasıl bakalım diye soruyorum sana? Birçok kişi gibi, hep geleceğin iyi olacağını mı sanalım? Yoksa kendi vatanımızda da inanacağımız, güven duyacağımız ikinci vatan mı arayalım?

- Beni şaşırtırsın birdenbire kumandanım! Senin yanındayım çok şükür! Güvenim tamdır hamdolsun. Ben yalnız şu gâvuru sürelim de, dökelim denize derim mütamiyen. O zaman şu çocuk donunu bırakıp da kaçar mıydı kumandanım? Hele Emine kardeşim için kalır mıydı gözümüz arkada?

Remzi tüfeğine sarıldı, ağzındaki sigarayı tükürdü. Koşuşanlar vardı önlerinde; yaralılar geçiyordu şimdi de. Gündüzün sıcaklığı

ovadan hâlâ çekilmemişti. Tekerlek gıcırtıları durmamacasına kulakları tırmalıyordu.

- Emine'den bahsetme bir daha bana Bayram! Kendi istedi. Daha doğrusu güvencini bende bulamadı. Yine de suç benim değil; kabul etmiyorum bunu. Unutmaya çalışacağız onu. Yalnız bu topraklarda düşman da olmasa kaçırtırlar şu çocuğu donsuz, Emine kız için de insanın gözü ardında kalır. Dedim ya sana; çürümüş bir geçmişi gelecekte de yaşayacağına inansa kişiler, yerlerinden kıpırdar mıydı hiç? Leylek sürüleri gibi göç eder miydi sağdan sola? Kişiler aldanmak ister; belki biz de aldanacağız bir kere daha!... Anladın mı beni Hinoğlu?

- Anlamadım kumandanım! Anlamasam da olur değil mi kumandanım? Ver elini öpeyim... İçimden geldi birdenbire.

Remzi ayağa kalktı. O da şimdi Bayram gibi ayağını sürüyerek yürüyordu. Omuz omuzaydılar; biribirlerine destek oluyorlardı sanki. Bir süre de böyle gittiler. Nihayet Köprübaşı'na geldiler. Yine insanlar yığılmıştı oraya. Şaşkın, yorgun, üzgün insanlar. Çoğu ne yapacağını bilemiyordu.

Aydın'a giderken Hinoğlu'nun bir ağaca bağladığı hayvanları bile aramadılar. Topları çeken öküzlere, silâhını ters asmış askere, soluk soluğa yerlere uzanmış kişilere uzun süre baktılar. Sonra bir yere oturdular. Gittikçe koyulaşan yıldızsız bu yaz gecesinin bütün ağırlığını omuzlarında hissettiler.

- Yörük Ali de geliyor, dedi birisi, Yörük Ali de, Kıllıoğlu da tutunamayıp çekilmiş. Teğmen Kadri de burada!

Yörük Ali çok yorgundu; tere, kana bulanmıştı. Albay Şefik Bey'i arıyordu. Şefik Bey ise Menderes Nehri'nin gerisinde gecenin karanlığına rağmen elinde kalan birkaç topu mevzilerine yerleştirmeye çalışıyordu. Andonağa Çiftliği'ndeki ihtiyar köylüler ona yardım ediyordu.

Bir yüzbaşı Remzi'nin omuzuna dokundu. Bu Aydın'a doğru yürürken zaman zaman konuştukları subaydı.

- Siz de yerinizi alın, dedi, Yunan sabahleyin buradadır. Son tutanağımız bu Köprübaşı!

- Sonra? Sonra?

Yüzbaşı, Remzi'yi sesinden tanıdı:

- Sen misin? diye sordu. Hep sonra diyorsun! Sonrası yok. Kimse ne olacağını da bilmiyor. Belki Umurlu cephesine çekiliriz; Denizli yolunu kesmek için!... Akıtacağız kanımızı!

- Buraları artık boş mu kalacak? Yunanlı'yı kim tutacak? Adını bana bağışlar mısın yüzbaşım?

Yüzbaşı kollarını sarkıttı. Belindeki tabancasıyla oynarken:

- Gökmen, dedi, Gökmen Yüzbaşı!

Yüzbaşı artık konuşamadı; ilerde kümelenmiş sekiz-on karartının yanına doğru yürüdü.

Remzi yeniden bir sigara yaktı. Kendine bir yer aradı. Bir çukurun içine uzanırken cebinden bir dilim ekmek çıkarıp Bayram'a verdi.

Geceyi böyle geçireceklerdi...

İSTANBUL

DÜŞMAN gemilerine acı acı baktı.. Boğaz'a sıralanmışlar, topları-nı, gittikçe karanlığa gömülen bu battal şehre çevirmişlerdi.

Hava soğuktu. Kuru bir ayaz vardı. Buna rağmen terlediğini hissediyordu. Yine başı dönüyordu. Öylesine mutsuz, öylesine üzüntülüydü ki, şu Galata rıhtımından aşağıya kendini her an atabilirdi.

Rıhtım yabancı zenci askerler ve berelerini yana yatıran sarhoş denizcilerle doluydu.

Şarkılar söylüyorlar, biribirlerinin koluna girip yalpa vuruyorlar, karşılarına çıkanların yüzüne tükürüp yakasına yapışıyorlardı.

Bunlara asker demek bile çok güçtü; yaşları onsekiz, yirmi arasıydı. Dünyanın çeşitli yerlerinden toplanıp işgal ordusuna katılarak İstanbul'a getirilmişlerdi.

Dükkânların camları yabancı milletlerin bayraklarının rengiyle boyanmıştı. Küçük Rum çocukları gelen geçenin yakasına Yunan rozetleri iliştiriyorlardı.

Ali'nin koluna biri yapıştı; ürktü birdenbire. Hatta kaçmak istedi.

- Gel, dedi bir ses, dolaşma; oturalım bir yerde.

Ali, koluna gireni tanıdı; başını çevirmeden:

- Peki, dedi, nereye gideceğiz?

- Arka sokakta bir meyhane var; konuşuruz, gürültüden kimse işitmez bizi.

Sanki uyuyan birini ürküteceklermiş gibi ayaklarının ucuna basa basa yürüdüler.

Meyhane kalabalıktı; yabancı askerler dolmuştu. Bir denizci piyanonun başında gırtlağını yırtarcasına bağırıyordu.

Âdeta bir köşeye sindiler; meyhaneci aldırmadı bile onlara.

- Bu bizim toprağımız, diye fısıldadı Ali, hiç bizi görüyor musun buralarda?

Arkadaşı, Ali'den daha zayıftı. Püskülsüz bir fes oturtmuştu başına. İnce bıyıkları, solgun bir yüzü vardı. Bir süre konuşmadı; kendilerine dik dik bakan iki İngiliz denizcisinden kaçmak ister gibi bir hali vardı.

- Ne içeceksin?

- Bilmem. İçkiye alıştım artık; ne olursa içerim.

- Rakı en iyisi.

- Niçin getirdin beni buraya Fahri? Şu yaygaracıları seyrettirmek için mi?

- Zarar yok; bir süre daha katlanmak gerek. Belki de bir şeyler olur bu akşam burada!

Garson istemeyerek sokuldu yanlarına. Önlüğünün ucuyla mermer masayı üstünkörü sildi:

- Çabuk söyleyin, dedi, sizle uğraşacak vaktimiz yok. Sonra da oyalanmadan defolup gidin buradan; başımız derde girmesin!

- Rakı, diye cevap verdi Fahri, küçük bir tane; mezesi de beraber!

Garson homurdanarak uzaklaştı. Tezgâhtaki yaşlı Rum, burnunu karıştırarak garsona bir şeyler söyledi.

Bir Fransız denizcisi pantolonunu çıkarmış, donla bir masanın üzerine oturmuş, sallanıyordu. Bir Senegalli asker, bir köşede kusuyordu. Bir İtalyan, yanındaki arkadaşıyla birlikte Napoli havaları söylüyordu. Piyanodaki asker ise parmaklarını tuşlara olanca kuvvetiyle indirip haykırmasına devam ediyordu. En soğukkanlıları, en hareketsizleri İngilizlerdi.

Havayı kesif bir duman kaplamıştı; sigaranın, piponun, puronun dumanları.

- Niçin geldim, diye sayıklarcasına sordu Ali, niçin geldim? Ne işim vardı İstanbul'da? Gayret Remzi'ye katlanıp kalmalıydım Aydın'da. Gayret Remzi hep doğru söylemişti zaten; gerçeği hepi-

mizden iyi görüyordu. Ona inanmalıydım. Burada her gün biraz daha eziliyorum.

Garsonun getirdiği rakıdan bir yudum içen Fahri hayretle Ali'ye baktı:

- Gayret Remzi çok etkilemiş seni, dedi, keşke gelmeseydin. Anadolu'dan geri dönenlere iyi gözle bakmıyorlar zaten.

- Belki de o, "ananın yanına git" derken bile, millîcilerin yanında kalmamı istiyordu. Anlaşılması güç bir adamdı.

- Neden ayrıldın öyleyse?

- Kovmuştu beni! Sonra kendi güçsüzlüğümü de görmüştüm. Doğru dürüst tüfek bile atamıyordum. Yıldım belki de. Yorgunluk, ölümü burnunun ucunda hissetmek, açlık, insanlar ve yine insanlar... Anlatmak çok güç bunları sana. Yararlı olamamak ne kötü... Yine de kalmalıydım orada; Gayret Remzi biraz cesaret verseydi...

- Şimdi ne yapmayı düşünüyorsun? diye sordu Fahri. Çok az konuşuyoruz seninle. Benden bile kaçıyorsun. Ben senin küçücük yaşından beri okul arkadaşınım. İzmir'e gitmeden evvel daha sık buluşur, memleketin kurtulması için çareler arardık değil mi?

Ali, cebinden bir Samsun sigarası çıkardı; bir tane arkadaşına verdi, bir tane de kendisi yakıp dumanlarını ciğerlerine kadar çekti.

- Artık dayanmak mümkün değil, dedi; Gayret Remzi sigarayı da, rakıyı da içmemi isterdi. Cebimdeki son paramla şu sigarayı aldım. Bir türlü iş bulamıyorum. Annem çok üzülüyor. Üvey babamla aram daha fazla açılıyor. Bir pundunu bulsam tekrar Anadolu'ya giderdim; Mustafa Kemal'in yanına. Bu sefer asla dönmezdim geriye. Dayanmak gerekmiş; geç anladım bunu. Yararlı olmak kolay değilmiş.

- Burada da yararlı olabilirsin, diye fısıldadı Fahri, Anadolu'ya geçmek şart değil.

- Nasıl?

Fahri cevap vermedi; sanki söylediğine pişman olmuş gibi başını önüne eğdi; sonra etrafına bakındı... Meyhane gittikçe daha çok kalabalıklaşıyordu. Bir de laterna gelmişti ortalık yere. Piyanodaki denizciyle laterna yarış ediyordu sanki.

Ali, Fahri'nin cevap vermeyişinde bir neden aramak ihtiyacını duymadı. Rıhtımdaki gibi yine başı dönüyordu. Aç karnına içtiği iki kadeh rakı midesini kazımaya başlamıştı.

- Rakı ve sigaranın yanında, dedi, bir de kadın bulunmalıymış. Parmaklarımızı kadının göbeğinde dolaştırmalıymışız. Rahatça sevebilmeliymişiz. Böyle söylerdi Remzi. Bu onun özgürlüğüydü. Hak veriyorum ona. Şu adamların yanında rakının da, sigaranın da hiç tadı yok. Kadına gelince; parmaklarını göbeğinde dolaştırmasan bile, sevgilinle kimseden çekinmeden Ada'da yahut Çamlıca'da veya başka bir yerde dolaşabiliyor musun? Kim cesaret eder buna? Kendi şarkını, kendi besteni, kendi türkünü, kendi dilini bile söyleyemiyorsun artık! Nerde bizim bayrağımız?

Fahri'nin gözü kapıdaydı şimdi, Ali'nin söylediklerini gerektiği gibi duymuyordu. Birisini bekliyordu sanki; geç kalmış birisi özür dileyerek içeri girecek ve onlar rahatlıyacak, gülümseyeceklerdi.

Aksi oldu; piyanodaki asker bir tekme vurdu yere, kocaman ellerini açarak üzerlerine doğru yürüdü. Kendi dilinden bir şeyler söylüyor, tükürüklerini saçıyordu. Garson güçlükle yatıştırdı onu. Sonra Fahri'nin karşısına dikildi.

- Hadi pılınızı pırtınızı toplayıp kaçın buradan, dedi, kan çıkacak nerede ise!... Sizin burada olmanızı istemiyorlar. Ne konuşuyorsunuz öyle sinsi sinsi?

- Gidelim, dedi Ali, hiç rahat değilim zaten. Ver şunun parasını.

Fahri yerinden bile kıpırdamadı. Kadehini dudağına götürürken:

- Daha rakımız bitmedi, dedi, ben bir yere gitmem. Sen de kal. Korkunu yen, korkunu at üzerinden; gerekli olan bu. Ne yapacaklar bunlar bize? Yapmışlar yapacakları kadar. Bekle biraz.

Ali'nin omuzları çöktü; küfrederek uzaklaşan garsonun arkasından kısa bir süre baktıktan sonra:

- Evet, diye fısıldadı, Gayret Remzi "İnanmak lâzım." derdi. Meğerse ben inanmamışım. Sadece dudaklarımla konuşmuşum. Bu yüzden de millîcileri bırakıp İstanbul'a döndüm. Gelişimin gerçek nedeni bu. Şimdi de inanmıyorum değil mi? Zor karşısında hemen boynumu kırıveriyorum. Demincekten beri söylediklerim bir saman

alevi. Yine üvey babamın yanına sığınacağım, yine sözüm ona yarın iş aramaya çıkacağım. Hep devam edecek bu. Nereye, ne vakte kadar? Kurtar beni Fahri! Senin bildiğin bir şeyler var. Anadolu'ya geçmeden de İstanbul'da nasıl yararlı olacağımı söylemedin.

Fahri yine cevap vermedi. Daha doğrusu veremedi. Meyhanenin kapısı açılmıştı. İçeriye uzun boylu, beli kuşaklı, paltosunu omuzlarına atmış, fesini biraz alnına düşürmüş bir adam girdi. Gelenin yanık bir yüzü vardı, bıyıkları kalıncaydı, gözleri parlıyordu.

Garson koştu, önledi onu:

- Çık dışarı, dedi, Türk müşteri almıyoruz artık. Geldiğin yere marş!

Adam garsonu göğüsledi; garson arkasındaki masaya çarptı. İçki şişelerini devirdi.

- Bir yer aç bana ulan! Temizle şurasını. Sallanma orada; kırarım belini.

Bir an piyano da, laterna da, el çırpanlar da sustu. Garson belini doğrultmaya çalışırken tezgâhtaki meyhane sahibi koştu. Bozuk bir Türkçeyle:

- Kanına mı susadın, diye sordu, çek arabanı. Dükkânımın altını üstüne getireceksin. Kaç para edersin?

Adam uzandı, meyhanecinin omuzunu kavradı, yere çökertti. Sonra hiç bir şey olmamış gibi:

- Bir kahveyle bir su getirin bana, dedi, orta şekerli olsun!

Beklemedi daha fazla; sızan bir Fıransız denizcisini itip yerine oturdu, ellerini masaya dayadı.

İlk ayılan piyanodaki asker oldu. Yine iki ellerini havaya kaldırdı, kendi diliyle küfür etmeye başladı. Garson hâlâ belini tutuyordu, meyhaneci kırılmış gibi elini omuzuna atmıştı, laternacı çalgısını çalıp çalmamak arasında bocalıyordu. İtalyanlar yeniden Napoli şarkılarına başlamıştı. İngilizler pipolarını tüttürüyordu. Bir Senegalliyle bir Fıransız ise yeni gelen adama doğru yaklaşıyordu.

Ali sevinmişti âdeta. Fahri durmadan soluyordu. Yine de ikisinin gözlerinde bir mutluluk parlıyordu.

- Kim bu, diye sordu Ali, kim bu? Tanıyor musun?

- Salih Reis!
- Salih Reis mi? Ne işi var burada? Biliyor muydun geleceğini?
- Evet!
- Tanışır mısın onunla?
- Evet!
- Ne iş yapar?
- Hammallar kâhyası!
- Başka?
- Bizden!
- Siz kimdensiniz?
- Bekle! Anlatacağım hepsini sonra. Yemin etmelisin!
- Ederim!
- Bizim eve gideriz. Annem de seni sorup duruyordu. İstersen gece de kalırsın; kız kardeşim birer yatak serer altımıza.

Daha fazla konuşamadılar. Hem piyanodaki, hem de Senegalliyle Fransız Salih Reis'in etrafını çevirmek üzereydiler ki, meyhanenin kapısı yeniden açıldı. İçeriye evvelâ bir Ermeni tercüman, arkasından bir İngiliz subayıyla, iki Türk polisi girdi.

- Meyhanedeki Türkler ellerini masanın üzerine koysunlar; silâh aranacak! Bizimkiler serbest.

Salih Reis hiç hoşlanmamışa benziyordu gelenlerden; bir an arkasında duran Senegalli'ye baktıktan sonra ellerini masadan aşağıya indirdi; hatta bir tanesini de cebine soktu.

Bu sefer İngiliz subayının gözleri irileşti; Salih Reis'in elini masanın üzerine koymadığını fark etmişti. Yanındaki Türk polisine hırsla bir şeyler söyledi. Sonra tercümana bağırdı, o da hıncını Salih Reis'ten aldı.

- Eşşoğlueşek! Ellerini masanın üzerine ko dedik sana! Silâhını da çıkarıp bırak oraya! Canına okuruz sonra! İnim inim inlersin hergele!...

Fahri'yle Ali'nin elleri masanın üzerindeydi. Fakat gittikçe sararıyorlar, oldukları yerde sallanıyorlardı. Meyhanede hiç kimse konuşmuyordu. Sanki biraz evvelki o koyu duman birden kaybolmuş, etrafı mıknatıslı bir hava kaplamıştı.

Salih Reis'in sesi gürler gibi duyuldu bu sefer:

- Ulan çorbacı! Eceline sen susadın! Kurtulamazsın elimden bir daha. Güvendiklerin de sana yardım edemez! Sıkıysa gel de sen al silâhımı!...

Tercüman hemen çevirdi Salih'in söylediklerini. İngiliz subayının gözleri büsbütün irileşti; arkasındaki Türk polisini itti. Hep birden Salih Reis'e doğru koşmaya başladılar. İşte o zaman inanılması güç bir olay oldu. Salih Reis'in yumruğu tercümanın yüzüne indi; tercüman, burnu içeri çökerken, arkasındaki polisin üzerine devrildi. Hep birden yere yığıldılar. Masanın mermeri kalkıp yerdekilerin üzerinde kırıldı. Bir sandalye havada uçtu. Laterna parçalandı. Piyano çalan asker olduğu yere kıvrıldı. Senegalli dirseğinden çıkan kolunu tutarak bağırdı. Meyhaneciyle garson kafa kafaya tokuştu. Fransız askeri masanın altında kıvranmaya başladı. Camlar şangırdadı.

Birisi kollarından tutup Fahri'yle Ali'yi dışarı fırlattı sanki. Kar sinsi sinsi yağıyordu. Onlar, arkalarından gelen düdük seslerine aldırmadan nefesleri tıkanırcasına koşuyorlardı.

- Buradan, diye bağırıyordu Fahri, buradan kaçacaksınız demişlerdi bana. Salih Reis çoktan kaybolmuştur.

- Biz niye kavgaya karışmadık, dedi Ali, neden?

- Gereksizdi. Maksat meyhaneciyi haklamaktı. Salih Reis çok sıkışırsa yardım edecektik; böyle emir almıştım. Bir arkadaşınla gel demişlerdi bana. Sana rastladım. Rahatladın mı şimdi? Ben çok rahatım. Bir kaç gece uyuyabilirim! Kuvvetliyiz!... Daha neler yapacağız; göreceksin. Ben inanıyorum!

- Ben de, dedi Ali, inanıyorum!

- Dudakların söylemiyor ya bunu?

- Hayır içimden geliyor! Anlat bana hepsini; ne isterseniz yaparım.

- Evde; sabaha kadar konuşuruz.

İkisinin de paltosu yoktu; ceketlerinin yakalarını kaldırmışlardı; kar bu gece etrafı kaplayacağa benziyordu. Yine de ısınmak için değil, heyecanlarını bastırmak için koşuyorlardı.

- Yavaşlayalım, dedi Fahri, şüphelenmesinler bizden. İstersen ayrı ayrı gidelim; bizim evde buluşuruz.

Ali de uygun buldu bu fikri:

- Ben evvelâ bize uğrarım; anneme haber veririm. Meraklanmasın. Sonra size gelirim.

Ayrıldılar. Ali uzun süre kara, çamura bata çıka yürüdü. Tüm ıslanmıştı; titriyordu. Yine de üşümekten ziyade bir Gayret Remzi, bir Salih Reis, hatta bir Fahri olamamanın acısını duyuyordu. Hinoğluhin Bayram'ı bile kıskanıyordu. O anda hisleri öylesine karışıktı ki, kendini öldürmeyi bile yeniden düşündü. Bunu da yapamazdı, yapamayacağını da biliyordu. Parasız, işsiz, yararlı olamadan, ezilerek böylesine yaşamak belki de yıllarca sürecekti.

Mahalleye geldiği zaman duraladı. Burası onun doğduğu, büyüdüğü, okula gittiği yerdi. Kendisi çok küçükken babasının cenazesini şu sokaktan geçirmişlerdi.

Köşede bir havagazı lâmbası yanıyordu; sönük ve titrekti. Mahalle kahvesinin karşısındaki çeşmenin yalağı buz tutmuştu. Yolları kar kaplamıştı. Ahşap evler bu karın altında ezilmişe benziyordu. Kimseler yoktu ortada. Pencerelerden süzülen çekingen ışıklar, bir ölünün matemini tutuyordu sanki.

Sokağın biraz ilerisinde mahallenin camisi vardı. Mezarlığın selvileri beyaz beyaz sallanıyordu. Uzaklardan, çok uzaklardan bir düdük sesi geliyordu. Üvey babasının bakkal dükkânı şuradaydı.

Ali, bu mahalleyi hem seviyor, hem nefret ediyordu. Buradaki insanların çoğu kadere boyun eğmişti. Özgürlüğün gerçek manasını anlamaktan uzaktılar. Onların acıları da, mutlulukları da bambaşkaydı. Karınları biraz doyunca, sırtlarına yırtık da olsa bir hırka geçirince, mangalda ellerini ısıtacak birkaç parça ateş bulunca Tanrılarına şükrediyorlardı. Daima ahrete hazırlanıyorlardı. Davranışları da, düşünceleri de, konuşuşları da ahrete giden yol üzerindeydi. İmam efendinin vaazı, müezzinin ezanı, çitlembik ağacının altındaki musalla taşı, caminin bir köşesinde ayağa kalkmış gibi duran tabut, hep birbirini tamamlıyordu. Tanrı böyle istemişti, olaylar da böyle olmuştu...

Başka türlü düşünenler, çeşitli açılardan birbirlerinin karşısında olanlar, bağırıp haykıranlar, doludizgin çıkarlarının peşinde koşanlar da vardı elbet içlerinde. Fakat onlar o kadar azdı ki, sayıları parmakla gösterilebilirdi.

Bostanı geçti, kazılıp kapatılmamış bir çukura düşmekten güçlükle kurtuldu, evinin önüne geldi.

Kapıdan küçücük bir kız çocuğu çıkıyordu; eli, yüzü morarmıştı, kesik kesik öksürüyordu.

- Ne arıyorsun burada Şevkiye? diye sordu Ali. Donacaksın!

- Hiç, Ali bey amca, dedi kız, küçük kardeşim hep ağlıyor da; annem bir şeker istetti. Tülbente koyup emdirecek ona.

- Sen nasılsın? Öksürüyorsun da.

- Ben iyiyim Ali Bey amca. Haminnem bulursa sırtıma keten tohumu lapası koyacak. Geçermiş o zaman. Zuhal Hanım teyzem de Hayri Bey amcam getirirse kömür verecek bize.

Kız oyalanmadı; avucundaki iki parça şekeri düşürmemek için sıkı sıkı tutarken karlara bata çıka koşmaya başladı.

Ali'yi taşlıkta annesi karşıladı. Ali, avuç içinde saklanan iki parça şekeri düşünüyordu şimdi; cebindeki Samsun sigarasının paketi diken gibi batıyordu etlerine.

- Nerde kaldın oğlum? Islanmışsın da; hastalanacaksın! Ah Ali; öldürürsün sen beni!

- Üzülecek ne var bunda anne, dedi Ali, ben çocuk muyum? Fahri ile buluştuk, biraz konuştuk. Hepsi bu kadar.

- İş bulamadın mı kendine?

- Bulamadım. O arkadaşımın babasını Bekir Ağa Bölüğü'ne tıkmışlar. Nemrut Mustafa Paşa Divan-ı Harbi'ne vereceklermiş. Evleri yas içindeydi. Geri döndüm.

Kadın üzüldü; yine de üzüntüsünü oğluna belli etmemeye çalıştı. Köşede bir idare lâmbası titriyordu. Kadının başındaki beyaz, kenarı küçük mavi boncuklarla çevrilmiş yemenisinin üzerinde gölgeler geziniyordu. Titrek ve çamaşırdan morarmış elleri, onun gerçek hayat hikâyesini dile getiriyordu.

- Hemen soyun oğlum!... Zatürre olacaksın. Sana şimdi çamaşır çıkarırım. Ah Ali!...

- İstemem anne; ben bu gece evde kalmayacağım. Fahri'lere gidiyorum; merak etmeyesin diye geldim.

- Babalığın kızar sonra; yapma bunu. Ne var Fahri'lerde?

- Öyle konuştuk. Hoşçakal.

Kadın diretti. Sonra oğlunun kararından dönmeyeceğini anlayınca boynunu büktü:

- Bari babalığına da haber ver, dedi, bağıracak yine. Niçin geçinemiyorsun onunla, niçin?

- Yukarıda mı?

- Evet. Hüseyin Efendi geldi; onunla konuşuyor.

- Hüseyin Efendi mi? Babalığım onu hiç sevmezdi. Milliyetçi diye adını bile ağzına almazdı. Nasıl olur?

- Birdenbire kapıyı çaldı. Buyur etmek zorunda kaldık.

Kadın yine de oğlunun ıslak ceketini aldı, pabuçlarını, çoraplarını çıkardı, saçlarını kuruladı.

Ali odaya girdiği zaman babalığı başında takkesi, sırtında hırkası ile köşede oturuyordu. Bir kenarda sac bir soba yanıyordu. Beş numaralı gaz lâmbası etrafı güçlükle aydınlatıyordu.

Odadaki misafir ise başı önüne eğik, bastonunu dizlerinin arasına almış, düşünüyordu. Adam bir hayli yaşlıydı, çok üzüntülü olduğu halinden anlaşılıyordu.

- Ne o, diye sordu Ali'nin babalığı, ne istiyorsun?

- Bu gece Fahri'lerde kalacağım; belki de hiç gelmem, haber vereyim dedim.

- Fahri'lerde mi? Onun babası İttihatçıydı; bir kurşunda ölüp gitti. Ne işin var onlarda?

- Burada ne işim var?

- Bilmem, sana sormalı. Sen bu kafayla daha çok çekersin? Hâlâ iş de bulamadın kendine.

- Bulamadım, bulamayacağım da. Hep siz İtilafçıların yüzünden. İktidar onlarda. Biraz memleketini seven oldu mu hemen sırt çeviriyorlar. Ne zamana kadar sürecek bu? Yine de er geç bizim dediğimiz olacak; bu topraklar sahibine kalacak.

- Elbet topraklar sahibinde kalacak; ama bir avuç serserinin oyuncağı olmayacak kimse. Siz kimsiniz?

Misafir Hüseyin Efendi başını kaldırdı. Yerdeki yırtık kilimde pabuçsuz ayaklarını gezdirdi. Oturduğu tahta sandalye çatırdarken:

- Nazmi Efendi, dedi, ileri gidiyorsun. Bu oğlanla niye böyle konuşuyorsun?

- Sen karışma Hüseyin Efendi. Onunla başka türlü konuşamam ben. Kararsız bir kişidir. Esasen, biraz evvel de dediğim gibi, sen de buraya gelmekle iyi etmedin. Ne olursa olsun bu kapının ipini çekmemeliydin.

- Öldürecekler beni Nazmi Efendi! Peşimi kolluyorlar. Çocuklarım yüzüstü kalacak. Yine de gizlenmek ağırıma gidiyor. Araya gir; yardım et bana.

Kapının çalındığı duyuldu. Bir an susup aşağısını dinlediler. Ali'nin beyni ateş gibi yanıyordu. Küçücük yaşında eline geldiği, savaşın sonuna kadar ona hoş bakan, fakat sonra birdenbire değişen şu babalığını gerekirse orada boğuverirdi. Gayret Remzi yahut Salih Reis olsaydı hiç düşünmezlerdi. Ne yazık ki onlar gibi değildi. Belki de annesi Ayşe Hanım'ın etkisi vardı bu tarz davranışlarında.

Kapı tıkırdadı, dışarıdan bir ses:

- Misafir geldi! dedi.

Hüseyin Efendi'nin gözleri bir an kapanıp açıldı. Âdeta sarardı. Yine de yerinden kıpırdamadı. Fakat Ali'nin babalığı hemen ayağa fırladı, yerdeki terliklerini bile aramaktan vazgeçerek kapıya doğru koştu:

- Buyursunlar, diye seslendi, buyursunlar!

İçeriye mahallenin aktarı Sungur Efendi girdi:

- Selamın aleyküm, dedi. Şöyle bir uğrayıp da kardeşimiz Nazmi Efendi'nin hatırını soralım dedik. Kış da yaman bastırdı. Sokaklarda köpekler bile dolaşamıyor.

Sonra Hüseyin Efendi'ye yan gözle baktı. Dudaklarını kıvırdı. Alay edercesine:

- Hüseyin godoşu da buradaymış, diye söylendi, ne işi var bu adamın bu evde?

- Hiç, dedi Nazmi Efendi, canı sıkılmış da dert yanmaya gelmiş. Şöyle geç Sungur Efendi. Şu köşe daha sıcak. Üşümüşsün.

Aktar Sungur Efendi, ev sahibinin gösterdiği yere otururken Hüseyin Efendi'ye:

- Niye susuyorsun, diye sordu, ev sahibinin yerine kendin cevap versene? Paçan sıkıştı galiba, şafaat istemeye geldin. Doğru konuş biraz; hep hile, hep yalan.

Hüseyin Efendi kısa bir süre duraladı. Yüzündeki sarılık yavaş yavaş kaybolup pembe bir renk alırken oturduğu yerden bastonuna dayandı:

- Sen niye geldin, dedi, bu kışta gece vakti neden dışarı çıktın? Benim burada olduğumu haber aldın, peşimi kovaladın. Ne istiyorsun benden? Aklınızı başınıza devşirin!

- Höst!... Höst!... Sözde mürekkep yalamış adam olacaksın; ağzından çıkanı kulağın işitiyor mu senin? Terbiyeni takın. Akıbetin yakındır inşallah!... Dün kahvede bir yığın haltlar karıştırmışsın. Yok biz satılıkmışız, yok biz çıkarından başka bir şey düşünmezmişiz!... Biz olmasaymışız; Yunan İzmir'e çıkmazmış, Müttefikler böyle şımarmazmış!... Memleketi yeniden kana bulamak mı senin niyetin?

- Söyledim, hepsini söyledim; daha fazlasını da söyledim. Ne yapacaksınız? Alt tarafı bir canım var; onu alırsınız! Ama bir gün gelir, sizi ipe çekilmekten hiç kimse kurtaramaz.

Aktar Sungur Efendi'nin şakak damarları şişti. Hırsından ne yapacağını bir an şaşırdı. Sonra kendini toplayıp daha yumuşak bir sesle sordu.

- Padişahımızı beğenmiyor musun sen, Peygamberin halifesini?

- Beğenmiyorum! Nesini beğeneceğim? Düşman askerleri sokaklarda kol geziyor; bize her dediklerini yaptırıyorlar. Halk inim inim inliyor; mısır koçanına bile razı herkes. O bile bulunmuyor. Anadolu'yu Yunanlılar çiğniyor. Buna da aldıran yok. Silâhımız elimizden alınmış. Yaşamak hakkımız kalmamış. Daha ne söyleyeyim?

- İttihatçıları da gördük biz. "Yaşasın hürriyet, yaşasın adalet!" diye 1908 Meşrutiyetinde sokaklarda gırtlakları yırtılıncaya kadar

bağırdılar. Abdülhamit Han'ı tahtından indirip sürgüne gönderdiler. Sonu ne çıktı? Yine mi öyle yapacaksınız? Yağma mı var?

Hüseyin Efendi, bir an Nazmi Efendi'ye baktı. Onun başını çevirdiğini görünce ayağa kalktı:

- Ne söylesem faydasız, dedi, senin bu kafan almaz bunları. Biz, Türk'üz diyememenin, Osmanlı'yız deyip işin içinden sıyrılmaya çalışmanın acısını çektik yıllarca, öte tarafta Arnavud'u, Sırb'ı, Yunan'ı, Arab'ı, bilmem nesi rahat rahat kendi milletinin adını söyledi, özgürlük istedi. Anadolu'yu unutup da gözümüzü başka yerlere diktik. Orası boş ve sahipsiz kaldı. Hükümet, Saray hep aldı; vermesini bir türlü bilmedi. Bu yüzden hâlâ gerektiği gibi yerleşemedik kendi toprağımıza. İşte bizim derdimiz bu; bunun çilesini çekiyoruz şimdi. Söyletme beni; hadi hoşçakalın.

Aktar Sungur Efendi birden yerinden fırladı, Hüseyin Efendi'nin yolunu kesti:

- Dur, diye bağırdı, dur; kime güveniyorsun sen?

- Hiç kimseye! Biz vaktiyle okulda hep cihangirlik hayaliyle avutulduk. Sonra bu hayallerin çöküşünü öyle bir gördük ki, acısını yenebilmek için tırnaklarımızı kemirdik. Cihangirlik nemize lâzım, bize kendimiz gerek dediğimiz anda da üç kuruş maaşla emekliye sevkedildik. Geldik bu mahalleye sığındık. Beni İttihatçı sanma. Ben Türk'üm, belki de Türklüğüme güveniyorum. Hepsi bu kadar.

Sungur Efendi yine de Hüseyin Efendi'nin yakasını bırakmadı.

- Bir serseri çıkmış, dedi. Ordu Kumandanı rütbesiyle Anadolu'ya geçmiş; Erzurum'da bir kongre yapmış. Bununla yetinmemiş Sivas'ta da bir kongre daha toplamış. Adına "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" demiş. Yanına da bir kaç ne yaptığını bilmez şaşkın toplamış!

- Kimden bahsediyorsun sen? Mustafa Kemal Paşa'dan mı?

- Ondan ya! Padişahımız rütbelerini söktü de, yine adam olamadı. İstanbulla Anadolu arasında bütün telgraf konuşmalarını kestirdi küstah. Ali Fuat Paşa diye birisini Eskişehir üzerine yürüttü. Kendi de Heyet-i Temsiliye Reisi adıyla emir vermeye kalktı sağa sola!... Sen bu asiye güveniyorsun!

Hüseyin Efendi gülümsedi; aktarın yakasındaki elini yaşlı halinden umulmayan bir güçle itti.

- Ona güveniyorum, dedi, ona güveniyorum; var mı bir diyeceğin?

Sungur Efendi'nin gözleri olduğu yerde dönmeye başladı. Şimdi boğaz damarları da şişmişti.

- Güveniyorsun ha, dedi, görürsün; Kuva-yı Millîyeci adıyla Zat-ı Şevketsimat-ı Hazret-i Tacidar-ı Ekrem'e baş kaldıran asilerin cümlesi yakında kurşuna dizilecek. Senin Mustafa Kemal'in en başta; paçalarından sallandıracağız onu. Meleksimat padişahımız efendimizi böylesine küstahane incitenler cezasız kalır mı hiç? Hükümet sulh için uğraşırken onlar bir kısım orduyu da eline geçirip yedi düvele kafa tutmaya kalkışırlar. İşler büsbütün kızıştı. Yunan kızdı, İngilizler küplere bindi. Hadlerini bilsinler artık.

- Biliyorlar, dedi Hüseyin Efendi. Sadrazam Damat Ferit Paşa korkusundan istifa etti. Anzavur diye birisini sürdünüz millîlere karşı; onu da Balıkesir Demirkapısı'nda perişan kıldı aslanlar. Milletin gözü açıldı.

Bu sefer Aktar Sungur Efendi hindi gibi kabardı; ne yaparsa yapsın şu ihtiyarı bir türlü susturamıyordu. Yine de bağırdı:

- Milletin gözü açılmıyor, millet kandırılıyor. Bu kuzu gibi millet, bu padişahına bağlı millet aldatılıyor. Şeyhülislam Dürrîzade Efendi'nin neler söylediğini bir bilsen! Sende Allah korkusu yok mu? Şeytan mı bu Mustafa Kemal? Nasıl sürüklüyor bunca insanı peşinden? Nasihat da kâr etmiyor. Hele bir Meclis-i Mebusan açılsın, İstanbul'da; Sivas'tan gelip Ankara'ya yerleşen Mustafa Kemal'in süngüsü düşsün. Bak neler olacak? Milletin başını yemeden, padişahımız efendimiz onun başını yiyecek!...

Hüseyin Efendi tekrar güldü; tamamen sakinleşmişti. Kararlıydı; artık geleceğinden endişe duymuyordu.

- Oyalama beni daha fazla; dedi, dilediğinizi yapın. Yine de bu toprakları sahibine vereceksiniz. Gerekirse bu ihtiyar halimle bile Sultanahmet Meydanı'na çıkar, haykırırım. İnancımdan şaşmam ben!

- Öyle mi?

- Öyle!

O zaman, dişlerini sıkıp bir kenara çekilen Ali, daha fazla dayanamamış olacak ki;

- Yaşa, dedi, ver elini öpeyim Hüseyin Amca!

Bu sefer, konuşulanları dinlememeye çalışan, tesbihini çekip gecelik entarisinin eteğiyle oynayan Nazmi Efendi ayağa fırladı:

- Sen sus! diye bağırdı Aliye. Adam mı oldun da lâfa karışırsın? Çek git bu evden!

- Evden mi?

- Evet, kovuyorum seni.

Ali babalığına cevap vermedi, Hüseyin Efendi'nin hemen koluna girdi:

- Beraber gidelim amca, dedi, ben seni evine kadar götürürüm.

Oda kapısını açıp sofaya çıktılar. Annesi dışarda duruyor, Ali'nin yüzüne bir garip bakıyordu. Konuşmadılar. Ayşe Hanım sadece oğlunun sırtına eski de olsa kuru bir ceket giydirdi, bir çift çorapla bir papuç koydu önüne. Sonra hıçkırarak yandaki küçük odaya kaçtı.

Sokağa çıktıkları zaman kar hâlâ yağıyordu. Ali başını çevirip eve son defa baktı. Annesi belki pencerenin arkasındaydı; kar orasını da kapamıştı. Yalnız babalığının odasındaki kafes kalkmış, Aktar Sungur Efendi soğuğa aldırmadan başını uzatmış, birilerine işaret veriyordu galiba.

Birden karşıdaki duvar dibinden bir silâh patladı. Ali ne olduğunu araştırmaya çalışırken Hüseyin Efendi'nin göğsünü tuttuğunu gördü. İhtiyar olduğu yerde sallanıyordu. Ali onu, yere yığılmaması için, kucaklamak istedi. Bir silâh daha patladı; kurşun delikanlının üzerinden geçti.

O zaman kaçmaya başladı... Şuursuz bir kaçıştı bu. Geride karlar üzerinde bir bastonla, bir ihtiyar bırakmıştı. Kulaklarında sadece annesinin çığlığı vardı. Bu çığlık öylesine geceyi yarmış, kendisine kadar uzanmıştı ki, uzun süre unutamazdı...

Hâlâ koşuyordu.. Bazan kayıyor, yere düşüyor, hemen doğrulup bir tarafının kırılıp kırılmadığına aldırmadan olduğu yerden uzaklaşmaya çalışıyordu.

Ayak sesleri duysa, veya başka bir ses işitse rüyada olmadığına inanacaktı. Yoktu. Bu mahalle, şu sokak, şu evler, donmuş kalmıştı sanki. Yine de ona yolunu gösteren karın beyazlığı olmalıydı.

Bir an geldi ki, daha fazla yürüyemeyeceğini anladı. Solumak, başka şeyler düşünmek istedi. Yine Gayret Remzi'yi hatırladı. Remzi yanında olsaydı; kahkahalarla gülerdi ona.

Remzi onu kendisinden daha iyi anlamıştı; korkağın biriydi işte. Altı ay arayla iki kere kovulmuştu. Bir kere Aydın'dan, bir kere de şuradan, evinden... Suçu neydi? Kolay kolay cevap bulamadı bu sorusuna. Korkak olmayı da istemiyordu. İzmir'de Yunan askerinin kafasına kaldırım taşını atmamış mıydı? Aydın'da Gayret Remzi'nin üzerine çullanmamış mıydı? Korkak olsa nasıl yapardı bunları?

Bir sigara yakmak istedi; eli titredi, vazgeçti. Gayret Remzi haklıydı; bir rakı olsa içerdi şimdi. Hatta bir kadın, ne tuhaf, bir kadın... Sıcak sıcak girerdi onun koynuna; kemikleri ısınırdı. Göbeğini okşar mıydı kadının, bilemiyordu ama; her halde öperdi, doyamamacasına öperdi... O zaman cesareti de artardı; güçlenirdi belki de.

Etrafına bakındı. Kimseler gözükmüyordu. Rahatladı, bir yumuşaklık, bir çöküntü duydu kendinde:

- Hayır, diye söylendi, korkak değilim. Daha biraz evvel "Yaşa!" dedim Hüseyin Efendi'ye: hem de aktarın yanında.

Yürümeye başladı.. Yazık olmuştu şu ihtiyar adama. Asıl cesur oydu; ne Gayret Remzi, ne Salih Reis... Onların birisi silâhına, birisi yumruğuna güveniyordu. Halbuki Hüseyin Efendi'nin nesi vardı? Yine de vardı elbet birşeyleri. Kendine göre buldu bunun nedenini; Hüseyin Efendi inanıyordu.

Fahri'lerin evine geldiği zaman iliklerine kadar üşümüştü. Tokmağı güçlükle çaldı. Ona kapıyı Fahri'nin kız kardeşi Nihâl açtı. Evvelâ şaşkın şaşkın baktı gelene. Sonra:

- Nerede kaldın Ali Ağabey, diye sordu, ağabeyim merak etmeye başladı. Ne oldu sana?

Ali'nin içinden Nihâl'i okşamak geçti, ya da şu kız onu sarsın, kucaklasın istedi. Böylesine bir yakınlığa, bir şefkate ihtiyacı vardı. Yapamadı hiç birisini, ayakkabılarını çıkardı, yukarı çıktı.

Fahri'nin annesi yeni yatmıştı. Odada bir takım bezlerle sargılar bir köşeye yığılmıştı. Sobanın yanında bir dikiş makinası duruyordu. Fahri:

- Gel bakalım, dedi, bir hayli geciktin. Dayak mı yedin yoksa?

- Öldürüyorlardı beni! Mahallenin en inandığım insanını da karların üzerine seriverdiler. Ölümü düşünmüyorum artık. Bana yardım et; yolumu göster. Yoksa kaçacağım. Gayret Remzi'yi arayacağım.

Nihâl, sobadaki ateşi tazeliyordu. Çömelmişti; yüzüne alevlerin kızıllığı vurmuştu. Hoş bir hali vardı kızın. Tok bir insanın ilgisini bile hemencecik çekerdi. Halbuki Ali açtı, susamıştı. Kızdan gözünü zorla uzaklaştırdı.

- Babalığım kovdu beni, dedi, bu iş burada biter. Artık itilip sürülecek değilim. Nihâl gitsin de konuşalım doyasıya.

Fahri güldü. Ayağa kalkan kız kardeşini kolundan çekip yanağını okşadı:

- Nihâl herşeyi biliyor, dedi, onun yanında da konuşabiliriz. En büyük yardımcımız bizim.

- Siz kimsiniz? Söylemedin bir türlü bana.

- Evvelâ yemin et; bu işe katıldıktan sonra asla geri dönmeyeceğine, ölüm karşısında bile görüp işittiklerini kimseye söylemeyeceğine dair.

- Yemin ederim, dedi Ali, sizinleyim; vatanım için çalışacağım.

Nihâl bir hoş bakıyordu Ali'ye. Fahri bir an düşünceye dalmıştı. Onda genç yaşına rağmen bambaşka bir olgunluk vardı. İnanmış kişilerin rahatlığı, güveniydi bu.

- Şu bezleri, sargıları görüyor musun? diye sordu. Anadolu'ya gönderiyoruz. Yaralananlara bir parçacık hizmetimiz dokunsun diye. Başka şeyler de yapıyoruz. Silâh, cephane, atnalı, elbise, ne bulursak takalara, motorlara yüklüyoruz. İnebolu'ya çıkartıyoruz. İstanbul'daki bütün depoları soyuyoruz. Gizli örgütümüz olup bitenleri de bildiriyor Anadolu'ya. Telgraf memurlarının eşsiz hizmetleri dokunuyor; ölüm pahasına. Savaşa katılmak isteyenleri de gönderiyoruz. Yollarımız, menzillerimiz var. Sen de çalışacaksın bundan sonra.

- Kime, kimin hesabına?

- Biliyorsun, dilinin ucunda o isim. Sen söyle.

- Mustafa Kemal!

- Evet, Mustafa Kemal! O, ayılttı bizi. Düşünemediğimizi serdi önümüze. Aramıza öyleleri katıldı ki, aklın durur.

- Kim bunlar?

- Söyliyemem. Zamanı gelince, izin verirlerse öğrenirsin. Sana henüz inanmıyorlar, Anadolu'dan kaçtın diye güvençleri tam değil. Sadece benimle ilişki kuracaksın.

- Ne yapacağım?

Fahri birden cevap vermedi; kız kardeşine baktı, onu sevgiyle seyretti.

- Küçücüktü bu, dedi, biliyorsun; küçücüktü. Ne kadar da büyüdü şimdi. Annemle beraber durmamacasına dikiş dikiyorlar; Anadolu için. Biraz da karın doyurmak için. Başka bir gelirimiz yok. Ben de kazanamıyorum. Bazan dışarıya çıkamıyorum, göze batmaya başladım. O zaman Nihâl çarşafına bürünüp benim yerime haber götürüp getiriyor. Korkuyorum, bir hal gelirse kız kardeşimin başına hiç avunamam. Onu sana emanet ediyorum Ali! Beni belki öldürebilirler. O zaman annemi de, Nihâl'i de sağ komazlar. Onları sen koru. Bir de Mustafa Kemal'e inan.

- İnanıyorum. Gayret Remzi de ona inanıyordu. Sevinmiştir şimdi, güçlenmiştir gerçekten. İşittiğim doğruysa Yunanlılar Nazilli'yi hâlâ alamamışlar, Umurlu'yu ele geçirip kalmışlar oralarda. Salihli'de de bir cephe kurulmuş, Çerkez Etem varmış orada. Keşke ben de onların yanında olsaydım.

- Burada daha fazla yararlı olacaksın diyorum sana. Evvelâ İstanbul boşalmalı; cephanesi, topu, tüfeği, bilgili, savaşçı kişileriyle Anadolu'ya taşınmalı. Kuva-yı Millîye aleyhine çalışanlar da susturulmalı.

- Kim bunlar, diye sordu Ali, Hürriyet ve İtilâf fırkasının dışında başka kimler var?

- Askeri Nigehban Cemiyeti ile İngiliz Muhipler Cemiyeti başta geliyor. Durmadan bizi baltalıyorlar, aramıza casuslar sokuyorlar.

Daha olmazsa belledikleri millîcileri öldürtüyorlar. Senin Hüseyin Efendi dediğin kişi de böyle olmuştur. Bunlar yetmiyormuş gibi Değirmendere'de, Adapazarı'nda para ile adam toplamaya başladılar. Hep Kuva-yı Millîyecilere saldırıyorlar. İstanbul'un civarını çeteler sardı. Biz de onlara karşı tedbir alıyoruz. Taşvancıl'a Yahya Kaptan'ı gönderdik.

- Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da toplanmasını uygun buldun mu sen?

- Bunu Mustafa Kemal de istememiş; Ankara'yı elverişli görmüş. Fakat en yakın arkadaşlarına bile dinletememiş. Yine de zarar yok. Söylüyorum sana; zafer bizimdir.

Fahri bir süre sustu. Yorulmuş gibi derin derin nefes aldı. Nihâl yerinden kıpırdamadan konuşulanları dinliyordu. Dışardan, rüzgârın uğultusundan başka bir ses gelmiyordu. Saatler bir hayli ilerlemişti. Ali ayağa kalktı; sobanın başına geçip ısınmak istedi, üşümüştü sanki. Sonra geri dönerken:

- Bizim örgütün başında kim var? diye sordu. Örgütün adı ne?

- Bir kaç koldan çalışılıyor. Bazılarının isimlerini duymuşsundur herhalde. Ayrı ayrı iş görülüyor; sırasında birbirimize yardım ediyoruz. Bize direktif veren en büyük başkanın adını ben de bilmiyorum. Öğrenip ne yapacaksın? Şimdilik yalnız beni tanıyacaksın. Yatalım artık. Sen bir kaç gün sokağa çıkmamalısın. Peşinden gelmediler ya?

Ali bu soruya kesinlikle cevap veremedi. Nedense Nihâl'e baktı. Kız gerçekten güzelleşmişti. Ela gözleri, kumral saçları vardı.

- Yatakları ser Nihâl, dedi Fahri, sen de yat. Yarın ben erken gideceğim. Ali evde kalır.

- Peki ağabey!... Ali Ağabeyim de elbiselerini kapının önüne bıraksın; ben onları temizler, ütülerim. Çok buruşmuş.

Kız gülümsüyerek kapıya doğru yürüdü. Ali ona yardım etmek istedi:

- Ben de taşıyayım, dedi, nereden gelecek şilteler?

- Olur mu Ali Ağabey? Sen bizim misafirimizsin. Ne kadarcık iş ki?

Kız çıktı dışarı... Odadaki ışıklar yavaş yavaş kararıyordu.

Lâmbadaki gaz bitmek üzereydi. Bunun hiç zararı yoktu. Biraz sonra temiz bir yatağa uzanacaklar, gözlerini kapatıp uyuyacaklardı. Acaba Gayret Remzi ne yapıyordu? Onun yıllardan beri hiç yatağı olmamıştı; böyle diyordu, yorganın şeklini bile unuttuğunu söylüyordu. Belki de bir yatak bulmuştu kendine, yahut Hinoğluhin Bayram'la birlikte bir ahırın samanları üzerine uzanmışlardı.

Milislerle beraber miydi, yoksa savaşa hâlâ katılmamış mıydı? Kızını ne yapmıştı? Özlemini çektiği bir kadın bulup rakısını mı yudumluyordu? Bunların cevabını vermek çok zordu o anda.

Pencereye doğru yürüdü; Remzi'den uzaklaşmak istedi. Gerçekten de başardı bunu. O zaman gelecek günlerin endişesini yaşamadığını anladı. Yararlı olup olamayacağını bile düşünemiyordu. Bu belki de, bu davaya baş koyanların ilk gün duydukları umursamamazlıktı. İddialı değildi artık...

*

* *

O gün öğleye doğru Beyazıt'a gelmişti. Elleri cebinde yürüyordu. Öyle demişti Fahri ona; bir kahveye girecekti, biraz oyalanacaktı, sonra Harbiye Nezareti'ne doğru gidecekti. Bir adam yanına sokulacaktı, kulağına bir şeyler fısıldayacaktı. Onu kelimesine kelimesine aklında tutacaktı. Sonra postahaneye uğrayacaktı. Artık akşama kadar serbestti; gece Fahri'yle buluşacaktı.

Hava oldukça iyiydi. Üşümüyordu. Biraz heyecan duyuyordu. Bu, onun ilk işi değildi; bir kaç kere haber getirip götürmelerde bulunmuştu. Ona artık inanmaya başlamışlardı. Hatta Fahri'den başka bir kaç kişiyle de tanışmıştı. Yine de fazla bir bilgisi yoktu. Evvelce kulağına bazı isimler çarpmıştı. Karakol, M. M. Grubu, Felah gibi cemiyetler Anadolu'ya yardımcı oluyordu. Acaba kendisininki hangisiydi? Düşünse de bulamayacaktı. Gözüne ilişen bir kahveye girdi. Bir sigara yaktı, bir çay içti. Kahvede konuşulanlar önemsizdi. Dışarı çıktı, Harbiye Nezareti'ne doğru yürümeye başladı. Onu asıl üzen cebindeki birkaç kuruş paraydı; bunu Fahri vermişti. Halbuki Ali, bu işi para için yapmayı aklının köşesinden bile geçirmemişti.

Harbiye Nezareti meydanına portatif çadırlar kurmuşlardı. Bir takım acayip kılıklı insanlar bu çadırlara girip çıkıyorlardı. Elbiseleri bir örnek olmakla beraber, kimisi yakasını açmış, kimisi başına bir fes oturtmuş, kimisi alnını bir mendille sarmıştı. Eğilerek yürüyorlar, omuzlarını düşürüyorlar, bıyıklarını buruyorlardı.

Ali duraladı, dudaklarını üzüntüyle kıvırdı, sonra bir adamın kendisine dikkatle bakmakta olduğunu görünce yürümek istedi. Adam hemen yolunu kesti.

- Aslanlar, dedi, aslanları gördün ya?

- Kim?

- Kuva-yı İnzibatiye! Halife ordusu bunlar!

- Ne olacak?

- Kuva-yı Millîyecileri ezecekler. Padişah düşmanlarını temizleyecekler. Çil yavrusu gibi dağıtacaklar o hainleri! Günde bir lira alıyorlar. Kocaeli mıntıkasında bir tek millîci kalmayınca ikramiye de verecek padişahımız... Sen de yazılsana; gençsin!

Ali'nin eli cebindeydi; avucundaki paralar etini yakmaya başlamıştı. Onlar da para almıştı, kendisi de... Fark neredeydi bunun? Parayla oluyordu demek her iş!.. İçi sızlamaya başladı; belki de uzun süre bu görevi yapamıyacaktı. En iyisi cepheye gitmekti.

- Ne susuyorsun? diye sordu adam. Cevap versene!

- Başka söyleyeceğin bir şey var mı bana?

- Yok!..

- Hiç mi yok?

- Yok dedik ya! Günde bir lira; az para değil, hadi katıl aralarına.

- Bunların kumandanı kim, biliyor musun?

- Büyük paşalar, büyük subaylar varmış içlerinde. Padişahımıza hizmet gerek; halifemizin lokmaları hâlâ kursağımızda bizim. Ah, nankörler; bir elime geçseler!

Ali arkasını döndü. Adam hiddetle ayağını yere vurdu.

- Korkak, diye bağırdı, gençliğine yazık itin oğlu!

İki jandarma elleri kelepçeli dört kişiyi Bekir Ağa Bölüğü'ne götürüyordu. Biraz ilerde işçiler, sıra sıra idam sehpaları kuruyorlardı:

- Bu gece kimbilir, Kürt Mustafa Paşa Divan-ı Harbi'nin kararıyla

kaç kişiyi asacaklar, diye düşündü, asacaklar; rahat edebilmek, gözdağı verebilmek için. İnsanlar ölecek, öldürülecek; şurada oturabilmenin bir yudumluk keyfi için...

Birisi omuzuna dokundu; âdeta sıçradı. Hırpanî kılıklı bir gençti bu. Yırtık ayakkabısının burnundan çorapsız başparmağı gözüküyordu. Elleri morarmıştı; titriyordu.

- Bey ağabeyciğim; bir dakikacık beni dinler misiniz?

Göğsüne nişanlarını takmış, omuzuna yaldızlı apoletlerini koymuş, kılıcını yerde sürüye sürüye bir paşa geçiyordu önlerinden... Yaveri hemen koştu, onları bütün gücüyle kenara itti; az kaldı yere kapaklanacaklardı.

- Ne oyalanıyorsunuz burada? Defolun!

Arkadan bir borazan sesi işitildi, bir motor gürültüsü duyuldu. Bir otomobil yaklaşıyordu; içinde bir İngiliz generali vardı. Paşa hemen durdu, yerlere kadar eğildi. Yaver ise çakılmış gibi selâma geçti. İngiliz generali aldırmadı onlara; selâm bile vermedi. Hatta yüzünü ekşitti; nefret ediyordu sanki.

- Bey ağabeyciğim! Ben çok fakirim; birkaç kuruşun varsa bu garibi sevindir.

Hırpanî kılıklı genç avucunu açmış yalvarıyordu. Ali hemen bütün parasını çıkardı:

- Al, dedi, hepsi senin olsun!

- O kadarı çok bey ağabeyciğim; ben namuslu adamım, şunlar yeter. "Anzavur Ahmet hazırlığını tamamlamak üzereymiş, yeniden millîcileri vuracakmış! Bursa, Balıkesir, belki de Adapazarı." Sağ ol ağabeyciğim; Allah ne muradın varsa versin.

- Gerisini de al, gerisini de al.

- "Kuva-yı İnzibatiye iyice kurulunca talim yeri Abraham Paşa Çiftliği olacakmış. İngilizler de yardım etmeyi düşünüyorlarmış." Allah seni anana, karına bağışlasın bey ağabey!

Adam sendeleye sendeleye uzaklaştı; ilerde duran sapı gümüş bastonlu birinin önünde durup avucunu açtı.

Ali geri döndü. Mercana saptı, yokuştan aşağıya doğru inmeye başladı. Bir adam çarptı ona; hiç sesini çıkarmadı. Bir garip hava se-

ziyordu etrafta; yahut ona öyle geliyordu. Bir olayla karşılaşacaktı; bütün yaşantısı değişecekti. Veya birisi karşısına çıkacaktı, göbeğinin ortasına birkaç kurşun boşaltacaktı. Her şey orada bitecekti. Yaşama gücü, hayata karşı direnmesi henüz gerektiği kadar şuurlu değildi Ali'nin. Bir ihtilâlin içindeydi. İsteyerek girmişti, ama ne istediğini bütün ayrıntılarıyla bilemiyordu.

Şimdi daha iyi anlıyordu; ihtilâli düşünenler yapıyordu. İnanan halk da bu düşünenlere katılıyordu. İhtilâlin yöneticilere ihtiyacı vardı. Gayret Remzi, "Bir baş ister." demişti. Ödemiş'teki ihtiyar da böyle söylemişti. Halk kendi arasında anlaşamazdı; yönünü şaşırırdı. Baş bu yönü çizen insandı. İşte kendisinin de yönünü çizmişlerdi. Nereye kadar? Hiç kestiremiyordu. Zaten kaç kişi biliyordu bunu? Sadece bir hedef göstermişlerdi; oraya ulaşacaklardı

Bu duygularını birilerine anlatmak istedi; hem de o anda. Kimseler yoktu! Şimdilik koskoca şehirde yalnızdı.

Yeni Postahane'nin önüne geldiği zaman, düşüncelerinden ancak sıyrılabildi. Merdivenlerden ağır ağır çıktı. İçerisi boş denecek kadar tenhaydı. Birkaç memur sandalyelerinin üzerinde uyukluyordu. İki asker, silâhları omuzunda nöbet bekliyordu. Bir harp malûlü köşede pul yapıştırıyordu. Ağzı bir şarapnelle çarpılmış bir başkası onun koluna girmişti.

Askerin birisi karşısına dikildi:

- Nereye? diye sordu. Öteki tarafa git!

- Gündüz Bey'i göreceğim; çocuğu hastalanmış da.

- Çabuk dön!

Bir an duraladı; gideceği yeri kestirmeye çalıştı. Arka tarafta küçük bir kapı gözüne çarptı. Oraya doğru yürüdü, kapıyı açtı, karşısına çıkan dar koridorda ilerlemeye başladı. Üzeri yarım daire şeklinde bir başka kapının önünde durdu. Birisi yere çömelmiş uyuyordu. Ali:

- Gündüz, dedi, Gündüz'ü göreceğim!

Adam hemen kalktı, onu içeri soktu. Uzunca bir tahta masa vardı kenarda. İki kişi bu tahta masanın yanında oturuyordu. Elleri masanın gözündeydi. Önlerine yığılmış dosyalara, mektuplara aldırdıkları bile yoktu. Ali'ye de başlarını çevirip bakmamışlardı. Derinden de gelse bir telgrafın tiktakları işitiliyordu.

- "Anzavur Ahmet hazırlığını tamamlamak üzereymiş. Yeniden millîcileri vuracakmış. Bursa, Balıkesir belki de Adapazarı. Kuva-yı İnzibatiye iyice kurulunca talim yeri Abraham Paşa Çiftliği olacakmış. İngilizler de yardım etmeyi düşünüyorlarmış!"

Her iki adamın elleri hâlâ masanın çekmecesindeydi. Sanki Ali'yi duymamışlardı. Ali şüphelendi, söylediklerini tekrarlamak istedi. O zaman bir tanesi;

- Yerine ulaşacak, dedi, sen hemen git!

Ali döndü; sokağa çıktığı zaman bir iş başarıp başaramadığından emin değildi. Yine yayan yürümeye başladı. Vakti vardı; akşama kadar ne yapacağını kestiremiyordu. Yorgunluk duymaya başladı. Uykusu da gelmişti galiba. Dinlenmek veya konuşmak ihtiyacını duydu. Daha doğrusu bu, bir yalnızlıktan kaçıştı.

Başka yerlerde oyalanmadı; doğrudan doğruya Fahri'nin evine gitti. Yine ona kapıyı Nihâl açtı, önüne terlik koydu. Ev tertemizdi; ahşap, yıpranmış merdivenler bile limon rengindeydi. Annesinin evi böyle değildi; ne de olsa kadın yaşlanmıştı, gerektiği gibi temizlik yapamıyordu. Halbuki Nihâl genç ve dinçti, tuttuğunu koparacak güçteydi.

- Ağabeyim daha gelmedi, dedi kız, sen erken döndün Ali Ağabey...

Bugün daha güzeldi kız; kaçmıyordu da ondan. Ayaklarında çorapları da yoktu. Şu bacaklar soğuktan yer yer morarsa bile yine de beyazlığını korumuştu. Elinin parmakları sivriydi; bir hoş kıpırdıyordu. Saçlarını bir yemeni içinde toplamıştı. Tasasız görünüyordu; eski entarisinin altında bile tasasız...

- Biz yukarda annemle dikiş dikiyoruz Ali Ağabey; canın sıkılmazsa yanımızda otur. Soba yakamadık ama. Karşıdaki kömürcü gördü mü senin eve girdiğini? Ona dikkat et ağabeyciğim. Zararı dokunmasın sana.

İçinden kızı okşamak geçti Ali'nin. Fahri'nin annesinin elini öpüp bir kenara otururken bile bu arzusunu unutmuş değildi. Hatta şu sevimli kızın yanacıklarını öpmek, saçlarının üzerinde ellerini gezdirmek ne hoş olurdu! İyi karşılamazdı herhalde Nihâl; belki de darılır, kızardı.

Bir sigara yaktı, onların dikiş dikmelerini seyre başladı. Dikiş makinesinin iğnesi inip kalkıyordu. Anne ile kız sargı bezi, iç çamaşırı hazırlıyorlardı. Zevkle yapıyorlardı bunu.

Kız makinenin başında kolu çevirdikçe göğsü de beraber oynuyordu. İğneyle birlikte o da gidip geliyordu.

Nihâl evlense, kocasını mutlu kılar mıydı acaba? Elbet günün birinde bir kısmeti çıkacaktı. Onu elleri kınalı, yüzü örtülü, başından paralar serpe serpe gerdeğe sokacaklardı. Çeyizini hazırlamış mıydı? Damat ya karşı taraftan çıkarsa, yahut hoyratın, kaba adamın biri olursa, Nihâl çok acı çekerdi doğrusu. Ali de üzülecekti buna. Birden bu hiç tanımadığı adamı saçlarından çeke çeke kızı yatağa doğru sürükler gördü. Elindeki sigaranın külü kilimin üzerine düştü.

- Bir derdin mi var Ali Ağabey? Daldın bir yerlere... Sana ıhlamur pişireyim mi? İçin ısınır.

- Hayır, hayır. Siz işinize bakın.

- Biz akşamları yemek yemiyoruz artık.

- Neden?

- Bilmem. Canımız istemiyor. Daha doğrusu... Ama siz kalacaksanız annem bir çaresine bakar.

Ali silkindi; ayılmaya çalıştı. Yine de başaramadı. Bu sefer Remzi'nin kızı Emine geldi hatırına. Bir Yunanlı onu kirletmişti. Remzi, elinde tabancasıyla kızının tepesine dikilmişti. Kız çırılçıplaktı, her tarafı görünüyordu. İnsanın duyguları böyle anlarda hiç uyanmıyordu. Acaba Gayret Remzi, kızını Ali'yle evlendirmeyi düşünmüş müydü? Bilinemezdi; inkâr etmişti bunu Remzi. Ali, şu iki kızdan biriyle evlenmeye kalkışsa her halde Nihâl'i seçerdi. Emine çökmüş, Emine bahtsızlığın çukuruna yuvarlanmıştı. Kimbilir hayatı tırnaklarıyla nasıl kazıyordu! Nihâl ise? Başka türlü direniyordu!

- Ben namaz kılmaya gidiyorum, dedi Fahri'nin annesi, Nihâl; sen de biraz dinlen.

Ali, bu sefer ayıldı. Kadın dışarı çıkarken bir sigara daha yaktı:

- Konuşalım biraz, dedi, ne vakit evleneceksin Nihâl? Var mı taliplin?

Kız biraz kızardı, başını önüne eğdi:

- Yok, dedi, beni utandırıyorsun Ali Ağabey! Sırası değil ki şimdi.

- Biliyor musun, ben buraya senin için erken geldim; içimi dökmek, yalnızlığımı unutmak istedim.

- Derdin ne Ali Ağabey? Bir hizmetim dokunur mu?

"Bir kadın sevmek istiyorum." diyemedi. Hani sadece sevmek; Remzi gibi, rakı şişesinin yanında elini kadının göbeğinde dolaştırmak değil. Kıza anlatamazdı ki bunları. Hiç yakışık almazdı. Ne yapsın ki istiyordu; gerçekti, kişinin yapılışında vardı, bir kadın sevmeyi şiddetle arzuluyordu.

- Hatırlar mısın, diye sordu, seni dövmüştüm ben bir zamanlar?

- Hatırlamıyorum.

- Yine bu odadaydık. Sen küçüktün. Fahri'yle biz ders çalışıyorduk. Defterimi yırtmıştın.

- Yaramaz mıydım o zaman?

- Pek değildin galiba. Ama birdenbire saldırmıştın. Gerine gerine vurmuştum da ağlayarak kaçmıştın.

Nihâl güldü. Başından kayan yemenisini düzeltti:

- Şimdi de bir şeyini yırtsam döver misin, diye sordu; değer verdiğin bir şeyini?

- Bilemem. Belki de döverim. Ama benim değerli bir eşyam yok artık.

- Yalnız eşya mı Ali Ağabey?

- Ya sen? Yaramazlık yapar mısın? Meselâ... Meselâ... Bir şey: Kızar mısın bana?

- Ne gibi?

- Nasıl söyleyeyim? Demincek öpmek geldi seni içimden. Kapıyı açıp da terlikleri önüme çevirince. Saçlarını okşayayım şu kızın dedim.

- Niye kızayım Ali Ağabey? Sen benim ağabeyimsin; öpsen ne çıkar?

Ali elini uzattı, fakat Nihâl birden duraladı. Yanakları hafifçe kızarmıştı galiba. Maşayı aldı, mangaldaki külleri karıştırdı.

- Hani buraya içini dökmek için gelmiştin Ali Ağabey? Yoksa birisini mi seviyorsun? Seninle evlenmek mi istemiyor?

- Hayır, sevmiyorum. Yalnız. Ne tuhaf değil mi? İçime kor düşürdüler benim. Sevmenin gerekli olduğunu anlıyorum. Hoş bir şey bu. Sen böyle düşünmüyor musun?

- Bilmem?... Ben bir kızım; nasıl düşünebilirim Ali Ağabey? Düşünsem de kimseye bir şey söyleyemem; ayıplarlar beni, kötü gözle bakarlar. Sonra Anadolu kan ağlıyor, İstanbul da öyle... Çalışacağız, kurtulalım bir kere. Yalan mı?

Ali sigarasını tablaya bastırdı. Başını çevirip kafesin arkasından sokağa baktı. Kömürcü, dükkânının önündeydi; yolu gözler gibi bir hali vardı.

Doymamıştı Ali; Nihâl'le konuşmakla yalnızlığı büsbütün artmıştı. Bir kadeh rakı aradı.

*
* *

Gece karanlık ve soğuktu. Her ikisi de ceketlerinin yakasını kaldırmış, feslerini başlarına iyice oturtmuşlardı. Ali:

- Kömürcü tehlikeli biriymiş, dedi, seni beklerken Nihâl söyledi. Sokağı gözetliyordu. Gelirken seni gördü mü?

- Yoktu ortalıkta, diye cevap verdi Fahri. En önemlisi beraber çıktığımızı anlaması. Şüphelenmesini istemem. Bizim kızda gözü var galiba keratanın. Geçen gün imam yolumu çevirdi; bekâr bir erkeğin genç bir kızın evinde gece yatısına kalmaması gerektiğini söyledi. Dedikodu oluyormuş! Nihâl'in namusuna leke düşermiş.

- Kendime başka bir yer mi bulsam dersin?

- İlerde düşünürüz bunu. Seni bir işe sokacaklar; o zaman.

Sultanahmet Camii'nin arkasından sahile doğru iniyorlardı. Etrafta gözüken hiç kimse yoktu. Evler çoktan ışıklarını söndürmüştü. Güçlükle önlerini seçebiliyorlardı. Ali tökezledi; Fahri kolundan tuttu. Bir duvara sırtlarını dayadılar.

Aşağıdan iki kişi geliyordu; daha doğrusu iki ayak sesi. Hiç konuşmadılar; burunlarına denizin kokusu çarpıyordu. Yosun, çöp, iyot kokusu karışıktı. Adamlar uzaklaştılar.

- Nereye gideceğiz, diye fısıldadı Ali, ne yapacağız? Niçin söylemiyorsun?

Fahri cebinden bir tabanca çıkardı:

- Al bunu, dedi, sonra geri verirsin.

- Ne olacak?

- Gözcülük yapacağız.

- Nasıl?

- Cephane kaçırılacak bu gece; İnebolu'ya.

- Kaç kişi varız?

- Bilmiyorum. Adetlerini Salih Reis ile kardeşi Osman Reis bilir; hamalları onlar topluyor. Bizim şef de bulunacak. Allah yardımcımız olsun.

- Nerede cephaneler?

- Şimdi görürsün. Bize sadece bir tehlike olursa haber vermek düşecek. Acele etmeyeceksin. Dikkatli olmak gerek.

- Kimden çekiniyoruz?

- Herkesten. İngilizler, boşalan cephaneliklerin hesabını soruyorlarmış Harbiye Nezareti'nden. Geceleri devriye çıkarıyorlar; biliyorsun. Bazı karakolları da elde edemedik.

Bir bahçe kapısının önüne geldiler. Duvarın yanında bir türbe vardı; içeride bir fener yanıyordu. Parmaklıklara çaputlar bağlanmıştı.

Fahri kapının ipini çekti, içeri girdiler. Bahçedeki ağaçlar seyrek ve çıplaktı. Karşıda ahşap bir bina vardı; pencerelerinden ölü ışıklar süzülüyordu.

- Burası bir tekke, dedi Fahri, sen aramıza katılmadan bir kaç gün evvel dinî tören yapılıyormuş gibi sandukalar kaldırılıp altına cephane, el bombası ve at nalı saklandı. Şimdi sahile taşınacak. Tekkenin şeyhi bizden.

Fahri daha fazla konuşamadı. Uzun boylu, yüzünü bir atkıyla örtmüş, eli bastonlu bir adam sokuldu yanlarına:

- Geldiniz mi? diye sordu. Tam zamanı!

- Ali'yi de getirdim efendim. Emrinizi bekliyoruz.

- Biraz oyalanın. Henüz Salih Reis gözükürlerde yok.

Bir ayak sesi gelmeye başladı kapı tarafından. Salih Reis'in sesi işitildi:

- Hazırız kumandanım.
- Kaç kişisiniz Salih Reis?
- İki seferde tamam.
- Osman Reis nerede?
- Sahilde, motorun yanında bekliyor.

O zaman Salih Reis'in kumandan dediği adam, Fahri'nin omuzuna elini koydu:

- Sen yukarda yol ağzında, Ali de sahile yakın bir yerde duracak. Yabancı, şüphelendiğiniz birisini görürseniz sesleneceksiniz. Ben buradayım.

Uzaklaştılar. Bahçeye ayaklarının ucuna basarak yürüyen bir yığın insan giriyordu. Salih Reis onlara yol gösteriyordu; evin arkasına dolanıp gözden kayboluyorlardı. Ali de dışarı çıktı, deniz kenarına doğru ilerlemeye başladı.

Ali'nin avuçlarının içini bu sefer cebindeki tabanca yakıyordu. Denizden esen sert rüzgâr ise yüzünü dağlıyordu. Orada, kıyıda bir motor vardı; sallanıyordu. Işıklan sönüktü. Ali onu ancak karartısından fark edebiliyordu.

İlerideki fenerin ışığı yanıp sönüyordu. Keşke bir süre hiç yanmasaydı. Surların tepesinden kendilerini gözetleyenler var gibi geliyordu Ali'ye.

Bir ıslık sesi işitti. Hamallar geliyordu. Salih Reis en önde olmalıydı. Nitekim önünden geçmeye başladılar. Ne kadar da sessiz yürüyorlardı. Omuzlarına kocaman kocaman sandıklar vurmuşlardı. Salih Reis de taşıyordu. Ali onun yüzünü görmek istedi; karanlık engel oluyordu. Meyhanedeki adamla buradaki adam aynı mıydı acaba?

Birinci parti malı motora yüklediler. İkincisini de getirdiler; istiflediler onları da. Sonra hamallar dağılmaya başladı. Hepsi ayrı ayrı yerlerden, hiç konuşmadan uzaklaşıyorlardı.

Bu iş burada bitmişe benziyordu. Birazdan motor açılacak, gecenin karanlığından yararlanarak Boğaz'ı geçecek, Karadeniz'in hırçın dalgaları arasında İnebolu'ya doğru yol alacaktı.

Salih Reis oradaydı, motorun yanında; kardeşiyle konuşuyor olmalıydı. Teknenin kaptanı, tayfaları hiç ortalıkta yoktu. Salih Reis'le Osman Reis geri dönünce, Ali de olduğu yerden ayrılacaktı; görevi sona eriyordu.

Birden bir silâh patladı. Ali kendini yere attı.

- Buradalar, diye bağırdı birisi, yetiştik, kıpırdamayın!

Motorun çalıştığı duyuluyordu; pervaneler sulara çarpıyordu.

Ali'nin ensesine bir adam dikildi; onu Ali ancak çizmelerinden görüyordu.

- Kal olduğun yerde, hesabını divan-ı harpte verirsin! Sen bakkal Nazmi Efendi'nin evlâtlığı değil misin? Fahri nerede?

Motorun çalışması susmuştu galiba; hiçbir gürültü duyulmuyordu. Hafifçe başını kaldırdı; bir fener yakmışlardı kıyıda; rüzgâr durmamacasına sallıyordu feneri. Salih Reis de, Osman Reis de ellerini havaya kaldırmışlardı; teslim oluyorlardı. Elleri tabancalı dört kişi onlara yaklaşıyordu.

Bütün emekler boşa gitmişti işte. Motor da yakalanmış, cephaneler de ele geçmişti. İki güne kalmaz hepsi asılırlardı. Hani o, Harbiye Nezareti'nin önündeki veya başka bir meydandaki dizi dizi sehpalar vardı ya; bu sefer onları bekliyordu.

Ali hiç korku duymuyordu, heyecanlanmamıştı da sanki. İlk kurşunu yiyen bir yaralı gibi acısı henüz sızlamaya başlamamıştı.

- Kimsiniz, diye sordu, ne istiyorsunuz bizden?

- Polis, dedi tepesine dikilen adam, polis! Padişahımıza ihanet edersiniz ha! Koca koca devletleri kızdırıp milletin başını belâya sokarsınız ha!

Ali ayağa kalkmaya çalıştı; adam çizmeleriyle sırtına bastı:

- İtoğlu it! Ezerim şimdi seni!

Fakat Ali'nin gözleri alabildiğine açıldı. Gördüklerine evvelâ inanamadı. Salih Reis birden yere eğilmiş, sonra kendisine yaklaşan dört kişinin üzerine sıçrayıvermişti...

Motor yeniden çalışmaya başlamıştı. Hatta geri geri sahilden uzaklaşıyordu. Tabancalar patlıyordu; yerde altı kişi boğuşuyordu.

Ali de tepesindeki adamın çizmelerine asıldı. Herif sendeledi. Yararlandı bundan Ali; ayağa fırladı, tabancasını çekti, ateşledi.

Adam kaçıyordu, ıslak kumlara gömüle gömüle kaçıyordu. İskele boştu. Motor açılmıştı. Salih Reis'le Osman Reis ayağa kalkmışlardı...

Ali oyalanmadı daha fazla; kaçan adamın peşine düşmedi, biraz evvel geldiği yoldan yukarı doğru koşmaya başladı. Fahri'yi bulması, şefi görmesi gerekti.

Fahri'nin hemen şurada olması lâzımdı; ama gözükürlerde yoktu. Arka arkaya iki el silâh sesi işitildi; sokağın içinden geliyordu. İki kişi geçti önünden; havagazı lâmbasının ölü ışığı altında aktarla kömürcüyü tanıdı.

Bir inilti geliyordu biraz ilerisinden. Ayağı bir cesede takıldı, tökezledi. Yine de iniltinin geldiği yere koştu. Kibritini çaktı; bir an Fahri'yi yerde kıvranırken gördü. Topaç gibi dönüyordu; ölmemek için direniyordu. Atlamak, Fahri'yi sarsmak, konuşmak istedi onunla. Fakat birisi yapıştı eline;

- Salih Reis ne oldu?

Bu, şef veya kumandan dedikleri, adını bilmediği adamdı. Sesi boğuk ve belki de titrekti:

- Salih Reis dört kişiyi hakladı, motor da uzaklaştı, Fahri'yi kurtaralım kumandan, yalvarırım Fahri'yi kurtaralım...

Adam yere eğildi, hatta artık kıpırdamayan Fahri'nin alnını öptü:

- Geç kaldım, dedi, ölmüş!... Öyledir; ölmeden bu dava halledilmez!

- Ölmemeli!... Ölmemeli diyorum size kumandan.

- Tabancası sende miydi?

- Evet bana bir tabanca vermişti.

- Onun için koruyamadı kendini gerektiği gibi.

- Keşke bir kelimecik söyleseydi, bir dileğini bildirseydi.

- Kaçan iki kişiyi tanıyor musun?

- Evet; bizim mahallenin aktarıyla, Fahri'lerin evinin karşısındaki kömürcü.

- Sizi izlemişler. Sen de git, hemen!

- Nasıl, nereye giderim ben?

- Tanındın bir kere; uzun süre gizlenemezsin. Yakalarlar seni. Dayanamazsın, bildiklerini zorla söyletirler. Yarın sabah İstanbul'dan uzaklaş.

- Yapamam! Burada kalacağım, yararlı olacağım.

Evlerin pencereleri açılmamış, titrek gaz lâmbaları bile yanmamıştı. Gecenin koynunda patlayan silâh sesleri burada oturanları hiç etkilememişti sanki... Onlar görmeden biliyorlardı işlenen cinayetleri, çöken ocakları yataklarında bile anlıyorlardı; altında kalıp ezilmekten çekiniyorlardı.

- Fahri'nin kız kardeşini de yanına al, dedi adam. Artık ikiniz de yararlı olamazsınız İstanbul'da. Kız da çok şey biliyor, onu da söyletirler; dayanamaz. Vakit geçirmeyelim.

Adam boyun atkısına iyice sarıldı. Ali bir an kendini İzmir'de, Beyler Sokağı'nda sandı; orada Yunanlının kafasına bir kaldırım taşı atmıştı. Ama o zaman gündüzdü, şimdi ise karanlık, zifiri karanlıktı şu sokaklar. Acaba evler, böylesine ne vakit sağır olmayacaktı, pencerelerden ne vakit ışık süzülecek, kapılar açılacaktı?

- Hemen kızı al. Çardaklı Mahallesi'ndeki 8 numaralı evin kapısını çal; "hançer" de. Geceyi orada geçirin. Sabahleyin ayrı ayrı Üsküdar'a geçin. Sultantepe'deki Özbekler Tekkesi'ne sığının. Belki de sizden evvel geleceğinizi haber vermenin çaresini buluruz. Tekke Şeyhi Atâ Efendi sizi Anadolu'ya kaçırmaya çalışacaktır.

Adam oyalanmadı daha fazla; Fahri'nin ceplerini karıştırdıktan sonra sokağın başına kadar Ali'yi kolundan çekti. Sonra karşıdaki başka bir sokağa girip gözden kayboldu.

Asıl şimdi içiyle savaş başlamıştı Ali'nin. Geride bir ölü, önünde ise yığın yığın karanlıklar vardı. Bir tanesini aşsa ikincisine takılacak gibi geliyordu. Hepsinden daha önemlisi de Nihâl'in yakalanmış olmasıydı. Kıza işkence yapmalarını istemiyordu. Hani onun, başından yemenisi düşmüş, ayağından terlikleri fırlamış, tokatlarla yanaklarının şişmiş olmasına hiç dayanamayacaktı.

Koşuyordu; düşüyordu, yine koşuyordu. Sokaklara saptı, caddelerden geçti, ardından öten düdük seslerine aldırmadı. Soluk soluğa Fahri'lerin evinin önüne vardı.

Kapı açıktı. Farkında olmadan ellerini hohladı, içeri girdi. Göz kapakları ağırlaşmıştı, gözlerini güçlükle açabiliyordu. Yine de gördü.

Taşlık bir savaş yerine dönmüştü. İdare lâmbası sönmek üzereydi. Orada, mutfağın kapısı önünde Fahri'nin annesi ölü yatıyordu. Karşıdaki kömürcü, Nihâl'i kolundan tutmuş sürüklemeye çalışıyordu. Kızın gerçekten ayağından terlikleri fırlamış, başından yemenisi düşmüştü.

Hiç düşünmedi; tabancasını çekti, ateşledi. Remzi yapsaydı bunu, "Sen kanun musun?" diye sorardı. Kömürcü yere yığılırken kızı kucakladı;

- Yürü, diye bağırdı, hemen gidelim!

- Ali Ağabey annemi öldürdüler, annemi! Beni kororken öldürdüler.

- Yürü Nihâl, giy bir çarşaf üzerine; hemen kaçalım buradan.

- Ağabeyim nerede? Yoksa o da mı?

- Evet!

Kız boynuna sarıldı Ali'nin: Ağlıyordu. Ali bu sefer tokatladı onu; başkalarının yerine tokatladı. Sonra saçlarını okşadı; galiba öptü de yanaklarından...

*

* *

Özbekler Tekkesi Şeyhi Atâ Efendi onları karşısına oturtmuştu. Nihâl, çarşafının içinde başı önüne eğik, zaman zaman ağlayarak duruyordu. Alelacele derlenmiş, üzerine bir düğüm atılmış bohçası yanıbaşındaydı. Ali, yırtık çorabından dışarı çıkan başparmağını göstermemek için ayaklarını altına almıştı.

- Yollar karışık, dedi Atâ Efendi, gittikçe de karışacak. Rum çeteleri, bazı kendini bilmezler köylere baskın yapıyor, Anadolu'ya gidenleri çeviriyor, soyup öldürüyor. İngilizler de ana yolları tutmuş. Bunları göze almanız gerek!

- Biz istemedik, diye cevap verdi Ali, böyle emrettiler. Gerçekten de İstanbul'da yakalanırsak yaşatmazlar bizi. Her güçlüğe karşı koymaya kararlıyız.

- Biliyorum; biraz evvel haberini aldım. Elbet bir kolayını bulacağız! Yalnız bu yolculuk kadınla daha güç yapılır. Bir Adapazarı'na varsanız.

- Bırakamam bu kızı Şeyh Efendi; bana emanettir.

Atâ Efendi duraladı; Ali'ye bir kere daha baktı. Hayret ettiği anlaşılıyordu:

- Siz karı koca değil misiniz, diye sordu, nasıl tanıştınız?

- Değiliz. Nihâl benim arkadaşımın kız kardeşi.

- Öyleyse bu yolculuğu beraber nasıl yapacaksınız?

- Ne gibi?

- Yabancı bir erkekle bir kadının yanyana, günlerce beraber olması, beraber Ankara'ya kadar gitmesi dikkati çeker. Geçeceğiniz yerlerdeki insanlara bunu anlatamazsınız. Şüphelenirler sizden. İkinizi bir yerde bırakmazlar. Başınıza türlü türlü işler gelir.

- Ne yapmamızı istiyorsun Şeyh Efendi?

Atâ Efendi ayağa kalktı. Yaşlı olmasına rağmen dinç görünüyordu. Yine de üzüntüsünü belli etmekten çekinmiyordu. Kalbi sıkışır gibiydi. Sağ elinin yumruğunu sol avucuna vururken:

- Kahpeler, dedi, bizi ne hale soktular? Kendi topraklarımızda bile bir yerden bir yere rahat gidemiyoruz. Kimseye de güvenemiyoruz. Jandarmanın bir kısmı millîci, bir kısmı değil. Polis de öyle, asker de. Birkaç güne kadar Meclis-i Mebusan açılacak. Bundan da hiç ümitli değiliz. Orada da ikilik başlayacak. Sultan Vahdettin de zaten böyle olmasını istiyor, İngilizler de. Gırtlağımıza kadar battık.

Atâ Efendi pencerenin önüne geldi; dışarıya baktı. Tekkenin arka tarafı açıklıktı. Arsalara, ağaçlara kar düşmüştü. Karların üzerinde bir kaç ayak izi vardı; açıklığa doğru uzanıyordu. Özgürlüğünü arayanların geride bıraktıkları anılarıydı bu izler.

Atâ Efendi geri döndü; yerine otururken dudakları titriyordu:

- Yahya Kaptan'ı da öldürdüler, diye bağırdı, Yahya Kaptan'ı da!

- Kim?

- Yahya Kaptan bizim en güvendiğimiz adamımızdı. Mustafa Kemal de severmiş onu; Tavşancıl'dan Sivas'ı arar, telgraf başında konuşurlarmış. Mustafa Kemal Ankara'ya gelince de konuşmuşlar.

Yahya Kaptan Kocaeli çevresini çetelerden korurdu, yol gösterirdi. Bazı Jandarma kumandanları da işlerine kesat sokuyor diye kaptanı hiç sevmezlerdi. Bundan iki gün evvel iki İngiliz torpidosuna bindirilen İstanbul Jandarma Kumandan Muavini Albay Hilmi ile emrindeki jandarmalar Hereke'ye çıkıp Tavşancıl'a ilerlemişler. Kandırarak pusuya düşürüp kaptanı öldürüvermişler. Görüyorsun ya delikanlı; nasıl geçeceksiniz bu karmakarışık yerlerden siz? Hem de kış!

Ali başını salladı; çaresiz kalmak istemiyordu. O da artık adam öldürmüştü; hem de hiç düşünmeden tetiği çekivermişti. Bu tetiği çekiş, İzmir'de Yunanlının kafasına kaldırım taşını fırlatışına da benzemiyordu...

- Biz gideceğiz, diye tekrarladı, ne olursa olsun gideceğiz. Siz yol göstermeseniz de bir çaresini bulacağız. Elbet Ankara'da bana da, Nihâl'e de yapacak bir iş çıkar. Silâha sarılacağım; Mustafa Kemal'in yanında.

Atâ Efendi gülümsedi; sırtını arkasındaki mindere yaslarken:

- Evleneceksiniz, dedi, evvelâ karı koca olacaksınız!...

- Nasıl? Böyle şey olamaz; Nihâl benim kız kardeşim sayılır.

Ali hemen Nihâl'e baktı; kız sallanıyor, büzülüyordu. Gerçek duygularını kapalı yüzü belli etmiyordu. Fakat yine de onun isyan etmeye hazırlandığı anlaşılıyordu.

- Burada nikâhınızı kıyacağız; elinize evli olduğunuza dair bir belge vereceğiz. Köylü kılığına bürüneceksiniz. İsterseniz karı koca olarak yaşayın, isterseniz yaşamayın; orası bizi ilgilendirmez. Buraya gelirken peşinizden gelen oldu mu?

- Sanmıyorum.

- Belli olmaz; her yönden gözleniyoruz oğlum! Kötülük yaptığını sanmadan da bize zararı dokunanlar çok.

Atâ Efendi tekrar ayağa kalktı; bu sefer odanın sokak tarafına doğru yürüdü. Pencereden tekkeye doğru çıkan dar ve kıvrık yol görünüyordu.

- Paşabahçe Jandarma Kumandanı Teğmen Arif Bey geliyor, dedi, sizi o buradan kaçırır. Karakol karakol yol alırsınız. Kocaeli Menzil Kumandanı Yenibahçeli Binbaşı Şükrü Bey'e belki Tepeören köyü civarında rastlarsınız; o zaman işiniz biraz daha kolaylaşır.

Kapının çıngırağı çalınıyordu. Aşağıdan Atâ Efendi'nin kardeşi ipi çekip kapıyı açtı. Biraz sonra Teğmen Arif bey odaya girdi:

- Sefa geldin teğmenim, dedi Atâ Efendi, ne haber?

- Hiç iyi değil!... Bu gün bizden üç kişi daha asıldı; kurtaramamışlar.

- Sana iki emanetimiz var; Ankara'ya uçuracaksın. Diğerleri gitti mi?

- Bunlar karı koca mı?

- Değil ama, olacaklar.

- Böylesi daha iyi. Başka türlü pek başarı sağlayamıyoruz. Yarın sabah bir jandarma gönderirim; Dudullu'ya kadar tutukluymuş gibi gelirler. Ondan sonrasına Şaban Çavuş bakacak! Yaya yürüyecekler.

- Bakkalköylü Yirmililer Çetesi nerelerde bu sırada?

- Pek bilinmiyor; sağa sola saldırıyorlarmış! Basmadıkları köy kalmadı. Paşaköy'den Ellilik Çete, İzmit'ten Seksenlik Çete... Biri batıp biri çıkıyor. Arkadaşlar kiminle uğraşacaklarını şaşırdılar. Kocaeli çevresi pek berbat!...

Teğmen Arif sivil giyinmişti; yine de asker olduğu anlaşılıyordu; konuşuşu, adım atışı, göğsünü şişirişi, dik duruşu bunu gösteriyordu.

- Sen de tanıklık et, dedi Atâ Efendi, şu nikâhı kıyalım. Bizim damat da gelsin; o, kızın tanığı olur.

Nihâl elini kaldırdı; parmakları titriyordu... Etrafına bakındı. Sonra çaresiz kalmış gibi:

- O, benim ağabeyim, diye kekeledi, nasıl olur?

Ali, Nihâl'in elini tuttu; bu işin zorunlu olduğunu, kısa bir süre için böyle gerekeceğini anlatmak istiyordu.

- Aç bakalım şu yüzünü kızım. Sıkılma. Ne yapacaksın? Katlanacaksın yavrum!... Belki ilerde ağabeyliği de unutursun; belli olmaz ki!

Nihâl, yüzündeki örtüyü kaldırdı; göz yaşları yanaklarından aşağıya doğru süzülüyordu. Ne kadar sessiz ağlıyordu. Atâ Efendi beğendi bu yüzü...

*
* *

Bir İngiliz askeri, Dudullu'da jandarmanın önüne kattığı iki tutukluya şüpheyle bakıyordu. Jandarma da önündekilerini tüfeğinin ucuyla itiyordu.

Karakola vardıkları zaman çavuş:

- Hemen Samandra'ya, dedi, Bakkalköy'ün çeteleri çekilmiş, vakit varken bu geceyi orada geçirin. Ben şimdi telefon ediyorum.

Bu sefer başka bir jandarma katıldı yanlarına; tarlalara vurdular. Batıp çıkıyorlardı, soğuk da öylesine insafsızdı ki, dayanmak gittikçe güçleşiyordu.

Ali konuşmak istiyordu. Ayağındaki potinlerin çamura gömülüp kalacağı düşüncesi, yorgunluktan daha fazla ona etki yapıyordu.

- Nasılsın Nihâl? Bohçanı ver bana istersen. Ayağındaki şalvarlar da çok yakıştı sana!

Kız zorla cevap verdi Ali'ye; morarmış dudakları güçlükle kıpırdadı:

- İyiyim Ali Ağabey! Daha ne kadar yürüyeceğiz? Keşke biraz dinlenseydik!

- Bilmiyorum. Dayanmak gerek. Henüz yolun başındayız. Sırtıma alabilsem seni, yahut bir at, bir araba bulabilsem. Çok küçüksün; gücün nereye kadar dayanır?

- Ufak değilim, hiç değilim; koca kızım ben. Annemi ve ağabeyimi kaybettim; neden? Elbet direneceğim, hem de nasıl Ali Ağabey? Babamı da bir kurşunda öldürmüşlerdi; küçücüktüm o zaman. Annem dikiş dikerek geçindirirdi bizi. Nasıl yaşadık? Alışacağım, buna da alışacağım!

Önlerinde bir çizgi vardı sanki, onu atlarlarsa öteki yaka günlük güneşlikti. Zafere, gayeye erişmiş kişilerin huzuru dolaşıyordu sanki orada. Bu da bir ümitti.

Ali, jandarmaya baktı; biraz da onunla konuşmak istedi. Yol konuşmakla biterdi.

- Sen nerelisin hemşerim, diye sordu, nerelisin?

- Ne yapıcan, dedi jandarma? Bizim memleketi gâvurlar sildiler, süpürdüler! Gidecek yerimiz mi kaldı?

- Her gün teper misin bu yolu?

- Onun gibi bir şey. Kaçakları taşıyıp dururuz.

- Mustafa Kemal'i tanır mısın?

- Tanımam!

- Ya!... Öyleyse niye çalışırsın böyle?

- Çavuş söyler, teğmen emreder; çalışırız. Candarmayız ya? Enver Paşa ordu toplayıp gelecekmiş derler; biz de onu bekleriz. Gâvurun üzerine bir otursun; padişah da rahat eder.

Jandarma birden hatırlamış gibi elini ekmek torbasına attı; oradan bir taş sertliğinde yarım somun çıkardı:

- Yiyin de karnınız doysun, dedi, aç ayı oynamaz...

Somunu bıçak bile güç keserdi. Ali, Nihâl'e baktı; kız başını salladı.

- Karnımız tok hemşerim. Akşama Samandra'da elbet birşeyler buluruz.

- Padişaha kafa tutana ölüm cezası verilmiş. Onlara yardım edenleri de asacaklarmış. Doğru mu?

- Bilmem. Doğrudur belki. Sen korkmuyor musun?

- Korksam ne çıkar? Allah'ın verdiği canı kimse geri alamaz; yaşarız işte...

Konuşma uzuyordu. Jandarmayla Ali'nin anlaşmasına imkân yoktu. O, sanki başka bir dünyanın adamıydı. Hiç şikâyetçi değildi; bazı inançların dışında, kurulmuş bir makina gibi gidip gelecekti.

Kız titriyor, kız sendeliyordu; Ali buna üzülüyordu. Koluna girdi Nihâl'in, bohçasını da omuzuna vurdu. Jandarma ters ters baktı onlara, sonra öne geçti.

Hep böyle ilerlediler; karanlık çöktükçe çöktü. Kız artık yürüyemiyordu. Her adım başında sendeliyor, dizleri burkuluyordu.

- Gidemeyeceğim Ali Ağabey, gidemeyeceğim!... Bırak beni; ardından yetişirim. Şuracığa oturayım.

Jandarma diretiyordu; o bu gece geri dönecekti. Dönecek ve belki de bir posta daha yapacaktı. Ali kızı kucakladı, sonra da sırtına aldı.

Kız sarılmıştı boynuna. Nefesi ılık ılık ensesini okşuyordu. Bacakları öndeydi; Ali onu elleriyle kabasından tutmuştu.

Isınıyordu Ali, daha da güçleniyordu sanki. Şimdiden terliyordu. Keşke sırtındaki kaput bozması nesneyi Nihâl'in üzerine koysaydı.

- Ali Ağabey!...

- Ne var?

- İndir beni. Dinlendim; çok iyiyim.

- Kal biraz daha.

- Ah Ali Ağabey!...

Köpek sesleri geliyordu. Taşlı bir yola sapmışlardı. Yanlarında mezarlık kalıntıları vardı galiba. Bir ışık parlıyordu; cılız bir ışık. Oraya doğru gidiyorlardı.

Jandarma homurdanarak durdu:

- Yaklaştık, dedi, indir avradı sırtından. Ahmet Ağa'nın evine götüreceğim sizi. Gerisine karışmam. Dönerken Samandra Karakolu'na haber veririm.

Ali, Nihâl'i sırtından indirdi, yine de elini bırakmadı.. Çamurlu sokağı geçip bir kapının önünde durunca bir adam karşıladı onları:

- Kimse gördü mü sizi? diye sordu. Geçin!

Alt kattan konuşmalar geliyordu. Ahır bitişikteydi. Yaşlı bir kadın, elinde gaz lâmbasıyla merdivenin başında onlara bakıyordu.

- Karı koca mısınız, diye sordu adam, kâğıdınız var mı?

- Var!...

- Bakayım.

Adam, bir oğlan çocuğu çağırdı:

- Oku şunu, dedi, ne yazıyor?

- Yeni evlenmişler. Atâ Efendi kıymış nikâhlarını.

Adam kâğıdı Ali'ye uzatırken:

- Pabuçlarınızı çıkarıp yukarı geçin, dedi, aşağıda bir yığın erkek var. Sizden sonra da gelecekler olacak. Yeni evlendiğinize göre, yukarıdaki iki odadan birini size veririz bir gecelik. Bakalım ne vakit yola çıkarsınız? Kalabalık olacaksınız bu sefer! Bir kılavuz bulacağız sizlere.

Sallana sallana tırmandılar merdivenleri. Yaşlı kadın onlara yol

gösterdi. Nihâl ocağın başına gelince kendini yere bıraktı. Ağlıyordu şimdi, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

- Bırak ağlasın, dedi kadın, hep böyle oluyor. Gençler sabırsız şimdi. Hiç güçleri yok. Yıkılı yıkılı veriyorlar. Açılır birazdan. Sefa geldiniz!

Ocağın alevi Ali'yi de gevşetiyordu; bıraksalar uyuyuverecekti orada. Esniyordu; göz kapaklarına kurşun asmışlardı sanki.

- Aç mısın? diye sordu adam. Çamura da bulanmışsınız. Ah namussuzlar! Hatun; konuklarımıza çorba getir. Kemikleri ısınsın.

Ali ayılmaya çalışıyordu.. Nihâl ağlamasını kesmiş, olduğu yerde kıpırdamadan yatıyordu. Ocaktaki kütüklerin çıtırdaması, aşağıdan gelen hayvan sesleri, alt odadaki konuşmalar, yağmurun pencerelere saplanan damlaları, sonra da karanlık, hep karanlık; bu evin o andaki yaşantısıydı.

- Bakkalköy'ün Yirmileri dün beş kişi öldürdüler bizim köyden, İstanbul'da vaziyet daha da kötüymüş; doğru mu?

- Doğru, dedi Ali, doğru. Düzelteceğiz; buna hazırlanıyoruz.

- Mustafa Kemal Paşa Yunanlıları Atina'ya dek sürecekmiş; inanmayız biz buna ama, padişahtan iyidir, hükümetten iyidir. Hükümet vergi diye anamızı gevretti. Şimdi de çeteler tepemizde. Eh, Mustafa Kemal iyidir. Biz de kömür çuvallarının içine silâhları tıkıştırıp salıveriyoruz Anadolu'ya. Muhtar da bizden. Onun da bir yığın konuğu var.

- Bizimle beraber yola çıkacakların adlarını biliyor musunuz?

- Mustafa Kemal iyidir. Padişahın memlekete ihanet ettiği de doğru. Mustafa Kemal İstanbul'a gelmeyecekmiş, Ankara'da kalacakmış. Mebus olmuş ama, yine de gelmeyecekmiş. Keserler burada. Sen ne dersin; padişah devrilince yerine gelen düşünür mü bizleri?

Ev sahibinin gözleri parlıyordu; bir cevap alıp birşeyler öğrenmenin peşindeydi. Yine de sakin görünüyordu. Onun yaradılışı, hayata karşı direnişi, toprağa bağlılığı içindekilerini tüm dışarı çıkarmaya engel oluyordu.

Yaşlı kadın girdi odaya; elinde bir sini vardı.

- Çorba getirdim, dedi, hemen için soğumasın. İki de yumurta var.

Afiyetle yiyin. Hadi benim güzel kızım doğrul bakayım. Dinlendin değil mi? Sen de şu yatağı ser Ahmet Ağa; karınlarını doyurur doyurmaz uyusunlar. Yarın sabah ben onları erken kaldırırım. Helâ da dışarda; ocaktan su alıp yıkanıverin.

Kadın siniyi yere bırakıp Nihâl'i okşadı; hatta çıkardı onun üzerindekileri, tahta kaşığı eline sıkıştırdı.

Ahmet Ağa yatağı sermişti; odada zaten başka eşya yoktu. Yerde iki parça kilim, pencerede basma bir perde, ocakta sallanan bir bakraç ve bir de yün yatakla yorgan.

Kalın sağlıkla, dedi Ahmet Ağa, hadi bakalım hatun. Büyük oğlan gitti de gelmedi; bir haber salalım etrafa. Ah namussuzlar. Trenle de gidemezdiniz ki, her istasyonda Fransızlar, İngilizler varmış; çeviririlerdi sizi...

Çıktılar dışarıya. Odanın çarpık kapısı kapanınca bir hoş oldu ikisi de. Nihâl sanki çırılçıplakmış gibi ellerini göğsüne götürdü. Sonra:

- Teşekkür ederim Ali Ağabeyciğim, dedi, sen olmasan daha fazla gidemeyecektim ben. Elbet alışacağım yavaş yavaş; bundan sonra yük olmamaya çalışırım.

- Ye, dedi Ali, çorbanı da iç; hemen yat! Uyursan eğer sabaha bir şeyin kalmaz.

- Sen?

- Ben mi? Sırtımı şu duvara dayarım; gözlerimi de kapatırım. Ne çıkar?

- Yorgunsun ama?

- Başka çaresi yok ki!

İsteksiz yediler yemeklerini. Sanki karınları öylesine toktu ki, şu çorbayı bile hatır için içiyorlardı. Hiç konuşmuyorlardı. Aşağıdan bu sefer at kişnemeleri geliyordu. Yağmur daha da şiddetlenmişti. Islak ıslak sesler aralık tahtalardan süzülüp onlara kadar uzanıyordu. Ocaktaki bakraç fokurtusunu bırakmıştı.

Ali, elindeki tahta kaşığı sininin içine koydu:

- Dün geceyi iyi geçirmiştik, dedi, Atâ Efendi seni başka bir odada yatırmıştı. Ben dışarı çıkıyorum; sen soyunup gir yatağına. Elbet bu işin de bir çaresini bulacağız.

Sesi biraz titrek, hattâ hiddetliydi. Güçlükle yürüdü. Dışarda soğuk vardı. Aşağıdaki gürültüler yavaş yavaş kesiliyordu. Yandaki odada ev sahibi kadın yorgun sesiyle eski bir türkü söylüyordu. Geri döndüğü zaman Nihâl'i yatmış buldu; yorganı tepesine kadar çekmişti. Şalvarı, yün çorapları, hatta hırkası ayak ucundaydı.

Lâmbayı söndürdü, ocağın yanına oturdu. Alevin yorgun kızıllığı kilimin üzerine düşmüştü. Sırtını dediği gibi duvara dayayıp gözlerini kapadı. Olmayacaktı böyle, uyuyamayacaktı. Düşünmek, avunmak istedi. Bunu da beceremedi. İçi kararıyordu. Hiç de iyi şeyler aklına gelmiyordu. Damarlarındaki kan da bir tuhaf akıyordu nedense bu gece...

Yakasını kaldırdı. Elini ensesine götürdü. Galiba oda soğuyordu. Kilime dökülen kızıllık silinmek üzereydi. Yere yattı. Başı Nihâl'in şalvarına değmişti... Tahtalar sırtına batıyordu. Kaputtan bozma üstlüğünü almak için ayağa kalktı; el yordamıyla aradı. Kızın kıpırdadığını farketti.

- Uyuyamadın mı Ali Ağabey?
- Uyuyamadım.
- Oda soğuyor mu?
- Galiba!
- Üşüyeceksin.
- Üşümem.
- Sen de yat buraya istersen!
- Rahatsız olmaz mısın?
- Olmam. Böyle içim hiç elvermeyecek.

Daha fazla oyalanmadı; ceketini, çoraplarını çıkardı, yorganı kaldırdı, kızın yanına girdi.

Nihâl'in arkası dönüktü; yine de sıcaklığı ona kadar geliyordu. Yatak ısınmıştı zaten. Elini göğsüne çekmek istedi; kızın bacaklarına değdi. Birden Gayret Remzi gözlerinin önüne dikiliverdi. Hani, elini uzatsa kızın göbeğini okşardı. Okşardı da ne olurdu? Hangi haz, hangi vahşice istek, onu nerelere kadar götürürdü?

Terlemeye başladı; çok sıcaktı bu yatak. Kız gittikçe büzülüyordu; sanki öteki uçtan çıkıp yere düşecekti. Hemen Ali de arkasını döndü;

o da kendi tarafındaki uca doğru gitti. İkisinin arasında bir boşluk kalmıştı şimdi. Bu Ali'ye güven verdi.

Yine de uyuyamadı, uyuyamayacaktı da...

*
* *

Sabah onları, gözleri şiş buldu... Ev sahibi kadın kapıyı vuruyordu:

- Kalkın; yola çıkacaksınız!

Evvelâ Ali kalktı; kaputunu, çoraplarını alıp dışarı çıktı. Aşağısı bir hayli kalabalıktı. Yağmur yağmakta devam ediyordu. Küçücük boylu, ayaklarının üzerinde topaç gibi dönen bir adam onlara yol gösterecekti.

Kafilede yegâne kadın Nihâl'di; ev sahibi onun başına bir çul örtmüştü. Gün yeni ışıyordu; köyde uyanık başka kimse görünmüyordu.

Sür'atle yol almaya başladılar. Sanki arkalarından birileri kovalıyordu. Ya da şu hendeği aşmazlar, şu yolu kıvrılmazlar, şu ağaçlıkların arasına dalmazlar, şu yokuşu tırmanmazlarsa bir daha öteye geçemeyeceklerdi.

Kılavuzun omuzunda bir tüfek vardı; en önde yürüyordu. Yün külâhlarını başlarına oturtmuş dört kişi ellerinde tabancalarıyla adım adım onu izliyordu. Birkaç er kılıklı adam, kaputlarının içinde birşey gizliyordu. Hiç kimse konuşmuyordu.

Ali, Nihâl'in yanına iyice sokuldu:

- Nasılsın, diye sordu, üşüyor musun?

- Üşümüyorum Ali Ağabey, şimdilik üşümüyorum.

- Biz bu yolculuğa neden çıktık, hiç derinlemesine düşündün mü?

- Öldüreceklerdi bizi, kaçtık.

- O kadar mı?

- Değil!... İntikam alacağız; hakkımızı koruyacağız.

- Daha başka sebepler yok mu? Bu kadar basit mi?

- Var tabii... Ben elimden geleni yapacağım; ne hizmet verirlerse görürüm. Babam böyle dermiş; ağabeyim tekrarlardı. Köhnemiş bu

vatan, siz diriltecekseniz onu. Yamalı bir bohçaya döndürmeyin sakın. İttihatçıların bütün hatası buradaymış!

Ali, Nihâl'in üzerindeki çulu düzeltti. Kızı belinden sarıp öyle yürümek istiyordu. Yapamıyordu ki, şu adamlar, hiç tanımadığı şu adamlar onlara ters ters bakıyordu. Sanki kendilerinden saymıyorlardı. Kim bilir nerelerden kopup gelmişti onlar da? İçlerinde katili de, İttihatçısı da, kaçakçısı da, gazetecisi de, subayı da, direnmişi de, seveni de, sevmeyeni de olabilirdi...

Bu da bir göçtü... Menemen'den, Bergama'dan, Manisa'dan, Ödemiş'ten, Nazilli'den, Aydın'dan uzaklaşanların göçü gibi bir göç!... Yine de farklı bir yönü vardı; belirli bir hedefe doğru gidiyordu bu kişiler...

İnansalar da, inanmasalar da yönleri belliydi. Belki altı ay evvel olsaydı; orada o adam bulunmasaydı, şu insanlar sıkışınca hedefsiz uzaklaşacaklardı İstanbul'dan.

- Fikir, dedi Ali, fikir... Bu direnmenin bir fikir yönü var. Ne istiyor Mustafa Kemal? Bunu şimdi daha iyi anlıyorum! "Her türlü işgale tahammülümüz yoktur, hükümetler millî iradeye dayanarak kurulmalıdır." diyor. Misak-ı millîyi ortaya atıyor. Hep millet diyor; milletin sözünün geçmesini diliyor. Hudutlarımızı çiziyor; biz burada yaşayacağız, bize kimse dokunamaz diye haykırıyor. Kişi olarak, millet olarak özgürlüğümüzü koruyacağız diyor. Mandalığa, tutsaklığa dayanamıyor. Erzurum'da, Sivas'da yapılan kongrelerde hep bu fikirlerini kabul ettirdi. Beyannamelerini okuduk.

Ali gittikçe coşuyordu, böyle bir havada coşuyordu. Konuştukça kendine güveni artıyordu.

- "Millî bağımsızlığımızın sağlanması için Kuva-yı Millîyeyi âmil ve millî iradeyi hâkim kılmak esastır." İşte böyle söylüyor Mustafa Kemal. Meclis-i Mebusan'ı açıp Mustafa Kemil'i susturmak niyetinde Vahdettin. Kim inanır buna? Biz daha endişesiz katılacağız bu savaşa. Geride bekleyenimiz de yok.

- Senin annen var, dedi kız, annen var!

- Onu unuttum; yok sayıyorum. Böylesi daha iyi. Acılarını paylaş benimle. Ben de dertlerimi söylerim sana. Sakın yılma.

- Yılmayacağım! Sana güveniyorum. Gittikçe gözümde büyüyorsun. Senin için "Anadolu'dan kaçıp İstanbul'a sığınmış." diyorlardı da ağabeyim inanmıyordu. Haklıymış; kim bilir ne sebepten geri dönmüşündür? Hele o kurşunu kömürcünün kafasına sıkınca ne kadar cesur olduğunu da gösterdin. Seviyorum seni...

- Seviyor musun, ne gibi?

- Hiç!... Sevmek nasıl olur Ali Ağabey?

- Karım olduğunu unutma...

Kız, günlerden beri ilk defa güldü. Dudaklarının ucuna yağmur damlaları birikmişti; emdi onları:

- Şaka yapıyorsun Ali Ağabeyciğim, diye fısıldadı, ben senin hiç karın olabilir miyim?

- Niçin? Başka birisine söz mü verdin yoksa?

Kız cevaplandırmadı bu soruyu. Yanlarına bir adam sokulmuştu. Başını yün bir atkıyla sarmıştı. Ayağında kilot pantolon, sırtında kalın bir avcı ceketi vardı:

- Geri kalıyorsunuz, dedi, yol uzun. Ancak bir ayda varırız Ankara'ya; Adapazarı'ndan sonra araba bulursak belki üç haftaya indiririz! Kadınla yola çıkmamalıydın delikanlı!

- Kimsiniz? diye sordu Ali. Ben burada hiç kimseyi tanımıyorum.

- Dün gece arkadaşlar beni kafilenin başkanı seçtiler. Emrimden kimse dışarı çıkmayacak. Sen karına bir at bulmaya bak.

- Nasıl bulurum? Paramız yok ki!

- Yenibahçeli Binbaşı Şükrü Bey'i görürsek belki bir çaresine bakarız. Öğle yemeği için bir köyde mola vereceğiz; o zamana kadar yürüyeceksiniz. Dikkatli olun! Ana yola inmek yok.

Adam uzaklaştı. Yağmur şimdi sinsi sinsi yağıyordu.. Yol gittikçe sarplaşıyordu. Hava biraz kırılmışa benziyordu... Birisi türkü söylüyordu; yolu unutmak için.

Bu sefer başka bir adam yaklaştı onlara:

- Kılavuz, bu yolları iyi biliyor, dedi, peşinden ayrılmazsak kurtuluruz. Hele bir Aslan Kaptan'a rastlayalım; Hıristiyan çetelerinden, padişah taraftarlarından yakamızı kurtarırız. Karakol bizim yola çıktığımızı bildirdi. Ankara'ya gidince silâha mı sarılacaksın?

- Evet!

- Karını ne yapacaksın?

- O da çalışmak istiyor, bir iş buluruz elbet!

- Ben tüfekçi ustasıyım, dedi adam, bizimkiler gönderiyor beni. Tüfekler bozulursa hali ne olur? Onarırız onları; yeniden cepheye süreriz. Çeşit çeşit de tüfek var orduda. Mermileri de birbirine uymaz. Ne yapacağız bakalım? İçimizde bir kaç da terzi var. Ama yetmez ki... Çok insan ister, çok!...

- Gelecek gerisi elbet.

- Yenileri yetişmezse kolay kolay yürümez. Bu savaş adam mı bıraktı memlekette?

- Aslan Kaptan dediğin kim?

- Yaman adammış! Keklik gibi sekermiş. Yirmi kişiyle bir çete kurmuş! Bizden; Kuva-yı Millîyeci.

- Aramızda subay var mı?

- Subay da var, öğretmen de. Kaynaşırız bir kaç güne kadar; böyle olur. Çoğu kimliğini gizliyor şimdilik; henüz birbirimize güvenemiyoruz.

Ali'nin hoşuna gitti bu adam; rahatladı. Yanılmamış olmayı istiyordu.

Tüfekçi ustası uzaklaştı; kafile hep yürüyordu.

Ali, Nihâl'e derin derin baktı; onda yine bir yorgunluk, bir üzüntü başlamıştı. Eğilmiş, hatta bir omuzu çarpılmış yürüyordu. Gözleri ayağındaki hantal pabuçlardaydı; belki de onlara bakıp avunmak istiyordu. Olmadı, beceremedi. Gözleri sulanmaya başladı:

- Dinlenmeliyim, diye fısıldadı, bir yere oturup biraz soluk almalıyım.

- Biraz daha dayan kızım; belki varacağımız köye yaklaşmışızdır.

Kızın ayakları burkuldu; önünde bir çukur vardı, yuvarlandı içine.

- Durun, yürümeyin, yeter artık!

Ali, Nihâl'i kolundan tutmuş çukurdan çıkarıyordu; kız çamura bulanmıştı. Dişlerini sıkmış, hıçkırıklarını içine gömmüştü. Torbası elinden düşmüştü. Grubun başkanı koşup geldi yanlarına.

- Oyalanmayın, diye bağırdı, çabuk... En tehlikeli yerdeymişiz!... Hadi kızım... Bir şey olmamış... Şurasını bir atlatalım.

İşte o sırada bir kurşun vınladı; bunu bir ikincisi, bir üçüncüsü kovaladı. Çamura, soğuğa, taşa aldırmadan herkes yere yattı.

Kılavuz bir ağaç kütüğünün arkasındaydı; şaşkın şaşkın etrafına bakınıyordu. Yalnız olsaydı eğer, belki de çoktan sıvışmış, yahut izini bile belli etmeden buralardan geçip gitmişti.

Kafile başkanı da tabancasını çıkarmıştı; düşmanını arıyordu. Şu ağaçlar, ilerideki şu tümsek, yolun dönemeci saldıranları gizliyordu.

- Silâhlarınızı atın, teslim olun! Vatan haini, padişah düşmanları, namussuzlar!

Bu ses de "Namussuz" diyordu. Samandra'daki ev sahibi de dün gece "Namussuz" demişti. Herkes namusu kendi önüne çekmişti. Vatanı da kimseye bırakmak istemiyorlardı; gerçek neredeydi?

İki kurşun daha vınladı; çamurlara gömüldü. Nihâl inledi; sanki büyük bir kayıpmış gibi ileride duran çıkınına baktı.

- Haydi kalkın ayağa! Sarıldınız dört bir yanınızdan; kurtulamazsınız elimizden.

Ses daha yakından geliyordu. Yapış yapış bir hışırtı vardı etrafta; birileri sokuluyordu.

Kafile başkanı:

- Yaklaşmayın, diye bağırdı, defolup gidin; bir daha da yolumuza çıkmayın!

- Millîcisiniz değil mi siz? Memleketi kana boyamak isteyenler!

- Evet millîciyiz!... Memleketi kana boyamayacağız; dökülmüş kanları temizleyeceğiz!

- Nasıl?

- Yunan'ı da, İngiliz'i de bu topraklardan atacağız; özgür yaşayacağız!...

- Neyinizle? Hangi orduyla, hangi silâhla? Özgürlük dediğin nedir senin? Kur'an'da yazılı mı bu?

- Görürsün, ömrün varsa görürsün!

- Gerinizi kollayan iki silâhlıyı da çevirdik. Hıristiyan çetelerinden evvel bizim müslüman çetemiz haklarından gelsin şu satılmışla-

rın dedik... Hemen fırlayın ayağa, kaldırın ellerinizi de havaya. Bir de kadın var aranızda değil mi?

Ses karşıdan geliyordu; yeri belliydi artık. Birbirinin üzerine devrilmiş iki kütüğün gerisinden bir namlunun ucu görünüyordu.

Nihâl, Ali'ye sarılmıştı; onu sanki kucaklamıştı. Bu onun gördüğü ilk çatışmaydı. Hayali ne kadar çalışırsa çalışsın savaşı gerektiği gibi canlandıramazdı. Ali ise Gayret Remzi'yi düşünüyordu; Gayret Remzi burada olsa ne yapardı acaba? Ne tuhaf!... Hinoğluhin Bayram gibi Ali de tüm inanmıştı ona; Gayret Remzi kurtarırdı onları.

İlk kurşunu Ali attı; Fahri'nin verdiği tabancanın tetiğini çekti. Bir an iki kütüğün arasından görünen namlu kayboldu. Sonra kurşunlar birbirini kovalamaya başladı.

Kafile başkanı, başındaki yün atkıyı atmış, bir tümseğin gerisine çekilmişti:

- Dayanın! diye bağırıyordu. Ne yaptın sen delikanlı, neden emrimi beklemedin?

Asker kılıklı yolcular, kaputlarını açmışlar, gizledikleri tüfeklerini çıkarmışlar, atışa başlamışlardı. Bu çatışmaya katılmayanlar da vardı. Donup kalmış olanlar, toprakta bir şey arıyormuş gibi yere yapışanlar da vardı. Pişman olanlar yoktu yalnız içlerinde; yahut böyle görünüyorlardı. Ölümü görüyorlardı karşılarında. Ölüm öylesine yakındı ki, ellerini uzatmaya bile lüzum yoktu; birazdan gelecek, onları bulacaktı.

Biri sırt üstü döndü, bir başkası göğsünü bastırıp başını toprağa dayadı, kılavuz olduğu yerde aşağıya doğru kaydı.

- Git, diye seslendi Ali. Uzaklaş benden Nihâl, iyice gizle kendini; elbet bir çaresini bulacağız. Hiç bir şeyden çekinmiyorum artık; alıştım ben. Öğrendim, öğrettiler bana...

Tabancasında üç kurşun vardı; onları da değerlendirmek istiyordu. Kızı kolundan çekmeye çalıştı. Bir kurşun vınladı önünden, bir kahkaha işitti.

Nihâl yan dönmüştü; gözünün içine bakıyordu, saf saf, ılık ılık bakıyordu:

- Bir şey olmadı Ali Ağabey. Üzülme sakın!...

Körpe bir neslin kaderiydi bu. Geçmişin hataları şimdi bu neslin omuzlarına binmişti.

- Vuruldun Nihâl, ağır mı yaran? Neden, neden?

O kahkahayı tepesinde duyuyordu bu sefer. Bir namlının soğuk demiri şakaklarına dayanmıştı. Poturlu bir adam duruyordu karşısında:

- Bırak kadını, doğrul!

Silâh sesleri kesilmişti, yahut Ali'ye öyle geliyordu. Biraz ilerde koşuşanlar, bağıraşanlar da vardı.

- Alçaklar, diye haykırdı, alçaklar; neden vurdunuz bu kızı, neden vurdunuz? Ufacıktı o, saftı, temizdi!

Dişleriyle elinin üzerini kemiriyordu. Bir dipçik yedi; alnının içeriye gömüldüğünü sandı. Tabancası hatırına geldi, tetiği çekti. Evet, vurmuştu. Ne tuhaf; kendisi de inanamıyordu buna. Aydın önlerindeki gibi bocalamıyordu artık...

Sıçradı, Nihâl'e sarıldı. Öptü onu, omuz başındaki yarasından öptü. Sonra bekledi; gelsinler, geri kalan iki kurşununa da hedef olsunlar diye bekledi. Gelen olmadı, boşalmış gibiydi etraf... Silâh sesleri gittikçe uzaklaşıyordu.

Kızı kucağına aldı, onun sarkan başını göğsüne bastırdı.

- Karın çok mu yaralı delikanlı? Bırak bize, köye kadar taşırlar şimdi. Geçmiş olsun!

Karşısında hiç tanımadığı birisi duruyordu. Ufak, tefek bir adamdı bu. Uzun bir yüzü, düzgün bir burnu, çocukumsu gözleri vardı. Ayağına bir kilot pantolon geçirmiş, başına ipekli bir şal sarmıştı. Belinde iki tabanca, bir de kama vardı, omuzuna bir fişeklik atmıştı. Elindeki tüfeği yere dayamıştı, olduğu yerde yaylanıyordu.

- Kimsin sen? Dokunmayın bu kıza!

- Ben, Aslan Kaptan. Yetiştim nihayet! Dağıttık namussuzları! Hıristiyan çeteleriyle çarpışmasaydık daha evvel gelecektik.

Yine de Ali, Nihâl'i bırakmadı. Onun derin derin soluduğunu hissediyordu.

- Çabuk, dedi, bir yere götür beni. İyileştirelim şu kızı. İyileşmesi, yaşaması gerek!..

- Niye kız diyorsun, karın değil mi senin o?

- Karım mı? Evet öyle!... Yalnız!... Ben ona "Kız" derim hep!.. Dilim alışmış, vaktiyle...

Grup toplanmıştı. Ağır ağır yürümeye başlamışlardı. Toprağı süre süre uzanıyordu ayaklar. Aslan Kaptan'ın adamlarından bir kısmı ölüleri topluyordu. Onların ne olduğunu belki de sahipleri bir daha öğrenemeyecekti...

Köye vardıkları zaman bir yığın çocukla kadın karşıladı onları. Hemen hemen köyde erkek yok gibiydi. Bir ihtiyar burnunu oynata oynata gelenlere bakıyordu. Orta yaşlı bir adam, bir merkebin yükünü çözüyordu.

- Karını bırak kadınlara, gel kahveye!

- Olmaz! Yarasını görmeliyim.

Aslan Kaptan güldü doyasıya:

- Seviyorsun onu ha, dedi, kimseye de güvenemiyorsun! Burada, köy kadınlarının yanında fazla oyalanmaya gelmez; yerler adamı sonra! Çoğu erkeksiz. Savaşlar kocalarını alıp götürmüş. Erkek diye soluyup dururlar. Hadi, iyileşecek karın.

Ali tüfekçi ustasına bakındı; göremedi. İçi başka türlü sızladı. Ayrı ayrı yerlerden gelen şu insanlar, birbirlerini hiç tanımasa da birleşivermişlerdi şu anda. Birbirleri için üzülür olmuşlardı. Nitekim kafile başkanı topallaya topallaya Ali'nin yanına sokuldu:

- Kaptanın dediğini yap, dedi, bize haber verirler; sonra gider bakarsın karına. Doktor da gidiyor oraya. Ya!... İçimizde bir de doktor varmış!...

Ali, Nihâl'i bir evin kapısına kadar taşıdı; sonra onu kadınlar alıp götürdüler.

Kahveye girdikleri zaman herkesi ayakta buldular. Yorgunluklarını, üşüyüp kanlarının uyuştuğunu, hatta korku ve heyecanlarını yeni anlıyorlardı.

- Binbaşım, dedi Aslan Kaptan, bir saatten fazla oyalanmak yok. Bizim adamlar köşeleri tuttular; bir tehlike olursa silâhla haber verecekler. Karnınız aç mı?

- Aç, diye cevap verdi kafile başkanı, bir şeyler yesek fena olmaz.

- Kadınlar şimdi öteberi getirir. Konukseverdir bu köy. Ama eşkiya rahat komaz. Alın yazısı.

- Yenibahçeli Şükrü Bey nerede?

- Menzil Kumandanı mı? Köseler'de karşılayacak sizi. Ben subayları sevmem ama, onunla anlaşıyoruz!

- Neden?

Aslan Kaptan peykeye oturdu, tüfeğini bacaklarının arasına aldı. Dudağını çarpıtmıştı. Çocukumsu gözleri kırışık gölgelerle doluydu:

- Binbaşım; darılmak yok. Ben sizi emin bir yere kadar götüreceğim, sonra geri döneceğim. Yalnız, birbirimizin işine hiç karışmayacağız. Sen kafileye sözünü geçireceksin, ben de kendi adamlarıma.

- Subayları sevmediğinin nedenini söylemedin.

- Bir kaçı vaktiyle canımızı yaktı bizim. Kanun diye dikilip hükümetten evvel hükümet oldular. Jandarması da imanımızı gevretmeye kalkıştı; aramız açıldı. Hizmetse hizmet! Vatan tehlikeye düşünce kini unuttuk. Ama içimizde yine de bir kor yanar. Düzelir ilerde inşallah. Unutup gideriz.

- Elbet unutacaksın; bu savaş hepimizi birleştirecek.

Aslan Kaptan ayağa kalktı. Kahvecinin bir tenekeye doldurduğu ateşe bir süre baktı. Gözleri aydınlanmış gibiydi:

- Ne istiyorum biliyor musun binbaşım, güleceksin ama yerine getiremezsem hiç rahat edemem.

- Olmayacak bir şey mi?

- Öyle değil! Şu işi hayırlısıyla bir bitirelim, başarıya ulaşalım; belimde bombalar, tabancalar, kamalarla omuzumda tüfeğim, fişekliğimle İstanbul'da Yıldız Sarayı'ndan aşağıya doğru inerken bir tükürük atacağım. Sonra Pera'da kaldırımın üzerine bağdaş kurarak oturacağım. Eğer Yunan, İngiliz, Fransız kalıntılarına rastlarsam bir tükürük de oraya atacağım!

Kaptan kısa bir süre sustu. Çocuklar ekmek, yumurta ve ayran getirmişlerdi. Isınanlar ise pabuçlarını çıkarıp ayaklarını oynatıyorlardı. Dışarıda, çeşme yalağının yanında bir eşek anırıyordu. Kar sinsi sinsi yağmaya başlamıştı.

- Tükürmek kadar iyi bir şey var mı binbaşım? İnsan ekseriya tüküremiyor, istiyor da tüküremiyor! Yavaş yavaş hazırlansınlar artık!

Bir kız çocuğu başını uzattı kapıdan:

- Anam gönderdi, dedi, amcalar! Yaralı gözünü açmış da kocasını istermiş.

Ali yerinden fırladı, binbaşı da onunla beraber çıktı... Nihâl'i bir sedire yatırmışlardı; oda sıcaktı. Doktor bir leğende ellerini yıkıyordu. İki kadın başlarını örtmüş gelenlere acıyarak bakıyorlardı.

Ali, kızın yanında durdu, elini uzattı:

- Nasılsın Nihâl, bir şeyin yok değil mi?

Kız konuşmuyordu. İnce bir çuvalın altında kıpırdamadan duruyordu. Gözleri yarı kapalıydı, sanki gelenleri görmemiş, duymamıştı.

- Yarası bir hayli ağır, dedi doktor, yine de şansı varmış! Vücudu da kuvvetli; atlatır...

- Nasıl, ne vakit?

- Bilemem delikanlı. Dikkat etmelisin. Hani gençliğe, ateşliliğe kapılıp bir süre sarmamalısın karını...

Doktor gevrek gevrek güldü. Şakacı bir adama benziyordu. Sonra paltosunu giyerken:

- Biz gidelim binbaşım, dedi, yapacak başka bir işimiz kalmadı.

- Bunlar ne olacak?

- Kadın yerinden kıpırdayamaz. Hele bir aylık yola hiç dayanamaz. Kocasını bilmem!

Ali, içinde bulunduğu gerçeği şimdi anlıyordu. Deminden beri uyuşmuş gibiydi. Doktorun elini tuttu:

- Bir çare bul, dedi, rica ederim doktor; ben bu kızı nasıl yalnız bırakabilirim? İstanbul'da da kimsesi yok.

- Elimden ne gelir? Katlanmak gerek!

- Nasıl katlanılır? Yürüyemez diyorsun. Bu köyü de zaman zaman eşkiyalar basıyormuş.

Doktor başını salladı. O zaman Nihâl'in titrek sesi işitildi; çok derinden geliyordu.

- Beni hiç düşünme Ali Ağabey; hiç düşünme. Sen yoluna devam et. Elbet iyileşince arkanızdan yetişirim.

- Olur mu bu? Nasıl yetişirmişsin? Bu dağları, bu ormanları yalnız başına nasıl tepersin?

- Teperim!... Andımız var! Ankara'da bekle beni. Yahut ben bulurum seni.

- Çocuksun sen! Binbaşım; bir sedye yapalım. İki kişi taşırız; bir ucunu hep ben tutarım.

Binbaşı doktora baktı; doktor yine başını salladı. O zaman:

- İkiniz de kalacaksınız, dedi, Aslan Kaptan gerekli yerlere haber verir. Başka bir gün, başka bir sefere sizi biz bekleriz Ankara'da.

Aslan Kaptan aşağıdan sesleniyordu. Hava ne kadar da kararmıştı; kar, tipi halini alacaktı galiba.

Binbaşı, onların cevap vermesini beklemedi; doktorun koluna girdi, dışarı çıktılar.

Ali pencereye koştu. Camlar buğulanmıştı; avucuyla sildi. Soluyarak gidenlere baktı. Çeşme yalağının önünde toplanıyorlardı. Aslan Kaptan'ın tüfeği yine elindeydi; öteki eliyle de doktorla binbaşıya yemek uzatıyordu. Kar döne döne yağıyordu. Ali güçlükle seçiyordu... Uzaklaşıyorlardı işte; Ankara'ya doğru!.. Kimbilir nasıl varacaklardı?

*
* *

Özbekler Tekkesi Şeyhi Ata Efendi huzursuzdu o akşam. Tekke'ye gelenler vardı, Tekke'den gidenler vardı; hepsi yol istiyorlar, yardım arıyorlardı. Çok bunalmıştı; kendi özel dertlerini çoktan unutmuştu. Tekkenin odaları hep doluydu. Meraklı gözler, Üsküdar'ın uzak bir semtinde de olsa, oraya gidip gelenleri hayretle seyrediyordu.

Sultantepesi'nin karanlık evleri, kapkara İstanbul gecelerinde yokuşu tırmanan ayak seslerini, Tekke'nin ipini çeken elleri izleyebiliyordu.

- Biz de Anadolu'ya geçeceğiz Atâ Efendi; bir kolayını bul!..

Atâ Efendi başını sallıyordu; kolayı gücü kalmamıştı bu işin. En kısa bir zamanda bir kaç İngiliz polisi, bir iki sivil Tekke'yi basacak-

lar, kendisini sürükleye sürükleye götüreceklerdi. Dileği, böyle bir günün biraz daha geç gelmesiydi. O zamana kadar, elbette Ankara'ya bir hayli millîci yolcu edecekti.

O gece alt katta oturuyorlardı; yukarıda kadınlar vardı. Sönük bir ışık titreyip duruyordu. Dışarda sert bir rüzgâr esiyor, gece gittikçe çöküyordu. Mart ayı İstanbul'da hırçın geçeceğe benziyordu.

Şeyh'in damadı Kahraman Bey, elindeki *Tasvir-i Efkâr* gazetesini yanına koydu:

- Bu gazeteyi yakında kapatırlar, diye söylendi, makinelerini yıkarlar, kimseyi sağ komazlar.

Yorgundu hepsi. Şurada derin bir düşünceye dalmış bir binbaşı, köşede iki mebus, geride rütbelerini gizleyen bir yarbay, yarbayı gözleyen küçük rütbeli iki subay, sobanın kenarında eski İttihatçılardan üç kişi, bir doktor, bıyıklarıyla oynayan Makedonyalı bir komiteci, elinde bir defter tutan bir öğretmen, bir an evvel yalnız kalmak istiyorlardı sanki! Çoğu birbirlerini tanımıyordu, kimliklerini gizliyorlardı.

Atâ Efendi dizleri uğuşmuş gibi oturduğu yerden kıpırdadı:

- Yemek yer yemez dinlenmeye çekilin, dedi, yarın sabah hemen yola çıkmalısınız. Belli olmaz, hiç belli olmaz.

Yarbay bir harita sermişti önüne; geçeceği yerleri öğrenmek istiyordu. Endişesiz görünüyordu, heyecanını bastırmış gibiydi.

- Vahdettin, dedi doktor, nasihat heyetinin başında Anadolu'yu dolaşıp İstanbul'a dönen Şehzade Abdurrahman Efendi'ye çıkışmış...

- Ne gibi?

- "Seni bana nasihat veresin diye Anadolu'ya göndermedim." demiş. Mustafa Kemal'in icabına bakılınca İngilizler Yunan'ı bando ile Anadolu'dan gerisin geriye gönderecekmiş. Padişah böyle düşünüyormuş.

- Kim yakalayacakmış Mustafa Kemal'i?

- Anzavur Ahmet herhalde; ikinci defa Kuva-yı Millîye'nin üzerine yürüdü. Hâlâ durdurulamadı. Köprülü Hamdi Bey gibi bir kahramanı da öldürmüş. Bilinmez, başkaları da çıkar. Yahut, aramıza sızmış bir kahpe, bir gün tabancasıyla Ankara'da Mustafa Kemal'in karşısına dikiliverir... O zaman...

Hepsi endişeyle başlarını çevirdi. Hatta kapıdan süzülürcesine içeri giren Ali'ye şüpheyle baktılar. Ali, Şeyh'in yanına oturdu. Atâ Efendi;

- Bir de siz muayene eder misiniz doktor, diye sordu; bizim bir konuk kızımız daha var, iki ay kadar evvel vurmuşlardı onu, bu delikanlı zorla getirdi buraya! Acaba tekrar yola çıkacak kadar güçlenmiş mi? Çok kan kaybetti, sayıkladı yavrucak. Kahraman size yol göstersin.

Doktor, Atâ Efendi'nin damadıyla çıktı. O zaman öğretmen:

- Acaba doktor doğru mu söylüyor? diye sordu. Böyle bir şey olabilir mi? Hangi el ona uzanabilir?

- Yunanlılar İzmir'e yeni kuvvetler çıkarmış diyorlar, Anadolu'ya büsbütün yayılacaklar. İtilâf devletleri onları yeniden destekleyecek. İşte Kuva-yı Millîyeyi ve Mustafa Kemal'i dize getirmek için düşünülen çarelerden bir tanesi de bu.

Zorla konuşuyorlardı. Esasında canları lâf söylemek istemiyordu. Geride oturan yarbay haritasını kapatmıştı. O zaman binbaşı yarbaya bir an baktıktan sonra:

- Atâ Efendi doğru söylüyor, dedi; efendiler, yarın karanlıkta yola çıkmalıyız. Yarbayımız da böyle istiyor. Bu gecenin dahi nasıl geçeceği bilinmez. Yalnız şuna inanıyorum ki, ne yaparlarsa yapsınlar bizleri yolumuzdan alıkoyamayacaklar. Ölümden korkan yok içimizde.

- Ankara'da kimler var, Mustafa Kemal'in yardımcıları, yakın arkadaşları kimselerdir; gerektiği gibi bilmiyoruz.

- Yakında öğrenirsiniz, dedi binbaşı. Hepimize büyük işler düşüyor.

- Meclis-i Mebusan niye sesini çıkarmıyor? Diretmeli, İtilâf devletlerine kafa tutmalı, varlığını tanıtmalıydı.

Bu suale de yarbaya bakarak yine binbaşı cevap verdi:

- Efendiler; içimizde mebuslar bulunsa gerek, onlar anlatsın. Bana göre baskı altında bir meclis özgür çalışamazdı, bundan fazla iş yapamazdı. Yine de Misak- Millî'yi kabul etti, bunu yabancı parlamentolarla, dünya basınına bildirmeye çalıştı. Ferit Paşa kabinesi hakkında koğuşturma açılmasına bile karar verdi. Artık bu meclisin

ömrü yakındır, çok yakın; kapatırlar. Hele İstanbul fiilen işgal edildiğine göre.

Kapının çalındığı duyuldu. Makedonyalı komiteci, lâfa bir türlü karışmak istemeyen mebuslara bakıp;

- Bomba patlatmalı, diye söylendi, meclisi de, sarayı da uçurmalı.

İttihatçılar, Enver Paşa'yı hatırlamış olacak ki derin derin iç çektiler. Mebuslardan biri ilk defa söze karıştı.

- Meclis-i Mebusan artık çalışamayacak, dedi, son toplantımızı yaptık.

- Nasıl?

- Mustafa Kemal bizleri Ankara'ya çağırdı. Ne yazık ki Rauf Bey ile Kara Vasıf Bey yakalanıp Malta'ya sürgüne gönderildi. İsteselerdi, bizim gibi kaçabilirlerdi. Halbuki Rauf Bey; "Son nefesimize kadar Meclis'te kalacağız." diye diretti, "İngilizler bizi buradan alıp götürsünler. Bütün Dünya da buna tanık olsun!.." Yanlış hesap, Ankara'nın adama ihtiyacı var.

- Meclis ne olacak?

- Ankara'da toplanacak. Baskıdan uzak, özgür olarak çalışacak. Mustafa Kemal de böyle istiyor...

Oda kapısı açıldı; içeriye hiç birisinin tanımadığı, beli biraz kambur, bıyıkları dudaklarının üzerine düşmüş, gözlerinde garip bir ışık parlayan bir adam girdi:

- Rahatsız ettim, dedi, ama gelmem gerekliydi. Fena, çok fena...

- Kimsiniz, diye sordu Atâ efendi, buraya nasıl girebildiniz? Parolayı kim söyledi?

- Ben Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'nin üyelerindenim. Parolayı da bizimkiler verdi. İstanbul'a gelmiştim. Şimdi aranıza katılıyorum; Ankara'ya gideceğim.

Atâ Efendi ayağa kalktı. Gelen yabancıya bir an şüpheyle baktı.

- Yanlış, dedi, burada Ankara'ya gidecek kimse yok, Bu beyler eski dostlarım; sohbet ediyorduk. Lütfen yarın geliniz; konuşuruz, dertleşiriz.

- Gidemem, dedi adam; İstanbul kaynıyor. Her taraf işgal edildi; Harbiye Nezareti, karakollar, kışlalar, postahaneler. İngilizler önüne

geleni vuruyor, yakalayıp yakalayıp zindanlara atıyorlar. Halk ne yapacağını şaşırmış. Sokaklarda devriyeler geziyor.

- Bunları biliyoruz. Bizim için hiç de yeni değil. Zaten İstanbul çoktan işgal edilmişti; ne fark eder? Şimdi de bir bahane uydurup işi açığa vurdular.

- Yine de iyi olmadı bu işler Atâ Efendi; Meclis millîcilerin propagandasını yapmaya başlamıştı. Kuşkulandı herifler; asker getiriverdiler. Ağzımızı büsbütün açmamalıyız. Daha kızdırırsak, İstanbul'dan da, Anadolu'dan da hiç çıkmazlar.

- Ne demek istiyorsunuz?

- Hiç! Yani... Biz yine çalışacağız; bakalım neler olacak?

- Öyle; yaşadıkça çok şeyler göreceğiz. Şimdi sizden iyi geceler dileyelim. Uygun bulursanız yarın konuşuruz!

Adam etrafına bakındı; odadakilerin hepsi sırtlarını çevirmişti. Soğuk, hatta biraz da yapışkan bir hava vardı içerde.

- Pekâlâ! Mademki gitmemi istiyorsunuz giderim!...

- Size ben yol göstereyim.

Atâ Efendi oda kapısını açtı; yabancı adamla dışarı çıktı. Hiç kimse konuşmadı, hatta yerlerinden bile kıpırdamadılar. Yalnız yarbay, yanına koyduğu haritayı cebine soktu, yarı beyazlaşmış saçlarında ellerini gezdirdi.

Biraz sonra Atâ Efendi doktorla birlikte içeri girdi:

- Hastayı iyi buldunuz demek, diye sordu, uzun bir yolculuğa dayanabilecek mi?

- Evet! Zaten kendisi de gitmek istiyor.

Atâ Efendi gülümsedi; omuzlarındaki ağır yükün altında ezilmemek için çareler araştırdığı anlaşılıyordu. Öylesine dolu, öylesine içten üzgündü ki gözlerindeki saf ışığa kopkoyu gölgeler düşmüştü:

- Efendiler, dedi, burada artık bir dakika bile kalmanızı uygun bulmam. Hemen arka taraftan dışarı çıkın, gece karanlığından yararlanarak, uzaklaşın. Nasıl olsa uğrayacağınız menzilleri biliyorsunuz. Zaten geleceğiniz haber verilmişti.

- Şüphelenmeniz yerinde mi acaba Şeyh Efendi? Belki de bu adamın bir kastı yoktu?

- İnanamıyorum dostlarım. İşi kadere bırakmak doğru değil. Herhalde bu düşüncemi uygun bulursunuz.

- Siz ne yapacaksınız?

- Bekleyeceğim. Siz bir selâmete çıkın.

- Siz de bizimle gelin.

- Biraz işim var. Sonra benim görevim burada. Sizinkisi ise... Biliyorsunuz... Ben ona inanıyorum, inandığım için çalışıyorum. Yanına vardığınızda saygılarımı söyleyin. Hepsi bu kadar.

Yarbay, Atâ Efendi'nin yanına sokuldu, elini uzattı. Sonra da kucakladı onu. İçtendi, duyguluydu bu kucaklayış. Konuşmuyorlardı; fakat biribirlerine ne söylemek istediklerini biliyorlardı.

Atâ Efendi, ötekilerin de ellerini sıktı. Sonra başlarını eğerek selâmlaştılar. Atâ Efendi, pencereyi kaldırdı, kenara çekildi. Dışarının ayazı yüzlerine çarptı. Karanlık gece bahçeye iyice çökmüştü. Odadaki lâmba titriyordu.

Bilinenle bilinmeyen oradaydı, o karanlık gecede. Yarbay kaputunun yakasını kaldırdı, elektrik fenerini çıkardı, ayağını kaldırdı, pencereden atladı. Diğerleri de onu izledi teker teker... Acele etmiyorlardı, telâşlı bir halleri yoktu; yalnız Makedonyalı komiteci:

- Bu sefer üç bomba, diye söyleniyordu; bir saraya, bir Harbiye Nezareti'ne, bir de işgalcilerin merkezine. Bu iş hemen biter...

Bahçede, ilerdeki arsada çıtırdılar vardı. Atâ Efendi sanki bunları duymak istemiyordu. Pencereyi kapattı, perdeleri indirdi. Bir an gözlerini kırpıp sararmış yüzünde ellerini gezdirdikten sonra:

- Sen de git Ali oğlum, dedi, al karını git. Bu sefer yolculuğunuz deniz yoluyla. Bizimkiler böyle uygun bulmuşlar. Vapurda başkaları da var. Fırsat çıkarsa tanışacaksınız. Yarın Seyr-i Sefain'in Ümit vapuru İnebolu'ya kalkıyor. İşte kâğıtların. İnebolulu karı kocasınız; memleketinize dönüyorsunuz. İstanbul'da iş bulamadınız. Nüfus kâğıdınız, seyahat, izniniz tamam. Sizi bir süre Hilâl-i Ahmer besledi burada; şimdi de başından savıyor. Nihâl hep arkandan gelsin, gözlerinden başka yüzünün her tarafını da örtsün.

Atâ Efendi sustu; nedense birdenbire heyecanlanmıştı. Ali ise bir şeyler söylemek istedi. Belki teşekkür edecekti, belki de yarın sa-

baha kadar bekleyeceğim diyecekti. Fakat hiç birisini beceremedi. Heyecanını yitirmiş, duygularını kaybetmiş gibiydi. Hatta öylesine ki, İstanbul'da geçen son iki ayın olaylarını, bir an evvel Anadolu'ya gitmek için çırpınışlarını, yaralı Nihâl'i çuvala koyup sırtında taşıyışını, bu Tekke'den haftalarca dışarı çıkmayışını, hepsini hepsini unutmuştu sanki.

Bitmiyordu; dediklerinin aksine, yol yürümekle tükenmiyordu. İzmir'in işgalinden bu yana harcadığı bütün çabalar bir hiç olup önüne yığılıveriyordu.

Sokak kapısı birdenbire tekmelendi, zil alabildiğine sallandı, arka arkaya iki düdük sesi işitildi.

- Geldiler!

- Evet, geldiler oğlum! Hadi al Nihâl'i, ben buradayım.

- Evvelâ siz kaçın! Biz Nihâl'le sonra geliriz!...

- Getir karını, konuşma fazla; sizi bekliyorum.

Atâ Efendi Ali'yi itti. Odaya şeyhin damadıyla küçük kardeşi girerken Ali âdeta sendeleyerek dışarı çıktı.. Atâ Efendi gelenlere:

- Telâşlanmayın, dedi, bahçe kapısının kol demirlerini vurun, gidip yatın. Sizin hiç bir şeyden haberiniz yok. Böyle söyleyeceksiniz.

- İtalyan ve İngiliz polisleri bunlar. Bizim polislerden de var yanlarında. Belki de sardılar tekkeyi.

- Ne çıkar? Dediğimi yapın ve yatın. Allah rahatlık versin. Kadınları size emanet ediyorum.

Diretmek istediler, Şeyh onları da itti. İçeriye giren Ali'yle Nihâl'e:

- Bu pencereden, dedi, arka bahçenin duvarını hemen aşın. Yolunuz açık olsun.

- Ne yapacağız, sabaha kadar nerede kalacağız?

- İleride bir bostan var. Geceyi orada geçirin, kılığınızı da değiştirsinler. Gerisini de sen düşün oğlum!.. Unutma, her tetik çekişte, veya her adım atışta arkanda, yanında bizler varız. Sizlere güveniyoruz.

Yine pencereyi kendi eliyle açtı. Bu sefer lâmbayı söndürdü. Onları, sanki bir kuyuya bırakıyormuş gibi, pencereden dışarıya çıkardı...

Kapının zili kopmuştu galiba. Tekmeleme de kesilmişti. Şimdi silâh sesleri işitiliyordu.

Atâ Efendi pencerenin önünde durmuş, göğsünü rüzgâra vermişti...

*

* *

Ali önde, Nihâl biraz gerisinde yürüyordu. Ali'den çok kızda bir sabır, kızda bir dinlenmişlik görünüyordu. İçleri nasıl bocalarsa bocalasın dış görünüşleri, daha doğrusu yürüyüşleri, davranışları kaçak iki insanın değil, İstanbul'dan memleketine dönmenin çarelerini bulmuş kişilerin diriliğini gösteriyor.

Karşıda iki İngiliz zırhlısı vardı, toplarını şehre çevirmişlerdi. Kadıköy iskelesinin elli metre kadar yakınına dev gibi bir diretnot demirlemişti.

Köprünün rıhtım tarafında ise silâhlı İngiliz devriyeleri dolaşıyordu. Rıhtım üzerindeki Wiener Bank'ın terasına mitralyözler yerleştirilmişti.

Gelip geçen pek azdı; herkes sinmiş, herkes bu şehri bırakmıştı... Öylesine bir kar yağmış, öylesine don olmuştu ki, İstanbullular evlerinde dahi katılaşmışlar, oldukları yere yapışıp kalmışlardı sanki. Şu bir kaç kişi, şu sırıtan, şu elleri cebindeki adamlar nasılsa donmaktan kurtulmuşluğun mutsuzluğunu yaşıyordu. Yahut da onlar bu acıyı duymayanlar, bu ezikliğe, ezilmişliğe aldırmayanlardı. Ayağını sürüyenler, sürümek zorunda kalanlar da vardı. Vapur dumanları ise etrafa çökmüş, sabahı iyice karartmıştı. İstanbul'un yapışkan bir havası vardı, tutkal gibi.

Ali başını çevirmeden arkasından gelen Nihâl'e bağırdı:

- Yürü ulan, ne oyalanıyorsun?

Kızın gözünden başka her tarafı kapalıydı. Bohçasını sırtına vurmuştu; şalvarı, hırkası, allı dallı yemenisi onun dolgun vücudunu, yüzünün güzelliğini gizlemeye çalışıyordu. Ali ise topallıyordu; saçı sakalı birbirine karışmıştı. Onun da şalvarı, etekleri yerlerde sürünen bir kepeneği vardı. Başına sarık mı, külâh mı, fes mi ne oldu-

ğu anlaşılmayan bir başlık oturtmuştu. Ali bu yürüyüşüyle kendini Hinoğlu'na benzetme hevesindeydi.

Ortalıkta bir Türk bayrağı bile gözükmüyordu. Her yerde, binaların pencerelerini de örtercesine, İngiliz, Fransız, Yunan bayrakları sallanıyordu.

Bir İngiliz askeri, Nihâl'e bir omuz attı; kız ayakta tutunmaya çalıştı, sonra yere kapaklandı. Bir diğeri de Ali'nin önüne geçti; kendi dilinden bir şeyler söylüyor, bağırıyordu. Ali bu sözleri anlamıyordu, sadece koynunda duran tabancayı düşünüyordu. Üzerini mi arayacaklardı acaba? O zaman daha evvel davranmalı, tıpkı Gayret Remzi'nin yaptığı gibi, hem Nihâl'i devireni, hem de karşısındakini yere serivermeliydi. Belki de orada her şey biterdi; öylesine biterdi ki, bir çaydanlık gibi fokurdayan iç âlemi, boğazını tıkayan havasızlık bir anda durulur, kaybolurdu. Bu sonu kesilmiş bir başlangıç olurdu. Maksatsız ve faydasız.

- Ulan eşşoğlueşşek, ayı! Cevap versene; şu asil İngiliz askeri sana nereye gittiğini soruyor.

- Bana mı?

- Sana ya pezevenk! Burada başka kimse var mı?

Türkçesine Fransız aksanı karıştıran, fesi kalıplı, bastonu gümüş saplı, kolalı kalkık gömleği ensesine kadar uzanmış, ayağındaki tozluklar potininin üzerinde sırıtan bir frenk taklitçisi Türk, Ali'ye nefretle bakıyordu.

- Çüş hayvan! Bu herifler sözde Türk olacak! Mustafa Kemal padişahımıza bunlar yüzünden mi karşı koyuyor? Şu hale bak, şu kılığa bak! Hicap duyuyorum azizim, yerin dibine geçiyorum.

Adamın yanındaki arkadaşı gülüyordu; gecenin mahmurluğu vardı üzerinde. Belki de o saate kadar Madam Katina'nın binbir cilveli sermayelerinin koynunda ellerindeki altınları karıların göbeklerine yapıştırıp göğüslerinde verdikleri paranın karşılığını aramışlardı. Yahut Fransız şampanyasını İngiliz viskisine karıştırıp yudumlarken İngiliz asaletinden, Amerikan kapitalizminden, Fransız kültüründen, İtalyan sanatından dem vurup mahbup yanında nutuk çekmişlerdi. Belki de Paris'te gördükleri bir operanın, İngiliz balesinin,

bilmem ne sultanın köşkündeki kristal avizenin çığırtkanlığını yapıp üstün kişi, asil yaratık olmanın şerefiyle övünüp durmuşlardı. Şimdi de karşıya geçecekler, paşa dedelerinden miras kalan yalıların satıla satıla eşyaları kalmamış bomboş odalarının birinde arap bacının örttüğü yorganın altına büzülüp tavanların yaldızlı işlemelerine bakarak uyuyacaklar, ertesi geceki eğlencelerinin hayalini yaşayacaklardı.

- Bunlar insan değil, hayvan monşer. Hiç bir yabancı lisan bilmezler, kendi dillerini bile konuşamazlar, öküz yerine boyunduruk altına girip çift sürerler. Köpekler gibi çiftleşir, karılarını her yıl gebe bırakırlar, inlerde yatıp, bir baş sovanla karınlarını doyururlar, sonra da insan sayılırlar. Özgürlükmüş, millî anlaşmaymış, millî sınırmış... Ben bunlar için tırnağımı bile kesmem monşer!... Söylesene ulan, nereye gidiyorsun?

Ali, dişlerinin gıcırdadığını belli etmemek için dilini ısırdı, boynunu büktü, hem İngiliz'i, hem de tatlı su frenklerini etekledi:

- Köyümüze gideriz beyim, dedi, kusurumuz affola! Vapur kalkarmış Sirkeci'den!

- İzniniz var mı?

- Aç kaldıktı da İstanbul'da, Hilâl-i Ahmer'e yalvardıktı da, birkaç kuruş da para aldıktı da...

- Uzatma hayvan. Parazit, kene; bir kaç kuruş almışlar, dilenmişler!... Ver kâğıtlarını şu İngiliz centilmenine.

Sonra İngiliz'e, yarı Fransızca, yarı İngilizce karışık bir dille bir şeyler söyledi, Ali'nin uzattığı kâğıtları iğrenerek verdi... Asker;

- Geç, dedi, yollan!

Nihâl yerden kalkmıştı, büsbütün topallayan Ali'nin arkasından bir gölge gibi yürümeye başlamıştı.

- Kadın enfes monşer! Soyup hamama soktuktan sonra bonbon gibi tadına doyum olmaz. Ahlatın iyisini dağda ayılar yermiş!

Böylece yürüdüler onlar; sabahın pusunu, ayazını ciğerlerine doldura doldura köprüyü geçtiler.

Sirkeci rıhtımı bir hayli kalabalıktı. Seyr-i Sefaîn'in Ümit vapuru çoktan dolmuştu. Ağlayanlar, şimdiden el sallayanlar vardı. Merdivenin başındaki iki Türk polisiyle bir İngiliz ve bir Fransız polisi vapura binenlerin izin kâğıtlarına bakıyordu.

Güçlükle vapura çıktılar; zorla güvertede bir köşeye sindiler.

Ümit ufaktı, Ümit yaşlıydı, Ümit şimdiden suya gömülmüştü. Ümidin kara kara dumanları güverteye çöküyordu. Yaşlısı, genci, sarıklısı, poturlusu, dalıp dalıp İstanbul minarelerini seyredeni, oturduğu yerde namaz kılanı, elindeki simidin evvelâ susamlarını yiyeni, denizin çöplerine gülümseyerek bakanı hep oradaydı. Yalnız hiç birisi konuşmuyordu.

Ali'nin o anda tek endişesi, kendisini tanıyacak bir insanın bulunup bulunmayışıydı. Aktar Sungur Efendi, üvey babası Nazmi Efendi, padişahın polisleri, yahut izini kovalayan şu bu karşısına dikilebilirdi. Bunu hiç ama, hiç istemiyordu; böyle bir durum karşısında kurtulmanın çaresini de bilemiyordu zaten.

Rıhtımdaki kalabalık dalgalanınca, yüreği başka türlü çarpmaya başladı. Nihâl'in paçasından çekmesine aldırmadan küpeşteden aşağıya doğru sarktı. İki sivil, bir adamı yerde sürüye sürüye götürüyordu. Adam, bazan yüzü koyun, bazan sırtüstü dönüyor, çamurlara batıyor, çamurlara gömülüyor, yine de inlemiyordu.

Öğleden sonra saat birde vapur düdük çalıp demir almaya başlarken Ali nedense birdenbire Vefa Sultaniyesi'nde okuduğu sırada dersin bittiğini haber veren trampeteyi hatırladı. Trampeteci Zahit Efendi, sınıfların önünden geçe geçe trampetesini çalar, böylece bir bitiş ile bir başlangıcın habercisi olurdu.

Ali, rıhtımdaki uğultuyu, hıçkırıkları, dua seslerini dinlemek istemedi; gemi uzaklaşsın, şu sınav bitsin, yeni bir sınav, yeni sorular karşısına dikilsin istedi. Gelecek eskilerine nazaran belki daha az baskılı olur, cevapları belki daha kolay bulunurdu.

Ümit, inip kalkıyordu; rüzgâr baştan yalıyordu tekneyi. Siyah siyah dumanlar, püskürtülmüş bir su gibi yağan yağmur yolcuların üzerlerine iniyordu. Hava soğuktu. İnebolu ise bir hayli uzak. Karadeniz ve gece, güverte yolcularının amansız birer düşmanı olacağa benziyordu. Yine de Ümit, inip kalkıyordu.

Bir saat sonra gemi dönüp dolaşıp Kızkulesi'nin önünde demirleyince Ümit'in inip kalkması da kayboldu. Bir ses:

- Kontrol var, dedi, kimse yerinden kıpırdamasın!

Bir Yunan motoru, Ümit'in peşini bırakmamıştı, şimdi de bordosuna yanaşıyordu.

İki Yunan subayıyla dört Yunan eri uzatılan merdiveni koşarak tırmandılar; güvertedeki elleri göğüslerinde bağlanmış yolculara bakmadılar bile, sür'atle ambarlara doğru inmeye başladılar.

O an ve onu kovalayan dakikalar Ümit'i eteğine yapışıp geri çekiyordu sanki. Durmadan ağzındaki sakızı çiğneyen şu adam, gözlerini süreksiz açıp kapayan çocuk denecek yaştaki şu genç, sağ elinin işaret parmağını burnunun altında dolaştıran şu molla, gözünü buruşuk bir kâğıt parçasında gezdiren şu ihtiyar, hatta kilimine bürünüp altından yağmur sularının geçtiğinden habersiz şu kadın bile dopdolu bir zaman parçasının yapışkanlığını böylece gidermeye çalışıyordu.

- Ambarda silâh ve cephane varmış!

- Aradınız, bulamadınız; daha ne istiyorsunuz bizden?

- Böyle ihbar aldık; seni tevkif ediyoruz, gemine el koyuyoruz! Yolcular da dışarıya çıkmayacak.

Kaptanla Türkçeyi nereden öğrendiği bilinmeyen Yunan subaylarından biri bağıra bağıra konuşuyordu.

Ümit'in yanından, biraz uzaktan da olsa sandallar geçiyordu. Aşağıdan, kamaralardan, ambarlardan, koridorlardan akın akın güverteye çıkanlar vardı. Birisi, sabahtan beri susmanın baskısıyla:

- Yeter artık, diye bağırıyordu, bu ne zulüm! Kahrolsun; padişahı da, İngiliz'i de, Yunan'ı da!... Şu sandallara binip gidelim buradan. Öldük mü, öldük mü? Yaşasın Mustafa Kemal!... Yaşasın Kuva-yı Millîye!...

Onu hemen yakalayıp götürdüler; hem de bayıltıncaya kadar döve döve!

Süvariyi de, ikinciyi de, çarkçı başıyı da tutuklamışlardı. Ümit sallanıyordu, akşam olmuştu, gece iniyordu. Bulanık, tortusu bir türlü dibine çökmemiş bir gün, nöbeti bu suretle karanlığa bırakıyordu..

- Ne yapacağız ağabey? Nasıl bitecek, nasıl yaşayacağız? Üşüyorum, çok üşüyorum... Yağmur iliklerime kadar işledi...

- Yaslan omuzuma Nihâl! Hatta kepeneğimin altına gir. Bekle kızım; sabret!...

Fısıldaşarak konuşuyorlardı. Ali kararlı, Ali endişelerini gizleyecek kadar güçlüydü. O anda hiç bir dayanağı yoktu, salt kendine dayanıyordu.

Devriye Yunan motorlarının projektörleri zaman zaman gemiyi tarıyordu. Bir ışık, çizgi çekip önlerinden geçiyordu. Gözler iğrenerek izliyordu bu ışığı. Bir çocuk ağlıyordu, kundak çocuğu; anasının sütü çoktan tükenmişti. Çocuk boş memeyi içine çekip çekip bırakıyordu. Durmamacasına öksürüp belki kan tükürmeye başlayan bir adamı iki yolcu aşağıya taşımaya çalışıyordu. Konuşanlar, dertleşenler, küfür edenler, ağlayanlar da vardı.

Nihâl şimdi Ali'nin kepeneğinin altına girmiş, başını erkeğin göğsüne dayamıştı. Yüzündeki örtüyü yanaklarından çekmişti. Yine de sıcaktı kızın vücudu. Ilık ılık oradan Ali'ye doğru bir şeyler geçiriyordu. Kalbi de nasıl çarpıyordu? Delecek, yuvasından çıkacak, sanki uçacaktı.

- Ali Ağabey; yılmayacağız değil mi, hiç yılmayacağız!

- Hayır kızım; elbet gün bizim olacak.

Kız, nedense okşadı Ali'yi; uzamış sakallarda çok kısa da olsa parmaklarını gezdirdi. Ali, öpmek istedi kızı bir an; karanlık onları yabancı gözlerden gizliyordu. Ali eğilse, kızın dudaklarını, hiç değilse yanaklarını hemen bulacaktı. Islak yanaklarda, morarmış, solmuş yanaklarda, yahut büzülüp kalmış dudaklarda tütünden sararmış dudaklarını gezdirmek çok hoş, çok zevkli olacaktı.

Sevgi bu muydu acaba? Bir rakı şişesinin yanında, soyunmuş bir kadını, göbeğinde ellerini gezdirerek dizde hoplatmakla, böyle karanlık, soğuk, ümidin çırpındığı bir gecede kaçamak bir öpücük almak arasında herhalde fark vardı.

Ötekisi dopdolu bir şehvet taşırdı. Erkeklik gururu, erkeklik güçlülüğü bu sevgiye karışır, rakı da kırbaçladıkça kırbaçlardı adamı; sonu malûmdu onun. Bir an gelir, hisler durulur, her iki tarafta da yorgunluktan uykuya dalardı. Bu Gayret Remzi'nin sevdasıydı; belki tutsaklığında, belki cephelerde ateşin kesildiği sıralarda, belki de hapishanede barbut zarlarının üzerinde yakalanmıştı bu tutkuya! Acaba Gayret Remzi böylesini, böyle bir gecede, yağmur altında, yarı

aç bir durumda, sonu bilinmeyen bir yolculuk sırasında, etrafta bir yığın insan varken sadece bir kızı kaçamak öpüvermeyi hiç düşünmüş müydü? Herhalde hayali buralara kadar inmemişti. Böyle bir durumla karşılaşsa bunu gereksiz, bunu güvercinlere yakışır bulması çok daha kuvvetliydi:

Yine de Ali öptü Nihâl'i... Hem yanağında, hem de dudağında gezdiriverdi dudağını. Kız sadece:

- Ali Ağabey, diye fısıldadı, Ali Ağabey!.. Yapma, çok ayıp!...

- Değil!..

- Sonra nasıl yaşarız? Senin yüzüne gün ağarınca nasıl bakarım?

Ali, tekrar öptü onu; kız başını çevirdi, fakat kepeneğin altından çıkmadı. Ilık ılık, göğüsleri inip kalkarak, bir hoş soluyarak kıpırdadı kız...

- Dinle yavrum... Sen benim karımsın!... Ben seni, ne bileyim, nasıl söyleyeyim?... İyi günler gelecek diyorum sana. O zaman... Duyuyor musun sözlerimi?

Kız ağlıyordu galiba. Cevap vermiyordu, veremiyordu. Teslim olmamışsa da, direnme gücünü kendinde bulamamıştı.

- Cevap versene, çarpışacağız, zafere ereceğiz desene!

- Evet Ali Ağabey; daha evvel söyledim ya, hiç yılmayacağız!

- Şimdi nasılsın, ısındın mı, ıslanmıyorsun ya?

- İyiyim. Sabaha daha çok var değil mi? İstersen sen uyu Ali Ağabey...

- Seni öpmem canını mı sıktı? Birdenbire geldi içimden. Daha evvel de düşünmüştüm; yalnız kaldığımız zamanlar. Hele o köy evinde, yatağa girince. İşkence yapmıştım kendime. Çok güzelsin Nihâl...

- Acaba yarın sabah bizi bırakırlar mı? Bıraksalar da nereye gideriz? Sığınacak bir yerimiz kalmadı. En iyisi yine Dudullu yolundan Anadolu'ya geçmek. Jandarmalara yalvarırım ben.

- Seni seviyorum Nihâl... Arkadaşımın kardeşisin; yine de seni seviyorum. Engel değil. Hani seni... Bir ateş başında, bir ocak kenarında, hiç üşümeden, yanakların al al olmuş, ayakların çorapsız, saçların dökülmüş, üzerin de ıslak değilken okşamak istiyorum. İçmem o zaman, belki sigarayı da bırakırım. Bizi yağmurdan, soğuktan ko-

ruyan aydınlık bir oda olsun yeter. Bir odamız... Bizim olan bir odamız!... Ne dersin, benim gibi düşünmüyor musun yoksa?

- Anadolu'ya varabilsek!... Ankara'da görülecek çok işimiz olacak! Sen cepheye gidersin. Ben dikiş dikerim, başka şeyler de yaparım; yararlı olmaya çalışırım. Mektup yazarsın bana; hemen cevap veririm. Arada bir izinli de gelirsin. Çamaşırlarını yıkarım.

- Ne dersin diye soruyorum sana Nihâl; benim gibi düşünmüyor musun? Bir odamız olsun istemiyor musun? Ateşiyle, lambasıyla, ocağıyla bizim odamız? Sen soyunmuş olursun, ellerini açarak karşılarsın beni. Hani soyunmuş derken böyle şalvarsız, çorapsız, başörtüsüz, hırkasız demek istiyorum. Doyasıya severim seni. İstemez misin Nihâl?

Kızın başı gömüldü Ali'nin göğsüne, elinin parmakları bir tuhaf yapıştı erkeğin omuz başına. Ali bu sefer ondan cevap beklemedi. Yarı yarıya dizinin üzerinde oturan Nihâl'i büsbütün sardı; koltuğunun altından, göğüslerinin üzerinden.

- Ah!... Ali Ağabey!...

O odayı şimdi büsbütün arıyordu Ali, kendisinin olması gerekli odayı.. Halbuki İstanbul'da yağmur yağıyordu, rüzgâr estikçe esiyordu, şehir yasa gömülmüş gibi tüm karanlığa bürünmüştü. Bir ışık, küçücük bir ışık denizin ortasında titreşip duruyordu.

Birisi sürtündü onlara; üzerlerine doğru bir karaltı eğildi.

- Hemşerim uyudunuz mu burada? Avratlar için bir ambar boşalttılar. Güvertede hiç kadın kalmadı. Hadi, karın da insin aşağı! Sen de kapalı bir yere sığın.

Ali silkindi, Ali ayılmaya çalıştı:

- Olmaz, dedi, karım burada kalsın!

- Neden?

- Ürkeğiz biz. Üşümüyoruz da.

- Ekmeğiniz var mı?

- Torbanın içinde biraz olacak.

- Birisi açlıktan bayıldı da; ver bir parça!

Nihâl kıpırdadı, Ali uzandı. Adamın tuttuğu fenerin ışığı altında

Özbekler Tekkesi'nin ilerisindeki bostanın sahibinin verdiği ekmeği uzattı. Adam bir dilim kesip gitti.

Gerçekten güvertede pek az kişi kalmıştı. Herhalde aşağıdakiler üst üste oturuyorlar veya yatıyorlardı. Denizden sadece Yunan motorlarının sesi geliyordu. Fenerlerin arada bir çakışı, suların hışırtısı bir tuhaf etkiliyordu onları. Kendi topraklarında, kendi şehirlerinde yabancıydılar artık.

Ali sigara içmek istedi, paketini çıkardı. İki nefes çeker çekmez sigara patladı, dağılıverdi elinde. Islak parmakları, yağmur onu eritmişti. O zaman Ali, Nihâl'i koltuklarının altından tuttu, âdeta sürüklercesine geminin daha kuytu bir yerine, boruların altına götürdü. Kepeneği tüm üzerine geçirdi kızın. Sonra onu yeniden sardı, dudaklarını aradı buldu. Doyamadan öpmeye başladı; her öpüşte özgürlüğünü arıyordu...

Parmakları özgür olsun, dudakları, gözleri, düşünceleri, sokuluşları, arayışları özgür olsun.

Hatta davranışlarında, ileriye doğru adım atışlarında, konuşuşlarında, yemek yiyişlerinde ve gezişlerinde kimse önlerine dikilmesin...

- Yeter Ali Ağabey yeter!... Bırak artık, ne olur bırak... Yalvarırım!...

Ali bıraktı onu; elini yüzüne kapadı, soğuktan değil, sevdadan titredi. Ve rakı aradı; körkütük olarak sızmak için...

*
* *

Gün gerçeği daha korkunçluğuyla önlerine serdi... Yunan motorları hâlâ dolaşıyordu; makineli tüfeklerini çevirmişlerdi, belki de eğleniyorlardı.

Boğaz vapurları uzaktan geçiyordu. Kadıköy'den Köprü'ye doğru giden bir vapurun yolcuları Ümit'in güverteye yığılan yolcularına çekinerek el sallıyordu.

Ümit'tekiler bir haber bekliyordu; birileri gelecek, onları buradan kurtaracak sanıyorlardı. Fakat o birileri gelmiyordu.

Makineli iki kere tıktakladı; mal satmak için yaklaşan bir sandal sallandı, dalgalar kapanıverdi üzerine.

Bir gemici yüksek sesle bağırdı:

- Su bitiyor, az kullanın!

Bir başka gemici ise direğe tırmanıp yardım göndermeleri için işaret bandırasını çekti.

Kızkulesi oradaydı, oracıkta; ellerini uzatsalar tutuvereceklerdi sanki. Denize atlasalar yüze yüze karaya çıkanlar da bulunurdu. Üsküdar, karşıda Galata köprüsü, İstanbul yakasını süsleyen minareler, öte tarafta Pera, Dolmabahçe Sarayı, Galata Kulesi; hepsi hepsi çevrelerini donatıyordu. Bu şehir, şu anıtlar, çarpık ve bozuk da olsa şu yollar onlarındı. Yine de onlar, bu bin iki yüz kişi tutsaktı. Öylesine tutsak ki, sorgusuz sualsiz bir teknenin içine kapatılmışlar, süresiz kaderlerine bırakılmışlardı.

- Ben vururum; tabancamı çıkarır vururum!

- Ne çıkar? Kimi kurtarır bu davranışınız?

- Böyle ne vakte kadar elimizi kolumuzu bağlayıp kalacağız? Bir çare düşünmek gerek.

Birbirleriyle konuşuyorlardı; hiç tanışmadıkları halde var olabilmenin hırsıyla yaklaşmışlar, kaynaşmışlardı.

- İki dilim ekmeğimle bir yumurtam kaldı.

- Bende de biraz kuru köfte var; hepsi o kadar.

Küpeşteye abanmış dört kişi, uçuşan martıların özgürlüğünü gıptayla seyrediyordu. Martıları kıskanıyordu insanlar. Bir tanesi denize dalmış, bir balık yakalamıştı, gagasının ucundaki bu gıdasını rahatça yiyebilmek için havalanıyordu.

- Helâlar kokuyor. Zaten kapıların önüne öyle yığılmışlar ki içeriye bile çok güçlükle girilebiliyor.

Bir genç, yakasını açmış, rüzgâra göğsünü dayamış, yumruklarını Yunan motorlarına doğru sıkarak bağırıyordu:

- Buraları benim toprağım, benim vatanım! Ölümden korkmayalım, ölümü yenmesini bilelim!... Bunlara haddini bildirmek gerek, hem de şimdi...

Ümit sallanıyordu, rüzgâr yön değiştiriyordu. Kararsız Mart ayı bazan ılınır gibi oluyor, güneşe yer veriyor, bazan bulutlarıyla bu tutsak şehrin üzerine çöküyordu.

Aşağıdan ninni sesleri, güvertenin bir köşesinden de bir memleket türküsü geliyordu. Uzamış sakallar, sönük gözler, kavruk dudaklar, kıpırdamadan düşünen başlar hep oradaydı.

- Yardım geliyor, yardım geliyor!... Hazır olun; herkes testisini, çıkınını açsın!...

Tutsak şehrin içindeki bu tutsak kişiler, yine Köprü tarafına baktılar. Seyr-i Sefaîn'in bir su tankeriyle bir motoru gemiye doğru yaklaşıyordu.

Seviniyorlardı; mutsuzluğun içinde mutluluk arıyorlardı. Onların kârı bu andı; bu an bitince eski gerçek yine üzerlerine çökecekti.

Yunan motorunun küçük topu gürledi, makinelilerin kurşunları yine sularda sekti; su tankeriyle yardım motoru hemen geri döndü.

- Gidiyorlar!... Uzaklaşıyorlar!... Ne yapacağız, ne yapacağız?

Giden tanker değil, ümitleriydi; bin iki yüz kişinin ümidi sularda yuvarlanıyordu: O anda dudaklarda sadece kuru bir gülüş vardı.

Bu sefer gemiye doğru büyükçe bir motor gelmeye başladı.

Diğerlerinden farklıydı; bayrak sallıyordu. Nasıl da denizi yara yara yaklaşıyordu?

Aç insanlar, inleyen insanlar, ayağını bile sürüyemeyen insanlar, düşüncelerini söyleyemeyen insanlar, inançları parça parça olmuş insanlar, özgürlüğü içinde yaşatmaya çalışan insanlar, geçmişinin önüne set çekilen insanlar, sömürülmüş, çökertilmiş, ezilmiş insanlar bir yerde birleşip yaşama gücünü yakalamaya çalışıyorlardı. Koskoca bir yara, cerahatlı bir yara bir neşter bekliyordu.

- Bizimle konuşmaya geliyorlar, dedi bir adam, ne istiyorlarsa anlayalım; yerine getirip kurtulalım. Benim de bildiklerim var! Söyleyeceğim hepsini.

Konuşamadı daha fazla; göğsüne bir yumruk yedi, yere yuvarlandı. İki kişi onu sürükleye sürükleye aşağıya taşıdı.

O zaman ellerindeki yün eldivenleri cebine sokup bıyıklarındaki terleri kurulayan başka bir adam Ali'nin yanına sokuldu:

- Cebindeki tabancayı şu gence ver, dedi, kadını da aşağıya gönder!

- Niçin, tabanca da yok bende!

- Kadını gönder; aşağıda daha az tanınır. Dediğimi yap.

Nihâl istekle kalktı, yün eldivenli adamın işaret ettiği sakalları yeni terlemiş genç ise tabancayı almak isterken Ali onu itti:

- Tabancam bende kalacak, dedi, ne olursa olsun bende kalacak!

Motordan inen Yunanlılar uzatılan merdivenlerden yukarı çıkıyorlardı. Bir subay, bir tercüman, iki asker. Bir de Türk vardı yanlarında.

- Kim konuşacak bizimle?

- Ben!...

- Sen kimsin?

- Hiç!... Birinin konuşması gerekli olduğunu söylemedin mi?

Yün eldivenli adam, Yunan subayının karşısına dikilmişti. Bıyıklarında hâlâ ter vardı; onları kurulamıyordu artık.

- Ne işin var bu gemide?

- Yumurta tüccarıyım!

- Bize doğruyu söylerseniz; hepinizi salıveririz. Bilene sor, öyle cevap ver. Yoksa kurşuna dizileceksiniz; hem de bu gemide.

- Ne istiyorsunuz?

- Kaçak cephane nerede gizli? Aranızda kaç tane millîci var?

- Yok böyle bir şey! Bilmiyoruz!

Yunan subayı bir an duraladı; kendisine acı acı gülümseyerek bakan yün eldivenli adamdan bakışlarını kaçırdı. Sonra tercümana bağırarak bir şeyler söyledi; tercüman Türkçeye çevirdi:

- Diretirseniz aç kalacaksınız. Bir yudum su bile bulamayacaksınız, soğuktan gebereceksiniz. Sizi hiç kimse kurtaramaz! Günlerce, haftalarca buradasınız; haydi söyleyin.

- Bilmiyoruz!...

Güverte kalabalıktı; kadınlar hariç, erkeklerin çoğu oradaydı, başlar birbirinin üzerinden uzanmıştı. Solmuş yüzler, uykulu gözler, çöküк avurtlar, kıvrık dudaklar, bir şey çiğniyormuş gibi oynayan çeneler yanyanaydı. Bakışlar boş, duygudan uzak gözüküyordu.

- Yakalayın şu adamı; götürün, dilini karada çözeriz!

İki Yunan askeri yün eldivenli adamın koluna girdi. Adam diretmedi. Buna rağmen Yunan subayı tabancasını çıkardı.

- Durun; ben söyliyeceğim, hepsini biliyorum.

Paçalarının üzerine yün çoraplarını çekmiş, yazma mendiliyle boynunu örtmüş birisi kalabalığı yarmaya çalışıyordu.

- Yeter artık. Bir kaç sandık cephane ile bir kaç kaçak yüzünden bunca kişi ölüme bırakılmaz!... Cephaneler bu gemiden...

Bir tabanca patladı; kalabalık ikiye ayrıldı, adam yüzükoyun yere düştü.

- Kim vurdu, kim vurdu bunu?

Şimdi bütün yolcular sırtlarını çevirmişti. Duvar gibiydiler. Aşağıdan gelen çocuk feryatlarına, kadınların haykırışına bile kulakları tıkalıydı.

- Kim vurdu diyorum, nerede, tabancayı ne yaptınız? Sen söyle köylü; öldürülenin yanındaydın! Katil nereye gitti?

Ali de sırtını dönmüştü; kepeneği kolunun altındaydı. Sakalları yeni bitmiş genç ise elini kepenekten kimseye sezdirmeden çekmiş, cebine sokmuştu.

- Barut kokusu buradan geliyor; şu heriflerin hepsini tutun! Silâhı arayın!

İkiye ayrılan insanlar birleşmişti. Şimdi ne Ali, ne de sakalları yeni bitmiş genç görünüyordu. Sanki hiç bir şey olmamıştı ortalıkta. Ve şu kişiler tüm dilsizdi. Hatta histen de uzaktı, belki etleri de nasırlaşmıştı. Yunan askerinin indirdiği dipçik canlarını acıtmıyordu.

- Görürsünüz ulan, eşşeoğlueşekler, uyuz Türkler! Cahil, barbar, vahşi hergeleler!... Görürsünüz! Açlıktan geberinceye kadar kalın burada.

Yunan subayı geri dönmüştü. Tercüman da, Türk komiser de onun peşine takılmıştı. İki Yunan askeri ise yün eldivenli adamı çeke çeke götürüyorlardı.

- Kardeşlerim; kederlenmeyin!... Elbet kurtulacağız!... Sağlıkla kalın; kurtulacağız diyorum size!

Gözyaşları vardı dudakların üzerinde; yanaklardan sözülüp kıvrık dudaklarda toplanan gözyaşları. Yunan motoru uzaklaştığı zaman bile o gözyaşlarına yenileri katılıyordu...

Sular kararıyordu; sırtları dönük insanlar, Sultanahmet'in ardına çekilen güneşe bakmıyorlardı. Bakarlarsa eğer, gözyaşları böylesine sessiz akamayacaktı. Gördükleri; Salacak, Üsküdar sırtları, Anadolu'nun başladığı yerdi. Anadolu'da neler vardı; bitmiş, kavrulmuş Anadolu'da? Yıllarca bir taş dahi dikilmeden kanı emilen Anadolu yine onların desteği olacaktı. Kurtuluş o Anadolu'daydı!

Sessizliği, düdüklerini çalarak geçen Boğaz vapurları bozmadı; bir cesedin denize atılışı rahata kavuşturdu sanki onları, dudaklardaki gözyaşları kurudu... Gecenin yapışkan rüzgârı titretti hepsini, dağıldılar. Yaşlısı, genci, kimlikleri bilinmeyen şu insanlar, torbalarını, sepetlerini açıp ağızlarına bir kaç lokma attılar. Sonra su aradılar, bulamadılar, vazgeçtiler, beklediler. Neyin, nasıl geleceğini bilmeden beklediler.

Ali, Nihâl'i araştırdı, elinden tabancayı alıp gizleyen gence bakındı; hiç birini bulamadı. Kepeneğine iyice büründü, sırtını direğe dayadı:

- Vuracağım, diye söyleniyordu, hep vuracağım. Kaldırım taşını atışım gibi değil, kızını kurtarmak için Gayret Remzi'nin üzerine çullanışım gibi değil, bilerek, fakat vakit geçirmeden vuracağım.

Bir ayak sesi duyar gibi oldu. Geleni hemen tanıdı; elini uzattı, kız da uzattı;

- Nihâl; dinle beni. Yere uzandığım zaman bu sefer topuklarım havaya dikilmeyecek. Gayret Remzi bana, "İndir onları aşağıya, çukur doldurma." diye bağıramayacak. Bir şey yapmış gözükmek için yatıp kalkmayacağım!

- Neler söylüyorsun Ali Ağabey?

- Seni seviyorum Nihâl... Sevmek istemiştim, şimdi seviyorum... Özlüyorum. Yine de ayrılacağız; çok güç gelecek ama, ayrılacağız. Geleceği görebiliyorum!

- Konuşma böyle Ali Ağabey!

- Ağabey deme bana. Başka bir ad bul, Ali Ağabey'siz!

- Dilim alışmış, başka türlüsünü beceremiyorum. Küçücükten beri böyle derdim sana. Bilmem ki... İstersen ben yine aşağıya ineyim. Hastalar var orada, su arayanlar, bayılanlar, çocuklarını emzirmeye çalışanlar... Yardımım dokunuyor.

Ali yine sevmek istiyordu kızı; bir hücreye kapatılmış bir insanın, duvarları yumruklaya yumruklaya özgürlüğünü arayışı gibi, sevgisini arayacaktı o dudaklarda. Gerçekten sevip sevmediğini bir kere daha deneyecekti. Belki de çok kısa bir süre için de olsa, şu çalkalanan denizi unutacaktı.

- Gel, dedi, belki bir daha yanyana bile olamayacağız!... Gel bana!...

- Hayır Ali Ağabey!... Ben seni yine ararım; dikkat et kendine, üşüme.

- Gel bana diyorum!... Daya yine başını göğsüme.

- Bir dilim ekmekle zeytin getirdim sana. Hiç bir şey yemedin, nasıl duruyorsun?

- Açlık hissetmiyorum ben; sen ye, sen doy.

- Hep beni düşünüyorsun Ali Ağabey... Benim için elini bile kana buladın. Sırtında da taşıdın. Hakkını nasıl ödeyeceğim? Elbet o gün de gelecek!

- Hangi gün?

Kız cevap vermedi, geri döndü. Körebe oynayan çocukların gözleri bağlı arkadaşlarından kaçışı gibi ayaklarının ucuna basa basa koşarak uzaklaştı.

Şu Gayret Remzi denen adamın boynu altında kalmalıydı. Hiç düşünmeden gerçek dışı laflar söylüyordu. Kadının da, sevdanın da gerekli olduğunu savunuyordu. Sevmeyeni hor görüyordu sanki. Sevgi boş bir istekti halbuki! Bunun tatlı, avutucu, olumlu yeri nerdeydi? Aksine insanı küçültüyordu. Küçücük bir kıza oyuncak bile yapıyordu sırasında. Gayret Remzi ile bir karşılaşsa yanıldığını bağıra bağıra söyleyecekti.

*

* *

Ertesi gün değişen bir şey olmadı. Yalnız avurtları daha fazla çökmüş, sırtları daha fazla kamburlaşmış, göz kapakları şişmiş insanlar dolaştı gemide.

Bir gün daha kovaladı bu günü. Şimdi midelerini bastıran, oturdukları yerde kalan, çatlak dudaklarında dillerini dolaştırmaya çalışan kişiler vardı orada.

Hava da ne kadar durulmuştu! Gök kurumuştu... Çoğu yağmur yağmasını diliyordu. Yağmur bir yağsa, bardaktan boşanırcasına yağsa ağızlarını açacaklar, yahut yüzükoyun yatıp güverteyi yalayacaklardı.

Nihâl, Ali'nin yanındaydı yine. Yavaş yavaş soluyorlardı; konuşmuyorlardı. Bütün dileklerini, bütün arzularını, sevgilerini, ümitlerini anlatmışlar, söyleyecek hiç bir şeyleri kalmamıştı sanki...

- Şu martı ağzındakini bir düşürse, bir düşürse!...

- Düşmez, gagasının arasına iyice sıkıştırmış; hiç düşmez. Bir hamlede yutacak onu...

İki kişi başlarını kaldırmış acayip sesler çıkararak kanat çırpan kuşlara bakıyordu...

- Bir sigara, diye fısıldadı Ali, yahut tütün; şu kâğıda sarar da içerim. Yemekle başım hoş değil zaten; onu düşünmüyorum bile. Yalnız senin karnını doyurmalı, bir çaresini bulup doyurmalı.

- Ali Ağabey... Kabalık yaptım sana karşı değil mi? İstedim ki... Dinliyor musun beni, istedim ki...

Kız konuşamıyordu; dili şişmişti, ağzı zorla açılıyordu. Gözleri yarı kapalıydı. Kurumuş nefesi karşısındakinin yüzünü dağlıyordu.

Ali onu evinde görmeye çalıştı. Soyunmuş, çorapları da yok ayağında. Biraz morarsa bile pembeliğini, beyazlığını korumuş ayakları çıplak. Gıcır gıcır tahta siliyor bu ayaklar. Limon rengi tahtalar. Basma perdeler yarı inik. Tertemiz kilimler, sabun sabun kokan örtüler. Lavanta çiçeği sinmiş çarşaflar. Sonra kız leğeninin başında çamaşır yıkıyor. Maltızda kaynayan su; çividi sobası da orada. Pabuçlar taşlıkta, kapının önünde. Terlikler yanyana; çevrilmiş. Şimdi de kız hamur tahtasının önünde; yufka açıyor, börek yapacak. Bir sini küçücük, buharı tüten bir tas çorba. Beş numaralı gaz lâmbası da olsa

aydınlık oda. Mahallede ses yok; çoğu uykuya çekilmiş. Onlar da yatacak. Nitekim kız yatakları serdi bile. Şilte ne kadar da yumuşak... Kız sokuluveriyor yanına; hani o ıtır ıtır kokan çarşafların üzerinde, yorganların altında sarılıvermişler birbirlerine.

İstediği bu onun, özgürlüğü burada onun. Olumsuz mu hayalleri? Yapamayacak, olmuyor, bu özgürlüğü vermiyorlar ki ona...

Gayret Remzi'yi düşünmeye çalışıyor; Hinoğluhin Bayram'la birlikte Rusya'da avuç açıp dilenen Gayret Remzi'yi. Böylesine açtılar onlar da. Ne demişti Gayret Remzi? "Ben bir yatağın nasıl olduğunu bile unuttum artık!" Gayret Remzi barbut zarlarının üzerindeki kadından evvel, evindeki, yatağındaki karısını düşünmüştü belki de. Koşmuş, çırpınmıştı o; Ali'nin bu yaşantılarını çok daha evvel tekrar tekrar yaşamıştı. Ali ise yeni başlıyordu. Gayret Remzi'ye yetişemeyecekti belki de.

Kurak Anadolu toprakları, bozkırlar; gündüz güneşin kavurduğu, gece ayazın takır takır yaptığı topraklar. Bir köy, üzerinden yol geçer onun; ayaza da, sıcağa da alışmış insanlar o damların altında ısınabilmek için taze hayvan gübrelerinden yararlanırlar. En mutluları, yakılan tezeğin dumanı tavanından çıkan toprak damlı kulübelerin altında, tandırın etrafında ayaklarını biribirine değdirerek, üzerlerine bir tek örtü çekip uyuyanlardır. Nine de, dede de orada, karı-koca da, çocuklar da orada.

Halbuki bu savaş, süpürülmüş, itilmiş bu insanları hiç değilse ıtır ıtır kokan bir yatağa kavuşturmanın, dedelerin, çocukların gözlerinden uzak sevişmenin savaşı da olmalıydı... Ayrıca bu savaş, şu aç insanları doyurmanın savaşı da olmalıydı.

Bir el uzandı Ali'ye, kupkuru bir el. Kemikleri fırlamış bir yüz şaşkın şaşkın baktı onlara:

- Şu alçağı görüyor musun? Şu haine bak! Koynuna ekmek saklamış. Sırtını dönüp gizli gizli atıştırıyor. Sizde var mı bir parçacık bir şey; hani yarım zeytin tanesi olsa razıyım.

- Yok, hiç yok!... Nasıl olsun?

- Ya!... Ama yağmur yağacak!... Şu bulutlar yağmur getirecek, ben bilirim. Bir yağsa...

- Gemiciler balık tutmuş!... Balık iyidir!... İstesene onlardan.

- Kadınlarla çocuklara veriyorlar. Versinler, bana ne, versinler!...

Ali başını çevirdi. Nihâl bu sefer dizlerinin üzerine eğilmiş, secdeye yatmış gibiydi. Sırtı inip kalkıyordu.

- Ne oluyorsun Nihâl? Korkutma beni, neyin var?

- Hiç Ali Ağabey!.. Denizden su çekip güverteleri yıkasak, aşağıları yıkasak!... Bu kadar pis kokmaz değil mi?

- Söylemeli; iyi hatırına geldi. Geminin motorları bozulmuş diyorlar.

- Sonra ne düşünüyorum biliyor musun Ali Ağabey; Anadolu'ya geçmeden Allah bizim canımızı almasın. Ölümden korkmuyorum, korkmuyorum ama yine de yaşamak istiyorum. Savaş biterse eğer bir evim olur. Hani sen bana sözlün var mı diye sormuştun. Ne vakit evleneceksin demiştin?

- Öyle demiştim; var mıydı yoksa, sakladın mıydı benden?

- Bilmem. Ama evlenmeyi isterdim. Bir evim olsun isterdim. Hangi genç kız istemez ki? İyi bir koca...

- Beni hiç düşünmüyor musun? İyi bir koca olamam mı? Beni sevmek hatırından geçmiyor mu yoksa?

- Özlemini çektiğim o evde, o zaman sen yoktun Ali Ağabey. O vardı, onun terliklerini çevirirdim ben, kafesin arkasından akşamüstleri onun dönüşünü beklerdim.

- Kimdi o? Hayal miydi, yoksa gerçek kişi mi?

- Bazan bizim evin önünden geçerdi, yokuşun üzerindeki büyük evde otururlardı. Babası iyi bir işteymiş derlerdi, sarayda yakınları olduğunu söylerlerdi. Bilmem ki nerededir? Üzüldün mü Ali Ağabey? Sana bunu daha evvel anlatmalıydım. Geç kaldım. Affedecek misin beni?

Ali güçlükle ayağa kalktı. İki ayağını yana doğru açtı. Gözleri iyi seçemiyordu. Yine de uzaktan bir geminin bulundukları yere doğru gelmekte olduğunu gördü.

- Uzan, dedi, şunu da üzerine al. Kıpırdamazsan açlığını hissetmezsin. Aşağıda iki ölü daha varmış, gün batmadan namazını kılıp denize atacaklarmış. Ben de bulunayım yanlarında.

- Gitme!... Faydamız dokunmuyor artık. Herkes uyuyor!...

- Sevdin miydi o adamı?

- Heyecanlanırdım onu görünce, kocam olmasını isterdim. Görücü gelecekler demişlerdi. Sarayla ilişkileri var diye ağabeyim razı olmamıştı. Sonra Yunanlılar İzmir'e çıktı; mahalleden taşındılar, bir daha haber alamadım... Ama sen istersen ben herşeye boyun eğerim. Kıramam seni Ali Ağabey...

- Hayır!... Yahut düşünürüz... Yalnız benim istemem yetmez ki, sen de istemelisin! Neyse biz davamıza bakalım şimdi. Evvelâ buradan kurtulmalıyız.

- Nasıl?

- Birisi gelecek, birşeyler olacak. Bizi böyle deniz üzerinde bırakamazlar. Sen şimdi uyu; gözlerini açtığın zaman belki de herşey değişmiş olur.

Kız mutlu gibiydi; içi boşalmış, rahatlamıştı. Ayakta sallanan Ali'nin içten içe çırpınışını hiç göremiyordu. Başını bohçasına dayadı, kepeneği üzerine çekti.

Birden bir düdük sesi duyuldu; Ali sıçradı, güçsüzlüğüne rağmen sıçradı.

Güverte kalabalıklaşıyordu; yutkunanlar, emekleyenler, dik durmaya çalışanlar vardı. Bir gemici:

- Reşitpaşa, dedi, bu gelen gemi Reşitpaşa! Hem de içinde hiç yolcu yok!...

Gerçekten büyükçe bir gemi Ümit'e sokuluyordu. Yanında bir İtalyan motoruyla bir Yunan motoru vardı; bayraklarını dalgalandırıyorlardı.

Sönük gözler yavaş yavaş parlamaya başlamıştı. Bayram sabahını gözleyen çocuklar gibi Reşitpaşa'ya çevrilen bakışlar sabırsızlanıyordu.

- Geliyorlar! Kurtarıyorlar!... Hazırlanın!...

Evvelâ gemiye Reşitpaşa'yla birlikte gelen İtalyanlarla Yunanlılar çıktı. İtalyan subayı parlak çizmelerine bakıp ince bıyıklarını kıvırırken:

- Yunan işgal kumandanlığı sizi affediyor, dedi, öteki gemiye ge-

çeceksiniz. Ümit vapuru limanda kalıp içi aranacak. Yalnız burada bir adam öldürülmüş; katili tabancasıyla birlikte bize teslim edeceksiniz. O zaman karnınız da doyar, Reşitpaşa'yla da yolunuza devam edersiniz!

Hiç bir kıpırdanma olmadı; öyle ki şu aç insanlar birer duvardı sanki. Sadece bakışlarındaki sabırsızlık, yerini kopkoyu bir gölgeye bırakmıştı.

Şimdi, yavaş yavaş yine dizler burkuluyordu. Eller, midelerin üzerinde geziniyordu... Nedense aşağıdan gelen çocuk sesleri de kesilmişti.

- Size söylüyoruz! İstediğimizi vermezseniz büsbütün aç ve susuz kalacaksınız. İki günden fazla dayanamazsınız! Belki de bu gece hepiniz kıvrana kıvrana ölürsünüz! Çocuklarınızı, kadınları düşünün!...

Konuşmuyordu kimse; nefesleri mi yoktu, söyleyecek bir şeyleri mi kalmamıştı? Yahut tercümanın ayaklarını yere vura vura haykırışından bir mânâ mı çıkaramamışlardı? Susuyorlardı, uykunun özlemini çeken insanların yaşantısı içindeydiler sanki.

- Katili teslim etmeyeceksiniz ha? Siz bilirsiniz! Ahmaklar! Bu direnme neden, ne faydası var? Kimin için açlığı, ölümü göze alıyorsunuz? Bir dakika daha bekliyeceğiz burada. Sonra kaderinizle başbaşasınız! Bunu böyle bilin. İtalyan hükümeti bir daha aranıza girmeyecek!

O bir dakika da geçti. Yerinden kıpırdayan iki kişinin omuzuna iki el yapıştı; onlar da eskisi gibi hareketsiz kaldılar.

O zaman İtalyan subayı bir işaret yaptı; yumruklarını sıkıp sabırsızlanan Yunanlılar hemen geri döndüler, merdivene doğru yürümeye başladılar.

- Durun! Ben öldürdüm o adamı! Bir haini öldürdüm; pişman değilim. Ne yapacaksanız yapın!

Sakalları yeni terleyen genç ileri atıldı. Başı açıktı, sararmış alnına saçları dökülmüştü. Gülümsemeye çalışıyordu; ağzı bir tuhaf çarpılmıştı. Gözlerinde bir endişenin, bir ürkekliğin izleri vardı.

- Sen mi, sen mi becerdin bu işi? Tabancan nerede? Yakalayan şunu!

- Hayır! O öldürmedi, ben vurdum! İşte karşınızdayım; serbest bırakın bu kadar suçsuzu!

Şimdi Ali de işgalcilerin karşısındaydı. Gençten daha solgun, gençten daha yorgun görünüyordu. İleriye zorla itilmiş, zorla konuşturulmuş bir hali vardı. Masal veya hikâye kahramanlarının tepeden bakan, göğsünü şişiren, ölümü umursamazlayan bir görünüşü yoktu.

- Hayır! Bu nasıl adam öldürebilir? Evli o, köylü de! Tabancayı nereden bulacak? Haline bakın!.. Ben öldürdüm diyorum; işte tabancam!

Sakalları yeni bitmiş delikanlı sür'atle cebinden tabancayı çıkardı; bir an okşadı onu, sonra tetiği çekti. Bir kurşun, namludan çıkan bir kurşun ağzından içeri girdi...

İtalyan subayı başını çevirdi; biraz ilerisine devrilen genci görmemek, işitmemek istercesine bıyıklarını burmaya başladı. Belki de parlak çizmelerine kan lekeleri bulaşır diye korkuyordu.

Birisi Ali'yi geriye çekti ve sonra hiç bir şey olmamış gibi aynı soğukluk, aynı durgunluk, aynı donukluk güverteyi bir baştan bir başa kapladı.

Neden sonra aklı başına gelmişçesine İtalyan subayı Yunan subayına döndü:

- Bu iş bitti, dedi, izin verirseniz Reşitpaşa'ya geçsinler.

Yunan subayı homurdanarak başını salladı, askerlerine bir takım emirler vermeye başladı. Yunan askerleri koşuştular; Reşitpaşa'yla Ümit'in arasına kurulan iskelelerin başına yerleştiler.

- Hadi, oyalanmayın, geçin!...

Yine de adımlar yavaş atılıyordu, gözlerdeki sevinç kısa bir süre parlayıp sönmüştü. Beyinlerin içinde düğümlenip kalan düşünceler, onları açlıktan ziyade çökertiyordu. Geride çok şeyler bıraktıklarını, bir değerin üzerine basa basa yürüdüklerini sanıyorlardı.

Kadınlar çocuklarını sırtlamıştı; kir içindeydi hepsi. Hiç yürüyemeyenlerin koluna girmişlerdi... Yükler, denkler, bavullar güçlükle taşınıyordu...

Reşitpaşa'nın gemicileri geçenlere yarım dilim ekmekle iki zeytin tanesi veriyordu. O zaman bir canlanma başlıyordu; iki lokmada bitiyordu bu verilen şeyler...

- Su, diye bağırıyorlardı, su...

Kovalar dizilmişti; su dolu kovalar sahiplerini bekliyordu.

- İçin, yavaş yavaş için!...

Başlar kovaların içindeydi; bir canlanmışlığın, bir bencilliğin savaşı vardı orada. İtişenler, biraz daha içebilmek için arkasındakine sıra vermeyenler gittikçe çoğalıyordu.. Sular dökülüyordu.

Borulardan fışkıran buharın sıcaklığı sudan sarhoş olmuş şu insanların başını büsbütün döndürüyordu.

Herkes, suyunu içen herkes bulduğu yere yığılıyordu. Kamaralar, yemek salonu, güverte, hatta koridorlar yine dolmuştu. Uyuyorlardı; öylesine derin bir uykuya gömülmüşlerdi ki, silâh zoruyla bile ayıltmak çok güçtü onları.

Gece böylece çöktü, gece böylece geçti, İstanbul'un ilk ışıkları minarelerde, camilerin kubbesinde dolaşırken bir demir sesi işitildi, geminin düdüğü iki kere öttü, makineler çalışmaya başladı.

- Kalkın; gidiyoruz! İtalyanlar on dakikada kontrollarını bitirip temiz bayrağını göndereye çektirdiler...

Reşitpaşa dümenini kırdı; gece yedekte götürülen Ümit'teki kötü geçmişi unutulabilmek için suları yarmaya başladı.

İstanbul Boğazı, önlerinde bir şerit gibi uzanıyordu. Renk renk, şekil şekildi kıyılar. Tutsak İstanbul'la, tutsaklıktan kaçanlar belki de son defa karşı karşıyaydılar.

Anadolu yakasındaki yalılar çiğnenmiş bir uygarlığın son kalıntıları gibiydi. Hepsi, sabah rüzgârı altında esniyordu sanki...

Bir ağarlık vardı içlerinde; yarı keder, yarı sevinçti bu... Çoğu uyanmış, güvertenin parmaklıklarına dayanmışlardı. Yine işgal ordularının iri bir manda gibi sulara gömülmüş harp gemileri oradaydı; gözlerinin önüne serilmişti.

- Güle güle... Yolunuz açık olsun!... Sizlerle beraberiz!... Biz de geleceğiz!...

Kuleli'nin yanından geçiyorlardı; yüzlerce öğrenci rıhtıma sıralanmıştı. Asker elbiseleri içinde dimdik duruyorlar, selâm veriyorlardı onlara... Ağlıyorlardı da. Bu gençler ağlıyordu.. Eller alınlardaydı, göğüsler şişkindi, boğazları yırtılırcasına sesleniyorlardı, yine de ağlıyorlardı...

O zaman gemidekilerin ellerinde birer mendil gözüktü; kirli, isten, çamurdan rengini değiştirmiş mendillerdi bunlar. Sallanmıyordu bu mendiller, sadece gözlerde dolaşıyordu...

Boğaz uzayıp gidiyordu böylesine... Anadolu Feneri, Karadeniz'in daha iri dalgaları, kopkoyu sular... Reşitpaşa batıyor, çıkıyor, yol alıyordu hep...

Şimdi de Anadolu'ya geçen Türk subayları üniformalarını giymiş, güverteye çıkmaya başlamışlardı. Önlerinde yirmiden fazla Harp Okulu öğrencisi vardı. Ellerindeki Türk bayraklarını sallıyorlar, hep birden şarkı söylüyorlardı.

"Esme rüzgâr yasımız var;
Git haber ver diyar diyar!.."

Ali alnını yere dayadı; mutluluk duydu, sanki savaşı kazanmışlar, geri dönüyorlardı... Gemi ise, Karadeniz'de durmamacasına ilerliyordu...

İNEBOLU

SABAHIN erken saatlerinde İnebolu gözüktü. Geminin etrafını sandallar sarmıştı. Sandalcıların bağırışına yolcuların sevinç çığlıkları karışıyordu...

İnebolular konuklarını kucaklayıp kayıklara bindiriyorlar, sonra da sırtlarını okşayıp küreklere yapışıyorlardı. Yarış vardı sanki; kim daha evvel varırsa, kim daha fazla taşırsa bir iş başarmanın mutluluğunu duyacaktı.

Sahili dolduranlar ise kadın, çocuk, yaşlı, genç, asker, subay, ağlayarak sandaldakileri kollarından tutup indiriyorlar, göğüslerine basıyorlardı.

İnsan yadırgamıyordu burasını. Şu puslu havada, denizden karışık esen rüzgâr altında bile kişi, özgürlüğünü hissediyordu. Çamurlu toprağı öpenler, ellerini havaya kaldıranlar vardı. Çökmüş omuzlar dikleşmişti; bu, güvenin aşısıydı.

- Ankara'ya gidecekler mürur teskeresi alacak. Yanlışlık yapmayın, yoksa geri dönersiniz.

Ne denilebilirdi? İnsanlar kişiliğini, kendini unutuyordu böyle zamanlarda. Akıp giden bir sel içinde kütlenin çizdiği yol, kütlenin dileği önde geliyordu...

İlerde masalar vardı; üzerlerine ekmek ve zeytin yığılmıştı. İstanbul'dan gelenlere dağıtıyorlardı.

- Birer gün arayla kafileler halinde yola çıkılacak, konuklarımızın bir kısmı kışlada, bir kısmı camilerde geçirecek geceyi.

Görevliler durmadan koşuşuyor, ilerde elleri belinde durup denize derin derin bakan bir adamdan emir alarak geri dönüyorlardı.

Ali, elindeki ekmekten bir parça koparıp ağzına atarken yanındaki Nihâl'e:

- Bizi camiye götürüyorlar, dedi, yerimiz orası.

Fakat birden durdular; Reşitpaşa yeniden bir karınca yuvasına dönmüştü. Yolcularını bırakan sandallar geminin etrafına üşüşmüştü. Güvertedekiler ise bir takım sandıklarla çuvalları sandallara indiriyordu.

İlerde, elleri belinde duran adam biraz telaşlı görünüyordu; dudaklarının üzerinde sönmüş sigarasını bile unutmuşa benziyordu.

- Çabuk, daha çabuk; hemen boşalmalı gemi! İngiliz Donanması geliyormuş!

- Başüstüne kumandan! Evlere haber salındı.

- Cephaneler kıyıda kalmayacak; hemen gerilere taşınacak!

- Gereği yapılacak kumandan.

Ali merakını yenemedi, hâlâ elleri belinde duran adama sokuldu:

- Hoş görün, dedi, Reşitpaşa'da cephane mi vardı?

- Evet!

- Ümit'te bıraktıklarımız ne oldu acaba?

- Ümit boştu! İstanbul'dakiler ihbar haberini öğrenmişler, siz gemiye binmeden evvel o gece Ümit'ten bütün cephaneyi taşımışlar.

- Kumandan sağol... Çok sevindim bu habere, çok sevindim!...

Kalpaklılar vardı İnebolu'da, kalpaklılar. Renk renkti kalpaklar, siyahı, kahverengisi. Ali'nin karşısındaki adam da kalpaklıydı.

- Bana da bir kalpak sağlamak kabil mi kumandan?

- Çarşıda satıyorlar. Bir aralık uğrayın, beğendiğinizi alın, paranızı da unutmayın.

- Ne parası?

- Otuz kuruş! Gündeliğiniz! Neyle geçineceksiniz yollarda?

- Ben para filân istemem!

- Usul bu!... Ankara'ya kadar! Alınız; gerekecektir.

- Burada hiç kötü insan yok mu kumandan?

- Vardır belki... Yine de uzun süre barınamaz. Geleni biliyoruz, yerlisi de gözden kaçmaz. İnebolu çok küçük... Yolunuz açık olsun.

Ali bir türlü sahilden ayrılamıyordu. Kalabalık gittikçe artıyordu. Hâlâ yukarıdan kıyıya doğru koşanlar vardı. Damları yayvan taşlarla kaplı evlerin kapıları ardına kadar açılmış, kadını da, çocuğu da dışarı fırlamıştı.

Cephane sandıkları, bir tüy gibi hafifti sanki; kadınlar da, çocuklar da, yaşlılar da bunların altına girmiş, çarşının eğri yollarından geçip ileriye, çok daha ileriye, yukarlara yüklerini taşıyorlardı.

- Bu insanlar eskiden de böyle miydi kumandan?

- Ne gibi?

- Hani Yunan İzmir'e çıktığı sıralarda Kuva-yı Millîye için böylesine çalışmak inancını duyuyorlar mıydı? Onları kim coşturdu, onları kim inandırdı?

Kumandan Ali'ye cevap vermedi; sadece ağzındaki sönmüş sigarasını attı, karşısındakinin sırtını okşadı:

- Sen eskiden nasıldın? diye sordu. Yunan İzmir'e çıktığı zaman, hatta daha evvelleri nasıldın?...

- Ben mi?

- Geceleri çok soğuk olur İnebolu! Camide ateş de yakılmıyor. Dikkat et; karın da üşümesin. Katlanmak gerek. Yolunuz bir hayli uzun!

Ali, genellikle bir başka hava seziyordu İnebolu halkında. Bir umursamamazlığın içinde gizlenmiş bir heyecan, bir telâşın ardında bir dinlenmiştik, bir ne yapacağını bilirlik saklıydı.

- Birader, bu da iş mi? Bunun adına ırgatlık derler...

- Doğru!

- Hani eşitlik? Bunların hakkını kim koruyacak, bunlara değerini kim verecek? Böylesine yük vurulur mu insana?

Bir kenara çekilip cephanenin taşınışını seyreden şu iki yabancı böyle diyordu birbirlerine. Ankara'dan gelecek izni günlerden beri bekleyip İnebolu sokaklarını arşınlayan bir kısım kızgınlar ise vatan üzerine kahvelerde nutuk çekerler, çaylarını yudumlarlardı.

İnebolu'daki hava, yarı beline kadar buz gibi suya gömülmüş veya

sandıkların altında dizleri burkulmuş insanlarla, vatan aşkına, ya da eşitlik konulu dizi dizi sözler sıralayanlar arasındaki dengesizliği bile örtecek yoğunluktaydı.

Ali'nin bir düşünce dolaşıyordu kafasında; henüz aydınlığa kavuşmamış, başlangıcı ve sonu olmayan bir görünüştü bu... Belki bu onun kendi buluşu da değildi, başkalarından duymuş olabilirdi. Zaten okulda okuduklarıyle bağdaşamıyordu. Şu giyinmiş, ayağına çizmelerini çekip sırtına gocuğunu atarak hiçbir iş yapmayan, sadece çene çalan adamların İnebolu'daki yerini bulmaya çalışıyordu ayrıca...

Geri döndü, Nihâl'in elinden bohçasını aldı;

- Gidelim, dedi, yaşadıkça bu davanın büyüklüğünü, hatta güçlülüğünü daha iyi anlıyorum!

Karşıda tepeler vardı... O tepeleri, uzayıp giden bir şose bir kuşak gibi sarıyordu; tâ Ankara'ya kadar...

*

* *

Çok erkendi, gün ağarmamıştı; yola çıkmışlardı. Eşyaları taşıyan at arabası önde gidiyordu. Yolcuların hepsi yaya yürüyordu. Yol dikti; yer yer karla kaplıydı. Hava çok soğuktu.

Hayvanlar tökezliyor, tekerlekler kayıyordu; o zaman arabayı arkadan itmeye başlıyorlardı. Kağnılar da vardı yollarda; bir kısmı yüklü, cephane taşıyor, bir kısmı boş, geri dönüyordu. Kağnıların başındakilerin çoğu kadındı. Ellerindeki üvendireyi öküzlere dürte dürte ilerliyorlardı.

Tekerleklerin gıcırtısı Ali'yi soğuktan ziyade etkiliyordu. Öyle bir gıcırtıydı ki bu, insanın yalnız kulağından değil vücudunun her yönünden girip beyninin içinde çörekleniveriyordu.

- Gij!... Gıj!... Gij!...

Bir taşın üzerine bir adam oturmuştu, geçenlere dolu dolu bakıyordu; el bile sallamıyordu, salt bakıyordu.

- Deh!... Deh domuzun dölü, deh!...

Yaşlı bir kadın, bir elinde sopası, bir elinde torunu öküzleri kaka kaka böyle yürüyorlardı. Bir diğerinin sırtında, torba içinde çocuğu vardı. Yüzünün derileri gerilmiş, lüle lüle saçlarını başörtüsünün altından koyuvermişti. Başkası ise yavrusunu emzire emzire gidiyordu. Hiç çekinmiyordu bu taptaze kadın; memeleri dışarıdaydı, morarmıştı, çocuğu ağlıyordu, o emziriyordu... Onların evleri gerilerdeydi; çökük de olsa bir damları, sönük de olsa bir ateşleri vardı... Ama onlar yine de uzaklaşıyorlardı. Kınalı saçları, kınalı parmakları taşıyabildikleri tek süsleri, tek kendilerinde kalan zevkleriydi. Soğuk yırtık şalvarlarından içeriye doluyordu, kar delik çarıklarına yapışıyordu. Topuklar nasırlı, eller çatlak, parmaklar kirliydi. Gidiyorlardı ya; hangi duygu altında olursa olsun gidiyorlardı ya!... Endişeleri, kendilerine özgü düşünceleri, zevkleri, arzuları gömülüp kalmıştı. Dışarı verdikleri, gösterdikleri sadece şu yürüyüşleri, şu öküzü kakışları, şu çocuğu emzirişleri, şu iki lokma ekmeği boğazlarından aşağıya atışlarıydı.

- Bir yıla yaklaşıyor, dedi, Ali; Yunanlılar İzmir'e ayak attıklarından bu yana on ay geçti. Konuş biraz Nihâl...

- Ne söyleyeyim Ali Ağabey?

- Şu anda neler duyuyorsun?

- Sen ne duyuyorsun? Anlatmak kolay mı?

- İnancın artıyor mu, eksiliyor mu?

- Yaşamak istiyorum...

- Böyle mi?

- Değil! Başka türlü.

- Ne gibi?

- Bilemiyorum... Yaşamak gibi yaşamak! Yine de bezgin değilim.

- Sana da cephane taşı deseler, yapar mısın? Böyle!

- Belki, yaparım!

- Gücün yeter mi; karına, sıcağına dayanabilir misin durmamacasına?

- Yorulurum bir yerde; o zaman da biter. Bitmemesi gerekli değil mi?

Yolun üzerinde hanlar vardı; uğramadan geçiyorlardı. Bu hanların

kimisi boş, kimisi doluydu. Yorgun kişiler, dinlenmeye çalışan kişiler, denklerini fırlatıvermiş kişiler, ateş başında ısınmaya çalışıyorlardı. Ali'nin yüzyirmi kuruşluk yolluğu cebinde, ekmek ve zeytinden ibaret azığı Nihâl'in torbasındaydı. Şu hanlardan birisine girseler, bir çay söyleseler, ekmekleriyle zeytinlerini oracıkta yeselerdi. Fakat arabacı aldırmıyordu. Başını iki yanına sallıyor, hayvanları çekiyordu. Yol uzundu; eğlenmeye gelmezdi.

Böylece yürüdüler. Kimse ses çıkarmıyordu. Dudaklar morarmış, parmaklar şişmiş, kulaklar sızlamaya başlamıştı. Düzde kadın ve çocukları arabaya bindiriyorlar, sonra yine indiriyorlardı. Ancak iki kere mola vermişlerdi. Gece çökmüştü. Gıcırtılar bazan uzaklaşıyor, bazan yaklaşıyordu... Şu insanlar, şikâyetsiz, direnmeden yürüyen, inanmış görünen, doğayla yuğrulmuş şu insanlar, onların da direnmesini, yeter demesini, burada kalacağız diye karşı komalarını önlüyordu.

- Bittim Ali Ağabey! Dayanamayacağım Ali Ağabey!..

- Biraz daha sabret! Geliyoruz! Hacı Rıza Hanı'nda konaklayacakmışız.

- Neresi orası, neresi?

- Bilmem. Çok yakındaymış, çok yakında... Gel, sırtıma bin. Taşıyayım seni yine; hem ısınırım ben, üşüyorum.

Nihayet, gecenin dokuzbuçuğunda uzaktan köpekler havlamaya başladı. Bir ses:

- Geldik, dedi, burası Hacı Rıza Hanı!

Görünürlerdi bir şey yoktu; her taraf sönüktü... Bir ışık titremeye başladı, hancı çırayla karşıladı onları.

Han, ahırdan bozmaydı; yerle bir gibiydi. Bastıkça tahtaları çökercesine esniyordu, köşedeki ateş sönmüştü. Yığılıverdiler oldukları yere; soyunmadan, hiç bir şey yemeden yattılar. Kadını erkeği hep beraber, yan yanaydılar. Gözlere uyku bir kâbus gibi iniyordu; geceden daha koyuydu bu uyku, ışıksız!

Ali, iyice sardı Nihâl'i. Kepeneğin altındaydılar. Göbeği göbeğine değiyordu kızın, nefesi nefesinin içindeydi.

- Sevdin miydi Nihâl, çok mu sevdindi?

- Kimi?

- Onu; evinizin önünden geçen, sana görücü gönderecek olan adamı.

- Bilmiyorum Ali Ağabey, bilmiyorum...

- Konuştun muydu onunla hiç?

- İki kere...

- Nerede, nasıl?

- Sorma bir şey Ali Ağabey, ne olur sorma... İstersen hatırını kıramam diyorum sana. Nasıl istersen öyle yaparım. Borçluyum çok.

- Merhamet mi?

- Değil. İstersen eğer. Hepsi bu!

- Sen istemeyecek misin? Onu unutamayacak mısın?

- Uyuyalım Ali Ağabey! Çok bitkinim, her yanım sızlıyor.

Kız yalvarıyordu âdeta. Şu Gayret Remzi dünyanın en bayağı, en aşağılık adamıydı belki. Onun bir şeytan tarafı, ham bir yönü vardı. Ali elini çekti; sırtının açık kalmasına aldırmadan Nihâl'den uzaklaştı.

Horultular duyuluyordu sadece, horultular ve inlemeler... Acaba içlerinde renkli, aydınlık rüya gören de var mıydı? Ali artık hiç bir şey düşünemiyordu. Sabah olsun diyordu, bir sabah olsun, şu kâbustan, şu baskıdan, şu işkenceden bir kurtulsun...

*

* *

Ertesi gün öğle üzeri Küre'ye vardılar. Çok az dinlendikten sonra tekrar yola koyuldular. Akşam'a Ecevit'teydiler. İsmail Ağa'nın hanı diğerlerine göre bakımlıydı. Önlerine gelen bir tas çorba onları canlandırdı.

Ecevit bir dönemeçti; kağnılar, arabalar, atlılar, yayalar burada konaklıyor, burada mola veriyordu. Sonra yine kıvrılan yollar, çökük yollar, çamların yer yer kucakladığı yollar önlerinde uzanıyordu.

Yola çıktıklarının dördüncü günü Kastamonu'yu tutmuşlar, altı gün orada oyalanmışlardı.

Karlı yollardan, buzlu geçitlerden, sivri tepelerden, kâh devrilen arabayı kaldırarak, kâh fırlayan bir tekerleği yerine takarak, kâh daha fazla üşümemek için koşmaya çalışarak üç günde de Çankırı'ya varmışlardı.

Hava gittikçe hırçınlaşıyordu, kar durmamacasına yağıyordu. Onlar ise susuyorlardı; soluyorlar, yine susuyorlardı. Çankırı'da her yer kapalıydı. Kar öylesine örtmüştü ki sokakları, evlerin kapısı bile açılmıyordu. Bir kahveye sığındılar. Bir saz şairi durmamacasına türkü söylüyordu.

İçine dokunuyordu bu türkü insanın; üşüdüğünü, acıktığını, yorulduğunu daha fazla hissettiriyordu.

- Ne oluyorsunuz, canlanın! Dirilin!...

Bir doktorla karısı, bir maliye memuruyla kızı, bir veterinerle anası şu köşede, birbirlerine destek olmuşçasına oturuyorlardı.

Subaylarla Harbiye öğrencileri ayaktaydı. Kahveci ne yapacağını şaşırmış gibi elini kuşağına sokmuş, dolanıyordu. Dalgınlık ve kişilerin kendi kendileriyle konuşması bulaşıcı bir hastalıkmışçasına kahvedeki bir kaç Çankırılı'ya da geçmişti. Hani birisi iki kelime söylese, hani birisi küfretse yahut yanındakini dövse çoğu açılacak, rahatlayacaktı. Onları yıkan, geride bıraktıklarından ziyade, önlerindeki yol ve bir de bilinmeyen gelecekleriydi. Geçmiş şimdilik bir örtünün altında büzülüp kalmıştı. Sonunda yolculardan biri, bir gazeteci:

- Sussun artık şu âşık! diye bağırdı. Yeter!... Konuşun biraz, konuşun!

- Konuşalım mı, ne konuşalım?

- Gittikçe azalıyoruz... Hastalananlar, yol değiştirenler, Kastamonu'da kalanlar, ölenler de var içimizde. Kaç kişi varacağız Ankara'ya?

- Bilinmez... Hava bozuyor, çok bozuyor...

- Kahveci, Ankara'dan ne haber? Ne var ne yok ortalıkta?

- Hiç, dedi kahveci, bir şeyler oluyormuş. Oluyormuş da, düzelecekmiş. Dün iki kişi gelmişti de onlar söylüyordu.

- Mustafa Kemal ne yapıyormuş?

- Mustafa Kemal mi? Ha!.. İyiymiş.

- O kadar mı, başka bir şey bilmiyor musun sen?

Kahveci başını kaşıdı; kulağına çarpan lâfları hatırlamaya çalıştı:

- Millîciler dedikleri Eskişehir'e girmiş, dedi, girmiş de İngilizleri söküp atmış oradan. Mustafa Kemal de mebusları çağırıyormuş Ankara'ya hep. Mustafa Kemal büyük adammış, çok büyükmüş... Siz Kastamonu'da duymadınız mı bunları?

- Sen anlatmana bak. Kastamonu neyine gerek?

- İyi... Diyorlar ki, Mustafa Kemal öyle büyükmüş ki, boyu iki metreyi aşıyormuş. Bileği de çok kuvvetliymiş; bi vurdu mu insanı olduğu yere mıhlıyormuş!... İşte böyle! Paşaymış o!...

Kahveci keyiflenmişti bayağı; bir sandalye çekti altına, kuşağından bir tabaka çıkarıp sigara sarmaya başladı:

- Meret, dedi, havalar da kötü gitmeye başladı. Talihiniz yokmuş. Bu mevsimde hiç böylesi olmazdı. Dümbelek yaylasını nasıl tırmanacaksınız? Dini, imanı yoktur o yaylanın; domuzuna kasıp kavurur. Kasıp kavurur da ite ulumayı bile unutturur...

Yaşlıca bir Çankırılı, belki de Çankırı köylerinden yeni gelmiş bir adam elindeki bazlamayı ısırdıktan sonra daha fazla dayanmamış olacak ki lâfa karıştı:

- Yanılırsın, dedi kahveciye: Mustafa Kemal, paşa değilmiş!..

- Ne imiş?

- Padişahmış!...

- Padişah mıymış?

- Bir sakalı varmış; göbeğinden aşağıya sarkıyormuş! Kantara vurdukları zaman yüzelli okka çekermiş. Konuşunca duvarlar sallanırmış. Yürüyecekmiş de tek başına, gâvurları kulaklarından tutup denize atıverecekmiş... Beyaz bir atı da varmış, kanatlıymış; bindi mi üzerine istediği yere gidermiş.

Gazeteci kıpırdadı; subaylarla Harbiye öğrencilerine baktı. Onlar gülümsüyorlardı, saf saf gülümsüyorlardı. Belki de bu gülümseme yola çıktıklarından beri ilk defa dudaklarda belirmişti. Suçu, ne gazeteci, ne doktor, ne subay, ne öğrenci, ne de diğerleri paylaştı. Suçu sadece kahveciyle köylünün üzerine yıktılar. Rahatlayamadılarsa da daha fazla üzülmediler, belki de üzülemediler. Yalnız:

- Mustafa Kemal güçlüdür, dediler, aptal aptal konuşmayın!

Nihâl kaşınıyordu; durup durup kaşınıyordu. Doktorun karısı ise çocuğunun üzerinden bir şeyler ayıklıyordu. Diğerleri de, ısındıkça kıpırdanıyorlardı.

- Ali Ağabey; bir yere götür beni, duramayacağım!

- Bu gece bu kahvedeyiz; jandarma kumandanı da böyle söyledi. Elimizden ne gelir?

- Bir hamam olsa; hiç değilse çamaşır değiştirsem.

- Kastamonu'da temizlenmiştik.

- Yolda yine geldiler. Dün geceden beri daha fazla.

Ali dayattı:

- Bende de var, dedi, Ankara'ya kadar böyle. Yapacak hiç bir çaremiz yok.

Sırtlarını duvara dayamışlardı; oturarak uyuyacaklardı. Kahvenin arkasında, dışarda bir helâ vardı; kapı açıldıkça içeriye kar doluyordu; onlara yolculuklarını hatırlatıyordu.

Yarın yola çıkacaklardı; kar dinse, soğuğa razıydılar.

*

* *

Dilekleri olmuştu; kar dinmişti. Yalnız etraf dona çekmişti. Bir gecelerini de "Tüney Hanı"nda geçirdikten sonra, şafakla beraber Dümbelek yaylasını tırmanmaya başlamışlardı. Rüzgâr yerlerdeki karları savuruyordu. Döne döne yürüyorlardı; boğulmamak, rüzgârın tokatı altında daha fazla ezilmemek için atkılarıyla yüzlerini örtmüşlerdi...

Doktorun karısıyla çocuğunu arabaya, eşyaların arasına sıkıştırmışlardı; yavrucak kasılıp kalmıştı. Bir ninni söylese birisi, hepsi uyuyacaktı; oracıkta, pütür pütür olmuş karların üzerinde...

Arabacı, pişman mıydı, hiç üşümez miydi bilinmez?... Dönüp dönüp bakıyordu arkasına:

- Deh, diyordu, deh!...

Konuştuğu, konuşacağı da buydu:

- Deh!...

Endişesi ne kendisi, ne de şu insanlardı. Hayvanlardan bir tanesi ölürse, ya da ayağı kırılırsa kimi koşardı onun yerine, parasını kimden alırdı?

- Deh!... Gözü çıkasıcalar deh!...

Ne köy, ne de bir ağaç vardı görünürlerde... Bitmiyordu, saatler geçiyor tükenmiyordu yollar. Gazeteci:

- Şarkı söyleyelim, dedi, bir marş!... Unuturuz!...

En iyisi de buydu galiba; meydan okurcasına bağırmak, yenilmediklerini kendilerine anlatmak, güçlerini yitirmediklerini göstermek onlara cesaret verecek, yaşantılarını unutturacaktı:

"Karadeniz, Karadeniz!...
Gelen düşman değil, biziz!..."

Karadeniz uzaktaydı, dağların arkasında kalmıştı, İstanbul da öyle... Onlar bozkıra doğru gidiyorlardı...

- Yeter artık!... Sığınalım bir yere!...

Arabacı diretiyordu:

- Çandır'a varacağız; nah şurada!...
- Ne kadar sonra?
- Bu yürüyüşle mi? Bilmem!... Çandır şurada!...

Şurada olan Çandır, hiç de görünürlerde yoktu. "Fırtına yol vermedi, soğuk yüzümüzü tırmaladı, gücümüzü yitirdik." demek ne kadar ağırsa, Çandır'a varıp bir ateş başında ısınmak o kadar hafifti!

- Ağabey!... Hava ne kadar sıcak değil mi?
- Sıcak mı dedin, bu hava mı?
- Şurada bir köy var, sular da akıyor şırıl şırıl... Ağaçlar yemyeşil! Ne hoş!
- Hangi köy? Çıldırdın mı sen?

Ali, sanki uçacakmış gibi kalpağını başına iyice oturttu. Kepenek ve kalpak ne de birbirinin dengiydi!... Güldü Ali; gülmenin sırası mıydı? Yine de güldü işte...

Subaylardan biri koştu; bir tokat attı Nihâl'e:

- Donuyor bu, dedi, donuyor!... Karına dikkat etsene!...
- Donuyor mu? Ne yapmalı? Donuyorsa ne yapmalı?
- Arabaya sok! Tabanının altını yak!...
- Nasıl olur?

Çandır'a bir varsalardı... Arabacı Çandır demişti ya, orası iyi bir yer olmalıydı... Kavrulmuş arpadan kahve içerlerdi, yumurta da boldu; bir kuruşa istenildiği kadar veriyorlardı köylüler. Bulamaç da bulurlardı. Karınlarını doyururlardı. Yeter ki Çandır görünsündü.

Subay Ali'ye de bir tokat attı, sonra ikisinin sırtına birer yumruk indirdi. Koşturmaya başladı.

- Şarkı söyleyin!... Şarkı söyleyin!...

"Yarım asır beklediğin
Barbaros'un hafidiyiz!"

Akşam karanlığı nasıl da çöküyordu... Gözle görülüyordu sanki; siyah bir kanat onlara doğru alçalıyordu. Arabacı:

- Geldik, dedi, işte Çandır!

- Nerede?

- Nah!...

Çandır yoktu ortalıkta. Yine de bu haber, yeniden hayata kavuşmanın mutluluğunu, bir ölümden kurtulmanın şaşkınlığını getirdi onlara. Bir canlılık, hiç yol yürümemiş gibi bir dirilik duydular.

Arabacının gösterdiği yerde belki de evler vardı; fakat onu seçmek öylesine güçtü ki, şu buğulanmış gözler çoktan yalan söylemeye başlamıştı. Nihayet girdiler Çandır'a; köylüler karşıladı onları, kimisi çıplak ayakla koşuyordu.

- Safa geldiniz, safa geldiniz!... Köy odasına geçin!... Köy odası sıcaktı, sobası gürül gürül yanıyordu. Üstte yok, başta yoktu köylülerin, ama ocakları tütüyordu.

- Ankara'ya değil mi?

- Ankara'ya!...

Ne vardı Ankara'da? Köylüler bunu ya biliyorlar, ya bilmiyorlardı... Yine de alışmışlardı; buradan geçenler oraya gidiyordu.

- Gardaşlarım! Bu garipler açtır. Allahını seven evinde ne bulursa getirsin. Çorba en iyidir. Durmayın!...

En yaşlıları, beyaz sakalını sıvazlaya sıvazlaya, dişsiz ağzını oynata oynata sesleniyordu.

- İyi söylersin ama emice; kalmadı bi şey!...

- Ülen sovanın da mı yok, bulgurun, tarhanan nereye gitti? Silkelen oğlum, silkelen!

- Bakalım emice, bi kolayına bakalım!

- Sobayı da harlandırın!... Su da kaynatın!... Bizim karıya haber iletin; çarşaf, döşek ne bulursa sırtlayıp gelsin!

- Olur emice!...

Köy odası dolup boşalıyordu. Yolcular sere serpe uzanmışlardı. Kimisi henüz ayağını bile oynatamıyordu; bitleri onlardan evvel canlanmış, kıpırdanmaya başlamıştı.

- Vatan tehlikedeymiş ha!...

- Öyle.

- Padişahımızı da tutsaklamışlar...

- Öyle.

- Mustafa Kemal hem vatanı, hem de padişahımızı kurtaracakmış!...

- Öyle!...

- Siz de yardıma gidersiniz vatan evlâtları; avratlarınızla, çocuklarınızla.

- Öyle!...

- Gidin ya!... Hele gidin de bitiversin şu işler. Mustafa Kemal göz kulak olsun Halife'ye!

Kimse işin aslını söyleyemedi ihtiyara. Faydası vardı veya yoktu; bunu düşünecek halde değillerdi.

- Mustafa Kemal de paşaymış, koca koca nişanları varmış. Padişahımızın ekmeği kursağındaymış. Eh, nankörlük yapacak değil ya; kurtarsın padişahı!

- Kurtaracak...

- Gâvur buralara gelirse biz de silâha sarılırız... İçimizde pek de genci kalmadı ya; şu savaşlar alıp da getirmedi çoğunu... Nasıl, ısındınız mı? Tezek atacaklar şimdi; odundan iyi! Biraz kokar ama, yine de iyi. Varsın koksun!...

Yemekler geldi; donanlar, çökenler, güçlükle nefes alanlar bile ayıldı. Susan mideler birdenbire bağırmaya başlamıştı...

ANKARA

ANKARA'ya Çankırı kapısından girdiler. O ana kadar bütün yol süresince kader birliği eden şu insanlar birdenbire dağılıverdiler. Belki bir daha hiç karşılaşmayacaklar, belki de ilerde bir başka yolculukta yine böyle birbirlerine destek olacaklar, hikâyelerini anlatacaklardı.

Hemen gözden kaybolanlar işleri, yerleri belli olanlardı. Paralılar bir han, bir otel peşindeydi, parasızlar ise bir gececik dâhi olsa sığınacak bir yer düşünüyordu.

- Ne yapacağız Ali Ağabey, biz nereye gideceğiz?

- Bilmem. Bir yer buluruz elbet. Yarın sabah erkenden işimize bakarız.

- Ne gibi?

- Ne gibi mi?

Ali cevap veremedi Nihâl'e. Gerçekten de o ana kadar, Ankara'da kimlerle, nasıl konuşması gerektiğini, hangi kapıyı çalacağını hiç düşünmemişti. Belki de İnebolu'da olduğu gibi onlara karşı çıkacaklar, yer gösterecekler, buyur edecekler sanmıştı.

Halbuki Ankara yağmur altında yıkanıyordu, karanlık gittikçe çöküyordu, görünürlerde kimseler yoktu.

- Yürüyelim, dedi Ali, şöyle gidelim.

- Nereye?

- Bilmem, yürüyelim. Birilerine sorarız.

Yürüdüler... Karanlık, çökük, çamurluydu yollar. Hani Ankara'nın

vaktinden evvel uykuya yatmış bir hali vardı. Halbuki Ali bu şehre ayak basar basmaz marşlar duyacağını, taşlarda kıvılcımlar saçarak hayvanlarını süren atlılarla karşılaşacağını, durmadan özgürlüğün, Kuva-yı Millîye'nin ruhunu haykıran kişilerin aydınlık yüzlerini görüp ısınacağını ummuştu. O zaman haftalarca süren yorgunluğunu unutacak, bir anda "Oh" diyecekti.

Şaşkındı, öylesine şaşkın ki, yanında Nihâl olmasa bir yere oturur, yağmura, çamura aldırmadan saatlerce kalırdı.

İki küçük çocuğa rastladılar. Ali elini uzattı. Çocuklar dillerini çıkarıp kaçtılar. Yağmura rağmen ne kadar kuraktı Ankara, ne kadar kurak... İnebolu'daki o sıcaklık, o inanmışlık niçin burada yoktu? Ankara'daki el, daha evvel İnebolu'ya mı uzanmıştı?

Sokaklardan geçiyorlardı, bilmeden geçiyorlardı. Kız sesini çıkarmadan yürüyordu. Direnmiş, kasılmış, çıkınını omuzuna vurmuş öyle yürüyordu.

Evler kerpiçti. Çoğunun üst katları tamamlanmamıştı. Bir çukura batıp çıktılar; belki de orası lâğım çukuruydu.

Şu evlerden birinin kapısını çalmak, bu geceyi orada geçirmek en iyisiydi. Atâ Efendi'nin nikâh kâğıdını gösterirdi Ali, inanırlardı. Öyle yaptı. Kapıyı açan adam karşısına bir duvar gibi dikildi.

- Ne istiyorsun?

- Sokakta kaldık. İnebolu'dan bizi getiren arabacı şehire girmedi. Bir gecelik yatacak yeriniz var mı?

- Niye geldiniz Ankara'ya?

- Savaş için... Yurdu kurtarmak için... Millîciyiz biz!...

- Yanındaki kim?

- Karım!...

Ali, kurtuluş simidini yakaladığını sanıyordu; "Millîciyiz" diyordu ya!... Bu altın anahtar artık her kapıyı açacaktı.

Hiç de zannettiği gibi çıkmadı. Ev sahibi yerinden bile kıpırdamadı. Üstelik çekinmeden geğirdi. Bir sarımsak kokusu Ali'nin yüzüne çarptı.

Evlerden tek tük ışıklar dökülüyordu sokağa... İlerde bir çeşme

olmalıydı. İki kadın güğümlerini yere bırakmış, yüzlerini alınlarına kadar kapamış, konuşmaları dinliyorlardı.

- Millîciymiş, diye söylendi ev sahibi, millîciymiş! Ne demek o?

- Millîci işte!... Ne demeği olur mu? İstanbul'u, İzmir'i, yurdu kurtaracağız!... Mustafa Kemal'le beraberiz!...

- Sen bana baksana; böyle şeylere aklım ermez benim. Ben neden İzmir için, İstanbul için dövüşeyim? Buradan kalkıp oralara kadar gideceğiz de düşmanı kovacağız! Nasıl olacakmış bu? Zaten Ankaralı erkeklerin yarıdan fazlası Çanakkale'de öldü.. Bırakın bu lâfları: Her şehir elinden geliyorsa kendi başının çaresine kendisi baksın. Gelmiyorsa boyun kırıp otursun.

Adam, cevap bile beklemedi, geri döndü; kapı şiddetle kapandı. Ali, kapının rezelerinden çıkıp üzerine devrileceğini sandı.

Şimdi kadınlar göğümlerini ellerine almışlar, kafalarını çevirip tıslarcasına yanlarından geçiyorlardı.

Ali hızlı hızlı yürümeye başladı; ışıklarını söndürmüş şu şehirde İstanbul'u aradı. Hani o: *"Üsküdar'a giderken aldı da bir yağmur;/ Kâtibimin setresi uzun, eteği çamur."* şarkısının söylendiği İstanbul'un bir an için dahi olsa özlemini çekti. İşte yağmur Ankara'da da yağıyordu. Onlar, garip garip, yalnız etekleri değil her yerleri çamurlu, o sokaktan çıkıp ötekine dalıyorlardı. Yoldan geçen iki kişi onlara dikkatle baktı, bir üçüncüsü:

- Durun, dedi, nereye böyle?
- Bir yer arıyoruz, bir yer!...
- Ne gibi?
- Yatacak bir yer, dinlenecek bir yer!...
- Paranız var mı?
- Biraz!...
- Taş Han'a gidin!
- Nerede o?
- Yanındaki karın mı?
- Karım!...
- Nereden geliyorsunuz?
- İstanbul'dan!...

Yolcu kısa bir süre düşündü. Ali, artık olduğu yerde sallanan Nihâl'i kolundan tuttu. Kızın, boğazının ortasında bir düğüm olmalıydı; onu söküp atarsa ağlayacaktı.

- Hiç kimseyi görmediniz mi siz Ankara'da, hiç kimseyi?

- Vakit kalmadı, karanlıkta girdik şehire.

- Yalnız mıydınız?

- Yol arkadaşlarımızın hepsi dağıldı. Harbiyeliler vardı; talimgâha gideceğiz deyip ayrıldılar. Subaylar da öyle. Bir kaç sivil de evvelce peyledikleri yerlere doğru uzaklaştılar. Böylece biz ortalıkta kaldık; acemiler gibi. Daha çok buna kızıyorum ya! Bir karakol bulsam!

- Niye sırtında kepenek taşıyorsun?

- Öyle gerekti.

- Gelin benimle. Yalnız Taş Han'ın geceliği kırk kuruş! O kadar paran var mı?

- Var!...

Adam geri döndü; yağmura aldırmadan yürümeye başladı. Durmadan ıslık çalıyordu, acayip bir ıslıktı bu! Adımlarını da sert atıyordu. Başındaki kalpağını kulaklarına kadar geçirmişti.

Taş Han'a geldikleri zaman burunlarına koyu bir gübre kokusu çarptı. Hanın altı ahırdı, at kişnemeleri duyuluyordu. Üst kata çıktılar. Hancı:

- Hiç yer yok, dedi, belki yarın boşalır.

Adam:

- Bul, dedi, bu iki insanı sokakta mı bırakacağız?

- Nasıl bulayım? Bir yatakta iki kişi yatıyor. Ankara, eski Ankara değil. Arı kovanı gibi kaynıyor. Hele şu sıralarda. Bereket versin Öğretmen Okulunu yatakhane yapıp mebusları yerleştirdiler de hanlarda biraz yer açıldı.

Adam tekrar diretti:

- Uzatma lâfı; bul!... Yoksa seni valiye şikâyet ederim.

- Kırk kuruştan seksen kuruş; peşin isterim.

- Al!...

Ali, bu tanımadığı yardımcısının elini tutmak istedi, yetişemedi. Hancı paraları sayıp cebine korken:

- Gusulhaneyi vereceğim, dedi, yere bir yatak sererim. Karı koca bunlar değil mi?

- Karı koca!

- Kâğıtları var mı?

- Vardır!

- Göreyim... Yalnız kadın kısmı handa uzun süre kalmaz. Bir yer bulup çıksınlar.

Adam cevap vermedi; Ali'nin duygulanmış gözlerine gözlerini dikti, sanki onun içini okumaya çalıştı. Yine dudaklarının ucunda o acayip ıslık dolaşıyordu. Şöyle derin bir soluk alsa ıslık yerine göğsünden kavurucu bir nefes çıkacağa benziyordu.

- Yarın sabah, dedi, yarın sabah konuşuruz seninle. Karaoğlan'daki Kuyulu Kahve'ye gel; beklerim. Önemli bir işim yok nasıl olsa. Elin genişleyince borcunu da ödersin. Bir de şu kepeneği bir daha giyme Ankara'da.

- İstanbul'dakiler giydirmişlerdi.

- Anladım. Ama burada gerekmez. Elbet en kısa zamanda seni yararlı bir işe sokarlar.

- Nasıl?

- Görüşürüz... Ankara çok karışık. Meclis açılacak, bir taraftan onun hazırlığıyla uğraşıyorlar. Diğer taraftan Bolu, Düzce ve civarında da isyan çıktı; Kuva-yı Millîye'yi tanımak istemiyorlar. Adapazarı, Hendek de öyle. Neyse. Allah rahatlık versin.

Adam sanki hırsını alacakmış gibi kalpağının tepesine bir yumruk indirdi, sonra hiç sesini çıkarmadan uzaklaştı.

Hancı sırtına bir şilte vurmuştu; sabırsızlanıyordu. Onları küçücük bir yere tıktı, hemen kayboldu.

Burası gusulhane değil, belki de helâydı vaktiyle. Köşede delik bir taş vardı; üstünü tahta ile örtmüşlerdi. Her taraf çıplaktı; sıvaları dökülmüş duvarlar, cam yerine kâğıt yapıştırılmış pencere, bir idare lâmbası, bir maşrapa ve bir de testi...

Ali yatağı hemen açtı, kız kendini olduğu gibi fırlattı üzerine. Çarşaf yoktu. Yorgan da, yastık da, yatak da renklerini çoktan kaybetmişlerdi, âdeta cilâlı gibiydiler.

- Uzan şöyle Nihâl...

- Hayır... Üşüyorum, çok üşüyorum...

- Kepeneğime sarıl yine; şimdi ısınırsın...

- Yıkanmak istiyorum, temizlenmek istiyorum; nasıl uyurum böyle?

- Yarın bir hamama gidersin; öğrenirim yerini.

- Bekleyemem... Hiç olmazsa çamaşır değiştirmeliyim; üzerimdekileri atmalıyım. Sen de Ali Ağabey!

- Benim başka çamaşırım yok. Yenisini bulmadıkça değiştiremem. İstersen biraz yemek yiyelim; bir kaç lop yumurtayla gözleme olacak.

- Sıyrılmalıyız Ali Ağabey; bu uyuşukluktan, bu pislikten kurtulmalıyız. Yoksa yaşayamayız Ankara'da... Yarın, benim de çalışmak istediğimi söyle o adama.

Kız artık ağlıyordu. Bu bir yorulmuşluğun, bir umduğunu bulamamışlığın, bir çaresizliğin yahut bir bambaşka arzunun gözyaşlarıyla dile gelişiydi.

- Ağlama! Ne var ağlayacak şimdi? Düzelecek hepsi. Öyle bir an olacak ki, bu günlerimizi hatırladıkça kahkahalarla güleceğiz!

- Seni de üzüyorum değil mi? Kendi yükün kendine yetmiyormuş gibi bir de benim nazıma katlanıyorsun. Çok iyisin Ali Ağabey; umduğumdan daha iyisin. Senden ayrılırsam çok acı çekeceğim.

- Ayrılmayacağız!

- Avutma! Kendini de, beni de kandırma. Belki de bir kaç gün sonra bir daha birbirimizi göremeyeceğiz. Bunu vapurda sen de söylemiştin. O zaman pek değerlendirememiştim.

- Şimdi?

- Şimdi daha yakınsın bana; insan yakınından kolay kolay kopamıyor. Düzce'de isyan çıkmış; belki seni oraya gönderirler.

Ali eğildi, kızı çenesinden tuttu, başını kaldırdı. Nihâl'in her tarafı ıslaktı; yanakları da, saçları da, dudakları da...

Başını arkaya atmış, gözlerini kapatmıştı; bir şeyler bekler gibi kımıldamadan duruyordu... Ali büsbütün eğildi, kız büsbütün başını arkaya attı. Yüzündeki ıslaklık bir buhar gibi uçuyordu sanki. Yanaklarına penbelik gelmeye başlamıştı.

- İstiyor musun beni; istiyor musun?

- Bilmem Ali Ağabey; bilemiyorum...

- O mu hatırına geliyor hep?

- Şimdi, şimdi hatırıma geldi. Halbuki unutmuştum. Neden, neden oldu bu?

Ali doğruldu, bir sigara aradı. Bulamadı, bitmişti. Kalpağını çıkarıp duvardaki bir çiviye astı. Avunamayacaktı. Şilteye bir tekme vurdu:

- Soyun, dedi, çıkar üzerindekileri!

- Nasıl? Niçin?

- Niçin mi? Rahat edemeyeceğini söylemiştin ya... Atarız onları; temizini giyersin. Hem böyle ıslak ıslak uyunmaz; haklısın... Benim kepeneğim vardı; fazla ıslanmamıştım.

Ali arkasını döndü, yine sigara aradı. Açlığı tamamen geçmişti. Bir sigara hem sinirlerini dinlendirir, hem yorgunluğunu alırdı. Yoktu. O zaman ıslık çalmak geldi aklına; sokaktaki adam gibi. Bunu da yapamadı; başını çevirdi; Nihâl'e baktı. Kız soyunuyordu. Hırkasını çıkarmıştı, şalvarını indirmişti, yün fanilâsını sıyırıyordu. Beyaz, diri, körpe bir kadın vücudu! Bir aya yakın yolculuğa rağmen canlılığını kaybetmemiş bir kadın vücüdu. Enseye yapışmış nemli, gür saçlar...

Bu çamaşırlar ona hiç yakışmıyordu. Bu vücut başka türlü elbiseler içinde ne kadar da güzel dururdu. Sonra o elbiseleri teker teker kendi eliyle çıkarmalıydı Ali. Aydınlık bir odada, bir ocak başında, kızı öylesine göğsüne yaslamalıydı.

Eğer biraz daha kalırsa burada, çılgına döneceğini anladı. İstemediğini, istenilmeyeni yapardı. Tüm hayvanlaşırdı o zaman. Korktu:

- Ben gidiyorum, diye bağırdı, sigara alıp geleceğim. Sen yat, kapıyı çengelle, yat. Çalarım, açarsın. Her tarafını ört, açıkta bir yerin kalmasın.

Dışarı fırladı. Aşağıdan at kişnemeleri hâlâ geliyordu. Gübre kokuları büsbütün genzini yakıyordu insanın. Karşısına çıkan bir yolcudan sigara istedi, elleri titreyerek yaktı.

Odalar kalabalık olmalıydı, konuşmalar duyuluyordu. Ankara ne kadar uyumuşsa, han o kadar uyanıktı.

Dış kapının önüne çıktı, derin derin nefes aldı. O ıslak hava onu dinlendiriyordu. Düşünebiliyordu şimdi, başka şeyler düşünebiliyordu.

Bir atlı gidiyordu yavaş yavaş, bir tekerleğin gıcırtısı vardı biraz ilerde. İki kişi bir fener yakıp kol kola girmiş yürüyordu. Hepsi bu kadardı! Şu yağmur yağmasa, kız merak etmese çamurlara bata çıka bu gece dolaşırdı Ankara'yı. Dolu dolu, öksüre öksüre, yalnızlığını duya duya gezerdi. Geçmişini düşünür, geleceğini anlamaya çalışırdı.

Geri döndü, hancıyla karşılaştı. Hancı merakla sordu:

- Ne yapıyorsun orada?

- Hiç, hava alıyorum!...

- Hava alınacak zamanı iyi seçmişsin!

- Sana bir şey soracağım.

- Sor!

- Mustafa Kemal nerede?

- Nasıl nerede?

- Nerede oturuyor?

Eliyle işaret etti hancı:

- Şu tarafa düşer, dedi, Ankara'nın kuzeyine, Ziraat Okulu'nda karargâh kurdu. Buraya epice çeker.

- Yalnız mı?

- Birkaç adamı var yanında. Askerler nöbet bekliyor kapısında. Bu sıralarda İstanbul'dan gelenler de oldu. Karşılıyor Mustafa Kemal Paşa onları. Beraber çalışacaklarmış!

- Kim bunlar?

- Kadını, sivili, askeri... Birkaç gün evvel de yer yerinden oynadı. Halk sokaklara döküldü; öyle istemiş Mustafa Kemal! Ayaş yolunu geçip, Taşköprü'nün ötesinde arabalarla, atlarla karşı çıktılar gelenlere. Mustafa Kemal de oradaydı.

- Kimdi gelenler?

- İstanbul'daki Meclis-i Mebusan Reisi'ymiş; Celâleddin Arif Bey diyorlar adına. Bir de asker kaputu giymiş bir albay vardı; İsmet Bey..

Mustafâ Kemal onu görünce çok sevindi, sarıldı boynuna. Hemen karargâhına götürdü. İçin rahat etti mi, hadi uyu...

Ankara bir aydınlık geldi Ali'ye o anda. Hatta şu hancı bile öylesine sevimli oldu ki, yanağından öpmeyi düşündü... Parmaklarının arasında sönen sigarasını attı, yatacağı yere doğru yürüdü. Şimdi yorgunluğunu iyice anlıyordu. Hemen uzanacaktı Nihâl'in ayakları dibine; kepeneğine bürünüp öylece uyuyacaktı. Düşündüğü gibi de yaptı...

*
* *

Karaoğlan'da başlıca iki tane kıraathane vardı; Merkez Kıraathanesi ile Kuyulu Kahve.

Ali Kuyulu Kahve'yi buldu, içeri girdi. Vakit erken olmasına rağmen kahve yine de kalabalıktı.

Müşterilerden bir kısmı tavlaların başına geçmiş zar atıyor, pulları hırsla vuruyordu. Bazıları da bir köşeye çekilmiş, derin bir konuşmaya dalmıştı. İki kişi de nargilesini fokurdatıyordu.

Hafif bir duman vardı içerde. Tahta sandalyalar gıcırdıyor, mermer masalara zaman zaman yumruklar iniyordu.

Ali, dün geceki adamı gördü; dipte yalnız başına oturuyordu. Yanına sokuldu:

- Ben geldim, dedi, geciktim mi?
- Hayır. Kahvaltı yaptın mı?
- Yaptım.
- Sen bilirsin; otur.

Adam bir sigara çıkarıp verdi. Bir süre konuşmadılar. Tavla oynayanların heyecanını, nutuk çeker gibi konuşanların kıpırdanışlarını seyretmeye çalıştılar. Sonunda:

- Anlat bakalım, dedi adam, Ankara'ya niye geldin?
- Söyledim ya; İstanbul gönderdi.
- Burada nereye baş vuracağını bildirmediler mi sana?
- Hayır!

- Böyle oluyor. O tarafımız noksan! Daha çok noksanımız var ya! Sen ne düşünüyorsun?

- Bilemiyorum. Savaşmak istiyorum.

- Okumuş yazmışlığın var mı?

- Vefa Sultanîsi'ni bitirdim.

- Buna sevindim. Bir öğretmenlik alabilirsin, yahut açılacak büyük Millet Meclisi'nde bir görev de verebilirler sana. Memleketin okumuşlara ihtiyacı var.

- Ben savaşmayı uygun buluyorum; nerede olursa. Hatta Aydın cephesini üstün tutarım.

Adam tekrar ıslık çalmaya başladı; sadece üfürüyordu, hiç bir besteye dayanmıyordu bu ıslık... Yanındakini de rahatsız ediyordu, içini gıcıklıyordu.

- Neden o, Aydın'da ne var? Hiç silâh kullandın mı sen?

Ali birden cevap veremedi; ilk defa karşısındakine dikkatle baktı. Şu gözler, şu kıvrılan dudaklar, şu kırlaşmış bıyıklar, solgun da olsa şu yüz ona yabancı gelmiyordu. Baştaki kalpak, sırttaki avcı ceketi, ayaktaki kilot pantolon; bu adamın üzerinde iğreti gibi duruyordu. Sesi de bir tuhaftı; belki de Ali'nin bu sesi vaktiyle bir yerde işitmişliği vardı.

- Bana adınızı söyleyin, dedi; kimsiniz, neden benimle ilgileniyorsunuz?

- İlgileniyor muyum? Doğru... Senin adın ne?

- Ali...

- Benimki de Gökmen!... Yine de yabancıyız biribirimize. Halbuki inanmalısın bana. Ben Ankara'da çeşitli gayelerin peşinde koşmak için bulunmuyorum. Şunların, şu konuşanların bazıları, eğer dinlersen, başka düşüncelerin sahibi. Temelsiz bir bina gibi burası; bir gün oturacak. Otururken de altında bir çokları ezilecek. Şairi, yazarı, filozofu, gazetecisi, hacısı, hocası, öğretmeni hep birbirinin karşısında; dolanıp duruyorlar. O da, Ziraat Okulu'ndaki karargâhından bile bunları görüyor, biliyor, anlıyor. Sadece bekliyor, belki de içlerinden, yararlanacağı birkaç kişi de bulacak. Sen hiç Mustafa Kemal'le tanıştın mıydı?

- Nerede? Nasıl görebilirim onu?

- Bir gün bu da olur elbet. Şimdi bıraktığımız yere dönelim. Neden Aydın cephesine gitmek istiyorsun?

Ali, içini çekti. Artık bu adamı tanıyordu. O zaman böyle zayıf değildi, üzerinde subay elbisesi vardı. Evet, Menderes Köprüsü başında, birbirlerinin üzerine yığılmış gönüllülerin arasında, bir sabah vakti, sinekler bataklığın kenarında uçuşurken bir subay, dürbünüyle gelen Yunanlılara bakmıştı. Aydın ovasında bu subay, Gayret Remzi'yle birlikte yanyana Yunanlılara ateş de açmıştı...

- Sen, dedi, sen...

- Evet...

- Aydın'da bulundun.

- Evet...

- Beraber çarpıştık, belki de beraber girdik Aydın'a.

- Evet...

- Yanımda benim Gayret Remzi'yle, Hinoğluhin Bayram da vardı.

- Evet...

- İşte ben, Aydın'dan kaçtığım için o cepheye dönmek istiyorum. Bıraktığım yerden başlamak, kendime karşı suçlu durumdan kurtulmak istiyorum.

Gökmen Yüzbaşı, bir an gözlerini kapadı, dokuz ay evveline dönmeye çalıştı. Belki de onu hafızası yoruyordu. Beyni böylesine çalışmamak için direniyordu sanki. Yine de diretti:

- Gayret Remzi, dedi, onu iyi tanıyorum; Hinoğluhin Bayram'ı bile! Ama seni... Neden iz bırakmamışsın bende?

- Siliktim çünkü, Gayret Remzi ezmişti beni. Her adım atışta, tüfeğimi her kullanışta aczimi görüyordum. Gayret Remzi beni kovmuştu, ama; isteseydim onu dinler miydim? Oraları onun malı değildi ki!... İsteyemedim, savaşçı olmadığımı sandım. Açıkçası korktum ben. Kaçtım işte!

- Şimdi?

- Hiç de böyle değilim; vuruyorum artık. Öğretmenim de Gayret Remzi. Direneni vuruyorum; düşünmüyorum bile. Savaşacağım sonuna kadar; artık kendimi de suçlu görmeyeceğim. Bana yardım et Gökmen Yüzbaşı!

Yüzbaşı ayağa kalktı; kalpağına sakınmadan bir yumruk indirdi, şakaklarını tuttu.

- Gökmen Yüzbaşı ha! Nerede o Gökmen Yüzbaşı? İstersen onu beraber arayalım seninle?

- Nasıl?

Yüzbaşı yine ıslık çalıyordu; bu defa dolaşa dolaşa ıslık çalıyordu. Karşı masada konuşanların yanına gitmişti. Hiç çekinmeden onları dinlemeye başlamıştı.

Orta yerde yaşlıca bir adam vardı, etrafını üç genç sarmıştı. Yaşlıca adam elindeki bastonuna dayanmıştı:

- Ziya Gökalp, diyordu, Türklüğün temelini kurmuştur. Turan demiştir. Nereye gitmemiz gerektiğini söylemiştir. İttihatçıların beyniydi o, İttihatçılar ona danışırlar, ondan fikir alırlardı. Saatlerce susar, sonra bir söz söyler, karşısındakileri susturuverirdi. Dinî güçle millî güç birleşince mucizeler yaratan bir kuvvet olur diye savunmuştu Ziya Gökalp. *"Vatan ne Türkiye'dir Türk'lere ne Türkistan/ Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir; Turan."* Getirmeli Ziya Gökalp'ı Ankara'ya; Malta'da sürgündeymiş, ne yazık! Türkçülük; işte vatanı kurtaracak budur. Biz bunu istiyoruz.

- Kusuruma bakma hocam, dedi gençlerden biri, Ziya Gökalp biraz hayalî konuşmuyor mu?

- Neden?

- Turan!... Hangi Turan? Şu Cihan Savaşında bunun gerçekleşemiyeceği hâlâ öğrenilmedi mi? Varsayımlarla yürür mü bu işler? Bak şimdi ne haldeyiz? Şu bir avuç kurak toprakta bile biz bizimle değiliz!...

- Şair, diye seslendi yaşlıca adam; çocuğum! Ziya Gökalp'ı sen böyle mi anlıyorsun? Bu onun heyecanı, duygusuydu. Biliyorum; gerçekçi bir milliyetçilikten ziyade idealistlik vardır bu görüşte. Ziya Gökalp sonunda gerçekçi Türkçülüğün yolunu da bulmuştur. Kültür Türkçülüğünü savunmuştur. Fiilî Türkçülüğün ise Türkiye Türkçülüğü olacağı kanısına da varmıştır.

- Mehmet Akif'e ne dersiniz hocam, Mehmet Akif'e?

- Mehmet Akif mi? Ne diyeceğim? Şüphesiz büyük bir şair!...

Yalnız. Evet o, hem Türkiye'yi, hem de İslâm dünyasını kurtarıp yaşatacak tek çarenin, Türk Milleti'nin iktidarı altında büyük bir İslâm birliği olduğuna inanıyordu.

- Hayır hocam, yanılıyorsun; Mehmet Akif böyle düşünmüyor artık!

- Belki!...

- Belki değil! Yakında konuştum onunla; Ankara'ya da gelecek. Rus ve Avrupa baskısı altında inleyen doğu ülkeleri için İslâm birliğinin Turancılık gibi uzak bir hayâl olduğunu anlamış bir insan o! *"Garbın âfakini sarmışsa çelik zırhlı duvar/Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var!"* Buna ne buyurulur; asıl Anadolu'nun Mehmet Akif'e ihtiyacı var...

Hoca somurttu; bastonunu bacaklarının arasına yerleştirip; cebinden kehribar bir ağızlık çıkardı, sigarasını taktı. O sırada kırçıl bıyıklı başka bir adam yanlarına sokuldu:

- Bu millet, dedi, bir daha belini doğrultamaz. Bırakın bu lâfları. Manda olmayı kabul edelim; geçsin gitsin. Bakın Filipinler'e...

Hoca bu yeni gelene hiç aldırmadı. Şairin Mehmet Akif hakkında söylediklerine zihni takılmıştı. Her şeyden evvel ona cevap vermeliydi:

- Biz hayâlle uğraşmıyoruz çocuğum, dedi; böyle de olsa ne çıkar? Mehmet Akif'in yapıcılığı nerede? Bize ne getiriyor? Temel isterim ben, temel!...

- Türk'e güç katması yetmez mi?

- Yeter mi? Hem nasıl güç katacak?

- Konuşmalarıyla.

O sırada ön masada oturan iki kişi sokuldu onların yanına. Hiç izin istemeye lüzum görmeden iki sandalye çektiler altlarına:

- Cahillik, dedi birisi, dünya neyle uğraşıyor, siz neyle uğraşıyorsunuz?

- Ne demek istiyorsun, diye gençlerden biri yumruğunu vurdu masaya, ne demek istiyorsun?

- Bu söylediklerinizin hiç birisi aşama değil; hepsi gelmiş, geçmiş!... Biraz okuyun, biraz araştırın efendiler!

- Sen kimsin?

- Bunun önemi yok!... Kişi var bizim için; ona eşit haklar sağlayabiliyor musunuz siz? O çelik zırhlı duvarı delip sömürücüleri devirebiliyor musunuz? Ezilmişleri kurtarıp köy ağalarını, şehir zenginlerini temizleyebiliyor musunuz? Fakirin iliği, kemiği doyuyor mu? Şunu, bunu putlaştırmanın manası ne? Orta yerde bir fikir var; onun etrafında toplanmalı.

- Nedir o? Hangi fikir?

- Türkçülükmüş, İslâmcılıkmış!... Neredeyiz? Yok böyle bir şey artık.

- Çekil git, çekil git şuradan!...

- Sıkıştınız değil mi?

Hepsi ayağa fırladı; kavga edeceklerdi galiba. Gökmen Yüzbaşı geri döndü; ıslığını kesmişti. Oturduğu yerden konuşulanları dinleyen Ali'ye seslendi:

- Gidelim buradan!... Dışarda hava iyi; hem dertleşir, hem gezeriz.

Çıktılar. Ali, tamamen yüzbaşıya uymuştu. Yürüyorlardı. Yüzbaşı ıslığını bu sefer başka türlü çalıyordu. Birden durdu, yine şakaklarına elini bastırdı:

- Bir tek yol var, dedi, onun tuttuğu yol! Başkasını düşünmek, biraz daha çukura batmak demektir, hele şu zamanda. Bir gün etraflıca konuşuruz elbet; evvelâ onu iyice anlamalısın, daha doğrusu tanımalısın! Karın ne yapıyor?

- Handa kaldı.

- Gecikirsen korkar mı?

- Belki...

Ankara sokakları, dün gecenin yağmuruyla tüm çamur olmuştu. Havada bir buğulanmışlık, bir çökmüşlük vardı. Gelip gidenler, hızlı hızlı yürüyenler göze çarpıyordu. Güleni, somurtanı, gizli gizli konuşanı, etrafına bakınanı, kollarını sıvayıp aptest almaya koşanı, odun taşıyanı, tezek götüreni, merkebini dürteni, kağnısını süreni, tesbih çekeni, sarıklısı, feslisi, kalpaklısı, şalvarlısı, poturlusu, pantolonlu-

su, sakallısı, kazınmışı şu Ankara sokaklarında, kahvelerde, hanlarda, köşe başlarındaydı.

- Bir talimgâh kurmuşlar, dedi Gökmen Yüzbaşı, evvelâ orada bir süre kalmalısın. Merkez Komutanlığı'na beraber uğrarız.

Ali düşünüyordu; şu gidip gelenlere, yahut oturup konuşanlara bir değer vermeye çalışıyordu. Değer verilecek kişilerin içinde kendisi de, Gökmen Yüzbaşı da vardı. Ali, Ankara'da bir boşluk seziyordu. Bu, hemencecik belli olmayan, nedeni kolay kolay bulunamayan bir boşluktu. Gerçekten Ankara'da İstanbul'daki gibi görünürde bir çatışma yoktu. Şehrin içinde silâhla kimse kimseyi devirmiyordu. Dişlerini gıcırdatanlar birbirinin karşısına dikilmemişti. İstanbul tüm inanmışlarla tüm inanmamışların savaşını yapıyordu; orada boşluk aramak yersizdi. Halbuki Ankara için bunu söylemek çok güçtü. Ankara'da birşeyler bekleyenler vardı. Acaba bu boşluğu doldurmak, bir emniyetsizliğin bir emniyete dönüşü, bir güçlenmenin kabulü, ya da bir ruh birliği ve inanmışlığın şu gidip gelen insanların hepsine yayılmasıyla mı gerçekleşecekti?

Ne olursa olsun, hangi olay onu bu düşüncelere yöneltmiş bulunursa bulunsun, Ali tüm canlanmış kişilerin, bir yol üzerinde yürüyen kişilerin yuvasını Ankara'da henüz görememişti...

Bir caddeden aşağıya doğru iniyorlardı. Sağda büyükçe bir bina vardı; içerden keser sesleri geliyordu. Damında kiremitler aktarılıyordu.

Gökmen Yüzbaşı:

- Büyük Millet Meclisi binası, dedi; vaktiyle İttihatçıların kulübüymüş. Şimdi içerisi değiştiriliyor. Mebuslar yakında burada toplanacak. Biliyor musun, "Büyük Millet Meclisi" deyimini de o bulmuş!

Meclis binasının karşısında bir seddin üzerinde "Şehir Bahçesi" vardı. Arka tarafta Fransız işgal askerlerinin bıraktığı barakalar duruyordu. Ağaçların altına kanepeler konmuştu; bir kaç kişi bu kanepelerin üzerine oturmuş, yarı merak, yarı endişeyle etraflarına bakınıyorlardı.

- Mustafa Kemal!...

- Mustafa Kemal mi?

- O!

Yolun kenarında üstü açık bir otomobil duruyordu. Bir adam, eli çenesinde bir adam binadan dışarı çıkmış, otomobile doğru yürüyordu. Arkasında bir subayla iki sivil vardı.

Gökmen Yüzbaşı topuklarını biribirine vurdu, sağ elini alnı hizasına götürdü, kıpırdamadan olduğu yerde kaldı. Ali ise ne yapacağını şaşırdı. Mustafa Kemal! Gayret Remzi'nin sarı paşası! İşte şurada, önündeydi. Ne kadar da basit giyinmişti! Kilot pantolon, avcı elbisesi ve kalpak; hepsi bu kadar. Boyu uzun muydu, iri miydi, bir yumrukta insanı olduğu yere çökertecek güçte miydi? Ali bunların hepsine hemencecik "Evet" de diyebilirdi.

İyice yaklaştı Mustafa Kemal. Ali evvelâ onun kalpağına baktı; kaşlarının üzerine doğru inmişti. O kaşlar tüm çatıktı; derin bir düşünceye dalmış bir insanın çatıklığı, hatta bundan da başka, karşılaşacağı engelleri şimdiden kendi içinde yenmiş bir insanın çatıklığıydı bu. Sonra gözleri, mavi gözleri, delici, yakıcı, çökerticiydi. Bakışlarında kişileri öylesine etkileyici, inandırıcı bir ışık vardı ki, o bakışlardan uzaklaşmak hiç de kolay değildi. Elmacık kemikleri biraz taşkın, avurtları biraz çöküktü. Kalın sarı bıyıkları vardı.

- Gökmen Yüzbaşı! Sen ne arıyorsun burada? Nasıl, iyileştin mi?
- İyileştim paşam! Hiç bir şeyim kalmadı.
- Savaşabilecek misin yeniden?
- Evet paşam! İzin verirseniz; bir an evvel cepheye gitmeliyim!
- Doktorlar ne diyor?
- Engelliyorlar beni.
- Öğleden sonra karargâha gel; sana bir iş buluruz! Evvelâ Recep'i görürsün.
- Emredersiniz paşam!

Yine Gökmen Yüzbaşı'nın topukları birbirine vurdu, sağ el alın hizasında durdu. Dimdik, çizgi gibi bir vücut öylece hareketsiz kaldı.

Mustafa Kemal başını çevirdi; arkasındakilere:

- Gidelim, dedi, karargâhtakiler bizi bekler.

Şoför otomobilin kapısını açmıştı, paşanın yaveri yol gösterircesine biraz ilerlemişti. O zaman sivillerden biri:

- Bana izin verin paşa hazretleri, dedi, Öğretmen Okulu'na kadar gidip yeni gelen mebus arkadaşlarla konuşacağım. Allah sizi başımızdan eksik etmesin. Bu çökmüş, sürü haline gelmiş, cahil millet hiç bir iş beceremez. Bana sorarsanız yakında açacağınız bu Meclis'ten de hayır gelmez. Allahıma şükür ki, siz varsınız!

- "Çocuk!... Ben mi varım? Hayır!... Türk Milleti var! Millet yapacak, millet başaracak! Türk'e inanmayanlar onun gücünü yakında görecek. Türk Milleti'ne güveneceksiniz. Türk Milleti kadirdir."

Şimdi o ışıklı gözler yavaş yavaş sönüyordu. Artık o gözlerde koyu bir gölge dolaşıyordu. Orada inanmışlığı izlemenin, bir sıcaklığı bulmanın, bir güçlülüğü sezmenin, bir sevgiyi görmenin imkânı yoktu. Yalnız gözleri değil, davranışları, konuşuşu, boyu bile değişmişti Mustafa Kemal'in. Belki bu onun kızgınlık anıydı; kamaştırıcı olmaktan ziyade ürkütücü, kırıcı, susturucuydu. Sesi ince, fakat sertti.

Şu, Ankara'ya yeni gelmiş mebus onu en hassas yerinden vurmuştu; belki de bilmeden davasını çökertmeye çalışmıştı.

- "Görünüşe inanmıyorum ben; görünüş gerçek değil. Bir millet ki, hayatı tarihten daha eskidir, bir millet ki bütün ömrü zaferlerle doludur, böyle bir millete yok demek büyük bir gaflet ve büyük bir cehalettir. Herkes öğrenmelidir ki Türk Milleti sürü halinde, vesâyetle yöneltilmez. Zaten tarihini bilmeyen kişilerin milletinin kaderinde söz söylemek hakkı yoktur."

Hıncını alamıyordu; karşısındaki ezildikçe, yaramazlık yapmış bir çocuk gibi büzüldükçe o büsbütün coşuyordu:

- "Türk'ün çektiği bütün acıların, felâketlerin, tehlikelerin nedeni hep öz benliğini, millî yapısını unutup ne oldukları bilinmeyen bir takım kişileri reis diye tanıyarak onun oyuncağı olmasındandır. Türk tarihini okursanız göreceksiniz bu söylediklerimi."

İki adım attı, durdu, geri döndü; gözlerine yine o ışık yavaş yavaş doluyordu. Sesi hırçınlığını kaybetmeye başlamıştı:

- Abe canım, dedi, ben her hareketi Meclis'ten bekleyenlerdenim. Artık her şey meşru olmalıdır. Millet işlerinde meşruiyet ise milletin genel arzularına tercüman olmakla, millî kararlara dayanmakla ka-

bildir. Türk Milleti çok büyüktür; yeter ki onu bir araya toplayalım, "Ey Türk sen tutsaklığı ister misin?" diye soralım. Göreceksiniz ki, "Hayır" diye haykıracaklar, bu yolda alınacak bütün tedbirlere ve çalışmalara hemen katılacaklardır. Bu millet iyice anladıktan, her olayı açıkça gördükten sonra kurtuluş savaşında, hatta sosyal davranışlarda bile seni de, beni de çok geride bırakacaktır!...

Otomobiline bindi; yaveri öne, öteki sivil arkaya oturdu. Motor çalıştı, uzaklaştılar.

Sanki etrafta derin bir sessizlik vardı, sanki yoldan hiç kimse geçmiyor, İttihatçıların şu binasından keser sesleri gelmiyordu. Onun sesi dolaşıyordu sadece.

- Mustafa Kemal kaç yaşında yüzbaşım?

- Otuz dokuz veya kırk; fazla değil!...

Ali mutlu olduğunu anladı. İçinde bir sevinç vardı; ne tuhaf, belki de alışık olmadığından, bu sevinç onu rahatsız ediyordu. Göğsünün ortasını birisi tırmalıyordu.

- Yürüyelim, dedi Gökmen Yüzbaşı, istasyona kadar gidelim. Sonra döneriz!

- Beni de karargâha götürebilir misin yüzbaşım?

- Niçin?

- Burada, Ankara'da da bir kararsızlık, bir karmaşa ve bir boşluk var sanmıştım demincek. Yanılıyor insan. Boş görünen, çöl sanılan yer gerçekte dolu; orada çırpınan bir ömür gizli. Mustafa Kemal söyledi; işte Türk Milleti, o boşluk sanılan yerde duruyor. Çekip çıkarmak yetecek.

Gökmen Yüzbaşı Ali'yi beğendi; gözleri bir an parladı, sonra yine şakaklarını uğuşturdu. Başına bir yumruk indirmek istedi, yapamadı, yanaklarından aşağıya doğru terler akmaya başladı:

- Ne oldunuz yüzbaşım? Hastasınız siz...

- Bir şeyim yok... Bazan oluyor böyle... Düdük seslerini işitiyor musun; tren gelmiş!

Meclis'in önündeki yol istasyona gidiyordu; bu yolun etrafında hiç bina yoktu. Her taraf çıplaktı. Aşağıya doğru inildikçe bir bataklık göze çarpıyordu; geniş, uzun bir bataklık. Çamur yığınları kara bir pençe gibi ovaya çökmüştü...

Düdük seslerini daha sık duyuyorlardı; sanki bir haber getirmiş gibi yaygaracı bir sesti bu. Nedense arkalarını istasyona çevirdiler. Bu sefer önlerinde, karşıdaki tepede Ankara Kalesi'ni gördüler. Kayalıklar arasında Ankara Kalesi, gelecek olayları bekler gibiydi.

- İzin ver yüzbaşım ben hemen gideyim; kendime bir kat çamaşır alıp yıkanmalıyım. Böyle kirli ve pis!.. Kötü kokuyorum değil mi? Sonra yine buluşuruz; bugün beni yalnız bırakmayın! Yarın herhalde talimgâhta olurum.

- Karını ne yapacaksın?

- Bilmiyorum. İş bulup çalışacak; duramaz zaten.

- İş bulana kadar? Paranız yetecek mi?

- Hayır. Yok denecek kadar az.

İstasyon binasının yanındaki taşlara oturdular... Bir lokomotif pofluyarak manevra yapıyordu. Birkaç yolcu sırtlarına heybelerini vurmuşlar, etraflarına bakınıyorlardı. Kalantor görünen diğer bir yolcu ise faytona binmişti...

- Karın bizde kalsın, dedi Gökmen Yüzbaşı; karıma arkadaşlık eder. Bir çocuk bekliyoruz. Sen de talimgâhtan izin aldıkça gelirsin.

- Nasıl olur?

- Ankara'da evler hem pahalı, hem de çok güç bulunuyor. Biz elbet günün birinde cepheye gideceğiz. Karın çalışsa bile yine de geceleri yalnız kalmazlar.

- Borçlanacağız size!... Nasıl öderiz bunu?

- Ödemek mi? Bu kadar duygulanmaya lüzum yok! Kader işte; karşılaşmasaydık ben bir başka arkadaşın eşini veya kardeşini çağıracaktım. Bir fedakârlık yapmış değilim. Ankara burası, herkes üst üste yatıyor.

Ayağa kalktılar; geldikleri yoldan ilerlemeye başladılar. Şimdi esinti halinde yağmur yağıyordu. Ankara'nın kırkikindi yağmurları o yıl ara vermeyeceğe benziyordu.

- Yüzbaşım, dedi Ali, bir şey sormak isterim size- acaba ben Aydın'dan ayrıldıktan sonra Gayret Remzi'yi gördünüz mü? Ne yapıyordu?

Gökmen Yüzbaşı, Ali'nin koluna girdi, biraz soludu, yorulmuş

gibi bir hali vardı. Sonra pişman olmuşçasına yanındakinden uzaklaştı:

- Bir şeyim yok değil mi, diye sordu, iyileştim; daha da iyileşeceğim. Ama bu başımdaki yara olmasaydı ben şimdi cephedeydim, yararlı olmaya çalışırdım. Ankara'da boşuna vakit geçiriyorum. Her insanın değeri büyük bu sırada. Senin şu arkadaşın, Gayret Remzi denen adam, güneydeydi. Sonra, Umurlu'ya geçti mi bilmiyorum... Ama Yunanlılar Aydın'ı ikinci defa alıp Menderes Köprüsü'ne doğru gelirken Gayret Remzi oradaydı.

- Göremediniz mi bir daha?

- Göremedim!.. "Sonra, sonra?" diye sorup geleceği anlamaya çalışan o adama galiba hayatımı borçluyum.

- Hayatınızı mı?

Gökmen Yüzbaşı hemen kalpağını çıkardı. Ali irkildi. Yüzbaşının başının sağ tarafı oyukumsuydu; orada saç diye bir şey yoktu, deriler büzülmüştü. O saf yüz şimdi korkunçlaşıyordu. Sanki Ali'nin karşısında iki yanlı, daha doğrusu iki başlı bir adam vardı. Gökmen Yüzbaşı'nın başının bir yanı yassılaşmıştı âdeta.

- Kalpağınızı giyiniz yüzbaşım, kalpağınızı giyiniz...

- Niçin?

- Üşüyeceksiniz...

- Üşümek mi, iğrendim desene...

- Hayır!...

- Yalan söylemek yok!... Seninle anlaşalım; yalan söylemek yok.

- Yok!

- Evde de kalpakla dolaşıyorum ben; karımın midesi bulanmasın diye. Yunanlıların marifeti bu. Bir kurşun dağladı, geçti orasını. Ölmedim işte. Bazan beynimin ortası karıncalanıyor; tepeme bir yumruk atmak geliyor içimden. Atıyorum da. Bazan da şakaklarım zonkluyor. Geçecek ama, eskiden daha şiddetli oluyordu.

- Elbet geçecek yüzbaşım; sizinle beraber savaşacağım ben.

- Doğru söylüyorsun; bir an evvel cepheye gitmek lâzım. Menderes Nehri'nin güneyinde İtalyanlar var. Yunanlılar, Aydın'dan başlayıp Soma'ya, Balıkesir'in güneyine kadar olan bölgeyi ele geçirmişler. Trakya ve İstanbul bizde sayılmaz.

Düzce, Bolu, Hendek'te isyan çıkmış; daha da ilerleyecek. Yarbay Mahmut Geyve boğazını güçlükle tutuyormuş. Doğu'da, Erzurum'dan ötede Ermenilerin ne yapacağı bilinmez. Adana, Antep, Urfa'da Fransızlarla çarpışılıyor. Trabzon'da Rumlar Pontus'u kurma çabasında. Konya gibi bazı şehirler ise bizim bu davamıza henüz gerektiği kadar inanmamış!... Ne yapılır bu vaziyette; çarpışılır, çarpışılır!...

- Heyecanlandın yüzbaşım... Dinlenelim isterseniz şurada.

- Hayır!.. Dinlenmek diye bir şey düşünmememiz gerek. Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunan, şifrelere, haberleşmelere bakan Yüzbaşı Recep benim en yakın arkadaşım. Bu gün seni oraya götüreceğim, göreceksin; Ziraat Okulu'ndaki karargâhta pek az kimse var. Bunun da çoğunu son günlerde Ankara'ya kaçıp gelenler sağlıyor. Albay İsmet Bey, Celalettin Arif Bey, Halide Hanım gibiler yeni geldi. Kâzım Karabekir Paşa doğuda, Erzurum'daki kolordunun başından hiç ayrılmadı. Ankara'daki 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa ile Rafet Bey de cephelerde dolaştı. Geride pek az yardımcı vardı şimdiye kadar. Hep Mustafa Kemal!.. "Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal" diye attığı imzalar, gönderdiği tamimler, beyannameler, milletine seslenişler hep ona ait. Nerede Heyet-i Temsiliye? Sadece ve sadece Mustafa Kemal! Burada Heyet-i Temsiliye'nin bir iki üyesi var belki... Ama toplanıp karar verecek durumda değiller. İşte bütün bu meseleler, Mustafa Kemal'in dimağında, beyninde... Ümidini mi kırıyorum yoksa senin?

İstasyona doğru bir teğmenin kumandasında bir takım kadar asker gidiyordu. Dolakları çarpık, kabalakları yırtık, elbiseleri perişandı bunların. Ayaklarındaki çarıklar bile delinmişti. Omuzlarına çaprazlama birer battaniye sarmışlardı. Uzamış sakalları ile birbirlerine ayak uydurmaya çalışıyorlardı.

- İşte bunlar, bunlar Türk askerleri: Belki Geyve'ye, belki de isyan yerlerine gidip yanan alevi söndürmeğe çalışacaklar. Nasıl? Sadece Mustafa Kemal'in aşılayacağı iman onları destekleyecek! Ankara şehrinde, Eskişehir'de İngilizlerden alınan yüz kadar katırla yüzelli kadar şuradan buradan toplanmış askerden başka kuvvet yok.

- Yüzbaşım; sus artık, sus...

Yüzbaşı Gökmen tökezledi. Fakat kanamıyordu; anlatmak ihtiyacıyla yanıyordu. Boğulmak üzere olan bir insanın çırpınırken uzanan bir ele sarılışı gibi o, hep Mustafa Kemal'e sarılıyordu. Onu görüyordu karşısında; "Türk milleti kadirdir!..." diye bağıran o adam vardı, önünde, arkasında, her yanında.

Şehir Bahçesi'ni de, Meclis binasını da geçmişlerdi, Taş-han'a doğru yaklaşıyorlardı.. Yağmurun yağışı bile onları sanki ıslatmıyordu.

Yüzbaşı Gökmen durdu:

- Bak, dedi, bak; söz veriyor musun bana?

- Neye dair?

- Ölmeye kararlı mısın?

- Evet...

- Ben de öyle! Öleceğiz; yalnız yaşatmasını bilmek şartıyla.

- Nasıl?

- O, Gayret Remzi denen adam, "Sonra, sonra?" diye sorarken haklıydı. Fakat, sonunda haksız çıkacak. Gayret Remzi'yi, "Ne kadar yanılmışım." diye çırpınırken görmek isterim. Dudaklarını kıvıran, burnundan konuşan o adam, gözlerindeki gölgeleri silmeyen, ağzı rakı kokan o adam ayılacak günün birinde.

Avuçları terliyordu yüzbaşının. Yine yüzü sararmış, şakak damarları atmaya başlamıştı. Elini Ali'nin omuzuna koydu, fısıldadı:

- Yunan Menderes'e doğru geliyordu; o sabah Köprübaşı'nda onlara karşı çıkacak hemen hemen bir kuvvet yok gibiydi. Türk topçusunun Andonağa Çiftliği'nden açtığı ateş yüzünden evvelâ duraladı Yunan. Çine'den ve Koçarlı'dan gönderilmesini bildirdiğimiz millî kuvvetlerden de hiç bir haber yoktu. Buna rağmen yine de püskürtüldü düşman. Bazı piyade askeri, Yörük Ali Efe ve zeybekleriyle Yunanlıları kovalamaya başladık. Gayret Remzi'yle yanındaki Hinoğlu da bizimle beraberdi. Ona ne olmuştu bilmem; bu sefer Aydın'a ilk girdiğimiz sıralardakinden çok daha şiddetli saldırıyordu.

- Gayret diye bağırıyor muydu?

- Hayır; işitmedim. Fakat onun gibi canavarlaşanı görmedim o

sırada... Böylece Köprübaşı'ndan beş kilometre kadar kuzeye ilerledik. Ağaçlıklar arasından şiddetli bir ateş yedik. İşte o zaman Gayret Remzi küfretmeye başladı; Hinoğlu Bayram onun üzüntüsünü gördükçe çırpınıyordu. Yunan'ı kovalayan bir avuç Türk dayanamayıp dağılıyor, geriye çekileceği halde yanlara doğru kaçıyordu. Yörük Ali de böyleydi. Remzi onun arkasından da sövüyordu. Birkaç kişiyle geri dönebildik... Akşam olmuş, karanlık çökmeye başlamıştı; bu ise bizim canımızı fazla sıkıyordu.

- Niçin?

- Topçumuz ateşini kesmek zorunda kalacaktı. Nitekim öyle oldu. Toplar bir baskına uğramamak için geri alındı. Albay Şefik Bey'e de haber gönderemiyorduk. Biz, Köprübaşı'nda her türlü irtibatımız kesilmiş olduğu halde yere yatmış, düşmanın sinsi sinsi yaklaşmasını bekliyorduk. Hep ayak sesleri duyuyorduk. Gece yarısına doğru Menderes'i Gökhisar'dan salla geçen Yörük Ali, Baltaköy tarafından yine Köprübaşı'na geldi. Karşımızda bir Yunan tümeni vardı; biz ise yüz kişi kadardık. Gayret Remzi hep sigara içti o gece, benimle dahi konuşmadı... Sabah olunca gördük ki, Yunanlılarla aramız yediyüz veya sekizyüz metreden fazla değil. Fakat bize saldırmadılar, siper kazmakla uğraştılar. O gün böylece geçti. Fakat gece yarısından sonra etraf zifir gibi karanlıkken baskına uğradık. Yörük Ali Emrezköy sırtlarında tutunamadı, çemberi güçlükle yararak uzaklaştı. Biz Köprü'nün öteki yakasına zor atladık. Yunan ardımızı bırakmadı. İşte o sırada bir kurşun vınladı, başımı yarıp geçti sanki. Gerisini bilmiyorum. Gözlerimi bir aralık açtığım sırada kendimi Gayret Remzi'nin sırtında buldum. Yunan arkamızdan Çine'ye doğru geliyordu, Gayret Remzi ise, "Ulan Hinoğlu," diyordu, "Şu yüzbaşıyı bir yere bırakalım, Umurlu'ya gideriz! Çarpışacaksın değil mi?" Bayram soluyarak cevap veriyordu: "Kescez be kumandanım; mütamiyen kescez!." Tekrar bayıldım; sonumu bilmiyorum. Yunanlıları Çine'deki İtalyanlar durdurmuşlar. Umurlu'da bir cephe açılmış. Ben de ölümden güçlükle kurtulup Ankara'ya gelmişim.

Yüzbaşı Gökmen daha fazla konuşmadı; elini uzattı, yorgun bir sesle:

- Ben seni Taşhan'da bulurum, dedi, evvelâ Merkez Komutanlığı'na uğrarız, sonra karargâha gideriz. Madem ki istiyorsun, gör...

Sonra o acayip ıslığını, insanın içine baygınlık getiren ıslığını dudaklarının üzerine düşürdü, uzaklaştı.

*
* *

Ali temizlenmişti. Kepeneği de satmış, ayağına bir pantolon almıştı. Yürüyorlardı. İşte şu tepenin üzerinde görünen Ziraat Okulu'ydu; taş bir binaydı burası. Mustafa Kemal oradaydı. Sol taraftaki vadide ise bir Nümune Çiftliği ve birkaç bina vardı. Akasya ağaçları arasından Çubuk Çayı geçiyordu. Şu alttaki ovada da Sarıkışla göze çarpıyordu. Ankara şehri daha çok kalenin içinde ve kalenin eteklerindeydi. Ankara ne olursa olsun o anda bile uykuya yatmış bir insan gibiydi. Beyni de, vücudu da çok yorulmuş, günlerce gözünü kırpmamış kişilerin kâbuslu rüyasını görüyordu sanki bu şehir.

Ali'nin elinde il matbaasında haftada üç gün basılan *Hâkimiyet-i Millîye* gazetesi vardı. Bir şeyler yazıyordu gazete; Meclis'in yakında açılacağından, düşmanların denize dökületeceğinden, Türk'ün gücünden bahsediyordu.

Yirmi dakika kadar yürüdükten sonra Ziraat Okulu'na gelmişlerdi. Kapıda bir nöbetçi duruyordu; Gökmen Yüzbaşı, Yüzbaşı Recep Bey'i sordu, nöbetçi yol gösterdi.

İki katlıydı Ziraat Okulu. Alt katta, sağ tarafta dört oda göze çarpıyordu. Odalardan birinden telgraf sesleri geliyordu; durmamacasına çalışıyordu telgraf... Yurdun her tarafından haber alıyor, yurdun her tarafına onun emirlerini bildiriyor olmalıydı...

- Şurası şifre odası, dedi yüzbaşı, şurası da Hayatî Bey'in odası, öteki de yatak odası.

- Hayatî Bey kim?

- Birkaç yardımcısıyla birlikte cepheyle haberleşmeleri idare eder. Yüzbaşı Recep de yukarıda cephe dışındaki yerlerle konuşmaya ve diğer işlere bakar. Dedim ya sana; son zamanlara kadar burada bu iki

arkadaştan başka hemen hemen kimse yoktu. Bir de Doktor Refik Bey bulunurdu; paşanın sağlığına dikkat ederdi.

Makine sesleri hep devam ediyordu. Şu tiktakların bir ucu belki de şu anda İstanbul'daydı. Ali bu tiktakları, her nedense, Aydın'daki Yunanlıların makineli tüfek seslerine benzetti. Bir heyecan dalgası koridorda dolaşıyordu. Uyuyan Ankara'ya karşılık burada bir kalp çarpıyordu.

Ali, bir türlü gerektiği gibi ayılamıyordu. Merdivenleri çıkarken ayaklarının nereye bastığının belki de farkında değildi. Nereden geldiği bilinmeyen bir gıcırtı, aşağıya sür'atle inen şu adamın savurduğu rüzgâr, koridorlardaki ayak sesleri, hâlâ peşinden gelen telgrafın tiktakları onu birer saat rakkası gibi sallandırıyordu.

Üst kata çıkınca durdular. Ali farkında olmadan kalpağını düzeltti. Yüzbaşı Gökmen karşıdaki bir kapıyı gösterdi:

- Burası, dedi, onun odası; Mustafa Kemal'in!

Sonra sağ yöndeki koridora sıralanan odalardan birinin kapısını açtı.

- Merhaba Recep, diye seslendi, biz geldik.

- Buyur Gökmen. Ben de seni bekliyordum; paşa söyledi. Bana bir süre yardım edeceksin.

- Cepheye ne zaman gidecekmişim?

- Sonra... Meclis açılıncaya kadar burada çok işimiz var. Ancak birkaç saat uyuyabiliyorum.

Yüzbaşı Recep masanın üzerine yığılmış kâğıtlardan başını kaldırmış onlara bakıyordu. Odada bir masa, birkaç sandalyeden başka eşya yoktu. Bir de köşede üzeri battaniyeyle örtülmüş bir portatif karyola duruyordu.

- Çalışacağım, dedi Gökmen Yüzbaşı, elbet çalışacağım; senin yanında bir hizmet eri gibi. Yine de ben cepheye gitmek isterim.

- Yanındaki kim?

- Bir mücahit! Dün gece geldi Ankara'ya, İstanbul'dan. O da çarpışmak istiyor!

- Merkez Komutanı'nı gördünüz mü?

- Biraz evvel! Yarın sabah Ali Bey kardeşimizi talimgâha yolcu edeceğiz.

Birer sandalyeye oturdular. Yüzbaşı Gökmen şakaklarını uğuşturduktan sonra:

- Anlat, dedi, ne var ne yok?

Yüzbaşı Recep'in yorgunluktan gözlerinin altı morarmıştı. Yine de gülümsüyordu, şakalaşmak ister gibi bir hali vardı:

- Konya ve Bursa'daki kolordu kumandanlarının da işini halledince, dedi, Ankara'ya bağlılığını bildirmeyen hiç bir askerî birlik kalmadı. Meclis'i açıp isyanları da bastırırsak sıra Yunanlılara gelecek!

- Paşa beni görmek istedi mi?

- Şimdi yanında mebuslar var. Birazdan beraber gideriz. Sabahleyin konuşamadık gerektiği gibi. Belki bana da bir emri olur, gece çok geç yatıyor. Akşam yemekleri bir hayli uzuyor.

- Ne yemekler çıkıyor karargâhta?

- Kurufasulye, bulgur pilâvı, hoşaf... Tam bir karavana!

- Ne konuşuyorlar geceleri yemek masasının başında?

- Bazıları, Ankara'da açılacak Meclis'in, İstanbul'dakinin devamı olmasını istiyor. Paşanın görüşü ise tamamen aksi. Bu meclis yeni bir meclis olmalı, memlekette bundan daha büyük bir kuvvet bulunmamalı, memleketin yegâne hâkimi meclis olmalı diyor. Öyle de olacak.

- En doğrusu da bu! O, herkesten iyi düşünür...

- Her kuvvet Meclis'in elinde bulununca, Kabine üyeleri bir nevi Meclis'in memur heyeti olacak, sadece Meclis'e karşı sorumlu durumda bulunacaklar. Paşa şimdiden açılış nutkunu hazırlamaya başladı.

- Ne tuhaf! Biz burada böylesine çırpınırken padişah da Kuva-yı İnzibatiye'yi harekete geçirecek, Anzavur Ahmet'i peşimize salacak, isyanlar çıkaracak, aleyhimizdeki Şeyhülislam Dürrîzade'nin fetvalarını işgal kuvvetlerinin gemileri ve uçaklarıyla yurdun her tarafına yaymaya çalışacak!

- Yakında Mustafa Kemal'in de idam fetvası gelir. Ne yapalım? Hadi kalk, içeridekilerin çıkacağı yok galiba!

Kalktılar, kapıya doğru yürüdüler. Ali arkalarından bir kaç adım attı. Fakat fazla cesaret edemedi. Halbuki Mustafa Kemal'in odasına girmeyi ne kadar isterdi. Çağırsalar, "Sen de gel." deselerdi. Olmayacağını biliyordu. Peşlerinden daha fazla gidemedi, koridorda bekledi.

Yüzbaşı Gökmen'le, Yüzbaşı Recep, Mustafa Kemal'in kapısı önünde durmuşlardı. Aşağıdan Hayatî Bey geliyordu; sanki telgraf seslerini de peşinden sürüklüyordu.

- Merhaba Hayatî!
- Merhaba Recep!
- Sen de mi paşayı göreceksin?
- Birkaç önemli haber var da...

Bunlar yorgun seslerdi. Uykusuz gecelerin çökertici baskısı altında sigara ve kahvenin yıprattığı sesler.

Kapıyı vurdular. Mustafa Kemal ayaktaydı. Başı açıktı, sapsarı saçları parlıyordu, sağ elini pantolonunun cebine sokmuştu. Yanında Ankara'ya yeni gelen iki mebus vardı. Onlar da ayakta duruyordu. Konuşmaların sonuna geldikleri anlaşılıyordu.

Mustafa Kemal gelenlerin selâmını aldıktan sonra yanındakilere döndü.

- "Bana o zaman da söylemişlerdi; Sivas'ta, yahut şurada burada vakit geçireceğime gidip cephelerin başına geçmeliymişim. Basit bir görüş bu! O cephelerin durumundan evvel, yapılacak çok daha önemli işlerimiz var bizim. Mustafa Kemal Paşa, Demirci Mehmet Efe değildir! Biliniz ki efendiler; Yunan ordusu ancak maddî bir güç karşısında durdurulur ve denize dökülür. O güç ise buradan sağlanır! Şunu da biliniz ki, Yunan cephesi Aydın veyahut Manisa livalarının cephesi demek değildir. Yunan cephesi bütün vatan ve bütün bir memlekettir. Ne zaman bütün bu topraklar, o cephelerin gerçek değerini anlarsa Yunanlılar o zaman çökertilir. İşte ben bu gerçeği milletime göstermenin peşindeyim."

Bir an sustu, elini cebinden çıkardı. Bakışları, karanlık bir gecede çakan şimşekler gibi parlıyordu. Parlıyor, göz kamaştırıyor, karanlığa gömülüyordu. Onu, ilk bakışta anlamanın imkânı yoktu.

- "Bu kadarla da bitmiyor efendiler; Misak-ı Millî düsturumuz var bizim. Milletin özgürlüğünü son kaya parçası üzerinde bile koruyacağız, milletimizi yalnız Yunanlılardan değil her türlü baskılardan kurtaracağız. Yapamazsak bunu, o zaman öleceğiz!... Yine de ölmeyeceğiz, çünkü kurtaracağız!..."

Bu sefer elini altın sarısı saçlarında gezdirdi. Kaşları gittikçe çatılırken:

- "Son defa şunu da söyleyeyim size efendiler," dedi. "Bence Meclis nazariye değil, gerçeğin ta kendisidir. Orduyu yapacak olan milletin temsilcisi Meclis'tir. Yüzbinlerce kişinin kaderine üç-beş kişi hükmedemez!"

Mebuslar cevap vermediler Mustafa Kemal'e; beğenmişler, inanmışlardı ona. Yalnız başka türlü düşünerek gelenlerin, başka türlü görüşleri paylaşarak uzaklaşışlarındaki şaşkınlığı üzerlerinden atamamışlardı.

Gidenlerin arkasından kısa bir süre baktı Mustafa Kemal. Şu odanın içinde, şu basit döşenmiş odanın içinde o, şimdiden bir tarih yaşıyordu.

Bir köşede sac bir soba yanıyordu. Karşıda bir yazı masası göze çarpıyordu; önünde iki koltuk, kenarda bir kanepe vardı... Bir de üç tahta sandalye... Bu kadardı hepsi... Fakat oda aydınlıktı, çok aydınlık.

- Evvelâ sen gel çocuk!... Neler var yine?

Hayatî Bey yaklaştı, elindeki dosyayı açtı, içindeki kâğıtları çevirdi, sonra çekinerek okudu.

- "Antep'teki Amerikan mektebinde bulunan Fransızlar püskürtülmüş. Fransızlar da Antep'i topa tutmuşlar!"

- "Yaz! Bu işin en kısa hâl çaresi Antep'le Urfa'nın elele vermesidir. Sonra?"

- "Cephelerden cephane istiyorlar."

- "Yaz!... Cephane gönderilecek."

- "Bir de paşam; Demirci Mehmet Efe'nin selâm ve saygılarını bildiren bir telgrafı var!"

- "Yine bana, 'Biraderim Mustafa Kemal' mi diyor?"

- "Evet paşam!... Aynen böyle yazıyor!..."

- "Ona da bir aferin gönder!..."

Hepsi gülümsedi; Mustafa Kemal'in bile dudaklarında ince bir çizgi belirdi. Sac sobada yanan odunların çıtırtısı duyuldu. Sonra yine o konuştu:

- Bilecik'ten, Fuat Paşa'dan yeni bir haber var mı?
- Yok paşam!
- Düzce ve Hendek'ten?
- Oralardan da yeni bir haber yok paşam!
- Çerkez Ethem Beyle tekrar konuştunuz mu?
- İrtibat sağlayamadık paşam!
- Arayınız!

Hayatî Bey'le konuşması bitmişti. Hayatî Bey selâm verip geri dönerken Mustafa Kemal bu sefer Gökmen Yüzbaşı'ya seslendi:

- Çocuk!... İşe başladın mı?
- Şimdi geldim paşam. Emirlerinizi bekliyorum.
- Meraklanma; tamamen iyileşince cepheye göndereceğim seni. Şimdilik Recep'e yardım edeceksin.
- Biliyorum paşam!...
- Bazı geceler, İstanbul'dan bize "Zafer" parolasıyla haber veren o fedakâr telgraf memurunun notlarını da sen tutarsın. Yorulunca evine gitmekte serbestsin!
- Sağolun paşam!...

Şimdi odada uzaklaşıp yaklaşan gölgeler vardı. Onları yakalayıp tutmak, camlara vuran yağmurda bu gölgeleri yıkamak, aydınlık, çok aydınlık bir âleme doğru gitmek Gökmen Yüzbaşı'nın başlıca dileğiydi.

Yüzbaşı Recep ise Gökmen'den ayrı düşünüyordu; onun için bir gecenin bile değeri çok fazlaydı. Ziraat Okulu şehirden oldukça uzaktı. Gece vadiye çökünce, etrafa ürkütücü bir sessizlik yayılırdı. Şehirle ilişki yok denecek kadar azalırdı bu sıralarda. Zaten Ankara da aynı boğucu, aynı ürkütücü yalnızlığına gömülürdü. Toprak damlı evlerin içinde hayat nasıl kaynar, nasıl bir yöne çevrilir bilinemezdi... Hele yağmur, hele kar olanca şiddetiyle yağmaya başlayınca şu

Ankara Kalesi, şu Altındağ tepeleri şehri büsbütün bir perde gibi gizlerdi.

Kalaba vadisindeki bağlar, bahçeler bile tüm yabancılaşırdı. Oralardan bir takım ayak sesleri gelir gibi olurdu. Ayaş sırtlarından ise tüfek sesleri işitilmeye başlayınca yemek masasının etrafında oturanlar başlarını kaldırırlar, endişeyle dinlerlerdi bu sesleri. Mustafa Kemal'in parmakları masaya vururdu o zaman. İsyancılar, Düzce'dekiler, Bolu'dakiler, Beypazarı'ndakiler Ankara'ya doğru yürümüş, karargâhı kuşatmış olabilirlerdi. Bu bir ölüm ve kalım anıydı. Ziraat Okulu'nu koruyacak bir muhafız birliği bile yoktu.

Mustafa Kemal böyle gecelerde bazan filintasını eline alır, okulun etrafına kazılan siperlere bile girerdi. Yağmur kamçılar, rüzgâr karanlığı harman ederdi orada. Hele Hayati Bey: "Telgraf tellerini de kestiler." diye haber getirince, "Çocuk," derdi Mustafa Kemal, "Bana bir kahve yapsınlar."

Yine de karargâhtakilere cesaret verirdi Mustafa Kemal, gülümserdi, dolu dolu gülümserdi. Bu onun kaderiyle boğuşması, iradesini bilemesiydi.

Mustafa Kemal böyle gecelerde sabaha kadar uyumaz, yalnızlığın buruk acısını tadar, iradesini bilemekle yetinemeyeceğini anlayınca, o iradeye yumruk da indirirdi.

Burası öyle bir karargâh, öyle bir merkezdi ki, kudretini sadece başkanının kişiliğinde bulurdu. Mustafa Kemal'in ise o sırada dayandığı başka bir yer, başka bir destek yoktu. Meclis kurulursa şayet bu desteği orada bulacağını umuyordu.

Yüzbaşı Recep Bey, işte böyle her geçen geceyi kâr sayıyordu. Zaman zaman akşamın olmasını, gecenin çökmesini hiç istemiyordu. Hep gündüz olsun diye düşünüyordu; 24 saat gündüz. İnsan aydınlıkta daha iyi görebiliyordu...

- Neyiniz var paşam, ne oldunuz? Hastasınız siz!...

Mustafa Kemal alnındaki terleri kurulamaya çalışıyordu. Bir elini arkasına götürmüş, sırtını masaya dayamıştı:

- Abe çocuk!... Şu sobaya biraz daha odun atsınlar. Doktor Refik Bey'e de haber verin. Böbrek sancılarım tuttu yine. Çabuk olsun

bunlar; Meclis'e gideceğim. Toplantı salonunu nasıl yaptılar, görmek gerek...

Koşuştular... Mustafa Kemal onları arkalarından sararmış yüzüyle seyretti. Yorgun bir yüz, uykusuz bir yüz, yine de durmadan çalışan bir beyin, yine de parlayan bir çift göz!...

*
* *

Günlerden Cuma'ydı. 23 Nisan 1920... Parlak bir öğle güneşi Ankara'nın üzerindeydi.

Sabahtan beri Ankara kaynıyordu. O gün, "Büyük Millet Meclisi" açılacaktı.

Bilerek, bilmeyerek, duyarak, duymayarak Ankaralılar sokaklara dolmuştu. Bu doluşta, bu kıpırdanışta, bu gidip gelişte bir merak, bir nasıl olacak, bir ne yapılacak da gizliydi...

Kadın, erkek, çocuk, softa, hoca, aydın, sözde aydın, taraflısı, tarafsızı, genci, ihtiyarı, yabancısı hep oradaydı. Allı, güllü elbiseler, fesler, sarıklar, külahlar, takkeler, kalpaklar, şalvarlar, redingotlar, pantolonlar, cübbeler birbirinin yanında, birbirinin içindeydi.

Kağnısı, atı, merkebi, faytonu da oradaydı. Hacı Bayram Camii ile Büyük Millet Meclisi arasındaki bir kilometreyi geçmeyen yerde bütün arsalar, damların tepesi bile insan kaynıyordu.

Bir dalga gibi, coşkun bir deniz gibi kalabalık daralıyor, yine o kalabalık kendi kendisinden bunalıp genişliyordu.

Karaoğlan çarşısındaki dükkânlar çoktan kapanmış, hanlar boşalmıştı. Şu Kuyulu Kahve'de bile artık, nargile tokurdatan, tavla oynayan, birbirleriyle Türkçülük, İslamcılık, mandacılık tartışması yapan kimse kalmamıştı.

Geviş getiren öküz, semerini fırlatmış merkep, devrilmiş kağnı, yerlerdeki hayvan pislikleri göze batmayacak, kendine dönük bir yaşantıyı aksettirmeyecek kadar silik ve sönüktü bu dalgalanış karşısında...

- Hacı Bayram Camii'ne, Hacı Bayram Camii'ne!... Cuma namazı kılınacak!

Ali ile Gökmen Yüzbaşı yanyanaydılar. Ali'nin üzerinde eski bir asker elbisesi vardı. Gökmen Yüzbaşı da subay elbisesini giymişti. Ezilmemek için bir kenara çekilmişler, Karaoğlan'dan gelen kalabalığı seyre başlamışlardı.

- Ankara birkaç gün içinde nasıl uyandı yüzbaşım, nasıl uyandı?

- Uyandı mı? Belki... Şu dalgalanış, şu coşkunluk bir inanmışlığın, bir kader birliğinin sonucuysa zafer yakındır dostum.

- Ne olursa olsun böyle görmek istiyorum ben.

- Bir gerçek varsa bir devlet kuruluyor burada. Çoğu farkında değil, bir devlet kuruluyor bugün.

- Bir devlet kuruluyor, inanıyorum yüzbaşım!

- Biliyor musunuz? İstanbul hükümetini Paris'e çağırmışlar, barış konferansı için. İstanbul hükümeti, işgal kuvvetleri ve barış!

Konuşamadılar, bir dalga itti onları, ileri sürüklendiler. Yüzbaşı Gökmen başını tutarken bir ses:

- Mustafa Kemal Paşa, diye bağırdı, Mustafa Kemal Paşa geliyor!... Yol açın!...

Hacı Bayram Camii'ne sokulmak da çok güçtü. Caminin içinde kımıldanacak kadar yer olmadığı gibi halk mermer avluyu bile doldurup mezarların üzerine çıkmıştı.

Mustafa Kemal'i güçlükle seçebildiler. Ancak resmî günlerde giydiği sivil elbisesi içinde sıkılgan ve yorgun görünüyordu. Biraz daha zayıflamıştı. Gözlerinin parlaklığına rağmen yine de bir şeyler düşündüğü, onun etkisinde kaldığı anlaşılıyordu.

- Dostum; işte Mustafa Kemal!... Dün gece yanındaydım. Dünle şu an arasında ne kadar farklı o!... Gerçekçi, tüm gerçekçi!... Biz, Erkân-ı Harp Okulu'nda gizlice okuduklarımıza göre ihtilâl yapan liderlerin idealizmiyle, Mustafa Kemal'in idealizmi arasında ne kadar fark var!...

Ali, görmeye çalışıyordu. Anlıyabildiği kadar Mustafa Kemal'in, iç duygusu ile dış yaşantısı arasındaki farkı bulup çıkarmak istiyordu. Fakat Mustafa Kemal'in şu zihin çalışması kendisinin bile izle-

yemeyeceği kadar sür'atle ilerler, o beynin içinde iç duygularıyla dış yaşantıları durmadan birbiriyle çarpışırken Ali'nin basit görgüsü, hatta bilgisi bunları gerektiği kadar bir süzgeçten geçirmeye imkân veremezdi.

Ali sadece bir heyecanın, bir ağlamak isteyip de ağlayamamanın baskısı altındaydı. Neler görmüş, neler yaşamıştı, bundan sonra da neler görecek, neler yaşayacaktı...

İzmir'deki yağız delikanlıyı hatırladı birden. Konakta ilk kurşunu atıp afacan bir çocuk gibi etrafına bakınan yağız delikanlıyı. Sağsa eğer burada olmalıydı o... Etrafına bakındı, "Hey nine." diye bağıran o gür sesi işitmek istedi... Göremedi... Üzüldü buna, hem de çok üzüldü. Sevincin yenilmesi, hasretin alevlenmesi sarstı onu.

Gayret Remzi de "İlk kurşun atıldı, şimdi ilk adım gerek." demişti. Bu ilk adımı Mustafa Kemal atmıştı işte. Öylesine atmıştı ki, bu ilk adımı daha birçok adımlar kovalayacaktı.

Ali, Gayret Remzi'nin de yanında bulunmasını gönülden diledi. Onu görseydi eğer, koşar, eline sarılırdı. Bütün geçmişi unutur, "Ben kendimi yaşayacağım" deyip toprağı okşayan o adamı bütün coşkunluğuyla kucaklar, "Hocam!.." diye alnından öperdi. Yoktu, Gayret Remzi de yoktu!

Mustafa Kemal'i kaybetti, elini gözlerine götürdü. Gözyaşları etrafını görmesini engelliyordu. Sildi onları. Yüzbaşı Gökmen de ağlıyordu, şakaklarını uğa uğa ağlıyordu.

Şimdi de Gökmen Yüzbaşı'nın dudaklarının ucunda o acayip ıslığı vardı. Eziyordu, kalbini buruyordu insanın. "O, asi ilân edilmiş bir paşadır, bütün rütbeleri elinden alınmıştır, uymayın ona!" diye diretecek hiç kimse yoktu orada! Böyle düşünen bulunsa bile, konuşacak cesareti kendinde göremezdi.

Namaz bitmiş, dualar okunmuştu. Artık uğultu alabildiğine yükselmeye başlamıştı. Kurbanlar kesiliyordu oracıkta.

Camiden çıkan bir alay, kalabalığı yarmaya çalışıyordu. Alayın en önünde bir sancak taşınıyordu. Sancağın arkasında ise iri vücuduyla Sinop Mebusu Hoca Abdurrahman Efendi geliyordu. İki manga asker, yamalı elbiseleriyle alayın etrafındaydı.

Hoca Abdurrahman Efendi'yi sarıklı, fesli, kalpaklı mebuslar izliyordu.

Arkadan Ankara'nın ileri gelen idare adamlarıyla şehirde bulunabilen subaylar geliyordu. Bunların arasında da Mustafa Kemal ağır ağır ilerliyorlardı; adımlar o kadar kısaydı ki, ayaklar neredeyse biribirinin üzerine basacaktı. Şu kalabalığı geçmek, göğüs göğüse gelmiş şu insanları aralamak o kadar güçtü ki, bazan duralamak zorunda bile kalıyorlardı. Esasında halk da bu alayla birlikte yürüyordu. Daha doğrusu halk yürüyordu.

- Hey Sarı Paşa, hey!...

Birisi sesleniyordu Mustafa Kemal'e böyle... "Sarı Paşa" diyordu ona birisi... Ali titrediğini hissetti. Gayret Remzi'den başka, kimseden "Sarı Paşa" lâfını işitmemişti şimdiye kadar. Ama bu ses, Gayret Remzi'nin değildi... Kimbilir hangi cephede Mustafa Kemal'le beraber bulunmuş bir malûl gazinin olmalıydı.

- Mustafa Kemal bu mu? Ne yapacak şimdi, ne yapacak?

- Memleketi kurtaracak, padişahı kurtaracak!

- Kurtaracak ha?

- Kurtaracak!... Meclis'i açsın, askerlerini toplasın, bak neler yapacak!...

Meclis binasının önü bayraklarla doluydu. Orada, merdivenin alt tarafında, göğsüne önlüğünü bağlamış, elinde bıçağıyla bir kasap duruyordu. Ayağının ucunda gözleri bağlanmış, tüyleri yıldız resimleriyle boyanmış bir koç vardı.

Kasap vurdu bıçağı hayvana... Kan akıyordu. Kasap mutluydu...

Şimdi de Bursa Mebusu Fehmi Hoca Türkçe bir dua okumaya başlamıştı.

Mustafa Kemal ise sessizdi; bir çekingenliğin, bir düşünce baskısının altında eziliyor gibiydi. O mavi gözleriyle, o başına oturttuğu kalpağıyla, o gayet zarif elleri, o dudaklarının ucundaki gülümsemesiyle hem bu insanların tüm içinde, hem de oldukça uzağındaydı.

Kimbilir kaç gecenin uykusuzluğu, ayların yalnızlığı, endişesi, yılgınlığın üzerine indirdiği yumruğunun baskısıyla bir sonun başlangıcındaydı o!...

Bir makas uzattılar eline; aldı, geri döndü, ağır ağır üç basamaklı merdiveni çıktı. Kırmızı beyaz şeritlerle bağlanmış kapının önünde bir an durdu, sonra sür'atle bu şeritleri kesip kapıyı açtı. Ve ilk defa o ayak bastı Meclis'e!

- Yaşa!...
- Allah mübarek etsin!
- Yaşa!...

Arkasından koşuyorlardı şimdi. Vali Vekili Galip Bey'le 20. Kolordu'ca alınan bütün tedbirler, polisin, jandarmanın direnmesi boşa gidiyordu. Meclis binası doldukça doluyordu.

Toplantı salonu diye ayrılan yere okullardan getirilen sıralar yerleştirilmişti, karşıda bir öğretmen kürsüsü vardı. Kürsünün önüne bir tahta masa konmuştu. İki asma lâmba tavana asılmıştı. Belki de bu lâmbalar Ankara kahvehanelerinin birinden alınmıştı.

Yüz on beş kadar mebus, İstanbul'dan kaçmış, ya da yurdun çeşitli yerlerinden gelmiş yüz onbeş kadar mebus telâşla okul sıralarına oturmaya başlamışlardı. Çoğu da ayaktaydı. Latasını beline sarıp meslerini koltuğunun altına alanlar da vardı içlerinde. Duvara bir yazı asmışlardı, kürsünün arkasına:

"İşlerinizde danışınız!.."

Ağlayanlar da vardı, ellerini açıp dua edenler de... Donuk gözlerle etrafına bakınan, bir yadırgamanın, bir ne yapacağını bilememenin etkisi altında şaşıranlar da çoktu.

Mustafa Kemal de orada, sıralardan birinde oturuyordu. Yanında, arkasında en yakın arkadaşları yer almıştı.

Mutlu muydu acaba, buraya kadar atılan adımlar onu sevindirmiyor muydu? Anlaşılamıyordu ki... Belki de böbrek sancıları bütün şiddetiyle sarsıyordu onu. Ama kımıldamıyor, ama hiç renk vermiyordu. Yine o bakışlar, hep o bakışlar...

Bir adam, yaşlı bir adam ağır ağır kürsüye doğru yürümeye başladı. Bu adam Sinop Mebusu Şeref Bey'di. Dizleri yorgunluktan daha çok heyecandan titriyordu Şeref Bey'in.

Halk hâlâ sokaktaydı. Yitirilmemiş, söndürülmemiş duygular merakla birlikte çalkalanıp duruyordu.

Nihayet Şeref Bey kürsüye çıktı. Elini kaldırdı. Etrafı bir anda sessizlik kapladı. Şeref Bey'in yorgun, fakat inanmış sesi duyuldu:

- "Ey hazır bulunanlar!... Ben en yaşlı üyeniz olmam dolayısıyla geçici başkanınızım! Biliyorsunuz ki İstanbul yabancı kuvvetler tarafından işgal edilmiş, Halife ve Hükümet bağımsızlığını kaybetmiştir. Bu duruma boyun eğmek, milletimizin tutsaklığını kabul etmek demektir. Tam bir bağımsızlıkla yaşamak kararında olan ve ezelden beri özgür yaşamış milletimiz bu tutsaklığı şiddetle reddederek hemen vekillerini toplamış, Büyük Meclis'imizi meydana getirmiştir. İşte milletimizin, iç ve dışta tam bir bağımsızlıkla kendi iradesini, kendi kaderini kendisinin yürütmeye başladığını bütün dünyaya ilân ederek Büyük Millet Meclisi'ni açıyorum. Ötedenberi Türk olan İstanbul'umuz ile düşman çizmeleri altında türlü zülüm ve işkenceyle inleyen diğer illerimizin de kurtulmasını Ulu Tanrı'dan dilerim."

Şiddetli bir alkış koptu... Şeref Bey kürsüde sallandı. Alnından yanaklarına doğru boncuk boncuk terler boşandı.

O sırada Mustafa Kemal'in ayağa kalktığı görüldü. Boyu büyüyordu sanki. Dudakları büzülmüş, yüzündeki hafif uçukluk kaybolmuştu. Kürsüye gitmedi. Olduğu yerden seslendi:

- "Efendiler! Büyük Meclis'iniz, tam bir selâhiyetle yeniden seçilen mebuslar ile İstanbul'dan canını kurtarıp buraya kaçan sayın mebuslardan meydana gelmiştir. Yeni seçim, eski seçimden daha geniş olduğu cihetle evvelce seçilmiş olan mebusların aynı derecede sorumlulukla vazifelerini yapabilmeleri için mazbatalarının Büyük Meclis'imizce tasdik edilmesinin yerinde olacağı kanaatindeyim. Bu iş için encümenler kurulması uygun görülürse hemen o meseleye geçilsin."

Uygun görüldü, iki geçici kâtiple birkaç encümen seçildi... Sonra Meclis ertesi gün saat onda toplanmak üzere dağılmaya başladı...

Birkaç gün sonra Meclis, esas başkanını seçecekti, bu da Mustafa Kemal olacaktı...

O gece belki de Ankara biraz daha geç uykuya yatacaktı. Günün olayları anlatılacak, yapılanlar değerlendirilmeye çalışılacaktı. Fakat Ziraat Okulu'ndakiler, Ayaş sırtlarından gelen silâh seslerini yine bekleyecekler, bir olumsuzluğun bir olumluluğa dönüşünü Mustafa Kemal'in gözlerinde izleyeceklerdi.

Mustafa Kemal ise, ertesi gün Meclis'te okuyacağı nutku beyninin içinde kelime dizisi halinde canlandırmaya çalışırken kuru fasulye ve bulgur pilâvının durduğu yemek masası başında ya da yandaki odada karşısındakilere dolu dolu bakacaktı: "Çocuk!.. Bir kahve daha pişir!..."

*
* *

Ali ne yapabilirdi artık? Üzerinde asteğmen elbisesiyle elini Nihâl'e doğru uzattığı zaman sadece:

- Gidiyorum, diyebilmişti, hakkını helâl et!...

- Gidiyor musun Ali Ağabey, nereye? Geldi mi o an?

O an gelmişti. Odada yalnızdılar. Gökmen Yüzbaşı'nın eşi, kundakdaki çocuğunu kucaklayıp hemen dışarı çıkmıştı.

Etrafta kurak Ankara'nın yaz günlerindeki kavurucu sıcağı vardı. Vakit akşama doğruydu. Sokakta toza toprağa bulanmış yarı çıplak çocuklar oynuyor, çığlık çığlığa koşuyorlardı.

Nihâl de yeni gelmişti. Merkez Komutanlığı'nın yanındaki barakada dikiş dikmekten şişmiş parmaklarını oynatıyor, Ali'ye bir tuhaf bakıyordu. Yoksul olmanın, yalnız kalmanın, bir destekten uzak bulanmanın acısı damla damla içine akıyordu.

- Dinle kızım!... Sakın üzülme! Çok düşündüm, en uygununu buldum!...

- Ne gibi Ali Ağabey, ne gibi?

- Seni boşayacağım!...

- Boşayacak mısın, niçin, niçin?

- Bağlı kalmanı istemiyorum!... Bir kısmetin çıkar belki, beğenirsin onu. Yahut o adamla, sana görücü gönderecek olan adamla karşılaşırsın. Evlenirsiniz... Ben engel olmamalıyım.

- Hayır Ali Ağabey, istemiyorum! Seni bekleyeceğim ben!

- Nasıl?

- Nasıl mı? Evlenmeyi hiç düşünmüyorum zaten! Böyle yaparsan, böyle yaparsan...

- Evet?

- Daha yalnız kalırım... Ne olur?

Ali yutkundu. Cepheye gitmenin yarı endişesi, yarı hazzı dışında

şimdi başka duyguların baskısı altında da eziliyordu. Hani hiç böyle olmamıştı. Gerçek daha koyu, daha etkileyici olarak karşısında duruyordu.

- Nihâl!... Bir oyun oynadık biz. Atâ Efendi'nin yanında böyle olması gerektiği için evlendik. Bu oyun bitmeli. Sanıyorum ki, sana o zaman söz de vermiştim. Yola çıktık, çok eziyet çektin. Sen benden daha fazla yıprandın; yaralandın da.

- Ne çıkar Ali Ağabey, ne çıkar?

- Ne çıkar deme. Daha çok engeller var önümüzde. Bu engelleri artık beraber aşamayacağız. Bize bundan sonra, "Evli misiniz?" diye kimse sormayacak. Öyleyse karı koca olarak gözükmenin mânâsı ne?

- Beni büsbütün mü bırakıyorsun Ali Ağabey?

- Hayır!... Ankara'ya dönersem eğer yine seni görürüm. Yahut savaş bitince bir yerde buluşuruz. Eğer haber alabilirsek birbirimizden.

Kız, biraz uzaklaştı. Yerde birşeyler arar gibiydi. Başını önüne eğmişti. Yanakları bazan sararıyor, bazan kızarıyordu.

- Ali Ağabey, diye fısıldadı, bir şey soracağım sana.

- Sor...

- Gerçekten beni sevdin mi?

- Evet! Sen?

- İstersen demiştim sana. Sen arzu duyarsan boyun eğerim demiştim sana.

- Sen diyorum, sen?

- Öp beni Ali Ağabey... Öp! Hatta!... Ne istersen! Perdeyi kapatayım mı?

Ali, kızı bileklerinden yakaladı. Kız başını kaldırdı, dudaklarını uzattı. Nemliydi o dudaklar, gözlerinden süzülen yaşlar yanaklarını ıslatıyor, çenesine doğru kayıyordu.

- Cevap ver Nihâl... Sen ne duyuyorsun? Boyun eğmek değil, gerçek duygunu söyle...

- Öp Ali Ağabey! Seninim!... Kaçmayacağım!... Hiç kaçmayacağım... Yeter ki boşama beni!...

- Boşanmamak için mi teslim oluyorsun bana? Sadece bunun için mi? İstemez!...

Ali kızı itti. Nihâl sedire gidip oturdu, eliyle yüzünü kapadı. Daha rahat ağlıyordu şimdi.

- Ne iyiydi Ali Ağabey!... Beraber geçen günlerimiz ne iyiydi. O çetin yolculukta bile, hatta hapsedildiğimiz vapurda; han odalarında, yaralandığım sırada, tekkede bile ben bugünkü kadar acı çekmemiştim. Annemin, ağabeyimin ölümlerini dahi sen unutturdun bana. Ne olur kızma!... Ama ben seni, bir ağabey biliyorum. Böyle alışmışım. Bir yabancı adamı koca olarak yanımda görsem bu kadar yadırgamam. Kendimi çok zorladım, olmadı. Sen Ali Ağabeyimsin benim.

- Öyleyse ayrılalım Nihâl!... Boşandık mı, hep Ali Ağabey'in olarak kalırım.

- Bunu da istemiyorum, neden bilmem, boşanınca seni hiç göremeyecekmişim gibi geliyor bana. Belki bir gün yine ikimiz bir yolculuğa çıkarız. Taşhan'ı düşün, daha evvel yattığımız yerleri düşün... Gerekli değil mi bu?

- Nasıl çıkarız? Sen hep benim böylesine karım olarak kalabilir misin?

- Başkasını seversen eğer, başkasıyla evlenmeye kalkarsan şayet hiç beni düşünme!... Ne zararı var? İstersen o zaman boşarsın beni. Ben sana engel değilim Ali Ağabey!...

Kız yine ayağa kalktı... Ali'nin ellerini yakaladı, göğsüne dayadı başını, sayıklarcasına fısıldadı:

- Ankara'da yalnızım... Kimsesizim... Sen gidince hele! Çalışacağım! Ölünceye kadar çalışacağım! Bu evde de belki kalamam. Yük olmak istemem. Kaderimiz bu bizim. Kendini iyi koru Ali Ağabey; benim için de koru. Eğer bir hâl olursa sana...

Kız sür'atle başını kaldırdı, sarıldı Ali'ye, dudaklarını uzattı ve Ali'yi coşkunca öptü.

Ali bu öpüşte bir kardeş sevgisinin ötesinde, bir başka arzunun, bir değişikliğin, bir kadere razı olmayışlığın burukluğunu, hatta diriliğini sezdi.

Çocuklar dışarda hâlâ oynuyordu. Mutfak tarafından Gökmen Yüzbaşı'nın çocuğunun viyaklaması geliyordu... Ankara sokakları sıcak, Ankara sokakları tozlu, Ankara sokakları yer yer çukurlarla doluydu...

İSYANCILAR

KİLOMETRE taşları... Görülmeyen, fakat sanki varmış gibi sezilen kilometre taşları... Yollar kesilmiş, karanlık basmış, adımlar bile seçilmez olmuştu... Barışa susamışlar, barışı savaşta görmüşlerdi.

Sevgiyle nefret birbirinin içinde erimişti. Çağlar çağları kovalasa da bu duygular yaşanacaktı. Değişmeyen, akılla kavranabilen varlık ve yokluk savaşıydı bu. Meydana gelebilmek için temel nitelikleri araştırıyordu kişiler. İsteyerek izliyorlardı gerçeği, kendilerine göre olan gerçeği...

Yabancının değil, insanın kendi kendine attığı bir yumruktu da bu. Kişi kendisini yok etme çabası içindeydi.

Geyve Boğazı karanlığa gömülüyordu... Ali Ankara'yı düşünüyordu. Orada bıraktıkları, diğer yerlere göre çok daha fazlaydı. Bir kere Mustafa Kemal oradaydı, göremese bile oradaydı. Sonra Nihâl dövünürcesine arkasından ağlamıştı. Yüzbaşı Gökmen, bazı geceler beyninin uğultusundan dayanamayıp yatağında kıvranan, çarşafları elleriyle paralayan Yüzbaşı Gökmen ona ne kadar dost kalmıştı...

Yüzbaşı Gökmen'in eşi, o sessiz, o sabırlı kadın Ali'ye öylesine ılık gelmişti ki! Kundakdaki küçücük yavrusunun bile ağlayışları hâlâ kulaklarında çınlıyordu... Talimgâhtaki arkadaşları ise hep gelecek mutlu günlerin şarkısını söylemişlerdi.

Nihayet tümüyle Ankara... Tozlu, topraklı, çeşitli düşüncelerin çalkandığı Ankara; onun yuvası, onun barınağı, sanki doğduğu, büyüdüğü bir şehir oluvermişti.

Ankara'da güneş bir hoş batardı. Polatlı dağlarının arkasına sığın-

maya çalışan güneşin yarı ölgün, yarı isyancı bir hali olurdu. Sanki gömülmemek, sanki uykuya çekilmemek için direnirdi. Gök yangın alevleri yemiş gibi kızıla boyanırken insanın içine bir eziklik, bir yalnızlık, bir başka türlü çırpınış çökerdi... Yine de haz duyardı kişi, bu çırpınıştan, bu eziklikten.

Fakat bunları hiç hatırına getirmemeliydi Ali... İşte Geyve istasyonu şuralarda olmalıydı. Anzavur Ahmet ise Geyve'yi çevirmiş diyorlardı. Padişahın emriyle üçüncü defa millîcilerin karşısına çıkmıştı Anzavur Ahmet!... Geride Düzce ve Bolu ayaklanmaları hâlâ devam ediyordu.

1920 yılının Mayıs ayının şu gecesi, ne kadar sessiz görünürse görünsün, içten içe kaynıyordu herhalde.

Karanlık iyice çöktü... Onlar hep yürüdüler. Bir avuç asker, bir onbaşı ve bir de Asteğmen Ali...

Lefke'de trenden inmişlerdi. Ağaçlıklı düz yollar onlara çok ılık gelmişti önceleri, içleri açılmış, âdeta serinlemişlerdi... Hiç de umdukları gibi silâh sesleri duymamışlardı. Ne Anzavur, ne Kuva-yı İnzibatiye, ne de isyancılar vardı ortada. Yalnız derinden gelen bir kaç top sesi kulaklarına çarpmıştı. Yeşillikti her taraf...

Geyve kasabası aşağıda, istasyondan çok daha ilerideydi. Uzakta yayvan bir tepe göze çarpıyordu. Sakarya çamurlu sularıyla akıyordu.

Köprüyü geçince Onbaşı Ahmet:

- Geldik Asteğmenim, dedi, istasyon gözüktü!

Cılız bir ışık titriyordu orada. Tren yolu ayaklarının altındaydı. Taşlara basa basa ilerlediler.

- Kimdir o? Kıpırdama!...

- Yabancı değil!... Asteğmen Ali!... Ali Fuat Paşa'yı göreceğiz!...

Bir çavuş koştu yanlarına, selâma durdu:

- Asteğmenim! Paşa Geyve'de değil!...

- Nerede?

- Teftişe çıktı! Burada başka subay da yok.

- Ne teftişi? Yalan söyleme. Biz paşanın emrine katıldık. Paşa gelmeyecek mi?

- Gelir belki, bilinmez.

- Yer göster çavuş!

Bir fener durmadan sallanıyordu yanlarında. Gazı belki de bitmek üzereydi. Onu tutan asker uzamış sakalıyla saf saf gülümsüyordu.

- Ahmet Onbaşı!

- Buyur asteğmenim!

- Bizim erleri al, istasyonun bekleme yerinde geceyi geçirin!... Nöbete dikkat edin.

- Başüstüne kumandanım!...

Ali bu sefer çavuşa döndü:

- Beni nerede yatıracaksın, diye sordu, uygun bir yer var mı buralarda?

- Yok, dedi çavuş, isterseniz istasyonun arka tarafındaki kahvelerden birini açtırayım.

- Başka?

- Bir yük vagonu var şurada. Orada kalır mısınız?

Ali cevap vermedi, yürüdüler. Vagon kör bir hatta çekilmişti. İçeriye ot bir yatakla iki tahta sandalye konmuştu. Bir de kapının ağzında yarım gaz tenekesinden yapılmış bir mangal göze çarpıyordu. Mangalın kıvılcımlı külleri üzerinde duran bir çaydanlık hafif hafif kaynıyordu.

- Burada şimdilik ben kalıyorum asteğmenim!... Bir çay içer misin?

Ali sandalyelerden birine oturdu. Yorgunluk hissetmiyordu. Sadece sinirleri gergindi. Askerin yere bıraktığı fener çavuşun gölgesini üzerine düşürüyor, onu büsbütün bir karanlığın içine gömüyordu.

- Buyur asteğmenim!... Çay iyi gelir!...

Maşrapanın içinde koyu bir su vardı... Yine de içti onu Ali.

- Geyve'de hiç kuvvet kalmadı mı?

Çavuş ayakta duruyor, esniyordu:

- Var, elbet var!... Ama bilmem nerede olduklarını. Ben şimdilik istasyonu beklerim. Yarın sabah da köprüyü tutacağım! Belki de Doğançay'a doğru giderim!

- Neden?

Çavuş cevap vermek istemedi. Yüzünden epice bilgi sahibi olduğu anlaşılmasına rağmen saf görünmeye çalışıyordu. Ali birden elini tabancasına attı.

- Konuş, dedi, ben de görevliyim. Eğer konuşmazsan dilini çözmesini bilirim senin. Evvelâ ne işin var burada, onu şöyle? Şimdilik istasyonu beklerim ne demek?

- Birkaç neferle ambarlara bakarız biz, ambarlara bakarız da...

- Ne olmuş ambarlara bakmakla?

- Hiç bir şey olmamış, olmamış da...

- Konuşsana öyleyse...

Çavuş etrafına bakında. Bir sır söyleyecekmiş gibi eğildi, sesini alçattı:

- Kötü, durum kötü asteğmenim. Bu civarda Rum köyleri de var. Bir üzerimize gelirlerse!...

- Siz necisiniz?

- Kimin gücü yeter? Çerkez Etem beyi beklerdi Fuat Paşa!... Bursa'daymış Çerkez Etem. Kuva-yı Seyyariye'siyle Geyve'ye gelip Anzavur'un karşısına dikilecekmiş ama, nerede?

- Dolambaçlı yollara sapmadan anlat. Başından sonuna kadar.

Çavuş yine etrafına bakındı. Hatta vagondan aşağıya inip dışarısını dinledi. Hiç bir ses duyulmuyordu. Mayıs gecelerinin kendine özgü hışırtısının ötesinde herkes uykuya yatmış gibiydi.

- Ulan Dursun, orada mısın?

- Buradayım çavuşum!

- Etrafı iyi kolla. Bir ses işitirsen haber ver bana. Anladın mı?

- Anladım çavuşum!...

Dursun demincek fener tutan er olacaktı. Vagonun önüne gelmişti. Ali onu iyice göremese bile yüzünü kaplayan sakallarına rağmen saf saf gülümsemesini seçebiliyordu.

- İyi ki geldin asteğmenim, iyi ki geldin! Burada bir de otuz kişilik kadar istihkâm müfrezesi vardı. Senden çok evvel yola çıktılar. İkramiye'ye gideceklermiş.

- Niçin?

- Anzavur geliyor, Halife ordusu geliyor, Adapazarı'ndaki isyancılar geliyor, Rumlar da şurada.

- Paşa'nın nerede olduğunu söylemedin bana!

Çavuş derin bir nefes aldı. Bunaldığı, çaresiz kaldığı anlaşılıyordu.

- Fuat Paşa, dedi, Geyve Boğazı'nın kuzeyine bir tabur ile bir istihkâm bölüğünü ve bir sahra bataryasını yerleştirmişti.. Sonra da Erkânıharp Reisi Binbaşı Saffet Bey'in komutasında millîcilerden meydana gelmiş bir hücum kolunu Değirmendere taraflarına göndermişti. Kendisi de iki gün evvel yola çıkmıştı, çıkmıştı da...

- Çıkmıştı da ne oldu?

- Hiç, ne olsun? Çarpışırlar Doğançay civarlarında.

- Çarpışırlar mı?

- Yaramamışlar Anzavurlular bizi çok şükür. Halife ordusu da bir şey yapamamış paşaya!... Anzavur da çekilip gitti diyorlar ama, kim inanır? Buraları tekin değil asteğmenim. Adapazarı, Hendek, Düzce, Bolu kaynadı, hep kaynadı da kazana döndü. Kan aktı durmamacasına. Onlar vurdu, biz vurduk, bitmedi. Asker kaçtı, millîci geldi, millîci dağıldı asker yürüdü. Mahmut Bey'i de pusuya düşürdüler. Bir kurşunla alnından yere devirdiler koca yarbayı!... İyiki geldin derim sana asteğmenim. Bir kişi, bir kişidir!...

- Paşadan elbet haber alırız, dedi Ali. O kadar kolay değil, biz buraya çarpışmaya geldik.

- Yarbay Mahmut'u tanır mısın sen asteğmenim? Aslan gibiydi, gözünü budaktan sakınmazdı. Bir süre Geyve'de kalmıştı Mahmut Bey. O zaman da ben istasyondaydım. Adamlar gelir, adamlar giderdi buradan Ankara'ya. Bir gün isyanı bastırmak için emir aldı da Mahmut Bey şöyle bir borusunu öttürüverdiydi. O vakit Rumların süngüsü düşmüştü. Bugünkü gibi değildi.

Çavuş bayağı neşeleniyordu. Bir ay evvelki günler nedense çok daha değerliydi onun gözünde.

- Borusunu öttürdüydü dedim sana asteğmenim. Gün şuradan doğar, şu karşıki dağdan. Ne diyelim? İşte güneşle birlikte istasyona açılan her sokaktan akın akın millîciler gelmeye başlamıştı. Onsekiz

yaşından yetmişine kadar vardı içlerinde. Hepsi süvariydi. Kimisinin başında sarık, kimisinde külâh vardı. Cepkenlerinin kolları havada uçar dururdu... Gittiler de gelmediler bir daha. Yedi onların başlarını Bolu mu, Düzce mi, Hendek mi neresiyse?

- Sonra ne oldu, diye sordu Ali merakla, sonra ne oldu?

- Ne olsun? Ardından Fuat Paşa gözüktü. Biraz asker de geldi sizin gibi, bizim gibi... Fevzi Paşa derler bir paşa da buradan geçip de gittiydi Ankara'ya. Fuat Paşa uğurlamıştı onu... Hadi bana izin ver! Sizinkilere de bir bakayım. Çay içsene asteğmenim!

Çavuşun dili çözülmüştü. Ali biraz daha üzerine varsa belki de sabaha kadar konuşurdu.

- Yarın mı?

- Git!.. Bir yere de kıpırdayayım deme. Kurşuna dizirler sonra seni!

- Kurşuna mı dizerler?

- Ne sandın? Hele bir bırak istasyonu, görürsün?

Çavuş selâma durdu, topuklarının üzerinde güçlükle döndü, vagondan indi...

Kimbilir kaç geceden beri uykusuz, kaç günden beri yorgundu. Ali onun sendeleyerek uzaklaştığını seçer gibiydi...

Şu Geyve, şu Geyve istasyonu, istasyon memurları, makasçılarıyla birlikte karanlığın içinde öylesine kaybolmuştu ki, yarın sabah bile onları bulup çıkarmak sanki gerçekleşemeyecekti...

Ali feneri söndürdü, bir sigara yaktı, vagonun kapısına oturdu, bacaklarını sarkıttı.

Vücudu dinlenmek istiyordu, başını tahtalara dayasa uyurdu. Fakat diretiyordu. Aç karnına ciğerlerine kadar çektiği sigara dumanları, şu bitip tükenmeyen davanın, şu bir türlü nasıl olacağı gerektiği gibi bilinemeyen yarınların düşüncesini beyninden söküp çıkarsın istiyordu.

Bir kurşun vınlasa, tepelerden aşağıya isyancılar inse ne yapardı? Nasıl karşı kordu? Bayağı ürktü.

*

* *

Sanki trendeymişcesine sallanmaya başlamıştı. Gözlerini belki de bu yüzden açtı. Başı kaymıştı, yanağı kılıç yemiş gibi ağrıyordu. Her tarafı uyuşmuştu, kaba etleri iğnelenmişçesine batıyordu. Ne olduğunu, nerede olduğunu araştırmaya çalıştı.

Gün yeni doğuyordu. Bir tavuk toprağı eşeliyordu, uyuz bir köpek miskin miskin etrafına bakınıyordu. Biraz ileride çavuş, nöbet değiştiriyordu. Karşısında geceki asker vardı. O, saf saf gülen asker...

- Dursun!...
- Buyur çavuşum!
- İstasyona hiç bir yabancı sokmayacaksın!
- Sokmayacağım çavuşum!
- Öleceksin, gâvur gâvurları da, müslüman gâvurları da bir adım bile yaklaştırmayacaksın!
- Öleceğim, gâvur gâvurları da, müslüman gâvurları da yaklaştırmayacağım çavuşum!
- İstasyon sana emanet!
- İstasyon bana emanet çavuşum!
- Ambardaki topla makineliyi de sen bekleyeceksin.
- Ben bekleyeceğim çavuşum!
- Ben köprüdeyim!
- Sen köprüdesin çavuşum!

Çavuş, yanındaki başka bir askeri de alarak geri döndü. Dursun selâma durdu; çökük omuzları, eğik boynuyla selâma durdu. Sakalları gecedekine nazaran biraz daha uzamıştı. Yine de gülümsüyordu...

Ali bir an gözlerini kapadı, çavuşun gitmesini bekledi. Fakat daha fazla dayanamadı, vagondan aşağıya kaydı, dizlerinin üzerine oturdu. Şurada bir gerçek vardı. O gerçek onu, hem çökertiyor, hem de içine bir tuhaf ürperti salıyordu.

Er Dursun'un gerçeği, nasıl da kendi yaşantısıyla birlikte doludizgin koşuyordu. Yine de Er Dursun onun gözlerini kamaştırıyordu.

Dursun çelimsiz, Dursun bitik, perişandı. Elindeki tüfeğin kayışı

bile yoktu. Kayış yerine bir ip bağlamıştı oraya. Şimdi tüfeğini omuzuna asmıştı. Geziniyordu, toprağı eşeleyen tavuk gibi geziniyordu.

Tasasızdı, endişesizdi. Her yerinden bir yama sırıtan elbisesinin, başındaki delik başlığının, iplerle tutturulmuş dolağının belki de farkında bile değildi.

Durdu, eğildi, çarığını çıkardı ayağından. Çıplak tabanına batan taş parçalarını ayıkladı. Çarığın deliğine parmağını sokup bir süre oynadı. Kokladı çarığını, yine ayağına giydi. Sakalını kazıdı. Dudağının arasına bir türkü yerleştirdi. Tüfeğinin dipçiğinin önden taşmasına, namlunun arkaya doğru uzanmasına, kılıfsız matarasına, boş ekmek torbasına aldırmadan yine gezinmeye başladı.

Yüzbaşı Gökmen'in ıslığı başka türlü yakardı insanı. Er Dursun'un türküsü ise kasıp kavuruyordu. O yayvan ses, o aynı ahenk, o bitip tükenmeyen nakarat, o kavruk Anadolu'nun kendine özgü, ezik, çökük yaşantısı hepsi hepsi bu türkünün içindeydi. Kişi bunalıyordu, kişinin yerinden fırlayıp şu Dursun'a bir tokat atası geliyordu... Bu tokat kişinin kendi kendisine attığı tokat, kendi kendisine verdiği ceza olacaktı. Yine de iş cezayla bitmiyor, dövmek, sövmekle de düzelmiyordu. İşte Er Dursun bu haliyle istasyonu da, ambarı da bekleyecek, gâvur gâvurla müslüman gâvura oracıkta yalnız başına karşı koyacaktı. Dursun vatanı kurtaracaktı...

Ali birden şaşırdı. Dursun'da bir değişiklik vardı şimdi. Dursun dikleşiyor, Dursun gittikçe büyüyordu. Türküsünü hemen kesmişti. Tüfeğini omuzundan indirip koltuğunun altına almış, sağ elinin işaret parmağını tetiğe götürmüştü.

Dursun bacaklarını da iki yanına açmıştı. Artık ne sırtı kambur, ne de başı eğikti. Şimdi onun dudaklarında başka türlü bir gülümseme vardı. Hiç de oradaki gülümseme saf değildi. Aksine kin ve nefret taşıyordu. Gözleri de başka türlü parlıyordu, çakmak çakmak parlıyordu.

- Yasak!...

Karşıdan eli silâhlı bir yığın insan geliyordu; on kişiden fazla olmalıydılar. Köşeyi dönmek, Er Dursun'un karşısına dikilmek üzereydiler.

- Yasak!...

Ali hemen yüzükoyun uzandı, tabancasını çekti. Yanına sokulan kendi onbaşısı Ahmet Onbaşı'ya:

- Bizim askerleri topla, diye fısıldadı, işaretimi bekleyin. Tabancam patlar patlamaz şu gelenlerin üzerine ateş edilecek. Hiç ses çıkmasın, kimse sizin burada bulunduğunuzu bilmesin!

Şimdi, eli silâhlı yabancılarla Er Dursun yüz yüzeydiler. Bir kısmı Rumca bir şeyler söylüyor, bağırıyordu.

- Yasak!...

Dursun tüfeğinin tetiğiyle oynuyordu. Dudakları büzülmüştü. Şaşıyordu karşısındakilere de...

- Basın geriye!... Şimdi sizin canınıza okurum!.. Hele bi adım daha atın, hele bi kıpırdayın!...

Gerçekten de kıpırdayamıyorlardı eli silâhlı adamlar... Bir şaşırmışlığın, bir yılmışlığın, bir korkmuşluğun baskısı altındaydılar. İçlerinden bir tanesi, Türk olanı:

- Kanına mı susadın, diyebildi, kanına mı susadın? Açıl!... İstasyon bizim!... Halifecilerin!... Rum kardeşlerimiz de bizimle!...

- Hele hele, hele hele!... Kimin malı kimde? Tutsak mı yaşayacağız biz? Tutsak yaşanır mı? Gidin geldiğiniz yere!...

- Kalbura çevirirız seni!... Geberip gidersin şurada!... Kaçıl!...

- Hele hele, hele hele!... Bi deneyin bakalım. Bi adım sağa, bi adım sola atan yandı!... Sayıyla mı verdiler sizi bana?

Daha da anlaşılamayan bir olay oldu... İnsan buna bir rüya da diyebilirdi. Ama gerçekti, Ali gözleriyle görüyordu... Şimdi Er Dursun karşısındakileri önüne katmış, kovalıyordu.

- Buna anlatın, buna anlatın ya!.. Gamınız, neyiniz varsa buna anlatın derim size.

Çarığının delik tabanından ayağına taş parçaları girse de, uykusuzluktan, gıdasızlıktan bütün vücudu kıyılsa da Dursun onları kovalıyordu.

Önündekiler de durmamacasına kaçıyorlar, dağılıyorlar, saklanacak bir yer arıyorlardı.

Şimdi de Dursun yine bacaklarını iki yanına açmış, tüfeğinin namlusunu göstererek gidenlerin arkasından sesleniyordu.

Ali koştu, Dursun'un karşısına dikildi, sarstı onu:

- Dursun!
- Buyur asteğmenim!
- Tüfeğinde kaç kurşun vardı, kaç kurşun?
- Üç, asteğmenim!
- Başka?
- Başkası yoktu ki kumandanım, vermedilerdi ki kumandanım!..

Ali eliyle yüzünü kapadı. Sendeliyordu, neredeyse olduğu yere çökecekti. Yine de diretti, ayakta kalabildi. Ellerini yüzünden indirdiği zaman Dursun'un nöbet yerine dönmekte olduğunu gördü.

Omuzları çöküktü Dursun'un artık. Tüfeğinin namlusu geriye doğru uzanmıştı. Ufacıktı o, kavruk... Dudaklarında ise tekrar o türküsü vardı. Yanık, ezik, bir karış toprağı tırnaklarıyla kazıyıp bir ömrü sürdürmeye çalışan kişilerin Anadolu'sunun türküsüydü bu...

*
* *

Ali istasyondan telgrafla Fuat Paşa'yı aramıştı. Doğançay kesin bir cevap veremiyordu. Ali bir türlü gerektiği gibi bir karara varamıyordu. Yine de beklemek zorundaydı.

Öyle de yaptı. Gün geçmek bilmiyordu. Şu tepelerden, şu yoldan yine Rumlar, yine Kuva-yı İnzibatiye taraftarları, hatta Anzavur Ahmet'in kendisi gelirse Er Dursun'ların göğsü, üç kurşunlu tüfeği onları ne dereceye kadar gerisin geriye gönderebilirdi?

Saat onbire yaklaşıyordu. Yerdeki sigara izmaritlerini tekrar tekrar ayağıyla ezmeye çalışan Ali karşısında kendi onbaşısını görünce başını kaldırdı.

- Asteğmenim, gelenler var!
- Kim?
- Demiryolunda bir araba.
- Başka?

- Bir de köylü! Haber getirmiş. Ayrıca dün akşam buradan ayrılan istihkâm müfrezesi de geri dönüyor.

Ali bayağı sevindi. İçi başka türlü rahatladı. Koşmaya başladı. Tren yoluna çıktığı zaman istihkâm müfrezesini gördü. Başlarında teğmenleri olduğu halde bütün asker yorgundu, sanki ayakta uyuyorlardı. Ahmet Onbaşı'nın tren yolunda bir araba dediği de otodrezindi, makasa girmişti.

Ambar askerlerinden biri:

- Ali Fuat Paşa, dedi, paşa geldi!

Ali, tekrar koşmaya başladı. Fuat Paşa'nın yanına varınca topuklarını birbirine vurdu, sağ elini sür'atle alnına götürdü...

- Ben, Asteğmen Ali! Ankara'dan dün gece geldim. On asker, bir onbaşıyla emrinizdeyim paşam!

Ali Fuat Paşa'nın yanında yaveri İdris Efendi'yle iki muhafızı vardı. Sağ eli yaralıydı, bezle sarmışlardı.

- Memnun oldum asteğmen! Başka bir haber var mı?

- Buraları çok karışık paşam! Sabahleyin baskın yapmaya kalkıştılar. İstihkâm müfrezesi geri dönmüş. Bir de köylünün biri haber getirmiş.

- Evvelâ köylüyle konuşalım.

Paşa da yorgundu, endişeli gözlerle etrafına bakınıyordu. Köylüyü yanına getirdikleri zaman doğrudan doğruya sordu:

- Ne istiyorsun?

- Anzavur Ahmet!

- Anzavur Ahmet mi? Ne olmuş?

- Geliyor!

- Nereden?

- İkramiye'ye vardı. Geyve'ye doğru yürüyecekmiş!

- Nasıl olur? Daha dün karşımda tutunamayıp Sakarya'nın batısındaki mevzilerimizden Halife kolordusuna bağlı piyade alayı ve topçusuyla birlikte çekilmiş, Adapazarı'na sığınmıştı.

- Yalanım yoktur paşam!

İstihkâm Müfrezesi Kumandanı Teğmen Mekki Efendi de paşanın yanına gelmişti. Köylüyü aynen onayladı:

- Evet paşam! Doğrudur! Anzavur, süvarileri ve makineli bölüğüyle İkramiye'ye saldırdı. Biz de tutunamayıp geri çekildik.

- Ne kadar kuvvetimiz var burada?

Bu suale paşanın yaveri İdris Efendi cevap verdi:

- İstihkâm Müfrezesi'nden otuz, ambardan beş, Asteğmen Ali birliğinden on!

- Bizi de kat İdris!

- Elliyi geçmeyiz paşam!

Ali Fuat Paşa bir an düşündü. Bu yapıp yapmamak, kalıp kalmamak savaşıydı. Geyve istasyonunu, hele şu Sakarya Köprüsü'nü bırakıp Osmaneli'ne çekilmek de vardı. Fakat o zaman Anzavur Sakarya'yı geçmiş, Ankara yoluna ilk adımı atmış olacaktı.

- Çerkez Etem Bey'den haber var mı?

Ali cevap verdi bu soruya:

- Ben buradayken hiç bir telgraf gelmedi paşam!

- Yine de çarpışacağız. Burasını Anzavur'a bırakamayız! Hazır mısınız arkadaşlar?

- Hazırız paşam!

Ali Fuat Paşa geriye döndü, karşıki sırtlara baktı. Kuzeydeki tepelerden, Köprübaşı köyünden Anzavur'un istasyona doğru hücuma geçmesi en uygunuydu. O zaman da arkalarındaki Rum köylerine karşı savunmak çok güçleşecekti.

- İdris!

- Buyur paşam!

- Ambardaki top ile makineliyi çıkartın. İçinizde top kullanmasını bilen var mı?

- Yok paşam!

- Topu ben kullanırım. Sen makineli tüfeği alıp Sakarya Köprüsü'nü geçecek, Taşlıtepe'de mevzileneceksin. Mekki Efendi Köprübaşı'nda kalacak. Ali Efendi de hem Rum köylerini gözleyecek, hem de Mekki Efendi'ye yardım edecek.

- Başüstüne paşam!

- Benimle beraber yola çıkan süvari bölüğü geriye gelinceye dek kimse yerinden kıpırdamayacak.

- Kıpırdamayacak paşam!

- Topla makineli ambardan çıkana kadar Mekki Efendi telgrafın başına geçip Kurmay Başkanımı bulmaya çalışsın, durumu bildirsin.

Hepsi selâm verdiler, koşarak uzaklaştılar. Öte tarafta istihkâm askerleri oldukları yere uzanıvermişlerdi. İstasyonun içindeki iki ambar askeri de şaşkın şaşkın etrafına bakınıyordu. Dursun ise, sabahtan beri nöbet bekleyen Dursun ise oradaydı, yine geziniyordu. Bir aralık tüfeğinin ipi kopmuştu da şimdi onu uçkuruyla bağlamıştı. Dudaklarında o türkü vardı, hep o türkü.

Bir tokmak, görünmeyen, bilinmeyen bir davula "güm" diye iniyordu. Anzavur geliyordu. Bu bir gerçekti. Padişahın, Sadrazam Damat Ferit'in yetiştirmesi, paşalık rütbesiyle hoşnut edilen Anzavur Ahmet, Şeyhülislâm Dürrîzade'nin fetvasını da koynunda taşıyarak geliyordu.

Fuat Paşa'nın dediği gibi yaptılar. Topla makineli ambardan çıkartılıp Sakarya Köprüsü geçildi, Taşlıtepe'ye yerleştirildi.

Geceki çavuş iki askeriyle hâlâ Köprübaşı'nda duruyordu. Sakarya'nın çamurlu suları birbirinin üzerine devrile devrile akarken, Geyve de, istasyon da, şu dağlar, şu tepeler de sessiz ve uykuya yatmış gibiydi...

Yaver İdris Efendi ile Fuat Paşa şimdi silâhlarının başındaydılar. Köprüyü tutan Teğmen Mekki ise yere uzanmış, dürbünüyle etrafı kolluyordu. Kuzeydeki tepelerde belki de bir kıpırdama vardı.

Ali de askerlerini yerleştirdikten sonra Teğmen Mekki'nin yanına geldi.

- İstasyonda kimse kalmadı, dedi, herkes dağıldı. Sadece nöbette Dursun var!

Teğmen dürbününü indirdi, bir an Ali'yi seyretti:

- Korkuyor musun, diye sordu, acemisin değil mi?

- Pek sayılmaz!

- Daha evvel çarpıştın mı?

- Evet!

Koyu bir iç sıkıntısıydı hepsinin kanında dolaşan. Bir kere silâh patlasa, kurşunlar vınlasaydı, bu sıkıntıyı, bu kararsızlığı üzerlerin-

den atarlardı. O zaman düşünmeye vakit kalmaz, geleceği gözlemeye çalışmazlardı.

- Ankara'dan ne haber asteğmenim?

- Meclis çalışıyor!... Her şey düzelecek elbet!

- Hükümeti kurmuşuz!... Fevzi Paşa Millî Savunma Vekili olmuş. İsmet Bey de Genel Kurmay Başkanı... Diğerlerini tanımıyorum. Halifeciler bir yakalasalar, hepsini asarlar! Ne dersin asteğmen?

- Asarlar, dedi Ali, seni de, beni de asarlar!...

Sanki canlanmış gibi Teğmen Mekki birden dizlerinin üzerine dikildi. Ali'ye tekrar baktı. Gözleri hafif kanlanmıştı. Yeni gördüğü şu insandan ne dereceye kadar yararlanacağını anlamak istiyordu sanki.

- Asteğmen, dedi, askerine güveniyor musun?

- Bilmem! Onları daha yeni tanıdım. Ankara'da emrime verdiler; hemen buraya geldik!

- Bir subay askerine güvenmeli! Bilmediği askerle savaşa giren subay aldanır. Benimkiler yorgun olmasa, daha rahat çarpışırım ben. Kahpe dünya!

- Çok üzgünsün sen teğmenim!

- Bir tarafta Kuva-yı inzibatiye. Kumandanları olacak Şefik Paşa İzmit'te bir İngiliz gemisinin içinde. Öte tarafta isyancılar, beride Anzavur Ahmet! Biz de buradayız! Gel çık bu işin içinden.

- Ben İstanbul'dayken, dedi Ali, aylar evvel, Kuva-yı İnzibatiye'nin ilk tohumu atılmıştı. Padişah iradesi çıkıp henüz o sıralarda resmen Kuva-yı İnzibatiye kurulmamışsa da sağdan soldan topladıkları çapulcuları Harbiye Nezareti'nde çadırlara tıkmışlardı. Sonra bir aralık kaybolmuştu bu herifler, gerisini bilmiyorum. Demek şimdi İzmit'ten karaya çıkıp karşımıza dikildiler.

- Öyle! Sözde biz Mayıs'ın yirmiüçünde Çerkes Etem'in kuvvetleriyle birleşip isyancıları bastırmaya gidecektik. Mudurnu'da bulunan Albay Refet Bey de Bolu üzerine yürüyecekti. Bakalım şimdi ne olacak?

Konuşamadılar daha fazla. Fuat Paşa'nın topu birden patladı. Mekki Efendi yutkundu, Ali yere yattı...

- Geliyorlar!

Dört kilometre kadar kuzeydeki tepelerden, Fuat Paşa'nın düşündüğü gibi, Köprübaşı köyü yönünden Anzavur'un atlıları gözükmüştü. Aşağıya doğru kayıyorlardı.

Ali Fuat Paşa'nın topu bir daha gürledi. Anzavur'un askerlerinde bir duraklama oldu. Sonra dağıldılar, istasyona doğru ilerlemeye başladılar.

- Olmuyor! Âdi cebel topuyla başarı sağlanmıyor! Top mu atılıyor, mısır mı patlatılıyor? Heriflerin umurunda bile değil.

Mekki Efendi, Ali'yi unutmuşcasına söyleniyordu. Hani eline bir sopa alsa gelenlerin karşısına dikilecek, tavuk kışalar gibi kışalayacaktı onları!

İdris Bey'in makineli tüfeği çalışmaya başladı. Yer yer olumlu, yer yer olumsuz tiktaklardı bunlar...

- Biz ne yapacağız, diye sordu Ali, biz ne yapacağız? Emrini bekliyorum teğmenim!

- Dur bakalım! Herifler istasyona girecekler! Girecekler kahpeler! Arkada, Rum köylerinde bir kıpırdama var mı?

- Yok!

- İyi.

Şu Sakarya, şu bulanık sulu Sakarya altlarından akıp gidiyordu. İki kara çizgi gibi uzanan tren yolu, Sakarya'nın üzerine eğilen demirköprü, ilerdeki tozlu yol insanın gözüne nedense o anda hiç de hoş görünmüyordu.

- Giriyorlar, dediğin gibi istasyona giriyorlar. Ateş emrini ver teğmenim!

Şimdi Anzavur'un da makineli tüfekleri çalışmaya başlamıştı. Kurşunlar vınlayarak geçiyordu.

- Ateş! Hedef görerek ateş! Mesafe serbest!

Ali'nin elinde tabancası vardı. Etrafa yayılmış askerlerine bakıyor, hiç bir şey yapamamış insanların soğuk gülümsemesini taşıyordu dudaklarında:

- Dayatacağız! Çekilmek yok! Dayatacağız!

- Cesursun asteğmenim!

- Anzavur Ahmet hangisi, gördün mü onu?

- Ne yapacaksın?

- Belki gizlice yanına sokulur, vurabilirim!

- Ne duruyorsun? Bak, ele geçirdiler istasyonu. Yarım saat içinde ele geçirdiler...

- Dursun vardı orada!

- Bilmem! Ne Fuat Paşa'nın topu, ne İdris Efendi'nin makinelisi önledi onları! Sıra bizde! Sakarya Köprüsü çok önemli onlar için!

Ali soğukkanlılığını kaybetmiş gibiydi... Bilinmeyen bir coşkunluk, anlaşılmayan bir ölümden korkusuzluk içinde ileri atılmayı, gırtlak gırtlağa çarpışmayı istiyordu.

Koştu, askerlerinin yanına gitti, birinin tüfeğini kaptı, ateş etmeye başladı.

Şimdi sadece kurşunlar konuşuyordu. Devrilenler, Sakarya'ya doğru oldukları yerden aşağıya kayanlar, düşenler vardı.

Gittikçe sarılıyorlardı. Kurşunlar başka türlü sekiyordu başlarının üzerinden, oldukları yere gömülüyorlardı sanki.

- Şaban Çavuş, diye bağırdı Mekki Efendi, niye atış seyrekleşti?

- Mermi teğmenim!

- Ne olmuş mermiye?

- Azaldı teğmenim! Kalmıyor!

- Anlamam ben böyle şey! Taş atın, toprak atın!

Ali sürünerek geldi teğmenin yanına:

- Köprüyü uçuralım, dedi, büsbütün uçuralım!

- Uçuralım mı? Neye yarar? Onlara yine de vermiş oluruz burasını!

- Süngü takıp hücuma geçelim öyleyse.

- Askerimin çoğunda süngü bile yok!

- Benimkilerde var! Ben gidiyorum! Oyalarım hiç olmazsa onları bir süre daha.

Mekki Efendi Ali'nin bileğine yapıştı.

- Dur, dedi, biraz bekle. Paşadan emir alalım, paşaya soralım!

- Nasıl? Ne ile?

- Ne ile mi?

Mekki Efendi zorla güldü. Kanlanmış gözlerini açıp kapadı. Bıraksalar oracıkta hemen uyurdu. Askerleri de öyle. Ama bu asker, şu haliyle dahi kaçmıyordu işte. Onlara anlatmışlardı, onlar da anlamıştı herhalde.

- Anzavur'un eline geçersek şu Köprübaşı'nda paçamızdan asar bizi. Sorgusuz, sualsiz!

Ali saatini çıkarıp baktı:

- İkibuçuk saatten beri çarpışıyoruz, dedi, benimkilerin de mermisi bitiyor!

Ayak sesleri duyuyorlardı sanki. Yanlarına sokulanların nefes alıp verdiklerini bile neredeyse hissedeceklerdi. Köprüyü koruyanların tetikleri çok zaman boşa çekiliyordu şimdi.

Teğmen Mekki:

- Ben dinamitlerin başına gidiyorum, dedi, sen de taktır süngünü! Yaparsın, bir şeyler yaparsın belki. Hakkını helâl et asteğmenim!

Ali başını kaldırdı. Elini uzatacaktı, okşayacaktı teğmeni. Bu okşayışta gerideki bütün dostlara selâm da gizliydi. Nihâl'e, hatta Gayret Remzi'ye!... Anası var mıydı acaba? Anasını hatırına getirmek istemiyordu da, üvey babası sırıtıveriyordu karşısında.

Birden Ali'nin gözleri parladı. Olduğu yerde dikildi. Teğmen Mekki kolundan çekti onu.

- Gelenler var!

- Gördüm!

- Bizimkiler mi?

- Evet!... Ali Fuat Paşa'nın süvari bölüğü! Süngü takmana lüzum kalmadı asteğmenim!

Ali uzaklaştı... Uygun bir yere çıkmak, etrafı iyice görmek istiyordu. Yaptı da. Başkaları da vardı. Süvari bölüğünün dışında çeşitli kılıkta bir takım insanlar etrafa yayılıyordu.

Güneş tepeyi dönmüştü. Gölgeler yer değiştiriyordu, Anzavurlularda bir duraklama seziliyordu.

Kısa bir süre sonra Fuat Paşa'nın bulunduğu tepeden silâh sesleri gittikçe sıklaşmaya başladı, atlıların koşuştuğu işitildi. Yardıma gelenler ayrıca istasyona doğru da ilerliyorlardı. O zaman köprü ba-

şındaki askerler, ellerini tetikten çektiler, başlarını yere dayadılar. Şakaklarından süzülen terler önlerine damlıyordu.

Nihayet Anzavurlular çekilmeye başladılar. Bu çekiliş, bir an geldiki panik şeklini aldı. Atlarını, silâhlarını da bırakarak kaçıyorlardı şimdi.

Ali sağ kalan altı askeri ve onbaşıyla istasyona girdiği zaman bir yüzbaşı gördü karşısında. Arap bir yüzbaşıydı bu. Sevimli bir yüzü, pırıl pırıl gözleri vardı. Öylesine sevimliydi ki, karanlık bir gecedeki yıldızlar gibi göz kırpıyordu sanki insana.

- Asteğmen!

- Buyur yüzbaşım!

- Sen de yardım et de bir an evvel temizlensin şuraları!

- Kimsiniz siz yüzbaşım?

- Dayı Mesut derler bana. Millî müfrezemle yardımınıza geldik işte. Yanımda da onbeş kadar subay var. Ankara'ya gidecekler.

- Anzavur yakalandı mı?

- Süvari bölüğü peşinde. Geçmiş olsun asteğmenim.

Dayı Mesut uzaklaştı. Ali o zaman istasyonun korkunç halini farkedebildi... Bir daha kalkmamacasına yerde yatanlar vardı. İkiye bölünmüşler, kılıçla delinmişler, başları yarılmışlar oradaydı hep!

Geyve istasyonunda, istasyonun sokaklarında bir kan şeridi uzanıp duruyordu...

Yardıma gelenler ölüleri topluyordu. Birkaç sivil, küçük otelin kapısından başını çıkarmış, şaşkın şaşkın etrafına bakınıyordu.

Ali şimdi kendinden dahi iğreniyordu. Bütün vurup ve kırma arzusuna rağmen, o anda büyük bir tehlike içinde dahi olsa, eline tabancasını bile alamazdı.

Göğsüne bir çarık ilişti, dibi delik bir çarık... Hiç de yabancısı değildi bu çarık onun. Öyle sanıyordu ki, daha bu sabah, gün yeni ağırırken bir parmak şu deliğin içinde dolaşmıştı. Sahibini aradı; buldu da... Orada yatıyordu Dursun! Yan dönmüş, uçkuruyla bağlanmış tüfeğini elinden bırakmadan yatıyordu Er Dursun!

Tüfeğinin mekanizması açıktı, gözleri de açıktı Dursun'un. Yine saf saf gülümsüyordu. Göğsünün altında küçücük bir kan gölü vardı.

Aç, susuz, uykusuz geçirdiği günlerin sonunda dinlenmeye çekilmiş gibiydi Dursun! Bilerek veya bilmeyerek, anlayarak veya anlamayarak bu özgürlük savaşı uğruna baş koymuş birisi, henüz davanın ilk adımı atılmışken, üç kurşununu da boşalttıktan sonra yine de nöbetini yerine geleceklere bırakmak üzere oradaydı.

Er Dursun, nereden, nasıl gelmişti Geyve'ye? Belki de önemli olan bu değildi. Gerçek olan, onun delik çarığı, yamalarla dolu elbisesi, uzamış sakalı, günlerce uyumayışı, aç karnı ve kayış yerine tüfeğine uçkurunu bağlayışı, nöbetini bırakmayışıydı.

Geyve'de bir Er Dursun vardı; zaman geçecek kimse onu anmayacak, hatta böyle nice Dursun'lara omuz silkeceklerdi.

Ali eğildi, Dursun'un gözlerini kapattı. Yine de elinden tüfeğini almaya cesaret edemedi.

*
* *

Birkaç gün sonra Çerkez Etem geldi. İkibin atlısı, topu, makineli tüfeği vardı.

Biga'dan Bursa'ya kadar etrafı taraya taraya, Geyve yolunu tutmuştu. Ağabeyisi Tevfik Bey de yanındaydı.

Etem uzun boylu, zayıf bir adamdı. Bıyıkları dudaklarının üzerini doldurmuştu. Kaşları biribirine yapışacak kadar gürdü. Mayıs ayına rağmen ceketinin yakası kürklüydü. Homurdanarak yürüyor, karşısındakilere şüpheyle bakıyordu.

Etrafındaki koruyucuları, sinek uçsa ellerini tüfeklerine atıyorlardı.

- Birinci Kuva-yı Seyyariye Kumandanı Etem Bey!...

Çerkez Etem Salihli cephesinden yola çıkmıştı. Marmara kıyılarında Anzavur'u kovalamıştı. Anzavur ise Karabiga'dan bir İngiliz harp gemisine binip İstanbul'a kaçmış, sonra da tekrar Anadolu topraklarına ayak basmış, Geyve'de görünüvermişti.

- Parti Pehlivan!

- Buyur bey!

- Nöbetçilere dikkat et! Kimse yerinden kıpırdamasın, kimse kimseyle konuşmasın!

- Meraklanma bey! Kuş uçmaz!

- Ben Fuat Paşa!nın yanına giderim, kapıları gözleyin!

Çerkez Etem Bey ağır ağır yürüyordu. Şurada duran askere, oradaki subaya dudaklarını bükerek bakıyordu. Onda bir gururlanmışlığın, bir yalnız ben yaparımcılığın davranışları vardı.

İçeri girdiği zaman Fuat Paşa masanın başındaydı. Yandaki odadan telgraf sesleri geliyordu.

Geyve istasyonu yine sessiz, Geyve istasyonu yine durgundu.

- Anzavur'u kaçırdıktan sonra bu işler tatsızlaştı paşa! Neden yakalayamadınız onu? Ben arkadaşlarla görüştüm, yarın sabah Sapanca ve Adapazarı'na doğru hücuma geçeceğiz! Hendek, Düzce, Bolu'ya da varırız! Aylardan beri söndüremediğiniz isyanı bastırırım. Siz de Halife ordusuna yüklenir İzmit'e girersiniz.

- Genel Kurmay başka türlü düşünüyor Etem Bey! Bir endişe var Ankara'da!

- Yığınaklarınız tamamlanmadı mı paşa? Neden çekinilir? Refet Bey Mudurnu'da duruma hâkim değil mi?

- Genel Kurmay Başkanı Albay İsmet Bey sizin güneyden kuzeye doğru Akyaz'ı üzerinden Hendek'e gitmenizi uygun görüyor.

- Bir korkuları mı var?

- Seyyar bir kuvvetin gerisinde kuvvet bırakamayacağını, Sapanca yolu üzerinde ilerlerken arkanızın tehlikeye düşeceğini, çünkü sol cenahınızdaki dağların henüz düşman elinde olduğunu bildiriyor.

- O kadar vaktimiz yok bizim. İki, üç gün daha oyalanamayız yollarda. Bu çatışma ağır kayıplara da sebep olsa cürete ve sür'ate ihtiyaç gösterir. Mustafa Kemal bunu bilmiyor galiba! Ben şimdi kendisiyle telgraf başında görüşürüm. Doğrudan doğruya Adapazarı üzerine yürüyeceğiz! Kararımız kesindir. İsmet Bey görüşlerinden vazgeçsin!

- Şimdi telgrafla Ankara'yı arıyorlar, siz de konuşursunuz; bu suretle kesin bir sonuca bağlanır bu iş! Ben zaten 23 Mayıs sabahı için taarruz emrimi birliklerime verdim. Mudurnu'da bulunan Albay Refet Bey'e de durumu bildirdim.

Yandaki odada telgraf hâlâ çalışıyordu. Fuat Paşa biraz yorgun, biraz da küskün görünüyordu. Etem'in ise bakışları donuk, duygularını göstermekten uzaktı.

- Asacağım paşa! Mademki Millet Meclisi'nden Hiyanet-i Vataniye Kanunu çıktı; asilerin hepsini asacağım! Elimden hiç birisi kurtulamaz. Ben bu milleti adam etmezsem bana da Etem demesinler!

Bayağı sabırsızlanıyordu. Karşısındakileri ipte görmek, onların sallanışlarını seyretmek belki de en büyük zevki olacaktı.

- Bilek ister paşa! Bilek ve yürek!... Bir muntazam ordudan bahsediyorlar son günlerde. Muntazam ordu hiç birşey yapamaz. Modası geçti onun. Köhnedi.

Yaver İdris Bey içeri girdi. Etem sözünü kesti, dik dik baktı ona.

- Hazır paşam, Ankara karşımızda!

O zaman Etem, elini masaya birkaç kere vurdu, sonra yanında duran ağabeyisi Tevfik Bey'e işaret etti, Ali Fuat Paşa'yı beklemeden Ankara'yla konuşmak üzere hırsla dışarı çıktı...

*

* *

Ertesi gün akşam üzeri Etem Bey'in kuvvetleri Adapazarı'na girdiler. Fuat Paşa'nın birlikleri de İzmit'e doğru yürüdü...

Kuva-yi İnzibatiye ile isyancılar da durmadan çekildiler. Etem'in kuvvetleri iyi çarpışıyordu. Sapanca ve Adapazarı civarı tamamen temizlenmiş, karşı koyan köyler yıkılmış, silâhlar toplatılmıştı...

Bir gün sonra da, 24 Mayıs 1920 Perşembe günü saat 10'da Yörük köyündeki karargâhından ayrılan Ali Fuat Paşa, Ali'nin müfrezesiyle Adapazarı'na vardığı zaman halk onu sokaklarda alkışlıyordu...

Yine de bir durgunluk, yine de bir güvensizlik vardı şehirde...

Fuat Paşa, Ali'yi Çerkez Etem'in yanına gönderdi. Geldiğini haber verdirecekti. Bir meydana varınca Ali, uzaktan tanıdı Etem Bey'i. Bir türlü yaklaştırmadılar yanına.

- Şimdi konuşamazsın; işi var! Bekle biraz!

Evet, Çerkez Etem oradaydı, ayakta duruyordu. Ağabeyisi Tevfik Bey yine yanındaydı. Her ikisi de karşılarındaki onüç sehpaya bakıyordu. Onüç sehpanın üzerinde onüç sahibini bekliyen ip sallanıyordu.

Elleri cebindeydi Çerkez Etem'in. Köşe başlarını Parti Pehlivan'ın adamları tutmuştu.

- Pehlivan!
- Buyur bey!
- İngiliz subayı ne oldu?
- Yakalandı bey.
- Karısı nerede?
- Yanında bey!..

Parti Pehlivan, Etem'in en sadık yardımcısıydı. Daima Etem kuvvetlerinin en önünde gider, yol açardı ona...

- Parti Pehlivan! Kâtibe söyle, padişaha bir ariza yazsın. Damat Ferit Paşa ile arkadaşlarının kötülüklerini sayıp döksün. Onların yerine namuslu, işbilir kişilerin getirilmesini niyaz ettiğimi bildirsin. Altına da "Umum Kuva-yı Millîye Tedip ve Takip Kumandanı" diye mühürümü bassın. Bir de Damat Ferit Paşa'ya, işten çekilmesine dair bir mektup karalasın. Hepsini o İngiliz subayına verip göndersin İstanbul'a!

Parti Pehlivan başını salladı, koşarak uzaklaştı... Fakat Etem Bey hiç de rahat değildi. O donuk bakışlarda bir endişe, bir ürkeklik seziliyordu zaman zaman. Köşe başları ne kadar tutulursa tutulsun, Çerkez eğerlerine binmiş çeteciler atlarını nasıl bir cakayla Adapazarı sokaklarında doludizgin koşturursa koştursun o, yine de bir kurşunun şuradan vınlıyacağını ya da aralarına katılan ikiyüzlü birinin kamasını göğsüne saplayacağını düşünüyor olmalıydı.

Başını geriye döndürdü, seslendi:

- Hafız Hüseyin!
- Emret bey!
- Ne oldu divan-ı harp?
- Şimdi getiriyorlar bey?
- Topu topu onüç kişi mi?

- Evet bey! İçlerinde Ankara'nın idamını istemedikleri de varmış!

- Kim demiş? Ankara'yı filân dinlemem ben! Asılacak hepsi! Adalet yerine gelecek!

- "Biliyorum bey!.. Bu hareketi iyi saymayan bütün subayları da kurşuna dizmekten çekinmeyiz biz!..."

Etem Bey bu söze sevindi. Ağabeyisiyle gözgöze geldiler, hatta gülümsediler bile.

- Yakalananlar içinde işe yarayan var mı Hafız Hüseyin?

- Var bey!

- Hüküm giydiler mi onlar da?

- Giydiler! Birkaç yıl. Aralarında on yıl yatacaklar da var.

- Salıverilsin! Kuvvetlerimiz arasına katılsın hepsi! Evvelâ bir aşçı dükkânına sokup karınları güzelce doyurulsun. Bir süre uzaktan göz hapsinde tutulsunlar. Kancıklık istemem. Baş kaldıranın beynine bir kurşun...

Hafız Hüseyin boyun kırdı... Tam uzaklaşacaktı ki, Etem Bey'in gözleri bir noktaya takılı kaldı. Muhafızların tuttuğu bir sokağın başında elleri arkalarında bağlı, beyaz gömlek giydirilmiş onüç kişi geliyordu. İte kaka sürüyorlardı onları idam sehpalarının önüne doğru.

- İbrahim Çavuş! İbrahim Çavuş!

- Buyur bey!

- Nerede kaldınız? Bir daha böyle gecikmek istemem!

- Şimdi bey, şimdi! Ellerimle asacağım onları ben!

- Suçları iyice belli oldu mü?

- Varmış!

- Asın öyleyse!

İbrahim Çavuş, Etem Bey'in celladıydı. Yalpa vurarak yürüyordu. İri vücudu, kalın ensesi, kuşağından taşmış kamasıyla ürkeklik uyandırıyordu karşısındakilerde.

İpler boyunlara geçirilip, Etem Bey'in gözlerindeki donukluk yerini bir hazza bırakırken Ali geri döndü...

Görmeden biliyordu; şu onüç kişi, haklı veya haksız şu onüç kişi artık debelene debelene sallanıyordu o iplerde. Etem ise durmamacasına sol elini göğsüne vuruyordu.

Bir müfreze çavuşuna sokuldu:

- Fuat Paşa geldi, dedi, Etem Bey'i yanına çağırır; haber iletin...

*
* *

Hendek'te de, Düzce'de de böyle oldu.

Hendek asileri biraz dayandı, sonra kaçmaya başladı. Hemen sehpalar kuruldu.

Düzce asileri ise telgraf başından gelenleri oyalamaya çalıştılarsa da, karşılarında Etem Bey kuvvetleriyle diğer müfrezeleri görünce teslim oldular.

Etem Bey'in divan-ı harbi hep kısa sürüyordu. Sanıklar yakalanıyor, birkaç sual soruluyor, sonra o insanların boyunlarına yağlı birer ip geçiriliveriyordu...

Ali tekrar Adapazarı'na dönünce Yaver İdris Bey'le karşılaştı. İdris Bey:

- Eskişehir'e gideceksin, dedi, emrin çıktı.

- Eskişehir'e mi?

- Buradaki işin bitti!

- Çerkez Etem Bey ne olacak?

- O da geri dönüyor. Kendi cephesine, Salihli'ye! Yalnız bir süre Eskişehir'de kalıp dinlenecek.

İdris Bey bir şey söylemek ister gibi Ali'ye baktı. Sonra başını öne eğdi:

- Hazırlığını yap, hemen yola çık, dedi, belki Etem Bey'le beraber gidersin. Kolordunun yazılı emrini gönderirim sana.

Ali endişeleniyordu, hiç huzur içinde değildi.

- Teğmenim, dedi, bir şeyler oluyor. Doğrusunu söyle bana.

- Evet.

- Nedir?

- Yunanlıların yeniden taarruza geçeceği söyleniyor. İş bu kadarla kalsa!

- Başka?

- Zile ve Yozgat'ta da isyan çıkmış. Çapanoğulları başkaldırıyor-

muş. Onlar da Ankara hükümetini, Mustafa Kemal'i tanımıyorlarmış!

- Anlayamıyorum, hiç anlayamıyorum artık! Daha buraları gerektiği gibi temizlenemedi!

- Belki de Çerkez Etem Bey'i Yozgat'a gönderecekler. Ankara karışık. Eldeki kuvvetlerin çoğu sağa, sola dağıldı. İsyancıların peşinde koşmaktan Yunan cephesi boş kaldı.

- Dayı Mesut nerede? Yüzbaşı Dayı Mesut?

- Müfrezesiyle İzmit'e yaklaşıyor! Halife ordusu tüm kaçmak üzere. Hamdolsun yakında oradan bir endişemiz kalmayacak.

Ali selâm verdi. Zorladı kendini. Dik durdu, topuklarını vurdu. Bu direnişi olmasa, kendi kendisinin altında belki de ezilirdi.

Bir Yüzbaşı Dayı Mesut pırıl pırıl gözleri, siyah teniyle İzmit'te Halife ordusunun karşısındaydı. Bir Yüzbaşı Gökmen, Ankara'da beynine yumruklarını indire indire genel karargâhta iş görmeye çalışıyordu.

Asker ise her çarpışmada biraz daha eriyordu. Buna karşılık Çerkez Etem kuvvetleri girdiği savaşlardan daha kârlı çıkıyordu. İpe çektiği isyancılardan arta kalanların bir kısmını kendi kuvvetleri arasına katıveriyordu. Onlar da onun en sadık, en koyu yardımcısı oluyordu.

Şimdi Yozgat yolları gözünün önüne geliyordu Ali'nin. Çerkez Etem orada da sehpalarını kurup adam sallandırırken Yunanlılar Salihli'den, Nazilli'den, bilinmez nereden ilerlemeye başlayacaklar, Anadolu topraklarına biraz daha gireceklerdi.

Ankara yine sallanacaktı. Ziraat Okulu'ndakiler uyku yüzü görmeden gecelerini gündüzlerine katacaklardı. Eğer hâlâ Nihâl dikiş makinasının başındaysa elleri daha sür'atle makinenin kollarını çevirecekti. İnebolu yollarındaki kağnılar ise gıcırtılarını artırıp İstanbul'dan gelen cephaneleri menzillere durmamacasına taşıyacaklardı...

KULA

EMRİNDEKİ bölüğe bölük mü denirdi? Nereden nereye gelmiş, kimbilir daha nerelere gidecekti?

23. Tümen'e bağlı 159. Alay emrine verilmişti. Tümen Kumandanı Yarbay Aşir Bey'in Alaşehir'de olduğu söyleniyordu.

Şu Haziran ayının son günlerinde, Yunanlılar batıdan doğuya doğru bütün hınçlarıyla saldırırken şu toprakların perişan hali Ali'yi büsbütün sarsıyordu.

Birileriyle konuşmak, durumu iyice anlamak, hatta dertleşmek istiyordu. Hani konuşmak, havadan, sudan da olsa konuşmak...

Bölüğü yirmibeş kişiden fazla değildi. Ne bir makinelisi, ne bir hayvanı vardı. Başına geçtiği asker öylesine yorgundu ki, kumandanlarına kafalarını çevirip bakmıyorlardı bile.

İki askerle birlikte öncü olarak gönderdiği Ahmet Onbaşı'nın bir köylüyle geri döndüğünü görünce bayağı sevindi.

- Dur, dedi, on dakika mola!

Erler kendilerini yere atıverdiler. Ne Yunan süvarilerinin şu tepeden üzerlerine doğru kılıç sallayarak gelme düşüncesi, ne karşılarına dikilecek bir düşman birliğinin yaylım ateşi onları etkiliyordu. Kimi mataralarındaki kan gibi ısınmış suyu bir hamlede içiyor, kimi de derin derin soluyordu.

- Ne haber Ahmet Onbaşı?

- Bu köylüde bazı bilgiler var kumandanım!

- Başka?

- Kula'ya yaklaştık. Ne bizim birliklerimize, ne de düşmandan bir ize rastladık.

Ali bir an gözlerini kapadı. Eskişehir'den Afyon'a, Afyon'dan da Uşak'a kadar trenle gelmişlerdi. Kendi tabur kumandanı, aldığı emir üzerine ileri sürmüştü onu. Haberler çok kötüydü, koyu bir bozgun havası esiyordu etrafta. Kaçanlar, yine kaçanlarla doluydu yollar... Göç, hep göç; bitmeyecek gibi görünen bir göçtü bu. Kaçanlar doğuya, Ali ise batıya gidiyordu.

- Söyle, dedi köylüye, ne biliyorsan söyle!

- Salihli boşaltıldı!

- Boşaltıldı mı?

- Alaşehir düştü!

Köylü konuşurken kekeliyordu. Belki de Ali'den korkmuştu. Elindeki sopayı kırarcasına bükerek sual soran şu genç subay, toza toprağa bürünmüş şu adam hiç de sevimli görünmüyordu. Hırçın, kızgın, atılgan bir hali vardı.

- Konuşsana, daha neler oldu? Tümen Kumandanı Yarbay Aşir Bey'i tanıyor musun?

- Alaşehir'den trene bindi de gitti.

- Nereye?

- Eşme'ye doğru!

- Sen nereden biliyorsun bunları?

- Oradaydım! Yunan süvarisi Alaşehir'e yaklaşırken bizimkiler demiryolu köprüsünü dinamitle atmışlardı. Yaralı ve hastalar Uşak'a gönderildi. Hatta trende cephane ve topçular da vardı. Aldılar işte Yunanlılar Alaşehir'i Biz de kaçtık.

- Kasabada kimse kalmadı mı?

- Söyledilerdi, tellâl çıkardılardı. Göç zararlıdır, yerinizden kıpırdamayın dedilerdi. Kimse dinlemedi ki.. Halkın bir kısmı Uşak'a, bir kısmı da Buldan'a doğru yollandı. Ne bağ kaldı, ne bahçe.

Köylü gitmek istedi. Nereye olursa olsun gidecekti o! Ali önüne geçti. Sıcak büsbütün artarken bulundukları yere derin bir sessizlik çöküyordu. Bir sineğin kanat çırpması, bir böceğin kıpırdanışı bile göze batıyordu.

- Bize klavuzluk et köylü. Yol göster.

- Bırak da gideyim bey! Buralarını bilmem ben!

- Öyleyse ne işin var?

- Şaşkınız, şaşkın bey! Ne bağ kaldı, ne bahçe dedim sana. Kadınlar bir yana, çocuklar bir yana sıvıştı. Bizim memleketimiz ne güzeldi bey!

- Şimdi değil mi?

- Rengârenk elbiseleriyle avratlar pamuk toplardı tarlalarda. Derecikler akardı Alaşehir'in önünden. Keçilerimiz otlardı oracıkta. İstasyonumuz da ne hoştu hani! Tren sesi geldi mi yüreğimiz başka türlü hoplardı. Gitti elden hepsi şimdi gayri.

Köylü artık ağlayacaktı. Dokunsalar, oraya, toprağa başını dayayıp ağlayacaktı.

- Biz Sarısu Mahallesi'nde otururduk. İki göz evimiz vardı. Kasabanın etrafı surlarla çevrilidir. Sen bilir misin Alaşehir'i bey?

- Bilmiyorum, dedi Ali, elbet günün birinde Yunan'ı çıkartırız Alaşehir'den. Gelir evinde kahveni içerim.

Köylü sevindi buna; inanmasa da sevindi.

- Bey, dedi, bir şey sorsam ben de sana ayıp olur mu?

- Sor.

- Çerkez Etem Bey nerede?

- Ne yapacaksın?

- Hani o, Salihli cephesinin kumandanıydı da. Anzavur denen birinin peşinden gitti dedilerdi. Gelmedi değil mi?

- Yozgat'ta şimdi, oradaki isyanı bastırıyor. Sen Çerkez Etem'i tanır mısın?

- Tanımam mı? Yaman Çerkez'dir o. Alaşehir'in altını üstüne getirdiydi.

Asker dinlenmiş görünüyordu. Şimdi başlarını kaldırmışlar, kumandanlarına bakıyorlardı.

- Kalk!

Asker yine de güçlükle kalktı. İlerde, bayırın üzerinde iki öncü erinin sırtları görünüyordu.

- Kula'ya uğradın mı sen köylü?

- Yok!... Keseden yola çıktım.

- Hiç bu civarlarda düşman askerlerine veya bizimkilere rastladın mı?

- Yok! Yunan, ardımızdan gelmediydi.

Köylü bu haliyle, Uşak'a gidecekti. Sonrasını kimse bilmiyordu zaten. Acaba Yunanlılar Uşak'a yürüyecekler miydi? Neden Salihli'den ya da Alaşehir'den öteye ilerlememişlerdi? Acaba, köylünün söylediğinin aksine, düşman buralara kadar gelmiş miydi? Belki de bir çarpışma vardı. Şu tepelerin ardında için için bir çarpışma. Bu sessizlik, hatta bu ıssızlık aldatıyordu onları...

Bir sigara uzattı köylüye:

- Sağlıkla kal, dedi, tasalanma!

- Tasalanmayayım ha? Nasıl?

- Öyle!... Biz neciyiz? Toprağın var mıydı senin?

- Şuncacık!... Yetiyordu. Ekerdik de biçerdik.

- Neden göç ettiniz öyleyse? Yollara dökülen bunca insanın da mı toprağı vardı?

- Olmaz mı?

- Niçin korumadılar? Elbet yardımınıza gelecektik.

- Nasıl?

Ali elindeki sopayı kırdı. Sonra Gökmen Yüzbaşı gibi bir yumruk indirdi, kalpağına...

- Ahmet Onbaşı ileri geç. Şüphelendiğin bir şey olursa haber ver bana.

- Emredersin kumandanım!

- Arş!...

Asker yürüyordu. Ali yine kendini yenememişliğin ezgisini, huzursuzluğunu duyuyordu. Uzaklaşan köylüyü durdurdu:

- Çerkez Etem Bey neden altını üstüne getirmişti Alaşehir'in?

- Alaşehirli Mustafa Bey'le tutuştular. Sen, ben kavgası. Düşman orda, onlar burda. Kâh düşmana dönerler, kâh biribirlerine. Poyraz çetesini daha evvel bastırmıştı Etem Bey. "Mustafa Bey de gelsin, benimle düşmana karşı döğüşsün." demiş Etem Bey. "Alaşehir'de canlarını yaktığı kişilerin diyetini versin, malını, mülkünü koyuversin." diye haber salmıştı.

- Öyle miydi?

Köylü başını salladı. Hiç istekli değildi, gidecekti:

- Bilmem orasını bey, bilmem! Millîciler Salihli'ye kaçıp Etem Bey'e Mustafa Bey'i şikâyet eder derlerdi. Ne bilelim biz? Bir akşam üstü. Etem Bey yükleniverdi Alaşehir'e. Bombalar patladı. Kurşunlar duvarları deldi de geçti. Şeyh Camii'nin orada, hele mezarlıklarda bir döğüştür gitti ki, görenin dili boğazından içeri kaçtı. Mustafa Bey sonunda dağ yönünden savuşup gitti!

- Başka bir şey yapmadı mı Etem Bey Alaşehir'de?

- Yok! Ne yapsın? Mustafa Bey'in adamlarından Reji kolcubaşısı Salih'le on kişiyi ipe çektiriverdi oracıkta. Sallanıp durdular bir süre... Sözde derlerdi ki, para vermedikleri için yataklarında boğulanlarla ırzına geçirilip öldürülenleri mezarından çıkartmış Etem Bey. Çalınan para ve mücevherin gömüldüğü yeri de buldurtmuş!

Ali uzaklaşan askerinin arkasından koşmaya başladı. Gözünün önünde şimdi üç ayaklı bir sehpa canlanıyordu. Ortasından yağlı bir ip uzanıyordu. Rüzgâr bu ipi, sahibini bekleyen bu ipi durmamacasına sallıyordu. Çerkez Etem Bey adaletini, belki de gücünü böyle sağlıyordu. Adapazarı'nda da, Düzce'de de böyle yapmıştı. Eğer Yozgat'ta Çapanoğulları'nın ayaklanmasını bastırırsa, orada da böyle yapacaktı.

Şu anda hiç de yumuşak bir adam değildi Ali. Farkında olmadan elindeki kırık sopayı yere atmış, tabancasını çekmişti. Bir ip vardı önünde. Bu ipte kimin sallanması gerektiğini bir türlü kestiremiyordu. Belki kendi boynu da günün birinde bu ipe geçiverirdi. Çerkez Etem'le bir gün yine karşılaşırsa eğer, Çerkez Etem'in emrine verirlerse onu, o donuk bakışlı adamla ilişkileri nasıl olurdu?

Karşıdan Ahmet Onbaşı koşarak geliyordu. Biraz heyecanlıydı:

- Kumandanım! İlerde bir ordugâh var!

- Kime ait?

- Bizimkilerin olacak!... Epice kalabalık!...

Endişeyle ilerlediler. Ordugâha vardıkları zaman Türk askerini dağınık bir halde gördüler. Gelişigüzel ağaçların diplerine uzanmışlar, âdeta yarı soyunmuşlardı.

Onları bir teğmen karşıladı. Ali selâm verdi:

- Asteğmen Ali, dedi, bölüğümle 159. Alay'a katılma emrini aldım. Taburum uzakta kaldı.

- Burası, dedi teğmen, 159. Alay bir tabur noksanıyla burada.

- Alay Komutanı'nı görebilir miyim teğmenim?

- Binbaşı Şakir Bey Kula'da. Mudafaa-i Hukuk Heyeti öğle yemeğine davet etti onu. Komutan da diğer tabur ve bölük subaylarını yanına alıp gitti.

- Hiç subay kalmadı mı burada?

- Benimle beraber iki yedek subay var!

- Erler böyle nasıl başsız kalır teğmenim? Düşman uzakta mı?

Teğmen cevap vermedi bu suale. Yorgun, hatta bezgin bir hali vardı. Başı açıktı, palaskasını gevşetmiş, ceketinin yakasını çözmüştü.

- Askerin dinlensin asteğmen, dedi, sen de gel benimle. Karnın açsa birkaç lokma ye. Kula buraya bir saat kadar çekiyor. Alay Komutanı'nın geri dönmesi epice sürer.

Yürüdüler... İlerde tüfekler çatılmıştı. Birkaç ağır makineli tüfekle çözülmüş bir top göze çarpıyordu. Katırlar başıboş denecek şekilde salıverilmişti.

Bir ağacın gerisinde, alelacele kurulmuş bir çardağın altına oturdular. Askerin birisi kurumuş bir somun getirdi. Bir tas soğuk çorba koydular Ali'nin önüne.

- Sualime neden cevap vermedin teğmenim?

- Askerin başsız kalıp kalmadığı beni ilgilendirmez asteğmen. Bunu üstlerimiz düşünür. Yunanlılara gelince...

- Yunanlılara gelince?

- Burnumuzun dibindeler.

- Ne duruyoruz?

- Kiminle savaşacağız? Bunlarla mı? Şu yılgın askerle mi?

- Ben yılgın asker diye bir şey tanımam teğmenim. Biz buraya savaşmak için geldik. Düşman karşısında oyalanmaya değil. Aylarca kıvrandık durduk. Karlı dağlar aştık. Ahdım var; Yunan'ın karşısına dikileceğim.

- Dikilecekmiş, Yunan'ın karşısına dikilecekmiş! Biz ne yaptık? Oyun mu oynadık onlarla? Tutunamadık ama! Silâhımız az, askerimiz az, ihtiyatımız yok, yardımımız yok. İsyanları bastırmaya gidenler bir daha geri dönmedi buralara! Zaten kaç kişiydik ki?... Şu gördüğün yılgın asker de kaçanların döküntüleri. Alay Komutanı güçlükle toplayabildi bu kadarını. Anladın mı şimdi asteğmen?

Bir çeşme akıyordu şurada. Askerler çeşmenin yalağına başlarını sokup serinliyorlardı.

- Biliyor musun sen asteğmen? Yunan ayaklanmaları fırsat bilip yeniden yürüyüşe geçti. Ya da İngilizler, Yunan yürüyüşe geçsin diye Halifecileri kışkırtıp ayaklandırdı. İkisi de bir. Ankara'dan mı geliyorsun sen?

- Eskişehir'den. Daha evvel Ankara'daydım!

- Mustafa Kemal'i gördün mü?

- Bir kaç kere.

- Ne iyi! Düzeltirse o düzeltecek zaten. Bir cephe kurulmalı bu havalide. Milisi de, çete'si de, askeri de bir komuta altında toplanmalı. Başka çıkar yolu yok bunun. Bizim alay komutanı da böyle düşünüyor. Şimdi herkes başlıbaşına buyruk.

Yumuşuyorlardı. Biribirlerini anlamaya başlamışlardı. Bu sefer Ali bir bir sigara uzattı.

- Teğmenim nerelerde çarpıştınız siz?

- Gediz'de. Hep geri çekilmek zorunda kaldık. Göç eden halkı gördükçe askerin morali büsbütün bozuldu. Buralı olanlar birliklerini bırakıp köylerine gittiler. Yunan'ın bir kısmı Gölmarmara'nın kuzeyinden, bir kısmı da Gölmarmara'nın güneyinden taarruza geçti. Biz evvelâ Borlu istikametine yöneldik. Sonra verilen bir emirle bu sabah burada toplandık.

- Ne kadar gücümüz var Kula'da?

- Hangi güç? Bir tabur noksanıyla sözde 159. Alay, bir bölük eksiğiyle sözde Uşak Hücum Taburu. Salihli Millî Alayı ile 68. Alay'ın dağılan kısımları... Ama ne asker? Görüyorsun işte... Sen kaç kişisin?

- Yirmibeş kadar!

- Ne kuvvet, ne kuvvet! Kurtardınız gitti alayı!

Şakanın sırası mıydı acaba? Yine de ne yaptıklarının farkında değilmiş gibi gülüyorlardı onlar. Yunanlılar çok yaklaşmışken, esaslı bir savunma düzeni almamışlarken onlar yine de gülüyorlardı.

Fakat gülmeleri yarıda kaldı; bir kalabalık geliyordu ordugâh'a doğru. Kadınlı, erkekli, çocuklu bir kalabalık.

- Kulalı bunlar! Hasan Çavuş! Öğren; ne istiyor şu gelenler?

Kalabalık bağırıp çağırıyordu. Hele kadınlar dizlerini döve döve haykırıyorlardı. Bellerini kamburlaştırmışlar, ellerini uzatmışlardı.

Askerler de çeşme yalağından, katırların yanından, ağaç diplerinden uzaklaşıp gelenlere doğru gidiyorlardı.

Kadının birisi başa geçti. Sopasını kaktı yere. Gözlerini birkaç kere kırpıp burnunu çekti. Yüzü kırış kırıştı. Başındaki çevre çözülmüş, yamalı hırkasının önü açılmıştı.

- Aslanlarım!... Hey gidi aslanlarım! Yazık sizlere, çok yazık! Subaylarınız kasabada, içki masası başında keyif sürerler! Niyetleri, sizi Yunan'a tutsak etmektir. Ne durursunuz? Siz de ana kuzusunuz! Kalkın, gidin, kurtulun!...

Askerler biribirlerinin yüzüne bakındılar. Geride kalanlar da soluyarak öndekileri yarmaya çalıştılar!

- Yavrucuklarım!... Ne yapılsa iş işten geçmiştir. Biz, analarınız, bacılarınız, nineleriniz yüreğimize taş basıp yanınıza geldik. Doğrusunu isterseniz, Yunanlılar buralara kadar padişahımız efendimizin isteğiyle ilerlemektedir. Günün birinde geri dönüp gideceklerdir. Boş yere kan dökmekten ne çıkar? Varın köyünüze, varın karılarınızın yanına.

Askerler bu sefer büsbütün şaşırdılar... Yerlerinde duramamaya, hatta homurdanmaya başladılar.

- Doğru söylüyor bu nine, vallah doğru söylüyor! Ordugâhı dağıtıp gidelim!

Bu sefer başka bir kadın öne geçti. Bu birincisinden biraz daha gençti.

- Ha ya, dedi, doğru söyler bizim kardeşlik! Yine de eksik söyler. Kulalı Rumlarla Kulalı Türkler bir olup Yunan'ı davet etmek için yola çıktılar. Kaymakam, jandarma komutanı, askerlik şubesi başkanı kor-

kularından savuşup gittiler. Sizi kim koruyacak? Diretirseniz Yunan hiç imana gelmez! Sizi de keser, bizi de keser, kasabayı da yakar.

Şimdi kadınlar yeniden dizlerini dövüyorlar, durmamacasına ağlıyorlardı. Arkalarındaki erkekler de "Vah!... Vah..." diye bağırıyorlardı.

- Durun!... Savulun!... Dağılın!...

Önde nöbetçi teğmen, arkada Ali askerlerin arasına daldı... Fakat askerler geri dönmüş, teğmene sırtlarını çevirmişlerdi.

Kalabalık durmamacasına dövünüp, haykırarak geldikleri yere doğru giderken askerler de çatılmış silâhlarının yanına yaklaşmışlardı bile.

- Hasan Çavuş! Hemen bir ata atla; dolu dizgin Kula'ya var, komutana haber ver!

- Başüstüne teğmenim!..

Onlar orada, nöbetçi subay, Ali ve koşup gelen iki yedek subay, âdeta yalnız kalmış gibiydiler. Bir silâh patlasa, bir kurşun vınlasa bu dört subay askerlerin elinden güç kurtulurdu.

Bu sefer Ali, bir rüyadan uyanmış gibi silkindi; karşıdan kendine bir garip bakan onbaşısına seslendi:

- Ahmet Onbaşı!

- Buyur!

- Yanına bizim bölükten iki asker al, Kulalıların peşine düş. En geriden giden birisini yakalayıp buraya getir. Diretirse silâhını kullan!

Şimdi askerler grup grup oturmuşlardı. Aralarında konuşuyor olmalıydılar. Bir kaçı kalkıyor, diğer bir gruba sokuluyordu.

Nihayet içlerinden biri yürümeye başladı. Ordugâhtan uzaklaşıyordu. Silâhsızdı.

- Gidiyor, dedi Ali, kaçıyor bu herif!

Kimseyi beklemedi, koştu, askeri göğüsledi.

- Nereye?

- Giderim, memleketime giderim! Bizi Yunan'a neden kırdırırsınız?

- Dön geriye gafil! Erlik bu mudur? Kaçmak yakışır mı size? Yunan senin de memleketine girerse ocağında kül bile bırakmaz. Onu burada karşıla!

- Komutanlar kafa çekip keyif sürsünler, biz çarpışalım! Gelen padişahın emriyle geliyormuş zaten.

- Yalan! İnanma bu sözlere sen!.. Dön geriye diyorum. Arkadaşlarını da yatıştır.

Asker döndü, isteksiz isteksiz geldiği yere doğru yürümeye başladı.

Ali biraz rahatlamış hissetti kendisini. Nöbetçi teğmenin yanına vardığı zaman Onbaşı Ahmet'in, bir adamı kolundan tutup getirdiğini gördü.

Ali vakit geçirmeden sordu:

- Maksadınız ne sizin? Neden askeri kışkırtırsınız?

- Hiç!

- Hiç ne demek? Doğrusunu söyle. Elebaşınız kim sizin?

- Bizim mi?

- Birisi var elbette. Yoksa kadınlı, erkekli bu kadar kişi bir araya nasıl gelir? Sen bu yaptıklarınızın doğru olduğuna inanıyor musun?

Adam birden cevap veremedi. Etrafına bakındı. Askerler artık birer ikişer orduğâhtan uzaklaşıyordu. Kimisi tüfeğini almış, kimisi silâhını olduğu yerde bırakmıştı.

- Gördün mü? Ne olacak şimdi bunun sonu? Hiç içiniz sızlamayacak mı?

- Bey! Bey!... Suçumuz yok bizim!...

- Nasıl yok?

- Padişahcı, Hürriyet ve İtilâf partili bir takım kimseler var kasabamızda. Kuvvetli onlar, emirlerinden dışarı çıkarsak ezerler bizi. Yoksa Kulalıların çoğu Yunan'ı istemez. Hepimizin yüreği kan ağlar.

- Kim bu adamlar?

- Yerin kulağı vardır bey! Duyarlarsa vallah yaşatmazlar beni. Topladılar bizi, ne söylememiz gerektiğini ezberlettiler. Kadınlarla beraber saldılar size. Çoğumuzun ayağı geri geri giderdi!

- Bir kaç isim söyle. Elebaşılarından bir ikisinin adını ver bana.

- Veremem. Bağışla. Yalnız şunu diyeyim ki, onların arasında Müdafaa-i Hukuk heyetine girmiş olanlar dahi var. Ne yapalım biz, ne yapalım? Şaşırdık kaldık!

Ali bıraktı adamı. Adam sevinemeden gitti. Nöbetçi teğmen ağır bir baskından kurtulmuş gibi sakalını kaşıdı.

- Biz ne yapacağız şimdi? Binbaşı bir gelseydi! Yakında ordugâhta kimse kalmayacak!

- Tabancalarımızı çekip karşılarına dikilelim. Güvendiğiniz ne kadar askeriniz var teğmenim?

- Hiç bilmiyorum, nereden bileceğim? Belki bir kaç kişi bulunur! Neye yeter? Yine de sen haklısın asteğmen; dikilelim şunların karşısına.

Dört subay tabancalarını çekip koştular.

- Yapmayın!... Utanın!... Sıkılın!... Savaş halindeyiz; kurşuna dizileceksiniz!

Önlerine geçtikleri duruyordu. Fakat gerideki ler başka bir yönden uzaklaşıyorlardı.

- Ahmet Onbaşı! Bizim bölüğe süngü taktırt. Etrafa diz! Geçmek istiyeni vursunlar.

Ahmet Onbaşı duralıyor, yine bir tuhaf bakıyordu Ali'nin yüzüne.

- Ne duruyorsun? Sana söylüyorum onbaşı!

- Seni kim koruyacak asteğmenim?

- Ne demek o? Sen dediğimi yap; oyalanma onbaşı! Yoksa korkuyor musun?

Onbaşı isteksiz gitti. Asker subaylarını vurmuyordu, asker bağırıp çağırmıyor, ordugâhı yağmalamıyordu. Yine de sessiz, sanki gezintiye çıkmış gibi uzaklaşıyordu.

Ali, böylesine yandığını hiç hatırlamıyordu. Bütün arzusu Yunan'ın karşısına dikilmekti. Ne yazık ki, Ankara'dan beri bir türlü bu arzusuna kavuşamamıştı. Yunan hep ilerliyordu ama, Ali sadece kendi yaralarını sarmak için uğraşıyordu. Geyve'de de öyle, Düzce'de de öyle, şimdi Kula'da da öyleydi. Yunan'ın sadece lâfı vardı. Ali bir türlü bıraktığı yere dönemiyordu.

Arka arkaya üç silâh sesi duyuldu. Ahmet Onbaşı ateş ediyordu. Kaçanlar duralamışlar, hatta bir kısmı geri dönmeye başlamıştı.

Yedeksubaylardan biri:

- Binbaşı geliyor, dedi.

Albay Kumandan Vekili Şakir Bey atını çatlatırcasına sürüyordu. Ordugâhın diğer subayları da peşindeydi.

- Ne oldu teğmen, bu ne hâl?

- Asker kaçıyor binbaşım!

Şakir Bey hiç bir şey olmamış gibi duran askerin içine daldı.

- Yazık, diye bağırdı, yüzümü kara çıkardınız! Yine de sizi affediyorum! Bir daha böyle kötü bir hareket yapmayacağınıza inanıyorum. Bana güvenin; sizi Yunan'a teslim etmem! Gidenleriniz de ergeç yakalanıp divan-ı harbe verilecektir.

Ali Alay Kumandanı'na sokuldu:

- Binbaşım, dedi, ben Asteğmen Ali! Alayınıza katılmak için Uşak'tan geldim. Emir verin; bölüğümle ileri geçeyim. Yunan'ı karşılayayım.

- Faydasız asteğmen! Heyecanını anlıyorum, ama faydasız. Tutunamayız! Geri çekileceğiz! Hangi birliğin nerede olduğunu bile bilmiyorum ben. Tümen Komutanlığı'yla dahi irtibatımız kesildi. Hele şu geceyi bir geçirelim.

Alay Komutanı geri döndü, çardağa doğru yürümeye başladı.

Ne kadar da durgundu etraf. Şu insanlar, asker elbisesi içindeki şu insanlar tüm dinlenmek için gelmiş gibiydi buralara...

*
* *

Ertesi sabah daha korkuncuyla karşılaştılar. Âdeta ordugâh boşalmıştı. Öbek öbek silâhlar, cephane sandıkları, makineliler ve devrilmiş bir top kalmıştı ortalıkta...

Yalnız subaylar, bir de Ali'nin bölüğü ile bir kaç karargâh eri savuşmamıştı.

Gecenin karanlığı sanki yüzlerce askeri kollarından tutup fırlatıvermişti gerilere, dağ yollarına. İleriye sürülen gözcülerden bile haber yoktu.

- Bizim bölükten hiç kaçan olmadı mı onbaşım?

- Olmadı asteğmenim!

- Niçin? Sebebini biliyor musun?

- Giderseniz düşman büsbütün ananızı belleyecek demiştim onlara. Kalın da bari tutsaklıktan kurtulun. Geberirseniz de şehit derler adınıza. Böyle söylemiştim işte.

Binbaşı yangın yerinde dolaşır gibi, şiş gözlerle geziniyordu ordugâhta. Duygudan uzaktı, bir "vah" bile çekemiyordu doyasıya.

Bir atlı gözüktü karşıdan. İncecik, zayıf, çelimsiz bir biniciydi bu. Arkasında, aksine, dört tane iri yarı adam vardı. Tüm silâha bürünmüşlerdi.

Zayıf, çelimsiz atlı, dizginleri kastı. Çocukumsu sesiyle:

- Yunan'ın öncüsü gözüktü, diye seslendi, oyalanmayın binbaşı!

Alnını, hatta yüzünü dallı bir bezle örtmüştü bu binici. Güneş geçmemesi için olacaktı. Bıyıkları bile yoktu, belki de yeni terliyordu. Fakat atının üzerinde düzgün oturuyordu. Çizmesi de, kilot pantolonu da, ceketi de siyahtı.

- Ben oyalarım onları binbaşı! Çabuk olun! Kulalılardan bir kaç namussuz davulla, zurnayla, bayrakla karşı çıktılar. Haberiniz olsun. Hadi gidin.

Dişlerini gıcırdatıyordu küçücük adam, derin derin de soluyordu.

- Kimsin sen?

Birinci cevap vermedi, atını sürüp uzaklaştı. O iri yarı dört adam da birer köpek gibi peşini bırakmadı.

Ali bu gideni tanıyacaktı. Görebildiği kadar yüzü hiç yabancı gelmiyordu. Sesi de öyle; bir duymuşluğu vardı bu sesi. Ama nereden? Herhalde yanılıyordu!

- Gidelim, dedi binbaşı, gidelim! Başka çare yok!

Artık ne yapacaklarını biliyorlardı. Konuşmaya, emir alıp vermeye bile lüzum kalmamıştı.

Birer ağır makineli yüklediler katırlara. Topu da, tüfekleri de, cephane sandıklarını da olduğu gibi bırakıp Uşak'a doğru ilerlemeye başladılar.

Yunan birazdan gelecek, bırakılanların üzerine oturacaktı...

DENİZLİ

TREN sallanıyordu. Ali yük vagonunun içinde sırtını tahtalara dayamış, gözlerini yarı kapamıştı.. Yanındaki askerler uykuya dalmışlardı. Vagonun kapısı açık olduğu halde içerde kötü bir koku vardı. Ter, ayak, nefes kokusu birbirine karışmıştı.

Yine de insan bu kokuya alışıyor, âdeta hiç yadırgamıyordu.

Denizli'ye gidiyorlardı. Nazilli elden çıkmış, Yunanlılar Sarayköy'e kadar ilerlemişti. Kuzeyde de düşman Bursa'ya doğru yürüyordu. Uşak cephesinde bir durgunluk olmuştu. Dağılan 23. Tümen birlikleri, yeniden kurulabilmek için Afyon'da toplanmıştı. Denizli'den feryatlar gelmeye başlamıştı o sırada. Ali'yi 57. Tümen emrine vermişlerdi bu sefer. Hani şu Aydın'ın güneyinde, Menderes Köprüsü başında Yunanlılarla çarpışan tümen. Albay Şefik Bey'in tümeni... Ali, bunun mânâsının Demirci Mehmet Efe emrine girmek olduğunu gayet iyi anlıyordu. Ama yine de istediği oluyordu; trene binip kaçarcasına İstanbul'a gittiği Denizli'ye yine trenle geri dönüyordu...

Yörük Ali Efeler, Komiser Hamdi'ler, Hacı Şükrü Bey'ler, Gayret Remzi'ler ve Hinoğluhin Bayram'lar orada mıydı yine acaba? Düşündükçe heyecan duyuyordu.

Biliyordu; küçük bir müfrezenin ne değeri, ne yardımı olabilirdi? Bunu, ilgisiz kalınmadığını göstermek için, Garp Cephesi Kumandanlığı'na yeni atanan Ali Fuat Paşa'nın istemiş olması akla en yakın geleniydi...

Bir kâbus çöküyordu üzerine... Silâhına sarılsa, hemen cepheye gitse, düşmana bir kaç kere ateş etse böylesine çırpınmayacaktı. Hem Yunan vardı, hem de yoktu. Göremiyordu bir türlü onu...

Gözlerini açtı. Askerler hâlâ uyuyordu. Sadece Ahmet Onbaşı onu seyrediyordu. Başını çevirmeden, fakat duygularını gizleyerek bakıyordu Ahmet Onbaşı...

Halbuki şu anda Nihâl oluverseydi yanında. Diretse de, "Ağabeyimsin" dese de, Nihâl bulunuverseydi şurada.

Ona Geyve'den Eskişehir'e dönünce mektup yazmıştı. Cevap alamamıştı. Sonra Uşak'a gelirken de yazmıştı. Afyon'dan attığı, üçüncü mektuptu. Kızdan hiç bir haber yoktu. Bir kere de, fırsatını bulursa, Gökmen Yüzbaşı'ya yazacaktı.

- Ahmet Onbaşı!
- Buyur asteğmenim.
- Biraz konuşalım seninle.

Ahmet Onbaşı o durgunluğu içinde, suçüstü yakalanmış gibi, birden heyecanlanıvermişti.

- Evli misin onbaşı?
- Evliyim asteğmenim.
- Çocukların var mı?
- Dört çocuk, iki kız!
- Ufak mı hepsi?
- Allah bağışlarsa, en büyüğü sekiz yaşında!
- Göreceğin geldi mi onları?
- Gelmez mi?
- Karını?

Ahmet Onbaşı cevap vermedi, ilk defa başını çevirdi. Açık kapıdan önlerinden geçen ağaçlara, karşıdaki tepelere baktı.

- Tren homurdanır kumandanım. Odunu biterse kalırız yollarda.
- Karını özledin mi hiç onbaşı? Mektup yazmadın mı ona?
- Yazdım bir kere!
- Özlemişsin öyleyse!
- Çocuklar, kızlar ne yapıyor dedim. Tarlaya, ineğe, merkebe iyi bakıyor musun diye sordum. Dam çökerse kim kaldırır? Bizim oraları başkadır kumandanım! Şu savaş bitsin götürürüm seni! Çocuğu, ihtiyarı var da, genci az bizim oraların. Uzak buraya.
- Toprağını sever misin sen?

- Toprak bu; sevilmez mi asteğmenim?

- Sev ya!

- Anadolu insanı hep sever toprağını... Çilelidir, acılıdır Anadolu insanı. Cahiliz ama, cahiliz biz. Elden ne gelir?

Ahmet Onbaşı dudaklarını, büzüyordu. Donuk bakışlarında bir kıpırdama, göğsünde başka bir soluk vardı şimdi onun. Cahiliz demesine rağmen duygulanıyordu, bir şeyler seziyor, gerilere doğru dönüyordu. Yine de sabırlıydı o; ne olursa olsun bekleyecek, ümitle yaşayacaktı.

- Vermediler bu güne kadar size bir şey değil mi?

- Ne gibi kumandanım?

- Vermediler!... Kendi mutluluğunuzu hep kendi gücünüzde aradınız.

- Anlamam bu lafları ben kumandanım.

- Ben anlıyorum!... Türkü söylenir miydi sizin köyde? Ağlanır mıydı bol bol?

- Türkü söylenmez mi? Acı duyunca da ağlar insan...

- Gülünür müydü; gülmesini de becerir miydi köylüleriniz?

- Ne dememi istersin asteğmenim?

- Cevap veremeyeceksin bana Ahmet Onbaşı... Ben aranızda bulundukça uzaktan asla göremeyeceklerimi görüyorum! Söylediğiniz ağıtlar, hayat hikâyenizdir sizin... Neden kıvrak havalarınız çok az?

- Az biraz işte asteğmenim...

- Onbaşı... Dertleniyorum ben. Bir yıldan beri, topraklarından uzaklaşanları, kaçanları gördükçe onları inançsız sanmıştım, acı duymuyorlar diye bellemiştim. Halbuki Alaşehir'li köylüyle konuşmam, hatta seni de zaman zaman izlemem, yanıldığımı öğretti bana. Anladım ki toprağına bağlı olanlar acılarını anlatacak sözü kolay kolay bulamazlarmış!

- Acı, lâfa gelmez ki asteğmenim...

- Ben bazan acemileşen, duygusuzlaşan, bilgisizleşen, hatta ne yapacağını şaşıran bir insan olurum. Ama ben de aslında öyle değilim onbaşı. Ne olur bakma bana bir daha böyle... Acır gibi, hayret etmişçesine bakma! Derdin varsa anlat, içini dök. Beraber çıktık bu yolculuğa değil mi onbaşı?

Ahmet Onbaşı birden yerinden fırladı. Yapıştı Ali'nin ellerine; durmamacasına titriyor, durmamacasına o elleri öpüyordu.

- Seni bırakmam ben kumandanım, ölürüm de seni bırakamam ben asteğmenim! Kulun olduğum, kurbanın olduğum! Bir gün yine konuş benimle emi, bir gün yine böyle konuş! Anlamasam da dinlerim ben seni paşam!

Tren nasıl da sallanıyordu. Lokomotif tüm yorulmuşa benziyordu. Yalpa vuruyordu sanki... Denizli istasyonuna girerken son gücünü kullanıyordu şu lokomotif...

*
* *

Vagondan aşağıya atladıkları zaman acayip bir sessizlikle karşılaştılar. Biraz ilerde batıdan gelen, yüzünü onlara dönmüş bir tren başka bir hatta duruyordu. Önünde oldukça kalabalık bir grup vardı bu trenin.

Ali, askerlerini onbaşıya bırakıp ilerledi. Yaklaşınca durdu, hayreti büsbütün arttı.

57. Tümen Kumandanı Albay Şefik Bey oradaydı. Yanında zeybekler, bir jandarma teğmeni ve bir miktar da jandarma eri vardı.

- Ben Asteğmen Ali! Emrinizdeyim albayım!

Albay Şefik Bey hemen başını çevirdi. Sanki Ali'yi duymamıştı. Bir bezginlik, bir umursamamazlık vardı onda.

- Demirci Mehmet Efe'ye söyle, dedi, Aydın ve Muğla Havalesi Umumî ve Millî Kuvvetler Kumandanı Demirci Mehmet Efe'ye söyle!

Yanındaki bir zeybeği işaret ediyordu Albay Şefik Bey!

Kara kuru bir adamdı o, gözleri hiddetten parlıyordu. Beline göğsüne kadar uzanan bir kuşak sarmıştı, siyah bir cepken geçirmişti üzerine. Bıyıkları üst dudağını kaplamıştı.

- Bizim oğlan! Çekil bir kenara! Ne biçim bir adamsın bilmem; çekil şöyle. Nereden çıktın?

Bu kısacık konuşma, şu gırtlak kemiğini oynatıp küfür ediyor-

muşcasına seslenen efe, Ali için bir sonun başlangıcı oluvermişti o anda. Hemen bir kenarda durdu. Düşmanın Nazilli'yi çoktan geçtiği, Sarayköy'ü zorladığı, Denizli'ye yürümek üzere olduğu şu sırada bunların neden istasyonda bulunduklarına bir mânâ verememekle beraber, birazdan orada bir tuluat sahnesindeymiş gibi bir takım oyunların da oynanacağına emindi.

Demirci Mehmet Efe, elindeki gümüş saplı bir kamçıyı durmadan çizmelerine vuruyordu. Hani şu, bir yıl evvel Ziraat Bankası'nı soyan, haraç alıp dağa adam kaldıran efe, bir hindi gibi kabarıyordu orada. Ona muhtaç kalmıştı şu topraklar, şu insanlar! Öylesine ki, onun varlığına değil, kötü şöhreti üzerine oturuvermişti koskoca bir cephe...

- Jandarma Teğmeni Şevki Efendi, jandarmalarıyla Hükümet Konağı'nın yolunu tutsun. Mutasarrıf Vekili olacak herifle Denizli Jandarma Tabur Kumandanı'nı buraya göndersin...

Jandarma teğmeni, efenin başka bir söz söylemesine vakit bırakmadan, ardına askerlerini takıp hemen uzaklaştı.

Efe hâlâ elindeki gümüş kamçıyı çizmelerine vuruyordu. Bir soluk alışı, sonra o soluğu öylesine üfleyişi vardı ki, şu kuru göğüsten bu nefesin nasıl çıktığı gerektiği gibi anlaşılamazdı...

Zeybekler efenin etrafında dolanıyor, Albay Şefik Bey çaresiz kalmış gibi ellerini uğuşturuyordu.

- Denizli ayaklandı ha? Gösteririm ben onlara!... Namus, şeref nerede? Bizim birader Mustafa Kemal gözünü açsın da baksın!...

Galiba biraz da sıtma tutuyordu Demirci'yi! Dağa çıkmadan evvel körüğünün başında merkep nallarken yakalanmıştı bu hastalığa!

- Hefız! Şu sulfatadan ver bana!

- Buyur efem!

Hafız dediği zeybek, efenin en inandığı adamı, kuşağından bir şişe çıkarıp içindekinden bir miktar avucuna doldurdu. Efe de o avucu yaladı sanki!

Kininin acılığı ona etki yapmamıştı, ağzını bile buruşturmuyordu.

- Hefiz!.. Bu, Albay Refet'in yuttuğu sulfata mı?

- Onun yuttuğu efem!
- Ne kadar kaldı?
- Azaldı efem!
- İyi sakla!

Hafız, büyük bir dikkatle kinin şişesini kuşağına soktu. Demirci bu sefer kuşağından tabancasını çıkarıp bir süre kabzasıyla oynadı.

Bir araba geliyordu istasyona doğru. Bir at arabası. Tekerleklerin sesi duyuluyordu.

- Kim bunlar Hefiz?
- Şimdi öğreniriz efem!

Hafız, yaydan çıkmış bir ok gibi fırladı. Geri döndüğü zaman yüzü sapsarıydı.

- Ne oldu Hefiz, ne oldu?
- Felâket efem!.. Denizlilerin öldürdüğü Sökeli Ali Efe ile Kara Mustafa Efe'nin cesetlerini getiriyorlar.

İşte o anda istasyon karıştı. Zeybekler yerlerinden fırladılar. Sallana sallana koşmaya başladılar. Tabancalar patlıyor, küfürler savruluyordu.

Sökeli Ali Efe ile Kara Mustafa Efe'nin cesetlerini, Demirci Mehmet Efe'nin önüne getirdikleri zaman, o hemen diz çökmüş, döğünmeye başlamıştı. Ağlıyordu da, gerçekten ağlıyordu.

- Ülen! Bizden zeybek istediler! Geyve'ye de gönderdik, Ankara'ya da gönderdik. Yunan gâvuruna kalkan gibi göğsümüzü açtık. Erzak dediler verdik, para dediler verdik. Alçaklar! Hergeleler! Yakacağım ben bu Denizli'yi, yakacağım! Vah benim kardeşlerim, vah benim efelerim! Siz bu hallere mi düşecektiniz?

İstasyonu bir gürültü, bir feryat sarmıştı. Zeybeklerin hepsi hint horozları gibi dövünüyordu. Cepkenlerini yırtanlar, göğüslerini yumruklarıyla dövenler vardı.

- Yuh, o Denizli Müftüsü olacak bunağa yuh!... Ahmet Hulusi Efendi'ye üstelik baba da demiştik. Tavas'a kaçıp kurtuldu sanır. Sakallarından çeke çeke getiririm onu ben!...

Demirci Mehmet Efe bir türlü avunamıyordu. Albay Şefik Bey ne kadar bir kenara çekilip olanları soğukkanlılıkla seyretmeye çalışıyorsa o, büsbütün çığırından çıkıyordu.

- Bu cepheyi bir yıldan beri kim tuttu? Yörük Ali mi tuttu, Mistan mı tuttu? Durmayın, durmayın! Şu tren hemen yola çıksın, kızanlarımın cesetlerini Goncalı'ya götürsün. İki zeybek de binsin içine. Binbaşı Hakkı Bey hemen Sarayköy'deki atlı zeybeklerle Goncalı'daki depo efradını Denizli'ye göndersin. İki topla, iki makineli de beraber gelsin...

Koşuşuyorlardı. Trene sıçrıyorlar, makinisti yumrukluyorlardı...

Tren düdük çalıyor, manevra yapmak için geri geri gidiyordu.

1920 yılı Temmuz ayının sekizinci günü idi. Vakit öğleyi geçmişti. İstasyonun civarına gölgeler düşmeye başlamıştı. Yine de sıcak, bu gölgeleri titretiyordu.

Ali tekrar, cephede Yunanlılarla kim çarpışıyor diye kendi kendine sormaya başlamıştı. Ahmet Onbaşı'sı orada, müfrezesi biraz gerideydi. Düşman da Menderes Nehri'nin kuzeye doğru kıvrıldığı yerde, Sarayköy'de duruyordu. Demirci Mehmet Efe de böylesine, Tümen Komutanı yanında, Denizli istasyonunda dövünüyordu.

- İşte efe! Denizli ahalisini ayağa kaldıranlardan bir tanesi şu herif! Buraya doğru yürüyor!

- Kim? Kim?

- Kalem Reisi Albay Tevfik!

Cenazelerle beraber gelen başı sarılı bir zeybek parmağıyla kendilerine doğru yaklaşan iki kişiden birini gösteriyordu.

Bunlar Jandarma Tabur Komutanı Hamdi Bey ile Mutasarruf Vekili yerine Demirci'yi karşılamak için istasyona gelen Askerlik Şubesi Başkanı Tevfik Bey'di.

- Sefa geldiniz efe! Buyurun, beraber şehre gidelim, dinlenin!

- Sen ha!

- Niçin kızgınsın efe? Ben, Albay Tevfik!... Bir suçumuz mu var?

Bir tabanca patladı. Tevfik Bey elini göğsüne götürdü, sonra yan döndü, yere yığıldı.

Demirci Mehmet Efe'nin gümüş saplı tabancası yine elindeydi. Namluyu kızışmış gibi durmadan üflüyordu.

- Oyalanmayalım artık efe! Yürüyelim! Denizli'yi yakıp yıkalım.

- Acelen ne ülen! Hele depo efradıyla atlı zeybeklerim gelsin, ben bilirim yapacağımı. Hefiz! Biraz daha sulfata ver bana!

Albay Tevfik Bey'in cesedine kimse el sürmüyordu. Yüzüne bile bakan yoktu. Demirci'nin gümüş kamçısı çizmelerine pat pat vurdukça yeniden tabancasını ateşlemiş gibi irkiliyordu etrafındakiler.

Yorulmuyordu da... "Pat, pat!.." Gidip geliyor, bir daha gidiyor, yine de fazla uzaklaşmıyordu.

- Bizim oğlan! Ne işe yarar senin şu neferlerin? Manda tersi gibi çökmüşler oraya! Hayvan otlatmasını bilirler mi?

- Bilmezler efe!

- Fuat Paşa mı gönderdi sizi?

- O gönderdi.

- Başka adam bulamamış mı?

- Bulamamış!

- Afyon'dan mı gelirsiniz?

- Afyon'dan!

- Çerkez Etem Bey kardeşim Yozgat'a gitmişti. Geri döndü mü?

- Dönmedi galiba!

"Pat, pat!.." ... Bir daire çiziyordu Demirci Efe! Dairenin ortasına gözü takılmıştı. Bakışlarını oradan hiç ayırmıyordu.

- Üç kişiye bir mavzer! Adam başına beşer fişek! Ölenin yerine geride bekleyen geçer! Kaçmak kimin haddine? Deneyeni hemen orada sallandırırım! Ya!... Biz böyle tuttuk bu güne kadar Umurlu'yu, Köşk'ü, Nazilli'yi!... Hatta Salihli'yi!...

Birden hatırına gelmiş gibi geri döndü:

- Hefiz!... Getir şu Jandarma Tabur Kumandanı'nı yanıma!

Tabur Kumandanı Hamdi Bey, biraz çekingen, biraz üzgün ilerledi.

- Denizlilerin bu işte hiç suçu yoktur efe! Bilirsiniz ki Denizli millî cepheye daima yardım etmiştir. Hatta ilk millî cepheyi de Denizlililer kurmuştur diyebiliriz. Yazık oldu.

- Senden fikir istemedim ben! Sadece anlat! Bir de senin ağzından dinleyeyim olup biteni.

- Yunan'ın Sarayköy'e kadar ilerlemesi, burada korku yarattı.

Ayrıca Nazilli'den, şuradan buradan göç edip gelen Rumlardan da endişe edildi. Bunlarla, diğer müslüman kardeşlerimizin başka yerlere gönderilmesi uygun görülmüşken siz kimsenin yerinden kıpırdamamasını istediniz.

- Bu kadarını bilirim ben; sen sonrasını anlat.

- Yerli Rumlar, Yunanlıları karşılamak için bayrak dikmeye başlamışlardı. O zaman Müftü Ahmet Hulusi Efendi, sizi Goncalı'da telgraf başında bulup göçe izin vermenizi istedi, bu sefer uygun buldunuz. Sonra Müftü de Tavas'a gitti.

Efenin galiba sabrı taştı. Elindeki kamçıyı kaldırıp yere attı:

- Siz şehri İtalyanlara verecekmişsiniz, diye bağırdı, İtalyanlara!

- Hayır efe; bu lâfın aslı yoktur. Mutasarrıf Vekili, Ağır Ceza Hakimi, Tahrirat Müdürü, Muhasebe Müdürü gibi kişiler Denizli'yi bırakıp gidince biz Belediye Reisi Hacı Tevfik Bey'in daveti üzerine Belediye Dairesi'nde toplanmıştık.

- İşte fesat orada başladı.

- Yunan Denizli'ye girince yapacağı işkenceyi konuştuk. Ankara'da millî hükümet iki ay evvel kuruldu, yardıma koşacak ordusu yok. Komşu vilâyetler de kendi başlarının derdine düşmüş. Bir yerden kuvvet gelmez Denizli'ye... Yine de Mustafa Kemal'den asker istedik. Ayrıca şehrin namusunu, canını, mülkünü Yunan'a bırakmaktansa Antalya'daki İtalyan Kumandanına haber salmanın da yerinde olacağı düşünüldü.

- Gördün mü, gördün mü? Kendi ağzınla yakalandı. Ben insanı ne yaparım bilir misin?

- Ama bu iş burada kaldı efe. Haber filân salınmadı. Neticede şehrin idaresi ile korunmasını sağlamak için, "Denizli'den Hicret Etmeyenlerin Hukukunu Müdafaa" cemiyeti kuruldu. Başkanlığa Mutasarrıf Vekilliğini de yapmak üzere Emekli Hâkim Kahraman Seyfi Efendi getirildi...

Demirci Mehmet, bir zeybeğin uzattığı kırbacını aldı. Yine dizine iki kere patlattı. Bu sefer daha küçük bir daire çizip Hamdi Bey'in karşısına büsbütün dikildi.

- Ya, cemiyeti kurdunuz demek!... Kurdunuz da memurlara iki

maaş birden verdiniz. Ayrıca malsandığından da emeklilere, dullara, yetimlere para dağıttınız!... Hayrat mı? Cephede bunca mücahit yardım beklerken siz burada vur patlasın, çal oynasın ha?

- Halk açtı efe!... Hele memurlar, hele dullar bir lokma ekmek bile bulamaz olmuşlardı. Karınlarını doyurmak gerekmez miydi?

Demirci Mehmet Efe, kamçısını koltuğunun altına aldı, kuşağından dörde katlanmış bir kâğıt çıkardı.

- Hefiz!

- Buyur efe!

- Oku şunu yüksek sesle.

Hafız, kekeliye kekeliye okudu:

"- Kıraathane ve kahvehane müdürleri ile kiracılarına. Herkesin hayatlarını ve namuslarını korumak için çırpındığı şu sırada bazı kimselerin kahvehanelerde büyük bir umursamazlıkla çalgı çalıp oyun oynamakta oldukları görülmektedir. Bu haller, cepheye gidecek gönüllüler üzerinde kötü etki yapacağı, heveslerini kıracağı gibi aç ve çıplak şehrimize sığınmış müslüman göçmen kardeşlerimize karşı da bir saygısızlıktır. Bundan sonra çalgı çalınmamasını, oyun oynatılmamasını önemle bildiririz.

4 Temmuz 1920

Heyet-i Millîye"

Hafız, kâğıdı Demirci'ye uzattı. Demirci bıyıklarını parmaklarıyla taradı.

- Buna ne diyeceğin bakalım, buna ne diyeceğin? Cevap ver Hamdi Bey!

- Bir cevap bulamıyorum efe! Benim anlattıklarımla bu ilânın arasında bir ilişki yok.

- Nasıl yok? Denizlili çalgıda, oyunda. Kasalar açılır, paralar dağıtılır. Sonra da benim zeybeklerim kahbece öldürülür... Yakacağım ben bu şehri, şart olsun yakacağım. Hele atlı zeybeklerim bir gelsin; Sökeli Ali'mi neden şehit ettiniz, neden? Söyle!

- Efe!... Etme, eyleme!... Denizlili vatanı için kanını dökmüştür, malını, mülkünü harcamıştır. Daha da döker, daha da harcar!...

Müftü Ahmet Hulusi Efendi Yunan İzmir'e yeni ayak basmışken Denizli halkını toplayıp...

- Bırak şu bunağı!... Onu bir yakalarsam...

- Sökeli Ali Efe'ye gelince. Onu siz gönderdiniz Denizli'ye. Rum erkeklerini toplayıp Eğirdir'e yollayacaktı...

- Yollamadı mı?

- Ama nasıl? Hıristiyan Mahallesi'ni zeybekleriyle çevirtti. Biz bunu uygun bulmamıştık. Kızanlar kızlara sarkıntılık yapıyordu. Bazı zeybekler de Çaybaşı Mahallesi'nde Değirmenci Sadık'ın evini soymuşlardı. Sonra Tavas'a kaçan halkı da Çamlık yolunda çevirip üzerinde ne var, ne yok alıyorlardı. Bitmiyordu yaptıkları... Bu durumu hem Mutasarrıf Vekili Kahraman Bey, hem de Kalem Reisi Albay Tevfik Bey size bildirdi.

- Yalan, yalan söylüyorsunuz!

- Halk postahanenin önüne toplanmıştı. Mutasarrıf Vekili'nden ne yapmaları gerektiğini sorup duruyordu. Mutasarrıf Vekili de, "Herkes kendi mahallesini korusun." dedi. "Rum mahallesine de komşu mahalleler baksın."

- Efelerimi geri çağırttığım zaman, Delikliçınar hamamı hizasında bir kaç el silâh atılmış!

- Onu efeler attı. Çoğu sarhoştu. Gece Çamlık'ta keyif etmişlerdi. Üstleri başları çaldıkları para ve kıymetli eşyalarla doluydu.

- Hepsine bir kulp buluyorsun sen Hamdi Bey!... Dikkat et, bunu senin yanına komam.

- Efem!... Gördüğümü, bildiğimi anlatıyorum.

- Ülen!... Çaybaşı Camii köşesinde pusu kuran mahalle bekçisi Saatçi Ali'ye kızanlarım oradan geçerken, "Korkmayın, yakalayın." diyen kim?

- İşitmedim, bilmiyorum efe!...

- İşte şu!... Kalem Reisi olacak herif!... Gözünün önünde devirdim onu yere. Konuşsana!...

- Ne konuşayım efe, lâfım kalmadı artık!

- Ya!.. Söke'li Alimi postahaneye sokarsınız, Goncalı'da makine başında benimle konuşturursunuz. Sonra trene binmeye giderken, silâhlarını elinden alırsınız!

- Kendisi istedi. Halk etrafı sarmıştı, yol boyunca dizilmişlerdi. Sökeli Ali Efe korktu. "Halk bizden ürküyor," dedi; "Silâhlarımızı teslim edelim, Maarif Hanı'ndaki eşyalarımızı alıp istasyona gelince geri verirsiniz". Öyle yaptık; efelerin silâhlarını iki jandarmaya verdim. Tam tabakhane önüne geldiğimiz sırada birkaç el silâh patladı. Sökeli Ali Efe ile Kara Mustafa Efe yere yığıldılar... Vallahi kurşunları kimin attığını bilmiyorum...

Demirci Mehmet Efe bu sefer kamçısını Hamdi Bey'in yüzüne indirdi. Gözleri alabildiğine irileşmişti. Gırtlak kemiği neredeyse yerinden fırlayacaktı.

- Hefiz!... Bu herifi yanından ayırma, senden isterim! Ben, Söke'limin intikamını almadan Denizli'den bir yere ayrılır mıyım?

İlerden düdük sesi geliyordu. Vakit, ikindiyi bir hayli geçmişti. İstasyon bir başka türlü karışıktı. Ali'nin müfrezesi orada, Albay Şefik Bey geride, zeybekler silâhlarını şıkırdatarak dolaşıyor, istasyon şefi şaşkın... Bunların hepsinin ortasında da Mehmet Efe... O kuru zayıf haliyle bile korkunç ve şişkindi Demirci...

- Tren geliyor efe, tren geliyor!

- Geliyor ha? Hazır olun, silâhlarınızı doldurun...

Yine koşuşmalar başladı.. Tren dumanını savura savura, son nefesini veriyormuşçasına hırıldayarak istasyona girince hemen kapılar açıldı. Depo askeri yere atladı. Top ve makineliler indirildi. Efenin sesi yeniden duyuldu:

- Makineliler Hükümet Konağı'nın iki yanına yerleştirilecek. Top kışla binasının önüne konup ağzı şehire çevrilecek. Gazhane basılıp teneke teneke gaz arkamdan yetiştirilecek. Zeybeklerim önden yürüyecek. Hadi...

Sonra Ali'ye döndü:

- Sen de çömezlerini alıp gel peşimden, dedi.

Yürümeye başladılar. Yollarda kimseler yoktu. Mahalle aralarında bile onların gelmekte olduğunu haber alanlar gizlenecek bir yer arıyordu. Kapılar kapanmış, perdeler indirilmişti.

Hükümet Konağı meydanına gelinince Demirci Mehmet Efe durdu:

- Dağılın, dedi zeybeklerine, mahallelere girin, kahveleri basın; efelerimin ölümüne sebep olanlarla, eli silâhlı kimi bulursanız yakalayın. Jandarmalar da muhtarları toplasın. İllâ, Mutasarrıf Vekili Kadı Seyfi'yi isterim!

Zeybekler dakika bile kaybetmediler... Şimdi Demirci Efe Hükümet Konağı'nın önünde bir sandalyeye oturmuş, ayak ayak üzerine atmış, ağızlığına taktığı sigarasını içiyordu. Albay Şefik Bey arkada, ayakta duruyordu.

Karşıda Belediye Eczahanesi vardı, onun yanındaki arsaya çöpler atılmıştı. Depo askerlerinden bir kısmı köşeye gaz tenekelerini yığıyorlardı.

Makineli tüfeklerin ağzı durmadan yön değiştiriyordu.

Bitişikteki hapishanenin kapısı aralanmıştı.

- Hefiz! İki cellat bul!... Bizden olursa daha iyi... Yakalananlar şu hapishaneye tıkılacak. Yarın soruşturmaları yapılıp suçluların eczanenin yanındaki şu arsada icaplarına bakılacak! Hefiz!...

Şimdi uzaktan uzağa silâh sesleri geliyordu. Uğultular, feryatlar işitiliyordu. Çocukların ağlayışı, kadınların haykırışı dalga dalga uzanıyordu.

- Bizim oğlan! Çömezlerini niye getirmedin?

Demirci Mehmet Efe Ali'ye sesleniyordu.

- İstasyonda kaldılar efe! Gerekirse hemen haber salarız!

- Olmaz!... Aklını başına topla bizim oğlan! Bir daha emrimden dışarı çıkmayacaksın.

Ali'nin gözleri Albay Şefik Bey'deydi... Albayın yüzü sapsarıydı. Bocaladığı, bir şeyler söylemek istediği anlaşılıyordu. Yine de kendini tutuyor, ağzını açmıyordu. Gürültüyle sessizlik aynı anda, başbaşa yürüyordu o sırada... Bunları biribirinden ayırsa, aralayabilseydi Ali, ne yapması, nasıl davranması gerektiğini bulup çıkaracaktı.

Kişilerin acziydi bu. Böyle zamanlarda insanlar kendi kendilerine küfür dahi ederlerdi. Tabancasını çekip Mehmet Efe'yi öldürmek de vardı. O vakit Denizli kimbilir nasıl bir felâketin içine gömülürdü. Albay Şefik Bey de bunu düşünüyordu belki de! Yahut albay bir teslim olmuşluğun içindeydi.

Yakalananlar gelmeye başladı nihayet. Sırtlarına indirilen bir dipçikle yere kapaklanıyorlar, sonra yedikleri bir tekmeyle ayağa fırlıyorlardı... Hapishane kapısı tüm açılmıştı; kollarından tutulup fırlatılanları bir mağara gibi içine alıyordu.

İki zeybek yaşlıca bir adamın ölüsünü sürükleye sürükleye getirip Demirci'nin önüne bıraktı.

- Kim bu?

- Gerelizade Esat Efendi derlermiş, müderrismiş!

- Ne yaptı?

- Medresesinin önünde oturuyordu. Silâh attığımızı görünce, "Bunları boş yere harcamaktan utanmıyor musunuz?" diye sordu.

- Ne yapmalıymışsınız?

- Düşmana karşı kullanmalıymışız!...

- Siz ne dediniz?

- Ne diyeceğiz efe; devirdik ihtiyarı!

- Atın şu arsaya!

Muhtarlar da geliyordu. Hepsi iki kat olmuş gibiydi, dizleri büküktü.

- Ülen muhtarlar! Kimin ne halt ettiğini siz daha iyi bilirsiniz. Yanınıza zeybeklerimi katacağım. Kapıları çalıp evlere gireceksiniz, avratların gözyaşına bakmadan heriflerini sürükleye sürükleye getireceksiniz! Nerede silâh bulursanız toplatacaksınız!

- Efe! Merhamet et!... Biz bunu...

- Hefiz! Yaz!... Kanunsuz iş yapmayalım. Şunların eline birer vesika ver. Ev aramada izinlidirler... Mührümü de bas...

Yavaş yavaş akşam oluyordu. Silâh sesleri hiç dinmiyordu. O gece Denizli tüm mateme gümülüyordu...

*

* *

Ertesi sabah, erkenden hükümet meydanına yine zeybekler dolmuştu. Eczahanenin yanındaki arsada eli bıçaklı, boyunlarından aşağıya birer kalın ip sarkan iki adam duruyordu.

Gaz tenekelerinin yanında nöbet bekleyen zeybekler, konağın kapısında gezinen jandarmalar, makinelilerin başındaki askerler hep oradaydı.

Orta yere bir masa koymuşlardı; bir kaç sandalye dizilmişti etrafına. Yere bir halı sermişlerdi; Demirci Efe bunun üzerinde oturuyordu.

Bir kaç kişi, Albay Şefik Bey de dâhil, sandalyelere ilişmeye cesaret edememişçesine ayakta duruyordu.

- Hefiz! Sulfatamı ver!...

- Buyur efem!

- Bu sulfata iyi gelmiyor bana, kar buldur Hefiz!

Hapishanenin kapısı yine açıktı. Demirci oraya doğru bakıyordu. İçeriden gelen iniltileri hiç duymuyordu sanki.

- Getirin!

Bir kıpırdama oldu; iki zeybek, üç jandarma koştu. Başı açık, pabuçları bağlanmamış bir adamı kollarından çeke çeke Demirci'nin önünde durdurdular.

- Kimsin?

- Beni tanımıyor musun efe?

- Tanımıyorum!

- Ben Mutasarrıf Vekili Seyfi. Eski hâkimlerden.

- Niye öldürttün Sökeli Ali Efe'mi?

- Ben öldürtmedim!

- Niye beni karşılamaya gelmedin?

- Çekindim senden efe!

Demirci Mehmet Efe masanın kenarında duran iki zeybeğe baktı:

- Suçlu mu?

- Suçludur efe!

- Yaz Hefiz! Ölüm!...

Seyfi Bey'i sürüklercesine götürdüler. Orada, arsada bir bıçak saplandı Seyfi Bey'in boğazına. Sanki işitilen bir feryat değil, bir trampetenin sesiydi. Ali yüzünü elleriyle kapadı. Albay Şefik Bey'in bakışları hâlâ donuk, hâlâ kararsızdı.

- Hefiz! Hani benim buzlarım?

- Burada efe!
- Sen yedin mi bundan bir parça?
- Yedim efem!
- Başkası da yesin.
- Yedi efem!
- Zehirli değil ya?
- Değil!

Bir çanak kar koydular Demirci'nin önüne, hemen yüzükoyun yattı, yalamaya başladı.

- Gelsin!

Bir başkasını getirdiler karşısına.

- Kimsin?
- Müddeiumumî Muharrem!
- Niye suçluları yakalatmadın?
- Araştırıyordum! Şehirde asayiş yoktu, jandarmalar kaçmıştı, silâhlar patlıyordu.
- Sus!

Demirci bu sefer uzandığı yerden başını çevirdi. Yine masanın yanında duran iki zeybeğe baktı.

- Suçlu mu?
- Suçlu!
- Yaz Hefiz! Ölüm!

Muharrem Bey'i de çekip götürdüler. Bu sefer, eczanenin yanındaki arsada bir balta indi onun boynuna. Bir tutam kar attı Demirci Efe ağzına.

- Gelsin!
- Getirdik efe!
- Kimsin?
- Dalamalıoğlu Şükrü!... Ben Sivas Kongresi'ne de katılmış bir insanım efe! Hiç suçum yoktur.
- Ya! Ne diyor bu, zeybekler? Hiç suçu yokmuş!
- Suçludur efe!
- Yaz Hefiz! Ölüm!

Şimdi Demirci'nin dili büsbütün dışardaydı. Tabakta eriyen karları, barsaklarının gurultusuna aldırmadan içiyordu sanki.

- Kimsin?
- Pelitlibağ Mahallesinden Emir Ayşe!
- Kaç yaşındasın?
- Yetmişbeş!
- Yanındaki neyin olur?
- Torunum Halil İbrahim. Sekiz yaşında!
- Suçun ne?
- Soydular bizi, ırzımıza, namusumuza el attı zeybeklerin. Gelirlerse yine karşı koyarım!
- Ya!.. Yaz Hefiz!... Ölüm!...
- Oğlanı da mı?
- Oğlanı da!

Çocuk ninesinin bacaklarına yapışmıştı. Ağzı açık duruyordu, gözlerindeki yaş donup kalmıştı. Kadın âdeta dikilmişti Demirci'nin karşısına, tepeden aşağıya doğru bakıyordu, kırış kırış yüzü, kurumuş, çökmüş göğsüyle bakıyordu.

Onu da sürükleyip götürdüler. Toprağına yayılmış bir ağaç gibi söktüler yerinden. Sadece çocuğun; "Nine" diye feryadı duyuldu. İncecik bir sesti bu. Titrek, ürkek bir ses...

- Kimsin?
- Delikliçinar Camii İmamı Mevlüt!
- Ya! Suçlu mu bu da zeybekler?

İki zeybek sadece başını salladı.

- Yaz Hefiz! Ölüm!

Bitmiyordu, bir türlü bitmiyordu. Ali, elli kadarını saymıştı. Şu yaz gününde nereden buluyorlarsa buluyorlardı; Demirci'nin önüne çanak çanak kar getiriyorlardı. Onun ise ateşi hiç sönmüyordu. Şakaklarından aşağıya terler sızarken avuç avuç bu karlardan yiyiyordu.

- Yaz Hefiz! Ölüm!..

Artık Ali dayanamayacaktı; ne olursa olsun tabancasını çekip Demirci'yi vuracaktı. Bir kurşunda beynini dağıtırdı. Ondan sonrası

umurunda değildi. Denizli yanar, yıkılır, kendisi paramparça edilir, Yunan Sarayköy'ü de geçer, Anadolu içlerine tüm ilerlerdi. Olacaktı bunlar! Olacaktı, ama bu işkenceden Ali kurtulacaktı. Buraya niçin gelmişti, bu savaşa neden katılmıştı? Bunca insanın ölümünü seyretmek için mi?

Elini tabancasına attı, yan gözle etrafına bakındı. Ahmet Onbaşı'yı gördü; dimdik, fakat solgun bir yüzle Ahmet Onbaşı oradaydı. Ayrıca bir başkası daha vardı kendisine bakan, hem de çok yakınında...

Gülüyordu bu adam, daha doğrusu sırıtıyordu. Bıyıkları büsbütün ağarmıştı, avurtları çökmüş, sırtı kamburlaşmıştı sırıtan adamın. Başındaki kalpak neredeyse ensesinden aşağıya düşecekti. Bir tüfeğe dayanmış gülüyordu.

Ali'nin gözleri başka türlü irileşti, içi başka türlü ezildi. Kalbi şimdiye kadar böylesine çok az çarpmıştı.

- Gayret Remzi!

- Tanıdın mı ahbap!

- Gayret Remzi!

- Çek elini o oyuncaktan!

- Hangi oyuncaktan?

- Seyret bak, ne güzel? Eğlenmiyor musun sen? Asteğmen de olmuşsun! Sefa geldin!

Demirci Efe doğruldu. Dik dik baktı onlara.

- Ne oluyor bizim oğlan?

Remzi cevap verdi:

- Ahbap çıktık efe!

- Senin ne işin var burada?

- Goncalı'dan Binbaşı İsmail Hakkı Bey gönderdi bu sabah! Git, bak, efenin bir sıkıntısı var mı diye.

- Topal da yanında mı?

- Olmaz mı?

Demirci halının üzerine bağdaş kurup oturdu. Uyuşmuş gibi ayağını oynattı. Belki de o anda nargile arıyordu, ya da sıcak bir kahve.

- Gelsin!

Bu sefer orta yere yaşlıca bir adam atıldı. Sapsarı bir yüzü, fakat kararlı adımları vardı.

- Efe dur, Allahını seversen dur!

- Ne istiyorsun Şeyh Tahir Efendi?

- Yeter artık efe!... İnsafa gel.

- Kanına mı susadın Sarayköylü Tahir Efendi?

- Susadım, nasıl istersen öyle yap efe!... Dayanmak mümkün değil! Peygamberin aşkına daha fazla elini kana bulama.

- Kalanları bıraksam da Denizli'yi yakmadan geri döner miyim? İşte gaz tenekeleri şurada duruyor. Ahdettim, şartım var.

- Mezarlığı yaktır, büyük kabristanı. Dirilerimiz yerine, ölülerimiz yansın! Şartın da, ahdin de yerine gelsin!

- Ya!...

Bu öyle bir "Ya" idi ki, ucunda Şeyh Tahir Efendi'nin ölümüyle, Denizli'nin kül olması, ya da hepsinin kurtulması vardı.

Demirci Efe, Tahir Efendi'ye baktı, başını sallayarak baktı. Gözlerini kapadı, soluğunu üfledi.

- Ya!... Hefiz!... Taşıt şu gaz tenekelerini büyük mezarlığa!... Yaz!... "Ankara'da biraderim Mustafa Kemal'e. Denizli ayaklandı. Bastırdım."

*

* *

Ali onu o gece bir samanlıkta buldu. İncilipınar'ın yakınlarındaki bir bahçenin içindeydiler. Remzi oraya gelmesini söylemişti Ali'ye...

Ortadaki direğe çakılı bir çiviye bir fener asmışlardı. Remzi samanlara uzanmıştı, Hinoğluhin ayakta duruyordu.

Ali'nin gözüne nedense bir çuval ilişti. Çuvalın ağzı açıktı. İçinde boynuzlar vardı, bir kısmı da yere dökülmüştü.

- Ne bunlar, diye sordu, çuval dolusu boynuz?

- Kestik ya, kestik de tel bağlayacağız ya!

- Ne teli?

- Koyundan alırız, sığırdan alırız, fincan diye kullanırız boynuzları!

- Nasıl fincan?

- Neyle konuşur birlikler mütamiyen? Tel bulundu da fincan bulunmadı. Hat döşedik de telefonlar çalışmadı. Koyunları kestik çok şükür, boynuzlarını taktık direklere hamdolsun; telefonu da, telgrafı da çalıştı birdenbire!...

Remzi doğruldu, ağzına aldığı bir saman parçasını tükürdü:

- Kesin bu konuşmaları, dedi, gel, otur. Bir yudum da sen çek bakalım.

- Ne o?

- Rakı!...

- Rakı mı?

- Sahi, sen içmezsin.

- İçiyorum!

- Deme!... Yoksa sigara da mı tüttürüyorsun?

- Evet!...

- Ne değişiklik bu böyle? İş kadına kaldı desene!... Bari onu da bulabildin mi? Elini doyasıya göbeğinde gezdirdin mi meretin?

- Hayır!

- Olmadı! Eksik!... Kadın bu!...

Sarhoştu, peltek konuşuyordu. Gömleğinin yakasını açmış, kollarını sıvamıştı. Tamamen beyazlaşmış saçları alnına yapışmıştı.

- Rakıyı nereden buldun diye soruyorsun, değil mi? İçki içmek yasakken bu zıkkım nereden bulunursa biz de oradan aldık işte. Yak bir sigara. Aldırma, samanlık yanarsa ne çıkar? Demirci Efe mezarlıktan hıncını alamamıştır bugün. Er geç Denizli'ye de el atar, biz ondan evvel davranmış oluruz!

Oturduğu yerde sallanıyordu. Gölgesi de onunla beraber gidip geliyordu.

- İçmeyecek misin asteğmenim? Doğru, bir çavuşun, ne çavuşu, biz şimdi nefer bile değiliz, bizim gibi ne olduğu bilinmeyen birinin rakısı yudumlanır mı?

- Neler söylüyorsun? diye sordu Ali. Yakıştıramıyorum bunları sana! Sen eski Gayret Remzi değilsin!

- Biliyor musun, bizim kız kayboldu ortalıktan. Kimbilir nereye gitti orospu?

- Kimden bahsediyorsun?

- Emine'den!... Halasını da, eniştesini de kesmiş Yunan!... Kendisi yok meydanlarda. Ben diyorum ki, başka bir Yunanlının daha koynuna girmiştir. Alıştı bir kere!... Ne yapalım? Emine kızımız yatıp kalkmasın diye bütün Yunanlıları da vuramam ya!... Biter mi?

- Sus, diye bağırdı Ali, sus!... Seninle böyle karşılaşmak istemezdim ben Gayret Remzi! Sen benim gözümde çok büyüksün!... Ne olur, ufalma!...

- Doğru mu?

- Doğru!

- Vay canına!

Gözlerini kırptı. Ayağa kalkmaya çalıştı, başaramadı. Yanındaki şişeye el attı, avurdunu doldura doldura içti.

- Ya!... Ben cahilim işte!... Büyüklük nerede? Okuduk biraz ama. O okuldan kovdular, başkasına kapağı attık. Birinin başını yardık, ötekinin tepesine bindik, tekrar kovulduk. Koleje de gitmiştik sözde. Bir diploma bile alamadık. Eh sonradan hayat bize bir şeyler öğrettiyse de yine büyüyemedik asteğmenim!

- Bırakalım bu lâfları Gayret Remzi! Demirci Mehmet Efe hakkında ne düşünüyorsun sen?

- Demirci mi? Yaman herif! Çok seviyoruz birbirimizi. İçtiğimiz su ayrı gitmiyor!

- Hayır! Şakanın sırası değil şimdi?

- Ne vakit eğleneceğiz öyleyse? Demirci!... Ben onunla bir yıldan beri beraberim!

- Sen?

- Ne sandın? Ölmek için yetmez mi bu? Ne yapalım, karşıda Yunan var! Taradı bizi, biz de taradık onu! Yalnız başıma dağlara çıktığım zaman, Yunan burnumun dibinde de olsa daha emin hissedi-

yorum kendimi... Herifin yararı dokunmadı değil, dokundu elbet!... Ama söker mi bu?

- Şuna seviniyorum ki, ne olursa olsun, sen bu savaşa katıldın Gayret Remzi!... Başlangıçta bütün direnmene rağmen. O zaman samimi değildin zaten; inancınla dudakların ayrı ayrı konuşuyordu. Sadece kendini aldatıyordun.

- Öyle mi?

Zorla ayağa kalktı. Hiç bir yere tutunmadan durdu. Dudakları sarkmıştı, çenesinin altındaki derileri gevşemişti.

- Neden katıldım ben, neden katıldım? Aydın'dan güneye, Menderes Nehri'ne doğru çekilirken karar verdim galiba. Sonra onun Ankara'ya geldiğini öğrendim, büsbütün perçinleşip kaldım Umurlu'da. Sarı paşam benim!... O olmasaydı, Demirci'ye de, bilmem kime de katlanır mıydım?

- Nedenini aramıyoruz bu kalışın! Gerçek bu!... Bir gerçek daha var; beraberiz artık!

- Doğru, emrindeyim asteğmenim! İstersen askere de yazılırım. Kaçlıları silâh altına alıyorlar? Yoksa bizim yaştakileri adam yerine saymıyorlar mı artık?

- Daha seferberlik yapılmadı. Senin yerin, benim emrimde çalışmak değil Gayret Remzi! Yol göster bana yeter.

- Vuracak mısın? Sonuna kadar mı?

- Kararlıyım! Kimse beni zorla askere almadı. Bir gün bir işe yaradığımı görürsen sevineceğini söylemiştin. Sevindireceğim seni.

Remzi cevap vermedi, geri döndü, samanlara bir tekme attı. Yine eski yerine oturdu.

- Hadi iç, dedi. İç de şu Demirci Mehmet Efe'yi konuşalım seninle.

Ali şişeyi aldı, ağzına dikti, Bayram'ın uzattığı bir çökeleği çiğnemeye başladı.

- Herif gittikçe azıtıyor! Hududu yok. Belki biraz sonra kendini dev gibi görecek. Biz bu savaşı çetecilikle kazanamayız!... Biraderim Mustafa Kemal diye tutturmuş!... Beraber köşe kapmaca mı oynamış

kerata? Denizli ayaklanmış da bastırmış!... Ankara'da bulundun mu sen?

- Talimgâhtaydım!

- Tanıdığın birileri var mı orada?

- Gökmen Yüzbaşı! Ben ayrılırken karargâhtaydı.

- Hangi Gökmen Yüzbaşı bu?

- Senin Menderes Köprüsü'nde ölümden kurtardığın!...

- Sağ demek!... Sevindim buna!... Ona bir telgraf çekelim!

Remzi yattı samanların üzerine. Sanki sızmış da derin bir uykuya gömülmüş gibi bir süre kıpırdamadı. Doğrulduğu zaman:

- Denizli'den gönderemeyiz, dedi, postahaneye çoktan el atmıştır; hemen farkına varır. Canımıza okur. Hani hiç de sırası değil canımıza okunmanın...

Birkaç yudum daha içti. Şimdi yine sallanıyordu. Gözlerine kan bürümüştü. Göğsü durmadan koşmuş bir insanınki gibi inip kalkıyordu.

- Hinoğlu!

- Buyur kumandanım!

- Ayağına çabuk musun sen?

- Yürürüm mütamiyen hamdolsun!

- Tavas'a gider misin?

- Sen emredersen Cehenneme giderim çok şükür!

- Bir telgraf vereceğiz sana; durmadan yol alacaksın, durmadan geri döneceksin! Birisi yakalarsa seni, ne yapacaksın o telgrafı?

- Yutarım birdenbire!

Ali, bir kâğıt parçasına hemen yazdı; Remzi'ye okudu:

> "Genel Kurmayda Yüzbaşı Gökmen Bey!
>
> Demirci Mehmet Efe Denizli'de elli kişi öldürdü, şehri yakmaya kalkıştı. Denizlililerin suçu yoktur. Durum tehlikelidir. İlgilenmenizi, gerekli yerlere duyurmanızı rica ederiz."

- Benim adımı yaz altına.

- Niçin?

- Sen subaysın... Sonra Demirci'nin eline geçerse benim canıma okusun! Son defa bir dilekte bulunuyorum senden. İşte böyle... Hadi Hinoğlu!... Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi Tavas'taymış; ya ona ver bunu, yahut başka bir çaresini bul. Bu telgraf gitsin yerine.

- Şimdi yola çıktım kumandanım! Vardım da geri döndüm çok şükür. Biz Yunan'ı kescez de fura fura İzmir'e süreceez elbet kumandanım!

- Hâlâ oyalanıyor! Demirci Efe senin ocağına inciri dikmeden ben dikerim burada.

Hinoğluhin Bayram seğirtti. Sanki tozu dumana kattı. Kalçası öylesine oynadı ki, az kaldı yere kapanacaktı. Son bir gayret daha yaptı, sekercesine kapıdan fırladı.

Hinoğlu'nun yine başı sivriydi, yine başının üzerinde o küçücük takkesi vardı. Nedense gözleri eskisine nazaran daha ufalmıştı.

Remzi bir süre Hinoğlu'nun arkasından baktı. Sonra gülmeye başladı, katılırcasına gülüyordu. Samanlara vuruyordu elini, tokat atarcasına.

- Bana baksana sen, bana baksana! Döndün, dolaştın yine geldin buraya. Bari bir şey yapabilecek misin bu sefer? Doğru söyle.

- Vuracağımı söyledim ya!

- Ben beceremedim... Ne yapabilirdim ki zaten? Gücüm kime yeterdi? Eğer yapacağın iş bugünkü gibi Demirci Efe'yi kabakcasına haklamaya kalkışmaksa, ben yokum...

- Senden bir şey beklemiyorum Gayret Remzi...

- Beklemiyor musun? Ne iyi! Git başının çaresine bak!

- Kavga mı edeceğiz yine seninle?

- Kavga mı dedin? O güç nerede bende?

Eridiği görülüyordu, ufalıyordu sanki. Sarhoşluğu bir dalga gibiydi onun. Bazan duruluyor, ayılıyordu. Bazan da kayaları dövercesine coşuyor, çalkalanıyordu.

- Otur, ayakta durma. Konuşalım seninle, tatlı tatlı. Bir yıl geçti değil mi aradan?

- Ben gidiyorum. Askerlerim istasyonda bekliyor. Yarın sabah da Goncalı'ya geçeceğiz.

- Otur... Biraz daha ka. Çırpındığımı görmüyor musun? Boğulacağım neredeyse.

- Anlamıyorum seni Gayret Remzi, hiç anlamıyorum! Nedir bu halin?

- Niçin bu savaşa katıldım ben, neden eski nalbandın emrine girdim? Başka bir nedeni daha var. Bir çocuk gördüm. Açıkçası çocuğu değil, kızını gördüm. Yunan'dan kaçmak, bilemediği özgürlüğüne kavuşabilmek için donunu bile bırakıp Menderes'e doğru gidiyordu. İşte bu...

- Bir de kızını ekle buna, Emine'yi!

Remzi dikleşti, kısa bir süre de olsa sanki ayıldı. Bakındı etrafına, Ali gelmeden evvel içip bitirdiği boş rakı şişesine uzandı, yakalayıp duvara fırlattı.

- Kişisel zaafların peşinde değilim ben. O, bana ait. Bir Emine oruspu olmuş, kime ne? Varsın olsun! Anası da öyle değil miydi onun sanki? O da bana ait!... Ne sandın? Sen bu güne, bu günü hazırlayan yollara bak!... Bir Demirci Efe çıkıyor, Denizli'ye geliyor, koyun boğazlar gibi kimi tutarsa kesiyor? Karşısına geçiyorsun, elin kolun bağlı, bir şey yapamıyorsun!...

Ali oturdu, okşadı Gayret Remzi'yi, yanağından da öptü. Sonra rakı şişesine uzandı, bir kaç yudum daha içti.

- Uyu artık, dedi, yarın görüşürüz, hep beraberiz!

- Daha neler var!... Herif evvelâ Binbaşı Hacı Şükrü Bey'i kaçırttı, onun yerine geçti. Bununla da yetinmedi, şişti de şişti. Karşısındakilerin yetersizliğini de görünce Albay Şefik Bey'in bile tepesine çıktı! Ah, Sarı Paşam, neredesin? Oku şunların canına artık! Biliyor musun ben...

- Sen?

- Bir kadın istiyorum!

- Yine mi? Bırak böyle konuşmayı! Yalan söylüyorsun!... Senin dünyan bu değil!

- Sahi yahu!... Bu bir yıl içinde hiç mi parmaklarını bir kadının göbeğinde gezdirmedin?

- Hayır dedim ya!...

- Sevmedin de mi?

- Sevmedim de...

- Beceriksiz!... Muhallebici çocuğu!... Sevmemiş de... Ne yaşıyorsun? Senin gibi genç, yakışıklı birisi, gücü de yerinde, hep elleri cebinde mi dolaşır?

Ali cevap vermedi. Şu sırada, böyle bir anda, Remzi'ye Nihâl'e karşı duyduğu sevgiden bahsetmenin hiç yeri olmadığını sanıyordu. Remzi onun bu duygusunu anlamış gibi sordu:

- Denizli'den İstanbul'a mı geçtindi sen evvelâ?

- Evet!

- Sonra?

- İnebolu yoluyla Ankara'ya gittim.

- Yalnız mı?

- Kalabalıktık.

- Hiç arkadaşın yok muydu yanında?

- Vardı. Daha doğrusu, bir arkadaşımın kız kardeşi vardı. Arkadaşım kardeşini bana emanet etmişti. Hatta, tehlikesiz bir yolculuk yapabilmek için onunla yalancıktan evlenmiştik.

- Neee?

Remzi bir hint horozu gibi dikildi. Ali'ye öylesine yaklaştı ki, neredeyse burunları birbirine değecekti.

- Beraber kaldınız mı onunla birlikte?

- Gerekiyordu. Çoğu zaman, hanlarda yanyanaydık, geceyi öyle geçirirdik.

- Ne yaptın ona?

- Hiç!...

- Hani sevseydin, şöyle. Kız sesini çıkarır mıydı?

- Çıkarmazdı. Sen nasıl istersen öyle olsun diyordu bana.

- Ahmak!... Hay hayvan!... Destur!...

- İleri gittiğinin farkında mısın Gayret Remzi? Aklını başına topla...

Remzi Ali'nin bağırmasına aldırmadı bile. Cebinden bir sigara çıkarırken:

- Kız için için alay etmiştir seninle, dedi, alay etmiştir. Şunun önüne bir hamur tahtası koyayım da yufka açsın diye düşünmüştür! Güzel miydi?

- Güzeldi.

- Hani şöyle elini, yavaşçacık da olsa, şöyle!... Doğru söyle...

- Sus, Allah'ın belâsı sus!...

- Adı neydi onun?

- Nihâl!

- Ankara'da mı kaldı?

- Evet!...

Remzi sallandı. Bu sefer ileri geri gidiyordu. Gözlerini kapamıştı. Soluk alışından, o yarı kapalı gözlerinin önünden çeşit çeşit kişilerin geçtiği anlaşılıyordu.

- Küçüktüm, çok küçüktüm o zamanlar. Ormanda bir kurt yavrusu yakalamıştım; onbeş günlük bile yoktu belki de. Sütle beslemiştim onu, gözlerini de ben açmıştım. Bir kaç aylık olunca elimi ısırmaya, bahçedeki koyunların kuyruklarını yemeye başlamıştı. Ya!.. Üç aylık kurt yavrusu, koyunların kuyruklarını yiyiyordu!

Ali ayağa kalktı, kuru bir selâm verdi Remzi'ye, ağır ağır dışarı çıktı...

- Nereye, nereye? Biliyor musun; ana kurt da gelmişti, yavrusunu arıyordu... Arıyordu ya, ne sandın? Onu gören çiftliğin itleri kuyruklarını kıçlarının arasına sıkıştırıp kaçacak delik arıyorlardı...

İNÖNÜ

YORGUNLUĞUNA rağmen ellerini uğuşturuyordu. Keyifliydi. Kalpağını da, mintanını da atmıştı üzerinden, tüm asker kılığındaydı. Altındaki küçücük, bozkırın çetin doğasına göğüs germiş Anadolu beygirinin dizginlerini bırakmıştı.

- Suyu kaynadı bu sefer, Demirci Mehmet Efe karındaşımızın suyu kaynadı! Ne dersin asteğmenim?

Gecenin ileri saatiydi, şiddetli bir ayaz vardı ovada. Askerin soğuktan çenesi birbirine vuruyordu. 1920 yılı Aralık ayının ortalarıydı. Dinar civarlarından İsparta'nın Keçiborlu'suna doğru ilerliyorlardı.

- Baskın var, İğdecik köyüne baskın var! Demirci'yi yatağında kıstırırsan ne yaparsın asteğmenim?

Remzi konuşmak istiyordu, Ali ise önünde uzanan karanlığı delip geleceği şimdiden yakalamak çabasındaydı sanki.

- Asker biraz dinlensin asteğmenim, daha gün ağarmaya vakit var. Hayvanlar da soluk alsın. Leblebi gibi bunlar, at değil fındık.

Ali'yi dürttü, Ali aldırmadı; belki de kendine göre bir hesabı vardı. Atlı müfrezeler etrafa yayılmışlardı. Güney Cephesi Kumandanı Albay Refet Bey'in doğrudan doğruya kumanda ettiği birliklerin Afyon'dan Demirci Mehmet Efe'nin bulunduğu yere gelmesi aynı anda olmalıydı. Denizli'deki Ali'lerin grubu, 57. Tümen Kumandanı'ndan böyle emir almıştı.

- Biraz daha ilerleyelim, dedi Ali, diğer atlı birliklerin durumunu öğrenmeye giden Ahmet Onbaşı'nın bizi bulabileceği bir yerde konaklarız.

- Pek sertsin asteğmenim!... Ahmet Onbaşı'yı gözüm tuttu, becerir böyle işleri. Yalnız biz süvarilikten anlamayız pek. Bizimkisi de ne süvarilik ya!... Birer tüfek, asker başına ellişer piyade mermisi, tamam. Başka hiç bir silâhımız yok. Bizlere, "İp özengi, tahta kılıç süvari" derler. Yine de Hinoğlu'nun işine geliyor bu...

- İşin kötüsü, dedi Ali, süvari komutlarını da bilmiyoruz!

- Aldırma, anlaşırız! Aklıma bak ne geldi; Menemen Boğazı'ndan geçerken sen altındaki hayvanın üzerinde duramaz olmuştun. Yere inince sünnet çocukları gibi yürümeye başlamıştın. Şimdi öyle değilsin, maşallahın var!

- Çenen açıldı yine Gayret Remzi! Tam zamanını seçiyorsun! Yoksa benimle beraber olmak ağırına mı gidiyor?

Remzi bir süre konuşmadı. Yine kabuğuna giriyordu galiba. Duyguları çatışıyor olmalıydı.

- Yunan'a sırtımızı verdik... Önümüzde Konya; İsyancı Delibaş'ın hâlâ ne yapacağı bilinmez orada. Sağımız, solumuz Ankara'ya baş kaldırmışlarla dolu. Ben de tutmuş, gevezelik yapıyorum değil mi? Ama başka türlü hazmetmek güç bunları. Bir şey de yaptığımız yok ya! Yunan silâhı patlatıyor, biraz dayanıyoruz, sonra geri çekiliyoruz. Bursa bile elden gitti. Uşak'ı da aldılar. Bereket versin Sarıkamış filân Ermenilerden geri alınmış da doğu biraz rahatlamış.

Ali, Remzi'yi dinlemek niyetinde değildi. Gayret Remzi, o Gayret Remzi olmaktan çıkıyordu.

- Dur!... At in!... Mola!...

Müfreze durdu, askerler kendilerini yere attılar sanki...

Tek tük ağaçlar vardı orada; birer karartı gibi görünüyordu. Herkes dizginleri ellerinde, atının yanına oturdu.

- Bir sigara içecek miyiz?

- Hayır!

- Biliyor musun, Demirci'nin Denizli'deki kasaplığından sonra, Albay Şefik Bey'in yerine 57.Tümen Komutanlığı'na Yarbay Nazmi Bey gelmeseydi halimiz dumandı. Adam çekip çevirdi ortalığı, Mehmet Efe'nin de süngüsü düştü. Ofladı, pufladı bir süre. Bir haltlar karıştıracaktı ya, bu sefer de Konya'daki Delibaş'ın isyanına

gönderdiler Mehmet Efe karındaşımızı. Herif bir daha geri dönmeyip Isparta'da postu kurdu. Mustafa Kemal, çeteleri muntazam ordu içinde birleştirmeye karar verince de Albay Refet Bey'in çağrısına katılmayıp bayrağı açtı bizim kardeşlik. Bakalım ateş başında körük şişirmeye benzer mi bu iş?

Bayağı diş gıcırdatıyordu, nedense Demirci Mehmet Efe'ye karşı hıncı büyüktü. Ne yapmıştı ona efe? Kişisel bir kin miydi bu, yoksa efenin topluma yönelmiş davranışlarının bir sonucu muydu?

- Kendim için değil, kendim için sanıyorsan aldanırsın! O da var ama, yine de kendim için değil. Ben amacını şöyle gösterip de böyle davrananlara dayanamam. Bir gün sen de yolundan saparsan kork benden. İnan ki, kafanı kırarım. Millîciler bir komuta altına girsin dedikleri anda hiç düşünmeden sana katıldım. Gururumu yıkmadı bu benim... Bizim eski pısırık oğlanda iş varmış diye düşündüm. Tetiği çekerken elin titremiyordu bu sefer.

Konuşamadı daha fazla. Bir at kişnemesi duymuşlardı. Dizlerinin üzerine dikilip silâhlarına yapıştılar. Ne kadar da soğuk vardı, şimdi soğuğu daha iyi hissediyorlardı.

- Kim o

- Asteğmenim ben geldim.

- Sen misin Ahmet Onbaşı?

Ahmet Onbaşı'nın galiba yanında başka bir adam vardı.

- Asteğmenim, yolda şu adamı yakaladım. Teğmen Rıfkı Bey de "İşler yolunda gidiyor." dedi. Bir değişiklik yokmuş!

- Neden getirdin bu adamı onbaşı?

- Şüphelendim. Atını vurdum da öyle durdu. Beni görünce tazı gibi kaçmaya başlamıştı. Birkaç silâh da attı bana kerata.

Ahmet Onbaşı oldukça iri bir adamı itti Ali'nin önüne. Remzi kibriti çaktı. Adam belki korkudan, belki de umursamadığını göstermek için burnunu oynatıyordu.

- Bırakın beni! Ne istiyorsunuz?

- Ne işin var buralarda?

- Memleketim değil mi, dilediğim yere giderim?

- Böyle silâhlı, cephane taşır gibi mi?

- Güvenlik mi kaldı? Kendimi nasıl korurum?

Ahmet Onbaşı'nın bu yabancı adamla bir hayli boğuştuğu da anlaşılıyordu. Onbaşının kaşının üzerinden hafif bir kan sızıyordu. Adam da bir hayli hırpalanmıştı.

- Nerelisin?

- Buralıyım!

- Ne demek o?

- Buralıyım işte.

- Ne işin var gece vakti bu ovada?

- Köyüme gidiyorum, hepsi bu kadar!

- Arayın şunun üzerini.

Adam hiç çekinmeden ellerini havaya kaldırdı:

- Arasınlar, dedi, ne bulacaklarmış sanki! Arasınlar!

O zaman Gayret Remzi ayağa kalkıp adamın omuzunu kavradı.

- Aslanım, dedi, çok hoşlandım senden. Yorulmanı istemem. Üşümüşe de benziyorsun! Sağ ayağındaki çizmeyi çıkarsınlar da tabanını ısıtalım. Ateşimiz yoksa da kibritle de olur. Kanın kaynayıverir!

- Olmaz, diye seslendi Ali, işkence istemem. Artık, "Ben kanunum." diyemezsin. Geçti o zamanlar.

- Yok canım, kim demiş? İftira ediyorsun bana asteğmenim! Hani şu adam soluna fazla basıyor da.

- Ne çıkar bundan?

- Ne mi çıkar? Görürsün bak... Ahmet Onbaşı, asteğmen izin verdi; çıkar şunun sağ ayağındaki çizmeyi. Ya çorabının içinde, ya da çizmesinin astarında bir şeyler bulacaksın!

Adam bu sefer diretti. Remzi göğsüne oturdu. Onbaşı güçlükle çizmeyi çıkarttı. Gerçekten de çorabın içinde bir kâğıt vardı. Kibrit alevi altında yazıyı güçlükle okudular. Bu, Çerkez Etem'in Demirci Mehmet Efe'ye yazdığı bir mektuptu:

"Demirci Mehmet Efe'ye;

Vacit Beyle gönderdiğim şifreli mektubuma bir cevap alamadım. Vacit Bey de bir daha görünmedi. Ya şifreyi çözemediniz,

ya da Vacit Bey'in başına bir hâl geldi. Endişe duymaktayım. Bu yüzden size yine en güvenilir bir adamımı gönderiyorum.

Muhterem ve kahraman Mehmet Efe kardeşim! O şifreli mektubumda anlattıklarımı bir kere daha tekrarlayacağım. Siz de bana, eskiden olduğu gibi, hak vereceksiniz. Memleket için yaptığımız bütün çalışmalarımız ve fedakârlıklarımız herkesin malûmudur. Halbuki, dışa ve içe karşı yapılan bu ihtilâl, dökülen bunca kan, Ankara'daki bir kaç gözü dönmüşün kişisel çıkarları yüzünden boşa gitmektedir. Memleket bu yüzden kurtulamaz, eskisinden daha beter olur.

Mustafa Kemal Paşa da, Batı Cephesi Kumandanı İsmet Bey, Güney Cephesi Kumandanı Refet Bey gibiler de bizleri çekememektedir. Keyfî ve düşmanca davranışlarına set çekeceğimizi bildikleri için sizi de, beni de, hatta Sarı Efe, Yörük Ali Efe gibi kahramanları da yakında ortadan kaldırmaya çalışacaklardır. Hatta daha evvel senin yakalanman gerektiğini bana çıtlatmışlarsa da, ben anlamamazlıktan gelmişimdir.

Bu herifler, her daim başımızda belâdır. İşin başından beri çektiğimiz bunca gayretin boşa gitmemesi için şimdi birbirimize eskisinden daha fazla sarılalım. Onları devirelim. Bu mektubumu alır almaz hemen yola çıkın, bütün kuvvetlerinizle Denizli'ye yaklaşın. Daima haberleşelim ve beraber hareket edelim. Cevabınızı bekliyorum. İlişikte gönderdiğim yazıyı da okuyunuz, ibret alınız.

Kuva-yı Seyyariye ve
Kütahya Havalisi Kumandanı
Etem"

Remzi'nin eli yandı, kibriti attı. Sonra ikinci yazıyı, bu sefer askerlerden birinin getirdiği bir fenerin ışığı altında okudu. Bu Mustafa Kemal imzalı matbu bir genelgeydi.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi, emperyalist devletlerin milletimizin hayatına kasdetmesi sonucu kurulmuştur. Türk halkını her türlü haksızlıktan kurtarmak, millî sınırlar içinde hayat ve gelece-

ğini sağlamak, yönetim ve egemenliğin sahibi kılmak bu meclisin başlıca görevidir.

Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi, saldırılara karşı savunmak ve bu gayeyi bozanları yola getirmek amacıyla kurulmuş bir orduya da sahiptir. Türk Ordusu'nun emir ve komuta yetkisi Büyük Millet Meclisi'nin manevi kişiliğindedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, halkın içinde bulunduğu sefaletin nedenlerini bulup refah ve mutluluğu sağlayacaktır. Toprak, millî eğitim, adalet, maliye, ekonomi gibi işlerde toplumsal yardımlaşmayı hâkim kılacak yenilikler getirecektir. Bunun için de siyasi ve toplumsal ilkelerini milletin ruhundan almak ve uygulamasında milletin eğitim ve geleneklerini gözetmek düşüncesindedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal"

İşte o zaman büsbütün köpürdü Remzi. Gecenin şu anında, bir hayli ileride de olsa Demirci Mehmet Efe karşılarındaymış gibi âdeta bağırdı.

- Sarı Paşam, benim Sarı Paşam!... Ne vakit göreceğim seni? Sen ne diyorsun, onlar ne diyor? Sarı Paşa! Uzat elini bana da!

Sanki uzun uzun konuşmuş gibi yoruldu. Bayağı soluyordu. Yine de susmak niyetinde değildi. Her türlü savaş kurallarını unutmuşa benziyordu.

- Sen de duydun mu asteğmenim? Çerkez Etem Yozgat ayaklanmasını bastırıp geri dönerken köylerden zorla toplattığı koyun sürülerini Ankara pazarlarında sattırmış. Keyfin istediği gibi suçlu gördüklerini sorgusuz sualsiz çek ipe, yahut boğazlayıp boğazlayıp at bir çukura, köyleri bas, Yunan'dan beter edip soyup sovana çevir, ırza geç, namusa geç! Emrine adam topla, parasını milletten al! Yağma mı var? Sonra da senin bu pisliklerini, şu kavruk Anadolu'nun otları gibi bir türlü büyüyemeyen bodur atları üzerinde yine şu kavruk Anadolu'nun yanık insanları temizlemeye kalkışsın!... Mustafa Kemal de uğraşsın dursun! Nerede bu bolluk?

Ayağa fırladı. Soğuğa rağmen yakasını açtı, bir şeyler arar gibi yerlere baktı. Halbuki gölgesi bile yoktu orada.

- İzin verirsen yürüyüşe geçelim asteğmenim; oyalandık bir süre. Benim yüzümden.

Atlarına bindiler, yine ilerlemeye başladılar...

Havada bir kırçıllık göze çarpıyordu. Belki de gün neredeyse doğacaktı. Onlara yol gösteren köylü etrafına bakınıyordu.

Sıra sıra tepeler, bu tepeleri dolanan keçiyolları vardı Önlerinde. Arazi yükseliyor, geçit vermez görünüyordu.

- Şurada, dedi köylü, İğdecik köyü şurada. Dağı aştık mı tamam. Demirci Mehmet Efe bir gün evvel oradaydı! Karısı filân beraberdi. Hadi, beni salıverin.

- Acelen ne hemşerim? Kal hele, kuzu kuzu, sesini çıkarmadan yanımızda yürü!

- Ya Demirci Efe? Vallah incir diker ocağıma!

- Biz ne yaparız? Şayet savuşursan biz fesleğen mi sularız ocağında?

Bir atlı göründü, dolu dizgin sokuldu yanlarına. Selâm verdi Ali'ye:

- Asteğmenim! Kol komutanımızın, Birinci Süvari Komutanı Yarbay Nazmi'den aldığı emri getirdim.

- Söyle çavuş!

- Tepelere varılınca durulacak! Gün ağarırken, ilk silâh sesiyle bütün kollar köyü saracak. Baskın âni olacak. Demirci Mehmet Efe öldürülmeden yakalanmaya çalışılacak.

Tepeye tırmandılar, hayvanlardan indiler, beklediler... İğdecik köyü oradaydı, biraz aşağılarında... Demirci Efe, köy evlerinin birisinde, belki de hâlâ uykudaydı. Kızanları, zeybekleri onu koruyor olmalıydılar.

Remzi ellerini uğuşturdu. Ali tek tek beyazlıklar beliren göğe baktı, Hinoğlu kalçasını oynattı, Ahmet Onbaşı gözlerini iri iri açtı...

İşte o sırada bir silâh patladı:

- Yürüyün!... Arş!... İleri!...

Aşağıya doğru akıyorlardı. Söğütler vardı orada, sallanıp duruyorlardı. Tüfek sesleri gittikçe sıklaşıyordu. Hani bir buzun soğuktan eriyişi gibi, bir kaç asker yorgun göğüslerini toprağa yapıştırıp oracıkta kalıvermişti.

Köyde atlar kişniyordu. Zeybekler yarı giyinik, kuyunun başından, top ağacın gerisinden yahut şu arabanın arkasından kıyasıya ateş ediyorlardı...

Remzi hepsinin önündeydi; eğiliyor, kalkıyor, ilerliyordu... Niye hırslıydı böyle? Âdeta kabına sığamıyordu. Vurdu, çöktü, yine vurdu, saman yığınlarının yanına vardı ve ilk defa eli titredi. Nedendi, titredi işte. Bu sefer vuramadı.

Mehmet Efe oradaydı. Atına binmişti:

- Ulan kancıklar, diye bağırıyordu, kancıklar!

Sağdan, soldan askerler akıyordu köye. Yine de geç kalmışlardı.

- Kaçıyor, diye inledi Remzi, kaçıyor!

Şimdi atına kapanmıştı Mehmet Efe, dağ yoluna doğru hayvanını sürüyordu... Seksen kişi kadar vardı yanında. Onun gittiği yerde iki numaralı kolun birlikleri bulunması gerekirdi, yoktular! Bir anlaşamamazlıktı belki de bu. Ne olursa olsun, Mehmet Efe bu hatadan yararlanıyordu.

İğdecik'in gerisindeki dağlar, kolay kolay geçit vermezdi. Efe bunu biliyordu, hayvanını hep dağlara sürüyordu.

Ali de, Remzi de yetişemedi ona. Bir kaya yuvarlandı önlerine.

- Hinoğlu, gözü çıkası Hinoğlu! Hep senin yüzünden bu! Kıçını oynatamazsın bir türlü! Niye çevirmedin Demirci'yi? Ben de seni bir işe yarar sanmıştım!

Remzi'nin dövünmesi boşunaydı. Hinoğlu'na çatışı da avunabilmek içindi. Bayram ise o küçücük gözlerini kırparak kumandanına bakıyordu.

Köy meydanı bir hayli kalabalıktı. Demirci'nin doktoru, ellerini havaya kaldırmış bir kaç zeybek, eğerleri vurulmuş sahipsiz atlar, şaşkına dönmüş köylüler oradaydı. Ne garip! Bir de 57. Tümen'in eski kumandanı Albay Şefik Bey de içlerindeydi.

Şefik Bey hesap vermek zorunluğunu hissediyordu sanki:

- Nasihat etmek için gelmiştim, diyordu, dinlemedi! Refet Bey'in çağrısına katılsaydı bu işler olmayacaktı.

Demirci'nin doktoru onaylıyordu onu:

- Efe çok oyalandı. İnanamadı. Etem Bey'e de güvenemiyordu. Karısı da "Efe cahil zeybeğin biridir." deyip dururdu. "Konya'da ne işi var? Kumandanlık, paşalık onun neyine gerek?" Kadın böyle söyledi. Efe de "Hükümete inan olmaz." dedi, ayaklandı işte...

Remzi gözlerini kapadı, yanındaki Ali'yi bile görmüyordu sanki. Demirci'nin sözleri kulaklarında çınlıyordu hep. Hani o, Denizli Hükümet Alanı'nın önündeki sözleri:

"Yaz Hefiz!... Ölüm!..."

Yalnız bu sözleri değil, geçmişteki davranışları, Goncalı'daki çınar dibinde nargilesini tokurdatarak içerken etrafa çalım satışı, hepsi gözlerinin önünde canlanıyordu.

Bir asker koşarak yanlarına sokuldu:

- Albay Refet Bey geliyor, diye bağırdı, Güney Cephesi Kumandanı Refet Bey!

Albay Refet Bey oldukça ufak tefek bir adamdı. Hiç yorgun görünmüyordu. Bakışları keskin ve hatta delici idi. Yanında Yarbay Nazmi Bey vardı.

Selâm verdiler ona. Refet Bey vakit geçirmeden söze başladı:

- Mehmet Efe'nin diğer kızanları civar köylerdeymiş. İkinci kol, onları yakalamaya çıkacaktır. Yakalananlardan yaşları uygun olanlar tertip edildikleri birliklere gönderilmek üzere teslim edilecektir. Diğerleri de terhis olunacaktır. Jandarma Yüzbaşısı Nuri Bey ise Mehmet Efe'yi takip edecektir. Nuri Bey nasihat yoluyla efeyi yola getirirse, hiç bir işe karışmaması şartıyla, bir köyde göz altında tutulacaktır.

Cephe Kumandanı böyle emir veriyordu. Remzi'nin de, Ali'nin de bu emrin son kısmı hiç hoşlarına gitmemişti. Yine de duygularını kendilerine saklamak zorunda olduklarını anlıyorlardı.

- Diğer birliklerimizin nerede, nasıl toplanacakları, hangi yöne gönderilecekleri birazdan bildirilecektir.

Geri döndüler. Remzi, önlerinde gezinen bir horoza bir tekme savurdu. Hatta onun, böyle başıboş dolaşacağı yerde, tavuğunu niçin aramadığına büsbütün kızdı...

*
* *

Birlikler kuzeye kayıyordu. Refet Bey'in süvari kuvvetleri bu sefer iki gruba ayrılmıştı. Yine atlar, o küçük, bodur hayvanlardı. Yine üzerindekiler silâh olarak birer tüfekle kırk mermi taşıyorlardı...

Evvelâ Afyonkarahisarı ile Kütahya arasında Çekürler mıntıkasında toplanmışlar, sonra Gediz'e doğru ilerlemeye başlamışlardı.

Kış bastırıyordu. 1921 yılı Ocak ayının ilk günleriydi. Demirci Efe'nin kaçışından bu yana ancak yirmi gün kadar geçmişti.

Remzi hayvanının dizginlerini çekti:

- Bir şeyler olacak burada, diye söylendi, bir şeyler olacak ama ne? Albay İsmet Bey'in kumandasında Batı Cephesi birlikleri Etem'in üzerine doğru durmadan yürürken bizim Güney Cephesi süvarilerinin buralarda oyalanmasının bir nedeni var elbet. Mevlevî dervişleri gibi dönüp dönüp duruyoruz.

- Batı Cephesi'nin sol kanadını emniyet altına almamız yetiyor galiba, dedi Ali, bunun başka bir nedeni olabilir mi?

İkisi atbaşı gidiyordu. Güney Cephesi İkinci Süvari Grubu'nun emrine girmişlerdi.

Üzerinde ilerledikleri ova düzdü. Karşılarında kayalık tepeler görünüyordu. Zaman zaman silâh sesleri işitiliyordu.

- Kaputları bile yok, dedi Ali, hasta olacak hepsi. Şu zayıf, şu aç asker!..

Remzi Ali'ye cevap vermedi; ileriye, tepelere doğru bakıyordu. Orada bir kıpırdama sezmişti.

- Gelenler var galiba asteğmenim! Öndeki birliklerden şimdi haber alırız!

Silâh sesleri sıklaşmaya başladı. Hayvanlar acı acı kişnedi. Ali üzüntüyle dudaklarını büzdü.

- Çarpışsak iyi olur Gayret Remzi! Çarpışalım diyorum sana! Yetmez mi artık? Etem'in karşısına bir dikilebilsek! Ben bu cepheye Yunan'la savaş etmek için gelmiştim. Aylardan beri kimlerle uğraşıyoruz, görüyorsun!

Konuşmadılar daha fazla. Gelenler vardı. İkinci gruba dâhil başka bir bölüğün süvarileri, yanlarına silâhsız bir takım piyade askeri katmış, yaklaşıyorlardı.

Ali, kendi bölüğünü durdurdu. Gelen süvarilerin içinden bir onbaşıya sordu:

- Kim bunlar onbaşı?

- Çerkez Etem'in emrinde bulunan 159'uncu Piyade Alayı'nın askerleriymiş asteğmenim!

Ali bu alayı gayet iyi tanıyordu. Kula'da kısa bir süre aralarına karışmıştı. Hemen atından indi. Olduğu yerde soğuktan, yorgunluktan titreyen bir askerin omuzuna elini attı.

- Çerkez Etem nerede?

- Pek bilmiyoruz asteğmenim! Simav'da derlerdi o sıralarda.

- Siz niye onu bıraktınız?

- Albay İsmet Bey kuvvetleri Etem'in elinden Gediz'i almak için yürürken diretmeye başladık. Cesaret gelmişti bize! Gerimizde düşman, önümüzde bizimkiler vardı. Biz kimi vuracaktık? Ağırlık bastı üzerimize. Etem'in adamları domuz mu domuz! Aramıza katılmışlardı. Subaylarımız geldi de "Silâhlarınızı bırakıp savuşun." dedi. Rahatladık o zaman, dağıldık hemen. İsmet Bey'in Gediz'e girdiğini anlayınca da; şuralardan aşağıya doğru kaymaya başladık. Hepsi bu kadar asteğmenim!

Hepsi bu kadar değildi belki. Fakat askerin başka bir bilgisi olmamalıydı. Onun olayları böylesine anlatışı bile varla yok oluşun başka bir yönüydü.

- Götürün, dedi Ali, grup kumandanımız görsün!

- Kumandan buraya doğru geliyor asteğmenim.

İkinci Süvari Grup Kumandanı Binbaşı Hüseyin Rahmi Bey beyaz bir ata binmişti. Yanında iki asker vardı. Ali hemen selâm aldı.

- Ne oluyor burada asteğmen?

- 159. Piyade Alayı'ndan kaçan askerler bize sığınıyor kumandanım!

- Karargâha götürsünler. Daha evvel kaçanlar gibi işlem yapılsın. Sen de kumandayı başka birisine bırakıp benimle gel. Efendiköprüsü'nde bulunan Garp Cephesi Kumandanı İsmet Bey'in yanına gideceğiz!

Ali, Remzi'ye baktı.

- Bölüğüm sana emanet Gayret Remzi, dedi, ben gelinceye kadar.

6 Ocak 1921'di tarih. Vakit öğleyi geçiyordu. Hayvanlarını dörtnala kaldırmışlardı. Kurmay Binbaşı Hüseyin Rahmi Bey derin bir düşünceye gömülmüş gibiydi.

Şu ovalardan, şu yollardan kimler, nasıl geçmişti, bundan sonra da kimler, nasıl geçecekti? Bir görünenin içinde bir görünmeyen yaşıyordu. Çerkez Etem Bey Ankara'ya baş kaldırmıştı, nedendi bu? Bilinenle bilinmeyen arasındaki ilişki nerede başlıyordu? Sonra Yunanlılar!... Onlar nasıl bir davranışın içindeydiler şu anda?

Bir çok piyade birliklerini geçtiler. Onbirinci Tümen Gediz'in doğusunda konaklamıştı. Taşlı yollarda nallar başka türlü ses çıkarıyordu. Efendiköprüsü köyüne giden çamurlu yolda ilerlerken Garp Cephesi Kumandanı Albay İsmet Bey'in, bir köy evinde olduğunu öğrendiler.

Kapının önünde bir otomobil duruyordu. Binbaşı Rahmi Bey hayvanından inerken:

- Garp Cephesi'nin tek otomobili, diye söylendi, bunu da İstanbul'dan Bilecik'e geldiği sırada eski Sadrazam Ahmet İzzet Paşa bırakmış!

Bir kaç yaralı geçiyordu oradan... Soğuğa rağmen asker yerlere uzanmıştı; açlıktan, yorgunluktan olacaktı bu...

Ali, bir durgunluğun, bir umursamamazlığın içinde bir heyecan seziyordu. Bilemediği, anlayamadığı bir heyecandı bu... Kapıdan çıkan şu emir subayı bile ne kadar telâşsız görünürse görünsün, bir şaşkınlığın baskısı altında eziliyordu sanki.

Çok yakınlardan top sesleri duyuluyordu... Köylüler, köylerini bırakmışçasına ortalıkta görünmüyordu.

Binbaşı Rahmi Bey:

- Kumandan nerede, diye sordu, Refet Bey de geldi mi?

- İsmet Bey yukarıda, dedi emir subayı, Refet Bey de yoldaymış.

Yukarı çıktılar. Bir odada İsmet Bey oturuyordu. Yanında 11'inci Tümen Kumandanı Arif Bey vardı. Kapı açıktı. Ali dışarda kaldı. Bir kurmay yüzbaşı Ali'ye bakıp geçti.

Albay İsmet'in başında bir kalpak vardı. Kalpağı ensesine doğru itmişti; alnı oldukça açılmıştı. Bıyıkları epice kalındı. Yorgun haline rağmen bakışları yine de canlıydı.

- Gel bakalım Rahmi! Nasılsın?

- Sağ ol albayım!

İsmet Bey gülümsüyordu. Uzaktan gelen top seslerini, Efendiköprüsü'nden ayağını sürüyerek geçen askerleri, bitişik odadaki sahra telefonundan konuşulanları duymuyordu sanki.

- Ne kadar gençleşmişsin Rahmi? Bunun sırrı nedir? Söylesene bize!

- Siz de gençsiniz albayım!

- Öyle mi? İyi, iyi!...

Albay İsmet konuşurken elini kulağına götürüyordu. O gayet canlı gözlere, zaman zaman hafif gölgeler düşüyordu. Tavırlarında bir üstünlük yoktu. Düzgün ve açık bir Türkçeyle konuşuyordu.

- Albayım emrinizi bekliyorum!

- Emrimi mi? Sen nasıl görüyorsun ortalığı?

- Etem'i yeneceğiz albayım!

- Biliyor musun; onbeş yıl süre ile biz İzmir'i Yunanlılara bırakmışız. Büyük Millet Meclisi de dağılacakmış! Ankara'nın Yunanlılarla sulh yapmaya kalkışması üzerine ayaklanmış Etem Bey!

- Biliyorum albayım; böyle propaganda yapıyorlar!...

- Askerlerinin arasında bu sözlere kanan var mı?

- Yok albayım!

- İyi, iyi!...

Rahmi Bey sabırsızlanıyordu. İsmet Bey bunları söylemek için kendisini çağırmış olamazdı. Öyleyse ne içindi bu davet?

Ali, dışarıda, telefon başındaki subayın heyecanlı konuşmaların-

dan çok daha başka şeyler sezmeye başlıyordu. Bütün karargâh âdeta fırtınaya tutulmuş bir ağaç gibi sallanıyordu. Yalnız kumandanları içeride gülümsüyordu. Dışarıdaki heyecan onu hiç etkilemiyordu sanki.

- Sen Yeşil Ordu'yu nasıl bulmuştun Rahmi?

- Ben mi albayım? Durmadım üzerinde bile!

- Yeşil Ordu kuvvetlenseydi; Etem Bey başında olacaktı. Bu suretle millî savaşımız, bir sosyal ihtilâl haline dönecekti. Bilerek veya bilmeyerek!... Kötü bir dönem bu! Etem Bey'le mektuplaştık; Batı Cephesi'ne bağlı kalmasını istedim ondan. Dinlemedi. Aracılar da söz geçiremedi. Hatta Kütahya'ya geldiğim zaman bile...

Bir subay koşarak içeri girdi, selâm verdi:

- Güney Cephesi Kumandanı Refet Bey geliyor!

Refet Bey merdivenlerden çıkıyordu. İsmet Bey ilerledi, el sıkıştılar. Refet Bey odaya girer girmez hemen sordu:

- Durum nedir albayım? Etem Bey'in Yunanlılarla haberleştiği doğru mu?

- Evet!

- Ya Yunanlılar? Aldığınız haber, gerçek mi?

İşte o zaman, Albay İsmet Bey'in verdiği cevap dışarıdakileri de, odadakileri de titretti.

- Evet, Yunan birlikleri Bursa'dan İnönü'ye doğru bu sabah yürüyüşe geçtiler!

- Çok kötü, diye söylendi Refet Bey. Ben de, Onikinci Kolordu'dan aldığım rapora göre, Yunanlıların Uşak kesiminden İslâmköy'e doğru ilerlemekte olduğunu bildirmek zorundayım. Bu durumda Dumlupınar ve Afyon da tehlikede demektir.

İnsan çılgına dönerdi bu haberler karşısında. Onlar sadece birbirlerine bakındılar. Kısa bir süre konuşmadılar. Sessizliği odaya giren bir teğmen bozdu:

- Kumandanım! Şimdi aldığımız bir bilgiye göre Tavşanlı bölgesinde bulunan Kaplan Naci Müfrezesi Etem Bey'in Yunanlılarla birleşmesi üzerine yüzyirmi atlısıyla Etem Bey'in emrinden ayrılmış. Doktor Fazıl çetesinin ise Emet batısında, Yenice'de bulunduğu söy-

leniyor. Geri kalan asilerin Gediz civarında olduğu sanılmaktadır. 61. Tümen savaşa devam ediyor.

Albay İsmet Bey aynı sakin davranışlarıyla bir kaç adım attı odanın içinde. Albay Refet Bey dâhil, herkes onu gözlüyordu.

- Biliyorsunuz ki, dedi, kuzeyde Bursa civarında 24. Tümen'le, 11. Tümen'in 126. Alay'ından başka Yunanlıların karşısında esaslı bir birliğimiz yok. Güneyde, Uşak cephesi de öyle. Geri kalan kuvvetlerimizin hepsini Etem Bey'i kovalamak için buralara çektik. Yine de Yunanlıların bu baskını bizim için âni olmamıştır. Bekliyorduk. İçinde bulunduğumuz bu tehlikeli durumdan elbette kurtulacağız. Kanaatime göre, Etem Bey kuvvetleriyle savaşa geçici olarak ara verip Yunanlılar İnönü'ye varmadan evvel birliklerimizi oraya göndermemiz gerekmektedir. İki alaylı 11. Tümen'le, 2. Süvari Grubu Kütahya istikametine çekilip Alayunt istasyonundan İnönü'ye hareket etmelidir. Zaten bu iki tümenimizin komutanlarını da buraya çağırmış bulunuyoruz. 61. Tümen ise, bu duruma göre, her an taarruzu beklenen Etem Bey kuvvetlerine karşı kademeli bir savunma yapıp onları oyalamalıdır.

Şimdi herkesin gözü Albay Refet Bey'e dikilmişti. İki cephe kumandanı arasında bir ayrılık olduğu takdirde, işler daha da güçleşecekti.

- Uygun görürüm, dedi Refet Bey, Genel Kurmay'ın emrini almak şartıyla 2. Süvari Grubu'nu da Batı Cephesi emrine veriyorum. Kendi emrimde bulunan 8. ve 23. Tümenleri bu akşam güneye doğru harekete geçireceğim. Ben de 1. Süvari Grubu'yla birlikte Dumlupınar mevzilerine yetişmeye çalışacağım. Bu suretle Uşak'tan da yürüyüşe çıkan Yunanlıları önleyeceğimizi sanıyorum. Bursa'dan İnönü'ye doğru ilerleyen düşmana da gerekli dersi İsmet Bey kumandasındaki kuvvetlerimiz verecektir.

Konuşma burada bitmişti. Şu Efendiköprüsü köyünde, şu harap köy evinde verilen kararlar, bambaşka bir geleceği hazırlıyordu.

Yine bir subay girdi içeriye:

- 24'üncü Tümen'den ikinci bir rapor geldi albayım. Yunanlılar Yenişehir'i almışlar. İleri harekete devam ediyorlarmış. İnegöl'e de

giren düşmanın Kurşunlu istikametine doğru ilerlediği de bildiriliyor...

Hepsi ayaktaydılar, ellerini palaskalarına götürmüşlerdi. Telefon yandaki odada durmadan çalışır, uzaktan gelen top sesleri kulaklarda sinsi bir uğultu yaratırken onlar yüzlerini geleceğe doğru dönmüşlerdi.

- Evet, dedi İsmet Bey, durumu Genel Kurmay'a bildireceğim. Özellikle Mustafa Kemal Paşa'ya da duyuracağım. Ben hemen Kütahya'ya gidiyorum. 11'inci Tümen Alayunt'a gelir gelmez İnönü'ye geçeceğim. Birliklerimin bu seksen kilometrelik yolu en kısa zamanda almalarını istiyorum. İki günlük bir yol, bir günde yürünecektir.

Sonra Binbaşı Rahmi Bey'e seslendi:

- Abya kesiminden Kütahya'ya gelirsin Rahmi! Genel Kurmay'dan emir alınca Kütahya'dan sana bilgi veririm, o zaman hareket edersin. Atlıların adedi ne kadar?

- Bin sekizyüz kadar kumandanım!

Konuşmadılar daha fazla. Sadece topuklar birbirine vurdu.

Binbaşı Rahmi Bey solgun yüzüyle dışarı çıkınca:

- Gidelim asteğmen, dedi, seni boş yere getirdim buraya! İş düşmedi. Yine de seni, yanına katacağım başka bir bölükle bizden evvel Kütahya'ya, Alayunt'a göndereceğim. İrtibatımızı sağlayacaksınız!

Atlarına binmek için merdivenlerden aşağıya sür'atle inmeye başladılar. Odada ise Batı Cephesi Kumandanı Albay İsmet Bey aynı soğukkanlılıkla yavaş yavaş dolaşıyor, emir subayına son emirlerini bildiriyordu.

Halbuki Yunanlılar durmamacasına İnönü'ye doğru yaklaşıyordu. O İnönü ki Yunanlılara karşı Eskişehir ve Ankara yolunu tutuyordu. Cephe kumandanı ise hâlâ Gediz'de şu Efendiköprüsü köyündeydi.

Nasıl da toplar gürlüyor, nasıl da ezilmiş askerler ayaklarını sürüye sürüye yürüyordu!

*

* *

Kütahya'ya çok yakın Alayunt istasyonu o gün kaderin baskısı altında eziliyordu.

Vagonlar dizilmişti raylara. Makinist isten kararmış yüzüyle şaşkın şaşkın bakınıyordu etrafına. Odunlar yığılmıştı lokomotifin gerisine.

Garp Cephesi Kumandanı Albay İsmet Bey oradaydı, durmadan dolaşıyordu. Efendiköprüsü'ndeki gülümsemesi kaybolmuş gibiydi.

Tren nasıl da düdük çalıyordu! Bu düdük seslerini Ali ömrü boyunca unutamazdı! Fakat beklenilen gözükmüyordu. Piyade birlikleri hâlâ görünürlerde yoktu.

Zaman durmamacasına koşuyordu. Onu tutmak kabil olsa geriye bile alırlardı.

- Nerede kaldılar?

- Şimdi gelirler albayım.

- Telefonla Kütahya aransın!

Albay İsmet Bey'in yanında bir kaç subay vardı. Onu duygularıyla başbaşa bırakmak istemiyorlardı herhalde. Kimin kimi avutacağı gerektiği gibi bilinemezken, kişiler kendilerini unutup karşısındakini oyalamaya çalışıyordu. Bu, kişinin dışa dönüşüydü.

Evet, 8 Ocak 1921 günü, öğleden sonra, Alayunt istasyonuna çöken soğuğa rağmen oradakiler kızgın bir yaz günündeymişçesine boncuk boncuk terliyorlardı.

- Bilirim; Yunan kumandanının cüreti azdır! Ürker bizim birliklerimizi görünce. Yeter ki İnönü'ye yetişelim! Cepheden yeni bir haber geldi mi?

- Hayır albayım!

İkinci Süvari Grubu'ndan bir kıta istasyonun civarında dinlenmeye çekilmişti. Ali'nin bölüğü de oradaydı. Durmamacasına at sürmüşlerdi, nal dökmüşlerdi yollarda. Hayvanlar yeniden nallanmazlar, yemlenmezlerse yürüyemezlerdi kolay kolay!

Şimdi Remzi de Ali'nin yanına gelmişti. Ta Suriye cephesinden tanıdığı Albay İsmet'in şu toprak peronu adımlayışına bakıyordu. Ona, Albay İsmet ufalmış gibi geliyordu. Ufalmış, bir başka kalıba girmişti sanki...

Uykusuzdu bu kumandan, geceyi de böyle geçirmişti. Ya askerleri? Onlar da dört günden beri dinlenmemişler, Kütahya'dan Gediz'e kadar yürümüşler, Çerkez Etem kuvvetleriyle çatışmışlardı. Şimdi de yaya geri dönüyorlardı. Alayunt'a varırlarsa şayet trende uyuyabileceklerdi; sonra yine yürüyecekler, Yunan birliklerinin karşısına dikileceklerdi. Hangi güç, hangi sevgi onlara bu olamamazlığı olurluğa döndürecekti?

- "Bizim cephemizle Yunan cephesi arasında daima bir aralık bulunmalıdır. Bunu sağlamak zorundayız biz! Cihan savaşındaki gibi düşmanla burun buruna gelemeyiz! Hazırlanmamız gerek çünkü. Yunan'ın da işine geliyor bu!... Sanıyorlar ki, iç ayaklanmalar ile çeşitli hileler bizi çökertecektir. Halbuki biz bütün dünyaya göstermeliyiz ki, ne Yunan saldırısı, ne de iç ayaklanmalarla Türkiye çökertilebilir. Bunları bilmekte fayda vardır..."

Albay İsmet yine dolaşıyordu. Adımları bazan sert, bazan yumuşaktı. Kaputunun yakasını açmıştı, uzaktan doludizgin gelen bir atlının getireceği haberi böyle daha sevinçli karşılayacaktı sanki! Gerçekte ise ne o atlı, ne de o haber vardı.

- Ne olacak şimdi Gayret Remzi? 11'inci Tümen yetişemezse ne olacak?

Bir saat rakkası duruyordu sanki önlerinde. Bu rakkas dilediği gibi gidip geliyordu, hiç bir kayda bağlı değildi. Yirmidört saati, belki de oniki saate indirmişti.

Remzi'nin yaşantısı, bir cephe kumandanının adımlarına böylesine bağlanmamıştı şimdiye kadar. Bir çavuş olarak görev aldığı şu süvari bölüğünde geçmişte bıraktıklarını unutmaya çalışırken, geleceğin bilinmeyenine büsbütün bağlanacağını anlıyordu artık.

Bir üsteğmen koşarak, cephe kumandanının yanına geldi.

- Albayım, 61'inci Tümen Kumandanı Yarbay İzzettin Bey telefonla bildiriyor!

- Ne diyor?

- Çerkez Etem kuvvetleri saldırılarına devam ediyormuş. Tümen birlikleri ağır ağır Kütahya'ya doğru çekiliyormuş! Tümenin

174'üncü Alayı Göynükviran'da, 190'ıncı Alayı Pazarcık'ta, Tümen Karargâhı da Yalnızsaray'da konmaya geçecekmiş!

- Onbirinci Tümen'den haber yok mu?

- Hayır albayım!

- Arayın, hep arayın!...

Makinist ne kadar etrafına bakınırsa bakınsın, istasyon memuru ne kadar ellerini uğuşturursa uğuştursun, karargâh subayları şuraya buraya ne kadar koşuşursa koşuşsun 11'inci Tümen'in ilk birliklerinden hâlâ eser yoktu.

Şimdi üşüyorlardı hepsi... Birazdan kar yağarsa hiç şaşmayacaklardı. Belki de kar yağsın istiyorlardı...

- Geliyorlar!...

Bu ses sanki soğuğu dindirdi... Birden rahatlamış gibi oldular!...

Gerçekten 11'inci Tümen'in ilk kafilesi görünmüştü. Ama nasıl bir yürüyüştü bu! Asker iki büklüm olmuştu. Dizleri taşıyamıyordu artık onları! Subayları, ellerinden tutup çekiyordu. Bir dakika, bir dakikacık otursalar, yeniden canlanacaklarını sanıyorlardı.

- Ha gayret!... İşte tren!... Binin, uyuyun!... Gayret!...

Ne tuhaf, "Gayret" diyordu birileri. Yıllardan beri Remzi'nin ağzından çıkmayan bir kelimeyi başkaları söylüyordu.

- Gayret yavrularım!... Gayret yiğitlerim. Biraz daha dayanın.

Dökülmüş, saçılmış askerdi bu... Çarıklarının tabanından, soğuk da, çamur da girmiş, yuva yapmıştı orada...

- Haydi bakalım! Uyuyacaksınız diyoruz size! Trene girer girmez uyuyacaksınız!...

Emekler gibiydi asker. Ellerini yere dayamıştı. Tüfekleri boyunlarında sallanıyordu.

- Bu asker mi? Kula'da kimseyi dinlemeyip kaçan bu asker mi Gayret Remzi?

- Bu asker!

- Nasıl değişmiş? Kim onlara böylesine direnme gücünü kazandırmış?

- Kim mi?

Şimdi de subaylar erleri arkadan itiyordu.

İlk askeri kucaklayıp soktular yük vagonundan içeriye. Er hemen tüfeğine sarılıp uzanıverdi yere. Arkasındaki onun yanına yığıldı.

Vagonun basamağına bile ayaklarını uzatamıyorlardı. Subaylar eğilip onları bacaklarından yakalayarak içeri atıyorlar, sonra daha ileri gitmeleri için itiyorlardı.

- Hadi aslanlarım! İnönü'nde düşman sizi bekliyor! Kurtarın bu vatanı! Tutsak olmak ister misiniz?

Durmamacasına 80 kilometre yol yürümüştü onlar. 80 metre daha gidemezlerdi artık.

Tren düdük çalıyordu, sık sık düdük çalıyordu bu sefer. Makine homurdanıyordu. Makinist yardımcısı odunları yığıyordu ocağın önüne.

Sararmış, donup kalmış yüzler oradaydı. Gözlerde yaşlar pırıldıyordu. Heyecan nefesleri boğuyordu.

İlk birlik, şu ilikleri titreten rüzgârın altında böylece gidiyordu İnönü'ye doğru. Ve Batı Cephesi Kumandanı gidenlerin arkasından içi titreyerek bakıyordu.

*
* *

İkinci Süvari Grubu oyalanmadan ilerliyordu. O sabah, 10 Ocak 1921 gününün sabahı saat 5.30'da Kütahya'dan İnönü'ye doğru hareket etmişlerdi.

Süvari Grubu bir gün evvel 65 kilometrelik yolu on iki saatte alarak gece varmıştı Kütahya'ya.

Şu hayvanlar, şu küçücük hayvanlar, daha evvel Ali'nin bölüğünde de olduğu gibi hep nal dökmüştü.

Grup Kumandanı Binbaşı Hüseyin Rahmi Bey bir taburunu öncü çıkarırken, tabur da Ali'nin bölüğünü öne sürmüştü.

Hava yine soğuktu, atların burunlarından çıkan duman gözle görülecek kadar koyuydu. Toprak hırçındı buralarda da; etrafı kayalıklı tepeler kaplamıştı. Porsuk uzaklardan akıp gidiyordu.

- Şu Ahmet Onbaşı'ya çok güveniyorum, dedi Ali, onu böyle önü-

müzde gördükçe herhangi bir hücumdan daha kolay kurtulacağımızı umuyorum.

Ahmet Onbaşı bir takımla ilerideydi. Kavruk teni, nemli bakışlarıyla bir şeyler araştırıyordu Ahmet Onbaşı yol boyunca.

- Neyse, dedi Remzi, savaşa gidiyoruz artık. Dediğin olacak bu sefer... Bakalım bölüğün ne kahramanlıklar gösterecek?

- Sen?

- Ben mi? Şey... Bizden geçmiş... At üzerinde bile doğru dürüst oturamıyorum; görmüyor musun?

- Çok erken değil mi? Yalancılık yok Gayret Remzi! Kafanın içindekileri dök önüme! Uzaklaşıp durma benden. Hani bazen, yine bana çatsa da böyle yabancı kalmasa diyorum kendi kendime.

- Bayağı iyi adamsın sen!... Benim sana yaptıklarımı başkası bana yapsaydı elimden yakasını güç kurtarırdı.

- O başkası sen olunca iş değişiyor Gayret Remzi!

- Ya!... Hay canına!... Neyse! Kapatalım şimdilik bu lâfları! Şu Çerkez Etem Kütahya'ya varmış mıdır arkamızdan? Herifin talihi yaman gitti.

- 61'inci Tümen önlemeye çalışacak onu. Başaramazsa her şey çöker...

- Yok canım! O kadar da değil ya! Bizim Sarı Paşa'nın Ankara'da eli armut mu devşiriyor? Görmüyor mu buralarını sanki o? Yalnız Çerkez Etem, Demirci'den daha güçlü! Demirci Mehmet Efe'miz sonunda pes deyip bir köyde tünemeyi kabul etmiş!

Geçtikleri köyler bomboş gibi geliyordu onlara. Sırıkları havaya kalkmış kuyular, başlarını bönce kaldırıp onlara bir acayip bakan mandalar vardı sadece ortalık yerde...

- Biz İnönü'nün sol kanat gerisine düşecekmişiz, dedi Ali, cepheyi soldan destekleyecekmişiz! Sofçalar üzerinden gidecekmişiz. Bir varsak, bir yetişsek!

İkisinin de hayvanı aynı anda tökezledi. Soluyordu hayvanlar. Yine de diretmeden binicilerinin gösterdikleri yönde ilerliyorlardı.

- Yaz Hefiz!... Ölüm!... Ötekisi, hele ötekisi!... Herif bizim Sarı Paşa'ya bile kafa tuttu be!...

- İnönü'de mevzilere girmiş midir dersin Onbirinci Tümen?

- Girmiştir! Yine kollarından çeke çeke vagonlardan indirmişlerdir askerleri. Savaşacak, başka çare yok! Yok ki geride fazlası!

- Biz de bir an evvel varsak!... Dalsak Yunan'ın içine! Çökmeden, yıkılmadan, kaybolmadan her şey! Seni utandıracağım diyorum. Gayret Remzi, utandıracağım! Boş yere çukur doldurmadığımı göreceksin!

- Öyle mi?

- Ummuyor musun?

- Ne söylememi istersin?

- Sadece sevinmeni! Bunu sana Denizli'deki o samanlıkta da söylemiştim... Bir gün gelecek, borcumu da ödeyeceğim!

- Ya!... Bayağı değişiyorsun sen asteğmenim!... Biraz evvelki sen olmaktan çıkıverdin! Meğerse çok doluymuşsun. Acaba birliğine katılmakta hata mı ettim? Keşke biz yine Hinoğlu'yla Nazilli dağlarında dolaşsaydık. Demirci de gittikten sonra oraları günlük, güneşlik olmuştur!

- Çetecilik kalktı artık Gayret Remzi! Beraberiz. Kızma bana! Bu kadar konuşmayayım mı?

Remzi cevap vermeden atının başını çevirdi. Hinoğluhin Bayram'a doğru hayvanını sürdü. Mutluydu Bayram; altında bir hayvanı, omuzunda bir tüfeği, önünde kumandanı vardı. Sonra da Yunan ilerilerindeydi. İzmir'e doğru gitmiyorsa da, bu kadarı olurdu.

- Sefa geldin sen kumandanım. Yine seni düşünürdüm mütamiyen. Ben sana derdim de kumandanım, sen inanmazdın. Bir ordu olduk işte çok şükür...

Remzi Bayram'ın sırtını okşadı. Umduğunun ötesindeydi Bayram. Anlaştığı insandı o. Bayram onun yıkık geçmişiydi.

- Ne düşünürüm bilir misin kumandanım?

- Bilmem!

- Biz burdayız hamdolsun!... Ya sonumuz nerdedir?

- Hangi son?

- Bin sekizyüz vardır derler bu atlılar. Geriye bakarım da göremem kuyruğumuzu mütamiyen...

- Ulan Hinoğlu!... Yaman adamsın sen!...

- Öyleyimdir kumandanım; Hinoğluhinimdir ben! Daha aklımdan neler geçer bir bilsen?

- Ne bileyim?

- Bir de derim ki ben, hani düşmanı furup da kescez ya!...

- Öyle yapacağız!

- Furalım da kesmeyelim.

- Neden?

- Vaktimiz olmaz kumandanım! Furalım da toplayalım bir yere, yakalım! Onlar da öyle yapıyor! Görmedin mi Aydın'da, Nazilli'de, nerede?

- Kesiyordu da Hinoğlu, kesiyordu da; Demirci Mehmet Efe gibi doğradı sırasında. Unuttun mu? Kafa mı seninki de?

- Kafadır sayende kumandanım. Çalıştırırım ben onu hamdolsun, şikâyetim yoktur çok şükür!...

- Bırak bu lâfları Hinoğlu; sen kendi işine bak. Bir dalgınlığa gelir de görevini yapamazsan yandın bil kendini. Hem de nasıl yandın; cehennemde bile böyle kavrulmazsın. Seni suya sokar caz diye söndürürüm de, sonra yine ateşe salarım.

Hinoğlu etrafına bakındı. Yabancı bir kimse göremedi.

Dağlarda, şu dağlarda bile bir kıpırdama yoktu. Önünde giden askerler, çok geriden gelenler atlarının üzerinde belki de için için bir memleket türküsü tutturarak ilerliyordu.

- Sen beni ateşe atmazsın ya, atamazsın ya!... Nasıl kıyarsın Hinoğluna? Daha önemlisi kumandanım; bizim asteğmen sevdalıdır hamdolsun.

- Nereden çıkardın ulan bunu?

- Sen Hinoğlu'nun gözüne baksana bi kere. Bir göz vardır bende; kaçmaz hiç bir şey çok şükür!...

- Nereden çıkardın derim sana?

- Bir mektup geldi ona Kütahya'dan. Nasıl bulmuş beni diye şaşırdı kaldı da okuyunca sarardı birdenbire. Sonra katladı da kâğıdı soktu göğsüne, nah kalbinin üzerine. Elleyip durdu orasını müta-

miyen... Bana da sevdalımdan gelse böyle yapmaz mıydım kumandanım?

- Hay canına tükürdüğümün herifi; sen ne karışıyorsun herkesin işine? Bir daha böyle gevezelik yaparsan dilini keserim senin, keserim de şu atlara yem diye veririm.

- Atlar dil yemez çok şükür kumandanım!...

Hinoğluhin Bayram öylesine mutlulanmıştı ki şimdi, Remzi'nin ilgisi onu öylesine sarhoş etmişti ki, daha bir şeyler bulup çıkarmak, kumandanını neşelendirmek için âdeta çırpınmaya başlamıştı.

- Ya işte böyle! Böyle de çok şükür, dilbazlık ederim mütamiyen.

Vakit öğleden sonrayı geçiyordu artık. Güneş batıya doğru yön değiştirmişti. Şu savaş alanı, şu İnönü dağları, şu düşman bir türlü görünürlerde yoktu.

Bir atlı sokuldu Remzi'nin yanına:

- Asteğmenim seni çağırır, çavuşum!

- Ne haber?

- Sofça köyüne yaklaşırmışız!

Remzi dinledi; top sesleri çarpmaya başlamıştı kulağına. Uzaktan, şu dağların arkasından geliyordu bu sesler. Sevindi bayağı. İnönü'ne yaklaşıyorlardı demek.

Ali'nin yanına varınca:

- Buyur asteğmenim, dedi, emret!

- Kızgınlığın geçti mi bana?

- Top sesleri duyuluyor asteğmenim!

- Biliyorum, halbuki bir haber gelmeliydi bize. Nerede çarpışıldığını hâlâ bilmiyoruz. Düşmanın içine de girebiliriz!

Kötü bir andaydılar. Birilerini bulmak, hiç değilse bir köylüden bilgi almak zorunda olduklarını anlıyorlardı.

- Şunlara bak! Kaçanlar var! Kim bunlar?

- Bir avuç insan! Çocuk ve kadın!...

Yuvarlana yuvarlana geliyorlardı... Suyu çekilmiş bir dere gibi kurak görünen şu tepelerde kaçanlar birer damla yaş gibiydi sanki:

- Ne var? Neden kaçıyorsunuz?

- Ah aslanlarım, ah yiğitlerim!... Yetişin!... Gâvur ilerliyor. Bastı her yeri; ne dinleri, ne imanları var!

İçlerinden yaşlı bir kadın diz çökmüş, Ali'nin hayvanının ayaklarına sarılmıştı.

- İnönü'nden ne haber nine? Düşman nerden gelir?

- Bilmeyiz yiğidim, hiç bilmeyiz!

- Kim bilir?

- Onu da bilmeyiz yiğidim! Kurtarın, gözünün bebeğini sevdiğim kurtarın. Tarlamız, evimiz barkımız kaldı gâvurun elinde. Toprak bu aslanım, toprak!...

Kadın dövünüyordu. Yanındakiler, çocukları, gelinleri, torunları olacaktı.

- Erkekleriniz nerede sizin?

- Erkekler mi? Kaldı mı ki? Hadi kurtarın, hadi kurtarın.

Geriden bir assubay ile üç atlı geliyordu. Ali bayağı sevindi buna, sanki aradığını bulmuş gibi sevindi.

- Asteğmenim! Grup Kumandanımızın emri; Sofça köyünde bir saatlik mola verilecek. Sonra Esnemez'e doğru ilerlenecek. Cephe Kumandanı'ndan bir haber yok değil mi?

- Yok!

- Ben cepheyle irtibat sağlayabilmek için Tutluca köyüne gidiyorum. Buraları İnönü'ye oniki kilometre kadar çekermiş!

Evet, kuzeyde İnönü bucağı vardı. Bildikleri, cephe karargâhının orada olduğuydu. Acaba şu anda kimin elindeydi İnönü, ya da İnönü istasyonu?

Top sesleri neden arada bir kesiliyordu acaba? Hani birileri daha gelse, birilerinden bir şeyler daha öğrenseler, hatta Yunan saldırıverse üzerlerine rahatlayacaklardı. Halbuki şimdi kendilerini çöl ortasında kalmış sanıyorlardı; aradıkları bir vahaydı...

- Ben gidiyorum, dedi Remzi, izin ver asteğmenim!

- Nereye?

- Şu Esnemez dedikleri yer neresiyse, uzanacağım. Belki bir kısmetim çıkar. Evde görücü bekleyen gelinlik kıza döndüm.

- Yalnız mı gideceksin?

- Hinoğlu yeter!

Remzi, Bayram'a seslendi, uzaklaştı. Şimdi tepelerinde bir Yunan uçağı dolaşıyordu. Biraz alçalıyor, tur atıyor, yine geliyordu.

- Şu ağaçların arasına gir Hinoğlu! Tarayacak kerata! İster misin oğlum, İzmir'e varmadan ikiye biçilmeyi ister misin?

- Kim ister kumandanım? Kescez de yakcaz ya gâvuru?

- Kesecek misin?

- Yok! Furcaz da yakcaz! Şaşırdım birdenbire.

Bayağı keyifleniyordu Remzi. Yunan uçağının üç turdan sonra uzaklaşmasına şaşmış gibi bakıyordu.

- Hey hemşerim! Yunan nerede?

- Bilmem!...

- Esnemez'e nereden gidilir?

- Şuradan, şuradan!

Bir köylü vardı orada, topaç gibi döne döne kaçıyordu!

- Karnım acıktı benim kumandanım!

- Benim de! Sabret, ne gelir elden?

Yukardan aşağıya doğru yine gelenler vardı. Yine göç başlamıştı... Yalpa vura vura koşuyorlardı. Bir köylü, yürümemek için direten merkebini bütün gücüyle çekiyordu. Merkebin üzerinde sadece boş bir beşik göze çarpıyordu. Bir kadın sırtına vurduğu yatağının altında inliyordu!...

- Gördün mü kumandanım?

- Neyi?

- Yatak!...

- Ne olacak?

- Yatak be kumandanım! Ne güzel!...

O zaman küfretmeye başladı Remzi! Durmamacasına söğüyordu, kime, nasıl olursa olsun söğüyordu... Anlıyordu, görünüre bakılırsa işler hiç iyi gitmiyordu. Güçlükle toplanmış, hazırlanacak zaman bulamamış bir ordu, kollarından çekilip vagonlara doldurulan bir Onbirinci Tümen, sonra Yunan!...

Herkesten evvel Sarı Paşa'sına acıdı Remzi! Onu bir görebilseydi, dünya gözüyle bir kerecik görebilseydi! Sonra birisini, nerede olduğunu bilmediği birisini daha aradı.

- Hinoğlu!

- Buyur kumandanım!

- Emine'den niye söz ediyorsun bana?

- Kim kumandanım?

- Bir daha o kızın lafını ağzına alırsan kafanı keserim senin! Kulaklarını koparırım da ağzına tıkarım!... Anladın mı?

Vakit akşama yaklaşıyordu. Gölgeler bir tuhaf düşmüştü tepelere. Top sesleri hızını kaybetmeden geliyordu onlara doğru...

Remzi bu top sesleriyle birlikte başka birilerinin de gelmekte olduğunu gördü, o zaman sarsıldı.

Askerler vardı ileride, kaçıyorlardı. Yanılmıyordu, bunlar Türk askerleriydi. Hem de kalabalıktılar, sayıları da bir hayli fazlaydı.

- Durun! Ne var, ne oluyor? Kimden kaçıyorsunuz?

Önlemek istedi onları... Yılgın, ürkek askerlerdi bunlar.

- Geliyor!

- Kim geliyor?

- Yunan!

- Siz necisiniz?

- Biz mi?

- Siz!

Duraladı asker... İşte bir çavuş dikilmişti karşılarına; onlara neci olduklarını soruyordu! Bu soru sanki akıllarını başlarına getiriyor, hatta yorgunluklarını gideriyordu!...

- Hinoğlu, sen niye kaçmıyorsun?

- Kaçmak mı kumandanım? Tüylerim diken diken oldu birdenbire!.. Yunan'ı bi görsem diye etrafıma bakınırım mütamiyen. Acıdım şu askerlerin haline hamdolsun!...

- Gördünüz mü? Ne diyor bizim Hinoğlu? Acıyor size!... Anlatın. Vaktimiz yok! Geriden koskoca bir süvari tümeni geliyor.

- Hep çarpıştık, diye inledi askerin biri, hele son iki gün. Uyuyamadık, dinlenemedik. O siperden ötekine atladık. Geriledik, toparlandık, yine vurduk. Açlık, susuzluk. Bitmiyor!...

İşaretlerini koparıp atmış bir başçavuş sokuldu Remzi'nin yanına:

- Çavuş, dedi, doğru mu söylüyorsun? Süvari tümeni mi geliyor? Haber gönder ilerlemesin daha fazla.

- Niçin?

- Yenildik artık.

- Nasıl?

- Biz, 70'inci Piyade Alayı'nın 2'nci Taburu'yla 127'nci Piyade Alayı'nın 3'üncü Taburu'ndanız. Yunanlılar bu gün öğleden sonra Kovalca'dan Türk mevzilerine taarruz etti, aldı elimizden mevzileri... Sis de vardı, göz gözü görmüyordu.

- Bu kadar mı?

- Bir Yunan kolunun da İnönü istasyonuna vardığı söyleniyor. Hattâ sol kanattaki birliklerle İnönü gözetleme yerinde bulunan Cephe Komutanı Albay İsmet tutsak olmuş! Yunanlılar ordunun büyük bir kısmını çember içine de almışlar...

- Ne dedin?

Bir tuhaf çıkmıştı bu soru Remzi'nin gırtlağından. Ömrü boyunca böylesine sarsıldığını pek az hatırlıyordu.

- Vururum sizi, anladın mı vururum sizi!

- Ben başçavuşum!

- Ne olursan ol, vururum sizi!

- Sen hiç savaş meydanından kaçmadın mı?

- Kaçmadım! Tutsak oldum ama kaçmadım!

- Hangisi iyi?

- Hangisi mi iyi?

Hangisi iyiydi? Karların üzerine yatıp ölü taklidi yapmak mı, yoksa böyle tabanının yarılmasına bile aldırmadan yüzgeri etmek mi?

Erlerde bir pişmanlık seziliyordu... Bakınıyorlardı etraflarına şaşkın şaşkın. Hatta bir kısmı olduğu yere oturmuş, yüzünü Yunan cephesine çevirmişti. Dizlerini uğuşturanlar, derin derin soluyanlar vardı.

- Bana bak çavuş!... Sen bu askerlerin nereden gelip nereye gittiğini biliyor musun?

- 70'inci Alay'la, 127'nci Alay'ın birer taburu dedin değil mi?

- Onbirinci Tümen'in alayları bunlar!

- Onbirinci Tümen!...

- Kütahya'dan Gediz'e dört günde gittik, sonra geri döndük. İnönü'nde trenden iner inmez hemen savaşa katıldık. Can mı dayanır buna? Tetiği bile çekecek gücü yok bu askerin! Boş cephane sandıklarına bakıp geriden geleceği söylenen dolularını kanları pahasına beklediler. Hadi, vuracaksan vur! Rahata kavuşalım bari hepimiz!...

Remzi terlediğini hissediyordu. Elini arkasına götürebilse sırtını kaşıyacak, orasını kanatacak, belki de rahatlayacaktı. Gayet iyi hatırlıyordu; bundan iki yıl evvel Menemen'e, hatta Bergama'ya giderken yolda Ali'ye koca koca laflar etmiş, bilgiçlik taslamış, vatan, millet üzerine nutuk çekmişti.

Kendini görmeden, kendini bilmeden bir papağan gibi konuşmanın sonu şu Onbirinci Tümen'in iki taburu karşısında çökmek demekti. Hani Selimiye'deki ahırlar yüzbaşısına "Hangi vatan?" diye sormuştu da, hani Gökmen Yüzbaşı'nın yüzüne durmamacasına "sonra, sonra" diye alay edercesine bakmıştı da kendini adam yerine koymuştu! Halt etmişti, daha kimbilir nice haltlar da edecekti!...

- Vursana, hadi vursana!... Alnımıza sürülen bu lekeyi temizlesene!

- Vurmam!...

- Neden?

- Sen vur beni başefendi!... Vur da şurada nalları dikivereyim! Eşek mıhlamadın mı sen hiç ömründe?

Bir kurmay subay sokuldu yanlarına. O da yorgun, o da üzgündü.

- Ne oluyor burada?

- Ne olsun, diye sordu Remzi, Yunan İnönü'nü almış, gözetleme yerindekileri tutsaklamış, ordumuzu çevirmiş!...

- Doğru olabilir!...

- Olamaz!... Olamaz!... Hani olsa da olamaz deyiverin bana, yalan söylüyor bu adamlar!... Daha bir avuç bile değiliz!... Toplanamadık ki gerektiği gibi... Ankara'da da Sarı Paşa'mız var bizim! Var ya!... Yok, yenilmeyiz biz!... Biraz zaman, biraz zaman!... Söz veriyorum size, "Gayret" diye bağıracağım, hep "Gayret" diye bağıracağım! Gidelim, hemen şu tepelere çıkalım. Ben iyi nişancıyımdır! Vurduğumu deviririm. Gösterin Yunan'ı bana!...

Sanki sarhoştu, sanki şuurunu kaybetmişti. Ne söyleyeceğini, ne yapacağını biliyordu şimdi. Hinoğluhin de atından inmişti; tek ayağının üzerinde olduğu yerde dönüyordu:

- Furacaz ya kumandanım, kesmeden yakcaz ya kumandanım!.. Hinoğlu varken sana gama düşmek yakışır mı kumandanım!... Bak eğri bacaklı yağmur da yağar birdenbire. Serinle, serinle de açıl kumandanım.

Gerçekten yağmur yağıyordu. Sert rüzgârın önünde bir kırbaç gibi çarpık yağıyordu yağmur.

Kurmay subay elini Remzi'nin omuzuna attı:

- Kendine gel çavuş, dedi, senden başka üzülen yok mu sanki içimizde? Ben Batı Cephesi Karargâhı'ndanım. Esnemez tepelerinden gözetleme yapmak, sol kanadın durumunu izlemek için gelmiştim buralara. İrtibatım kesildi karargâhla... Yine de bilinmez!... Sen hangi birliktensin?

- 2'nci Süvari Grubu'ndan!...

- Süvari Grubu mu? Albay İsmet Bey sizi arayıp dururdu. Ulak göndermişti.

- Görmedik, rastlamadık!

- Grup nerede şimdi?

- Geliyor, buraya doğru geliyor!

- Hemen gidelim. Esnemez'de konaklanılmaz artık. Bizi Grup Kumandanı'nızın yanına götür.

Remzi diretmeden geri döndü. Yorgun ve kavruk asker de arkalarından gelmeye başladı. Biraz aşağıda grubun kol başlarına rastladılar.

- Durun! Gelmeyin!

Yağmur yine eğri eğri yağıyordu. Top sesleri kesilmişti. Gittikçe karanlık çöküyordu.

*

* *

O geceyi geçirmek üzere Süvari Grubu, Tutluca, Nemli civarına yayılmıştı.

Atların çoğu yere yatmıştı; kımıldanamıyorlardı bile.

Gece bastıkça bastırıyordu. Remzi hiç konuşmuyordu. Ağzına bir çöp almıştı, gözleri karanlığın içindeydi.

- Tutluca'ya giden assubay da eli boş dönmüş, dedi Ali, ne düşmanı biliyoruz, ne bizimkileri!

- Bizimkileri!...

- Yarın geri çekilecekmişiz!... Grup Kumandanı yine de kesin bir karar veremiyor. Belki de Kızılinler'e doğru yürüyecekmiş. İnönü'den uzaklaşacağız bu suretle... Ben sana bir şey söyleyeyim mi? Bizimkiler tutsak olmadılar, olmadılar diyorum. Savaş devam ediyor. Yarın göreceksin!

O zaman Remzi Ali'nin elini tuttu:

- Seviyorum seni asteğmenim, dedi, her geçen gün daha çok seviyorum. Hiç böyle olacağını sanmazdım. Bana ümit de veriyorsun. Tersine oluyor bu. Galiba ben ihtiyarlıyorum. Bir gün seni yanımda göremezsem, şu heriflerin serseri bir kurşunu seni elimden alırsa nasıl avunurum acaba?

- Konuşma böyle Gayret Remzi! Ben senin için böyle düşünmüyorum. En sıkışık anımda Remzi beni kurtarır, yardımıma koşar diyorum.

- Ya ben?

- Sen de yaşayacaksın!... Sulh olunca beraber bu günlerimizi anacağız tatlı tatlı. Bir evim olacak benim, bir de eşim. Emine'yi de buluruz, sen de evlenirsin!

- Emine'yi mi buluruz? Başka zaman söyleseydin çok kızardım bu lafına!...

- Şimdi?

- Bu gece başka!...

Dolaşan gölgeler vardı etraflarında. Yorgun atların inildiyormuş gibi kişnemeleri işitiliyordu. Sinsi, donmuş, ölgün bir geceydi bu.

- Seviyorsun değil mi asteğmen, seviyorsun?

- Kimi?

- Nihâl Hanım kızımızı!...

- Hayır... Kimseyi sevmediğimi söylemiştim sana.

- Mektup!... Mektupta ne diyor?

- Hangi mektup?

- Koynundaki! Baba mı oldun yoksa? Kızsa kulak asma. Benim gibi koşarsın peşinden.

- Hinoğlu mu söyledi bunu sana?

- Hinoğluhin o; söyler. Hadi anlat!... Sevmek ayıp mı? Hele insanın karısı olursa!...

- Ona elimi bile sürmedim ben.

- Doğru mu?

- Doğru!...

- Neden?

- Çekindi!... Ağabeysiymişim!

- Sen yine sevdin değil mi?

- Evet!...

- Bir parçacık da öpmedin mi orasından, burasından? Eğer bunu da yapmadınsa hiç durma yanımda!

- Bir şey diyemeyeceğim sana!...

- Hani şöyle elini!... Hay Allah!... Canı çıksın. Sev be! O da sevsin seni, sev diyorum. Bir gün elime geçerse Nihâl Hanım kızımız, bilirim ona yapacaklarımı. Ne yazıyordu mektubunda?

- Hiç!.. Ankara'da olduğunu, çalıştığını, beni aradığını... Bir de...

- Söyle!...

- Önemli değil. İstediğim zaman evlenebilirmişim. Tecrübesiz bir kız o... Vatanını çok seviyor. Kendine göre hayalleri de var. Bütün suçum onu boşamamakta. Yapabilseydim bunu, her şey bitmişti, şimdi çok daha rahattım.

- Boşansaydın öyleyse... Neden vazgeçtin?

- O istemedi. Söyledim, boşanmayalım diye yalvardı. Ağladı da.

- Ya!...

Remzi kıpırdadı... Elini dizine bir kaç kere vurdu. Bayağı soludu. Sonra Ali'yi omuzundan yakalayıp kendine doğru çekti, gözlerine bakmaya çalıştı. Ali kaçındı.

- Sen ahmaksın oğlum!... Düpedüz ahmaksın. Yok bunun ötesi!

- Neden?

- Kız seni bayağı seviyor be!... Kadın milleti bu! Gözünü açıp görseydin ya onu!

- Hayır sevmiyordu... Yalnız son defasında...

- Son defasını, ilk defasını bilmem ben... İzin mi istedin onu sevmeye kalkıştığın sıralarda?

- Onun gibi bir şey...

- Vallahi ahmaksın sen... Hay canın çıkmasın! Sorulur mu oğlum? Gel der mi sana? Bak şöyle... Diretir görünürse de söyle... O zaman nasıl sokulurdu sana, bütün gücüyle yaslanırdı da kaburga kemiklerin ciğerine batardı. Parayla satın almadın ki onu hemencecik sağasın. Allah'ın emriyle, Peygamberin kavliyle de istememişsin. Öyle de olsa hıkmık eder musibetler. Kadın bu diyorum sana, seveni büsbütün domuzlaşır!

- Sus!... Başlama yine Gayret Remzi, istemiyorum. Bu konuşmayı burada keselim.

- Kesmeyeceğim!... Çatlatacaksınız beni!... Sen de, Yunan da... Başım ağrıyor!... Bir su bulsam, sokarım kafamı içine... Bir yalak yahut!... Serinlemeliyim ben... Hay, kavrula kavrula peksimete dönesi herif!...

Belki de Remzi daha çok söyleyecekti. Yanında Bayram'ın durduğunu anlayınca sustu. Ters ters baktı yüzüne.

- Ne istiyorsun?

- Ahmet Onbaşı'yla geldik yanına hamdolsun, bi müşkülatımız var, sen hallersin çok şükür!

- Asteğmenimize sorun!

- Ahmet Onbaşı öyle dedi de, ben bizim kumandan daha iyi bilir dedim.

- Neymiş?

- Elin gâvuru nasıl geldi buralara? Kim soktu onu içeri? Hep ilerler topraklarımızda mütamiyen. Ne ister bizden malesef? Niye biz bu hale düştük acaba?

Ahmet Onbaşı biraz ileride dimdik duruyordu. Şurada, burada titreşen, varlığıyla yokluğu güç anlaşılan şu ışıkların renksizliği onu büsbütün soldurmuş gibiydi:

- Sen ne düşünüyorsun onbaşı, sen ne düşünüyorsun?
- Ben mi çavuşum? Ne düşünürüm ki? Asteğmenim söylesin!
- Asteğmenim söylemiyor, söyleyemeyecek de...
- Sen çavuşum? Ya sen ne diyorsun?
- Suç benim!
- Senin mi?
- Adam olamadım, gözümü açamadım. Herkes yürüdü, ben oturdum. Yanımdakileri tekmeledim, canım sıkıldıkça tırnaklarımı yedim. Şimdi de nefessiz kaldım. Adım bile atamıyorum. El oğlu da uzaktan şarkı söyleyecek değil ya, geldi işte! Sen varsın, yine sana güveniyorum. Mustafa Kemal'e yüzünü dön, onun gösterdiği yolda yürü, düzelecek!...

Onbaşı Ahmet olduğu yerde sallandı galiba. Ayrılmak istemedi bir süre. Sonra topuklarını birbirine vurdu:

- Suç senin mi çavuşum, diye sordu, suç senin mi?
- Evet, suç benim. Tekrarla!...
- Suç bizim çavuşum.
- Hadi git onbaşı, hadi git.
- Sağ ol çavuşum!...

Remzi kaputuna iyice büründü... Durmadan geceyi koklamaya başladı, şu savaş alanına açılan geceyi!

*
* *

Ertesi gün hava açık ve güneşliydi. Onlar, Doğu'ya Kızılinler'e çekilirken birden durmuşlardı. Ne bir top, ne bir tüfek sesi işitiliyordu. Her taraf öylesine sessizdi ki, buralarda hiç savaş olmamış, buralarda sanki kan dökülmemişti...

Grup Kumandanı kuşkulanıyordu. Bu yüzden olacak birliklerine yeniden "Dur" emri vermişti. Beklemeyi uygun görmüştü. Geriye çekilmemeliydi, ileriye de gidemezdi. Kimin nerede olduğuna dair esaslı bir bilgisi de yoktu. İşte böylece bekleyecekti. Ya düşman görünecek, ya başka bir şey olacaktı...

Bu bekleyiş, buram buram terletiyordu insanı. Gözcüler tepelerdeydi. Grubun emniyeti alınmıştı. Keşfe gönderilen iki takımdan ise henüz hiç bir haber gelmemişti.

Bin sekizyüz atlı, dün gece gruba katılan iki piyade taburuyla, hep oralarda, şu sırtların gerisinde, şu dere yataklarında, şu ağaçların altındaydı.

Bir kuş uçuyordu havada; onu hemen vurmak geliyordu insanın içinden. Bir kurşun; tamamdı kuşun işi. Nasıl da alay edercesine uçuyordu?...

- Gökmen Yüzbaşı, dedi Ali, ne yapıyor şimdi acaba?

- Nereden geldi hatırına?

- Bilmem! İyi adamdı; sevmiştim onu da! Nihâl Gökmen Yüzbaşı'nın evinde kalıyordu. Küçücük bir çocukları vardı. Yeni doğmuştu. Gökmen Yüzbaşı şakaklarını uğuştura uğuştura çalışırdı Karargâh'ta!

Yatkın bir toprak vardı önlerinde. Küçücük bir dere akıyordu şuradan. İleride dar bir yol tepelere doğru uzanıyordu. Vakit yine öğleyi geçmişti.

Kayalıkların arasından bir silâh patladı. Sabahtan beri işittikleri tek silâh sesiydi bu. Merak etmediler, sevindiler aksine.

Birliklerde bir dalgalanma oldu. Gözcüler ellerini havaya kaldırdılar. Keşif müfrezelerinden biri geri dönüyordu. Yorgunluktan hayvanlarının üzerine kapanmışlardı. Atların dizleri titriyordu.

Çok geçmeden haber bütün Süvari Grubu'na yayıldı.

- Batı Cephesi Kumandanı Albay İsmet Bey sağdır, tutsak değildir! Cephe karargâhı Çukurhisar istasyonunda bulunmaktadır. Türk birlikleri Yunanlılar tarafından çember içine alınmamıştır. Aksine düşman bu sabahtan itibaren geldiği yere doğru çekilmektedir!...

Herkes birbirinin yüzüne bakıyordu! Demek düşman kaçıyordu!... Nasıl olmuştu bu? Doğru muydu acaba? Kim çarpışmış, kim yıkmıştı onları? Halbuki kendileri bir tabanca bile patlatmamışlardı.

Atlılar koşuyordu şimdi etrafta. Başka gelenler de vardı; hem de Garp Cephesi Karargâhı'ndan... Kopan sinir telleri sanki bir anda yapışmış, o donuk bekleyiş, insanın içini damla damla eriten bekleyiş yerini bir sabırsızlığa bırakmıştı.

- Yunan yaralı ve ölülerini toplamış, Bozüyük istikametinde çekiliyormuş!... Batı Cephesi Komutanı'nın emri: İkinci Süvari Grubu keşif takip görevini yapacak. Esnemez kesimine doğru hemen yürüyüşe geçilecek. Cephe karargâhı yine İnönü istasyonunda kurulacak!...

Şu borazan hiç böylesine keyifli keyifli çalmamıştı bugüne kadar. Hayvanlar bile kulaklarını dikmişlerdi... Bir kâbustan uyanmış gibiydi hepsi.

- Hay canına yandığımın, diye söylendi Remzi; yine Yunan'la çarpışamadık.

- Esnemez'e bir varalım! Göreceksin; Yunan'ı Bozüyük'ten de, İnönü'nden de, Bursa'dan da söküp atacağız!

- Yavaş, yavaş asteğmenim!... Dur bakalım! Elbet olacak ya, acaba şimdi mi?

- Cesaretin yok senin, ümidin kırılmış!

- Çerkez Etem'i unutma! Daha Kütahya önlerinde herif! Biter mi, kolay kolay biter mi?

- Haydi, oyalanma Gayret Remzi! İleri!...

Sürdüler hayvanlarını... Keyifli gidiyorlardı doğrusu! Ama yine de Esnemez'den ileri geçemediler. Atlar çöktü olduğu yere. Başlarını bir tuhaf kaldırıyorlar, garip garip bakıyorlardı binicilerine.

Bir gün evvel Remzi'nin dolaştığı şu yerlerden, Esnemez sırtlarından silâh sesleri hiç gelmiyordu. Yine Yunan'dan bir haber yoktu... O geceyi asker, at nallamak, tımar yapmakla geçirecekti...

*

* *

Sabahleyin Ali, Remzi'ye:

- Gidiyorsun, dedi, Alay Kumandanı'nın emri. En öndesin, biz de biraz geride. Yanına altı asker al!

Renksiz renksiz baktı Remzi. Belki de bu onun mutluluğuydu. Çökmüş omuzları, tamamen beyazlaşmış saçları, sarkmış gerdanıyla Remzi, çok yaşlı bir insan gibiydi.

- Hinoğlu!

- Buyur kumandanım!

- Beş kişi daha bul, kafa dengi olsun! Gelin peşimden. Elin titrerse kendini yok bil.

- Titremez çok şükür kumandanım! Vardım gâvura hamdolsun, peşindeyim mütamiyen!

Remzi oyalanmadı daha fazla; koyuverdi hayvanını. Doludizgin gidiyorlardı şimdi. Tepeler aşıyorlar, köy kenarlarından geçiyorlar, yine de oyalanmıyorlardı.

- Nerede, düşman nerede?

- Gitti yiğidim, dün gitti!

Hayvanlar solumaya başlamışlardı artık; yavaşladılar.

- Kumandanım yanıyor! Şurada bir köy yanıyor!...

Köy yanmıyordu: çoktan yanmış, kül olmuştu. Yaklaşmadılar bile oraya. Yapacakları bir şey yoktu; aradıkları düşmandı, düşmandan bir izdi. Nasıl olsa geriden gelen birlikler gerekli yardımı yapardı.

Remzi birtakım beyazlıklar gördü biraz ilerisinde. Top top beyazlıklardı bunlar... İyice yaklaşınca duraladı. Koyun sürüleri vardı önünde, fakat hepsi yatıyordu, debelenen bile yoktu içlerinde. Gözlerine inanamadı; bu koyunların bir kısmı boğazlanmış, bir kısmı kurşunlanmıştı.

Bir köylü, sürünün başında namaz kılıyordu. Eğilip kalkıyor, selâm veriyor, yine namaz kılıyordu.

- Ne oldu, ne var burada?

Köylü başını çevirdi, ayağa kalktı. Gözleri dolu doluydu.

- Ne oldu hemşerim, ne oldu derim sana?

- Hiç ne olsun? Kestiler, biçtiler, gittiler!

- Niçin?

- Bilir miyim?

- Neredeler?

- Uzakta!... Tâ şuralara çekildiler!...

- Bu sürü senin miydi?

- Benimdi ya!...

- Köylüler nerede?

- Dağlara vurdular!..

- Kimsen yok mu senin?

Köylü eliyle işaret etti. Remzi ancak görebildi. Bir ağacın dibinde birisi kıpırdıyordu, yerle bir olmuş gibiydi.

- Nah bir o kaldı!...

- Kim?

- Kızım!...

- Ne yapıyor orada?

Köylü Remzi'ye cevap vermedi. Bir kaç adım attı, seslendi:

- Kız Nazife!... Gel buraya!...

Nazife doğruldu... Küçücüktü o... İncecik... Ayağını bile güç atıyordu. Kucağında bir kuzu vardı. Remzi hayretle baktı bu küçücük kıza. Yüzü, gözü simsiyahtı Nazife'nin, elleri de öyle. Çıplak ayakları yer yer kanıyordu.

- Ne olmuş buna?

- Hiç, boyadım. Odunu yaktım da isini sürü sürü verdim. Çamura da buladım her yanını.

- Niçin?

- Yunanlılar şey yapıyorlardı; hangi kızı, kadını yakalasalar öyle yapıyorlardı. Nazife'yi beğenmesinler, ilişmesinler dedim de boyadım...

Remzi daha fazla konuşmak istemedi, hayvanının başını çevirdi. Kendinde bir halsizlik hissediyordu, içi eziliyordu, hani neredeyse atından inip olduğu yere oturacaktı. Burada bir Nazife vardı, öte tarafta bir Emine!...

- Çavuşum!

- Ne var köylü?

- Karnınız aç mı?

- Aç!... Niye sordun?

- Şu kuzuyu keseyim de alın götürün. Uygun bir yerde pişirip yersiniz!

Köylü, kızın elinden kuzuyu almak istedi; Nazife diretti. Sarılmıştı kuzusuna, bırakmamak için çırpınıyordu âdeta.

- Ver kız!...

- Vermem baba!...

- Kız ver diyorum! Açmış bu asker! Karıncıkları doysun.

- Biz ne yapacağız? Bir tane kuzumuz kaldı... Biz ne yapacağız baba?

- Hiç!... Allah büyük!... Hiç!... Helâl olsun. Asker bunlar! Geldiler de kurtardılar bizi! Helâl olsun!

Remzi dinlemedi bile onları, hemen uzaklaştı. Çukurlar açılmıştı önlerinde. Karşıdaki sırtlar, şuradaki ova hâlâ savaşın izlerini taşıyordu. Köprüler atılmış, telgraf telleri kesilmişti. Hatta patlamamış mermiler bile görünüyordu.

Bu sefer bir yığın sığır leşine rastladılar. Hayvanların sadece butları kesilip alınmıştı. Bir takım böceklerin üşüştüğü kesik yerler hep yüze dönüktü.

Köylüler geliyordu karşıdan, bağıra bağıra geliyordu. Düşüyorlar, kalkıyorlar, yine geliyorlardı.

- Karaköy yanıyormuş! Yetişin, yetişin!...

- Düşman nerede, düşman?

- Gidiyor, gidiyor!...

Remzi uzaklaşırken arkasına dönüp baktı. Köylüler yere oturmuşlardı, başbaşa vermişlerdi, düşünüyorlardı. Nereye sığınacaklardı onlar? Tasaları bu muydu, yoksa başka bir şey mi?

O sırada bir kurşun vınladı. Askerin biri sallandı atının üzerinde, sonra tepe aşağı düştü, hayvanı alabildiğine kaçmaya başladı.

- At in!...

Remzi canavarlaşmıştı birdenbire. Hemen atladı yere. Yatıyor, kalkıyor, tüfeğini boşaltıyordu şimdi...

Düşman oradaydı, küçük bir tümseğin arkasındaydı. Bunlar ufak bir müfrezeydi; çekilen bir birliğin artçıları olmalıydı.

- Biriniz hemen geri dönsün, Alay Kumandanı'na düşmanla ilişki sağladığımızı söylesin!

Yerde sürünüyordu. Tüfeğinin dipçiğini omuzuna yapıştırıyor, şöyle bir bakıyor, tetiği çekiveriyordu.

- Yamansın kumandanım! Görmedim senin gibisini çok şükür! Hinoğlu da yamandır hamdolsun!

- Ulan Hinoğlu! Elin titrerse dedim sana, elin titrerse... Bak sağ çıkabilir misin buradan?

Küçük küçük tepeler vardı ilerilerinde. Sağ yönleri çıplaktı... Solda oldukça düz bir ova uzanıyordu...

- Sarıyorlar bizi kumandanım. Hinoğlu yanındadır mütamiyen, korkmayasın!

Hiç bir şeye aldırdığı yoktu... Gözünü budaktan bile sakınmayan bir hali vardı. Sanki gençleşmişti. Ağzı hafif çarpıktı.

- Şimdi de kaçıyorlar kumandanım! Ben de furdum birini birdenbire...

Remzi tümseği döndü, iki el daha tüfeğini boşalttı. Sonra bir Yunanlının üzerine atladı, gırtlağına yapıştı.

- Tutun şunu! Hemen Alay Kumandanı'na! Dilini orada çözsünler!

Ayağa kalktı. O dağlara, o topraklara baktı. Geriden gelen at seslerini dinledi. Sonra oturdu, ısrarla yeri okşadı, tekrar tekrar okşadı.

- Hinoğlu nasılsın?

- İyiyim kumandanım!..

- Kalçan nasıl?

- Sözümü dinler hamdolsun!

- Ama bir aralık yan yatmıştın?

- O kadar olur kumandanım!

Tutsak Yunan askeri titreyerek bakıyordu onlara. Remzi'nin ise bu sefer gözleri, şehit düşen Türk askerine takılmıştı. O, orada ne kadar da sessiz yatıyordu...

*

* *

Geceyi bir köy evinde geçireceklerdi. Bu köy nasılsa yangından kurtulmuştu. Evler toprak damlıydı. Sopalı su kuyusunun başındaydı köylü kadınları, durmamacasına su çekiyorlardı. Etraftaki tepelere karanlık çoktan çökmüştü.

Bir tas çorbanın başındaydılar hepsi... Çorbanın sıcaklığı yorgunluklarını gideriyordu sanki.

- Şurada biraz unumuz da kalmış aslanlarım! Şimdi bir saç ekmeği daha yaparız size. Yiğin hele, yiğin!

Bulundukları ev köyün dışındaydı. Remzi nöbetçinin ayak seslerini dinler gibiydi.

- Atlarınızı da suladık, yemlerini de verdik. İçin aslanlarım, için!

- Ne yaptı burada Yunan, ne yaptı?

- Hayvanlarımızı, eşyalarımızı aldı da götürdü. Yine de size döşek buluruz. Yatarsınız üzerinde sıcak sıcak. Kemikleriniz dinlenir sabaha kadar.

Hinoğlu'nun gözleri alabildiğine açıldı; Remzi'ye bakıp çekine çekine sordu:

- Döşek mi dedin? Bize döşek mi serersiniz hamdolsun!

Remzi bir an başını sallayıp Bayram'ı süzdü. Sonra yeniden sordu:

- Başka ne yaptı Yunan, başka?

- Hiç! Biz dağlara sığındık... Un çuvallarımızı, döşeğimizi aldık da gittik. Bir de tava. Tavasız olmaz ki aslanlarım!

- Buralarda savaştılar mı bizimkiler?

- Savaştılar ya! Kurşunları bitti de aslanlarımızın dipçikle vuru vuru verdiler düşmanın kafasına. Süngüsü de yoktu bir kısmının, taş atıyorlardı düşmana taş. Sonra da çekildi yavrucaklarımız! Ne yapsınlar, çekildiler. Şehitlerini bırakıp da çekildiler. Biz su taşıdık onlara, dağlardan dolaşıp su taşıdık.

Körpecik bir oğlan çocuğu Remzi'nin elini tuttu:

- Amca, dedi, ben bir ağacın tepesine sinmiştim orada. Dere Yunan ölüleriyle doluydu. Düşman askeri sırtlara doğru kaçıyordu; subayları tabancalarını çekip onları tekrar ileriye sürüyorlardı. Gözümle gördüm bunları ben.

- Sonra?

- Sonra geriden başka düşmanlar geldi. Gırtlak gırtlağa çarpıştılar bizimkiler. Çekildi işte askerlerimiz... Onlar çoktu, karınca sürüsü gibiydi.

Remzi ayağa kalktı. Uğuşmuş gibi bacağını salladı.

- Kalın sağlıkla, dedi, biz gideriz.

- Nereye?

- Dışarda konaklayalım. Siz de dinlenin.

- Olmaz. Olmaz çavuşum!... Hemen yatak sereriz altınıza. Sen şu odada, askerlerin bu odada. Yanyana iki oda. Hadi kalın. Kız Fatma oyalanma!... Koş, ninen de koşsun, Kezban da koşsun ... Varın evlere; toplayın, kimde ne varsa toplayın.

Bayram Remzi'nin elini tuttu:

- Kumandanım etme! Döşek bu!... Bi döşek, bi kerecik döşek!...

Remzi'yi yandaki odaya götürdüler. Bir leğenle ibrik getirdiler, bir şilte serdiler ortaya, bir şilte daha attılar üzerine.

Sonra bir kadın, taptaze bir kadın üçüncü şilteyi koydu iki şiltenin üzerine.

- Ne olacak bu?

- İyidir. Dinlenirsin, yumuşak yumuşak dinlenirsin. Belinin ağrısı geçer, hadi uyu, hadi uyu. Biz seni kaldırırız erkenden, kaldırırız ya...

Şimdi odada yalnızdı Remzi, ocağın alevlerinde kendini görmeye çalışıyordu. İşte ortalık yerde üst üste üç şilteli bir yatak vardı, yıllarca özlemini çektiği yatak...

Başlıkla, tüfekle, palaskayla, ayakkabıyla samanlıklarda, ağaç diplerinde, toprak üzerinde, bir çukurun içinde ya da kuru tahtalarda uyumaya çalıştığı, hatta uyuduğu geceleri düşündü. Sabahları daima ya kasaturası, ya kütüklüğü, ya başka bir şeyi bir yerine batmış olarak kalkardı. Sarhoş bir kalkıştı bu... Yıllar yılı hep böyle olmuştu. Ne tuhaf, şeklini bile unuttuğu yorgan da vardı burada, yastık da...

Hemen soyunmaya başladı. Dolaklarını çözdü, ayakkabılarını da, çoraplarını da çıkardı. Ayaklarını ocağın alevine tuttu, kirliydi. Leğenle ibrik orada duruyordu, yıkanmak gelmedi içinden. Şu yatak çekiyordu onu. Orada uyuyacaktı, yıllar sonra bir yatakta uyuyacaktı.

Pantolonunu da, ceketini de fırlattı. Bir sigara yaktı, ocağın ateşine karşı sigarasının dumanını doya doya ciğerlerine çekti. Bir de rakı olsaydı, bir de...

Yine de hiç böylesine keyiflendiğini hatırlamıyordu son zamanlarda. Sigaranın dumanı ılık ılık akıyordu ciğerlerine... Yarın sabah ne olursa olurdu! Yine kovalamaca başlayacaktı. Ama bu gece, bu gece başkaydı... Sabaha kadar şurada, şu şiltelerin üzerinde, yorganı da çekecek, başı yastıkta dinlenecekti, tüm dinlenecekti.

Eliyle şilteleri yokladı, gerçekten yumuşaktı. Sigarayı ocağa attı, yavaş yavaş girdi yatağa. Düşündüğü gibi yaptı; başını yastığa koydu, yorganı üzerine çekti.

Yaylı gibiydi bu şilteler. Ne güzeldi!... Soluna döndü, esnedi... Vallahi güzeldi! Yine esnedi. Kişiler böyle zamanda yataktan başka bir şey düşünemiyordu nedense.

Nöbetçileri Bayram değiştirecekti. Bayram unutmazdı, değiştirirdi. Uyuyacaktı artık, üç kat yatağın üzerinde, şiltelere gömüle gömüle uyuyacaktı.

Bu sefer sağına döndü. İki kere arka arkaya esnedi. Belki de en iyisi sırt üstü yatmaktı. Öyle yaptı. Acaba yüzükoyun mu uyusaydı? Yüzükoyun yatmayı hiç denememişti şimdiye kadar. Olmayacaktı, sırtına galiba bir şeyler batıyordu. Son defa sağa dönüp kıpırdamadan kalmalıydı.

Kuş gibi hafifti. Üzerinde hiç bir şey yoktu. Ne ceket, ne pantolon, ne ayakkabı, ne palaska, ne başlık. İnsan böyle çırılçıplak uyuyabilir miydi? Sonra sırtına gerçekten bir şeyler batıyordu. Bu yatağın içine diken mi koymuşlardı, yoksa tahta parçaları mı? Halbuki yatmadan evvel yokladığı zaman eline hiç de katı bir şey gelmemişti.

Gözlerini iyice yumdu. Belki de ocağın alevi onu uyutmuyordu. Ne olursa olsun şu yatağı bir kere daha araştırmalıydı. Yastığın altına, üstüne bakmalıydı... Sonra şu yorgan bir acayipti. Yorgan böyle mi olurdu acaba? Kolunu içeri soksa bir türlü, sokmasa başka türlüydü.

Yorganı attı üzerinden, oturdu. Evvelâ yastığı kaldırdı, bir şey yoktu. Yatağı yokladı, hâlâ yumuşacıktı. Yorganı iyice gözden geçirdi, bayağı yorgandı bu, kirli de görünmüyordu. Bir böcek filân da yoktu; zaten bu mevsimde ne tahtakurusu, ne pire olurdu! Olsa ne çıkardı?

Kulağına yandaki odadan bazı sesler gelmeye başladı; bir tıkırtı vardı orada. Yürüyorlar, geziniyorlar gibiydi. Derinden derine horultular da işitiliyordu.

- Hinoğlu!
- Buyur kumandanım!
- Ne oluyor?
- Bir şey olmuyor kumandanım.
- Gel buraya!

Hinoğlu gözüktü; giyinikti. Başlığını bile oturtmuştu başına.

- Bu ne hal? Niye soyunmadın sen?
- Soyundum kumandanım!
- Alay mı ediyorsun benimle? Üstündekileri görmüyor musun?
- Soyundum da giyindim kumandanım!
- Niye? Nöbet vakti mi geldi?
- Gelmedi de, uyuyamadım mütamiyen.
- Niçin? Hastalandın mı?
- Bu yataklar bize dokundu kumandanım! Ne yana başımı koysam kalçalarım sızladı da, kafama çiviler battı maalesef...
- Askerler de mi öyle?
- Onlar benden evvel giyindi. Tahtalara uzandılar da horlamaya başladılar çok şükür!
- Sen ne yapacaksın?
- Böyle denerim bi kere. Yoklarım sağını solunu şu döşeklerin. Bulurum elbet bize batan mereti... Bulamazsam ben de yatarım tahtaların üzerine, kurtulurum selâmetle...
- Hadi git! Bir daha köylünün arkasından bakıp da, "Döşek" diye içini çekme benim karşımda. Ben insanın gözünü oyarım sonra.
- Yaparsın malesef kumandanım!

Hinoğlu kalçasını oynattı, evvelâ ayağını sağa attı, yaylandı, dışarı çıktı.

Remzi yavaşçacık ayağa kalktı. Ceketini giydi, pantolonunu çekti, dolaklarını sardı, hatta ayakkabılarını bile ayağına geçirdi. Palaskasını da taktı. Tüfeğini kollarının arasına alıp kapının dibine uzandı.

Gürültü yapmamıştı, yandaki odadan duyulmadığına emindi. Hani bir tarafına bir şeyler batıyordu, ama, o kadarı da olurdu; uyku ne kadar tatlıydı. Gözlerini kapadı, esnemeden uyudu, rahat rahat uyudu...

*
* *

14 Ocak 1921'de savaşmadan İnegöl'e girmişlerdi. Yunanlılar hep çekilmişti. Telgraf telleri koparıldığı, direkler devrildiği için cephe kumandanıyla ancak jandarma aracılığıyla atlı ulaklar göndermek suretiyle haberleşmeyi sağlayabiliyorlardı.

- Bu bizim zaferimiz, dedi Remzi, Yunan karşısında ilk muntazam ordunun savaşı! Sarıkamış'taki gibi yıkılmadık asteğmen!... Macera peşinde koşmuyoruz!

- Burası son durakmış, Yunanlıları daha fazla kovalayamayacakmışız...

- Öyle olur!... Hangi askerle? Bu asker yine de buraya kadar gelebildi!

- Bursa şurada!... Hiç olmazsa oraya bir varabilseydik. Bursa'ya diyorum sana!...

- Bazan çocuklaşıyorsun asteğmenim!

- Sen ne yapıyorsun? Çocuklaştığın olmadı mı hiç?

Remzi duraladı, düşündü:

- Ben de öyle, dedi, oluyor. Bilecik, Söğüt, Bozüyük, Karaköy filân kurtulmuş ya, ona bakalım!... Avunalım biraz, ihtiyacımız var!...

- Sonra diye sormuyorsun artık!... Yetti mi?

Remzi cevap vermedi, hemen uzaklaştı... Giderken homurdanıyordu, ihtiyar bir adamdı o yine...

Dört gün sonra bir emir geldi. Üçüncü Süvari Tümeni'yle yer değiştirip geri dönüyorlardı... Bütün 2. Süvari Grubu Bozüyük'te toplanacaktı, Eskişehir üzerinden Kütahya'ya gideceklerdi. Belki de Gediz'e kadar uzanacaklardı. Çerkez Etem hâlâ direniyordu. 61. Tümen günlerden beri dayanmıştı. Yardım gerekti. Etem'e artık şans tanınmamalıydı...

Öyle yaptılar... Yine Çerkez Etem'le çarpışmak için geri döndüler...

ESKİŞEHİR

BİR ATLI koşuyordu şuradan. Ellerini havaya kaldırarak hayvanını sürüyordu.

- Çekilin, çekilin; geliyorlar!...

Kayalar, tepeler ve bağrı yanık Anadolu... Kavrulmuş otlar, tozlu yollar ve durmamacasına göç...

1921 yılı Temmuz ayıydı.. Batı'dan Yunanlılar yine ilerliyordu...

- Tanrım bana sabır ver!...

Ahmet Onbaşı atından inmiş, şu kayaların ardından, gözlerinde birer damla yaş, ileriye doğru bakıyordu.

- Ahmet Onbaşı!..

- Buyur teğmenim!

- Kendini ölüme atmak yok!

- Yok teğmenim!

- İkinci İnönü savaşında olduğu gibi beni kurtarmak için oyalanmak da yok.

- Sen nasıl istersen öyle olur teğmenim!

- Altı çocuğunu, eşini düşün; seni harcayamam ben. Emrimden ayrılmayın.

- Ayrılmam teğmenim!

- Gerekirse biz gideriz!... Bizim geride bıraktığımız neyimiz var ki?

- Ağlatma beni yine teğmenim! Kimin yaşayıp, kimin kalacağı bilinmez!

Türk Ordusu geriliyordu... Göç edenlerle askerler birbirine karış-

mış gibiydi. Hele ordunun sol kanadı, güney kısmı, Kütahya, Afyon kesimi çırpına çırpına, eriye eriye çekiliyordu... Nereye kadar? Bunu bilen hemen hemen yok gibiydi.

Onlar en gerideydiler. Duracaklar, düşmanı oyalayacaklar, haber iletecekler, çekilen birliklerinin ardını alacaklardı.

- Seyitgazi arkamızda, sonra Eskişehir!

Bir gedikli başçavuşu sayıklarcasına söyleniyordu. Kavrulmuş toprak üzerinde, kavruk cümlelerdi bunlar! Gülleler dökülüyordu önlerine...

- Burada oyalanacağız! Emir aldık; bir süre tutunacağız! Geri çekilmek yok! Dikkat edin!...

Ali'nin ağzında bir sigara vardı, onu çiğnercesine içiyordu...

Gayret Remzi biraz sağdaydı, yanında Bayram duruyordu... Bölük serpilmiş gibiydi etrafa...

Remzi ilerilerine düşen güllelere dudaklarını kemirerek bakıyordu. Arkasını ise başını çevirmeden görüyordu.

Orada atlı arabalar vardı. Onların yanında merkebini zorla çeken kişiler, ayakları dayanabildiği kadar doğuya, hep doğuya gitmek isteyen insanlar yürüyordu.

Kağnılar sanki iniltilerini unutmuştu. Birisi kağnının tahtalarına yapışmıştı, öylece sürünüyordu. Bir başkası, öküz yerine kağnıya kendisini koşmuştu. Karısı da, çocuğu da yaya gidiyordu. Kağnının üzerinde nerede, nasıl kullanacağı bilinmeyen bir yığın eşya göze çarpıyordu. Yünleri fırlamış bir yatak, ayağı kopmuş bir hamur tahtası, ezilmiş bir tencere, tavalar, bakraçlar...

- Yürü ulan yürü, gâvur geliyor!...

- Nereye kadar?

- Ne bileyim ben, yürü!...

Çocuğunu da taşıyamıyordu şu kadın; sadece kolundan tutmuş sürüklüyordu... Karşıda uzanan yol, batıp çıkan, sonra kıvrılan şu yol, batıya sırtlarını çevirmiş insanlarla doluydu böylece...

Silâh sesleri, hep o silâh sesleri, bu göçü çok daha korkunçlaştırıyordu.

- Hiç bu kadar ufaldığımızı görmemiştim, yeter, yeter artık...

Göçü, durmadan çekilen asker tamamlıyordu. Atların yan yatıp devrilişleri, annesini kaybeden çocukların bağırtısı, Temmuz güneşinin bir kâbus gibi omuzlara çöküşü, oradaydı, şu yol üzerindeydi hep...

Remzi şimdi de durmamacasına toprağı yumrukluyordu. Yumruğu inip kalkıyordu.

- Hani teğmenim! Doyasıya çarpışmak istiyordun ya Yunanlıyla... Dediğin oldu!

Son bir atlı daha geçti önlerinden; o da ellerini havaya kaldırarak hayvanını sürüyordu:

- Geliyorlar!...

Gözüktüler de... Hırsla ilerliyorlardı... Makinelerin hırıltısı başlamıştı şimdi... Gerisine sindikleri küçük tepe, ilerdeki ağaçlık, kayaların koyu rengi bu dramın basit birer dekoru gibiydi.

- Gayret!

Remzi'nin sesiydi bu!... İnine kıstırılmış vahşi bir hayvanın kükreyişine benziyordu...

- Gayret!...

- Ne dedin, gayret mi?

- Gayret Teğmen Ali, gayret!

Remzi'nin önünde bir hafif makineli tüfek vardı; eli tetikteydi. Tüfek, çırpınırcasına, alev kusarcasına çalışıyordu şimdi!

Duralamıştı gelenler... Atlar devriliyordu, atlar ayaklarının üzerine dikilerek kişniyordu, atlar sahibini sürükleyerek kaçıyordu...

Ahmet Onbaşı ise hep ağlıyordu... Unutulmuş, değeri bilinememiş, bir türlü anlaşılamamış, iftiraya uğramış, lekelenmiş bir insan gibi için için ağlıyordu...

Çeşit çeşitti çekilen Türk Ordusu'nun gerisini tutan şu insanların yaşantısı. Galiba gülen de vardı içlerinde, donuk, duygudan uzak görüneni de.

Evvelâ başçavuş devrildi; ağzından içeri giren bir mermi onu sırt üstü yatırdı... Başçavuşu geriye doğru çekmeye çalışan bir asker başını toprağa gömüp öylece kaldı.

Kalbura dönüyordu toprak... Mısır patlar gibi atılıyordu kara toprak!

- Gayret! Gayret diyorum size, gayret!...

Gayret Remzi bu idi işte; Ali galiba onu yeni tanıyordu.. Titreyen bir çift dudak, kanlanmış gözler, durmamacasına soluyan bir göğüs, tüfekten ayrılmayan parmaklar, ve bir de "Ölmeyin ha, ölmeyin ha!" diye bağıran vahşi bir ses!...

- Ölmeyin diyorum size!... Teğmenim söyle şunlara ölmesinler!... Niye devriliyorlar, mukavva mı bunlar? Gayret!

Bir Yunan uçağı süzülüyordu tepelerinde; konacak yer arar gibi bir hali vardı.

Bir bomba düştü, eller bir an havaya kalkıp yere yapıştı...

Uçak uzaklaşıyordu. Açılan çukura gömülen bir kaç asker yaşayabilmek için çırpınıyordu...

Ali, nasılsa karşılarına dikilen bir Yunan askerinin üzerine atlamıştı. Ahmet Onbaşı, yine ağlayarak, geriden gelen iki Yunanlıyla çarpışıyordu. Hinoğlu tüfeğini doğrultmuş, tetiğini çekiyordu.

- Furdum kumandanım!... Ne de güzel "Gayret" dersin; şaşarım sana mütamiyen!...

Belki de artık boşunaydı bu direnmeleri... Gittikçe eriyorlardı.

- Yol açın, çekiliyoruz!... Görevimiz burada bitti.

- Hayır teğmenim!... Biraz daha...

- Kim emrimi dinlemezse vururum!... Çekiliyoruz!...

Bu çekiliş bir kaçış değildi ama, insana öylesine ağır geliyordu ki, ayaklar bir türlü geri gitmek istemiyordu.

- Sardılar bizi, sardılar!

- Hayır! Yarın şurasını!...

Belki de yaramayacaklardı, geç kalmışlardı. Bir makineli taradı önlerini... Ali bir an ayaklarının üzerine dikilmek istedi, hatta şaşkın şaşkın bakındı etrafına. Ne olduğunu anlamaya çalıştı, sonra yüzükoyun yere kapandı.

Ahmet Onbaşı atıldı, makineliye doğru elindeki bombasını savurdu. Sonra o da döne döne teğmenin üzerine kapandı.

Bayram kalçasını oynattı, iki adımlık yeri bir adımda aldı, bir Yunanlı'nın gırtlağına yapıştı, aşağıya doğru yuvarlandı.

- Ne oluyor? Biz ne yapacağız burada yalnız başımıza? Bayram, teğmenim, Ahmet Onbaşı!...

Cevap veren yoktu Remzi'ye. Görebildiği sadece karşıdaki ağaçların arasından kendisine doğru doludizgin gelen beş atlıydı... Ateş ederek geliyordu bu beş atlı...

Bir insan gücü, yıllar yılı kaderiyle çarpışmış, üzüntüsünden kanılarının aksini haykırmış bir insanın gücü şu anda Remzi'nin yaptığını nasıl yapabilirdi, anlaşılamazdı.

- Gayret! Gayret!...

Böyle haykırıyordu Remzi; böyle bağırıp önüne çıkanı deviriyor, sıçrıyor yine deviriyor, hep haykırıyordu:

Doğuda, bir kış günü Kazak süvarileri yalın kılıç gelirken karlar üzerine yatıp ölü taklidi yapan Remzi, şimdi bunu aklının köşesinden bile geçiremiyordu. Yatmak değil, kalkmak, dikilmek, şu üç kişiyi buradan uzaklaştırmak, onları ölümün dolaşmadığı bir yere taşımak başlıca düşüncesiydi. Ama evvelâ karşısındakileri devirmek, onları geriletmek gerekiyordu...

Bir an hayretle baktı... Hatta sol kolunu sıyıran bir merminin etlerini dağlamasına aldırmadan baktı. Karşısında kimse yoktu; Yunan birliği, geçici de olsa, çekiliyordu...

Öteki tepelerde, ovanın şu yanında hâlâ çarpışmalar devam ediyordu... Ve bir de ağaçlıklar arasından çıkan beş atlı yanına iyice sokulmuştu. Bunlar asker değildi... Dağ adamlarına benziyorlardı... Tepeden tırnağa kadar silâhlıydılar. Dördü iri, insanı ürkütecek kadar iriydi. Bir tanesi ise çok zayıftı, yüzünü örtmüştü, biraz geride kalmıştı. Boynuna bir dürbün asmıştı.

- Senin adın Remzi mi?

- Ne olacak? Hadi işinize gidin! Bayram yeri mi burası? Yunanlı keser sonra sizi!

Sırtını döndü... Yürüdü, sarkan sol koluna aldırmadan yürüdü. Evvelâ Ahmet Onbaşı'yı çevirdi. Sonra, yere çöktü, incitmemeye çalışarak Ali'yi kaldırmaya uğraştı... Direndi, bütün gücünü harcayarak

başardı da; vurdu Ali'yi sırtına. Ondan bir nefes, bir ses gelmediği halde yine de taşıdı...

Bölüğün yarısından fazlası erimişti. Geride kalanlar da toprağa yapışmışçasına duruyordu.

- Hadi, gelin benimle beraber? Kamber; sen hemen tabur kumandanına haber ilet! Sen de Mahmut, Ahmet Onbaşı'yı sırtına al, oyalanmayın çocuklarım, oyalanmayın!...

Ağlamıyordu, sesi boğuk çıkıyordu ama ağlamıyordu. Sol kolu sarkmasa, sırtındaki Ali'nin yanağını da okşayacaktı.

Birkaç adım atınca duraladı. Orada Bayram yatıyordu. Gözleri açıktı, ürkmüş bir hali vardı. Bir eli yanındaki Yunanlı'nın gırtlağındaydı.

- Hinoğlum!... Aslanım benim!... Kalk bakayım!.. Kumandanın geldi, bir şeyim yok de bana!... Demezsen, ben ne yaparım sana bilirsin!...

Bayram sessiz, Bayram sakin, Bayram derin bir uykuya gömülmüş gibiydi.

- Çabuk Çavuşum, çabuk; gelecekler yine!

- Ya Hinoğlu ne olacak, Hinoğluhin'im ne olacak?

- Onu da alırız çavuşum!

Köklü bir ağaç gibi gırtlağına yapıştığı Yunanlı'nın yanından kopardılar Hinoğlun'u... Ve yine böylece başka türlü bir göç başladı bu çatlak topraklar üzerinde... Eskişehir'e doğruydu bu göç!

- Ver bize Remzi Çavuş, biz taşıyalım yaralılarını. Belki kurtulurlar!

- Kimsiniz siz be? Nereden çıktınız? Çeteciliğin kalktığını bilmez misiniz?

- Bizim de yararımız dokunur; Yunanlı'yla çarpışırız hep, hor görme böyle...

En arkadaki, yüzünü gizleyeni bir tuhaf bakıyordu Remzi'ye; yine de konuşmuyordu o.

- Gidin, bizim Üçüncü Grup Kumandanı Albay Arif Bey'i bulun. Orduya katsın sizi, umacı gibi dolaşmayın böyle ortalık yerde...

- Yaralısın Remzi Çavuş! Kan kaybediyorsun! Beyimiz de acır sana, gel dediğimizi yap!

- Beyiniz mi, kimmiş o? Şu geride duran adam mı? Sizin yardımınızı istemem ben. Çarpışa çarpışa taburumuza katılırız biz...

Yürüdü... İnlememeye çalışarak yürüdü... Bölüğün geride kalan askerleri onun ardından geliyordu. Akşam başka türlü çöküyordu bu ovaya.

- Baba!

Bu, Emine'nin sesiydi. Remzi inanmamak istedi. Yine de dönüp baktı. Hemen tanıdı, akşamın loşluğunda bile tanıdı!

O dört iri adamın ardında duran küçük adam yüzündeki örtüyü açmıştı. Yanına iyice sokulmuştu; gözlerindeki yaşlara aldırmadan sesleniyordu ona:

- Baba!...

- Sen? Sen ha! Emine!...

- Baba vaktimiz yok!... Öleceksiniz hepiniz!... Bırak yardım etsinler! Yalvarırım sana!

- Ne arıyorsun burada, nasıl iş bu?

- Bir gün cesaretim olursa bulurum seni, anlatırım hepsini!...

- Çetecilik mi yapıyorsun?

- Evet!...

- Kimin hesabına?

- Kimin hesabına olabilirdi ki baba?

- Bu herifleri nereden topladın, nasıl emrini dinliyorlar? Sen küçücük bir kız, sen!... Gücün ne ki?

Dizlerinin üzerine çöktü. Yine de bırakmak istemedi sırtındaki Ali'yi.

- Anlıyorum!... Dişiliğin, anandan kalma dişiliğin!... Öldürmeliydim seni ben!... Canı çıksın! Olmuyor!...

Alnını toprağa dayadı, çoğunun yaptığı gibi alnını o toprağa dayadı... Kolundan akan kan onu gittikçe kendinden uzaklaştırıyordu.

- Demek sendin o? Söyleyip dururlardı!.. Bir iki de değil, dört kişi! Gerçek mi, gerçek mi?

Bir silâh aradı. Bulamadı, şu savaş alanında bir silâh bulamadı; Emine'yi vurmak için. Ve olduğu yere yığıldı...

- Baba!...

Atlılar koşuyordu... Yunanlılar tekrar duralaya duralaya ilerlemeye çalışıyordu... Karanlık daha hızlı çöküyordu...

*

* *

Eskişehir'de Kızılay hastahanesi bir arı kovanı gibi kaynıyordu. Durmadan yaralı taşınıyordu.

Başhemşire, başhekim Şemsettin Bey'e çırpınırcasına bakıyordu :

- Ne yapacağız doktor bey, ne yapacağız?

- Yanyana yatırın, ayak ayağa yatırın, koridorlara yatak serin, sedyelerde bırakın... Alın, kim gelirse alın kızım!...

Operatör Cemil Bey ameliyathaneden yeni çıkmıştı. Beyaz gömleği kan içindeydi. Gözlerinin altı morarmıştı, elleri titriyordu.

- Ne kadar oldu doktor, daha var mı?

- Kırk bacak, yirmi iki kol kestim... Ameliyathane hemşiresi dayanamıyor daha fazlasına. Yavrularım, evlâtlarım benim... Yaşatacağım hepsini, yaşatacağım!

Tren düdükleri işitiliyordu. Lokomotifler poflaya poflaya geliyor, yine poflaya poflaya uzaklaşıyordu Eskişehir'den. İleride çorak topraklar, ağaçsız ovalar vardı. Küçücük istasyonlar, ya Eskişehir'e giden yaralıların, ya Eskişehir'den uzaklaşan askerlerin seyircisi oluyordu. Makasçının gözleri şiş, istasyon memurlarının yüzleri sapsarıydı oralarda.

Şimdi bir grup insan toplanmıştı hastahanenin avlusuna. Kapıcı diretiyor, içeri almamaya çalışıyordu.

- Bırak!

- Olmaz! Yer yok! Başhekim gelsin! Bekleyin!...

- Yaralı bunlar, nasıl bekler?

- Bilmem... Beklemez ama, bilmem! Üst üste! Hepsi üst üste...

- Askerî hastahane de doluymuş! Ne olacak şimdi?

Acıdan dudaklarını ısırıyorlardı, yaralarıyla birlikte dudakları da kanıyordu hastaların.

Şu top sesleri, uzaktan uzağa duyulan şu top sesleri olmasa tren düdüklerine de, kapıya yığılmış yaralıların çırpınışlarına da dayanmak belki daha kolaylaşacaktı.

Yirmibeş kişi vardı şu küçücük koğuşta... İlâç kokusu, ter kokusu, nefes kokusu içini bulandırıyordu insanın.

- Ne olacak şimdi? Teğmenim, teğmenim!...

Ahmet Onbaşı'ydı bu, ağlıyordu. Elini çarşafın altına sokuyor, orada bacaklarını arıyordu... Hem de iki bacağını birden, yoktu hiç birisi!

- Teğmenimi göreyim ben, bir kere göreyim! Yeter!... Yoksa öldü mü? Yiğittir benim teğmenim, başka türlü yiğit. Götürün beni onun yanına; acılarım kalmaz, acılarım kalmaz diyorum!...

Köşedeki karyolada Remzi oturuyordu. Sol kolu sarılıydı. Uzamış sakalları, çatlak dudakları, donuk bakışlarıyla kıpırdamadan duruyordu. Karyolasında başka biri daha yatıyordu. Üstünü örtmüşlerdi onun, yalnız yastık tarafından sivri bir baş göze çarpıyordu.

Yere iki sedye daha bıraktılar. Sadece kocaman, mosmor olmuş bir baş, parmakları kopuk bir el görünüyordu o sedyelerden...

- Allah kahretsin!... Allah savaşın belâsını versin!...

- Sus, konuşma böyle; savaşacağız, kurtulmak için savaşacağız!...

- Beni köyüme götürün, köyüme! Çocuklarım var benim!... Tarla da bıldır ekilememiştir. Söğütleri keserler de satarlar!... Bu boy olmuştu onlar, nah kocaman. Rüzgâr vururdu da gelin gibi sallanırdı hepsi...

Yaralılar inliyor, yaralılar sayıklarcasına konuşuyordu. Onların ne acılarını, ne de bağırmalarını gidermek kabildi:

- Su!...

- Bir damla limon!... Ekşi ekşi!...

Asker hastabakıcılar pansuman yapmaya çalışıyorlardı. Hastaların üzerinden atlarcasına geçiyorlar, hoyrat elleriyle bezleri sökmeye uğraşıyorlardı.

- İstemez!... İstemiyorum sizi!... Gidin!... Bana bir kadın hastabakıcı gelsin, onun eli yumuşacıktır!

Gayet iri bir asker ayaklarını karyoladan sarkıtmış, hiç örtünmemiş, göğsünü şişirerek bağırıyordu. Yanındaki, aynı yataktaki küçücük arkadaşı ise onu avutmaya çalışıyordu:

- Kahraman!... Yakışır mı sana? Sen ki iki düşmanı kafa kafaya vurmuş, üçüncüsünü ayağının altında ezmişsin!... Bırak, ne çıkar? Acısın, biraz daha acısın; geçecek!...

- Orası başka, cephe başka! Gidersem günün birinde cepheye, yine eskisi gibi yaparım... Gidersem, gidersem...

- Gideceksin, gideceksin!...

- Kasığım, şu kasığım olmasa...

Remzi, Kahraman'ın tabanını görüyordu. Yarık yarık, çizgi çizgiydi o taban... Sanki birisi bıçağını çıkartıp insafsızca kesmişti oraları...

- Sen git!... Bir kadın gelsin bana; incecik, yumuşacık elli!...

Kahraman'ın çatlamış tabanı gerçekten bir bıçağın eseri değildi. Yaşantısının sonucuydu bu. Tarlada, yolda, savaşta, hep çıplak ayak dolaşmıştı... Şu nasırlar, şu kapkalın başparmak, şu şeklini kaybetmiş taban, sonra da çizgiler, çizgiler...

Kahraman bunlara aldırmazdı hiç!.. Çarıksız dolaşılmasını hoş görürdü o. Bir tarafı da sızlamazdı çıplak ayakla yere bastıkça. Ama yarası, belki de onu ölüme götürecek yarası böyle değildi. Gönlü ise şimdiye kadar arayıp da bulamadığını söyletiyordu ona; "Bir kadın eli, incecik, yumuşacık!"

- Sigara, dedi Remzi; bir sigara bul bana hemşerim!

- Yok! Sigara nereden bulunur? Yasak...

- Canına okutma! Bir sigara getir.

Hastabakıcı er, dik dik baktı Remzi'ye. O da yorgundu, o da perişandı, o da belki günlerce uyumamıştı.

- İşitmiyor musun? Bir sigara! Nereden bulacaksan bul. Hadi, oyalanma...

Bayağı bağırıyordu Remzi. Sesi şimdi iniltileri bile bastırıyordu... O bağırdıkça, yanında yatanın üzerini örten çarşaf kıpırdıyordu...

Bir sigaraydı istediği. Birkaç yudum çekerse rahatlayacak, dinlenecek, kafasını kemiren kurttan kurtulacaktı sanki... Öyle ki şu ağrıyan beli, şu sızlayan kolu, şu uğuşan ayakları da tüm geçecek, burada olup bitenleri de unutacaktı...

- Ne oluyor? Ne oluyor çocuklar? Koca bebekler; susun bakalım!... Yakışmıyor size!

Bir hemşire gözükmüştü kapıda. Uzun boylu, beyaz tenliydi bu kız. Başörtüsünün altından taşan kumral saçları alnına yapışmıştı. Yorgunluktan ayakta sallanıyordu, yine de gülümsemeye çalışıyordu.

- Hemşire hanım! Bana bir sigara bul!
- Sigara mı?
- Evet sigara.
- Hasan!
- Buyur hemşiranım!
- Çavuşa bir sigara ver!
- Nasıl olur hemşiranım? Yasak!
- Ben başhemşireye söylerim; çavuşa hemen bir sigara ver!

Hastabakıcı er istemeyerek cebinden bir sigara çıkardı, yine istemeyerek yaktı onu.

- Hadi bakalım; koca bebekler! Güzel güzel uyuyun. Bundan sonra ben bakacağım sizin koğuşa da. Yaralarınızı saracağım, hikâyeler anlatacağım. Yakında hiç bir şeyiniz kalmayacak. Yine cepheye! İyi haber getireceksiniz bize...

Hemşire ağlarcasına konuşuyordu. Şu göğsünün ortasında bir tıkanıklık vardı onun... Yine de sesi ılık geliyordu hepsine... Elâ gözleri de aydınlıktı. Öylesine ki, temmuz güneşinin kaynattığı havayla durmamacasına terliyen şu hastalar, o gözlere baktıkça serinliyordu âdeta...

Kahraman'ın bakışları hemşirenin ellerine takılmıştı... İncecik, yumuşacık eller miydi onlar? Değildi, hiç değildi. Sertleşmiş, morarmış, kalınlaşmıştı o parmaklar. Hatta yer yer iğne batmışçasına pütür pütürdü de... Yine de Er Kahraman, o parmakları öylesine kadife gibi görüyordu ki, yaralarını saran sargıları açsa, gezinse, gezinseydi kasığında...

Remzi sigara dumanını durmamacasına savuruyordu. Halka halka dumanların içerisinde karşısındakileri başka türlü görmek istiyordu.

- Nihâl hemşire!

- Buyurun doktor bey!..

- Birazdan ameliyathaneye gideceksiniz. Ameliyathane hemşiresi bayıldı. Sıra sizin.

- Olur doktor bey!

Bir doktor, şişmiş göz kapaklarını güçlükle oynatarak sesleniyordu. Oyalanmamıştı bile orada, kimbilir ölümle pençeleşen hangi yaralının yanında bulunmak zorundaydı?

- Hemşire hanım!

- Yine ne istiyorsun çavuş?

- Adın Nihâl mi?

- Evet Nihâl!

- Ya!...

- Bir şey mi oldu çavuş?

- Ne olsun? Sen İstanbul'dan mı geldiydin?

- Hayır, Ankara'dan!

- Daha evvel?

- İstanbul'daydım.

- Ya!... Demek sensin o?

- Kimden bahsediyorsun çavuş? Yanılıyorsun!

- Benim adım Remzi. Onun arkadaşıyım.

- Kimin?

- Ali'nin!

Kız sallandı, kız düşmemek için karyolanın demirine tutundu. Galiba başı dönüyordu.

- Demek Ali Ağabeyim benden bahsetmiş size! Neden, nasıl?

- Sokul yanıma Nihâl Hanım kızım! Şöyle geç, sana bir sorum var.

- Nerede? Ali Ağabeyim nerede şimdi? Sağ değil mi? Bir kelimeyle söyleyin, "evet" deyin yeter!

- Sokul şuraya dedim, Nihâl Hanım kızım! Yanımda yatan bizim Hinoğluhin Bayram. Fazla sarsıldı aslanım. Dalıp dalıp gidiyor!

Eskiden üzerinde rahat edemediği şiltede şimdi konuşamamacasına uyuyabiliyor. Ahmet Onbaşı'nın ise sonu daha kötü. Bana gelince. Görünen köy kılavuz istemez; işte katır gibiyim. Domuzuna yaşıyorum. İyi ki şu sigarayı verdin! Bir de rakı olsaydı... Bak o zaman keyfime diyecek yoktu. Rakı bulamaz mısın bana?

- Nasıl?

- Rakı dedim! Adını hiç duymadın mıydı meretin? Neden şaşarsın?

- Sizi anlayamıyorum Remzi Çavuş!

- İnsanlar kolay kolay anlaşılır mı? Meselâ sen...

- Ben mi?

- Bayılırcasına tutkunsun, yine de bizim oğlanın barsaklarını açlıktan guruldatırsın. Bırak şu "Ali Ağabey" lâfını! Bir daha işitmeyeyim!

- Neler söylüyorsunuz Remzi Bey? Bana ondan haber verin, sadece ondan!

Remzi gözlerini kapadı, paslanmış dilini dudaklarında gezdirdi. Kısa bir süre sonra çamurlu bir su gibi bulanık gözlerini açtı; gülümsüyordu sanki:

- Doğrusunu söyle kız bana; seviyorsun değil mi?

- Kimi?

- Dişiliği bırak. Vaktimiz yok! Olan olmuş bugüne kadar. Bundan sonra olmasın! Kaçamak güreşmekle eline ne geçiyor?

- Ne diyeyim? Sert, başka türlü bir insansın sen Remzi Bey! Senin gibisini görmedim hiç!

- Dinle! O burada.

- Kim? Ali Ağa...

- Ali Ağabey değil, Ali, Teğmen Ali, senin kocan, yavuklun burada.

- Yaralı mı?

- Ağırca!...

- Nerede yatıyor?

- Subaylar koğuşunda!

- Şimdi gidiyorum, şimdi gidiyorum!...

- Dur! Dinle beni! Ali'nin yanına varır varmaz hemen dudaklarını, dudaklarına yapıştır onun. Elini de serbest bırak oğlanın, elleri istediği gibi... Hay canınıza sizin be!... Sevmek özgürlüğünü tattır ona. "Seviyorum" de kulağına. Ciğerlerini kopara kopara, soluğunu kese kese söyle bunu. Anlıyor musun? Nazlanmak marifet mi? Neyinize güveniyorsunuz siz? Yapmazsan bu dediklerimi eğer, kurtulamazsın benden. İnan kurtulamazsın! Yeter!... Sonra gel, müjdeyi ver bana. Daha konuşacaklarım da var seninle. O oğlan, o oğlan iyi çocuk be!... Buradakileri görüyor musun sen? Hepsi de sevmek, sevilmek için çırpınıyor. Basit dünyalarında, rüyalarında yaşıyorlar bunu. Bizim Hinoğlu bile...

- Sen? Ya sen Remzi Bey?

- Ben mi? Bırak beni! Beni de nereden çıkarttın şimdi? Hadi git!...

Nihâl geri geri çekildi. Elini kaldırdı, salladı. Sanki bir yolcu uğurluyor gibiydi... Mendili olsa onu da sallayacaktı... Ağlıyordu da kız, bunca yaralı içinde hiç yakışık almasa da ağlıyordu...

Sevdadan mıydı, mutluluktan mıydı, acıdan mıydı bu?

- Nihâl hemşire!

- Buyurun doktor bey!

- Çabuk ameliyathaneye! Neden geç kaldınız?

- Efendim!.. Beş dakika izin verin bana. Subaylar koğuşunda...

- Hayır Nihâl hemşire, hemen ameliyathaneye!

Nihâl bu sefer iki elini birden açtı Remzi'ye. Boynunu büktü. Hele bu haliyle çok sevimliydi kız!

Acıdı ona Remzi, nedense birdenbire çok acıdı. Burnunu çekti, yeniden sigara, yeniden rakı aradı. Sonra sırtını çevirdi, doktorun arkasından giden Nihâl'i görmemek istedi.

Biliyordu, böylece geçecekti bu günler; ağır, katran gibi... Hele geceler!... Savaş alabildiğine hızından bir şey kaybetmeden, göç durmamacasına devam ederken, top sesleri Eskişehir'e biraz daha yaklaşırken hastahane geceleri ne kadar bunaltıcı olacaktı? Ölü bir gaz lâmbasının ışığı altında gölgeler gittikçe büyüyecekti. Sabah bir türlü olmak bilmeyecekti...

- Çavuşum! Biraz beni dinler misiniz çavuşum?

- Dinlerim.

Remzi'nin yanındaki karyoladan bir el uzanmıştı; kuru bir kafa, gözleri de, avurtları da çökmüş bir yüz vardı orada.

- Çavuşum!.. Akşam üzeri Çekürler'in boşaltıldığını öğrendikti. Düşman uçakları Kütahya'nın Alayunt istasyonunu bombalamış diyorlardı. Biz Sabuncupınar'daydık o sıralarda. Hem kolum kırılmıştı, nah şu kolum. Hem de basurum patlamıştı.

- Basuru patlamış! Zamanı mıydı?

- O gece yarısı yine yola koyulduk. İki öküz, iki de at arabamız vardı. Bizim gibi hafif yaralıları trenlere almamışlardı. Doluydu trenler, imanına kadar! Sizi nasıl getirdiler buraya çavuşum?

- Trenle.

- Trene kadar kim taşıdıydı?

- Birileri işte, sana ne?

- Öğleden sonra Gökçekısık istasyonuna vardıkdı biz! Porsuğun üzerindeki köprüyü bir müfreze tutmuştu. Üçüncü Grup Kumandanı Albay Ayıcı Arif Bey kâğıtlarımızı imzaladıydı da öyle geçtikti oradan. Ama basurum yine kanıyordu, kolum da öyle...

- Kâfi! Yoruldun, uyu biraz.

- Bizim karı olsaydı hani; oraya bir şeyler basardı, tuzdu, sirkeydi, basardı... Kolumu da sarıverirlerdi, bekletmezlerdi bu kadar!

- Şimdi iyisin ya, sen ona bak.

- İyi miyim? Bir yerlerim kanıyor benim çavuşum! Hele o yollar hatırıma geldikçe büsbütün kanıyor. Kağnılar, inekler, merkepler, toplar, katırlar, arabalar, askerler her yanı kaplamıştı. Karacahisar'a gelince Eskişehir'e burası bir saat çeker demişlerdi bize... Ama ilerleyememiştik. Koyuvermemişlerdi daha öteye. İsmet Paşa'nın karargâhı oradaymış!.. Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'nın! Tanır mısın?

- Tanırım.

- İşte böyle. Mustafa Kemal Paşa da Ankara'dan gelmiş diyordu askerin birisi. Gelmiş diyordu da yine de geçirtmiyorlardı bizi... Bir düşman uçağı belirdi tepemizde. Bir gürültü koptu, yerlere serildi bunca insan. Biribirinin altında ezildi çoğu... Kimse kimseyi dinle-

mez oldu; Eskişehir'e vardık bu suretle... Toz, dumandı etraf. O gece almadılar hastahaneye bizi; bir cami avlusunda sabahladık. Karım olsaydı böyle mi yapardı? Sarar sarmalardı beni!.. "Ülen" derdim, "Ülen Kezban; gel yanıma!.." Sen olsan demez miydin çavuşum?

Remzi katılaşıyordu, yine de sırtını okşadı Kezban'ın kocasının!

- Dinlemiyorum artık seni, dedi, yarın konuşuruz.

Somurttu asker; uzanan elini çekti geriye. O çökük gözleriyle gaz lâmbasına baktı doyamamacasına.

Gece ilerliyordu, hep ilerliyordu. Rüya göremeyenlerin gecesiydi bu... Bayram artık kıpırdıyordu... Soluyordu, bir şeyler söylemek istiyordu kumandanına sanki...

Er Kahraman ise beyaz, yumuşak bir elin peşindeydi hâlâ... Fakat yavaşlıyordu o, hızını kaybediyordu. Ahmet Onbaşı da öyle...

- Teğmenim! Teğmenime götürün beni!... Ne olacak bu ayaklarım, ne olacak? Sen yaşamalısın demişti teğmenim bana!... Bizim geride bıraktığımız neyimiz var ki!...

Sabaha doğru tüm kesildi bu soluklar, tüm bitti bu dilekler...

Er Kahraman'ı da, Ahmet Onbaşı'yı da alıp götürdüler. Yine de onların yeri boş kalmadı... İki yaralı hemen doldurdu yataklarını...

*
* *

Ali gözlerini araladığı zaman gördüğüne inanamadı. Belki de bu bir rüyaydı. Nihâl vardı yanında. Eğilmişti üzerine doğru. Hem ağlıyor, hem de fısıldıyordu:

- Seni seviyorum Ali... Hem de çok seviyorum...
- Ali mi?
- Kocamsın, erkeğimsin!... İyileşeceksin!...
- Nasıl istersen öyle olsun demeyecek misin bana?
- Hayır, hayır!... Asıl ben istiyorum!...
- Nasıl değiştin böyle, neden değiştin?
- Değişmedim ki!... Hep böyleydim!...
- Acıyor musun yoksa bana?

- Acımak mı? Söz ver; beraber olacağız değil mi? Seninim ben Ali! Bir iyileş, kalk ayağa! Yanındayım daima!...

Ali'nin ateş gibi yanan alnına bir dudak değdi. Bu dudak o ateş gibi yanan alından belki de daha sıcaktı.

Kişiler başka türlü duygulanıyordu şu anda. Koğuşta sesler kesilmişti. Hatta ölen bir arkadaşına durmadan küfreden şu üsteğmen bile susmuştu.

- Hemşire, hemşire olmaz ki!...

Karşıdaki karyoladan seslenen şu kolu kesik yüzbaşının şakasını bile duymuyordu Nihâl:

- Sev, özgürsün!... Dilediğin gibi sev beni Ali!...

- Ne demek o kızım, ne demek? Biz de insanız!...

Nihâl hâlâ aldırmıyordu yüzbaşıya. Umurunda bile değildi kimse...

- Sen de öp beni Ali, sen de öp beni!...

- Öpeyim mi?

- İnan bana; bir kaç gün sonra bir şeyin kalmayacak!... Ben izin alacağım; gezeceğiz seninle Eskişehir'de. Elele dolaşırız. Han odalarını düşün, Ümit vapurunu düşün. Ne kadar canlıydın o zamanlar? Yine öyle olacaksın! Neyin var, söyle neyin var? Nerenden yaralısın?

- Bakma!...

Nihâl bakmadı Ali'nin yarasına. Sadece içini çekti. Hani her ikisinin de hayalinde birer küçücük ev vardı ya! Ali orada Nihâl'i ıtır ıtır kokan çarşaflar arasında görmeye çalışırdı. Ocak yanardı bir köşede... Sevdadan buram buram olmuş bir Nihâl elini uzatırdı. Ayakları çıplaktı o Nihâl'in... Yer yer morarsa da yine beyazdı o ayaklar... Terlikler bu sefer oda kapısının, hatta yatağın kenarında birbirinin üzerine binmişçesine dururdu... Nihâl soyunurdu, yavaş yavaş soyunurdu; sonunu Ali tamamlasın diye...

Kızın hayali ise, akşam üstleri cumbada kocasını beklemekle başlardı. Bu evvelâ yokuşun ilerisinde oturan o adamla ilgiliydi. Köşe başında; elinde erzak yemenisiyle görünür görünmez aşağıya fırlayacak, kapıyı açacaktı ona. Çıkını alacaktı elinden, pabuçlarını çıkaracaktı. Evde başka kimse yoksa rahatlıkla, varsa çekine çekine yanağını uzatacaktı.

- İki kere konuştuğunu söylemiştin onunla. Nasıl, nerede olduydu bu?

- Kim?

- O adam... Babasının sarayla ilişkisi varmış... Sizin mahallede otururlarmış.

- Basit, çok basit... Bir kere kömürcü dükkânında selâm verip hatırımı sormuştu benim. Bir kere de...

- Bir kere de?

- Yolumu çevirip, "Görücü göndereceğini" söylemişti. Hepsi bu, inan hepsi bu!

- Şimdi?

- Yok ki! Hatırlamıyorum bile!

- Beni öperken de mi?

- Seni öperken de...

İnsan mutlu olabilir miydi böyle bir sabah vakti? Ali mutluydu işte...

- Devlet kuşu mu kondu bu teğmenin başına? Hadi hemşire git, Allahını seversen git!...

- Hepsi yerin dibine batsın! Hele bizim arkadaş! Ne vardı? Gebermek marifet mi? Sevişmek marifet mi? Öldü işte bizim keleş!

Nihâl yeniden tuttu Ali'nin elini. Konuşulanları duymuyordu hâlâ.

- Birazdan geleceğim, dedi, sana nasıl hemşire olduğumu da anlatırım. Dinlen sevgilim!

Geri geri çekilmeye başladı; yüzünü Ali'den ayırmıyordu. Tam kapıdan çıkacaktı ki, iki asker göründü. Bir sedye taşıyorlardı. İçinde, durmadan kıvranan, alev gibi soluğuyla etrafını yakan bir subay vardı.

Kız gördü bu subayı. Sendeledi, yüzünü elleriyle kapadı...

- Gökmen Yüzbaşı!

Gökmen Yüzbaşı'nın kalpağı yoktu başında. Kımıldandıkça iki başlı gibi oluyordu. Kafasının bir yanı başka, öteki yanıbaşkaydı. Bu kadarla kalmıyordu; taze bir yarası daha vardı onun. Yine de Gökmen Yüzbaşı ayıktı; görüyordu, seziyordu!

- Gökmen Yüzbaşı!

Yüzbaşı hâlâ etrafına bakınıyordu; Ali'nin yanındaki yatağa yatırdıkları zaman bile bakınıyordu...

Başını iyice çevirdi, gülümsedi. Hiç sızı duymayan, sadece biraz yorulmuş bir insan gibi derin bir soluk aldı:

- Farkındayım, diye fısıldadı, işte buluştuk Ali!...

- Nasılsın, ne oldu sana yüzbaşım?

- Sana ne olduysa!... Döğüştük değil mi?

- Evet! Söz vermiştik birbirimize!... Ölmeye kararlıydık.

- Yine de böyle olmayacaktı. Geriliyoruz, hep geriliyoruz! Yeniyorlar bizi!

- Ümitsiz miyiz, bitti mi?

- Hayır! Bitmedi, bitmeyecek de... Yalnız...

Bu sefer öksürdü Gökmen Yüzbaşı; güçlükle elini ağzına götürdü. Ayaklarının ucuna basa basa kendisine yaklaşan Nihâl'e gözlerini yarı kapatarak baktı. Belki karısı hatırına gelmişti, belki küçücük çocuğu canlanıvermişti önünde... Onlar hâlâ Ankara'daydı, kendisi ise belki bir daha göremeyecekti onları.

Ankara'daki Ziraat Okulu... Telgraf sesleri, uzadıkça uzayan geceler, Büyük Millet Meclisi'ndeki tartışmalar ve Mustafa Kemal...

Bunların hepsi geride kalmıştı şimdi... Zorla izin almış, cepheye gitmişti... Kurşunlar vınlamıştı durmamacasına. Bir tanesi de ona çarpmıştı, çarpmış ve devirmişti.

- Nihâl hemşire!

- Buyurun başhemşire hanım!

- Çok oyalanıyorsunuz! Hastalarınız sizi bekliyor.

- Bir dakika izin verin!... Burada, bu koğuşta, tanıdıklarım var benim. Hem de nasıl?... Biri kocam, diğeri ise...

- Hayır Nihâl hemşire!... Unutmayınız; hastalarınız daha önemli. Uygun bir zamanda yine gelirsiniz, o zaman izin veririm size...

Nihâl çırpındı; Ali de, Gökmen Yüzbaşı da el salladılar ona... Bu hastahanede nedense daima el sallıyorlardı; uzaklaşan da, kalan da biribirlerine el sallıyordu. Acaba her odadan çıkış, yahut her ayrılış kişilerde bir daha görememe, ya da bulamama endişesini mi uyan-

dırıyordu? Belki böyle bir davranış, bir alışkanlığın, bir göreneğin sonucu da olabilirdi. Ne olursa olsun burası, düşmanın adım adım yaklaştığı bir şehrin, ölümle pençeleşen hastalarla dolu bir hastahanesiydi.

- Doğru söylüyorsun Ali... Biz ölmeye kararlıydık ama, başka türlü olacaktı bu, başka türlü... Yaşatmasını bilmek şartıyla ölecektik...

- Konuşma artık yüzbaşım... Çok yoruluyorsun, dinlen...

- İnanmıyor, Büyük Millet Meclisi Türk Ordusu'na inanmıyor! Mustafa Kemal Paşa bu inancı yerleştirmek için çok uğraştı. Muntazam bir ordunun başarısını İnönü savaşları gerçekleştirmiş, şüpheleri biraz uzaklaştırmışken şu son Kütahya savaşları yine Ankara'dakileri eski kanılarına döndürmüştür... Bunun için ölmek erken, hem de çok erken... Bir Gayret Remzi karşımıza dikilip de "Sonra, sonra" diye sormamalıydı artık bize!...

Boncuk boncuk terliyordu. Bu belki de sıcaktan değildi, yarası kanıyordu, göğsündeki, sargılarla kapatılmış yarası... Dudaklarını ısırıyordu şimdi; acı duymamak için, acılarını karşısındakilere duyurmamak için dudaklarını ısırıyordu...

- Neden ölümden bahsediyorsunuz yüzbaşım? Herşeyin bitmediğini de söylediniz demincek. Bu sefer cephede beraber olacağız...

- Sen olacaksın... Beni de hatırlayacaksın...

- Siz?

- Hayır yok bende?

- Nereden biliyorsunuz bunu?

- Yarama ilk defa bakan doktor söyledi... Beni baygın sanıyordu; yanındaki sıhhiye eriyle konuşuyordu. Kurşun çok derinlere gömülmüş, kalbime doğru...

- Yanılmıştır... İşte sapasağlam buradasınız. Birazdan ameliyat ederler sizi, gün geçtikçe iyileşirsiniz. Ben de öyle oldum. Bacağımdaydı kurşun; aldılar. Yakında bir şeyim kalmayacak; onların karşısına dikileceğim...

Gökmen Yüzbaşı bir daha öksürdü. Bu sefer sapsarı oldu, âdeta kanı çekildi... Gözleri yana doğru kaydı...

- Doktor! Kimse yok mu orada?

Koridordan uğultular geliyordu... Koşuşanlar vardı, çırpınanlar vardı, ölüme gidenler vardı, ölümden kaçanlar vardı.

- Ben diyorum ki, bizim arkadaş öldü! Ölecek ne vardı? Canı cehenneme gitsin! Ölmeyecekti o, ölmeyecekti...

Kolu kesik Yüzbaşı önlemeye çalıştı bu sefer bağıran subayı.

- Sus üsteğmen! Burada başka türlü ölenler de var! Seni mi dinleyeceğiz? Baksana şu yeni gelen yüzbaşıya!

- Bana ne! Bu savaşı kim icat etti? Bir bakıyorsun burdasın, bir bakıyorsun yoksun!... Bilmece gibi... Bana bir tahta bacak verirler mi acaba?

- Verirler!...

- Senin kolun ne olacak? Kökünden kesip atmışlar! Kimseye yardım edemezsin artık.

- Ederim; öteki kolum var...

- O da olmazsa?

- Var şimdilik, olmayınca düşünürüm! Sen de öyle; koltuk değneğiyle yürürsün. Sağ bacağın da giderse günün birinde; o zaman başka çare buluruz. Bak hava ne güzel.

Yardıma gelen yoktu... Subaylar koğuşunu unutmasalar da, unutmak zorundaydılar bir süre... Hastahanede çalışanlar, yaralılardan daha fazla çırpınıyordu...

Gökmen Yüzbaşı gözlerini doğrulttu:

- Geçti, diye fısıldadı, geçti! Oluyor. Gidip geldik galiba. Şu top sesleri bir uzaklaşsa, rahat edeceğim.

- Biraz su ister misin yüzbaşım?

- Hayır! Sana bir şey söyleyeceğim. Dinle beni; yerine getirirsin değil mi?

- Getirmek mi? Emret yüzbaşım! Sana ben çok şeyler borçluyum!

- Yok canım! Ankara'da beynimi yumrukluya yumrukluya yaşamaya çalıştığım sıralarda asıl sen bana yardımcı oldun. Nihâl de karımı avuttu, çocuğuma baktı. Ankara sokakları. Mustafa Kemal. Hayat dolu, yılmayan bir Mustafa Kemal ve ürkek bizler... Kanatları patates ve yumurta akıyla onarılmış uçaklarımız!...

Dengesini kaybediyordu galiba... Cümleleri artık kesik kesikti,

hatta bağlantısızdı. Dişleri büsbütün gömülmüştü dudaklarına. İki başlı bir insan, delik bir kalple şu yataktaydı işte...

- Yaşamak istiyorum!

Köşedeki bir teğmen inliyordu şimdi. Başı tamamen sarılıydı onun. Bir dudakları, bir de burnu açıktaydı.

- Yaşamak istiyorum, yaşatın beni!...

Şimdi de yanında yatan bir subay doğrulmaya çalışarak cevap veriyordu ona:

- Yaşamak mı dedin? Hayır ölmeli!... Ne tatlıdır ölüm?... Yok ki sonu bunun!... Ezecekler bizi, hep ezmeye kalkışacaklar!... Bir zayıf tarafımızı bulup içimize girecekler!... Sömürecekler bizi, bazılarımız da yardım edecek onlara. Yalnızız!... Görmeden ölmek daha iyi!...

- Mustafa Kemal var!...

- Olmayınca!...

- Ruhu var!... Yaşamak istiyorum ben! Ne olursa olsun yaşamak!... Daha çok gencim.

Koğuşta soğuk bir rüzgâr dolaşıyordu, Temmuz sıcağına rağmen dondurucu bir havaydı bu... Ali titrediğini hisseti. Sızıları daha fazla arttı. Örtüleri başına çekip uyuyabilse, hayır uyumak değil, buradan kaçabilse, Nihâl'i de alsa... Nihâl'i de alsa mı? Nasıl, nereye, ne vakte kadar alsa?

- Ali! Bir gün yolun Ankara'ya düşerse karımı bul, küçücük oğlumu da dizine oturt, de ki onlara...

- Ben mi diyeyim? Siz söyleyin; ne arzunuz varsa siz anlatın eşinizle çocuğunuza.

- De ki onlara... Hani sana bir gün Ankara'da "Elbet etraflıca konuşuruz sırası gelince" demiştim. Şunları söyleyecektim; biraz evvel burada konuşulanlar gibi bir şeyler söyleyecektim. Öyle... Bu vatanın gerçek sahibi kim? Biziz, evet biziz bu toprakların sahibi... Bölmeye kalkışan olursa bir daha, onların karşısına dikilip "Biz bu kadar yolu neden teptik, bunca çileye neden katlandık, sana hizmet etmek için mi?" diye sormalı... İşte bunu de karımla çocuğuma... Karım beni unutursa da sözlerimi unutmasın; çocuğuma, oğluma iyi baksın. Evlâdım benim o!... Elbet bir gün büyüyecek. Söz sahibi

olacak. Yılmasın sakın! Kimseye "Sonra, sonra?" diye sordurtmasın. Belki hâlâ haklı o Gayret Remzi... Elbet günün birinde yanıldığını anlayacak. Telgraf da çekmişti bana... Hemen Mustafa Kemal'e göstermiştim.

- Gayret Remzi bu hastahanede yüzbaşım... Ama siz yaşayacaksınız. Kendiniz anlatın yanıldığını, yanılacağını yüzüne karşı!...

Yüzbaşı Gökmen belki yine bir şeyler söyleyecekti, daha doğrusu söylemeye çalışacaktı. Fakat içeri başhemşireyle iki hizmet eri girdi. Bir sedye taşıyorlardı.

- Ameliyat, dedi başhemşire, Yüzbaşı Gökmen Bey; kurtulacaksınız!...

- Ameliyat mı? Kalbimden mi?

- Sakin olun! Ufak bir ameliyat bu! Pansuman gibi... Dönüşte yine dostlarınızla konuşur, şakalaşırsınız!...

Gözlerini kırptı sadece Gökmen Yüzbaşı. Hatta sedyeye geçerken yardım etti askerlere. Elini salladı, sallayabildiği kadar o da elini salladı. Böylece uzaklaştı oradan...

Onun ıslığını işitmek istedi Ali; o kavruk, o boğucu ıslığın sesini... Duyamadı...

*

* *

Öğleden sonra hastahanede bir garip hava esmeye başladı. Gidip gelenlerin ayakları daha çok yorulmuş gibi güçlükle kalkıyordu. Derin bir uğultunun içinde acayip bir sessizlik vardı.

Hastabakıcılar kapılara dayanıp ağlıyordu. Göz yaşları hiç böylesine bol akmamıştı bu hastahanede.

Artık yeniden yaralı da gelmiyordu. Savaş mı bitmişti acaba, yoksa şu çarpışmada bundan sonra kimse yaralanmıyor muydu?

- Ne oluyor?

- Ne olsun? Yok bir şey!

Ali'nin gözleri kapıdaydı. Nihâl'i gözlüyordu, Gökmen Yüzbaşı'yı gözlüyordu. Hiç birisi görünürlerde yoktu. Gitmişler, onu unutmuşlardı sanki.

- Öldü mü?

- Kim?

- Gökmün Yüzbaşı öldü mü?

- Bilmem, nereden bileceğim? Belki yaşıyordur! Basitti, çok basitti; birisi ölmüş veya ölmemiş, ne çıkardı?

Kim, nasıl ilgilenebilirdi daha ötesiyle? Birler yoktu ki orta yerde; binler, onbinler vardı! Onbinleri de tekrar tekrar gözlemek birlerin gücünün ötesindeydi.

Ali'nin beklediklerinin aksine Remzi girdi koğuşa. Kolu boynuna asılıydı. Güçlükle yürüdüğü anlaşılıyordu. Dik durmaya çalışıyordu. Ne tuhaf; giyinmişti de...

- Nasılsın teğmenim?

- Sen misin Gayret Remzi? Gel, anlat bana. Nerede onlar?

- Kim?

- Gökmen Yüzbaşı'yla Nihâl?

- Gökmen Yüzbaşı da mı buradaydı? Yaralı mıydı yoksa?

- Evet! Ameliyata, gitti, bir daha dönmedi. Seni görseydi eğer, yanılacağını söyleyecekti. "Sonra, sonra?" deyişini hiç unutmamış! Anlıyor musun?

- Anlıyorum! Gayet iyi anlıyorum!...

- Sen neden giyindin?

- Ben mi?

Kapıda bir kıpırdama oldu. Bir doktor girdi içeriye. Arkasında başhemşire, iki de asker vardı.

- Merhaba, dedi doktor, nasılsınız? İyi görüyorum sizi... Ben Doktor Murat! Bir havadisim var; üzülmeyeceksiniz ama. Olur böyle şeyler, bekliyorduk zaten!

Hastalar sadece Doktor Murat'ın yüzüne baktılar, başlarını güçlükle çevirerek baktılar.

- Eskişehir boşaltılıyor! Hastahane de taşınacak! Hazırolun kardeşlerim!

- Nasıl, nasıl? Yoksa Yunan?

- Eskişehir'e girmek üzere! Ordumuz daha doğuya çekiliyormuş!... Söyleyebileceğim bu kadar. Metin olun!

Doktor Murat oyalanmadı fazla, yanındakilerle beraber hemen koğuştan çıktı.

İniltiler bile kesilmişti odada. Artık üsteğmen arkadaşına küfretmiyor, teğmen "Yaşamak istiyorum." diye bağırmıyor, yanındaki arkadaşı "Ölmek daha iyi." diye cevap vermiyordu.

- Biliyor muydun bu durumu Gayret Remzi?

- Evet! Biraz evvel bir sıhhiye çavuşu ağzından kaçırmıştı.

- Onun için mi geldin buraya?

- Yok. Canım sıkılmıştı da, dolaşayım diye düşünmüştüm.

- Bir şey yapmak kararındasın sen! Gözlerin, şu gözlerin...

- Yanılırsın teğmenim!...

- Hinoğlu nasıl?

- İyileşemiyor bir türlü... Zayıftı, kansızdı zaten. Kolay olmaz; bilirsin!

- Ahmet Onbaşı ne yapıyor?

- Ahmet Onbaşı mı? Ne yapsın, seni sorup duruyor, ne yapsın? Böyle!... İyi gördüm seni! Yakında yine alırız Eskişehir'i... Beraber!... Bir de Gökmen Yüzbaşı ayağa kalkarsa, keyfimiz tamam olur!

Bir hışırtı duydular kapının önünde... Birisi ayaklarını sürüyor, duvarlara yapışıyordu sanki. Zaman zaman elini pervazlara dayayıp ağlayan bir hastabakıcı, küfredip geçen bir hizmet eri, yahut kimsenin yardımını istemeyip helâya yalnız gitmeye çalışan bir hasta değildi bu gelen.

Sapsarı bir yüz, donup kalmış bakışlarıyla Nihâl orada duruyordu.

Gayret Remzi sordu:

- Ne oldu?

- Hiç!.. Biraz yoruldum da.. İzin de aldım. Kalacağım bir süre yanınızda.

- Kal ya. Sevindim buna. Biliyor musun teğmenim, bu kız bayağı iyi kız! Çarpık gelmedi bana.

- Tanıştınız mıydı?

- Öyle olmuştu. Sigara verdiydi de... Neyse orası önemli değil. Siz keyfinize bakın!

Göz kırptı, bayağı neşelenmiş gibi göz kırptı. Sargılı olmayan elini kaldırmıştı, parmaklarını oynatıyordu. Bir yerde gezdirir gibi oynatıyordu.

- Hadi sağlıkla kalın!... Bak izin de almış Nihâl Hanım kızımız... İyi alamet bunlar. Elbet karşılaşırız yine. Burada olmazsa Ankara'da, ne bileyim belki de cephede... Sen benim teğmenimi üzme sakın bundan sonra Nihâl Hanım kızımız!... Bu oğlan, vallahi süzme bal gibi oğlan. Kolay kolay bulunmaz. Dediğimi unutma... Sonra külahları değişiriz...

Gevezeliğin sırası mıydı? Çenesi böylesine neden düşmüştü onun? Bir başka âlemin içinde yaşar gibiydi. Sanki Yunanlılar Eskişehir'e yaklaşmıyordu, sanki Türk Ordusu durmadan geri çekilmiyordu.

- Gitme, dedi Ali, biraz daha kal. Anlıyorum, sen buraya "Allaha ısmarladık" demeye gelmişsin!... Neden? Ayrılmayacağız biz seninle ki!...

Nihâl karyolanın ucuna ilişti. Yine dalgın dalgın baktı. Ne kadar da solgundu! Birkaç saat içinde ufalmış; zayıflamıştı sanki.

- Gidiyor muşuz değil mi Nihâl? Eskişehir'i boşaltıyormuşuz. Ne kadar acı! Ama yine alacağız buraları, daha bir çok yerleri de. Sen de bizimle beraber olacaksın!

- Olacak mıyım?

- Gökmen Yüzbaşı'dan ne haber? Neden geri dönmedi?

- Bilmiyorum.

- Yoksa?

- Sorma bir şey, ne olur sorma? Nefret ediyorum artık, herşeyden nefret ediyorum. En kötüsü dayanamayacağım diye korkuyorum.

- Ya!... Demek ki öldü!... O dopdolu adam öldü!...

- Öldü!... Öldü!... Ölüyorlar!...

Ali yine o ıslık sesini aradı, Gökmen Yüzbaşı'nın ıslığını. Hasret kalmışçasına aradı.

Remzi ise bir sustalı çıkardı cebinden; bu onun tâ İzmir'den beri yanında taşıdığı bıçaktı. Sustasına bastı, madeni bir ses işitildi; bıçağın çelik yüzü Remzi'nin avucundaydı şimdi.

- Başka şeyler konuşun! Başka şeyler konuşun diyorum. Bir yıldan beri biribirini görmemiş karı koca nasıl konuşursa öyle!...

Koğuşta yine sessizlik vardı... Bütün gözler şu üç kişiye çevrilmişti. Birazdan buradan gidecek olan yaralılar kendi yaşantılarını unutmuş gibiydi...

Nihâl başını karyolanın demirine dayamış, ağlıyordu. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu... Sarsılıyordu, bir şeyler kopuyordu içinden.

- Ne oluyorsun kız? Böyle mi başlayacaktı bu iş, sana ne demiştim ben? Gökmen Yüzbaşı gitti, gitti ne yapalım?

- Ayrılacağız, ayrılacağız! Bir daha hiç göremeyeceğiz birbirimizi!...

- Niçin? İkiniz için ayrılmayı düşünmenin sırası mı şimdi? Daha çok kenetleneceksiniz gittiğiniz yerde!

- Hastahane boşalıyor!... Trenler hazırlanıyormuş istasyonda. Herkes gidiyor!...

- Biliyoruz bunları!...

- Burada taşınamayacak kadar ağır yaralılar kalacakmış... Bir de iki doktor.

- Yunanlıların elinde öyle mi?

- Ayrıca bir hemşire de yanlarında olacak!...

- Kim?

- Ben!... Böyle uygun görmüşler!...

- Sen mi?

"Tın" diye bir ses işitildi. Remzi'nin sustalısı tahtaya çakıldı kaldı. Titriyordu bıçak gömüldüğü yerde.

- Diretmedin mi kız? Kalamam demedin mi? Kocam var benim diye karşı komadın mı?

- Bilmiyorum, bir şey söyleyemedim!... Bu da bir görevdi, kaderimizdi bizim. Çalışacağımıza dair andımız vardı; İstanbul'dan bunun için yola çıkmıştık...

Ali ağzını bile açmamıştı. Konuşma gücünü tüm yitirmiş gibiydi! Daha kötüsü de olabilir mi diye düşünüyordu belki. Remzi bir kaç adım attı, bıçağı aldı, kapattı, cebine soktu.

- Benim bu yaptığıma ne demeli? Özür dilerim kumandanlarım.

Bir çavuş haddini bilmeli! Bilemedik!... Hani biri gidiyor, öteki kalıyor, öteki gidiyor, beriki kalıyor da!... Köşe kapmaca gibi bir şey bu!... Ben de neler düşünmüştüm? Hep aldanıyorum. Metelik etmem... Son defa söylüyorum kızım sana, kalma burada. O görevini başka yerde yap!...

- Kalmayayım mı? Nasıl?

- Diret!... Ne bileyim ben?... Anlarlar halinden herhalde!... Hemen git Eskişehir'den.

O zaman Ali gözlerini kıpırdattı. Yerinden doğrulmaya çalıştı. Sonra dudaklarının arasından boğuk, hatta sönük bir ses çıktı:

- Kalsın, kalsın hastahanede Nihâl!...

- Ne dediğinin farkında mısın sen? Güzel bir kız bu!.. Yunan ise...

- Düşünceni anlıyorum Gayret Remzi! Kaderde varsa katlanacağız!...

- Anlamam ben böyle kaderden... Serçeyi kartala bırak, sonra da kader de buna. Bakalım kız senin gibi mi düşünüyor? Vazgeçti belki?...

Gayret Remzi hırsla baktı Nihâl'e. Kızın gözlerindeki yaşlar donmuş gibiydi. Hatta hafif bir pembelik de yayılmıştı yüzüne.

- Söylesene, ne diyorsun? Bu adam gibi mi düşünüyorsun hâlâ?

- Evet!...

- Öyle mi?

- Öyle Remzi Bey! Ne yapayım? Ali de istedikten sonra! Yine de korurum kendimi, korurum ben!

- Korurmuş!.. Bir de Ali Ağabey deseydin, deseydin de gösterirdim dünyanın kaç bucak olduğunu sana.

Yutkundu, yumruğunu sıkarcasına elini havaya kaldırdı, âdeta bağırdı:

- Bana bak teğmen; kandırdın beni, bu kızı sevmiyorsun sen!

- Sevmiyor muyum?

- Bir daha numara yapmayın benim karşımda! Kahramanlık mı sizinki, kahramanlık mı?

Oyalanmadı, bakmadı artık yüzlerine... Yavaş yavaş, adım adım yürüdü, tutuna tutuna dışarı çıktı... Gözünün önünde İzmir'den

Aydın'a kadar geçen günler ve dağları kıvrılarak dolanan yollar vardı. Bir de Emine...

*
* *

Ayakta durabilecekleri arabalara dolduruyorlardı. Diğer hastalar sedyelerdeydi. Sedyeler, sonra yine sedyeler... Sargılar, bezler, koltuk değnekleri...

Yavaş yavaş akşam oluyordu. Hastahanenin bahçesindeki çadırların bir kısmı devrilmişti. Çukurlar vardı bahçede, toprak yığınları. Bir takım ayaklar çıkmıştı bu toprak yığınlarının arasından. Hani Er Kahraman'ın bıçakla yarılmış gibi yassı ayakları cinsinden ayaklar... Bir köşeye de ayakkabılar yığılmıştı, çarıklar da vardı... Parçalanmış, delinmiş ayakkabılardı bunlar... Belki de başkalarına giydirmek için iki asker toplamaya çalışıyordu onları...

Remzi arabanın köşesine büzülmüş, kolunu seyrediyordu ısrarla, sarılıp boynuna asılmış kolunu. Hastahanenin kapısı önünde durup gidenlere bakan Nihâl'le yerdeki pabuçları inadına görmek istemiyordu. Halbuki o pabuçlar ne kadar sahipsizse şu kız da öyleydi şimdi...

Arabacı kemikleri fırlamış hayvanları dürtüyordu. Artık hastahaneden ayrılıyorlardı.

Eskişehir sokakları, İstasyona uzanan yol hıncahınç doluydu... Şu toprak damlı evler, şu yassıymış gibi duran köşebaşları, şu kepenkleri indirilmiş dükkânlar, şu çamurlu akan Porsuk bundan sonra başkalarının elinde olacaktı.

Askerler geçiyordu koşarcasına, köhne bir kamyonun motoru hırıldıyordu, bir kadın omuzuna oturttuğu çocuğunun işemesine aldırmadan önde giden kocasına yetişmeye çalışıyordu... Eskişehir tüm boşalıyordu. Bu kaçıncı göçtü?

İstasyona gelince kalabalığın daha korkuncuyla karşılaştılar... Bayılanlar, ağlayanlar, çocuğunu kaybedenler hep oradaydı. Vagonlar hatlara dizilmişti. Halk trenlere saldırıyordu. Askerler güç önlüyordu onları.

İşte şu dört katar birazdan uzaklaşacaktı buradan. Bir tanesine siviller dolmuştu; vagonların tepesine, hatta tamponların üstlerine kadar oturmuşlardı. Bütün diretmelere rağmen hiç biri treni bırakmıyordu.

- İnin, boşaltın vagonları!... Yaralılar taşınacak, sonra askerler, sıra gelirse sonra siz!...

- Hayır inmeyiz!... Niye inecekmişiz? Biz de insanız!...

Askerler kollarından çekiyordu onları, eşyaları dökülüyordu yerlere, çocuklar ağlıyordu katıla katıla, yine de tren boşalmıyordu.

Remzi etrafına bakınıyordu. Lokomotiflerin homurdanmasını, düdük seslerini işitmiyordu sanki. Bir şeyler arıyordu kalabalığı güçlükle yara yara... Vagonların pencerelerine, basamaklarına bakınıyordu. Bazan de gözleri ikinci hatta duran asker trenine takılıyordu.

- Ne oyalanıyorsun buralarda çavuş? Yaralısın, hemen geç yerine. Tren kalkacak neredeyse.

- Ben mi üsteğmenim? Geçeceğim ya!... Biraz hava alayım dedim de. Bırak da hava alayım üsteğmenim!...

İstasyonun emniyetiyle görevli subay yorgun yorgun uzaklaştı Remzi'nin yanından.

Ayağına bir şey takıldı Remzi'nin, az kaldı düşecekti. Güçlükle eğilip baktı; bakır bir su kabıydı bu, yuvarlana yuvarlana perondan aşağıya gidiyordu. Bir el, bir kadın eli uzanmıştı şu vagondan, onun uzaklaşışını içi titreyerek seyrediyordu.

Remzi yorulmuştu, yürüyemeyecekti. Durdu, derin derin soluk aldı. O zaman bir sedye gördü, önünden geçiyordu.

Ali solgun yüzüyle bu sedyede yatıyordu. Sedyeyi yakalamak istedi Remzi. Sonra hemen vazgeçti, sadece baktı. Ali de baktı ona, dudaklarında acı bir gülümseme olduğu halde baktı... El bile sallamadılar birbirlerine... Gerçek önlerindeydi, gelecek ise çok uzakta.

- Uğurlar olsun!.. Göreceğim yine bir gün seni teğmenim! Kızla vedalaştın mı? Doya doya vedalaşsaydın, doya doya...

Bütün gücünü topladı. Belinin sızısına, ayaklarının direnmesine rağmen tekrar yürümeye başladı.

Şimdi yaralılarla dolu katara gidiyordu. Bakınıyordu içerilere. Bir sivri baş arıyordu, küçücük gözlü sivri bir baş!..

- Hinoğlu nerde, Hinoğlu?

- Ne dedin çavuş?

- Hinoğlu dedim!... Bayram!

En sonunda buldu onu. Bir yük vagonunda; bir kaç atla beraber, üst üste yığılmış yaralıların arasında buldu Bayram'ı.

- Hinoğlu!..

- Kumandanım!

- Nasılsın?

- İyiyim çok şükür! Seni gördüm hamdolsun!...

- Hinoğlu! Seninle hastahaneden ayrılırken konuşamadık, domuzluğum tuttu da konuşamadık.

- Öyle oldu birdenbire! Yolunu gözledim mütamiyen. Yine yanımdasın çok şükür!...

Remzi yutkundu, ağlayacak mıydı ne? Sesi titrek çıkıyordu. Gözlerini kırptı, kısa bir süre başını çevirdi. İstasyon gittikçe kararıyordu. Hani insan birazdan etrafını hiç göremeyecekti.

- Sığış şuraya kumandanım. Beraber iyileşiriz de birdenbire, yine fururuz Yunan'ı mütamiyen!...

- Bana bak Hinoğlu, bana bak! Senin şu kumandanın var ya; on para etmez! Güvenme sakın bir daha ona. Herkese de kumandanım şöyle yapar, böyle yapar diye de söyleme. Gördün ya hiç bir iş beceremedim. Hakkını da helâl et!...

- Neler söylersin kumandanım?... Niye böyle furursun beni mütamiyen? Ben seni anamdan da, babamdan da, şeyimden de çok severim. Kusurum varsa affeyle! Gel, elini öpeyim, kumandanım.

Güçlükle duyuluyordu Bayram'ın sesi... Çırpınıyordu sanki yattığı yerde.

- Allaha ısmarladık Hinoğlu!... Beni üzmek istemezsen kendine iyi bak. Hemen iyileş!... Vur yine düşmanı, düşman olan herkesi vur!...

- Nereye kumandanım, sen nereye? Gel buraya, gel yanıma!... Ben kalkayım da sen yat şuraya...

- Kıpırdama sakın! Kapa gözlerini, uyu!...

- Gidiyor musun, göremeyecek miyim bir daha seni? Yapma bunu kumandanım, sakın yapma!

- Gitmek mi? Üzülme sen! Yandaki vagondayım tabii!...

- Çok şükür de kumandanım, çok şükür!

Remzi uzaklaştı. Arkadaşına bakmıyordu.. Elini sargılı koluna götürüyor, duruyor, yine yürüyordu.

- Çavuş! Binsene! Kalkıyoruz!

- Biniyorum!...

Tren acı acı düdük çalıyordu. Hareket memuru borazanını öttürmeye başlamıştı. Demir tekerleklerde bir kıpırdama vardı. Kimsesi yoktu bu trendekilerin, uğurlayanları gelmemişti.

Bir sıcaklık hissetti Remzi ayaklarında; koşmaya çalıştı... Hasta treni gidiyordu, o başını bile çevirip bakmıyordu.

Soluyarak durdu, elini sargılara attı, kolunu boynundan çıkardı. Sol kolu aşağıya doğru sarktı.

- Çekil yolun ortasından. Paşanın treni yanaşacak buraya.

- Hangi paşanın?

- Mustafa Kemal Paşa'nın! Ankara'ya dönüyor!

İttiler onu.. Yine de sevindi, bayağı dinçleşti. Nasıl da mutlu olmuştu birdenbire? Söylendi, farkında olmadan söylendi:

- Sarı Paşam benim! Göreceğim nihayet seni, göreceğim!

Küçük bir lokomotif geliyordu, bir manga kadar asker orada yerlerini almaya çalışıyordu. Ön tarafa yığılmış kadınlar bu askerlere bir tuhaf bakıyordu. Acıma, kızgınlık, merak gizliydi bu bakışlarda...

Ortalık daha fazla karıştı. Önde yürüyen iki subay yol açmaya çalıştı. O zaman Remzi, Mustafa Kemal Paşa'yı gördü.

- Sarı Paşam! Sarı Paşam!...

Yüzü sapsarıydı Mustafa Kemal'in!... Yine sırtı eğik yürüyordu. Avurtlar çökük, fakat bakışlar canlı, hâlâ canlı!

- Sarı Paşam!...

Atılmak istedi; sağ elini ileri doğru uzatarak atılmak, ona sarılmak istedi. Hemen önlediler.

- Nereye çavuş?

- Paşamı göreceğim!...
- Olmaz! Hemen bin trenine.
- Hangi trenime?
- Sen cepheye gidecek olan şu trende değil misin?
- Oradayım!
- Şimdi kalkıyor! Oyalanma Çavuş!...
- Paşamı göreyim, Sarı Paşa'mı bir kerecik göreyim. Elini tutup yüzüne bakayım yeter. Zaten ben cepheye gitmek için kaldım burada!
- Dediğimizi yap çavuş. Konuşamazsın Mustafa Kemal Paşa'yla. Seninle uğraşacak vaktimiz yok.

Yine ittiler onu... Mustafa Kemal hâlâ oradaydı, arkası dönüktü. Remzi şimdi onu sırtından görüyordu. Bir başını çevirse belki göz göze geleceklerdi.

O zaman bağırdı:

- Ben Gayret Remzi'yim, diye bağırdı, Paşam bir dakika yüzüne bakayım!...

Asker yüklü tren düdük çalıyordu. Hareket memuru borazanını dudaklarına götürüyordu.

- Çavuş, durma artık. Sonra seni asker kaçağı diye divan-ı harbe veririz!

Gönlü Mustafa Kemal'de, bakışları tekerlekleri yavaş yavaş dönmeye başlayan trendeydi. İçi sızlıyordu, içiyle savaşıyordu. Bu son fırsattı, Sarı Paşa'sını belki de bir daha hiç göremeyecekti. Halbuki onun özlemini ne kadar çekmişti?

Silkindi. Tren gidiyordu. Lokomotif, vagonları güçlükle çekerek istasyondan uzaklaşmaya çalışıyordu. Asker şarkı söylemeye başlamıştı. Bir davulla bir zurna sesi de geliyordu. Şendi trendekiler, artık tüm kaygısız görünüyorlardı.

Asker treni işte böylesine doğuya, Ankara'ya doğru gidiyordu. Belki Ankara'dan çok evvel bir yerlerde duracak, askerler orada inip mevzilerine yerleşecekti. Bunun nerede, nasıl olacağını çok kimse bilmiyordu.

O zaman gücü yettiği kadar koşmaya başladı Remzi. Son vagonun, son basamağına yetişti... Güçlükle çektiler, içeri aldılar onu...

Bu treni arkadan itmek gerekti... Öylesine ağır gidiyordu ki, neredeyse duracak, bir daha kıpırdamayacaktı...

Gün iyice batmak üzereydi. Ovaya karanlık başka türlü çöküyordu. Gümüş renkli bir ay doğmuştu gökte. Şimdi çizgi gibi seçilen, bozkıra doğru uzanan şu yollarda yine insanlar vardı, göç eden insanlar...

Atıyla, merkebiyle, ineğiyle, kağnısıyla Yunan'dan kaçmaya çalışan kişiler yolları doldurup taşırmış, ovaya bile yayılmıştı.

Remzi eli şakağında, durmamacasına göç edenlere bakıyordu... Asker hâlâ şarkı söylüyordu.

SAKARYA

SENDELEYE sendeleye ilerledi. Ankara kasvetli bir gününü daha yaşıyordu. Bir boşluk içinde bir çırpınma vardı bu şehirde.

Ali hastahaneden kaçmıştı o sabah. Çatlak bir bastona dayana dayana yürümeye çalışıyordu.

Anıları boğuyordu onu; hem unutmak, hem de yaşamak istiyordu geçmişi.

Karaoğlan'daki Kuyulu Kahve'ye giderse Gökmen Yüzbaşı'yı bulacağını, Meclis'in önünden geçerse Mustafa Kemal'le konuşacağını, Gökmen Yüzbaşı'nın eşine uğrarsa Nihâl'le karşılaşacağını sanıyordu.

Hastahanede işittikleri hiç de iç açıcı değildi. Ankara'nın boşaltılacağı söyleniyordu. Kimse esaslı bir şey bilmemekle beraber, kulaklara fısıldanan ordunun hâlâ çekilmekte olduğuydu! Ama Türk Ordusu neredeydi, Yunanlılar neredeydi? Nasıl öğrenilecekti bu? Hastahane sanki bir duvar çekmişti önlerine.

Ankara'ya geleli onbeş günden fazla olmuştu. Yapayalnızdı işte, bir tanıdık yüze bile raslayamıyordu... Birisini bulsa, karşısına geçse, nefesini tüketircesine konuşsaydı.

Bir at arabası gidiyordu önünden.

- Beni Karaoğlan'a kadar götürür müsün, diye seslendi; Kuyulu Kahve'ye.

- Bin teğmenim. Talihin varmış!

- Neden?

- Bu zamanda kolay kolay Ankara'da araba bulunmaz da...

- Niçin?

- Sen yeni geldin galiba. Öğrenirsin. Ankara berbat...

Hayvanların kaburga kemikleri sayılıyordu. Arabacı güçlükle yürütüyordu onları...

- Hastahaneden mi çıktın sen teğmenim?

- Hastahaneden.

- Ne işin vardı sokaklarda, kalsaydın orada?

- Niçin, ne demek istiyorsun?

- Yılgınlık, çok kötü!...

- Konuşma böyle!... Nesi yılgınlıkmış, savaş bu? Sonuna bak sen!

Arabacı sırıta sırıta güldü. Canı sıkıldığı, küfretmek istediği anlaşılıyordu. Hıncını hayvanlardan aldı; arka arkaya iki sopa indirdi sırtlarına...

- Neden yaralandın teğmenim?

- Savaşta yaralanılır! İyileşir iyileşmez hemen döneceğim. Burada lâf edeceğine, sen de gel benimle.

- Geçti artık. Kızma bana sakın; geçti derim sana. İstasyona git de bak. Kırlar, çayırlar, bataklık bile göçmenlerle dolmuş. Kimisi çadırda, kimisi de açıkta. İniltileri tren seslerini bile bastırır. Onlar ne olacak?

- Bir yer bulunur elbet...

- Sen bu kadar saf değilsin teğmenim!... İnadından konuşuyorsun benimle. Düşman burnumuzun dibinde. Hükümet bile Kayseri'ye gidiyormuş!...

- Gider ya! Ne ziyanı var?

- Kendini bile kandıramazsın sen teğmenim! Bilirsin, Ankara'dan öteye tren yolu yok. Yahşihan'a kadar, seksen kilometre derler, dekovil hattı döşeli. Oradan sonra da hiç bir şey yok. Geçenlerde bu arabayı getirmek için, o küçücük üstü açık vagonlarda güçlükle bir yer buldum kendime. Mebusu da, sivili de, subayı da üst üsteydi. Güneş kavurdukça kavuruyor, çoluk çocuk bayılıp kimin kucağı olursa olsun yığılıveriyordu. Sekiz saatte güç aldık yolu.

- Ne çıkar bundan?

- Ne mi çıkar? Çok şey! Yahşihan da imanına kadar göçmenle

doluydu. Sözde istihkâmlar Kızılırmak kenarına kurulacakmış da, cephe orada olacakmış, söylenip duruyordu ağızlarda ama, kimsede ümit yoktu. Anadolu ne kadar ki, vere vere bir şey kalmadı. Hayrını görsünler!

Ali bu adama ne yapabilirdi? Onu sarsmak, silkelemek gerekirse de yine bir fayda sağlayacağına emin değildi. Kendisinin görüşü nasıldı? Bunu önüne serebiliyor muydu gerektiği gibi? Lâfı değiştirmek istedi:

- Niye getirdin bu hayvanları Yahşihan'dan, diye sordu, ne yapacaksın?

- Ne mi yapacağım? Sattım bile dört yüz kâğıda!... Yeni sahibine götürüyorum şimdi. Yolda ölürlerse bana ne? Alan düşünsün!... Bir kağnı bile yüz liraya kiralanıyor... O da yok ya!... Bir merkep bulan, kendini cennetin kapısını açmış sanıyor!... Bu gidişle Ankara'da kimse kalmayacak!...

- Dur, diye bağırdı Ali, dur ben iniyorum burada. Zaten Kuyulu Kahve'ye yaklaştık!

Ali güçlükle indi arabadan. Kısa bir süre olduğu yerde kaldı.

İleride iki sehpa duruyor, iki adam sallanıyordu üzerinde. Karaoğlan çarşısında göze çarpan başka hiç bir şey yoktu. Hani o, Büyük Millet Meclisi'nin açılışı sırasında atlar, inekler, merkepler, kağnılar buralarda durur, buralarda oyalanırlardı ya, şimdi hiç birisi görünmüyordu...

Ankara'yı bir sarı boşluk kaplamıştı. Yine de anlıyordu ki Ali, bu kurak, bu ıssız görünen şehir için için kaynamaktadır. Sıcak bir su kabı gibiydi Ankara; elini değdirmeye gelmezdi, insanın parmakları yanardı, uzaktan ise bomboş görünürdü o kap...

Ali, şimdi Karaoğlan'a uğramanın gereksizliğini de anlıyordu. Onun evvelâ Gökmen Yüzbaşı'nın evine gitmesi lâzımdı, eğer eşi hâlâ oradaysa kadınla bir an evvel konuşmalıydı.

Yine de bu gücü göremedi kendinde, bastonuna dayandı, Kuyulu Kahve'den içeri girdi.

Kahve tenhaydı. Artık nargile tokurdatan, tavla oynayan yoktu. Birkaç kişi toplanmıştı masanın başına, solurcasına konuşuyorlardı.

Ali bir sandalyeye otururken içeriye bir adam girdi. Masadakiler hep beraber başlarını kaldırdılar.

- Ne haber?

- Yeni bir şey yok! Yunan alacak Ankara'yı, alacak da öteye bile geçecek. Büyük Millet Meclisi kaynıyor...

O zaman bir tanesi bütün hıncıyla mermerin üzerine yumruğunu indirdi:

- Böyle olur işte!... İzmir'de uslu uslu oturan düşmanı durmadan kızdır, durmadan kışkırt, burnumuzun dibine kadar getirt, sonra da elini kolunu bağlayıp otur Ankara'da!... Sözün kısası bu yaban buraya geleliberi başımız belâdan kurtulamadı.

- Meclis'te de böyle söylüyorlar, diye onayladı gelen adam. Niçin cepheye gitmiyor diye soruyorlar!

- Değil mi ya? Gitsin, geçsin askerin başına. Görelim onun Anafartalar kahramanlığını.

Bir köşede gazete okumaya çalışan birisi başını kaldırdı:

- Susun, dedi, burada bir teğmen var; konuşmayın böyle.

- Niçin susacakmışız? Bu milletin başına bunca derdi kim açtı? Ah!.. Enver Paşa olsaydı, bir Enver Paşa olsaydı. Görürdünüz siz o zaman.

- Acaba?

- Acaba deme Hamza Efendi. Ne kahraman bir askerdir o Enver Paşa!... Yazık oldu ona. Nankörler!... Enver Paşa gibi bir yiğit kaçırılır mı bu memleketten?

- Meclis'te en aşağı Enver Paşa taraftarı kırk İttihatçı varmış! Doğru mu?

- Gelecek, inan ki Enver Paşa Anadolu'ya ayağını basacak. Bak o zaman neler olur!...

Kendisini yalnız hissediyordu Ali. Öyle bir yalnızlıktı ki bu, kaçmak, bir yerlere sığınmak geliyordu içinden. Kurşunların vınladığı bir siperde çok daha fazla dost bulacağına, böylesine vurulmayacağına inanıyordu.

- Susun, diye bağırdı, neler söylediğinizin farkında mısınız siz?

Başlarını çevirip Ali'ye baktılar. Ali ise ıslığını durmamacasına çalan, beynini yumruklayan Gökmen Yüzbaşı'yı aradı.

Halbuki Gökmen Yüzbaşı, çırpınmış, didinmiş, kendisini toprağa bırakmıştı. İnanmış kişilerin huzursuzluğuyla evvelâ kendine karşı savaş açmıştı.

- Ne olmuş teğmen? Niçin konuşmayacakmışız artık? Görmüyor musun memleketin halini?

- Görüyorum, sizi görüyorum. Öyle birisini kötülüyor, öyle birisinden yardım umuyorsunuz ki, sözlerinizin değersizliğini derhal anlıyorum.

- Mustafa Kemal'le Enver Paşa'dan mı bahsediyorsun?

- Evet onlardan! Enver Paşa'nın neler yaptığını söyler misiniz bana?

- Neler yaptığını mı?

- Hadi anlatın! Bir yığın kan ve kemiğin ötesinde kalanı söyleyin!

- Mustafa Kemal ne yapıyor? Bir de sen ona baksana!...

- Mustafa Kemal, bir yokluğun içinden bir varlık yaratma çabasında. Unutulmuşluğu canlandırmanın çabasında. Kan dökmenin değil, kan döktürtmemenin peşinde. Özgürlüğün değerini öğretmekte. Anladınız mı?

- Ya!... Mustafa Kemal orduya güveniyor, orduya! Ordu olmasa tutunamazdı. Bunun için o, büyük kahraman Çerkez Etem Bey'i İsmet Paşa'ya devirtip Yunanlılara sığınmasına yol açtı. Kıskandı Etem Bey'i, korktu ondan. Şimdi ise ordu da yok. Ne yapacak bakalım?

- Var, ordu var efendiler! Çünkü millet var!

- Bu Mustafa Kemal'in lâfı!..

- Onun lâfı!

Ayağa kalktı. Bacağı eskisinden daha fazla sızlıyordu, kalbi de öyle:

- Bakın, dedi, siz burada oturup hüküm yürütüyorsunuz; gerçeği ise biz görüyor, biz yaşıyoruz!... Etem'in biz peşine düştük, İnönü'nü bırakıp İnegöl'den tekrar Gediz'e gelerek onu yine kovaladık, ta Manyas'a, Yunanlılara sığınıncaya kadar. Yunan uçakları onun Türk

Milleti aleyhine yazdığı beyannameyi atarken acı acı göklere baktık... Enver Paşa'nın menkibeleri ise beyinlerdeki hayalî yaşantısının ötesine geçemez. Kişileri önümüze kalkan diye koyup gerçek dışı davranışlara kalkışmayalım. Ya Mustafa Kemal'e inanıp yaşayacaksınız, ya ezilip kaybolacaksınız!...

Rahatlar gibiydi. Havasızlıktan kurtuluyordu sanki.. Mustafa Kemal'in milletini arıyordu şimdi de Ankara'da. "Türk Milleti kadirdir." deyişi vardı Mustafa Kemal'in. Ama o millet, şu kahvedekilerse, Mustafa Kemal'in milleti burada yoktu.

Hani vaktiyle Ankara'ya geldiği ilk sırada, görülemiyen, ancak sezilen bir boşluk hissetmişti. Sonra Mustafa Kemal'in bir sözüyle bu boşluğun dolmakta olduğunu, yanıldığını anlamıştı. Şimdi ise parçalanmış bir kâse vardı önünde. Onu yapıştırmak değil, yeniden yapmak gerekti. Bu da ancak Mustafa Kemal gibi bir güç sahibinin işiydi...

- Ne söylersen söyle teğmen; boşuna yorulmuş olursun! Niye gitmiyor cepheye, niye gitmiyor? Buna cevap ver evvelâ! Çankaya'da oturmuş, çok zaman Meclis toplantılarına bile katılmıyor!

- Öyle mi? İşte Mustafa Kemal, kuvvetle sanıyorum ki, ardına güvenemediği için cepheye gitmiyor. Onun savaşı evvelâ sizinle. İlerleyen Yunan'ı yenmek çok daha kolay. Ama zihinlerde çöreklenmiş kanıları söküp çıkarmak, bu kanı sahiplerine gerçeği göstermek büyük bir sabır işi...

- Sevr'i niye kabul etmedi, niye?

- Etse miydi? Ne kalacaktı elinizde?

- O zaman Yunan buralara kadar gelmeyecekti, bunca kan dökülmeyecekti. İlerde başka çareler aranıp Sevr Muahedesi'nin çizdiği hudutlar ötesine de geçilebilecekti. Kayseri İdadîsi Büyük Millet Meclisi binası için onarılıyor. Vekâletler de boşaldı. Evraklar sandıklara dolduruldu. Demek Kayseri'ye gideceğiz! Bugünkü durum Sevr'in bize bıraktığı topraklardan daha mı geniş? Meclis'te bile kaç kişi kaldı? İzinli, izinsiz her gün bir kaç mebus Ankara'dan uzaklaşıyor.

Ali başını eğmemek için direndi. Hiç bir yardımcısı yoktu yanında. Gayret Remzi'nin, "Sonra, sonra" diye sormasına ne kadar ihtiyacı vardı şimdi! Hatta onun, kendine özgü sevdasına, hırsla rakı ve sigara arayışına ne kadar hasretti.

- Böyle işte teğmen! Meclis artık savaşa karşı bıkkınlık duyuyor. Orduya güvensizlik her gün biraz daha artıyor, hiç değilse Kuva-yı Millîye'nin özlemini çeken gün geçtikçe çoğalıyor. Ben de elbet kendimi düşünmek zorundayım. Sen öyle değil misin?

O zaman Ali tekrar ayıldı. Yanında bir Gökmen Yüzbaşı, bir Ahmet Onbaşı, bir Gayret Remzi, bir Nihâl, hatta bir Hinoğluhin Bayram varmış gibi güçlendi.

- Ben mi dedin, diye sordu, ben ha? Milletin içinde benin değeri nedir? Kişisel çıkarlar bir noktada durmalı.

- İnanıyor musun sen bu sözlerine, inanıyor musun? Böylesine iman taşıyabiliyor musun? Bocalamadın mı hiç delikanlı? Kendi kendine bir şeyler sormadın mı?

- Şimdi değil, şimdi çok daha güçlü, çok daha inançlıyım. Bir zamanlar ben bir şeyler sezmiştim; bilgisizliğim, tecrübesizliğim beni daha öteye götürememişti. Ama artık götürüyorum. Bir maske işi bu. Atın onu yere, gerçek yüzümüzle bakalım birbirimize.

Sarı boşluk, şu sarı boşluk nasıl da genişliyordu. İnsana zaman zaman hava bile aldırtmıyordu.

Ali arkasını döndü, bastonuna iyice dayandı, kahveciye parasını verdi, ağır ağır kapıya doğru yürüdü.

Dışarıdaki Ankara, içerideki Ankara'dan belki de farklı değildi. Bir yağmur yağsın istiyordu Ali, bir yağmur yağsın, yıkasındı şu şehri!...

Gökmen Yüzbaşı'nın evi, Karaoğlan'a oldukça yakındı. Yine de oraya gitme gücünü kendinde göremedi...

Bir kadın, kucağında çocuğu, boğazında hıçkırıkla karşılayacaktı onu. Ne diyecekti, nasıl davranması gerekecekti? Beceremezdi böyle şeyleri. Omuzlarındaki yük çok ağırdı.

- Başka bir zaman, diye söylendi, elbet göreceğim onları, hizmet edeceğim. Bugün değil, bugün olamayacak!

Bir nankörlük, bir korkaklıktı belki bu! Duraladı, bocaladı, yine de uzaklaştı. Meclis'e doğru yürümeye başladı.

Karşıdan somurtkan yüzleriyle bir kaç kişi geliyordu. Bir tanıdık çıksaydı şunların arasından, bir tanıdık... Herkes yabancıydı.

Şimdi oranın adına "Millet Bahçesi" diyorlardı, Meclis'in karşısındaki bahçeye... Ali yaklaştıkça hem Meclis'in önünde, hem de bahçenin içinde birtakım insanların kaynaşmakta olduğunu görüyordu.

Çocuk, kadın, ihtiyarla dolu on arabalık bir kervan da Meclis'in yanından geçiyordu. Sarıklı, kalpaklı, fesli mebuslar, nasıl bir duygu içinde çırpındıkları bilinmeden, gidenlerin ardından bakıyordu.

- Ne haber?

- Düşman duralamış diyorlar.

Ali nihayet Meclis'in kapısı önünde durdu. Hani şu, vaktiyle yaldızlı bir koçun kurban edildiği yerde.

Halkın bir kısmı tırmanırcasına pencerelere abanmıştı. Bir kısmı ise kapıda nöbet bekleyen süngülü askere tuhaf tuhaf bakıyordu. İki mebus konuşarak giriyordu içeriye.

- Söyle bana, bu yenilgenin sorumlusu kimdir?

- Bunu oturumda da sorduk, cevap vermek istemediler!

- Başımıza bu belâyı saranın adını ortaya atmalı artık. Cepheye gitmesi için zorlamalı.

- Şartları varmış! Gizli oturumda açıkladı bunu.

Bir motor gürültüsü işitildi, başlar geri çevrildi. Ali hemen elindeki bastonu attı, güçlükle topuklarını birleştirip selâm aldı.

Mustafa Kemal otomobilden iniyordu. Neftî bir ceketle, neftî bir pantolon giymişti. Kalpağı yine kaşlarının üzerine kadar inmişti. Işıksız bakışları vardı. Gülmeyen gözleriyle halkı selâmladı.

Yorgun, çok yorgundu bu adam. Beyninin içindeki düşünceler, belki onu uykusuzluktan daha fazla sarsıyordu. Yine de o, şu durumuyla bile kişiliğini hemen kabul ettiriyordu.

Bir kadın atıldı Mustafa Kemalin arkasından. Çok yaşlı bir köylü kadınıydı bu. Başını bir yemeniyle sarmıştı. Kırmızı dallı bir entari vardı üzerinde. Yamalı şalvarı diz kapağının biraz aşağısındaydı.

Oldukça yeni bir çift pabuç taşıyordu koltuğunun altında. Yüzü kırış kırıştı. Yolunmuş denecek kadar kaşları yoktu. Çizgilerle dolu alnına bir tutam kınalı saçı düşmüştü. Ayakları tüm çıplaktı. Öylesine çıplaktı ki, topukları nasır bağlamış, tabanı yere yapışacak şekilde yayılmış ve Eskişehir hastahanesindeki Er Kahraman'ınki gibi bıçak yemişçesine çizgi çizgi olmuştu.

Bir subay önledi onu:

- Nereye nine?

- Paşayı göreceğim, Mustafa Kemal Paşa'yı!

- Ne yapacaksın paşayı?

- Oğlumu soracağım ona. Öldüyse öldü, kaldıysa kaldı desin. İzin versin de tarlasına, damına, neyine baksın, dönsün sonra alayına. Belim kamburlaştı; gücüm yetmez oldu.

- O pabuçları koltuğunun altında niye taşıyorsun nine?

- Paşa'nın karşısına çıplak ayakla çıkılır mı oğul?

- Öyleyse giy ayağına.

- Eskir oğul, eskir. Topu topu bir tane. Gelinliğimden bu yana saklarım bunları. Paşa'nın yanına varınca geçiririm ayağıma, sonra yine alırım koltuğumun altına. Hadi oğul, destur et de göreyim şu paşayı.

Subay kadının sırtını okşadı; kolundan tutarak içeri soktu.

Ali, daha fazla ayakta duramayacağını anladı. Zorla yerden bastonunu aldı, sendeleye sendeleye yürüdü, Millet Bahçesi'nde kendisine bir yer bulup oturdu.

Bacaklarını uzattı, şakaklarından süzülen terleri kurulamaya çalıştı. Bayılacak gibiydi. Birisi boğuyordu onu. Hiç de rüzgâr esmiyordu. 1921 yılı Ağustos ayının beşinci günüydü.

Birden Nihâl geldi hatırına! Kimse Eskişehir'deki ağır hastaların, hatta doktorların ne olduğunu söylemiyordu. Belki hâlâ oradaydılar onlar, Nihâl de öyle...

Neden kızın Eskişehir'de kalmasını istemişti? Halbuki Remzi hoş karşılamamıştı bunu. Diretseydi, belki Nihâl vazgeçerdi. Kız seviyordu onu, Remzi'nin görüşü doğru çıkmıştı. Sevilmiş olmak hoştu doğrusu. Bir gün yine buluşurlarsa birbirlerinin kolları arası-

na çekinmeden atılırlardı artık. İçi bir hoş sızladı. Geri dönmeliydi Nihâl, hem de dipdiri geri dönmeliydi...

Meclis'in önü gittikçe daha fazla kalabalıklaşıyordu. Pencerelere abananlar üst üste yığılmış gibiydi. İçerisini gözlemek, bir haber alabilmek için çırpınıyordu halk!... Ali, etrafını seyredip kafasındaki kötü düşüncelerden uzaklaşmaya çalıştı. Konuşacak birisini aradı; bir dost, hatta bir yabancı da olabilirdi bu.

- Oğul!... Sen burada mıydın?

Ali âdeta sıçradı... Gözlerine inanmak istemedi bir süre. Karşısında babalığı Bakkal Nazmi Efendi duruyordu.

- Senin ne işin var Ankara'da, hemen git.

- Oğul, yaralı mısın? Yüzün hiç gülmüyor. Teğmen de olmuşsun.

- Git diyorum sana, bağırırım şimdi.

Nazmi Efendi Ali'nin yanına oturdu. Elini tutmaya çalıştı evlâtlığının. Gözleri yaşlı, gözkapakları şişti.

- Beni dinle Ali, beni dinle oğul!

- Senin neyini dinleyeyim? Sen satılmışın birisisin! Kimbilir ne fesat karıştırmak için gelmişsindir Ankara'ya?

- Oğul! Ben senden daha az acı çekmem! Sözümü kesmeden dinle beni.

- Ne anlatacaksın, ne anlatabileceksin? Emekli Hüseyin Efendi'nin, o kış gecesinde, kapımızın önünde bir kurşunla nasıl yere devrildiğini unuttum mu sanıyorsun? Beni evden kovuşun, arkadaşım Fahri'nin ölümü hâlâ gözlerimin önünde. Ummam ki şimdi bizimle beraber olduğunu söyleyesin!..

- Elbet sizinle beraberim. Hem de sen bu davaya katılmadan çok evvel.

- Yalan!

- Hayır oğul!... Sen daha o zaman İstanbul'daydın, İzmir'e amcanın yanına bile gitmemiştin! Biz yemin etmiştik. İtilâfçılardan, saray taraftarlarından yana görünüp kimsenin şüphesini üzerimize çekmeden çalışacaktık. Senin tutumun işimi güçleştiriyordu.

- Annem de mi bilmiyordu bunu?

- Annen de bilmiyordu... Benim evlâdım olmamıştı. Seni evlât

diye bağrıma basmış, okutmuştum. Senden uzak kalmayı, seni hırpalamayı hiç düşünmemiştim... Yine de oldu bunların hepsi... Hele o geceyi hiç unutamam. Aktar Sungur Efendi'nin yanında kovmak zorunda kaldım seni. Günlerce uyuyamadım. Nihayet Anadolu'ya geçtiğini öğrendim de biraz rahat ettim. Kaderimizmiş bu oğul...

- İnanabilsem, inanabilsem!...

- İnan, başka türlüsünü düşünme artık.

- Öyleyse ne işin var Ankara'da?

- Sonunda durumum anlaşıldı. Güçlükle kaçabildim ellerinden. İnebolu'da yeni bir görev aldım. Ankara'ya da dün bu yüzden geldim. Cephane taşımakta çok güçlük çekiyoruz! Yunanlılar savaş gemilerini gönderip İnebolu'yu denizden bombalıyorlar. Silâh götüren kağnılar azaldı, çoğunun hayvanları öldü. Bu son savaşlar yükümüzü daha fazla artırdı. Köylü kadınları şimdi sırtlarında mermi taşıyorlar menzillere kadar. Neyse, bunlar ayrı mesele oğul... Yazık değil mi?

Adam gerçekten gamlıydı; bir suç işlemiş gibi Ali'ye bir türlü sokulamıyordu... Ali de ondan hâlâ uzaktı.

- Annem ne yapıyor? Kime bıraktın onu?

- Kime mi? Bir mektup bile yazmadın oğul...

- Nasıl yazsaydım, niçin yazsaydım? Annemden bahset biraz. Yaşlandı mı çok?

- Annen!... İyi kadındı senin annen Ali... Gamını içine atardı hep. Acılarını kimseye söylemezdi. Seninle olan kavgalarımızı gördükçe hemen bir kenara çekilip sessizce ağlardı. Sararıp solduydu hep... Bir mektup yazsaydın, bir mektubun varsaydı eline... Şimdi ise çok geç!...

- Demek öldü, annem de öldü!...

Akşam oluyordu galiba... Ali renklerin değişişinin bile farkında değildi. Meclis'in penceresine yığılanlar geri çekiliyordu. Bahçede oturanlar da ayağa kalkmıştı. Bir kaynaşma vardı ortalıkta.

- Mustafa Kemal Paşa Başkumandan oldu.

Birisi bağırarak koşuyordu. Meclis kapısındaki iki asker süngülerini bile oynatmadan oldukları yerde dimdik duruyordu.

Şiddetli alkış sesleri duyuluyordu; inananı, inanmayanı, seveni, sevmeyeni alkışlıyordu şimdi...

- Götür beni baba, götür!...

- Nereye?

- hastaneye... Yatmak istiyorum. Duramayacağım daha fazla. Bu kadarını da öğrendim ya, yeter...

- Çok mu hastasın?

- Kim olursa olsun konuşmak istemiştim şurada. Sen çıktın karşıma, yine de konuşamayacağımı anlıyorum.

- Bana inandın mı?

- İnandım...

- Ben yarın döneceğim. Belki de bir daha görüşemeyeceğiz... Sen ne yapacaksın?

- İyileşir iyileşmez hemen cepheye gideceğim.

- Git!... Ne diyeyim? İnşallah senin acını duymam!...

Nazmi Bey ağlıyordu. Ali bakmamak istedi ona. Bastonuna dayandı, bir kaç adım attı. Hemen durdu. Alkış sesleri kesilmişti. Mustafa Kemal kapının önündeydi. Ali onun gülümsemekte olduğunu gördü.

Meclis'e girişiyle çıkışı arasında fark vardı Mustafa Kemal'de. Halkı başka türlü selâmlıyordu. Gittikçe büyüyor gibiydi. Arkasında subaylar, kendisine tüm inanmış mebuslar vardı... Bir savaştan çıkmış gibiydi hepsi... Bir şey daha seziliyordu; Mustafa Kemal Meclis'e girerken ne kadar yalnızsa, şimdi aksine o kadar çok dostu, yardımcısı, kendisine inanmışı vardı etrafında.

- Yaşa!... Mustafa Kemal Paşa!... Kurtar bizi!...

Otomobiline biniyordu Mustafa Kemal... Yaveri kapıyı açmıştı, motor çalışmaya başlamıştı.

- "Sevgili milletimden şunu istiyorum ki; bağrında yetiştirip başının üzerine çıkaracağı kişilerin kanındaki, vicdanındaki esas cevheri çok iyi araştırmak dikkatinden asla uzak kalmasın!..."

Şimdi otomobil istasyona doğru gidiyordu. Halk yüzünü uzaklaşan otomobile çevirmişti. Yine de onların, gelecek günlerin tüm aydınlık geçeceğine inanmış olmaları düşünülemezdi... Fakat hiç

değilse o gecelerini biraz daha endişeden uzak yaşayacaklardı. Bir tepsinin başında ellerinde kaşıklarla, bu yaz akşamına rağmen, çorbalarını içmeye çalışırlarken, Yunan ordusunun artık batıya doğru çekileceği umudunu taşıyacaklardı.

*
* *

Ali bir kaç gün yatağından bile kıpırdayamamıştı. Yüksek bir ateş, şiddetli sancılarla kıvranmış, durmuştu. Şimdi yanında henüz gerektiği gibi gözden geçirilememiş *Hâkimiyet-i Millîye* gazeteleri vardı.

Zorlukla uzandı 6 Ağustos tarihlisini aldı, okumaya çalıştı:

> "Mustafa Kemal Paşa hazretleri Büyük Millet Meclisinin bütün yetkilerini de taşıyarak Başkumandanlığa seçildiler -Cephelerde sükûnet var..."

7 Ağustos tarihli gazetede ise Mustafa Kemal'in ordu ve millete beyannamesi yazılıydı:

> "... Büyük kahramanlığını ve yüksek niteliğini en önemli savaş meydanlarında tanıdığım ordumuzun yüksek kumanda heyetine, fedakâr subaylarına ve kahraman erlerine, atalarımızdan gelen üstün güzel huyu ile ün salmış milletime sesleniyorum:
>
> Türk Milletinin kaderine el koymuş Büyük Millet Meclisi; beni ordumuzun başarısını sağlayacak bütün tedbirleri almak için tam yetki ile Ordular Başkumandanlığı'na atadı...
>
> ... Meclis'imizin ve milletimizin kesin iradesi, davranışımızın merkezi olacaktır. Bu irade ise, mutlaka düşman ordusunu yok etmek, anayurdumuzun 'Harîm-i ismetinde' boğarak kurtuluşa ve bağımsızlığa kavuşmaktır.
>
> ... Bu sonuca erişebilmek için hiç bir tedbir ve çabada hoşgörürlülük yapılmayacak, memleket ve milletin maddî ve manevî bütün kuvvetleri seferber edilecektir...

Bu bildirinin erlere kadar bütün Ordu'ya, bütün memurlara ve halkımıza duyurulmasını dilerim...

Büyük Millet Meclisi Reisi
Başkumandan Mustafa Kemal"

8. Ağustos tarihli gazete, resmî tebliğ olarak yine cephelerde sükûnet olduğunu yazıyordu. 9. Ağustos tarihlisi ise orduya yardım için kurulan "Tekâlif-i Millîye Komisyonu"yla ilgili emirleri bildiriyordu.

"Mevcut ev adedince herkes, birer çift çorap, birer çift çarığı en geç 10 Ağustos 1921 tarihine kadar komisyon ambarlarına vermeye mecburdur."

"... Tüccarların sahip oldukları, erkek elbisesi yapılabilecek yazlık ve kışlık kumaşların, kalın bezlerin, kösele, iğne, taban astarı, meşin, yemeni, çarık, potin, demir, kundura çivisi, nal, mıh, yem torbası, yular, belleme, kolan, sicim stoklarının yüzde kırkına komisyonlarca el konacaktır. Sahibine mühürlü ve kuruşlu mazbatalar verilecektir..."

"... Elde mevcut buğday, saman, un, arpa, fasulye, bulgur, nohut, mercimek, kasaplık hayvanlar, şeker, gaz, pirinç, sabun, yağ, tuz, zeytin, çay ve mum gibi stokların yüzde kırkı yine komisyonlara verilecektir..."

"... Ordu için alınan nakil araçlarının dışında memlekette kalan nakil araçlarının sahipleri her ay ordu malzemesinden bir kısmını yüz kilometrelik bir yere parasız taşımak zorundadırlar..."

Emirler devam ediyordu, diğer tarihli gazetelerde de başka emirler vardı. Hepsinin altında "Başkumandan Mustafa Kemal" adı göze çarpıyordu.

Ali gazeteleri bıraktı.. Fazlasıyla yorulmuştu. Yanındaki karyolada yatan bir üsteğmene başını çevirdi:

- Bu yükün altına yine bu halk giriyor, diye fısıldadı, Anadolu'nun çileli, fakir halkı!...

- Başka çare yok teğmenim!...

- Biliyorum yok!...

- Esas olan, ordunun nerelere kadar geri çekildiğidir, bir öğrenebilseydik.

Koğuştakilerin çoğu konuşmuyordu. Bir kısmı bakışlarını tavana dikmişti, bir kısmı da kapıyı gözlüyordu.

- Ben gidiyorum, dedi Ali, bugün yine dışarı çıkacağım.

- Bu halinle mi?

- Evet! Atarlar belki beni buradan, kurtulurum.

Dediğini de yaptı. Sapsarı yüzü, dermansız dizleriyle bastonuna dayana dayana yürürken gözleri yeni yapılmakta olan barakalara takılıyordu. Bunlar beklenen yaralılar içindi...

Hastahanenin cerrahı M. Kemal Bey'le karşılaştı:

- Nereye teğmen? Yine mi kaçıyorsun?

- Evet doktor. Biraz işim var.

- Bu sefer azıtırsa ayağını kesip alırız; bilmiş ol!...

- Buna da katlanırım!...

M. Kemal Bey başını çevirip uzaklaştı. Hastahanenin o sıralarda tek cerrahıydı. Günde belki de otuz hastayı ameliyat ediyordu, fazla oyalanmaya hiç vakti yoktu.

Ali güçlükle Kızılay merkezini buldu:

- Bir Nihâl hemşire vardı. Karımdı benim. Yunan girerken ağır yaralılarla Eskişehir'de kalmıştı. Ne olduğunu öğrenmek istiyorum.

İlgili memur oturduğu yerde sallanıyordu. Masanın üzeri evrak doluydu. Esniyor, çatlarcasına esniyor, sonra esnemesini önleyecekmiş gibi mendilini çıkarıp alnını kuruluyordu.

- Nerede mi? Eskişehir hastahanesinde kalanlar mı? Merak etme teğmenim! Hepsi iyi. Kızılhaç'la ilişki kuruldu. Yakında geri dönecekler.

- Ankara'ya mı?

- Orasını bilemem. Sen keyfine bak. Elbet karınla buluşursunuz günün birinde.

- Başına bir felâket gelmiş olmasın, bir felâket?

- Ne gibi?

- Bilmem.

- Yok canım. Olsa duyardık. Benden geçer bu gibi şeyler. Hiç şikâyet yok. Buluşursunuz dedim ya!

Ali yine sendeleyerek çıktı. Daha fazla yürüyemeyecekti. Hemen olduğu yere uzandı. Bulutsuz bir gök vardı tepesinde. Derin bir boşluk duruyordu önünde. Güneş bozkırı alabildiğine kavuruyordu.

Annesi geldi hatırına. İçi başka türlü sızladı. Bir çocuk olmak istedi o anda; yaramazlık yapsın da annesi peşinden koşup kulağından çeksin diye. Sonra Meclis'in kapısında koltuğunun altında pabuçlarıyla Mustafa Kemal'i görmeye çalışan kadını düşündü. O da oğlunu arıyordu; gelip de tarlasını eksin, damını aktarsın diye. Bu kadın şimdi de bir çift çarık, bir çift çorap, bir kat çamaşır verecekti orduya! Nasıl yapacaktı bunu? Yapacaktı işte... Tavuğunu satacak, nasırlı elleriyle sandığının dibini karıştıracak, belki de son ineğini kesip derisinden çarık çıkaracaktı. Etini de kavurmaya basıp gönderirdi!

Dinlendiğini sandı, ayağa kalktı. Tekrar yürümeye başladı. Yol bitmiyordu. Artık bir merkeple bile karşılaşmak çok güçtü Ankara'da...

Gökmen Yüzbaşı'nın evi önüne geldiği zaman belki de saatler geçmişti.

Çekine çekine kapının tokmağını çaldı. Heyecandan yere çökecekti. Yine de gerçekçi olmak istedi. Hem yalnız şu an için değil, bundan sonra, ömür boyunca aşırı hislere yer vermemeyi düşündü. Neden sonra kapı aralandı. Kadın kucağında çocuğuyla şaşkın şaşkın baktı ona:

- Ali Bey, siz misiniz?

- Nasılsınız?

- Siz de mi yaralandınız?

- Biraz!... Önemli değil...

- Buyurmaz mısınız? İşiniz yoksa bir kahve için...

Ali çekinerek girdi. Kadının yüzüne bakamıyordu, hele çocuğu görmeye hiç cesareti yoktu. Başı önüne eğik, bastonuna dayanarak Nihâl'le son defa buluştuğu odadaki sedirin önüne gelince âdeta buradan kaçmayı düşündü. Sonra kendini, çökercesine o sedire bıraktı.

- Kahvenizi hemen pişireyim. Yorgunluğunuz gider.

Kadın yine kucağında çocuğuyla dışarı çıktı. Ali onun bir süre geri dönmemesini diledi. Hayalleriyle şu odada başbaşa kalmayı, geçmişi canlandırmayı istedi. Bu onun kendine dönüşü, kendi çıkarını yaşamasıydı. Umduğu gibi olmadı; kadını hemen karşısında görünce bayağı yadırgadı:

- Kahvemiz kalmamış Ali Bey. Üstteki kiracıda da yok galiba. Başka bir şey ister miydiniz?

- Hayır. Oturun, konuşalım. Ne diyeyim, ne söyleyeyim?

- Hiç bir şey söylemeyin; hepsini biliyorum. Haber verdiler.

Dışarıda oynayan çocuklardan biri başını pencereden uzatıp seslendi:

- Hayriye Teyze, sütçü gelmiş!

- İstemez kızım; Mustafa'ya süt dokunuyor, almayacağız!

On beş aylıktı Mustafa. Henüz yürümeye başlamış olmalıydı. Süt lâfını işitince annesinin kucağından pencereye doğru atılmaya çalıştı.

- Gerçekten süt dokunuyor mu çocuğu Hayriye Hanım?

- Evet, ne de olsa keçi sütü... Siz nasılsınız Ali Bey?

- Hayriye Hanım, neden Mustafa'ya süt almıyorsunuz? Doğrusunu söyleyin bana.

- Ana sütü yetiyor Ali Bey...

- Değil!... Sebep bu değil... Paranız mı yok?

- Var... Niçin olmasın? Var... Nihâl'den haber aldınız mı? Nerede şimdi?

Ali ayağa kalktı. Farkında olmadan elini cebine attı. Avucuna gelen bir kaç kuruştu. İki aydan beri maaş almadığını o zaman hatırladı.

- Ev kiranızı ödediniz mi?

- Bu ay gecikti! Daha maaş bağlanmadı bize. İstanbul'a anneme yazdım; bir şeyler gönderirler elbet!...

Kadın şimdi sararıyordu. Demincekki soğuk kanlılığı her an biraz daha kayboluyordu.

- Size bazı şeyler söyleyeceğim Hayriye Hanım. Bir hizmetim de dokunursa ayrıca sevineceğim. Ama ne yapayım ki, güçsüz, yetersiz olduğumu anlıyorum. Bu ise beni büsbütün yıkıyor. Gökmen Yüzbaşı'yı en son ben gördüm; ölümünden biraz evvel.

- Gökmen!... İyi bir insandı, iyi bir insan...

- Ağlamayın sakın... Yahut ağlayın, açılırsınız, rahatlarsınız...

- Neye yarar? Rahatlamam gerekli mi? Şunu, şu yavrumu kurtarabilsem... Yunan Ankara'ya gelirse nereye gideriz, nereye sığınırız? Mustafa'mı bir süngünün ucunda görmek! Beni işte bu çökertiyor!...

- Yunan gelmeyecek!... Gökmen Yüzbaşı boş yere ölmedi.

- Gökmen ölümü istedi Ali Bey! Başını yumruklaya yumruklaya ölüme gitti o. Beni de, çocuğunu da bıraktı. Yine de ona hak veriyorum.

- Hayır!... Gökmen Yüzbaşı böyle bir ölüm istememişti. Yaşatırsak ölelim demişti...

- Anlamam bu kadarını. Yalnız ikinci yaradan sakının Ali Bey. İkinci yaradan. O, insanın tam kalbinin üzerine geliyor değil mi?

- Kahveniz niye yoktu?

- Söyledim ya, bitmiş!... Hem Ankara'da kolay kolay kahve bulunmuyor Ali Bey!

Kadın çocuğuna sarıldı. Kabil olsa göğsünü yarar, onu orada korurdu. Şimdi ağlıyordu da. Yalnız onun ağlayışı damla damlaydı. Bir gözyaşı süzülüyor, kaybolup eriyordu, neden sonra onu bir ikincisi izliyordu. Küçük Mustafa ise olanlardan habersizdi. Yine de o, bir yavrunun özgürlüğünden uzak, şaşırmışçasına etrafına bakınıyordu.

- Düzelecek, elbet düzelecek Hayriye Hanım! Gün gelecek Gökmen'i de unutacaksınız, çocuğunuzu yetiştirip büyüteceksiniz. Böyle olması gerek...

- Biliyorum... Gökmen'i unutamasam da Mustafa'mı yetiştireceğim. Benim görevim bu, annelik...

- Sizi avutmak elimden gelmiyor. Beceremiyorum bunu. Ama inanın, çok zaman aklımdan çıkmıyorsunuz.

- Neye yarar diyeceksiniz?

- Evet böyle diyeceğim. Bir süt, bir kira, bir kahve parası bile yok cebimde. Siz diretseniz de, kabalık da olsa, verecektim. Şu anda ben de sizin kadar avunmak zorundayım. Belki de kısa bir süre sonra yeniden cepheye gideceğim. O zaman hatırınızı bile soramayacağım.

- İkinci yarayı almak için mi gideceksiniz?

- Kaderde varsa, evet!...

- Gidin öyleyse! Bir fayda sağlayacaksa ölün!...

- Ummuyor musunuz?

- Ummak istiyorum. Dua edeceğim! Sizin için de, şu yavrumun sağ kalması için de.

Kadın hırçınlaşıyordu. Olaylara karşı bir direnişi vardı onun. Eski sessiz halinden yavaş yavaş uzaklaşıyordu.

Ali kapıya doğru yürüdü. Sonra, geri dönüp sırtını duvara dayadı. Dudakları kıpırdıyordu, yarası tazeymiş gibi sızlıyordu.

- Hayriye Hanım, dinle beni. Bu çocuk büyüyecek, onu hiç ağlatmadan büyütmek gerek. Gökmen Yüzbaşı, ölümünden evvel sormuştu bana, bu vatanın gerçek sahibi kim diye? Sonra bu sorusuna kendisi cevap vermişti: "Biziz!" demişti. Bir gün bu milleti yeniden bölmeye kalkışacak bulunursa, onun karşısına dikilip, "Biz bu kadar yolu neden teptik, bunca çileye neden katlandık, sana hizmet etmek için mi?" sorusunun sorulmasını istemişti. Çocuğuna iyi bakılması, kendisi unutulsa bile sözlerinin unutulmaması dileğiydi onun. Küçük Mustafa'lar büyüyüp söz sahibi olunca asla yılmamalı, kimse de ona "Sonra, sonra?" diye sormamalıydı. İşte Gökmen Yüzbaşı'nın size iletmemi istediği sözleri. Ne yazık ki bunu yavrunuza doğrudan doğruya anlatamıyorum. Gün gelecek elbet siz söyleyeceksiniz!

Kadın çocuğunu yere bırakmıştı. Çocuk şimdi huysuzlanıyor, annesinin dizine sarılmış yavaş yavaş tepiniyordu. Belki onun karnı çok açtı, belki altını kirletmişti, belki de karşısındaki şu adamdan artık ürküyordu.

- Ben gidiyorum hemşire hanım!... Suçumu bağışlayın!...

- Sizi anlıyorum, Gökmen'i anlıyorum... Dayanacağım Ali Bey! Güle güle!

- Yine geleceğim!

- Gelmeyin!... Asla istemiyorum! Faydanızdan çok artık zararınız dokunur bize... Cepheye koşun, ölün... Yine de duymayalım bu acı haberi... Yaşıyormuşsunuz sanalım sizleri.

Ali kapıyı güçlükle buldu.. Sokakta bir köpek bir kemik yakalamış, çekinerek taşıyordu ağzında. Çocuklar köpeği taşa tutuyorlardı...

*
* *

Ali yine yattığı yerden birikmiş gazeteleri karıştırıyordu. Birinci sahifeler genellikle orduya yapılan yardımlardan bahsediyordu. İkinci sahifeler ise resmî tebliğlere ayrılmıştı...

19 tarihli *Hâkimiyet-i Millîye*'nin ikinci sahifesindeki resmî tebliği okudu:

> "Düşman kıt'aları Batı cephemizin sağ kanadıyla yeniden temas etmişlerdir..."

İki yaralı subay alçak sesle konuşuyordu. Ali onları duymak istemiyordu. 21 Ağustos tarihli gazeteyi aldı, oradaki resmî tebliği de okudu:

> "Bütün Batı Cephesi'nde, özellikle sol kanat güneyinde düşmanın yürüyüş kollarının çeşitli davranışları görülmektedir..."

22 Ağustos tarihli gazete ise biraz ümit verici gibiydi:

> "Batı Cephemizin sol kanadında keşif görevi yapan düşman geri atılmıştır."

24 Ağustos tarihli olanı da şöyle yazıyordu:

"Batı Cephemizin sol kanadında düşman taarruzu gelişmektedir."

Nihayet o günün, 25 Ağustos gününün *Hâkimiyet-i Millîye* gazetesi Sakarya Savaşının başladığını bildiriyordu:

"Sakarya güneylerinde savaş başladı..."

Ali gazeteyi bıraktı; okuyamadı daha fazla. Donuk bir hava vardı

koğuşta. Ağustos sıcağına rağmen üşüyordu şu hastalar. Yaralarının acılarını bile unutmuşlardı, gün ışığının özlemini çekiyormuşçasına bir olumlu haber beklemenin peşindeydi hepsi...

Sakarya Nehri'nin güneyi neresiydi? Düşündükleri gibi ise gerçekten Ankara'nın yakınındaydı düşman! Çok geçmeden top sesleri de duyacaklardı buralardan. O top sesleri ki, yıllardan beri dinmemiş, kesilmemişti.

Gittikçe bunalıyordu hastalar, hiç bir yararları dokunamamanın etkisiyle eziliyorlardı.

Pencere kenarında yatan bir yüzbaşı doğruldu, ayağını sarkıttı:

- Ben gidiyorum, dedi, ben gidiyorum. Bizim burada elimizi kolumuzu bağlayıp yatmamız doğru mu? Bir kişi bir kişidir. Siz de gelin benimle...

Hepsi canlandı. Yapılması gerekeni unutmuş gibi utandılar kendilerinden.

- Hadi yürüyün!

Göğsü sargılarla dolu bir üsteğmen bir hamle yaptı, acıyla inledi. Bir diğeri koltuk değneğini aradı, bir başkası alçılı koluna yumruğunu indirdi. Çenesinin yarısı kaybolmuş bir teğmen eliyle yüzünü kapadı. Ve hepsi de bakındılar birbirlerine. Bu sefer terliyorlardı, gülerek terliyorlardı... Bir süvari üsteğmeni bağırdı:

- Kandırmayalım kendimizi! Yerimizden bile kıpırdıyamadığımızı bilmiyor musunuz? Somurtmayın, konuşun!

- Somurtan kim? Yanılıyorsun sen üsteğmenim! Gülüyoruz ya! Hava sıcak, onun için de terliyoruz... İsterseniz bir şarkı söyleyelim hep beraber. Tuluat tiyatrolarının kantolarında okurlardı da katılırcasına gülerdik o zaman. "Terziliği bıraktım/Hemen bir berber dükkânı açtım/Üç günde topu attım." Nasıl, nasıl, güzel mi?

Süvari üsteğmeni, başındaki sargılarda elini gezdirdi; kendisine böyle cevap veren başka bir üsteğmene sevinerek baktı.

- İyi hatırlattın, dedi, kantoculardan bahsedelim biraz.

- Bahsedelim!

- Dolgun kalçaları vardı değil mi kantoya çıkan kadınların? Göğüsleri karpuz gibiydi. Yüzlerindeki boyalarla bir ressam bir tablo

yapardı. Bizim peder tutulmuştu bunlardan birine. Göz süzmeler, iç çekmelerle başlamıştı iş. Zamparaydı Allah rahmet eyleyesi.

- Sonu neye varmış? Bir şey yapmamış mı rahmetli?

- Şey yapmış... Bir gece kantocunun evine girmek için anamın çarşafını çalmış. Pantolonunun paçalarını kıvırıp bürünmüş çarşafa. Yüzünde de peçe... Bekçiye sezdirmeden dalmış içeriye... Rakı tepsisi hazır, mezeler de dizilmiş. Soyunmuşlar, dökünmüşler, kadının kucağında bir ut, geçmişler rakının başına. Vur patlasın, çal oynasın...

- Kadının sesi güzel miymiş bari?

- İşler tam kıvamına girmek üzereyken, karının yandaki odada pusuya yatmış belâlısı ortalık yere dikilivermiş. Elinde bir bıçak ki, saldırma gibi, ceket omuzda, fes alna düşmüş, ayakta yumurta topuklu pabuçlar, yeleğe iliştirilmiş mendil kuşağına kadar sarkıyor. Herif bir eliyle de bıyıklarını büküp, "Namus" diye bağırıyormuş, "Ulan yerim ben seni!.. Tutmayın!.." Rahmeti bol olsun galiba altına da kaçırmış. "Aman aslanım." diye yalvarmaya başlamış. "Bir cahillik ettik, kıyma canıma." Herif rakı sinisine bir tekme indirmiş, utu babamın başında parçalamış. "Namus ne olacak?" diye bağırmış yeniden. Babam bir taraftan kadının omuzuna düğümle tutturulmuş kombinezonun altından fırlayan yoğrulmuş hamur misali memelerine mi baksın, yoksa tepesine dikilmiş herifin otozüç çaplı bol paça pantolonunu mu seyretsin? Şaşırmış zavallı. "Oğlum," demiş, "Ne param varsa al da, canımı bırak." Belâlı susar mı? Yeniden bağırmış. "Ulan moruk, parayla namus temizlenir mi?" "Temizlenir yiğidim," diye cevap vermiş peder, "temizlenir, helâl olsun!" "Nerede?" diye sormuş belalı. "Şurada, ceketimin cebindeki cüzdanımda." Sonunda bizim rahmetlinin hem paracıklarını almışlar, hem de don paça sokağa fırlatmışlar!...

- Bitti mi?

- Rahmetli bakmış ki, böyle anadan doğmaya yakın bir kılıkla eve kadar gidilemeyecek, bir çare düşünmeye çalışmış. O sırada fenerin dibinde bir helâ çukuru gözüne ilişmiş, atmış kendini içine. Başlamış bağırmaya, "Yetişin, düştüm." Mahalle bekçisi gelmiş nihayet. "Bey

baba" diye sormuş, "Ne arıyorsun orada?" "Düştüm dedim ya bekçi baba?" "Düştün, iyi hoş da, elbiselerine ne oldu?" Babam yutkunmuş, yutkunmuş da, lahavle çekerek başını sallamaya başlamış. "İlâhi bekçi baba," demiş, "İnsanın canı yanarken gözü elbise mi görür? Belki de lâğıma düşeceğimi biliyordum da kirlenmesin diye onları evde bırakmışımdır!..."

Herkes yatağına biraz daha kaydı. Gözler tavana dikildi. Biraz evvel ayağını karyolasından aşağıya sarkıtıp gitmeye kalkışan yüzbaşı bile elini göğsüne bastıra bastıra çarşafları boğazına kadar çekti.

- Gülsenize, size babamın çapkınlık hikâyesini anlattım, gülsenize!...

Kimse dudağını bile kıpırdatmadı. Bir süre donuk donuk oldukları yerde kaldılar. Yine süvari üsteğmeni konuştu:

- Vurulmadan evvel bir takım köylülerle karşılaşmıştım ben, göç eden köylülerle. Ot topluyorlardı. "Tuz bile yok," diye söyleniyorlardı, "Şu otları kaynatırken biraz tuz atabilsek iyi yenir!" diyorlardı.

Demincekki yüzbaşı çarşafları fırlattı üzerinden. Sonra soludu, nefessiz kalmışçasına soludu:

- Savaşa yeniden katılabilseydik diyorum size, yeniden katılabilseydik...

- Olacak. Kısa zamanda iyileşeceğiz hepimiz yüzbaşım! Biraz daha sabır gerek. Bak Teğmen Ali doktorları dinlemeyip kaçtı da ne hale geldi? Şimdi yerinden bile kıpırdayamıyor! Fena yemiş kurşunu; tekrar açıldı yarası!

- Büyük Millet Meclisi 11 Ağustos'ta Kurban Bayramı dolayısıyla tatile girip üç gün evvel yeniden açıldığı zaman izne giden bir kısım mebusların geri dönmediği görülmüş! Ne demeli buna?

- Hiç bir şey dememeli yüzbaşım! Ben cephedeyken bir akşam başka bir birlikten bir çavuş dikilmişti karşıma. "Kumandanımın selâmı var," demişti, "verdiğini geri ister." Bir de senet uzatmıştı burnumun dibine. Savaş devam ederken mermim bittiği için ödünç almıştım yanımdaki bölükten, üstelik bir de senet imzalamıştım! Nereden bulacaktım yeniden mermi? Kovdum çavuşu! Kumandanı bu yakında dava eder beni!

Bu sırada bir piyade üsteğmeni girdi içeriye. Sağ kolu boynuna asılıydı, sol eliyle de bir bastona dayanmıştı. Yüzbaşı sordu:

- Ne haber Nuri?

- Nihayet Gökmen Yüzbaşı'nın hanımını buldum yüzbaşım!

- Oldu mu?

- Hayır!

- Niçin?

Üsteğmen Nuri oturdu; yorgundu, ter içinde kalmıştı. Cebinden bir mendil çıkardı. İçinde para vardı.

- Herkes verdiğini geri alsın, dedi, bu iş burada bitti!

- Neden Gökmen Yüzbaşı'nın hanımına vermedin bunları? Teğmen Ali'nin anlattıkları doğru değil mi yoksa? Kadın zengin mi?

- Hayır, on parası bile yok... Yine de almadı, zorladım almadı. Ağladı durdu karşımda, sonra da gülümseyip sırtımı okşadı. İhtiyacı yokmuş onun, nasıl olsa para bulurmuş, ergeç maaş bağlanacakmış, asıl bize lazımmış. Selâm söyledi hepinize. "Üzülmesinler," dedi, "Biz yaşamasını biliriz."

- Az bulmuştur, diye bağırdı süvari üsteğmeni, gözü çıkası, yoktu ki fazlası... Bende bir buçuk lira çıkmıştı. Sen beş lira mı verdindi yüzbaşım?

- Evet, beş lira verdimdi. Toplayabildiğimiz bu kadar... Herkes kesesini boşalttı. Elli kuruş, altmış kuruş, en kodamanı benimkiymiş...

- Parasızlığın bir faydası oluyor yüzbaşım; hiç değilse masraf yapmıyoruz!

- Ya öyle, faydası oluyor elbet!.. Ama şimdi bir işe yaramadı parasızlık. Sen Gökmen Yüzbaşı'nın eşini nerede buldun Üsteğmen Nuri?

- Meğerse oturduğu evin sahibi kirayı ödemedi diye çıkarmış. O da Kızılay'ın dikiş yurduna girmiş! Geceleri de orada yatıyormuş!

- Oğlunu kime bırakmış?

- Çocuğu sırtına bağlı! "Teğmen Ali'nin karısı nasıl dikiş diktiyse ben de dikerim." diyor. Biraz para toplarsa kendine bir oda tutacakmış. Oğlu olmasa cepheye de gider, hastabakıcı olurmuş.

- Hadi süvari, Allah'ını seversen süvari; babanın, rahmet olasıca-

nın zamparalık hikâyelerinden bir tane daha anlat. Lâğım çukuruna düştükten sonra ne yapmış?

- Ne mi yapmış yüzbaşım? Şey yapmış... Buldum, yıkanmış tabii...

Süvari üsteğmeni konuşamıyordu artık, konuşamayacaktı da... Boş yere bakındı, gülmeye çalıştı...

- Teğmenim nasılsın? Seni gördüm hamdolsun, ben de iyiyim çok şükür!...

Kapıda, iki koltuk değneğine yaslanmış, Hinoğlu duruyordu. Yine gözleri boncuk boncuktu onun, ufacık! Sararmış, solmuştu. Başına oturttuğu başlık neredeyse düşecekti.

- Hinoğlu sen misin? Nereden çıktın?

- İzin aldım, koyuldum yola; aradım kumandanımla teğmenimi mütamiyen. Kumandanımı bulamadım malesef!

- Beni nasıl buldun?

- Karargâha git dediler bana, Ziraat Okulu'na. Genel Kurmay Başkanlığı'ymış orası şimdi. Mustafa Kemal, cepheye gitmiş. Sopalarımı kaka kaka yürüdüm mütamiyen, vardım sonunda çok şükür. "Ülen," dediler bana, "Yaralı bir teğmenin işi ne burada? Hastahanelere bak, subay koğuşlarına. Komutanını da bilmeyiz. Çek arabanı!.." Çekerken arabamı sucuk kokuları geldi burnuma birdenbire. Mis gibi tüterdi meretler. Dayanamadım da sordum bir askere. "Dayı," dedi bana, "Subaya tablodot çıkmıyor, karavana da öyle. Parası yok milletin. Onlar da sağdan soldan sucuk toplatıp midelerine atarlar işte böyle..." "Tayın var mı?" dedim. Dedi ki bana, "Bulunur şöyle böyle!" Tayın olsun da yeter, değil mi teğmenim?

Ali bayağı sevinmişti. Şu Hinoğlu ona cesaret vermişti, yalnızlığını unutturmuştu.

Koğuştakilerin hepsi, sanki başka işleri yokmuş gibi Hinoğlu'na bakıyorlardı. O ise Ali'nin yanına iyice sokulmuş, oturacak bir yer bile aramadan karşısındakini avutmaya çalışıyordu.

- Aslan gibi olmuşsun yine teğmenim! Bilirsin bizim Ahmet Onbaşı öldü malesef, Cennete gitti çok şükür!...

- Ne dedin? Ahmet Onbaşı öldü mü? Onun çocukları, onun eşi, onun tarlası... Anlatma, daha kötü haberler verme bana. Gelmeseydin keşke!...

- Daha kötüsü, benim kumandanım... Kaybettim onu yine... Nah şuram yanar da kavurur beni. Sen bilirsen kumandanımın yerini söyle, ayağını öptüğüm...

- Bilmem!... Gayret Remzi'yi son defa Eskişehir istasyonunda görmüştüm. Ben de onu ararım. O da mı öldü yoksa?

- Ölmez benim kumandanım, ölebilemez hamdolsun. Hep böyle oyun yapar mütamiyen. Birgün dikilir karşıma, "Ülen Hinoğlu," diye sorar bana, "Bu ne hal, katır tepmişe dönmüşsün!.." Ben de zevkimden gülerim kalçamı ata ata. Yamandır benim kumandanım!

- Gayret Remzi senin koğuşta değil miydi, onun nereye gittiğini neden bilmiyorsun?

- Eskişehir'de öyleydi de, trende kayboldu birdenbire. Yanıma gelmişti de "Allahaısmarladık," demişti bana, "Beni üzmek istemezsen kendine iyi bak. Hemen iyileş. Fur yine düşmanı, düşman olan herkesi fur!.." Ya böyle demişti benim kumandanım. Anlamalıydım ayrılacağını! Benimki kafa değil ki teğmenim, kavun çok şükür!...

- Yaşıyor öyleyse... Cepheye gitmiştir. Buna sevindim Hinoğlu!... Biz de gideceğiz!... Bulacağız onu gerçekten. Bundan sonra senden ayrılmak istemem... Ama sen böyle değnekle nasıl geleceksin benimle? Doktor ne diyor?

Hinoğlu'nun koltuğunun altındaki her iki değnek de yere düştü, oraya, karyolanın dibine. Hinoğlu sallandı, ayaklarını güçlükle yana açtı. Sonunda kıpırdamadan durabildi olduğu yerde...

- İşte böyle teğmenim! Gördün mü aslan gibidir Hinoğlu? Kescem gâvuru... Yok, furcam da yakcam! Koşarım mütamiyen. Bu şeer sıkar beni. Hinoğlu kalmamalı yatakta. Sen istersen kimse ses etmez cepheye gitmeme. O zaman buluruz da kumandanımı, bakarız keyfimize...

Pencerenin kenarında yatan yüzbaşı, sonunda dayanamadı. Belki de şimdiye kadar böyle bir askere rastlamamıştı. Hinoğlu onu büyülemişti sanki:

- Senin adın ne asker?

- Bayram'dır çok şükür...

- Babanın adı?

- Bayram'dır hamdolsun...

- Ulan tekrar tekrar kendi adını söyleme bana. Dikkat et...

Hinoğlu selâm almaya çalıştı. Sonunda başardı da bunu:

- Nazillinin Üslük köyünden Bayramoğlu Bayram, Hinoğluhin 1311!... Buyur kumandanım!...

- Bu ne biçim künye böyle?

- Künyedir sayende, çok şükür...

- Ulan Allah'ın belâsı! Sarhoş ettin hepimizi!... Git hadi. Sonra gel!... İyileş de gel. Hep beraber gideriz cepheye. Seni öne sürerim domuzuna, görürsün günün kaç saat olduğunu!

Bayram sevindi, Bayram gıdıklanmış gibi kıkırdadı. Hani o küçücük gözlerinin önünde Gayret Remzi olmasa doyasıya gülerdi de şurada.

- Senin adın ne kumandanım?

- Yüzbaşı Tahsin! Ne yapacaksın? Şu kuş beyninde kalır mu bu isim?

- Kuş beyin mi dedin yüzbaşım? Benim beynim bal gibidir. Hamdolsun. Hinoğluhin demişler bana. Daha ne oyunlar var bende bir bilsen?...

- Git ulan, git!. Çarparım şimdi. Hâlâ duruyor karşımda!...

- Şimdi gittim yüzbaşım... Gittim de vardım birdenbire. Hinoğlu varken gama salmayın kendinizi mütamiyen.

Bayram yürümek istedi. Fakat olduğu yere kapaklandı. Bakındı etrafına, sonra koltuk değneklerini çekti.

- Bu kadarı olur çok şükür!... Yakında bırakırım bu sopaları büsbütün... Öteki kalçamı da zorlukla atsam ne çıkar? Ellerim var ya benim!... Bi fururum, deviririm. Budak değil, gözdür bu... Sinek bile uçamaz önümde hamdolsun!

Hinoğlu güçlükle yürüdü kapıya doğru, sonra duraladı, birşeyler söylemek istedi, beceremedi, ağlarcasına çıktı dışarıya...

*

* *

Ertesi günler hiç de iç açıcı haberler gelmedi... Meraklı gözler, gazete sütunlarındaki kısacık haberlerden gerçeği görmeye çalıştı:

"Bütün kesimlerde şiddetli savaşlar oluyor. Ordumuz büyük bir kahramanlıkla savaşmaktadır..."

"Düşmanın önemli birlikleri Beylikköprü'den hücuma geçti... Savaş bütün cephelere yayıldı..."

"Haymana meydan savaşının ilk günü... Süvarilerimiz başarılar sağladı..."

"Ordumuz bulunduğu mevzileri kat'i olarak savunuyor..." "Yunanlılar Hayman'a ve Çal dağı yönlerinde biraz gelişme kaydetti. Ordumuzun karşı taarruzu beklenmektedir..."

O gün 5 Eylül 1921 idi. Ali ilk defa, resmen izin alabilmiş, hastahaneden çıkmıştı.

Yürüyordu Ankara sokaklarında, biraz daha rahat, fakat çok daha huzursuz olarak.

Top sesleri duymaya başladı; kulakları yanılmıyordu, uzaktan da olsa top sesleri geliyordu...

Korktuğu oluyordu; düşman Ankara'ya çok yaklaşmıştı... Şu Ankara, terkedilmiş bir şehirdi artık. Değil bir araca, insana bile pek rastlanmıyordu.

Millet Bahçesi'ne gidecekti, orada oturacaktı, böylece dinlenmiş olacaktı. Bu düşüncesi onun, kendisine söylediği yalanlardan biriydi.

Bir fırının önünden geçiyordu. Birkaç kişi dizilmiş ekmek istiyordu fırıncıdan. Tezgâh somunlarla doluydu...

- Geriye, diye bağırıyordu pişirici, geriye; bunlar size değil, orduya!... Paşa böyle istiyor!... Ekmek yemese asker nasıl savaşır?

Şimdi de bir demirci dükkânıyla karşılaşmıştı. Bir çırak körüğün başında, alevin önündeydi. Ustası da, kalfası da buram buram terliyorlardı. İki meraklı seyrediyordu onları.

- Ne var burada?

- Orduya süngü yapıyorlar. Paşa böyle istiyor!

İki araba ardı ardına geçiyordu. Biri yatak ve bezlerle doluydu. Diğerinde teneke ve bakraç vardı.

- Nereye, nereye?

- Yataklarla bezleri hastahaneye götürüyoruz; yaralılar için. Bakraçlarla tenekeler de Haymana'ya gidecek, askere su taşınacakmış!... Hepsini evlerden topluyoruz!... Paşa böyle istiyor!...

Sonunda Millet Bahçesi'ne vardı. Boşalmış gibi oturdu bir yere. Bir asker yorgun yorgun geziniyordu Meclis kapısı önünde...

Bahçe hiç kalabalık değildi. Birkaç kişi başbaşa vermiş konuşuyordu. Gençten bir adam sokuldu Ali'nin yanına:

- Merhaba teğmenim, dedi, ben Fuat, sen daha iyi bilirsin; cepheden ne haber?

- Bilmem, dedi Ali, biz hastahanedeydik, siz söyleyin de öğrenelim!

- Ordumuz Sakarya'nın doğusuna çekilmiş. Hep geriliyormuş. Dediklerine göre iki güne varmaz Polatlı da düşermiş!... Polatlı buraya ne kadar ki?...

- Düşmez düşmez; Polatlı hiç düşmez!... Göreceksiniz bak; yakında zafer haberini alacağız!...

- Top seslerine ne demeli teğmenim? Geldi Yunan! Ankara'yı da alırsa hiç bir yerde tutunamayız!...

- Konuşmayın böyle; yakışmıyor. İnanmak gerek evvelâ!...

- Kimse inanmıyor artık. Kabahat benim mi?

Ayak sesleri duydular; eğilip baktılar. Yunan esirleri geçiyordu. Yorgun, gözlerinin altı çürümüş, genç askerlerdi bunlar. Onlardan daha yorgun birkaç Türk muhafız omuzlarındaki tüfekleri bile taşımakta güçlük çekerek yürüyordu...

- Savaş bu işte teğmenim, savaş bu!... Kime yararı dokunur? Kazanan da, kaybeden de perişan olur sonunda... Onbinlerce kişi gömülür toprağa, evler çöker, ocaklar söner... Savaşa harcanan paraları barış için, insanlığın yararına kullansalar, dünyanın yüzü değişirdi!... Dağlar ova olurdu; ayağın takılmadan yürürdün.

- Biz savaşmak istemesek de savaşmak zorundayız ama. Kendimizi koruyoruz. Başka çaremiz yok!... Yalnızız, bize kimseden fayda gelmez...

- Bizim kendimize de pek hayrımız dokunamaz ya, neyse... Arap çöllerine paralar yatırmışız, Budapeşte'lere, Balkanlar'a köprüler, yollar yaptırmışız, Viyana'ya dek gitmişiz de Anadolu ortalık yerde kalıvermiş...

- Kimsiniz siz?

- Adımı söyledim ya? Fuat!...

- Başka?

- Başkası yok!... İnsan can sıkıntısından patlıyor biliyor musun? Gazeteleri çeviriyorsun, bitti!... Sonra ne olacak?

Ali diretti:

- Kimsiniz siz?

- Üstüme varma teğmenim! Ah namussuz, şu elimi bir yiyebilsem!...

- Elini mi yiyeceksin?

- Elimi!... Tatlı oluyor!... Sen de denesene!

Ali biraz uzaklaştı genç adamdan... Ürkmemişti ama, bir çekingenlik, bir şaşkınlık duymuştu...

Şimdi de yaralılar geçiyordu yoldan. At arabalarının üzerine uzatılmış yaralıların çoğu baygındı, yaşadıklarından habersiz, eğri eğri dönen tekerleklerin sarsıntısını bile duymayarak kaderlerine yaklaşıyorlardı.

- İşte ben bu yaralılardan bir tanesiyim teğmenim... O namussuz cerrah var ya, birazdan elimi kesecek, rahat rahat yiyeceğim o zaman...

Genç adam yerinden fırladı, arabalara doğru atıldı... Ankara'daki sarı boşluk büsbütün genişliyordu Ali'nin önünde. Tozlu bir yola çökmüş bir sisin altındaydı herkes. Bu sarı boşluk her tarafı sarmıştı, gerçeği olduğu gibi bir türlü göstermiyordu.

Duramadı daha fazla, ayağa kalktı, yürüyebildiği kadar hızlı gitmeye çalışarak en arkadaki arabaya yetişti.

- Çavuş!

- Buyur teğmenim!

- Bu yaralıların içinde Gayret Remzi diye bir çavuş var mı? Ak saçlı, çökük omuzlu birisi...

- Yok galiba teğmenim. Bunların çoğu asker. Hepsi de iki kere vurulmuş. Sonları kötü!...

- Düşman nerede şimdi?

- Çal Dağı'nı aldı diyorlar. Ordumuzu güneyden kuşatıyorlarmış! Burun buruna çarpışıyorlar Sakarya'nın doğusunda; ondört günden beri savaşın arası kesilmedi. Onlar öldü, bizimkiler öldü! Hep gırtlak gırtlağa!... Geceleri bile!... Karanlıkta daha insafsız oluyor savaş!...

- Hiç mi ilerleyemedik, hiç mi?

- Bana sorarsan halimiz yaman teğmenim... Yine de savaşacağız! Mustafa Kemal Paşa'nın da attan düşüp kaburgaları kırılmış. Öyle diyorlar!

- Ne vakit?

- Bilmiyorum!... Belki de yalandır!

- Sakın bunu kimseye söyleme!... Lâfını bile etme!...

- Siperler içinde doktorlar kol, bacak kesmeye başlayınca, insanın hani beni de kesseler de kurtulsam diyesi geliyor içinden!

- Dönecek misin yine?

- Öyle!... Bırakıp döneceğim!... Hep bırakıp dönüyorum zaten...

Çavuş selâm verdi. Ali yol ortasında yine yalnız kaldı. Hemen Merkez Komutanlığı'na gitmeli, görev istemeliydi. Hastahane taburcu etmedikçe Ankara'dan uzaklaşamayacağını biliyordu ama, bir kere deneyecekti...

Bu sefer davul zurna sesi işitti. Cepheye giden askerler geliyordu karşıdan. Güle, oynaya geliyorlardı. Bir tabur kadar vardılar...

Meclis'in kapısı önüne mebuslar çıkmıştı. Askere el sallıyorlardı. Onlar da coşuyor, sırtlarındaki ağırlığa aldırmadan gözlerinde bir tuhaf ışık, adımlarını daha düzgün atıyorlardı.

- Dikkat!... Sağa bak!

Alkışlıyordu mebuslar... Taburun peşine takılan ayağı çıplak iki küçük çocuk da, başları sağa dönük uygun adım gidiyordu.

- Niçin yaralıları alkışlamıyorlar? diye düşündü Ali. Yaralılar böyle yürüyemedikleri için mi? Şu millet yaralılarını bir alkışlayabilse, bir alkışlayabilse!...

Arkasını döndü, ağladı bu sefer... Yabancı adam karşıdan elini gösteriyordu ona...

*

* *

Aradan günler geçti... Koltuğunun altında yine gazeteler vardı. Birkaç günlüğünü birden taşıyordu, onlardan ayrılamıyordu bir türlü.

Yine Kızılay merkezine girdi, yine o memurun karşısına dikildi:

- Ne istiyorsun teğmenim?

- Karımı soracaktım!...

- Karını mı? Ne ilişkisi var bizimle?

- Hemşireydi, Nihâl hemşire!...

- Ne olmuş?

- Daha evvel de gelmiştim size. Hatırlamadınız mı?

Adam bu sefer öksürüyordu, esnemiyor da öksürüyordu. Masanın üzerindeki kâğıtlar büsbütün yığılmıştı.. Öylesine toz vardı ki masada, insan parmağıyla birkaç satır yazı yazabilirdi:

- Hatırlamaz olur muyum teğmenim? Sizi gayet iyi biliyorum. Siz yine hikâyeyi başından anlatın.

- Eskişehir boşaltılırken karım ağır hastalarla beraber kalmıştı. Ondan sonra hiç haber alamadım!

- Şu mesele!... Doğru!... Neredeler acaba şimdi?

- Bana mı soruyorsunuz? O zaman Kızılhaç'tan bahsetmiştiniz.

- Tamam!... Kızılhaç!... İşler karıştı azıcık teğmenim... Hemşirelik de askerlik gibidir, biraz cesaret, biraz kendinden bir şeyler vermek ister, hele savaş sırasında...

- Ne demek istiyorsunuz? Yoksa Nihâl'in başına bir felâket mi geldi?

- Yoo!... Yanlış anlamayın... Yalnız biz burada, hele insanın burnunun ucunu bile göremediği şu sıralarda, her hastabakıcının, her hemşirenin nerede, ne iş yaptığını bilemeyiz ki!...

- Açık söyleyin bana. Eskişehir'de kalanlar ne oldu? Onu da mı bilmiyorsunuz?

- Savaş bu!... Eskişehir de Yunan işgali altında... Ne olabilir? Bir şey olmamıştır inşallah! Hele ordu savaşı kazansın, anlayacağız...

- Şikâyet edeceğim sizi, bu sorumsuz halinizin hesabını vereceksiniz!...

- Şikâyet mi? Keşke; bana büyük bir yararınız dokunur!... Şunlara bak teğmenim; bir yıl geceli gündüzlü çalışsam bu evrakın altından kalkamam. Hani diyorum, birisi bunları yaksa, külü bile kalmasa, biz de yeniden başlasak, işler daha düzgün gider!

Ali geri döndü. Memur iki kere hapşırdıktan sonra arkasından seslendi:

- Üzülme teğmenim! Bir gün karını karşında görüverirsin. Hemşiredir o, bir şey olmaz! Güzel miydi çok? Toy değilse hiç korkma!...

Ali merdiven başında beyaz gömlekli bir adamla karşılaştı. Hiç tanımadığı halde sordu:

- Bir ricam var sizden.

- Buyurun!

- Eskişehir'de bırakılan ağır yaralılar ne oldu?

- Gerektiği gibi bilmiyoruz teğmenim!

- Orada kalan doktorlardan da mı bir haber yok?

- Birisi dönmüş, cephedeymiş şimdi.

- Ya hemşire; aralarında bir hemşire de vardı?

- Hemşire mi? Onu da bilmiyoruz...

- Kim bilir?

- Kimse bilmez, daha doğrusu gerektiği gibi bilmez! Neden soruyorsunuz?

- O hemşire karımdı benim...

- Ben sana doğrusunu söyleyeyim mi teğmenim? Kurcalama daha fazlasını. Herkes eğri doğru bir şeyler söylemeye kalkışır, çıkamazsın işin içinden. Boş yere yıkılırsın. En iyisi bekle. Günün birinde elbet bir haber gelir sana.

- Savaşacağım ama ben, cepheye gideceğim!

- Daha iyi ya! Tatlı tatlı anarsın karını, daha hırsla atılırsın düşmana. Ayrılmak da, kavuşmak da insanların kaderi!

Dışarı çıktığı zaman, Nihâl'i düşünmenin ağırlığı altında ezilmekte olduğunu anladı. Gerçekten eşi olsaydı, bir süre beraber yaşasalardı böylesine bir özlem, böylesine bir endişe duyacak mıydı acaba? Halbuki şimdi o, karı-kocalıktan öte bir sevda oyununun içindeydi. Gerçekten Nihâl'i öpmek, onun çıplaklığını görmek, hatta canı çıkası Remzi'nin dediği gibi, şöyle elini bir dolaştırmak ne kadar zevkli olurdu? Ya bunları başkaları yapıyorsa şimdi? Unutamazdı, avunamazdı!... Kan beynine doluyordu... Bırakmamalıydı, Nihâl'i bırakmamalıydı!...

Bir sigara yaktı, şu sıcağa, şu toza toprağa rağmen rakı da aradı...

Ne zamandan beri sigara içmemişti, başı döndü... Yine de yürüdü.

Top sesleri kesilmişti. Ankara sokaklarında gidip gelenler fazlalaşmış gibi geldi ona... Ankara sanki kabuğunu çatlatmıştı...

Ne diyordu gazeteler?

"Her iki tarafta da keşif hareketleri yeniden başladı."

"Düşmana son darbeyi indirmenin zamanı gelmiştir."

"Bundan böyle, elden çıkan her nokta karşı hücumlarla geri alınmaktadır."

"Türk Ordusu taarruza geçti."

"Duatepe'yi birliklerimiz geri aldı..."

Evvelâ Meclis'in önüne geldi; kalabalık buldu orasını. Meraklılar yine pencerelere tırmanmıştı. Ne garip, günlerden beri gözükmeyen, bir kağnı arabası yolun ortalık yerinden istasyona doğru gidiyordu. Öküzler baş sallaya sallaya arabayı yürütmeye çalışıyordu.

"Gıj!... Gıj!... Gıj!..."

Bu gıcırtıların çok daha fazla iç tırmalayanını İnebolu yollarında işitmişti o...

Hep tutsaklar, hep yaralılar geçiyordu. Savaş naraları yoktu ama, tutsak ve yaralılar vardı işte böylesine...

Güneş tepelere çekilmiş, batmaya hazırlanıyordu. Batıda, Polatlı sırtlarındaydı güneş, savaşın olduğu yerlerde...

Garip bir bozkır sessizliği çökmüştü etrafa. İstasyondan gelen düdük sesleri bile, bu canlı cansızlığın ötesindeydi sanki...

- Yunanlılar durmadan çekiliyormuş teğmenim, durmadan çekiliyormuş!... Kurtulduk!

- Doğru mu?

- Doğru!... Şimdi söylediler! Yine de insan birdenbire sevinemiyor!...

- Meclis'ten ne var?

- Mebuslar üç gün evvel birbirlerini suçlamışlar! Burada kalanlar, ortalıkta görünmeyenlere veryansın etmişler!...

- Şimdi?

- Başka türlü bir halleri var... Bir şeyler bekliyorlar sanki...

Kendisiyle konuşan adamın sırtını okşadı, bir an Mustafa Kemal'i aradı şu kapının önünde. Sonra Millet Bahçesi'ne gidip eski yerine oturdu...

Bahçe de kalabalıktı. İnananlarla inanmayanlar bir aradaydı şimdi.

- Ben sana demedim mi azizim kazanacağız diye.

- Ben de söylemiştim.

- Söylemiş miydin?

- Ne sandın?

- Şimdi ne olacak? Eskişehir'i de alacak mıyız?

İnanmamış daha öteye gidiyordu:

- Alacağız!... Eskişehir'i de, Bursa'yı da, Kütahya'yı da, Afyon'u da, İzmir'i de!... Kim dayanır?

- Sen niye cephede değilsin?

- Burada işim vardı benim!... Daha yararlı oluyorum. Milleti, bir fikir etrafında topluyorum...

- Kimin fikrinin etrafında?

- Kimin mi?

Başka bir adam heyecanla koştu, fesi elindeydi:

- Yunanlılar Sakarya'da boğulmuş, düşman cesetlerinden nehir akmıyormuş!...

Ali ayağa kalktı. Vaktiyle burada, hatta Kuyulu Kahve'de tartışan-

ları aradı, Enver Paşa'nın gelmesini özleyenleri bulmaya çalıştı. Hiç birisini göremedi... Bu Ankara başka Ankara'ydı şu anda.

Nereden çıkmıştı, bilinmez; bir atlı da geliyordu... Bir at arabası bile vardı yolun kenarında.

Aşağıya indi, Meclis'in önü büsbütün karışmıştı. Birisi başını taşa dayamış ağlıyordu. Akşamın hafif loşluğunda esirler, yaralılar hâlâ geçiyordu...

- Susun, dinleyin!...

Bir adam elinde bir kâğıt tutuyordu. Sararmış yüzü, titreyen elleriyle etrafına bakınıyordu.

- Müjde!... Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve Milletine beyanını dinleyin!...

Adam okudu; zaman zaman kekeleyerek, zaman zaman coşarak okudu:

"Harp Karargâhı, 14 Eylül 1921...

Kutsal topraklarımızı çiğneyerek Ankara'ya girmek ve ulusumuzun bağımsızlığının koruyucusu ordumuzu yok etmek isteyen Yunan Ordusu yirmi bir gün süren pek kanlı savaşlardan sonra yenilmiştir!...

....İstanbul'da o zaman kendisine Türk Hükümeti adını veren, fakat yabancılara hoş görünmek gayretiyle Türk Milleti'nin en kutsal haklarını ayaklar altına alan, vatan sevgisinden yoksun bir takım devlet adamlarının zalimce aldırmamazlığından yararlanarak İzmir'e çıkan düşman bundan önce, İnönü'nde Türk azim ve imanı karşısında püskürtülmüştü. Ancak bu olaylardan ders almayan ve hiç bir hakka dayanmayarak kutsal vatanımıza saldırmakta direnen Yunanlılar bu defa, Kral Kostantin'in saltanat hırsını tatmin için memleketlerinin bütün kaynaklarını kullandılar. Para, asker ve malzeme hususunda hiç bir fedakârlıktan çekinmeyerek aylarca hazırlandılar. Ayrıca doğudaki çıkarları için masum kanların dökülmesini isteyen bazı yabancı devletlerin gizli ve açık yardımlarına dayandılar. Bu suretle Anadolu içlerine saldırdılar. Düşünmediler ki Türklerin vatan tutkusuyla dolu olan göğüsleri,

kendilerinin kötü bencilliklerine karşı daima bir duvar gibi yükselecektir...

.... Millî amaç uğrunda halkımızın, kendi özel çıkarlarını hiçe sayarak gösterdiği gayret, gelecek kuşakların sonsuz övünme nedeni olacaktır...

.... Hiç kimsenin hakkını elinden almak istemediğimiz gibi başkaları tarafından da hayat hakkımıza ve bağımsızlığımıza saygı duyulmasından öte bir davamız yoktur... Elbet Türk Milleti'nin bu dileği, bütün insanlık ve bütün dünyaca kabul edilecektir... Ancak silâhlarımızı gayemiz tamamen elde edildikten sonra bırakacağımızdan pek yakın olan bu mutlu ana kadar eskisi gibi bütün milletimizin üstün gayret ve fedakârlık göstermesini beklemekteyim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Başkumandan Mustafa Kemal"

Bir çocuk koşuyordu yukarı doğru; oraya neden, niçin gelmişti bilinmez. Ayağında donu bile yoktu. Ali, Remzi'yi düşündü; o da bir çocuk görmüştü galiba, donunu dahi bırakıp Aydın'dan güneye doğru kaçmıştı. Annesi bile onu unutmuştu. Özgür olmak, bir parçacık daha hava alabilmek için kaçmıştı o yavru!... Buradaki çocukla onun arasında bir ayrılık olmalıydı. Benzerlik sadece kaçıştaydı.

- Yaşa!... Mustafa Kemal Paşa yaşa!...

Halk dağılıyordu... Alkış sesleri Ali'nin kulaklarına dalga dalga çarpıyordu, yine esirler, yaralılar geçiyordu...

Ali, Hinoğlu'nu bulmak için yürüdü, sevinemeden, fakat çok daha inançlı olarak yürüdü...

Bir şey daha takılıyordu kafasına. Artık çok kimse padişahın adını ağzına almıyordu. Onu unutmuş görünüyorlardı. Halbuki İstanbul'da hâlâ bir Halife ve onun bir hükümeti vardır. Onlar güçlerini ne kadar yitirmiş olurlarsa olsunlar işgal kuvvetleriyle yine de bir aradaydılar...

DUMLUPINAR

- Nerede kaldın Hinoğlu?

- Şey yaptım teğmenim! Aradım kumandanımı da yine bulamadım malesef!...

- Bulacaksın, bulacaksın diyorum sana. Elbet karşılaşacağız onunla. Uzaklaşma yalnız buralardan, bu sefer beni de kaybedersin!...

Atlılar geçiyordu önlerinden; ses çıkarmadan ürkercesine geçiyordu atlılar. Hepsinin yüzü batıya dönüktü... Kurşun akıtılmış gibi ağırdı kişilerin içi o anda.

Karanlık bastıkça basıyordu... Afyon'un Sandıklı ovasındaydı Türk Süvarileri... Birinci Süvari Tümeni yayılmıştı etrafa.

Aradan bir yıl geçmişti. Takvimler. 25 Ağustos 1922 Cuma gününü 26 Ağustos 1922 Cumartesi gününe bağlayan geceyi gösteriyordu. Türk Ordusu o sabah kuzeyden güneye kadar bütün birlikleriyle genel taarruza geçecekti.

Bir yıldan beri cephelerde durgunluk vardı. Sakarya Savaşı'ndan sonra taarruz gücünü kaybeden, Bursa, Eskişehir, Kütahya, Afyon'u elinde tutmakla yetinen Yunan Ordusu Türk'ün hazırlanmasını beklemişti sanki...

Ay hilâl şeklindeydi gökte... Sinsi bir sessizlik vardı etrafta.

Gece biraz daha ilerlese, şu hilâl şeklindeki ay, biraz daha yükselse yürüyüş emri gelecekti elbet... Sonra gün doğarken, tanyerinde, güneş belki de bir mızrak boyu yükselmişken, 26 Ağustos sabahı bütün ordu ileri atılacaktı.

Bu bekleyiş başka bekleyişti, son bekleyiş... Hepsi orada dişlerini gıcırdatarak, avunabilmek için sadece hilâl şeklindeki ayı seyretmeye çalışarak oturuyordu atlarının dibinde...

- Nasılsın Teğmen Ali?

- Sen misin Tahsin Yüzbaşım? Buyur!

Atlar kişniyordu, yorgun atlar. Bir de keçi sesleri geliyordu galiba... Duymak istemedi her ikisi de bu sesleri.

- Hinoğlu!...

- Emret yüzbaşım!

- Beni tanıdın mı? Ben kimim?

- Tanıdım çok şükür! Sen hastahanede künyemi saydığımda "Bu ne biçim künye" diyen yüzbaşısın malesef!...

- Hazırlan öyleyse! Teğmen Ali'nin emirerliğiyle kurtulacağını sanırsan aldanırsın. Ahdım var; evvelâ düşmana karşı seni süreceğim domuzuna. Ben bölük komutanınızım, dilediğimi yaparım!

- Senin kumandanlığın bir şey mi ki yüzbaşım? Benim bir kumandanım vardı bi görseydin! Apışır da kalırdın karşısında mütamiyen!...

- Lafı değiştirme! Korktun değil mi? Önüne, arkana bakınırsın!... Kaçmak mı niyetin yoksa?

- Kim demiş yüzbaşım? Geride Mustafa Kemal Paşa var; o düşünür arkamı hamdolsun! Önümdeki gâvuru da ben furacağım! Ne kaldı ortalıkta çok şükür?

Bir çavuş sokuldu yanlarına, yerlerde bir şeyler arıyordu sanki:

- Yüzbaşım, burada keçiler gördünüz mü?

- Ne keçisi çavuş?

- Bayağı keçi yüzbaşım!

- Ne işe yarar onlar?

- Asker taze et yesin diye aylaktan keçi toplattılar bize. Süvari kolordusunun arkasından keçilerle birlikte gidecektik. Dağıldı çoğu, bulamayız!

- Oğlum keçi bu, nasıl toplanır?

Çavuş saf saf baktı yüzbaşının yüzüne:

- Doğru, dedi, toplanmıyor, toplanmıyor ya!..

- Ne yapacaksınız şimdi?

- Ateş yakıyoruz!... Bulduğumuz keçiyi kesip kavurmaya basacağız!

- Ateş mi yakacaksınız? Böyle bir gecede mi? Düşman burnumuzun dibindeyken ona yerimizi mi göstereceksiniz?

- Doğru, bu da doğru ya yüzbaşım... Gel gör ki kavurma ateş yakmadan olmuyor?

- Şart mı kavurma?

- Keçi peşimizden gelmiyor, ateş yakıp kavurma yapılmıyor!... Eee biz ne yapalım şimdi yüzbaşım?

- Bırakın keçileri gitsin!

- Nereye?

- Canları nereye isterse!

- Asker ne yer?

Bu sefer Yüzbaşı Tahsin saf saf çavuşun yüzüne baktı. Doğru, asker ne yiyecekti? Ama ne yapsınlardı ki, keçiler söz dinlemiyordu!

- Yürü, dedi, sana kim emir verdiyse götür onun yanına beni! Süvari giderken bir de peşinden gelen keçilerle mi uğraşacak?

Yüzbaşı Tahsin'le çavuş karanlıkta kayboldular... Ali onların kısa bir süre ayak seslerini dinledi...

Şimdi takım kumandanıydı Ali. Bölüğün başında Tahsin Yüzbaşı vardı. Kısa zamanda onunla da anlaşmıştı... Yine de Tahsin Yüzbaşı, bir Gökmen Yüzbaşı değildi. Tahsin Yüzbaşı zaman zaman heyecanlı, zaman zaman neş'eli bir adamdı. Heyecanlarını bir fikrin etrafında toplamıyordu.

Ilık bir rüzgâr vardı şimdi, ay ise hâlâ süzülüyordu. Ali bekliyordu...

- Teğmen Ali!

- Buyur yüzbaşım!

- Vakit geldi. Yürüyüşe geçiyoruz!

- Hazırız yüzbaşım!

- Bizim Birinci Tümen, Kolordu'dan aldığı emre göre, Çukurca-Yörükmezarı yolu ile Çanhisar istikametinde ilerleyecek. Kolordu'nun arkası gelene dek düşmana kendimizi göstermeyeceğiz. Sincanlı, Düzağaç, Çobanözü yönlerini keşfe çalışacağız!

- Demek Ahır Dağları'nı aşıyoruz yüzbaşım?

- Evet!... Sincanlı ovasında Yunanlıların ardına inmek için!

- Yol var mıymış?

- Bir patika!... Düşman tutmuyormuş yolun ağzını! Tokuşlar köyünden Haydar Ağa diye biri haber salmış. Bir köylü yol gösterecek bize.

- Keçiler ne oldu yüzbaşım?

- Keçiler mi? Kaldı! Allah'ın belâsı keçi bu be; söz dinlemiyor keratalar!

Ali, Hinoğlu'na bakındı. Bayram, iki atı dizginlerinden tutmuş, burunlarının dibine kadar sokulmuştu. Yüzbaşı Tahsin onu çenesinden yakalayıp başını yukarı kaldırdı:

- Ulan Bayramoğlu Bayram, Hinoğluhin!

- Buyur yüzbaşım!

- Bir kurşun gelir de beni attan devirirse ne yaparsın?

- Bir çukur açar, gömerim çok şükür!

- Öldürdün gitti beni kerata! İstemem, bırak da savuş yanımdan! Açıkta yatmak iyidir, püfür püfür. Bir selâm çakıp geçersin sadece!... Anladın mı?

- Anladım anlamasına da yüzbaşım... Gel gör ki benim kumandanım yok burada... Bir kumandanım bulunsaydı yanımda, görürdün sen Hinoğlu'nun ne olduğunu!

- Başlarım senin şimdi kumandanından! Başkasıyla ne öğünüyorsun? Seni domuzuna düşmana doğru sürdüğümde kurşunu yememeye bak! Kılıcın keskin mi?

- Kurşunu da yemem, kılıcım da keskindir sayende yüzbaşım!

Yüzbaşı Tahsin Hinoğlu'nun sırtını okşayıp uzaklaştı...

- At bin!...

25 Ağustos'un gecesiydi işte... Bir hışırtı, bir ileriye gidişin yapışkanlığı vardı etrafta. Ve Birinci Süvari Tümeni yürüyüşe geçmişti nihayet.

Karanlık daha fazla çöküyordu sanki, katran gibi koyu, kasvetli bir ruh gibi baskılı bir karanlık önlerini bile göstermiyordu onlara.

Duyulan, nal sesleri, bir de kesik kesik verilen komutlardı.

Ahır Dağı'nın eteklerine geldikleri zaman, gecenin koynunda bir derenin şıkırtısını işittiler. Şimdi atlar nallarını taşlarda biliyordu, çakıltaşları yuvarlana yuvarlana kayıyordu.

- Dikkat edin, sol yanınız uçurum. Tek kolla gidilecek. Patika asla bırakılmayacak.

Komutlar hep yavaş sesle söyleniyordu. Komut değil, birer hatırlatmaydı sanki bunlar...

Önlerinde ne bir iz, ne de bir yol görebiliyorlardı. Dere yataklarına çökercesine iniyorlar, sonra yine yükseliyorlardı...

Ağaçların hafif hışırtısı duyuluyordu, yaprakların kurak kokusu burunlarına çarpıyordu. Gökteki ayı tekrar görebilseler, o hilâl gibi ayla tekrar karşılaşsalar, daha güç kazanacaklarını sanıyorlardı.

Ali şu askerin, şu subayların nasıl bir yaşantı içinde olduğunu gerektiği gibi kestiremiyordu... Kendisi ise o anda içiyle, dışıyla sadece bir boşluğun ortasındaydı.

- Ah!...

Bir asker yuvarlandı; bir inilti duyuldu, ardından bir at acı acı kişnedi... Biribirinin üzerine devrilen iri taşların boşlukta çıkardığı sesler bir çivi gibi beyinlere çakılıp durdu:

- Ne oldu?

- At ürktü, Şeref köylü Satı sizlere ömür teğmenim! Uçurum hep buraları!...

Şeref köylü Satı'yı kaderiyle başbaşa bıraktılar... Kimse onunla ilgilenemezdi. Yarın sabah belki de kuşlar üşüşürdü tepesine...

Doğrusu çok hoş olacaktı. Sincanlı ovasına inip de düşmanın arkasına geçtiler mi zevklerinden duramayacaklardı. Piyade de güneyden taarruza geçecekti, kuzeyden ise İkinci Ordu birlikleri Yunan'ı saracaktı. Çok yakındı bu; hem de birkaç saat sonra gün yüzünü gösterirken olacaktı hepsi! Yeter ki şu gece bir bitsin, gün yüzünü göstersindi.

Yine de gece bitmiyordu... Atların soluk alışları başka türlü çıkıyordu şimdi. Hayvanların sağrıları kayalara değiyordu.

Birkaç asker daha yuvarlandı, birkaç çığlık daha işitildi...

- Dikkat edin!... Bitiyor, az kaldı...

Bir ışık belirir gibi oldu Ali'nin önünde. İyice göremiyorsa da ağaçları seçebiliyordu artık. Şu kaya parçası bir kale kapısı gibi dikilmişti önüne sanki... İncecik bir çizgiydi yürüdükleri yol. Ve sonra boşluk, karanlığı gittikçe içine doğru çekmekte olan boşluk...

- Sabah oluyor!

Çizgi çizgi, kırçıl kırçıl, beyaz da değil, siyah da değil, pembeliği de gizlemiş bir renk vardı önlerinde... Ahır Dağı'nda başka türlü bir rüzgâr da dolaşıyordu o anda...

Birden hayvanlar oldukları yerde durdu. Bu kırçıllığın arasından bir ses çarpmıştı kulaklarına... Çok uzaklardan, doğudan, gerilerinden geliyordu bu ses, sabahla beraber önlerine dökülüyordu...

- Topçu ateşi başladı!

- Türk Ordusu'nun taarruzu başladı...

- Yaşasın, yaşasın!...

Ali üşüdüğünü hissetti. Biraz sonra piyadeler düşman siperlerine saldıracaktı... Onlar ise Ahır Dağları'nı henüz aşamamışlardı. Yine de mutluydular. Ali'nin ürpermesi belki de bu mutluluktandı.

Sabah döküle döküle yüzünü gösteriyordu, yol ise kıvrıla kıvrıla iniyordu aşağıya. Şu dar geçit, şu boğaz bitecekti elbet en sonunda...

- Yörükmezarı gözüktü! İniyoruz Sincanlı'ya!...

Çamlıkdere de diyorlardı oraya, Yörükmezarı Deresi de...

Bir su akıyordu, ağaçlar eğilmiş gibi duruyordu, hava hâlâ sakindi.

Sincanlı'yı da seçiyorlardı... Hafif engebeli bir ovaydı burası... Düşmanın esas kuvvetleri şimdi Afyon'da, Afyon önlerindeydi. Onlar ise düşmanın ardına düşmüşlerdi...

- Kolbaşı dur!...

Köylüler koşuyordu; yalpa vura vura, yere düşe kalka köylüler koşuyordu! Top sesleri durmamacasına işitiliyordu.

- Aslanlarım geldiniz mi, nihayet kurtardınız mı bizi?

- Yorgun bu hayvanlar yiğitlerim; su verelim, yem verelim!...

Kadınlar, erkekler, çocuklar hayvanların ayaklarına atılıyorlardı. Nalların çiğnediği yerleri öpüyordu tümü. Ağızlarına toprak da girse, çamur da bulansa razıydı onlar...

- Bırakmayın bizi, bir daha koyuverip de gitmeyin sakın...

Ali duraladı. Kim, nasıl bırakmıştı bunları? Nasıl toplanıp da gelmişti bu ordu buralara kadar? Bundan iki yıl evvel bu özlemin peşinde koşar mıydı acaba bu köylüler?

Yine de onların suçları yoktu; bir alışılmışlığın, bir başka yere inanmışlığın ardından gitmişlerdi aylarca... Gerçeği görmek ancak yaşamanın koyu acısıyla kabil olmuştu... Bir bilek çıkmasaydı bozkırda, Ankara'nın o yalnız gecelerinde yılmamanın öncülüğünü yapmasaydı o insan, bu Süvari Kolordusu inebilir miydi hiç Sincanlı ovasına? Yumuşacık, bir hamur gibi, usta bir avucun içinde şekil almaya hazır kişiler, ustasını bulmasaydı kimbilir nerelere savrulup giderdi? Yine de herşey bitmiş değildi. Bundan sonra kaç gün geçecekse kan ve köpük vardı önlerinde. Direnenle saldıranın arasında duran köprü henüz atılmamıştı.

Bir kısım atlılar gidiyordu ileri doğru, Süvari Tümeni keşif kolları sürüyordu. Hayvanlarının üzerine yaslanan atlılar ve sonra top sesleri... Kimbilir kaç kişi, kimbilir kaç göğüs yine yuvarlanıp toprağa gömülüyordu şu anda?

- Nerede, Kolordu Kumandanı Fahrettin Paşa nerede?

- Kimsin sen?

- Tokuşlar'dan Haydar Ağa!

- Fahrettin Paşa geride! Gelecek, birazdan gelecek!

Tokuşlar'ın Haydar Ağa'sı, Süvari Kolordusu'na şu dağ yolunu haber veren köylü, âdeta çırpınıyordu.

- Dinlenin, yiğin, için!.. Varımız da, canımız da sizin!.. Kız Ayşe, Mustafa oğlum ne durursunuz? Hani ayranlar, hani ekmekler, dereler de mi kurudu, su nerede?

Düşman görünürlerde yoktu, düşman kıyasıya bir savaşa girişmişti Afyon dolaylarında. Burada ise süvariler dinlenmek, az da olsa karın doyurmak zorundaydılar.

- Teğmen Ali!

- Buyur yüzbaşım!

- Sen de takviyeli bir takımla keşfe gideceksin! Balmahmut'a doğru...

- Emredersin yüzbaşım!

- Buralarda çeteler de varmış! Hem Türk çeteleri, hem de Rum çeteleri! Dikkatli olun... Demiryolu ve telgraf hatlarını kesin! Emir böyle... Bizim Birinci Tümen Ayralı'da toplanacak!

Atlılar yine fırladı ileriye... Otlar sararmıştı, dere yatakları yer yer kurumuştu da... İleride demiryolu vardı...

- Teğmenim, düşman gelir şuradan!

- Gördüm! Bir süvari birliği bu, çekin kılıçlarınızı!

Doludizgin saldırdılar. Yardılar, devirdiler şu düşman müfrezesini... Hırsları gittikçe artıyordu, ne kadar savaşırlarsa savaşsınlar doyamayacaklarını sanıyorlardı.

Kısa bir süre sonra keşif kollarının arkasından yürüyüşe geçip Çayırhisar'a ilerleyen, sonra Ayralı'da toplanan Birinci Süvari Tümeni o geceyi hiç de rahat geçirmeyeceğini biliyordu. Gelen haberler ise onları gerektiği gibi sevindiremiyordu. Belentepe 23'üncü Piyade Tümeni tarafından alınmışsa da Çığıl Tepe dayanıyordu...

*

* *

Ertesi gün 27 Ağustos 1922 Pazar günü, savaşa olanca hızlarıyla giriştiler. Balmahmut'tan gelen düşmanla çarpışma korkunç oldu. Sonra Birinci Süvari Tümeni kuzeye, İlbudak Dağları'na doğru çevirme hareketine başladı. Hele 23. Piyade Tümeni'nin Belentepe'den sonra Türkmen Tepe'yi de alarak Sincanlı ovasına indiğini öğrenince sevinçlerinden bağırmaya başladılar...

Vahşice bir haykırıştı bu! O çekingenlik, o durgunluk, o ürkeklik tüm kayboluyordu artık. Kan dökmek, yine kan dökmek zevk haline geliyordu sanki!

Bakırcık Tepe'sini elinde bulunduran Sincanlı ovasına hâkim olur demişti Kolordu Kumandanı. Onlar ise Balmahmut'a giderken cepheden Balmahmut istikametine çekilmek isteyen düşmanı kılıçtan geçirişlerinin tadını bir türlü unutamıyorlardı!

Gece olunca dinlenmeye çalıştılar. Düşmanın ortasındaydılar, yine de endişeleri yoktu.

- Hinoğlu!
- Buyur yüzbaşım!
- Teğmenine hiç yardımın dokunmamış senin bugün!
- Dokundu çok şükür! Furdum da vardım yanına!
- Adam öldürmek marifet mi?
- Marifettir malesef!...
- Çekil karşımdan!.. Aptalca konuşuyorsun bu gün sen!... Kalçaların nasıl?
- İyidir sayende hamdolsun!
- Dediğimi unutma sakın Hinoğlu; beni bir kurşun devirirse selâm çakıp geç yanımdan! Hadi gözüm görmesin seni...

Hinoğlu hiç anlamıyordu ya şu yüzbaşıyı! Karşısına alıp niye konuşuyordu kendisiyle sanki? Bölükte başka insan mı yoktu? Yine de bu yüzbaşı iyi yüzbaşıydı doğrusu; insan peşinden giderdi böylelerinin...

*

* *

Hep kuzeye doğru çıkıyorlardı... Düşman hatlarını yarmışlar, Yunanlıları güneyde bırakmışlardı... 28 Ağustos günü Birinci Süvari Tümeni Düzağaç batısında kalmıştı...

Ertesi gece ise iki günlük ayrılıktan sonra Çalköy kuzeyinde, Kurtköy'de Kolordu'ya katılınca Yunanlıların Dumlupınar'a doğru çekilmekte olduğunu öğrenmişlerdi...

O sabah, 30 Ağustos 1922 Çarşamba sabahı Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın Süvari Kolordusu'na geldiği haberi duyulunca bütün subaylar arasında bir şaşkınlık, bir hayret uyanmıştı. Onlar ihtiyatta kalmışlardı. 14. Süvari Tümeni'nin Şıhlar'dan, 2. Süvari Tümenin de Tokala'dan düşmanı sıkıştırdığı söyleniyordu.

Bir sessizlik vardı askerde; geleceği beklemenin, sabrı aşan sükûnetiydi bu...

Afyon'un kurtuluşu, piyadelerin tüm Sincanlı ovasına varışı bu geleceği beklemenin ötesine atamıyordu onları...

- Şakir Yüzbaşı da gitti demek!

- Teğmen Ömer'i son gördüğümde ormanın içine dalmıştı!

- Hüsnü Üsteğmenim bir kurşunla devrildi atından aşağıya!

O yoktu, bu yoktu, yerleri boştu... Daha da gideceklerdi. Kalanlar bir saat sonrasını bile bilemezlerken gidenleri değerlendirmeye çalışıyorlardı o anda...

Atılan köprüler, bozulan tren yolları, devrilen telgraf direkleri, birden karşılarında Türk süvarilerini görüp şaşkına dönen Yunan birlikleri hep bu dört günü doldurmuştu.

Erimişlerdi onlar da... Yandan yedikleri topçu ateşi karşısında zaman zaman dağılıp çırpınan atların altında kalmışlar, sonra yeniden toparlanmışlardı.

- Ne düşünüyorsun Teğmen Ali?

- Bekliyorum! Bu savaş bitsin istiyorum artık!...

- Bezdin mi, korktun mu?

Ali yanına sokulan İkinci Takım Kumandanı Teğmen Muhittin'in elini tuttu:

- Hiç biri değil, dedi, hiç biri değil!... Şu kan dinsin diyorum, şu kan dinsin! Sadece bu kadar!...

- Yunanlıların Sakarya'da yaptıklarını biliyor musun sen?

- Yaralıydım o zaman, Ankara'daydım. Ama sonradan işittim...

- Çekilirken yakmadık köy, söndürmedik ocak bırakmadılar...

- Şimdi ne olacak, şimdi ne olacak?

Öküzlerin yaralılardan daha fazla kıymetli olduğu zamanlardı Sakarya savaşları. Kadınların türküleri birer inilti gibi işitilirdi. Dağların ardındaki sevgililerini bu türküleriyle çağırırlardı hep. Erkek hasreti çekerlerdi tüm. Savaştan, hatta yanmış ocaklarından çok, kocalarından uzak kalmanın acısını duyarlardı. Bir tanesi yakama yapışmıştı; çılgınlar gibi sarsıyordu beni. "Kocamı bul, diye bağırıyordu, bir çocuk peydahlayacağım ondan, sonra yine gitsin savaşa!..."

- Şimdi ne olacak, şimdi ne olacak?

- Niye bu suali hep soruyorsun bana Teğmen Ali? Yoksa sen de

mi karının harsetini çekiyorsun şu anda? Belki de savaşın bitmesini bunun için istiyorsun!

- Hayır!..

Ali duraladı, kendini Gayret Remzi'ye benzetti. "Sonra?" diye sormuyorsa da, "Şimdi ne olacak?" diye soruyordu. Bir şüphe mi düşmüştü içine? Hangi olay, hangi yaşantı onu anın dışına doğru itiyordu?

Bir köylü kadın geçiyordu askerin arasından. Bir merkebe binmiş, bacaklarını sarkıtmıştı. Ali ona başka gözle baktı. Gerçekten de şu kadın, renkli, dallı, parçalanmış elbisesiyle dahi merkebe yüklenmiş bir şilte, bir bohça değildi!... Onun da bir çok özlemleri, dişilik arzuları, hapsedilmiş duyguları olmalıydı... Gelenekleri onu susturuyorsa da içini kemiren kurt böylesine askerin içinden geçiriveriyordu. Teğmen Muhittin'e hak vermeliydi!.. Hatta Gayret Remzi'nin çırpınışını hiç aklından çıkartmamalıydı!... Düpedüz kendisi de şu anda bir Nihâl'le beraber olmanın arzusu içinde yoğruluyordu...

- Teğmen Ali!

- Buyur yüzbaşım!

Ölen tabur kumandanının yerine geçmişti Yüzbaşı Tahsin.

- Kolordu Kumandanı'nın emri: Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'yı bulacaksın. Süvarilerimizin batıdan düşmanın arkasını kesmek üzere olduğunu bildireceksin, Belova Gediği'nin önündeki Saraycı Köyü ile çevresini tutan düşmana süvarilerimizin saldırdığını söyleyeceksin.

- Başkumandanı nerede bulacağım yüzbaşım?

- Birinci Ordu Kumandanı Nurettin Paşa'nın yanında olacakmış! Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa söylemiş. Biraz evvel bir subay daha çıktı yola. Varamazsa diye seni de gönderiyorlar!

Ali'nin heyecanı birdenbire taştı... Sadece Hinoğlu'nu gözleriyle aradı. Onun, kalçasını oynata oynata hayvanını önüne getirdiğini görünce hiç sesini çıkarmadan bindi, elini salladı...

*

* *

Ali bir hayli yol almıştı... Şimdi top sesleri kulaklarını delercesine işitiliyordu... Yer yer dumanlar havalanıyor, yer yer alevler parlıyordu.

Bırakılmış düşman siperleri vardı önünde... Tel örgüler ezilmiş, toprağa gömülmüştü...

Çalılar, ormanlar yanıyordu... Bazan etrafı kaplayan hışırtı, top seslerini de, at kişnemelerini de bastırır gibi oluyordu...

Yanan çalıların içinden çekinmeden geçen Türk askerleri de vardı. Bir kısmı tutuşuyor, üzerlerini söndürmeyi bile düşünmeden koşuyor, koşuyordu.

Toprak, çukurlarla doluydu; güllelerin açtığı bu çukurlarda bazan yarım bir gövde, bazan kopuk bir baş göze çarpıyordu.

Kalçasından dışarı fırlamış bir bacak, yalnız kalmış bir kol atının ayaklarına takılıyordu... Ölüler, ölüler, yine ölüler...

Sonra devrilmiş arabalar, debelenen atlar, cephane sandıkları, uzaktan uzağa havlayan köpekler...

Biraz ileride sıhhiye erleri yaralı arıyordu... Sedyeler yerlere konmuştu, sıhhiyeciler eğilip kalkıyordu...

- Asker!

- Buyur teğmenim!

- Birinci Ordu Karargâhı nerede?

- Bilmiyoruz teğmenim!

Ali kuzeyden güneye doğru iniyordu. Toza toprağa bulanmıştı. Kirpikleri, kaşları, dudakları da çamur olmuştu sanki.

Yapamayacağını, yerine getiremeyeceğini, bu görevi başaramayacağını sanıyor, ürküyordu...

- Buralarda hiç bir askerî birlik yok mu?

- Aşağıda var teğmenim!

- Düşman nerede?

- İlerde diyorlar, şu tepelerin arkasında!

Hayvanını yine sürdü. Bir köyün yanından geçiyordu. Köy hâlâ tütüyordu... Ne bir insan, ne bir ocak kalmıştı orada... Kül yığınları etrafa serpilmişti. Bir et kokusu çarpıyordu Ali'nin burnuna...

- Dur! Subay dur!... Kıpırdama!...

Hemen elini tabancasına attı. Fakat kolları sarktı, gözleri hayretinden irileşirken olduğu yerde kaldı. Başkası anlatsa asla inanmazdı... Gördüğü manzara bir anda onu görevinden uzaklaştırdı.

Dört kadın koşuyordu ona doğru... Devrilen bir kütüğün altından, bir çukurun içinden çıkmışlardı... Kadınların yarı bellerinden aşağısı çırılçıplaktı; ne şalvarları, ne de donları vardı. Saçları kıtık gibi biribirine dolanmıştı, memeleri dışarı fırlamıştı. Gencecik köylü kadınlarıydı bunlar; koşuşmalarından, bağırışmalarından anlaşılıyordu. Bacakları, baldırları kan pıhtılarıyla doluydu.

Aralarında başka bir kadın daha vardı; onun da üstü başı parçalanmış, entarisi yırtılmıştı, korkudan titriyordu... Köylü kadınları, bu yabancı kadını yumruklaya yumruklaya sürüklüyorlardı...

- Subay! Subay! Yunanlılar bizi kirletti, bizi kirletti!.. Erkeğimiz, çocuğumuz da kalmadı! İntikamımızı al!...

- İntikamınız alınacak! Hepsi sürülecek bu topraklardan. Biraz sabredin!... Örtünün, dinlenin!

- Öyle değil subay! Öyle değil! Al bu karıyı, bu Yunanlı karıyı, elimize geçti bir kere... Dölle onu!...

- Ne dediniz?

- Dölle bu kadını!... Önümüzde, burada dölle!... İntikamımızı böyle al!...

Yabancı kadını Ali'nin atının ayakları dibine ittiler... Hayvan ürktü, Ali dizginleri kastı...

Yabancı kadın yerde sürünüyordu şimdi, bir elini havaya kaldırmış öyle sürünüyordu. Köylü kadınlar ise çılgınca bağırıp topuklarının üzerinde dönüyorlardı. Vahşi bir dans yapıyorlardı, çığlık çığlığa tepiniyorlardı!...

- Hadi, hadi durma, dölle... Hem de burada!...

Ali titredi, attan düşeceğini sandi. Başı çatlarcasına ağrıyordu. Bir kurşun yese, tam kalbinin üzerinden, böylesine yıkılmazdı...

- Gidin, örtünün!... Serbest bırakın bu kadını da!...

- Döllemeyecek misin?

- Hayır!... Yakışmaz bize!... Sabretmekten başka çare yok! Elimden başkası gelmiyor şu anda; affedin beni.

Kadınlar büsbütün dikildiler Ali'nin karşısına, bir tanesi dizginlere yapıştı, bir tanesi de yumruğunu havaya kaldırdı:

- Erkek misin sen, erkek mi? Yazıklar olsun, tuh sana!...

Ali hiç konuşamadı artık... Atını zorla kurtardı ellerinden, kaçarcasına uzaklaştı oradan...

- Erkek misin sen, erkek mi?

Hayvanını çatlatırcasına sürüyordu... Yanan evlerin çöküntülerinde hâlâ ateş vardı.

Bir köy gördü aşağıda, alevler içindeydi o da. Basit bir köydü burası da... Etrafı vadiler ve tepelerle çevriliydi. Yine siperler ve çökmüş tel örgüler vardı orada.

Bir birlik geçiyordu küçük yoldan, süngülerini takmışlardı... Bütün gücüyle seslendi:

- Yüzbaşım!

- Buyur teğmenim!

- Başkumandanı arıyorum; Birinci Ordu Karargâhı'ndaymış...

- Karakaya Tepe'de Başkumandan şimdi!

- Yakın mı?

- Şurada! Şu yanan Çalköy'ü geç; ilerde, göreceksin! Onbirinci Tümen Karargâhı'nda bulacaksın Başkumandanımızı!

- Nasıl olur? Bir başkumandan cepheye bu kadar sokulabilir mi?

- Mustafa Kemal Paşa o!

Ali yine sürdü atını. Kulaklarında hâlâ bir ses vardı:

"- Dölle onu!... Dölle onu!..."

Köylüler oturmuştu tümseklerin kenarına; süngü takmış askerlere, ileri sürülen cephane arabalarına bakıyordu... Bomboş gözlerdi bunlar, kurtulmuşluğun sevincini taşımıyordu hiç birisi... Milletin mutluluğu içine gömülmüştü...

Vakit öğleyi geçiyordu. 30 Ağustos 1922 Çarşamba gününün öğleden sonrasıydı... Sonunda Karakaya Tepesi'ni gördü Ali. Tırmandı oraya...

Dumlupınar karşılarındaydı... Dağlık, uzunca, ormanlarla çevrili bir toprak parçası uzakta da olsa yine önlerinde sayılırdı.

Topçu mevzileri, avcı siperleri de buradaydı... Düşmanın gülleleri yakınlara düşüyordu... Bir cehennem ki, alev kusuyor, ölüm saçıyordu oralarda...

Hemen atından atladı; gözleri yaşararak Mustafa Kemal'e baktı...

Başkumandan ayakları kısaltılmış bir batarya dürbününün başında, ileriye, Dumlupınar'a bakıyordu...

- Topçumuzun yardımıyla piyade birliklerimiz düşmanın esas kuvvetlerinin bulunduğu yığınağa yaklaşıyor paşam!

Bir kurmay subay Mustafa Kemal'in yanında durmuş, haber veriyordu.

Başkumandan şimdi dürbünden başını çevirmişti. Elindeki sigarayı dudaklarının arasına götürmüş, derin bir nefes çekmişti.

Ali, dik durmaya çalışarak topuklarını birbirine vurdu, âdeta haykırdı:

- Süvari Kolordusu'ndan geliyorum Başkumandanım! Fahrettin Paşa, süvarilerimizin batıdan düşmanın arkasını kesmek üzere olduğunu bildirdi. Belova Gediği'ndeki düşman birliklerine karşı 14. ve 2. Tümenlerimiz hücuma geçtiler!.. Ben Birinci Süvari Tümeni'nden Teğmen Ali...

Mustafa Kemal gülümseyerek baktı ona. Karşısında titreyen, toza toprağa bulanmış şu subay onun aradığı bir insandı. Dolu, inanmış ve yararlı olmaya çalışan bir insan!...

- Çocuk!... Daha evvel bir arkadaşın da getirdi bu haberi bana. Onu geri gönderdim, sen kal! Belki bir emir ulaştırırız Fahrettin Paşa'ya!

Selâm verdi, geri geri çekildi... Dizlerinin üzerine oturdu, kıpırdamadı bile artık.

- Allah Allah!... Allah Allah!...

Piyade tüm hücuma geçmişti şimdi! Dağlar, taşlar inliyordu sanki; bir köşeye kıstırılmış düşman inadına dayanıyordu... Çalköy hâlâ yanıyordu.

Mustafa Kemal'in durmadan emirler verdiğini görüyordu Ali... Atlılar koşuyor, gülleler toprakta çukurlar açıyor, muhabere askerleri hat döşüyordu.

- Onbirinci Tümen Kumandanı Derviş By askerinin önünde, avcı hattında ilerliyor paşam!

Saatler hep geçiyordu... Dumlupınar Savaşı'ydı bu; sonradan buna Başkumandanlık Savaşı da denecek, şu Karakaya Tepesi'ne "Zafer Tepe" adı da verilecekti.

- İkinci Ordu'nun kuzeyden gelen 16. ve 61. Tümenleri de çemberi daraltıyor paşam!

Mustafa Kemal hep bu olup biteni görüyor, biliyordu ama, her haber verilişte gözlerindeki parıltıyı karşısındakinden esirgemiyordu.

Düşman yönünden gelen top ve makineli tüfek sesleri nedense gittikçe yavaşlıyordu. Şu ilerdeki tepelerde son direniş, son bir çırpınış vardı...

Güneş dönmüştü, güneş karşıdan geliyordu şimdi, batıdan! Orada başka türlü bir parlaklık vardı; gözler kamaşıyordu, savaş artık gerektiği gibi seçilemiyordu.

Mustafa Kemal'in sesini duydu Ali. Biraz geri çekilmişti; yanındaki yüksek rütbeli bir subaya hıncını alamamışçasına sesleniyordu:

- "Güneş topçumuzun görüşüne engel oluyor. Fakat biraz sonra süngülerimize o güneşin vuracağı ışıklar, bu sefer düşmanın görüşünü tamamen kesecek!"

Ali gayet iyi seziyordu, birazdan burada başka türlü bir hayat başlayacaktı. Bir çökmüşlüğün bir dirilmişliğe dönüşü elle tutulurcasına görülecekti.

- Allah Allah!... Allah Allah!...

Dalga dalga önlerine yayılıyordu bu sesler. Ölüm kol geziyordu durmamacasına... Gerçekten Ali, o süngülerin pırıltısını görüyordu şimdi...

Mustafa Kemal ayağa kalkmıştı; düşmanın ateşine hiç aldırmıyordu. Sigarasını yere atmış, ayağıyla eziyordu... Gözleri nemliydi, yüzünde açıkça seçilen bir acı vardı. Kazanılmak üzere olan şu zafer artık onu hiç etkilemiyordu sanki...

Toprağın emdiği kanlar, düşman siperleri içinde eriyen şu asker, sönen şu göğüsler onu çökertiyordu. Büyük savaşçı savaştan tiksiniyordu.

- Onbirinci Tümen kendi kesimindeki tepeleri de ele geçirdi paşam! Batıya doğru ilerliyor! 16. Tümen düşmanı gittikçe sıkıştırıyor! 5. Tümen Küçük Adatepe'yi almak üzere! Düşman Büyük Adatepe'ye doğru yığın halinde kaçıyor Başkumandanım!...

Mustafa Kemal omuzlarını hafif çökerterek yürümeye başladı. Derin, kopkoyu bir düşünce içindeydi şimdi. Bir aralık durdu, Ali'ye döndü:

- Çocuk! Hemen birliğine dön! Hedefimiz İzmir'dir; Fahrettin Paşa'ya böyle söyle.

Bir kaç adım daha attı. Bu sefer yüzünü yine savaş alanına çevirdi, gözlerini yarı kapayarak bir süre oraya baktı. Dudaklarından dökülen sözleri yanındakiler bile güçlükle işittiler:

- "Hacı Anesti! Yunan Başkumandanı!... Mağrur adam; neredesin? Gel buraya, ordunu kurtar!"

Karanlık basıyordu, iniltiler, hep iniltiler duyuluyordu. Yine de şarkı söyleyen askerler vardı orada...

Belkahve

Korkunç bir kovalama başlamıştı. Atlarını durmamacasına sürüyorlardı.

Yüzbaşı Tahsin yanında giden Ali'ye başını çevirmeden seslendi:

- Eğer bir gün halkla asker arasında bir çelişme olursa ben halktan yana çıkarım, bunu bil!

- Niçin yüzbaşım?

- Çünkü bir ordu, herşeyden önce milletin o orduyu tutması, hatta istemesiyle kurulur ve yaşarmış. Bunu şimdi anlıyorum.

Evet, doğudan batıya doğru gidiyorlardı... Kolordu'dan emir almışlardı; ertesi gün, 1 Eylül günü Birinci Tümen Hamidiye Hanı'nı tutacak, Uşak yolunu kesecekti. Ali'lerin taburu ise piyadenin ardından Uşak'a girecekti.

- Pek azı kurtuldu düşmanın. Onları da çevireceğiz, onları da!

Gördükleri yine yanmış köyler, yine devrilmiş ağaçlardı. Düşman çekilirken önüne ne geçerse kül ediyordu. Onun geçtiği yeri bulmak kolaydı; nerede bir harabe varsa düşman oradan kaçmıştı.

- Ben demedim mi teğmenim? Bir ordu kurcaz da İzmir'e varcaz diye, fura fura varcaz diye. Dediğim çıktı; Hinoğlu'yumdur ben!... Ama kumandanım yok, kumandanım nerede benim?

- Ne sokuldun yanımıza Hinoğlu, başlatma yine kumandanından bana!... Git yerine!...

- Böle deme yüzbaşım! Kumandanımdı benim o; bir yürek vardı manda gibi, bir kalp vardı serçe gibi!... Bulcam mı dersin onu, bi bulsam!...

- Bulacaksın, ölmediyse bulacaksın...

- Niye ölsün?

- Savaş bu Hinoğlu, savaş! Sağ kalır mı insan kolay kolay?

Hinoğlu ağladı, yanaklarından yaşlar süzüle süzüle ağladı.

Hayvanlar tüm soluyorlardı. Bazan duraklamak, yan yan kaçmak istercesine çırpınıyorlardı.

- Burada mola verelim, dedi yüzbaşı, şu ağaçların altında!

Dizginleri kastılar, hayvanlardan atladılar. Orada da bir köy vardı, yanmıştı... Kadınlar koşuyordu onlara doğru... Biraz ilerlerinde unutulmuşçasına cephane sandıkları ve tüfekler yığın yığın duruyordu.

Köpekler dolaşıyordu: Havlayarak, hırlayarak dolaşıyordu. Yerlerde, çukurlarda, yol kenarlarında bir şeyler arıyordu bu hayvanlar.

Yuvarlana yuvarlana gelen kadınlar iyice yaklaşmıştı. Ellerinde yiyecek çıkınları vardı. Hep bir ağızdan bağırıyorlardı:

- Allah gönderdi, sizi Allah gönderdi aslanlar!... Yiğin, ne isterseniz yiğin!...

Önlerine ekmek koydular, salkım salkım üzüm verdiler... Asker bunları kapışırcasına yemeğe başladı... Atlar bir tuhaf bakıyordu sahiplerine.

- Düşman nerede?

- Piyademiz sürdü onu... Uşağa doğru!... İlerde çarpışıyorlar!... Bir kısmı da dağlara vurdu!...

- Ne yaptı? Yunan bir şey yaptı mı buralarda?

Üç köylü kadını, karınları şiş, ayakları kan içinde iki küçük çocuğu da ellerinden tutmuş karşılarında duruyordu. Kadınlardan biri hem genç, hem de çok güzeldi. Yeşile çalan iri gözlerinde donmuş yaşlar vardı. Başı açıktı, saçları darma dağınık dökülmüştü omuzlarına.

Etrafta dolaşan köpekler, şimdi hırlamalarını kesmişler, âdeta inlemeye başlamışlardı.

- Ne arıyor bu köpekler böyle?

- Sahiplerini, sahiplerini!...

- Kim onların sahipleri?

- Erkeklerimiz, erkeklerimiz!...

- Ne oldular?

- Biz dağlara kaçarken parçaladı düşman onları burada!...

Yüzbaşı Tahsin, o iri gözlü, donmuş yaşlarla karşısında duran genç kadına baktı:

- Senin de mi erkeğin bu çukurların içinde?

- Yok!... Benimki askere gitmişti, çeteye yazılmıştı. Çok evvel!... Dönmedi bir daha!...

- Döner, elbet döner!...

- Döner mi? Sahi mi? Nerede o, nerede?

- Adı neydi?

- Mürteza!... Yiğit Mürteza!... Taşı sıksa suyunu çıkarırdı! Bir boyu vardı; el değmezdi başına. Gördün mü onu, gördün mü?

- Görmedim!... Bekle, gelir!...

Kadın çırpında... Kadın eğilip kalktı da dizlerini yumruklamaya başladı... O zaman yüzbaşı kadına bakmamak için başını çevirdi, yine de dayanamayıp sordu:

- Erkeğini neden bu kadar çok arıyorsun? Aç mı kalacağından, sana kimsenin bakmayacağından mı korkuyorsun?

Kadın bir tuhaf atıldı yüzbaşının üzerine doğru. Sonra gözleri, o donuk yaşlarıyla dolu gözleri daha da irileşerek âdeta haykırdı:

- Ben ırgat aramıyorum, koca istiyorum, koca!... Kocamı bulun bana, kendim beslerim onu, elimle beslerim.

Yanındaki iki kadın kolundan çekip sürüklemeye başladılar bu genç kadını. Çocuklar ortalık yerde kaldı...

O, hâlâ bağırıyordu; "Kocam" diyordu, erkeğini özlüyor, yolunu gözlüyordu.

- Sus, ar damarı çatlamış sus!...

- Ne var, neden kınıyorsunuz beni? Kocamı istiyorum ben; suç mu?

- Gelir de bir ortak alırsa yanına görürsün sen!

- Alsın!... Bana da düşer, bana da kalır!...

Borazan, yürüyüş borusunu çalıyordu... Asker, yorgun atlara biniyordu... Yine doludizgin süreceklerdi hayvanlarını... Öyle de yaptılar.

Şimdi de yanmış et kokusu geliyordu burunlarına... Bu et kokusu arasında onlara bakraçlarıyla, testileriyle su ve ayran yetiştirmeye çalışanlar da vardı:

- İçin!... Doya doya için!... Aslanlar, yiğitler!...

Bir kalabalık gördüler; tüm kadındı. Ellerinde taşlar vardı, eğilip kalkıyorlardı. Çığlık çığlığa bağırıyorlardı...

- Namussuz!... Alçak!... Vurun, bir daha vurun!...

Hayvanlarını durdurdular, hayretle baktılar. Kadınların arasında bir Yunan subayı vardı. Kafasına her taş yedikçe yere kapaklanıyor, inliyordu... Üstü başı paramparçaydı. Burnu, gözleri, ağzı kan içindeydi; yüzü seçilmez olmuştu.

- Ne oluyor, kadınlar ne oluyor burada?

En yaşlısı hırsla baktı Yüzbaşı Tahsin'e. Sonra Yunanlı'nın başına bir taş daha indirip artık onu kıpırdayamaz hale getirince sevinçinden yerinde duramaz oldu; zıplıyor, sıçrıyor âdeta hora tepiyordu.

- Öldü, geberdi!... Saldıramaz bir daha!...

- Ne oluyor diyorum size? Neden parçaladınız bu Yunan subayını? Tutsaklamak yok muydu?

- Tutsaklamak mı? Yaşasa mıydı?

- Orduya bıraksaydınız, ordu düşünürdü ne yapılacağını?

- Yağma mı var? Kirletti Yunan, kadınlarımızı, kızlarımızı!.. Süngülerini boğazımıza dayadılar.

- Bu mu yaptı bu alçaklığı?

- Değil, başkaları! Onlar kaçtı, askerimiz gelince yakıp yıktı da kaçtı!...

- Öyleyse ne istediniz bu subaydan?

- Bunu yakaladık! Sen olsan ne yapardın?

Yaşlı kadın yumruğunu salladı Yüzbaşı Tahsin'e. Diğer kadınlar da ölü Yunanlı'ya birer tükürük atıp uzaklaştılar oradan...

Yüzbaşı Tahsin tekrar yürüyüş emri verdi taburuna. Geride bıraktıkları, dudaklarında biriken gülümsemelerini unutup donuk donuk bakıyordu arkalarından...

Tren yoluna vardıkları zaman artık akşam oluyordu... Türk piyadeleri Uşak'a girmişti.

Yayılmış birlikler, yavaş yavaş toparlanıyordu... Yaralılar taşınıyor, şehitler için çukurlar kazılıyordu... Uşak'ın bir kısmı yanıyordu...

Piyadeler alkışladı süvarileri:

- Hoş geldiniz, hoş geldiniz!

- Düşman nerede, düşman nerede?

- Bıraktı Uşak'ı! Öncülerimiz peşinde.

O gece Süvari Taburu Uşak'a girmedi... Biraz geride, yanmış, belki de artık haritada yeri kalmayacak bir köyün yanında dinlenmeye çekildiler. Emir gelirse eğer sonradan tümenlerine katılacaklardı.

Taburun subayları hep bir araya geldiler... Renksiz, sıkıntılı bir gece geçiriyorlardı. Hele Yüzbaşı Tahsin bir avunamamazlığın içindeydi. Bu kadar yürüyüşten sonra savaştan geri kalmışlar, salt Yunan'ın bıraktıklarıyla yetinmişlerdi.

- İzmir'e ne kadar var?

- Üçyüz kilometreden fazladır.

- Düşman dayanıyormuş baksana! Dumlupınar'dan kurtulanlarla geride kalanlar tutunmaya çalışıyor.

- Birkaç güne kadar onların işi tamamdır yüzbaşım!

- Tüm çeviremezsek Yunan'ı, dökün tüler bile batıda yanmamış, yıkılmamış bir yurt parçası bırakmayacak!

Ali doğruldu:

- İstersen Hinoğlu'nu çağıralım yüzbaşım, dedi, belki o avutur sizi, şaklabanlık yapar!

- İstemez! Onunla eğlendiğimi sanırken çok geçmeden üzüldüğümü anlıyorum!...

İkinci bölük Kumandanı Üsteğmen Şemsi içini çekti:

- Bana kalırsa, dedi, biraz da geridekileri düşünelim.

- Ne gibi?

- Karımızı, sevgilimizi, nişanlımızı...

- Ne olacak?

- Hiç!... Yani ne yapıyorlar diye!...

- Özledin mi karını?

- Özledim... Niye saklayayım?

- Daha çok nesini özledin?

Yüzbaşı Tahsin sabırsızlanıyordu:

- Uzadı, dedi, bu lâfları da bırakın! Hepimize dokunuyor... Sen niye susuyorsun Teğmen Ali? Söyle, başka bir şeyler anlat bize. İsterseniz geleceği düşünelim... Savaş bitecek, ne yapacağız o zaman? Alıştık bayağı... Yadırgarız belki de! Arar mıyız dersiniz bu günleri?

Birden Ali'nin kafasının içinden Nihâl'le Gayret Remzi geçti. Hem yakın, hem de uzaktı onlar Ali'ye... Artık olumlu düşünemiyordu, bir daha onları göremeyeceğine inanmış gibiydi.

Bir rüzgârın önünde savrulan bu iki insanı bulup çıkarmak, başladıkları yere döndürmek ne derece gerçekleşecekti acaba?

Bir ev, küçücük, bahçesi de var arkasında. Çiçekleri sularken Ali, ağaçta erik toplayan Nihâl'e aşağıdan yukarıya doğru bakacak, "Hadi, içeriye gel!.." diyecekti.

Ne tuhaftı onun hayali; bir odanın, yere serilmiş bir şiltenin, birbirinin üzerine devrilmiş terliklerin ötesine geçiyordu artık böylesine... Oda yerine ev, yatak yerine karyola, hamur tahtası yerine erik ağacı!... Hatta devrilmiş terliklerin yerine sulanan çiçekler! Belki de bu, savaş ortasıyla, savaş sonuna yakın günlerin ayrı özlemleriydi... Gayret Remzi'ye de bir yer bulmaya çalışıyordu Ali bu evde.

- Yüzbaşım! Yakaladık bunları! Kötü kötü yakaladık!...

İki nöbetçi, bir askerle bir kadını çeke çeke getiriyorlardı. Kadın bayağı diretiyor, hatta sövüyordu, asker ise başını önüne eğmiş paytak paytak yürüyordu.

- Ne oldu bunlara?

Kadın silkindi, nöbetçilerin elinden kurtuldu. Yüzbaşının karşısına dikildi, hemen de göğsünü şişire şişire:

- Ne olmuş ki? Ne olsun ki?... Hiç!...

- Niye tuttular öyleyse sizi bu nöbetçiler?

- Askere su getirmiştim, hayvanlara yem getirmiştim. Bu adamı gördüm; baktı bana. Ben de baktım. "Kız alayım seni." dedi. "Al." dedim. Öptü beni! Günah mı? Yakaladılar da, "Kancık." diye bağırdılar senin nöbetçilerin!

Yüzbaşı Tahsin hem keyiflendi, hem de soludu:

- Kız baksana sen bana! Asker bu; niye öptürdün kendini? Sonu nereye varır bunun bilir misin?

- Kancıklığa diyeceğim yok benim; parayla olursa ben de taşa tutarım o kancığı!... Ben oynaklık yapmadım.

- Evlenseydin de öyle öpüşseydiniz, daha iyi değil miydi?

- Evlendir öyleyse bizi; hem de burada! Sen kumandan değil misin?

- Yapamam! Asker savaştayken evlenir mi? Hem imamı nerede bulacağız? Ağırlıkların yanında kaldı hoca!

- Gördün mü? Yarın gidecek o, Yunan'ın peşinden; geri dönmesi uzun sürer! Nasıl beklenir? Bunca beklediğimiz yetmez mi ha? Evlendir bizi, evlendir!

Yüzbaşı Tahsin askere seslendi:

- Hüseyin! Ne söylüyor bu kadın, ne halt karıştırdın sen?

- Doğru söylüyor kumandanım, doğru söylüyor! Assınlar beni. Kurşuna dizsinler, kurşuna!

- Götürün, götürün şunları!... Gözüm görmesin!

Yüzbaşı yumuşaktı. Yüzbaşı elini dizine vura vura bağırsa da yumuşaktı. Kadın ise arkasına döne döne sesleniyordu:

- Evlendirin bizi, evlendirin!... Oynak demesinler derseniz, evlendirin!... Hem daha kolay döner geriye bu asker, daha kolay!...

Savaş meydanı böyle mi olurdu acaba? Oradakilerin hepsi bir müzik çalsın, birisi doyasıya şarkı söylesin, önlerinde bir deniz bulunsun, motor sesleri gelsin, sular kıvrıla kıvrıla, nazlana nazlana aksın diye mi düşünürlerdi? Hele içlerinde sahil çocukları olanlar, hep burcu burcu denizin özlemini mi çekerdi?

*

* *

Ertesi sabah, 2 Eylül günü Süvari Taburu da Uşak'a girdi. Şehirde bir dalgalanma vardı. Yeni bir askerî idare kurulmuştu. Batıya dönük yüzler ilerdeki silâh seslerini dinliyordu.

Şehrin ortasından bir yol uzanıyordu. Sonra sokaklar, kıvrılan sokaklar birbirinin içine girmiş gibiydi. Dükkânlar yeni açılmıştı. Peykelerdeki tozları silen çıraklar durup durup etrafı dinliyordu.

Kahvelerde oturanlar pek rahat görünmüyorlardı. Koşuşan askerleri, sürü sürü geçen tutsakları, başları sarılı yaralıları merakla seyrediyorlardı.

- Gelecekmiş, Başkumandan gelecekmiş!

- Nasıl olur? Daha dün akşam Uşak alındı!

- Olsun! Gazi Mustafa Kemal gelecekmiş!

Şu sokakta karşı karşıya iki ev vardı. Soldaki ahşaptı, iki katlıydı. Orasını Başkumandanlık Karargâhı için hazırlıyorlardı. Sağdaki taş bir bina gibi görünüyordu. Bu da Cephe Kumandanlığı'na ayrılmıştı.

Ali, tabur için ordu emrini almak üzere karargâh binasına geldiği zaman ev sahiplerinin, kapının önünde ellerini uğuştura uğuştura dolaşmakta olduklarını gördü.

Askerler silâh çatmıştı. Dolakları çözülmüş nöbetçiler uykulu gözlerle dolaşıyordu. Pencerelerini kaldırmaya cesaret edemeyip kafeslerin ardından yolu gözleyen kadınlar vardı şu evlerde.

Vakit öğleyi biraz geçmişti. Bir motor görültüsü geliyordu sokağın başından. Bir otomobildi bu, üstü açık bir otomobil.

Ali, İsmet Paşa'yı tanıdı. Boyu daha küçülmüş gibi geldi ona. Kalpağı alnının bir hayli yukarısındaydı, toz içindeydi, kirpiklerinin üstü bile toza bulanmıştı.

Emir subayı otomobilin kapısını açtı; Batı Cephesi Kumandanı yer yer tozlu, yer yer çatlak çizmelerinin üzerinden etrafına şöyle bir baktı, gülümsedi, sadece:

- İyi! dedi... İyi!...

Sonra cephe karargâhı için ayrılan binadan içeri girdi.

Telefonlar durmamacasına çalışıyordu.

- Arayın, diyordu İsmet Paşa, arayın, haber verin bana!...

Uyumadığı, dinlenmediği anlaşılıyordu. Gözleri hafif kanlanmıştı. Karşısındakini dinlerken elini kulağına götürüyordu.

- İyi!... Olamaz!... 69. Piyade Alayı ile bir dağ bataryası ve bir de süvari bölüğü olay yerine gitsin! Olamaz!... Bunlar düşman ar-

tıklarıdır. Ben sonra Ordu Kumandanı'yla konuşurum. Birazdan Başkumandan gelecek.

Bir sedir gördü orada İsmet Paşa... Yastıklar da konmuştu kenarına. Baktı bu sedire doyamamacasına. Sonra kalpağını çıkardı, palaskasını bile çözmedi, tabancasını da belinden ayırmadı, uzanıverdi o sedire çizmeleriyle. Gözlerini kapatacak, belki düşünecek, belki uyuyacaktı.

Hani o, Mustafa Kemal, Fevzi ve İsmet Paşalar bu son savaşlarda bazı geceler birkaç saat kestirebilmek için üzüm çuvallarının üzerinde yatmışlar da çuvalın deliklerinden tane tane kuru üzüm atmışlardı ağızlarına.

Top seslerine kulaklarını tıkamışlarsa da, önlerindeki Uşak'ı, daha sonra İzmir'i beyinlerinin içinden uzaklaştıramamışlardı; çuvalların böylesine rahatlığını, damaklarındaki üzümlerin tadını bir türlü duyamamışlardı.

İsmet Paşa şimdi, üzüm ya da buğday çuvallarının üzerinde geçen birkaç saatlik dinlenememişliği şu sedirde mi değerlendirmek istiyordu acaba?

İnönü savaşları sırasında Kütahya'nın Alayunt istasyonunda durmamacasına gezinen şu adam, Onbeşinci Tümen'in bitik, perişan askerlerini karşılarken nasıl ağlarcasına trene bakmışsa zaferin tamamlanmak üzere olduğu şu anda da Uşak'tan, ya da kuzeyden batıya doğru ilerleyen Türk Ordusu'nun soluğunu belki de bir tren düdüğünün insanın içini bayıltan sesi gibi duyuyordu...

Uzun süre kalamadı böyle, daha doğrusu düşünmeye vakit bırakmadılar ona. Ev sahibi yanı başına sokuldu:

- Kusura kalma, dedi, sen de bir kumandansın belki. Yine de kalk bu sedirden!

- Neden?

- Biz bu sediri Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa için hazırladık.

- O dediğiniz paşa benim!

- Olmaz! Olamaz!...

- Niçin?

- Hani senin apoletlerin, hani senin kordonların, hani senin yıldızların?

- Olması mı gerekli?

- Elbet! Paşa bu!... Başka türlü nasıl giyinir? Çizmeleri gıcır gıcırdır paşaların. Göğsü parlar nişanlarla. Yunanlı generalleri de böyle gördük biz, vaktiyle İstanbul'a gittiğimizde saraydan çıkan paşaları da...

İsmet Paşa kalktı ayağa, kalpağını geçirdi başına, okşadı ev sahibinin sırtını.

- İsmet Paşa benim, dedi, ben olmasına ya! Yine de sen bir daha o dediğin paşaları görmemelisin bu memlekette! Şimdi Başkumandan geliyor, onu nasıl bulacaksın bakalım?

Gerçekten sokak boyunca bağırtılar duyuluyordu... Kafes arkasına gizlenen kadınların bir kısmı pencereleri kaldırmışlardı.

Mustafa Kemal geliyordu... O da açık bir otomobile binmişti. Gözlerinde toz gözlükleri vardı... Yüzü sarıydı... Bu yüzü dudaklarındaki gülümseme aydınlatıyordu. Benek benek ışık vardı yanaklarında.

Kadınlar hayretle, kadınlar dolu dolu bakıyorlardı ona.

- Kim? Mustafa Kemal Paşa bu mu? Bizim işittiğimiz Gazi Mareşal Mustafa Kemal Paşa bu mu?

- Bu, bu! Mustafa Kemal Paşa bu!...

Geçti Mustafa Kemal Paşa önlerinden... Bu sefer toz gözlüğünü çıkarmıştı. Mavi gözleri içe doğru parlıyordu şimdi...

Kendisine ayrılan o iki katlı ahşap binadan içeri girerken yanında bulunan Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın elini tutuyordu...

*
* *

O gün yine yola çıktılar, batıya doğru at sürdüler. Kendi tümenlerine, 1. Süvari Tümeni'ne katılmak üzere Kula'ya gideceklerdi.

Ali bu yolları, bu tepeleri biliyordu. Vaktiyle buralardan geçmiş-

ti... Bölük adı altında küçücük müfrezesiyle, Ahmet Onbaşı önde, yaya yürümüştü hep, Kula'ya kadar!

Çarpışıyorlardı... Yunan birliklerine rastladıkça kılıçlarını çekip atılıyorlardı üzerlerine:

- Bizim Süvari Tümeni kuzeyden, Selendi üzerinden gelecek Kula'ya, diyordu yüzbaşı.

Yeni kurtarılmış topraklar, henüz barut kokularını bile gerektiği gibi emememiş topraklar, ölülerin üzerine kapanmamış topraklar ayaklarının altındaydı hep...

Omuzlarında çapaları, kürekleriyle tarlalara doğru yayılan köylülere de rastlanıyordu yer yer.

Ali hayret edercesine soruyordu:

- Nasıl olur, nasıl olur?

- Ne gibi, diye sesleniyordu yüzbaşı, ne gibi?

- Düşman şurada! Yeni bıraktı buralarını! On şehit verdik, iki saat oyalandık.

- Ne çıkar?

- Ne işleri var köylülerin tarlalarda şimdi? Sevinçleri nerede?

- İçlerinde, kederleri gibi...

- Biliyorum, yine de inanamıyorum.

- Batıya doğru gittikçe yumuşar bu içe dönüklük, daha sonraları yüze çıkar. Fakat doğuda, hele bozkırda tüm koyulaşır. Ne duyuyor diye bakarsın o insanlara. Göremezsin, anlayamazsın hiç bir şey. Şaşma Teğmen Ali!

- Biliyorum dedim sana yüzbaşım! Yine de, yine de... Yanılmak mı iyi, kabullenmek mi?

Bir köylü dikildi yollarının üzerine. Ellerini iki yanına açmış, ayaklarını germişti:

- Durun! Durun!...

- Ne var?

- Çeteler!

- Ne çetesi?

- Türk ve Rum çeteleri!... Düşmandan beter!... Soyuyorlar!...

- Kimi?

- Kimi olursa? Bir kısım çeteler de dağlardan inip hem Yunan'ı çeviriyor, hem de bizi soyan çeteleri!... Hele içlerinde dört iri adamı yöneten bir küçük adamın çetesi var ki, yaman! Biraz evvel canımızı kurtardılar. Ama sıkıştılar şimdi, yetişin!...

Ali Kula'da bir sabah vakti, Yunan'ın gelmekte olduğunu haber veren o beş kişilik çeteyi hatırladı. Maskeli küçük adamı, onun sesini canlandırmaya çalıştı.

Yine at sürdüler köylünün işaret ettiği yere doğru. İlerledikçe silâh seslerini daha iyi duyuyorlardı. Ufak bir tepeyi aşınca tabur yayıldı. Gerçekten küçük bir savaş vardı önlerinde.

Dört iri adam kıyasıya çarpışıyordu. Etraflarını Rum çeteleri sarmıştı... Yüzü örtülü ufacık bir adam da atının üzerinde sallanıyordu.

- İleri!...

Süvarileri hızla atıldılar. Rum çeteleri dağılmaya başladı. Dört iri adam evvelâ duraladı, kendilerini kurtaranlara doğru gitmek istediler. Sonra içlerinden bir tanesi, bu sefer atının üzerine kapanan incecik adama doğru koştu, onu bir sevgili kucaklar gibi kendi atına çekti, dizlerine oturttu.

Hep birden hayvanlarını dağlara doğru sürdüler... Arkalarına bile bakmıyorlardı. Hepsi de iyi biniciydi.

- Durun, nereye?

Aldırmıyorlardı, süvarilere artık görünmek istemiyorlardı. Kısa bir süre için de olsa belki dağlara sığınacaklardı, yapacak başka işleri vardı herhalde.

Bundan sonra yer yer düşman artıklarıyla çarpıştı süvari taburu... Oyalandılar uzun süre... Yandan ateş yiyip bir hayli şehit verdiler. Kula'ya 4 Eylül akşamı vardılar... Birinci Süvari Tümeni ve Kolordu Karargâhı da biraz evvel gelmişti oraya.

Konakladılar... Savaşın bütün ağırlığı üzerlerine çökmüştü. Dinlenmek, bu ağırlığı belki de daha fazla artırıyordu... Atlar yorgunluktan sallanıyor, yem bile yiyemiyorlardı...

Gece yayvan yayvan çöküyordu... Kula, karanlığın içinde uykuya yatmış gibiydi...

Ali'nin anıları canlanıyordu yine. Şu su yalağı, şu ağaçlar, şu hendek onun hiç de yabancısı değildi. 1920 Haziran'ında onlar burada kaçak askerin peşinden bir yığın cephane sandığı, makineli tüfek ve katır bırakarak Uşak'a doğru çekilmişlerdi...

Şimdi ise ileri gidiyorlardı, batıya. Aradan iki yıldan biraz fazla geçmişti... İki yıl, bir milletin kaderini çalkalana çalkalana böylesine değiştirmişti.

- Teğmen Ali!

- Buyur yüzbaşım!

- Alay Kumandanı'nın yanından geliyorum; bir haberim var sana.

Ali'nin kalbi başka türlü çarptı.. Sanki Nihâl mektup yazmıştı, dolaşa dolaşa bu mektup alaya kadar gelmişti!

- Hayırdır inşallah yüzbaşım?

- Üsteğmen oldun, al şu yıldızı! Ben de binbaşı!

Ali sevinemedi, Binbaşı Tahsin'in elini sıktı ama, sevinemedi. Birşey umup da başka bir şey bulmak sevincinin önüne geçmişti belki de.

Ayrıca "Teğmen Ali" diye çağırmalarına çok alışmıştı. Bu görev, rütbeyle de olmuyordu zaten. Ona bu dersi Gayret Remzi vermişti.

- Ne düşünürsün Üsteğmen Ali?

- Hiç binbaşım! Yahut çok, bir yığın mesele...

- Savaş sonrası dertleri mi? Baksana sonunu alamadık işin. İnönü'nde de, kuzeyde de, burada da çarpışma devam ediyor. Karşımızda General Frangoz varmış! Herif savaşı kabul etmiyor, artçı muharebeleri yapıp çemberden kurtulmak için tabana kuvvet gidiyor. Bizi de oyalıyabilmek için geniş ölçüde önüne ne geçerse yakıp yıkıyor! Kuyuların farkında mısın sen Ali?

- Evet binbaşım; başımı çevirip geçtim oralardan!

- Bütün köy kuyuları ağzına kadar ölü doluydu. O uzun sopalara bile kova yerine köylüleri sallandırmışlardı.

- Neyse binbaşım, faydası yok bu sözlerin! Hiç değilse Kula yanmaktan kurtuldu!

- Öyleyse sana şu kadarını söyleyeyim ki, gece yarısından sonra Salihli istikametine doğru ilerleyeceğiz. Eğer zamanında varırsak

düşmanın çekilme hattını kesecekmişiz. Yoksa Yunanlıların geriden kuvvet alarak Milen hattında kat'i savunmaya geçmesinden korkuluyor... Sen yine üsteğmenliğini taşı yakanda!...

Ali cevap vermedi. Binbaşıyı haklı buluyordu. Koskoca bir Dumlupınar zaferinden sonra bile henüz avuçlarını gerektiği gibi kapatamamışlardı.

- Alaşehir yanıyor!... Alaşehir yanıyor!...

- Kim dedi?

- Gözcülerimiz uzaktan görmüş! Gecenin karanlığında alev alevmiş kasaba!...

Şimdi borular çalıyordu. Boru seslerine kulak veren yorgun atlar yeniden oldukları yerde kıpırdanıyordu.

- Salihli'ye! Birinci Tümen Salihli'ye!

Toparlanıp koyulmuşlardı yine yola... Gece çok koyuydu, güçlükle seçebiliyorlardı yollarını...

- Elli kilometrelik bir yürüyüş bu, elli kilometrelik!

Alaşehir, Salihli! Çerkez Etem'in vaktiyle hüküm sürdüğü yerler. Buralarda çok adam asmıştı o. Alaşehir'i de yağmalamıştı. Şimdi ondan bir iz bulmak güçtü.

Neden keyiflenmişti böylesine asker? Türkü sesleri geliyordu arkalardan. Evvelâ bir mırıltı halindeydi, sonra parça parça yükselmeye başlamıştı. Öyle bir sesleniştiki bu, bozkırı batıya taşıyordu...

Binbaşı Tahsin'in dediği gibi, mutluluğunu da, kederini de içine gömen kişilerin bir an kendilerinden dışarı çıkışıydı bu!...

- Üsteğmenim!

- Sen misin Hinoğlu? Ne çabuk üsteğmen olduğumu öğrendin? Daha yıldızı bile takmadım!

- Bana Hinoğlu demişler, anlarım herşeyi çok şükür! Ben başka bir şey daha anlarım hamdolsun.

- Neymiş o?

- Bir koku dolar ciğerime taze taze! Şu rüzgâr sinsi sinsi üfürür de denizi hatırlatır bana mütamiyen!.

- Ne denizi?

- Asker der ki, geldik garik İzmir'e birdenbire!...

- Daha gelmedik!
- Geldik!
- Kim iyi bilir?
- Kumandanım olsaydı o iyi bilirdi çok şükür!...
- Hadi git! Ben de Binbaşı Tahsin gibi, Binbaşı Tahsin gibi!...

Gerçekten Ali de rahatlıyordu... Gecenin kopkoyu havasını ciğerlerine çekiyordu, onda bir nemlilik, onda bir Akdeniz kokusu arıyordu, hatta buluyordu da.

Yine de onun aydınlanan içini karartan altındaki hayvandı. Atı, zaman zaman tökezliyordu. Bazan duruyor, sonra acı acı kişniyor, sonra yine yürümeye çalışıyordu.

Bir an geldi ki hayvanlar yerinden kıpırdayamaz oldu. O zaman askerin türküsü kesildi. Şimdi binicisiyle atı arasında bir savaş vardı. Fakat ne kadar uğraşılırsa uğraşılsın şu hayvanlar artık böylesine yürüyemeyecekti... Eğer gündüz olsa onların sahiplerine başlarını çevirip yardım dilercesine baktıkları görülecekti.

Bir çavuş koştu yaya:

- Üsteğmenim! Alay Kumandanı'nın emri! Atlardan inilecek, süvariler hayvanları önlerine katıp sopayla sürecekler.

Şimdi bütün alay yaya gidiyordu. Birer dal parçası bulmuşlardı sağdan soldan. Asker kıyasıya indiriyordu atlarının sırtına bu sopaları.

Sabah oluyordu. Günün kızıllığı çökmeye başlamıştı göke... Ali yine serinleyebilmek için o Akdeniz kokusunu arıyordu; boşuna bir çabaydı bu, bulamıyordu:

- Hinoğlu!
- Buyur üsteğmenim!
- Bu atlara ne oldu, neden yoruluyorlar? Nedenini söyle bana?
- Hayvandır onlar kumandanım; kusura bakılmaz!
- Sen niye yorulmuyorsun?
- Ben insanım çok şükür! Nah şuramda bir ateş var, yakar beni mütamiyen! Yandıkça yorulmam hamdolsun!

Hinoğlu hem keyifli, hem keyifsizdi. Onun şu bozuk kalçasıyla iki atın arkasında nasıl yürüyebildiğine Ali hayret ediyordu...

Gün doğdu, gün yükselmeye başladı... Öğleye doğru Salihli'ye girdiler.

Birkaç ufak çarpışmadan fazla bir şey olmadı ilk önce... Yunanlılar şehri bile yakmaya vakit bulamadan kaçmışlardı.

Halk sokaklara dökülmüştü... Bayraklar dalgalanıyordu yol boyunca... Yerlere kapananlar, atların ayaklarını bile öpenler vardı...

Salihli istasyonu o gün şimdiye kadar görülmemiş şekilde kalabalıktı. Yer yer havaya silâhlar atılıyordu... Nağralar, sevinç göz yaşları durmamacasına birbirini kovalıyordu...

Sopayla dahi zorla yürütülen atların kişnemeleri, ağaçlıklar arasına yayılmış askerlerin yeniden başlayan türküleri kulaklara dalga dalga çarpıyordu.

Süvari Tümeni'nin öncü alayı, esas kuvvetin gelmesine kadar işte böylece koyuvermişti kendisini...

Bir tren sesi işittiler; doğudan gelen bir tren sesi... Lokomotifin hırıltısı gittikçe daha fazla duyuluyordu...

- Bizimkiler! Piyade de geliyor, piyade de geliyor!.. Hem de trenle!

İstasyonda herkes birbirinin üzerine abanmıştı... Lokomotifin burnu görününce, bayraklar havaya kalkıp dalgalanmaya başlamıştı!

Fakat bir bomba patladı birdenbire! Öyle bir bombaydı ki bu, taş kesildi herkes. Sonra korkunç bir panik başladı...

- Yunanlı bu!... Alaşehir'den kaçan düşman bu!...

Bir makineli tüfeğin korkunç alevi taradı ortalığı...

Ali bunu gayet iyi bilirdi; bir çizgi çekerdi evvelâ, sonra yaprak gibi dökerdi karşısındakileri...

Atlar alabildiğine kaçıyordu... Askerler tüfeklerine sarılmaya çalışıyordu.. Yunan piyadeleri trenden inmiş durmamacasına kurşun sıkıyordu süvarilere...

- Durun, dağılmayın, dayanın!...

Binbaşı Tahsin'in sesiydi bu! Tabancası elindeydi. Zaferin inancı içinde hâlâ ne olduğunu anlamaya çalışan askere gerçeği göstermeye çalışıyordu.

Koştu ileriye doğru Binbaşı Tahsin:

- Gelin benimle, diye dağırdı, çekilmek olmaz!... Piyadeyi de yeneriz biz!... Bir tümen bile olsa!...

İşte o zaman bir kurşun vınladı. Binbaşı Tahsin sadece elini göğsüne götürdü. Dudaklarına buruk bir gülümseme yayıldı...

Eşinden, anasından, çocuğundan hiç bahsetmezdi Binbaşı Tahsin. O, geçmişi unutur görünürdü hep... O anda kimin özlemiyle kıvranıyordu, bilinmezdi. Yalnız sürüne sürüne yanına sokulmakta olan Hinoğlu'nu görünce son defa konuştu:

- Süremedim seni domuzuna düşmana karşı Hinoğlu!... Git, hemen uzaklaş buradan. Ahdimiz vardı; ben düşersem el değdirmeden geçip gidecektin yanımdan, hatta yüzüme bile bakmayacaktın. Öyle yap, kumandanının başı için öyle yap!...

Çeşme yalaklarına, su içerken doğrulmaya vakit bulamamış askerler devrilmişti... Hatta bir tanesi hâlâ akan suya ağzını uzatırcasına sırt üstü yatıyordu...

Küçücük bir kız çocuğu, elindeki beyaz mendilini sallıyor, "Teslim, teslim." diye ağlıyordu... Fakat o makineli, alev kusan makineli bu kız çocuğunu da deviriyordu yere, hem de delik deşik edercesine!

Yunan piyadesinin bir kısmı şehre doğru gidiyordu.. Gaz tenekeleri deliniyor, çıralar tutuşturuluyor, Salihli yanmaya başlıyordu!...

Cayır cayır Salihli yanıyordu; öylesine ki alevler o evden ötekine sıçrıyor, içindekileri de kolları arasına alıveriyordu...

Kül oluyordu Salihli, alevlerin uzanamadığı şu evlerin bile sonu bilinemezdi...

Ali hıçkıra hıçkıra ağlıyordu, doyasıya ağlıyordu... Tümen'in esas kuvvetleri Salihli'ye girerken bile, Yunanlılar yanan şehri olduğu gibi bırakıp kaçarken bile, Ali durmamacasına ağlıyordu...

*

* *

Ertesi sabah Salihli'den uzaklaşıyorlardı...

Düşman top ateşiyle önlerini kesmeye çalışıyordu süvari tümenlerinin... Yine de onlar Gölmarmara güneyine, Bintepeler'e yaklaşıyorlardı...

Köylü dağlara kaçmıştı tüm... Artık ne hayvanlara yem, ne askere yiyecek veren kimse kalmıştı geçtikleri yerlerde...

Atlar bu sefer dizginlerinden çekile çekile götürülüyordu...

Ali dönüp bakıyordu arkasına. Asker uyuyordu; atını yedekte çekerken de, atının üzerindeyken de asker uyuyordu...

- Uyuma!...

- Uyumuyorum üsteğmenim!...

Asker yine uyuyordu...

- Piyadelere bakın? Onların canı yok mu? Bizimle beraber geliyorlar, neredeyse geçecekler!

- Onlar piyade üsteğmenim! Atları mı var yorulsunlar?...

Bayram sokuldu Ali'nin yanına, kalçasını bu sefer başka türlü atıyordu, ayakları kolay kolay yerden kalkmıyordu.

- Ne derim bilir misin üsteğmenim?

- Ne dersin?

- Gitti aslan gibi binbaşı malesef!...

- Konuşma, yas tutmanın sırası değil, konuşma!...

- Sonra ne düşünürüm bilir misin üsteğmenim?

- Sus!...

- Şu gâvuru bulsak da yata kalka furu furu versek; dinleniriz mütamiyen!

- Konuşma, konuşma!... Kızıyorum sana, çekil yanımdan!...

- Sevindim buna; beni sen de çok seviyorsun hamdolsun!... Sev ya üsteğmenim, sev Hinoğlu'nu e mi?

Sarhoş gibiydi Ali, içkinin etkisinden kurtulmaya çalışan, adımlarını doğru atabilmek için çırpınan kişilerin gücünü harcıyordu.

- Biliyor musun, Hinoğlu; Yunan kolordu kumandanlarından Trikopis tutsaklanıp Uşak'ta Mustafa Kemal'in karşısına çıkarılmış!

- Bilmiyorum üsteğmenim!

- Eskişehir de, Kütahya da kurtulmuş!

- Buna da sevindim birdenbire, İzmir'e varınca göbek atarız mütamiyen!...

- Sonra diyorlar ki, piyadeler Kasaba (Turgutlu) - Nif üzerinden

İzmir'e varacaklarmış... Bizim de önümüzde Kasaba, ondan sonra da Manisa var... Hazırlıklı ol Hinoğlu, ayağını tetik tut!...

Bu uzun yürüyüş, genellikle engelsiz geçiyordu. Görünen yine harap olmuş köyler, bazan sevinçli, bazan donuk bakışlı köylülerdi...

Turgutlu'ya varınca yine irkildiler, burasını da yangından kurtaramamışlardı. Sadece bir mahalle yanmamıştı. Bir merkebin yan yattığı, bir arabanın zor geçtiği sokaklardan ilerlerken mahallenin insanları evlerinin yanmamış olmasının mutluluğunu yaşıyordu.

Bir tahta parmaklığa bağlanmış paçavralara her an bir yenisi ekleniyordu.

- Burası Küllük Mahallesi, diyorlardı, yanmayacak, yanmıyor!...

Sokak başlarında horozlar çırpınırken, gübre yığınları kenarında tavuklar da eşiniyordu... Tezek kokuları bir tuhaf çarpıyordu insanın burnuna... Bir inek sereserpe uzanmıştı yol boyunca... Devrilmiş bir kütük önlerini tıkamıştı...

- Hacı Zeynel Cami-i Kebir'i yandı, diye bağırıyordu birisi, yandı mübarek!...

- Yapacağız, yeniden yapacağız, diye cevap veriyordu başka birisi!...

Turgutlu kebaplarıyla tanınmıştı... Kebap kokularını duymak istiyordu süvariler... Fakat bu dilekleri boşunaydı. Burunlarına gelen sadece rüzgârın isteksiz isteksiz savurduğu küllerdi...

Karşılarına çıkan bir Turgutlulu durmamacasına anlatıyordu:

- Yunan kasabaya girerken ben yoktum. Paşazade Mustafa Bey Kuva-yı Millîye Kumandanlığı yapmıştı. Biz sonradan Çerkez Etem Bey'le birlikte Karabiga'ya gitmiştik. İstanbul'dan oraya Nimet vapuru işliyordu, gazete getiriyordu. Dürrîzade'nin fetvasını Karabiga'da okuduk. Yüzelli kişi Karabiga'da, kaçan Anzavur tekrar gelir diye gözcülük yaptık. Sakarya savaşında Tatar Polatlı'sındaydık... Bozdağ'da Aziz Çavuş sol kolundan yaralanmıştı da, "Sağ elim sağ, bu kadar yarayla geri gitmem." diye diretmişti. Amerikan mandasından bahseden bir adama Eşme'de Albay Bekir Sami Bey, "O mandanın boynuzlarını alır, senin kıçına sokarım!" diye bağırmıştı...

- Sen ne arıyorsun şimdi burada, nasıl geldin?

- Nasıl mı geldim?

Kasaba ovaya kurulmuştu... Süvariler oyalanamıyordu burada daha fazla... Şimdi önlerinde üç boğaz vardı. Menemen, Manisa ve Nif boğazları... Köylüler düşmanın Menemen Boğazı'nı kapattığını söylüyorlardı... Oraları sarp, süvari yürüyüşüne pek uygun değildi...

Binbaşı Tahsin'in yerine geçen kıdemli bir yüzbaşı, Ali'ye:

- Biz, dedi, Nif Boğazı'nı keşfedeceğiz. Gerekirse orada tutunacağız! Esas birliklerimiz Manisa ve Menemen boğazlarını geçip İzmir'e giderken düşmanın yandan yapacağı herhangi bir taarruzu da önleyeceğiz. Sen en öndesin üsteğmenim! Bölüğünü al ve git...

Manisa'ya doğru uzanan yolu bırakıp Nif'e saptılar...

Çay yatakları ve çakıl taşları vardı ayaklarının altında... Ezilmiş bağlar, tek tük ağaçlar görünüyordu... Arazi yavaş yavaş yükseliyor, deve hörgücü gibi sırtlar göze çarpıyordu.

Düşman yoktu buralarda... İmdat, diye bağıran bir ses de duymuyorlardı... Kiraz ağaçları sahipsiz kalmış gibi duruyordu karşılarında...

8 Eylül günü bitmek üzereydi, karanlık yavaş da olsa çöküyordu... Hem sırtında, hem de merkebinde odun taşıyan bir Türkmen kadını, bir heykel gibi dikili kalmış, kıpırdamadan bakıyordu onlara...

Bir adam bir tümseğin arkasından başını çıkarmış Türkmen kadınına sesleniyordu:

- Tahtacı!... Oyalanma, oyalanma; gel beri!...

Adamı yakalayıp Ali'nin karşısına getirdiler.

- Buralarda hiç Yunanlı yok mu?

- Yok!... Çeteler de yok.

- Nereye gittiler?

- Bilmem... Çetelerin bir kısmı düşmanın el atmadığı yerleri soydu, bir kısmı düşmanı çevirmeye kakıştı. Sonra piyade geldi...

- Piyade mi? Nasıl gelebilmiş buralara kadar?

- Aklımız ermedi buna... Belki ilerde bir şeyler oluyor. Nif'i geçince bir şeyler oluyor!...

- Ne gibi?

- Bunu da bilmem! Nif yanmamış, yanmamış ama... Bir şeyler olmuş yine de, bir şeyler olmuş...

Köylüyü bıraktı Ali... Akşamın geceye dönük şu saatlerinde kendine özgü bir sessizlik, bir yorgunluk vardı.

Ürktü, nedense Ali ürktü... Arkasından gelen ayak seslerini duyunca, bir kısım piyade birliklerinin de önünden geçmeye başladığını görünce çekindi, hatta kendinden utandı.

- Süvari merhaba!... İzmir'e gidiyoruz, İzmir'e!... Siz geç kalmışsınız!...

Süvariler de sesleniyordu makineli tüfek bölüğündeki piyadelere:

- Niye öyle atınızın üzerinde yan oturuyorsunuz? Kabanıza bir şey mi battı?

- Kızmayın!... Kızmayın!... Yakaladığımız tutsaklar bizden çok sizden yılmış!.. "Süvari geliyor mu?" diye sorup duruyorlar!...

Karanlıkta yürüdüler... Gecenin ilerlemesine rağmen Nif'e uğramadan daha öteye geçtiler...

9 Eylül sabahı neredeyse doğacaktı... Şu gün doğuncaya kadar kısa bir süre için de olsa, sonunda bir yerde konakladılar.

Harap bir çeşme duvarına sırtını dayamıştı Ali... Bir köy vardı orada... Kayaların dibine evler oturtmuşlardı. İki tekerlekli bir araba devrilmiş, ortalık yerde kalmıştı.

- Düşman nerede üsteğmenim? Şaşırırım mütamiyen!...

- Ben de şaşırırım Hinoğlu!... Gitmiş, bizden hızlı gitmiş!...

Ali, bu geceyi, şu anı unutmak istemiyordu... Yangın, ölüm, yağma, sönmeyen ihtiraslar günler günü yollarının üzerine dikilmişti hep...

Uyuyamayacaktı, ayağa kalktı, kayaların dibine sıkıştırılmış evleri araştırmak istedi. Bir asker fenerle yol göstermeye başladı ona...

Evlerden birine girdi. İki mum yanıyordu. Ortada bir yemek tahtası duruyordu; üzeri ekmek ve zeytinle doluydu... Sadece, siyahlara bürünmüş dört kadın görebildi ilk bakışta. Pis bir koku da çarptı burnuna:

- Ne oluyor burada? Bir yardımım dokunur mu size?

Kadınlar başlarını çevirip cevap bile vermediler ona. Belki de yas tutuyorlardı, konuşmak gelmiyordu içlerinden.

Ali gözlerini titreyen ışığa alıştırınca, köşede, dipte bir yatak olduğunu seçebildi. Yorganların altında birisi kıpırdıyordu.

- Hastanız mı var?

Silâhlar da gördü Ali; bir yığın tüfek, bomba, fişeklik...

- Ne biçim yer burası, neden cevap vermiyorsunuz bana?

Odanın öteki kapısı, kayalara bakan kapısı açıldı ardına kadar. Kadınlar hemen diz çöktüler, Ali elini tabancasına attı. Dört adam girmişti içeriye, dört iri adam. Burunlarından solurcasına Ali'ye bakıyorlardı.

- Kımıldama üsteğmen!... Bizi rahat bırak!

- Tanıdım sizi!... Ne istiyorsunuz?

- Çarpıştık hep Yunan'la, ordunun yetişemediği yerlerde önlerini çevirdik. Yıllarca sürdü bu! Hep dağlarda yattık, kalktık. Sana bir kötülüğümüz dokunsun istemeyiz; bırak bizi!...

- Şimdi ne yapacaksınız, daha evvel neden orduya katılmadınız?

İçlerinden bir tanesi yatağa doğru ilerledi:

- Olmuyor, dedi, yakalarlarsa yine de bizi kurşuna dizerler. Haydutluk da yaptık, çaldık da. Hep bunun yüzünden, bu yatanın yüzünden. Bizi serbest bırak üsteğmenim, gidelim buradan.

Ali bir şeyler anlamaya çalışıyordu. Şu insanların yaşantısı onun hayal gücünü aşıyordu.

- Kalk, oyalanma kalk!...

Yatakta, yorganın altında yine bir kıpırdama oldu.

- Kalk diyorum, baban peşimizde! Hemen kaçmalıyız.

Sonra Ali'ye döndü yatağa doğru ilerleyen adam; mum ışığı altında gözlerinde vahşi bir pırıltı seçiliyordu. Ayrıca o, ümidini yitirmişçesine çırpınan bir insanın, yahut sevdiğini kaybetmiş kişilerin bunalımı içindeydi de...

- Bu kadın, bu kadın reisimizdi bizim... Dördümüzü de ayrı ayrı kandırıyordu. Biliyorsak da ses etmiyorduk. Tutkunluk... İstediği Yunan'dan öç almaktı, bu da bizim hoşumuza gidiyordu zaten. İlk

defa Aydın dağlarında rastlamıştık ona. Yunan ikinci defa girmişti Aydın'a o sıralarda.

- Adı ne bunun, adı ne?

- Hep maskeli dolaştırdık onu, kimse tanımasın diye. Şimdi kalleşlik yapıyor. Dönüyor... Yaralı da... Buna dayanamayız!.. Tutkunluk dedim ya. Durum da kötü. Babası peşimizde. Bu dağlarda hâlâ Yunan var! Ölümleri pahasına bizi kıstırmak isteyen Yunanlılar var. Bir yere sığınacağız. Ama gelmemek için direniyor bu kadın. Buraya zor kapağı attık. Evdekiler ele vermez bizi. Yine de diretiyor bu kahpe. Ölecekmiş. En iyisi buymuş!...

Adam hırsla yorganı fırlattı, eğildi, yataktaki kadını çekti. Sürükledi onu. Yemek tahtasının önüne kadar. O zaman Ali tanıdı kadını. Dizlerinin üzerinde titreyen, incecik vücudu kirli bezlerle sarılı şu kadın, Gayret Remzi'nin kızı Emine'ydi!

Ali gözlerine inanmak istemiyordu. Üçüncü karşılaşmasıydı bu Ali'nin onlarla. Ama bu seferki koyu bir gerçek içinde oluyordu...

- Bırakın onu, diye bağırdı, siz savuşup gidin buradan. Şimdi askerlerimi çağırırım.

Adamlar güldüler Ali'ye, söylediklerine inanmamışçasına güldüler.

- Ne çıkar üsteğmen, ne çıkar? Hepimiz ölürüz burada sonra. Hiç birimiz sağ kalmayız. Bu kadın da geberip gider. Eğer üstümüze varmazsan kurtarırız belki onu, babasından da kurtarırız! Babası öldürecek onu, eline geçerse sağ koymayacak. Piyadeyle gelmiş Nif'e kadar! Akıncı piyadeleri, atlı piyadeler!... Ateş etti bize... Bize değil daha çok kızına!...

Ali duraladı; şimdi Gayret Remzi içine bir gülle gibi çökmüştü. Gayret Remzi sağdı, Gayret Remzi buralardaydı demek!

Emine Ali'yi tanımış mıydı acaba? Kız sadece ağlamamak için dişlerini sıkıyordu. Ateşler içinde yandığı, acıyla kıvrandığı anlaşılıyordu. Şu kız çok çekmişti, şu kız ne olursa olsun ölmemeliydi... Tabancasını kılıfına soktu Ali, yana çekildi:

- Götürün, dedi, hemen!... Sakın gözükmeyin bir daha ortalık yerde. İyileşince de bırakın yakasını kızın... Yetmez mi?

Hemen sırtladılar olduğu gibi Emine'yi. Bir tanesi de tüfeklerle bombaları aldı. Geldikleri kapıdan dışarı çıktılar.

Biraz sonra at sesleri işitildi. Ali yerinden kıpırdayamıyordu; olayları tekrar tekrar gözünün önünde canlandırmaya çalışıyor, onlara yeni yeni nedenler buluyordu.

Bu sırada silâh sesleri de duyar gibi oldu... Başı çatlarcasına ağrıyordu. Hep böyle oluyordu zaten, bunaldı mı başı ağrıyordu.

Ayaklarını süre süre yürüdü. Kafasının içinden Emine'nin şu hali hiç uzaklaşmıyordu. Bitik bir kadın, solgun bir kadın, ihtirasları yıllarca söndürmeye çalışmış bir kadın, şimdi bir yatak dengi gibi omuzlarda taşınıyordu.

Kapının önüne çıktığı zaman günün ağarmakta olduğunu gördü. 9 Eylül sabahı titreye titreye doğuyordu. Aşağıdan kendisine doğru bir çavuş koşuyordu.

- Üsteğmenim! Emir geldi. Belkahve'yi tutacakmışız. Orada kalacakmışız. İkinci bir emir bekleyecekmişiz!

Rahatlamış gibi koşmaya başladı, Hinoğlu'nun getirdiği hayvanına bindi, sürdü atını...

*

* *

Bağlar vardı yolunun üzerinde, bir saksağan kuşu havalanmıştı bağların arasından... Ayağının altındaki toprak kırmızıydı.

- Üsteğmenim!

- Yine ne istiyorsun Hinoğlu?

- Sevinemiyorum ben üsteğmenim!.. "Sevin ülen!" diyorum mütamiyen kendime!... Diretiyor şurada birisi, tırnaklarını sokmuş da tırmalıyor içimi... Ne yapsam ben üsteğmenim?

Ali, Hinoğlu'na dikkatle baktı; büsbütün ufalmıştı Bayram. Bir gözü kapanmış gibiydi, için için yanıyordu bu adam...

- Üzülme! Böyle olur; fazla mutluluk keder getirir insana! Ben yanındayım, savaştan sonra çok iyi günler göreceğiz. Bitiyor!

- Bir de üsteğmenim; Aydın alınmış mıdır, Nazilli alınmış mıdır diye soruyorum kendi kendime! Kumandanımı da soruyorum!...

- Elbet Aydın da alınmıştır, Nazilli de!... Durur mu? Kumandanına gelince; kumandanın senin...

- Ne olmuş kumandanıma? Biliyorsun sen, bir şey biliyorsun çok şükür!

- Hayır bir şey bilmiyorum. Kumandanın iyi adamdı! Sen onu bulamasan da, o seni gelip bulur. İnan bana!

- Ne iyi. Köyüme gideriz onunla... Püfür püfürdür bizim köy! Suyu, havası bol! Geziniriz salına salına...

- Ben de gelirim bazen... Üçümüz bir arada oluruz... Evlenirsin de... Köyde gözüne kestirdiğin bir hatun vardır elbet!

Hinoğlu'nun bir an gözleri parladı, hatta kapanmış gözü bile açıldı. Sonra söndü Bayram, başını sallaya sallaya söndü:

- Olmaz, olabilemez üsteğmenim!

- Neden?

- Köyüm yok ki benim. Zeybekler yakıp yerle bir etmiş mübareği. Ne yemişi kalmış, ne bostanı. İşte böyle olabilemez üsteğmenim!...

- Aldırma Hinoğlu!... Başka bir köy buluruz sana. Sen şimdi yine, İzmir'e dek, yakcaz, furcaz, kescez de... Niye söylemiyorsun bu lâfları artık?

- Kesildim birdenbire üsteğmenim. Düşünürüm kara kara! Hele Tahsin Binbaşım gidince!... Hele İzmir'e yaklaşınca kafam çatlar mütamiyen...

Ali, avutamadı Hinoğlu'nu. Başını çevirdi, ileriye doğru baktı. Yine de seslendi Bayram'a:

- İkinci yaradan sakın Hinoğlu. İkinci yara insanın tam kalbinin üzerine gelirmiş.

Sağ yanlarında tepeler vardı; yavaş yavaş yükseliyorlardı.

Bir kaç silâh sesi duydular... Bir Yunanlı gördüler; yuvarlana yuvarlana kaçıyordu.

Bir atlı iniyordu tepeden aşağıya. Kaçan Yunanlı'ya yetişti. Düşman ellerini kaldırdı. Asker atından atladı; hayvanı hemen yere yattı. Asker evvelâ tüfeğini doğrulttu Yunanlı'ya, fakat vazgeçip iki yumruk indirdi. Sonra bir tükürük attı yüzüne doyasıya... Sadece tabancasını aldı düşmanın. Bir de ayağındaki çizmelere gözü ilişti;

kendi ayağındakilere baktı, parçalanmıştı tüm, parmakları dışarı çıkmıştı. Uzanmak, o çizmeleri çekip çıkarmak istedi, sonra vazgeçti. Atının yanına gitti, onu gören hayvan başını bir kaç kere salladı, dizlerini titreterek ayağa fırladı. Süvari bindi yine atına; dolu dizgin sürdü hayvanını.

- Kumandanım, bu benim kumandanım!...

Hinoğlu çırpınıyordu. Hinoğlu kendini kaybetmiş gibiydi. İleriye atılmak, Gayret Remzi'nin arkasından koşmak, boynuna sarılmak istiyordu.

- Gitme bir yere Hinoğlu! Birliğinden sakın uzaklaşayım deme.

- Neden üsteğmenim? O, benim kumandanım. Ayrı kalamam ben ondan mütamiyen!

- Gördün işte, kumandanın sağ!... Yakında kavuşuruz elbet. Bir görev yapıyor; atlı piyadelere, akıncı birliğine katılmış. Biraz daha bekle.

- Ah, o benim kumandanım! Aslan gibi atını sürer mütamiyen! Şaşırdım birdenbire. Onu gördüm çok şükür.

Gayret Remzi gözden kaybolmuştu. Nasıl da ufalmış, nasıl da kavrulmuştu Gayret Remzi!

- Önemli olan bu değil Hinoğlu! Önemli olanı kötü bir karşılaşmanın, kötü bir sonucudur. Yoksa nasıl olsa buluruz biz Gayret Remzi'yi. Teskereden sonra hiç ayrılmazsın yanından, sana bir köy, bir yurt da sağlayacağımızı söylemiştim.

Yolları bir boğaz içinden geçiyordu. Şimdi rüzgâr onların önüne yeşil yeşil, mavi mavi bir koku getiriyordu...

İlerden gelen silâh seslerine aldırmıyorlardı... Bir sessizlik, dinlenmemiş bir sessizlik vardı silâh seslerinin dışında.

Boğazdan çıktılar... Zeytin ağaçlarının bittiği, kayalıklı sivri bir tepenin yükseldiği yerde kolbaşının bağırdığı duyuldu:

- Deniz!... Deniz!...

İnanamadılar evvelâ; yem yemeden, dinlenemeden nasıl bu kadar yol aldığını anlamak istercesine eğilip hayvanlarını okşadılar. Sonra önlerine mavi mavi, yeşil yeşil kokular getiren rüzgârı ciğerlerine çektiler doyasıya. Nihayet dayanamayıp olanca güçleriyle, kolbaşı gibi, bağırdılar hep birden:

- Deniz!... Deniz!...

Belkahve diyorlardı bu yere... Sağda küçük bir kulübe vardı. Bir çardak kurulmuştu önüne. İri bir çınar dallarını uzatmıştı. Kavaklar serpilmişti yer yer... Çardağın yarısını bir asma örtmüştü. Ve karşıda bir deniz vardı...

- İzmir!... İzmir!...

Hepsinin yüzü İzmir'e dönüktü, denize, batıya... Dizginlerini kasmışlar, oldukları yerde kalmışlardı.

Ali de öyle, İzmir'e denize bakıyordu. Mavi mavi esen rüzgârı içerek bakıyordu. O anda tüm düşüncelerini unutmuştu.

Aşağıya doğru çamlarla kaplı bir sırt iniyordu. Onun arkasından yer yer çıplak, yer yer çam ormanlarıyla süslü tepeler göze çarpıyordu. Sonunda da Halkapınar ovası... Ve ötede kırmızı kiremitli evleriyle İzmir... İzmir'in eteğinde de deniz!.. Açık bir mavilik, çizgi çizgi bir mavilik... Akdeniz, Ege Denizi... Rıhtım da seçiliyordu buradan, İzmir rıhtımı!... Kıpırdamalar vardı orada galiba; benek benek, nokta nokta kıpırdamalar... Sonra da limanda bir fok balığı gibi yatan koca koca yabancı gemiler!

Ali dürbününe sarıldı, gördü ve bağırdı...

- Süvariler!... Türk süvarileri!... Bizim süvariler!.. Girmişler İzmir'e, Manisa'dan, Sabuncubeli'nden geçerek girmişler!

Ağlayacaktı! Askerlerinden çekinmese hıçkıra hıçkıra ağlayacaktı... Dişlerini sıktı, bu sefer Kadifekale çarptı gözlerine, İzmir'in Kadifekale'si... Bir bayrak, bir bayrak yükseliyordu Kadifekale'de yavaş yavaş!... Türk bayrağıydı bu! Nazlanıyordu, Ali'ye gelin gibi geliyordu o!...

- Ne ağlıyorsunuz? Ne var ağlayacak?

- Ağlamıyoruz üsteğmenim, hiç ağlamıyoruz!

- Ağlıyorsunuz, saklamayın benden, ağlıyorsunuz!

-- Doğrusun üsteğmenim, ağlıyoruz!... Bırak da doya doya ağlayalım!... Kınama bizi!

Ali güçlükle indi atından, yüzünü elleriyle kapattı... Çardağın önünden bir su akıyordu, yaklaştı ona; soktu kafasını suya, serinledi, serinledi. Doğrulduğu zaman askerlerine baktı. Onlar hâlâ kıpırdamıyorlardı. Seslendi:

- Burada kalıyoruz! Şu küçük tepeye gözcü çıkarılsın!

İşte İzmir'e gelmişti, başladığı yere dönmüştü... 15 Mayıs 1919'da İzmir'den kaçmıştı... Bu gün ise 9 Eylül 1922 idi. Aradan tam üç yıl, üç ay, yirmi dört gün geçmişti...

Şurada, kahvenin arkasında zeytin ağaçları küçük bir tepeye doğru uzanıyordu. Sarı çiçekler, sivri otlar yerleri kaplıyordu.

- Ne düşünüyorsun Hinoğlu, ne düşünüyorsun?

- Vardık mı üsteğmenim, vardık mı?

- Vardık!.. Görmüyor musun, vardık?

- Kumandanım nerede, kumandanım nerede öyleyse?

Yarı köylü, yarı şehirli kılıklı bir adam sokuldu yanlarına çekine çekine:

- Sefa geldiniz! Biz de bekliyorduk sizi!...

- Buralarda hiç köy yok mu?

- Var! Şu sarı otların, zeytinlerin uzandığı tepenin ötesinde, uzakta bir köy var. Ulucak köyü.

- Başka? Nerede köylüler?

- Bir de şurada Kavaklıdere köyü derler, kavaklı tepenin altında, şu derenin ilerisinde, bir köy daha var.

Ali baktı oraya, dereye doğru. Birden silâh sesleri gelmeye başladı baktığı yerden, kavakların arkasından.

- Üsteğmenim çarpışıyorlar!

- Kim? Yunan mı var hâlâ burada?

- Hayır! Bizimkiler! Bir çete ile akıncı piyadeleri!

- Durun! Siz karışmayın sakın!

Ali koşmaya başladı. Ona haber veren çavuşla Hinoğlu da arkasından geliyordu.

Kavakların yanına varınca, umduğunu buldu. İstemediği, gerçekleşmesinden korktuğu gözünün önündeydi...

Gayret Remzi oradaydı, bir tabanca tutuyordu elinde, Yunanlı askerden aldığı tabanca olacaktı bu. Yerde dört iri adam yatıyordu kalkmamacasına. Ve Emine bir kavak ağacının dibine çökmüş babasına bakıyordu sararmış solmuş yüzüyle.

Ali dayanamayıp bağırdı:

- Gayret Remzi kıpırdama!

Hinoğlu inledi:

- Kumandanım! Kumandanım!

Gayret Remzi duydu bu sesleri, bakmadan gördü gelenleri. Boğulurmuşcasına bir sesle:

- Karışmayın, dedi, sakın karışmayın bu sefer! Sizi de vururum!

Emine'nin üstü başı param parçaydı. Yer yer omuzları, yer yer göğüsleri, yer yer bacakları görünüyordu. Bir kan, durmamacasına bulanık bir kan da süzülüyordu sağ memesinden aşağıya doğru.

- Anlat!

- Ne anlatayım baba? Vur beni! Öleceğim! Acı çekmeden bitsin bari. Sen haklısın!

- Anlat!

- Bu adamlar, bu adamlarla yıllarca beraber kaldım ben! Beni kirletenleri öldürmek için kaldım! İşte bu!...

- Yetmez! Anlat!

- İşimiz bitmişti, ayrılacaktım onlardan. Yaralıydım da, bırakmadılar. Bu sefer sözümü dinlemez oldular, kabalaştılar, kaçırdılar beni. Sen geldin... Gerisini biliyorsun baba!

- Sonunu söyle, sonunu! Niye beni öldürmek istediler?

- Beni ellerinden alacağını, hatta beni öldüreceğini biliyorlardı. Adım adım peşimizde olduğunu görünce bir tuzak kurdular, sen daha evvel davrandın. Her daim olduğu gibi konuşmalarına bile vakit bırakmadan, asla titremeyen o ellerinle devirdin hepsini. Sen ne vakit böyle yapmamışsındır ki zaten? Vur beni baba, vur da bitsin! Çok kirlendim. Haklısın diyorum sana!

Gayret Remzi bu sefer arkasına bakındı, bir yardımcı arar gibi bakındı. Hinoğlu diz çökmüştü. Süvari çavuşu bir emir beklercesine Ali'nin yanına sokulmuştu. Ali ise elini uzatmıştı onlara doğru:

- Sakın öldürme, sakın parmaklarını evlât kanına bulama Gayret Remzi! Bak ne halde kız? Gel yanımıza; konuşalım, dertleşelim seninle.

Şimdi Hinoğlu da sesleniyordu; titreye titreye, ağlaya ağlaya sesleniyordu:

- Kumandanım! Furcazdık ya gâvuru, furduk. Kescez dedikdi, yakcaz şimdi. Gel bana kumandanım! Bağrıma basayım seni, ağlayayım mütamiyen! Etme benim aslan kumandanım.

Gayret Remzi gülümsedi galiba. İleride debelenen atına da baktı kısa bir süre...

- Emine!... Yaran çok mu derin?

- Evet baba... Yaşayamam ben. Vur beni... Kirliyim, iğreniyorum kendimden...

- Emine! Şu adamlar bizi ölümden de kurtarmışlardı, taşımışlardı tren yoluna kadar! Öldürdüm onları senin yüzünden! Kötü, yazıklar olsun!

- Baba acıyor musun, sen acıyabiliyor musun? Böyle de olsa çok geç.

- Emine! Sen mi istedindi, yoksa bu adamlar mı senin üzerine çullanmıştı vaktiyle?

- Bilmiyorum baba. Hatırlayamıyorum artık. Ne olur öldür beni. İlk ve son defa bir iyilik yap bana. Aydın'dan kaçıp dağlara sığındığım zaman karşılaşmıştım onlarla. Hepsi bu...

- Emine! Anasının kızı! Yine de benim kızım! Git! Yaran öldürsün seni! Gelecektin benimle, Aydın'dan uzaklaşacaktın benimle. Ne kötü!...

Remzi geri döndü; çok daha ufalmış, çok daha çökmüş, gerdanı bir torba gibi sarkmış, savaşın bütün kalıntılarını sırtında taşıyan bir Remzi döndü geriye... Ali yine de sevindi buna. Küçücük bir Remzi'nin kendisine doğru yaklaşmakta olduğunu görmesine rağmen sevindi.

- Korkak! Sen korkağın biriymişsin meğerse baba! Canın istediği zaman mı adam öldürürsün? Niye kurtarmıyorsun beni?

- Ne dedin? Git, bırak peşimi artık!

Emine, o yaralı, o bir dal gibi ince Emine, nasıl yapmışsa yapmış, çöktüğü kavak ağacının dibinden fırlamış, Remzi'nin yolunu kesivermişti.

- Beni kirli kirli mi salacaksın savaş sonrası insanlarının karşısına? Nerede barınacağım bundan sonra? Şu yarayla, şu kurtlanmış

yarayla daha ne kadar yaşayabileceğim? İntikamını böyle mi alıyorsun bu sefer yoksa?

- Ya!...

- Öldür diyorum! İlk defa bir yararın dokunsun diyorum! Karnımda bir de çocuk var!... O ne olacak sonra? Onu yaşatmaya da hakkın yok senin!...

- Ya!...

- Öldür! Vur! Babam değil misin?

- Ya!...

Ali atıldı, bağırdı gırtlağı yırtılıncaya kadar:

- Vurma!... Vurma!...

Bir tabanca patladı; ne kadar basit, ne kadar kof bir sesti bu! Hepsi bu kadardı. Emine, derenin küçük taşlarına yüzükoyun yatmıştı; kıpırdamıyordu bile, Remzi ise sadece gülümseyerek tabancasının namlusuna bakıyordu.

- Ne yaptın, neden dinledin onu?

- Ne mi yaptım üsteğmenim? Acıdım bu kıza, acıdım ben.

- Şimdi ne olacak?

- Bir sigara ver bana üsteğmenim. Bir de rakı olsaydı!

- Nefret ediyorum senden, katilsin sen!

- Kızma üsteğmenim, sakın kızma! Aklıma gelmişken sorayım; Nihâl'den ne haber?

- Hiç bir haber yok. Bulamadım bir türlü. Lâfı değiştirme. Şimdi ne olacak diyorum sana?

- Asıl ben sana kızıyorum üsteğmenim. Yazıklar olsun! Sevmeyi bile bilmeyen, sevmenin değerini anlamayan bir zavallısın sen! Seven insan böyle mi olurdu?

- Ne yapmalıydım?

- Bana mı soruyorsun? Taşı, toprağı kazmalıydın, düşman siperlerine dalmalıydın, karşına çıkanı devirmeliydin, Nihâl gibi bir kadını çekip getirmeliydin yanına. Ben senin yerinde olsaydım, senin yerinde olabilseydim...

- Hiç bir şey yapamazdın, yaptığını gördük!

- Savaş bitiyor. Bari bundan sonra ara! Düşünme önünü arkasını,

bas onu göğsüne!... Yumuşak yumuşak, tatlı tatlı... Ne hoştur sevda!...

Yukarıya doğru tırmandı; arkasından gelenlere hiç aldırmadı, Emine'ye dahi dönüp bakmadı. Düzlüğe çıkınca yüzünü İzmir'e çevirdi:

- Hoşça kalın! dedi.

- Nereye gidiyorsun?

- Nereye mi? Katil demiştin ya bana! Beni neresi paklar bundan sonra?

- Neresi mi paklar?

- Hapishaneye gidiyorum! Vaktiyle kaçtığım yere! Hani ninenin kapısı önünde karşılaşmıştık ya seninle. Bir yağız delikanlı ilk kurşunu atmıştı ya o zaman! Elimde bir tabanca vardı işte böyle!... Oraya gidiyorum!

Hinoğlu atıldı ileriye, bütün gücüyle sarıldı Remzi'ye:

- Yapma, sakın yapma bunu kumandanım! Hinoğlu'yumdur ben, bir çaresini bulurum birdenbire. Sen gidersen Hinoğlu ne olur? Elini, ayağını öptüğüm! Bakmadın hiç yüzüme; katır tepmişe dönmüşüm çok şükür!

Remzi, Hinoğlu'nun ellerini tuttu, kopardı kendisinden! Galiba şimdi ağlıyordu:

- Sadece işime yarıyorsun diye ayırmamıştım yanımdan. Sakın gelme benimle. Bu adamla beraber kal. Elbet bir çaresini düşünür o. Fena bir insana da benzemiyor zaten.

Bayram yere düştü... Kalçasını tuttu sadece. Bir gözü tüm kapanmıştı. Sivri başı gittikçe uzuyordu sanki.

- Neye üzülüyorum biliyor musun üsteğmenim? Sarı Paşa'mı göremedim bir kerecik daha. Onunla karşı karşıya gelip eline sarılarak, "Sarı Paşam!.." diyemedim. Sakarya'da da, Dumlupınar'da da, Uşak'ta, burada da hep düşmanı kovaladık. Sarı Paşa'mı arkamda hissettim. Yine de seslenemedim ona.

Soludu, doya doya Akdeniz'in havasını ciğerlerine doldurdu. Gülümsedi, gülümsedi değil, güldü de:

- Yüzüme niye böyle baktığını anlıyorum üsteğmenim. "Sonra,

sonra?" demiyorum artık. Yanılmışım. Hep yanılmak istiyorum! Rahatladın mı?

Konuşmadı daha fazla. Evvelâ yavaş yavaş, sonra hızlı hızlı yokuştan aşağıya, İzmir'e doğru yürümeye başladı.

Tepeler yükseliyor, tepeler alçalıyordu. Dağlar birbirine girmiş gibi görünüyordu. Bir yol vardı orada, bu tepelerin arasına dalıp çıkıyor, İzmir'e doğru uzanıyordu... Remzi bu yolun üzerindeydi... Gittikçe ufalıyordu... Ve sonunda gözden kayboluyordu...

- Gitti! Gitti birdenbire!...

- Evet gitti Hinoğlu!...

- Gitti!...

Birden bir motor sesi duydular. Ayılmaya çalıştılar. Sıçrarcasına geri döndüler. Askerler yol boyuna dizilmişlerdi, kılıçlarını çekmişlerdi. Mustafa Kemal otomobilinden iniyordu. İsmet Paşa'yla Mareşal Fevzi Paşa da yanındaydı... Yaverler biraz geriden geliyordu...

Güneş yavaş yavaş alçalıyordu... İzmir Körfezi'nde hâlâ o yabancı gemiler vardı. Fakat Kadifekale'deki Türk bayrağı coşkun coşkun dalgalanıyordu bu sefer.

Mustafa Kemal baktı bunlara, dolu dolu baktı. Dudaklarındaki bir kıvrıntı, mavi gözlerindeki o ışıkla baktı...

Aşağıdan, İzmir yönünden tek atlı bir araba geliyordu. Özgür görüyordu arabacı kendini, durmamacasına şarkı söylüyordu...

Geriden, Nif tarafından da bir piyade birliğinin ayak sesleri duyuluyordu. Onlar da İzmir'e gidiyordu...

Mustafa Kemal hem bu ayak seslerini, hem de arabacının şarkısını dinledi... Sonra yine baktı, dolu dolu baktı İzmir'e...

Dudaklarındaki çizgi genişliyordu... Göğsü inip kalkıyordu.. Mavi gözlerindeki ışık gittikçe çoğalıyordu...

Burası Belkahve'ydi... Şurada, ihtiyar bir çınarın altında çardaklı küçücük bir kahve vardı.... Rüzgâr esiyordu...

Kandilli
7 Haziran 1969

Bozkırda Sabah'ın hazırlanmasında yararlanılan başlıca kaynaklar

1- *Nutuk*, Kemal Atatürk
2- *Balıkesir*, Mustafa Salman
3- *Milli Mücadele hatıraları*, Ali Fuat Cebesoy
4- *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Rahmi Apak
5- *Çerkez Etem'in Hatıraları*
6- *Türkün Ateşle İmtihanı*, Halide Edip Adıvar
7 -*Çeşitli Ansiklopediler*
8 - *Montros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Genelkurmay Başkanlığı
9- *Türk İstihsal Harbi II cilt 1 Kısım*, Genelkurmay Başkanlığı
10 - *Türk İstiklâl Harbi II cilt 2 Kısım*
11 - *Türk İstiklâl Harbi II cilt 3 Kısım*
12 - *Türk İstiklâl Harbi II cilt 6 Kısım*
13 - *Türk İstiklâl Harbi III cilt*
14 - *Türk İstiklâl Harbi IV cilt*
15 - *Türk İstiklâl Harbi V cilt*
16 - *Türk İstiklâl Harbi VI cilt*
17 - *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri*, Hacim Muhittin Çarıklı
18 - *İnkılâp Hareketleri*, Bedevi Kuran
19 - *Büyük Türk Zaferi*, Fahri Belen
20 - *Atatürk*, Lord Kinross
21 - *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler*, Kadir Mısırlıoğlu
22 - *Vatan Hizmetinde*, Yusuf Kemal Tengirşek
23 - *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, Ali Suat Cebesoy
24 - *Yahya Kaptan*, Şükrü Uras
25 - *Atatürk*, Dr. Rühnettin Fethi
26 - *Atatürk İhtilâli*, Mahmut Esat Bozkurt
27 - *Anadolu İhtilâli cilt 1*, Sabahattin Selek
28 - *Anadolu İhtilâli cilt 2*, Sabahattin Selek
29 - *Atatürk'le Konuşmalar*, Mustafa Baydar
30 - *İstiklâl Harbinin Esasları*, Kâzım Karabekir
31 - *Türk İstiklâl Harbi Yunan Cephesi*, İ. Hakkı Tümerdem
32 - *2 Devrim Perde Arkası*, Hüsamettin Ertürk
33 - *Kurtuluş Savaşlarımızda İstanbul*, Kemal Koçer
34 - *Kurt ve Pars (Mustafa Kemal)*, Benoist Mechin

35 - *Atatürk*, Yakup K. Karaosmanoğlu
36 - *O Zamanlar*, İsmail Habib
37 - *19 Mayıs* , Falih Rıfkı Atay
38 - *Denizli Heyeti Milliyesi*, Dr. Lütfü Müftüler
39 - *Milli Mücadelede Denizli*, Ahmet Akif Tütenk
40 - *Belgelerle Türk Tarihi*, Sayı 14
41 - *Erzurum Kongresi*, Mahmut Goloğlu
42 - *Sivas Kongresi*, Mahmut Goloğlu
43 - *Atatürk'ün Tamim*, Tegraf ve Beyannameleri
44 - *Büyük Taarruz ve Zaferi*, Gazi Mustafa Kemal
45 - *Sakarya'dan İzmir'e*, İsmet İnönü
46 - *Birinci ve İkinci İnönü Savaşları ve Savaşı*, Fevzi Çakmak
47 - *Büyük Taarruz Nasıl Hazırlandı*, Asım Gündüz
48 - *Büyük Taarruzda Süvari Kolordumuz*, Fahrettin Altay
49 - *Kurtuluş Savaşımız*, Fahri Belen
50 - *Kurtuluş Savaşı Anıları*, Nuri Berköz
51 - *Mütarekeden Büyüktaarruza Kadar*, İhsan Ilgar
52 - *Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası*, Muzaffer Gökman
53 - *Enver Paşa ve İttihat Terakki*, Kâzım Karabekir
54 - *Ali Galip Hadisesi*, Yunus Nadi
55 - *Atatürk'ün Hususiyetleri*, Kılıç Ali
56 - *Birinci Büyük Millet Meclisi*, Yunus Nadi
57 - *Ankara'nın İlk Günleri*, Yunus Nadi
58 - *Mustafa Kemal Mütareke Defteri*, Falih Rıfkı
59 - *Atatürk'ün Anlattıkları*, Falih Rıfkı
60 - *30 Ağustos Hatıraları*, Sel Yayınları
61 - *Yakın Tarihimiz cilt 1*
62 - *Yakın Tarihimiz cilt 2*
63 - *Yakın Tarihimiz cilt 3*
64 - *Yakın Tarihimiz cilt 4*
65 - *Rauf Orbay'ın Hatıraları*
66 - *İstiklâl Harbimiz*, Kâzım Karabekir
67 - *Moskova Hatıraları*, Ali Suat Cebesoy
68 - *Siyasi Hatıralar I. kısım*, Ali Fuat Cebesoy
69 - *Siyasi Hatıralar II kısım*, Ali Fuat Cebesoy
70 - *Milli Mücadele*, İnönü'nün Hatıraları
71 - *Sakarya'dan Mudanya'ya*, Baki Vandemır
72 - *Anadolu Seferi*, General Kondiles
73 - *Felâkete Doğru*, Prens Andrea
74 - *Alaşehir*, Recep Akıncı
75 - *Çeşitli Notlar, Anılar ve Belgeler*